

DĚJINY

HÉRODOTOS

ODEON 1972

OTEC EVROPSKÉHO DĚJEPISECTVÍ

„Toto jest Hérodota z Halikarnassu vyprávění o dějinách...“ Těmito slovy začínají všechny středověké rukopisy, z nichž je dnes Hérodotovo historické dílo známo. A přece je téměř jisté, že tato věta, kterou Hérodotos nebo někdo jiný vepsal v čelo jeho díla, zněla původně maličko jinak. Jako domovská obec Hérodotova tu nebyl označen Halikarnassos (iónsky Halikarnéssos) na pobřeží Malé Asie, ale jihoitalské Thúrioi. Ze starověkých svědectví je patrné, že až do poloviny 3. stol. př. n. l. platil Hérodotos podle začátku svého díla obecně za Thúrijského. Teprve římská doba začala tu uvádět jako domovskou obec Halikarnassos a toto podání na konci starého věku zvítězilo. Na první pohled připadá modernímu literárnímu historikovi taková nejistota a taková záměna podivná. A byla by vskutku podivná, kdybychom si ji nedovedli s pomocí několika antických narážek vysvětlit.

Obě místa, maloasijský Halikarnassos a italské Thúrioi, představují časově krajní lokality, mezi nimiž se rozpíná nejednotvárný životní osud historikův. Když Hérodotos dokončoval své dílo, byl mimo vši pochybnost občanem města Thúrioi. Thúrioi byla osada, kterou Athéňané založili s velkou propagandou r. 443 př. n. l. na místě bývalého města Sybaris. K účasti na kolonizaci tohoto místa byli pozváni Řekové ze všech oblastí. Podnět k založení kolonie vyšel od Perikleia a mocenský a politický význam tohoto podniku pro Athéňany stojí mimo veškerou pochybnost. Během svého pobytu v Athénách dostal se Hérodotos do styku i s Perikleem. A bylo to pravděpodobně na pokyn uznávaného vůdce athénské demokracie, že historik odešel do nově založené kolonie v západní oblasti řeckého světa a přijal její občanství. Zda přišel hned s prvními kolonisty r. 443 nebo o něco později, nelze dnes již rozhodnout. Ale v Thúriích strávil Hérodotos asi největší část zbytku svého života a zde také asi zemřel, i když starověká zpráva, že jeho náhrobek byl na thúrijském tržišti, si nezaslouží jistě důvěry. Thúrioi byly proto původně také označeny jako domovská obec Hérodotova na samém začátku jeho díla a podle toho byl i historik dlouho nazýván „Thúrijský“.

Máme-li si vysvětlit změnu, k níž došlo později ve verzi první věty Hérodotova vypsání dějin řecko-perského světa, musíme si říci několik slov o antické literární historii a biografii. Po tápavých počátcích v době klasické konstituuje se literární věda v Řecku až v době helénistické v okruhu peripatetické školy, založené Aristotelem (384-322 př. n. l.).

Ruku v ruce s tím se formuje v duchovním prostředí Aristotelovy školy i literární biografie. Helénistická doba neznala již mnoho bezpečných biografických dat o velkých autorech starší doby. A tak nezbývalo, než aby je namáhavě vyhledávala nebo konstruovala. Leccos bylo asi ještě možno nalézt v různých zápisech, leccos bylo uchováno i v ústní tradici. Ale leccos se také konstruovalo z díla samého. Že ne vždy spolehlivě, vyplývá z povahy metody a z vkusu doby. Pravda a legenda, charakteristická příhoda a zábavná anebo důmyslně sestrojená smyšlenka tu nestály ostře proti sobě. Proto je nezbytné procházet údaji starověkýchografií vždy se silně kritickým pohledem. Přepjatá pochybovačnost by však také byla chybou. Starověcí biografové narazili nejednou na dobrý pramen a jejich dedukce nebyly vždy mylné. Záslouhou helénistické biografie nepochybně je, že se pozdějším dobám uchovala zpráva o Halikarnassu jako rodišti Hérodotově. Zda biografové zprávu o rodišti Hérodotově znovu odkryli nebo se jen zasloužili o její obecné rozšíření, není tak podstatné. Ale zdá se být téměř jisté, že to byla antická biografie, pod jejímž vlivem bylo jméno pozdější obce Hérodotovy zaměněno za jméno jeho rodné obce, jež bylo pravidlem uváděno i u ostatních jmen.

O roku narození Hérodotova nenechal nám starověk žádné zprávy. Kombinací jinak známých fakt lze jen dosáhnout nepřesného závěru: Hérodotos se narodil v Halikarnassu někdy v osmdesátých letech 5. století př. n. l. Trosky starověké biografie, které se dají snést většinou z byzantských pramenů, podávají – zřejmě věrohodně – některé detaily z doby historikova mládí. Hérodotos pocházel z místní halikarnasské šlechty. Jeho rod, k němuž patřil také básník Panyassis, autor eposu o Hérakleovi, stál v politicky neklidné době v opozici proti tyranům, kteří se drželi ve městě s perskou pomocí. Že historik sám zvedl zbraň proti Lygdamidovi, synu vládkyně Artemisie a jejímu nástupci, nebo že se nějak sám podílel na přípravě puče, nelze soudit pouze z toho, že po nezdařeném pokusu musil odejít do vyhnanství. Mohl stejně tak dobře jen sdílet osud celé své rodiny. Osud Panyassidův byl krutější. V boji proti Lygdamidovi ztratil život. Nakonec však tyran přece jen padl a vyhnanci se vraceli do vlasti z blízkého ostrova Samu. Antická historie, skoupá na data, nám ani tuto událost časově neurčuje. Oklikou lze zjistit, že to bylo ještě před r. 454 př. n. l. – patrně ne příliš dlouho. Pokrevní příbuzenství s lidmi, jejichž osud byl určen bojem proti nesvobodě, bylo příznivým předpokladem pro to, aby se Hérodotos plně otevřel dojmům, jimiž měla na něj zanedlouho zapůsobit athénská demokracie,

rozevírající právě v těchto chvílích svůj nejbohatší květ slavného perikleovského období.

Vzpomínky na Samos, kde Hérodotos strávil část svého mládí, provázely ho po celý život. O žádném městě ani ostrově z maloasijské oblasti nemluví historik tak často jako o Samu. Z rozsáhlé historie ostrova ve třetí knize mluví jeho osobní vztah k některým místům ostrova, k jeho kulturním památkám i některým rodinám. Odměnou za pohostinství, které mu ostrov kdysi poskytl, snaží se Hérodotos později alespoň zmírnit některé nepříjemné pravdy z historie Samu a jeho obyvatel.

Silně zhuštěný výpisek ze staré biografie v byzantském slovníku Suda říká, že později vyhnala Hérodota nepřízeň občanů opět z vlasti a historik se prý obrátil do athénské osady Thúrií, kde také zemřel. Zde je lapidární poznámka slovníkáře až přespříliš stručná. Zcela opomíjí dva komplexy zážitků Hérodotových, které stojí mezi jeho odchodem z Halikarnassu, a příchodem do Thúrií a na nichž Hérodotovo dílo stojí plnou svou vahou: historikovy cesty a jeho pobyt v Athénách. O pobytu v Athénách nemůže být sebemenší pochyby. Je nejen patrný z díla samého. I starověcí autoři o něm věděli. Leccos napovídá tomu, že Hérodotos pobýval v Athénách nejspíše ve čtyřicátých letech 5. století př. n. l. Tak křesťanský historik Eusebios vypráví, že po předčítání svých knih byl Hérodotos poctěn athénskou radou čestným darem. Tuto událost klade do r. 1572 po Abrahamovi, tj. do r. 445 př. n. l. K témuž období ukazuje i Plútarchova zpráva, že básník Sofoklés složil ve svých pětapadesáti letech pro Hérodota báseň, kterou mu poslal s epigramem. Mezi světa znalým historikem a athénským dovršitelem klasické tragédie existoval tedy styk. Oba znali vzájemně své dílo. Sofokleova Antigoné a zvláště Élektra vděčí Hérodotovu dílu za některé motivy. A tomu, kdo čte tragédii osudu Kroisova u Hérodota, se jistě maně vybaví marná vzpoura a tragický osud vládce Oidipa. Společné bylo oběma mužům i přesvědčení o absolutní vládě vyššího řádu ve světě, daného božstvem. Ale v konkrétním výkladu tohoto řádu se Hérodotos nápadně blíží staršímu tragikovi – Aischylovi. Stejně jako Aischylos hledá i on zákon tohoto řádu a nachází jej v řetězu viny a trestu. A podobně jako Aischylos vidí i Hérodotos vinu v překročení míry, která je dána každé věci, člověku i národu. Vnitřní mechanismus vyšší spravedlnosti vykládá však Hérodotos ještě příznačně naivním, archaickým způsobem. Každé porušení rovnováhy světového řádu, které nespočívá jen v zaslepeném vztáhnutí ruky po nepřiměřené moci, ale i jen v přílišném štěstí nebo

bohatství, budí závist bohů, která pak člověka nezvratně strhne do záhuby. Závist bohů to také byla, která ztrestala podle Hérodota perskou pýchu ve válce proti Řecku. Zde se Hérodotovo pojetí velmi těsně stýká s obdobnou myšlenkou z Aischylových Peršanů. Představa o závisti bohů, která s největší pravděpodobností pochází z lidové víry, je u Hérodota povýšena na hybný princip vyšší spravedlnosti. Z Hérodotovy koncepce rovnováhy tohoto řádu, dávající každé věci určitou míru, se přirozeně odvíjí i jiná základní myšlenka jeho filosofie dějin – myšlenka o vyrovnávání osudů a věcí. Zde se zase stýká představa Hérodota s představou iónského filosofa Anaximandra o vzájemné odplatě věcí jako hybného momentu fyzikálních procesů v kosmu.

Historik, který věří v řízení běhu věcí lidských bohy, věří přirozeně i ve věštby, sny a zázraky, jimiž božstvo dává na vědomí svou vůli. Mýtus sice odděluje Hérodotos od historie, a je-li to nutné, zapochybuje o jeho pravdivosti a pokusí se o jeho racionální výklad. Ale činí to nerad a raději se přitom božstvu omluví. V tom všem bývá spatřován ústupek od tradic racionalismu, které byly domovem v maloasijské oblasti, z níž vyšla evropská filosofie a z níž pocházel i Hérodotov předchůdce, milétský politik, geograf, etnograf a praotec historie Hekataios (6.-5. stol. př. n. l.). A snad tedy nejsou daleko od pravdy ti, kdo se domnívají, že to byly právě Athény se svou hlubokou náboženskou tradicí, v jejichž duchovním prostředí se dotvářelo Hérodotovo v podstatě náboženské pojetí historického vývoje. Vždyť právě tyto Athény ještě někdy kolem r. 430 př. n. l. obvinily filosofa Anaximandra z bezbožnosti, spálily všechny jeho spisy a donutily ho k útěku z města. Zda se zde také změnil původní úmysl a plán jeho díla, zůstává nezodpovězenou otázkou.

Nepochybně zapůsobily Athény na Hérodota ještě alespoň v jednom směru. Do Athén přichází Hérodotos v době slávy perikleovské demokracie. S jejím vedoucím politikem se tu dostal dokonce do osobního styku, který v něm zanechal nerasmazatelný dojem. Nejkrásnější svědectví Hérodotova obdivu k Perikleovi je uloženo v šesté knize. Je to zčásti apologetický, zčásti oslavný exkurz o rodu Alkmaiónovců, z něhož Periklés pocházel, dovršený v hérodotovské naivní prostotě imponující poklonou nejslavnějšímu synu tohoto rodu. Athény získaly srdce historika především svým zřízením. Právě tomu přičítá Hérodotos hlavní zásluhu na tom, že se athénský stát stal vedoucí složkou v politickém a kulturním životě Řecka. A Athénám pak také přičítá hlavní zásluhu na záchraně Řecka před perskou nadvládou. Ve starověku

byla Hérodotovu dílu vytknuta silně proathénská tendence. A tato výtky byla opakována i v novém věku. V této formě je to tvrzení neúměrné pravému stavu věcí, ale nelze zastírat, že historik si v Athénách osvojil i athénský pohled na nedávné dějiny i na některé řecké státy. Odtud kritické pohledy na politiku Sparty, Théb nebo jednání Korinťanů za války, a naopak zase omluvný postoj k Argu. Ale odtud je i druhá hlavní myšlenka jeho díla, která stmeluje pestré dějiny geograficky, etnograficky a historicky rozmanitých oblastí perské říše a území obývaných Řeky v souvislý obraz velkého historického konfliktu – myšlenka bytostného protikladu mezi řeckou láskou ke svobodě a mezi perskou despocií. Pojetí, které vkládá do řecko-perského konfliktu opět i Aischylos.

Druhým pilířem, o nějž se opírá Hérodotovo dílo, jsou jeho cesty. Nebyly to cesty za novými, řeckým okem dosud neodkrytými kouty. Naopak. Hérodotos se pohybuje právě v tradičních kulturněhistorických oblastech perské říše a řeckého světa. Nejhlubším dojmem zapůsobila na něho návštěva center pradávnejší kultury v perské provincii Egyptě, kde se Hérodotos dostal až k bodu, kde ležela poslední perská posádka – k ostrovu Elefantině v Nilu. Jeho noha se dotkla pravděpodobně pak i půdy foinického pobřeží s hlavním centrem Tyrem. Přední Asii poznal Hérodotos asi k Babylónu. Překvapuje tedy, že... zapojuje, ale velmi pozorně je i vymezuje a svými pokyny převede i dnes čtenáře bezpečně zpět k výchozí trase. Chápeme-li hérodotovské odbočky jako metodu, kterou si první umělecký prozaik řecký vědomě vytvořil, přenáší se do prózy tradiční metodu epickou, můžeme jako archaický rys vysvětlit i druhou anomálii – nepoměr mezi bohatou širší první, větší částí díla a poměrně sevřenějším zpracováním knih posledních. Je rysem archaické kompozice, odpozorovaným i na tragédii Aischylově, že ve srovnání s první, široce rozpracovanou vstupní částí bývá závěr překvapivě stručný, náhlý a rychlý. Rozdíl mezi oběma částmi Hérodotova díla je dán do značné míry i látkou. Sledování růstu perské moci, která pokryla etnicky a historicky velmi různorodé oblasti, svádělo a do značné míry i nutilo historika zacházet od jednoduché dějové linie do větších i menších odboček, kdežto úže vymezené a dějově jednotné téma řecko-perských válek vedlo spíše ke koncentraci. A tak po všech těchto úvahách nad dílem Hérodotovým musíme přiznat, že otázka původního plánu jeho díla zůstane asi ještě dlouho neuzavřenou kapitolou.

Jako je rozmanitý obsah Hérodotova díla, tak pestrá je i řeč, které užívá. Samotná řeč, kterou si zčásti vytvořil, se nazývala „pestrá

iónština“. Je to iónský dialekt smíšený s prvky nářečí attického a s poetismy převzatými z řeckých lyriků, ale především a hlavně z Homéra. Pestrý je také Hérodotův styl. Jeho základem je próza iónských logografů, předchůdců Hérodotových, a tradiční umění lidových vyprávěčů, vítaných hostí na volných prostranstvích starověkých tržišť i uvnitř řeckých domů. Je to próza prostá, neznající ještě jemně odstíněných vazeb klasických souvětí. Nezarazí nás, když v ní tu a tam narazíme na formuli lidového vyprávění nebo pohádky. Jako starověcí vyprávěči chce i Hérodotos zaujmout, pobavit a rozvinout své epické umění. Jako starověcí vyprávěči dává i on přednost názornosti, která si libuje v častých opakováních. Ale toto umění není tak naivní, jak by se zdálo na první pohled. Hérodotos chce být prostý. Dovede však nasadit i vyšší tón, dodat řeči poetický kolorit a povznést ji na vyšší úroveň umělé prózy. Některé partie ukazují, že mu nejsou cizí ani umělé figury rétoriky, která si právě klestila cestu do řecké literatury.

Hérodotovo vypsání řecko-perských válek končí dobytím Séstu v r. 479 př. n. l. V dějinách řecko-perských válek nebyla tato událost někdy pokládána za významný mezník. I z tohoto důvodu jsou někdy vyslovovány domněnky, že Hérodotovo dílo zůstalo nedokončeno. Vítězství u Séstu skončilo však válku na půdě řecké a mohlo proto dobře tvořit jistou tečku za velkým historickým zápasem.

Na konečné podobě svého díla pracoval asi Hérodotos až do smrti. Několik málo přídavků bylo připojeno ještě na samém počátku peloponnéské války. Někdy v prvních letech této války (začala r. 431 př. n. l.) Hérodotos zřejmě také umírá.

V Athénách byly Hérodotovy dějiny uveřejněny nejpozději v r. 425 př. n. l. Svědčí o tom Aristofanova komedie Acharnští, uvedená v tomto roce. Narážky v komedii předpokládají znalost díla a jsou pravděpodobně čerstvou reakcí na jeho uveřejnění.

Bořivoj Borecký

Toto jest

Hérodota z Halikarnéssu vyprávění o dějinách, aby časem neupadlo v zapomenutí, co lidé vykonali,

aby se zachovala sláva velikých a podivuhodných činů, které dokázali jednak Řekové, jednak barbaři,

a konečně, proč mezi sebou Řekové i barbaři vedli války.

DĚJIN HÉRODOTA HALIKARNÉSSKÉHO

KNIHA PRVNÍ, NADEPSANÁ KLEIÓ

[1] Perští dějepisci tvrdí, že příčinu k rozbrojům zavdali Foiničané. Když prý totiž přišli od takzvaného Rudého moře k našemu moři* a usídlili se na tom území, kde bydlí i nyní, začali ihned podnikat daleké námořní cesty. Rozváželi egyptské a asyrské zboží a mimo jiné prý přišli také do Argu. Argos tehdy v zemi nyní nazývané Řeckem vynikal nade všechna města. Když tedy Foiničané přišli do řečeného Argu, vyložili své zboží na prodej. Pátý nebo šestý den po příjezdu měli již skoro všechno vyprodáno, a tu prý přišlo na pobřeží mnoho žen a mezi nimi i královská dcera. Jmenovala se, jak uvádějí Řekové, Íó, dcera Inachova. Ženy se zastavily u lodní zádi, aby nakupovaly zboží, které se jim líbilo, avšak Foiničané se domluvili a přepadli je. Většině žen se prý podařilo utéci, avšak Íó byla spolu s několika jinými chycena. Foiničané prý ji uvrhli do lodi a odpluli do Egypta.

[2] Tak se podle Peršanů (ale nikoli podle Řeků) dostala Íó do Egypta a tato událost se stala začátkem vzájemných příkoří. Po této události prý někteří z Řeků (jména Peršané uvést nedovedou) přišli do Tyru ve Foinikii a unesli královskou dceru Európu. Byli to asi Kréťané. Tak prý se Foiničanům dostalo oplátky za půjčku. Potom prý se Řekové provinili další křivdou. Vypravili se s válečnou lodí* do Asie v zemi Kolchidské a k řece Fásis, a když tam pořídili ostatní, kvůli čemu se vypravili, uloupili královskou dceru Médeiu. Kolchidský král prý pak poslal do Řecka hlasatele, aby žádal o zadostiučinění za únos a o vrácení dcery. Řekové prý však odpověděli, že Asiaté jim také nedali zadostiučinění za únos argejské Íó, že tedy ani oni ničeho neposkytnou.

[3] Ve druhé generaci po těchto událostech, když o nich uslyšel, chtěl Alexandros, syn Priamův, získat manželku z Řecka únosem, jak vypravují Peršané. Předem věděl, že za ni neposkytne náhradu, neboť ani Řekové ji neposkytli. Unesl tedy Helenu a Řekové se rozhodli poslat nejdříve posly se žádostí, aby Helenu vrátil a dal pokutu za únos. Proti jejich výčitkám však Trojané poukazovali na únos Médein, za který Řekové náhradu nedali a Médeiu na požádání také nevydali, a nyní prý chtějí dostat náhradu od jiných.

[4] Až do těch časů šlo jenom o vzájemné únosy, od té doby však se Řekové velice provinili, neboť začali s válečnými výpravami do Asie ještě dříve než Asiaté do Evropy. Únosy žen prý považují Peršané za

činy lidí nespravedlivých a chtít se mstít za únosy za nerozum; moudří lidé se o unesené ženy nestarají, neboť je prý jasné, že by k jejich únosu nedošlo, kdyby samy nechtěly. Oni sami, říkají Peršané, se vůbec nestarali o ženy, které byly uneseny z Asie. Řekové prý však pro jednu ženu z Lakedaimonu sebrali velikou výpravu a po příchodu do Asie vyvrátili moc Priamovu. Od té doby prý vždycky považují řecký živel za sobě nepřátelský. Na Asii totiž a na barbarské národy, které ji obývají, činí si nárok Peršané, kdežto Evropu a území řecká považují za cizinu.

[5] Tak prý se to udalo podle Peršanů a v dobytí Tróje shledávají počátek svého nepřátelství vůči Řecku.

Foiničané, pokud jde o Íó, s Peršany nesouhlasí. Neunesli prý ji do Egypta násilím, nýbrž protože se v Argu spustila s kapitánem lodi. Když prý zjistila, že je těhotná, ostýchala se před rodiči a odplula s Foiničany dobrovolně, aby se na to nepřišlo.

Takové věci vypravují Peršané a Foiničané. Já se však nepustím do rozboru, zda se to stalo tak či onak. Označím toho, o kom sám vím, že začal s bezprávnými činy vůči Řekům, a budu pokračovat ve vyprávění; podrobně proberu osudy měst malých i velkých. Neboť z těch, která byla kdysi veliká, se většinou stala města bezvýznamná, a naproti tomu ta, která jsou velká za mých časů, byla původně nepatrná. Víím totiž, že lidský blahobyt nezůstává nikdy trvale stejný, proto budu pamatovat na obojí stejnou měrou.

[6] Kroisos byl původem Lyd. Byl synem Alyattovým a byl vládcem národů, které sídlí na západ od řeky Halys, jež teče od jihu mezi Sýrií* a Paflagonií a na severu se vlévá do moře, zvaného Pohostinné. Tento Kroisos byl první z barbarů, o němž víme, že si některé z Řeků podrobil, aby mu odváděli poplatky, a jiné že si získal za přátele. Podrobil si Ióny, Aioly a Dory, sídlící v Asii, a přátelství uzavřel s Lakedaimonskými. Před vládou Kroisovou byli všichni Řekové svobodní, neboť vpád Kimmeriů do Iónie za časů před Kroisem neznamenal pro města katastrofu, protože to byl jenom loupežný nájezd.

[7] Vláda, která původně patřila rodu Héraklovců, přešla na rod Kroisův, na takzvané Mermnadovce, následujícím způsobem. Kandaulés, kterého Řekové nazývají Myrsilem, byl vládcem v Sardech; byl to potomek Héraklova syna Alkaia. Prvním sardským králem z rodu Héraklova byl Agrón, syn Ninův, syna Bélova, syna Alkaiova, a Kandaulés, syn Myrsův, byl posledním. Před Agrónem kralovali v té zemi potomci Lýda, syna Atyova, od kterého dostal veškerý lydský

národ své jméno. Dříve se jmenovali Méiové. Na základě boží věštby odevzdali potomci Lýdovi vládu Héraklovcům, kteří pocházeli z otrokyně Iardanovy* a Hérakla. Héraklovcí vládli po dvaadvacet generací, pět set pět let; syn přejímal vládu od otce až po Kandaula, syna Myrsova.

[8] Kandaulés byl velice zamilován do své manželky a ve své lásce se domníval, že má za manželku daleko nejkrásnější ze všech žen. Měl mezi svými tělesnými strážci Gyga, syna Daskylova, který byl jeho oblíbencem, a tomu se svěřoval i s nejdůležitějšími záležitostmi; tomu také nadmíru vychvaloval krásu své ženy, neboť byl o ní přesvědčen. Neuplynulo mnoho času a Kandaulés, kterého měl stihnout zlý osud, pravil Gygoví:

„Zdá se mi, že mi, Gygu, nevěříš, když ti líčím krásu své ženy; uším ostatně lidé méně věří nežli očím. Postarej se, abys ji viděl nahou.“

Gygés však vzkřikl velice a řekl:

„Jaká pošetilá slova to, pane, pronášíš, když mi přikazuješ, abych se díval na svou paní a velitelku, když je nahá! Žena spolu se šatem svléká také stud. Již dávno přišli lidé na správná pravidla, z nichž je třeba se poučit. Jedno z nich říká, že se má každý dívat na své. Věřím ti, že je ona ze všech žen nejkrásnější, a prosím tě, abys ode mne nežádal, co se nesluší.“

[9] Takovými slovy se Gygés bránil, neboť se obával, aby mu z takového skutku nevzešlo nějaké neštěstí. Kandaulés však odpověděl:

„Neboj se, Gygu, neměj strach, že ti to říkám, abych tě zkoušel, a buď bez obav před mou ženou, že by ti ona způsobila nějakou úhonu. Hned zpočátku to uspořádám tak, že ani nepostřehne, že ji vidíš. Postavím tě za otevřené dveře naší ložnice; jakmile tam vejdu, vstoupí i moje žena do lůžka. Blízko vchodu je tam křeslo, na které bude při svlékání odkládat svůj oděv kus po kuse. Budeš si ji moci prohlédnout úplně v klidu. Až půjde od křesla k lůžku a bude k tobě obrácena zády, hled' se odtamtud dostat, aby tě neviděla vycházet ze dveří.“

[10] Gygés tedy svolil, protože mu nic jiného nezbývalo. Když Kandaulés uznal, že je čas jít spát, zavedl Gyga do ložnice; hned nato přišla i jeho manželka. Gygés se na ni díval, jak se po příchodu svlékala. Když se k němu obrátila zády a šla k lůžku, vyplížil se ze svého úkrytu a šel ven. Žena však ho při odchodu zahlédla. Uvědomila si, že původcem činu je její muž, ale ani se neozvala, ač byla zahanbena. Nedala na sobě

znát, že něco zpozorovala, a pojala úmysl, že se Kandaulovi pomstí. U Lýdů, jako skoro u všech ostatních barbarů, se totiž považuje za velkou hanbu i pro muže, když ho někdo spatří nahého.

[11] Nedala tedy v tu chvíli nic najevo a zachovala klid. Hned jak nastal den, shromáždila své nejvěrnější služebníky a dala si Gyga zavolat. Ten netušil, že ona ví, co se stalo, a na zavolání přišel. Chodíval k ní i dříve, když si ho královna povolala. Jakmile Gygés přišel, pravila žena:

„Dávám ti teď, Gygu, dvě cesty na vybranou, vyber si, kterou se chceš ubírat. Bud' zabij Kandaula a vezmi si mne a království nad Lýdy, nebo musíš ihned na místě sám zemřít, abys napříště Kandaula ve všem neposlouchal a nespátřil, co vidět nemáš. Bud', musí zemřít ten, kdo to nastrojil, nebo ty, který jsi mě spatřil nahou a učinil, co se nesluší.“

Gygés nejprve žasl nad tím, co mu řekla, a potom ji prosil, aby ho k takové volbě nenutila. Neuspěl však a viděl, že opravdu stojí před nutností buď zabít svého pána, nebo sám přijít o život rukama jiných. Rozhodl se zůstat naživu a ptal se královny:

„Jestliže mě tedy nutíš, abych proti své vůli zabil svého pána, pověz mi také, jakým způsobem na něho vztáhneme ruku.“ Královna mu na to odpověděla:

„Útok podnikneš z téhož místa, na kterém on ti mě ukázal nahou. Zaútočíš, až usne.“

[12] Gygés nebyl ani na chvíli propuštěn a nemohl nijak uniknout, takže nezbývalo, než aby zahynul on nebo Kandalés. Spiknutí bylo připraveno, a když nastala noc, šel Gygés za ženou do ložnice. Dala mu dýku a ukryla ho za tytéž dveře. Když potom Kandalés na lůžku odpočíval, vyklouzl Gygés z úkrytu, zabil ho, a tak se zmocnil jak ženy, tak i království. Zmiňuje se o něm v jambickém trimetru i Archilochos z Páru, který žil v téže době.

[13] Tak opanoval Gygés království a byl potvrzen i delfskou věštírnou. Když totiž Lýdové těžce nesli Kandalovu smrt a sáhli ke zbraním, dohodli se Gygoví straníci s ostatními Lýdy na tom, že Gygés bude lidským králem, jestliže ho za krále uzná věštírna; pakli ho neuzná, že bude vláda vrácena Héraklovcům. Věštírna rozhodla, a tak se stal Gygés králem. Pýthia ovšem řekla tolik, že pomsta Héraklovců postihne pátého Gygova potomka. Z toho si však Lýdové ani jejich králové nic nedělali, dokud k tomu nedošlo.

[14] Tak získali Mermnadovci vládu, kterou odňali Héraklovcům. Gygés poslal za své vlády do Delf nemálo obětních darů. Většina obětních darů ze stříbra v Delfách je od něho. Kromě stříbrných věcí poslal také nesmírné množství zlata; opravdu stojí za zmínku šest zlatých džbánů*, které tam poslal. Džbány jsou v korintské pokladnici a váží třicet talentů. Po pravdě však to není pokladnice korintské obce, nýbrž Kypsela, syna Éetiónova.

Gygés je po Midovi, synu Gordiovu, králi Frygie, první z barbarů, o kterém víme, že posílal obětní dary do Delf. Midas obětoval svůj královský trůn, na kterém zasedal při soudech. Ten trůn stojí za podívanou a je umístěn tamtéž, kde jsou i Gygovy džbány. Předměty ze zlata a stříbra, které obětoval Gygés, se v Delfech podle jména dárcova nazývají Gygovými.

I Gygés učinil za své vlády válečný vpád do Miléta a Smyrny a zmocnil se města Kolofónu. Za své osmatřicetileté vlády však nepodnikl žádný jiný význačný čin, proto ho necháme stranou, tolik o něm připomenuvše.

[15] Nyní se zmíním o Ardyovi, synu Gygovu, který kraloval po něm. Ten dobyl Priéné a vpadl do Miléta a za jeho vlády v Sardech přišli do Asie Kimmeriové, vypuzení ze svých obvyklých sídlišť kočovnými Skythy, a zmocnili se Sard kromě akropole.

[16] Ardys kraloval devětačtyřicet let; po něm následoval Sadyattés, syn Ardyův, a vládl dvanáct let. Po Sadyattovi přišel Alyattés. Ten válčil s Kyaxarem, synem Déiokovým, a s Médy a vypudil Kimmerie z Asie. Dobył Smyrny, kterou založili osadníci z Kolofónu, a učinil vpád do Klazomen. Odtamtud se však nevrátil tak, jak si přál, nýbrž dokonale poražen. Z ostatních činů, které za své vlády podnikl, stojí nejspíše za zmínku tyto:

[17] Válčil s Milétany, tu válku zdědil po otci. Na svých výpravách obléhal Milétos tímto způsobem: Vpadával s vojskem tehdy, jakmile v zemi zrála úroda. Táhl za zvuků sýring, harf a fléten ženských i mužských. Jakmile přišel na území milétské, nebořil ani nevypaloval příbytky v polích, ani v nich neloupil, ale nechával je být. Zato však zničil stromy a úrodu na celém území a vrátil se domů. Milétané totiž ovládali moře, takže obležením nemohlo vojsko ničeho dosáhnout. Obydlí Lýd neničil proto, aby z nich mohli Milétané půdu osévat a obdělávat a on aby měl při vpádu co loupit, až budou s polní prací hotovi.

[18] Takovým způsobem válčil jedenáct let. Za tu dobu utrpěli Milétané dvě velké porážky, jednak u Limenéia v boji na vlastním území, jednak na rovině u Maiandru. Šest let z oněch jedenácti vládl ještě Lýdům Sadyattés, syn Ardyův, a ten také tenkrát činil s vojskem vpády na území milétské. On to totiž byl, kdo se s nimi do války zapletl. Pět let následujících po těch šesti vedl válku Alyattés, syn Sadyattův. Jak jsem se už dříve zmínil, zdědil válku po otci a vedl ji ze všech sil. Nikdo z Iónů v té válce nepřišel Milétanům na pomoc, kromě jediných Chijských. Ti jim pomáhali oplátkou za dřívější pomoc jejich, neboť Milétané přišli předtím na pomoc Chijským ve válce proti Erythrejským.

[19] Když ve dvanáctém roce zapalovalo vojsko obilí, stala se taková příhoda. Obilí rychle vzplanulo a větrem se plameny šířily, takže chytil a shořel chrám Athény zvané Asséské. V tu chvíli toho nikdo nedbal, ale když se vojsko vrátilo do Sard, Alyattés onemocněl. Nemoc se mu zhoršila, a tak poslal posly do Delf – buď že mu to někdo poradil, nebo se rozhodl sám dotázat se boha, co si má s nemocí počít. Když poslové přišli do Delf, odmítla jim Pýthia věstit, dokud znovu nepostaví Athénin chrám, který vypálili v Assésu na území milétském.

[20] Víím to od Delfanů, od nichž jsem slyšel, že se to tak stalo. Milétané k tomu dodávají, že Kypselův syn Periandros byl co nejúžeji spřátelen s Thrasybúlem, který tehdy vládl v Milétu, a Periandros se dověděl, jaké odpovědi se z věštírny dostalo Alyattovi. Vzkázal jí Thrasybúlovi po poslu, aby ji předem věděl a mohl v nastalé situaci rozhodnout. Tak se to stalo podle Milétanů.

[21] Když dostal Alyattés toto vyřízení, ihned poslal do Miléta hlasatele, aby uzavřel příměří s Thrasybúlem a s Milétskými na tak dlouho, dokud se bude chrám stavět. Posel tedy do Miléta odešel. Thrasybúlos však byl o všem předem bezpečně zpraven a věděl, co hodlá Alyattés učinit. Připravil tedy takovou lest: dal snést na náměstí veškeré zásoby potravin, co jich ve městě bylo, ať již patřily jemu, nebo soukromým osobám, a Milétanům dal pokyn, aby všichni popíjeli a společně hodovali, až jim dá znamení.

[22] Takové opatření učinil a takový pokyn vydal Thrasybúlos proto, aby sardský hlasatel viděl ohromné množství zásob pohromadě a dobrou náladu obyvatel a oznámil to Alyattovi. Tak se také stalo. Hlasatel to viděl, vyřídil Thrasybúlovi, co mu Lýd uložil, a vrátil se do Sard. Podle mých zpráv jen proto došlo k uzavření míru, neboť Alyattés se nadál, že bude v Milétu nesmírná nouze o potraviny a že bude lid nejvyšší měrou

zdrčen nedostatkem. Od hlasatele však slyšel po jeho návratu z Miléta zprávy opačné, než jaké očekával. Potom spolu uzavřeli mír s podmínkou, že si budou navzájem přáteli a spojenci, a Alyattés dal postavit v Assésu Athéně dva chrámy místo jednoho. Sám se pak z nemoci pozdravil. Tak tedy pro Alyatta dopadla válka proti Milétanům a Thrasybúlovi.

[23] Periandros, který podal Thrasybúlovi zprávu o odpovědi věštírny, byl synem Kypselovým a vládl v Korintě. Podle vyprávění Korintských (a Lesbané říkají totéž co oni) se mu prý v životě přihodil nevídaný zázrak: Arióna z Methymny vynesl delfín na Tainaron. Arión byl nejpřednější z tehdejších zpěváků za doprovodu kithary; první z lidí, pokud víme, složil dithyramb, pojmenoval jej a přednášel jej v Korintu.

[24] Tento Arión prý většinou pobýval u Periandra, ale usmyslel si, že odpluje do Itálie a na Sicílii; tam vydělal ohromné peníze a chtěl se vrátit do Korinta. Vyplul z Tarentu, a protože neměl k nikomu větší důvěru nežli ke Korintanům, najal si loď korintských plavců. Na širém moři se však plavci zrádně dohodli, že hodí Ariona do moře a že se zmocní jeho peněz. Arión prý to zpozoroval a nabízel jim peníze a prosil, aby ho nechali naživu; tím je však nepřemluvil. Plavci prý mu kázali, buď aby se sám usmrtil, chce-li dojít pohřbu na suché zemi, nebo aby co nejrychleji skočil do moře.

Výhrůzkami přiveden do úzkých prý Arión požádal – když už se tak rozhodli – aby mu dovolili stanout v plné nádheře na veslařských lávkách a zazpívat; až dozpívá, slíbil, že spáchá sebevraždu. Plavci se zaradovali, že uslyší nejlepšího pěvce na světě, a ustoupili ze zádi doprostřed lodi. Arión se oblékl do plné pěvecké nádhery, vzal do ruky kitharu, postavil se na veslařské lávky a zazpíval slavnostní píseň. Když píseň dozpíval, vrhl se do moře tak, jak byl, se vším svým vybavením. Plavci pokračovali v plavbě do Korinta, Arióna prý však vzal na hřbet delfín a vynesl ho na souš u Tainaru. Arión s něho sestoupil a se vším všudy odešel do Korinta. Po příchodu vypravoval, co se mu přihodilo. Periandros prý mu nevěřil, dal ho hlídat, nikam ho nepouštěl a dával prý pozor, až se plavci vrátí. Když připluli, dal si je zavolat a ptal se jich, co mu mohou říci o Arionovi. Oni vyprávěli, že je v Itálii živ a zdrav a že se mu dobře dařilo, když ho v Tarentu opouštěli. V tu chvíli se před nimi objevil Arión ustrojen tak, jako když vyskočil z lodi. Byli ohromeni a usvědčeni a nemohli již zapírat. Tuto historku vyprávějí Korintští a Lesbané a na Tainaru je nevelký Arionův bronzový obětní dar, člověk sedící na delfinu.

[25] Lydský král Alyattés, který dokončil válku s Milét'any, potom zemřel. Kraloval sedmapadesát let. Po vyváznutí z nemoci věnoval jako druhý z toho rodu do Delf veliký stříbrný džbán se železným letovaným podstavcem, který stojí za podívanou mezi všemi obětními dary v Delfech. Bylo to dílo Glauka z Chiu, který jako první na světě vynalezl letování železa.

[26] Po Alyattově smrti převzal království Alyattův syn Kroisos ve věku pětatřiceti let. Z Řeků jako první napadl Efeské. Když je tenkrát obléhal, věnovali Efesané své město Artemidě a natáhli lano od chrámu ke hradbám.* Vzdálenost od starého města, které bylo tenkrát obléháno, ke chrámu činí sedm stadií. Na Efesos udeřil Kroisos nejprve a potom postupně na všechna města íónská a aiolská. Proti každému z nich vznášel jiné stížnosti; kde mohl najít vážnější záminky, užíval vážnějších žalob; proti některým z nich použil i malicherností.

[27] Když už si podrobil Řeky v Asii, takže mu odváděli poplatky, pomýšlel na to, aby postavil lodi a podnikl útok na ostrovany. Jakmile měl ke stavbě lodí všechno připraveno, přišel prý podle jedněch do Sard Biás z Priény, podle druhých Pittakos z Mytilény, a na Kroisovu otázku, co je nového v Řecku, zastavil stavbu lodí touto odpovědí:

„Ostrované skupují, králi, tisíce koní, protože mají v úmyslu vypravit se válečně do Sard a proti tobě.“ Kroisos myslel, že mluví pravdu, a odpověděl:

„Kéž by jen bohové vnukli ostrovanům myšlenku přijít proti synům lydským na koních!“

„Vidím, králi,“ opáčil návštěvník, „že si z celého srdce přeješ porazit ostrovany na koních na pevnině a tvá naděje je oprávněná. A co myslíš, že si přejí ostrované jiného, když se dozvěděli, že proti nim hodláš stavět lodi, než porazit Lýdy na moři, aby se ti pomstili za Řeky sídlící na pevnině, které jsi zotročil?“

Tento závěr prý se Kroisovi velice zalíbil a uznal, že je to rozumná řeč; poslechl a nechal stavby lodí. Tak došlo k tomu, že uzavřel přátelství s Íóny bydlícími na ostrovech.

[28] Postupem času si Kroisos podmanil skoro všechny národy sídlící před řekou Halys. Kromě Kiliků a Lykiů mu byli poddáni všichni ostatní. Jsou to Lýdové, Frygové, Mýsové, Mariandynové, Ghalybové, Paflagoni, Thrákové Thynští a Bithynští, Karové, Íóni, Dórové, Aiolové a Pamfylové.

[29] Když Kroisos tyto národy podrobil a připojil je k Lýdům, přicházeli do Sard, kvetoucích bohatstvím, mimo jiné postupně i všichni řeční filosofové, kteří v té době žili. Tak tam přišel i Athéňan Solón, který Athéňanům na jejich přání ustanovil zákony a pobýval v cizině deset let, vypluv pod záminkou, že se chce porozhlédnout po světě, aby nebyl přinucen zrušit některý ze zákonů, které vydal. Athéňané to sami učinit nemohli, protože je vázaly veliké přísahy, že se budou deset let řídit zákony, které jim Solón ustanoví.

[30] Kvůli tomu i kvůli podívané se vydal Solón na cesty. Přišel do Egypta k Amasiovi a také do Sard ke Kroisovi. Po příchodu ho Kroisos hostil v královském paláci a potom, bylo to třetího nebo čtvrtého dne, ho na příkaz Kroisův vodili služebníci po jeho pokladnicích a ukazovali mu královo nesmírné bohatství. Když Solón všechno viděl a vše si prohlédl, zeptal se ho Kroisos v příhodné chvíli:

„Cizince athénský, došly k nám o tobě mnohé zprávy, o tvé moudrosti a o tvých cestách, že jsi z lásky k moudrosti prošel veliký kus světa, abys ho viděl. Zatoužil jsem se tě zeptat, zda jsi již spatřil člověka ze všech lidí nejšťastnějšího.“ Ptal se, protože za nejšťastnějšího z lidí považoval sebe, ale Solón mu nezalichotil ani trochu; podle pravdy mu odpověděl takto:

„Athéňana Teliá, králi.“ Kroisos se podivil jeho slovům a zvědavě se otázel:

„Proč myslíš, že je Tellos nejšťastnější?“ Solón odpověděl:

„Tellos měl za časů blahobytu v obci dobré a krásné syny a dožil se toho, že všichni měli děti, které zůstaly naživu; dařilo se mu na naše poměry dobře a dočkal se přeslavné smrti. Když se totiž strhla bitva mezi Athéňany a sousedními Eleusinskými, vypravil se na pomoc, obrátil nepřátele na útěk a slavně zemřel. Athéňané ho pochovali na obecní útraty na tom místě, kde padl, a prokázali mu velikou úctu.“

[31] Vyprávěním o Tellovi a o jeho velké blaženosti podnítil Solón Kroisovu zvědavost, i zeptal se ho Kroisos, koho shledal na druhém místě šťastného po Tellovi. Očekával, že se mu určitě dostane druhé ceny. Solón však pravil:

„Kleobia a Bitóna. Ti byli rodem z Argu, měli dost prostředků k živobytí a nadto takovou tělesnou sílu, že oba stejně vítězili v atletických zápasech. Vypráví se o nich tato pověst:

V Argu se slavil svátek bohyně Héry a bylo bezpodmínečně třeba, aby povoz dovezl jejich matku do chrámu. Voli však nebyli z pole zpátky včas. V časové tísní se mladíci sami zapřáhli do jha a táhli vůz, na kterém se matka vezla. Tak projeli pětáctyřicet stadií a do chrámu došli. Po takovém činu, při kterém je celé slavnostní shromáždění vidělo, se jim dostalo nejlepšího konce života a božstvo na nich ukázalo, že je pro Člověka lepší zemřít nežli žít. Argejští je obklopili a velebili jejich sílu a Argejanky se zase shlukly okolo matky a chválily, jaké má syny. Matka se radovala nad slavným činem svých synů, stanula před sochou bohyně a modlila se, aby jejím dětem Kleobiovi a Bitónovi za to, že jí připravili tak velikou čest, dala to, co je pro člověka nejlepší. Když po modlitbě vykonali oběť a zúčastnili se hostiny, usnuli oba mladíci v samotném chrámu a již nevstali. Takový byl jejich konec. Argejští dali zhotovit jejich sochy a obětovali je do Delf jako sochy mužů, kteří se vyznamenali přede všemi.“

[32] Těmto mladíkům přisoudil Solón druhou cenu blaženosti. Kroisos se rozhorlil a řekl:

„To považuješ, athénský cizince, naši blaženost za tak nicotnou, že nás nekladeš na roven ani s obyčejnými lidmi?“

Solón však odvětil:

„Vím přece, Kroise, že je každé božstvo závistivé a miluje zvraty, a ty se mne vyptáváš na věci lidské. Za dlouhý čas lze spatřit mnohé věci, které člověk vidí nerad, a lze také mnoho zakusit. Za hranici lidského života pokládám věk sedmdesát let. Sedmdesát roků představuje pětadvacet tisíc a dvě stě dní, když nepočítáme vkladný měsíc*. Má-li však být každý druhý rok o měsíc delší, aby se nastávající roční období shodovalo, jak je potřeba, je těch vkladných měsíců při sedmdesáti letech pětatřicet a v těch měsících tisíc padesát dní. Ze všech těch dní za sedmdesát let, a je jich šestadvacet tisíc dvě stě padesát, ani jediný nepřináší zdaleka totéž, co druhý. Proto je, Kroise, celý lidský život jen snůškou náhod. Vidím, že jsi velice bohatý a že kraluješ nad množstvím lidí, ale na tvou otázku ti neodpovím, dokud nevíš, že jsi dobře dožil svůj život. Vždyť velký boháč není šťastnější nežli člověk, který žije ze dne na den, nedostane-li se mu štěstí dobře zemřít po životě plném zdaru. Vždyť i mnozí velicí boháči jsou nešťastní, kdežto mnozí z těch, kdo žijí skromně, jsou šťastní. Člověk velice bohatý, ale nešťastný, jen dvěma věcmi vyniká nad člověka šťastného, šťastný člověk však nad nešťastného boháče mnohými. Boháč snáze může splnit své touhy a

vydržet velkou pohromu, pakliže do ní upadne. Druhý však nad něho vyniká těmito přednostmi: pohromu snést a touhu vyplnit nemůže ve stejné míře jako on, ale takové věci od něho odvrací jeho štěstí; je tělesně bez úhony, zdravý, nezná utrpení, má zdárné syny a je sličný. Jestliže kromě toho ještě dobře skončí svůj život, pak to je ten, kterého hledáš, je hoden toho, aby byl nazván blaženým. Dokud však nezemře, je třeba zdržet se úsudku a nenazývat ho blaženým, nýbrž úspěšným. Protože je člověk jen člověkem, není mu dáno, aby toho všeho dosáhl, stejně jako žádná země nevystačí sama s tím, co poskytuje, nýbrž něco má a něco jí chybí; nejlepší je ta, která má nejvíce. Stejně tak i lidský jedinec není v ničem soběstačný, něco má a něco mu schází. Kdo z lidí dožije svůj život maje téměř všechno a potom příjemně svůj život skončí, ten je podle mne hoden, králi, nésti toto označení. U všech věcí je třeba přihlížet k jejich konci, jak dopadnou, neboť mnohým lidem bůh blaženost ukázal a potom je potřel beze zbytku.“

[33] Takovou řečí se Solón Kroisovi zřejmě nezavděčil. Král jeho slov nedbal a propustil ho, neboť se domníval, že je veliký hlupák, když nedbá přítomného dobra a káže přihlížet u všech věcí k jejich konci.

[34] Po Solónově odchodu stihla Kroisa veliká boží pomsta, patrně proto, že se považoval za nejblaženějšího ze všech lidí. Hned jak usnul, zdál se mu sen, který mu pravdivě zvěstoval neštěstí, jež se mělo přihodit jeho synovi. Kroisos měl dva syny, z nichž jeden byl stížen tělesnou vadou – byl hluchoněmý – a druhý ve všem daleko vynikal nad své vrstevníky; jmenoval se Atys. O tomto Atyovi sen Kroisovi naznačil, že zahyne zasažen železným hrotem oštěpu. Jakmile se probudil a sen si rozvážil, zalekl se ho a syna oženil. Ačkoli Atys obvykle velel lidskému vojsku, již ho nikam za takovým účelem neposílal a oštěpy, kopí a všechny podobné věci, kterých lidé používají ve válce, dal z mužských komnat odstranit a snést do komor, aby snad něco z toho, co bylo na stěnách rozvěšeno, na syna nespadlo.

[35] Zatímco se zabýval synovou svatbou, přišel do Sard muž postižený neštěstím a s poskvřenými rukama. Byl původem Fryg, ale z rodu královského. Přišel do Kroisova paláce a žádal, aby se mu podle tamních obyčejů dostalo očisty; Kroisos ho poskvrny zbavil. Očista u Lýdů je téměř stejná jako u Řeků. Když Kroisos vykonal obvyklé obřady, ptal se ho, kdo a odkud je:

„Kdo jsi, člověče, a odkud z Frygie jsi přišel k mému krbu? Kterého muže či ženu jsi zabil?“ Muž odpověděl:

„Jsem, králi, synem Gordia, syna Midova, a jmenuji se Adrástos. Zabil jsem nechtě svého bratra a přicházím vyhnán od svého otce a všeho zbaven.“

„Jsi tedy potomek mých přátel,“ odvětil Kroisos, „a přišel jsi k přátelům. Pakliže u nás zůstaneš, nebudeš mít v ničem nedostatku. Budeš-li své neštěstí snášet co nejlehčeji, bude to pro tebe nejlepší.“

[36] Žil tedy Adrástos v paláci Kroisově. V téže době se objevil na Olympu v Mýsii obrovský divoký kanec. Vyrážel z pohoří a pustošil obdělaná pole Mysů. Mnohokrát se Mýsové proti němu vypravili, ale nijak mu neublížili, naopak, sami od něho utrpěli. Nakonec přišli mýsští poslové ke Kroisovi a pravili:

„Převeliký divoký kanec se, králi, objevil v našem kraji a ničí naše polnosti. Ač se o to přičiňujeme, nemůžeme ho zahubit. Proto tě prosíme, abys s námi poslal svého syna a vybrané jinochy se psy, abychom se ho zbavili.“ Takto ho prosili. Kroisos však, pamětliv svého snu, jim odpověděl těmito slovy:

„O mém synu se již nezmiňujte, neboť bych ho s vámi neposlal. Je totiž právě novomanželem a to je teď jeho hlavní starost. Vybrané Lýdy a vše, čeho je k lovu potřebí, s vámi pošlu a těm, kdo půjdou, důtklivě uložím, aby se s vámi co nejhorlivěji přičinili odstranit vám to divé zvíře z krajiny.“

[37] Taková byla jeho odpověď. Mýsové se s ní spokojili, ale vtom vstoupil Kroisův syn, který zaslechl, oč Mýsové prosí. Když Kroisos odmítl poslat s nimi svého syna, obrátil se k němu jinoch těmito slovy:

„Bývalo pro nás, otče, dříve nejkrásnějším a nejušlechtilejším úkolem chodit do válek a na lovy a tak získávat slávu. Nyní mě od obojího držíš stranou, ač jsi u mne nezpozoroval žádnou zbabělost ani nedostatek odvahy. Jak se mám teď tvářit, když jdu na náměstí a z náměstí? Zač mě budou mít občané, zač mě bude považovat moje mladá manželka? S jakým to mužem bude myslet, že sdílí lůžko? Bud mi dovol na lov jít, nebo mi odůvodni, proč je pro mě lépe, aby tomu tak bylo?“

[38] „Činím tak, synu můj,“ odpověděl mu Kroisos, „nikoli proto, že bych tě shledával zbabělým, ani pro cokoli jiného, co by ti nesloužilo ke cti, ale přišlo ke mně ve snu vidění a prohlásilo, že budeš žít krátký čas; máš zahynout železným hrotem oštěpu. Kvůli tomuto vidění jsem uspíšil tvou svatbu, a proto tě neposílám na takové výpravy. Starám se o to, zda bych tě nemohl nějak uchovat, dokud budu živ. Vždyť jsi můj

jediný syn, neboť druhý syn jako by pro mě neexistoval, protože je mrzák.“

[39] „Když jsi měl, otče, takové vidění,“ pravil jinoch, „je možné pochopit, že mě hlídáš, ale je zajisté spravedlivé, abych ti řekl to, co nechápeš a co před tebou sen ukryl. Pravíš, že vidění prohlásilo, že zemřu železným kopím, ale cožpak má kanec ruce, cožpak má železné kopí, kterého se obáváš? Kdyby vidina prohlásila, že zahynu klem nebo něčím jiným, co se mu podobá, pak by bylo potřeba učinit to, co děláš; řekla však, že se to stane hrotem oštěpu. Když nám tedy nenastává bitva s lidmi, dovol mi jít!“

[40] „Překonáváš mě, synu,“ odvětil Kroisos, „výkladem toho snu. Tebou přemožen měním své mínění a dovoluji ti jít na lov.“

[41] Po těchto slovech poslal Kroisos pro Fryga Adrásta, a když přišel, řekl mu:

„Adraste, očistil jsem tě, když jsi byl stížen nezaslouženým neštěstím; nevyčítám ti je. Přijal jsem tě do svého domu a poskytuji ti veškeré živobytí. Poněvadž jsem ti já první prokázal dobrodiní, jsi povinen mi dobrým odplatit. Žádám tě, aby ses stal strážcem mého syna, až pojedou na lov, aby vás cestou nepřipadli nějakí zákešní lupiči a nepřinesli vám záhubu. Kromě toho i ty máš možnost jít tam, kde se můžeš vyznamenat svými činy, neboť tak činili i tví předkové a nadto máš k tomu síly dost.“

[42] Adrástos mu odpověděl: „Já bych, králi, jinak do toho zápasu snad ani nešel. Nesluší se, abych chodil mezi šťastné druhy stejného věku, když jsem pronásledován tak velikým neštěstím; nemohu si to ani přát, a proto jsem se již mnohokrát zdržel. Teď však, když na mě naléháš a já mám povinnost ti vyhovět, rád se ti odvděčím dobrým skutkem. Jsem připraven to učinit a spolehni se, že se ti tvůj syn, kterého mi přikazuješ střežit, navrátí bez úhony, pokud to na jeho strážci bude záviset.“

[43] Když toto Kroisovi odpověděl, vydali se na cestu v doprovodu vybraných mladíků a psů. Dorazili do olympského pohoří, hledali zvíře, a když je našli a obstoupili kolem dokola, házeli po něm oštěpy. Tehdy právě onen cizinec, který byl očištěn z vraždy, jménem Adrástos, hodil oštěpem po kanci, ale chybil ho a zasáhl Kroisova syna. Ten, zasažen hrotem kopí, vyplnil proroctví snu. Kdosi potom běžel ke Kroisovi s poselstvím o tom, co se stalo, a po příchodu do Sard mu vylíčil, jak probíhal lov a jaký byl osud jeho syna.

[44] Kroisos byl smrtí svého syna těžce sklíčen a považoval za velice hroznou věc, že ho zabil ten, koho on sám očistil z krveprolití. Byl tím neštěstím z hloubi duše otřesen a dovolával se Dia Smírce; bral ho za svědka toho, jakého příkoří se mu od cizince dostalo; téhož boha se dovolával i jako strážce krbu a přátelství; strážce krbu proto, že přijav do svého domu cizince, nevěděl, že živí vraha svého syna, strážce přátelství proto, že cizince poslal se svým synem jako strážce a shledal v něm svého největšího nepřítele.

[45] Potom přišli Lýdové, nesouce mrtvého, a za nimi následoval ten, kdo ho zabil. Stanul a odevzdal se do moci Kroisovy. Vztahoval k němu ruce a žádal, aby byl usmrcen nad mrtvolou. Připomínal své dřívější neštěstí a k tomu, že navíc uvrhl do záhuby toho, kdo ho z něho očistil, že tedy nemůže dále žít. Když to Kroisos vyslechl, zželelo se mu Adrásta, jakkoli byl sám sklíčen velkým neštěstím vlastním, a řekl mu:

„Dostává se mi od tebe, hosti, plného zadostiučinění, jestliže se sám považuješ za hodná smrti. Ty však tím neštěstím vinen nejsi, leda že jsi byl jeho bezděčným vykonavatelem; vinen je některý z bohů, který mi již dávno předpověděl, co mě čekalo.“

Potom Kroisos svého syna pochoval, jak se slušelo. Adrástos, syn Gordiův a vnuk Midův, který se stal vrahem vlastního bratra a škůdcem toho, u něhož došel očisty, vyčkal, až se lidé od náhrobku vzdálili, a protože uznával, že je stíhán nejtěžším neštěstím ze všech lidí, které znal, spáchal na hrobě sebevraždu.

[46] Kroisos po ztrátě syna setrval dva roky v hlubokém smutku. Když však Kýros, syn Kambýsův, svrhl nadvládu Astyaga, syna Kyaxarova, a perská vláda se rozmáhala, přestal Kroisos truchlit a začal přemýšlet, zda by nějak nemohl růst moci perské zarazit, dříve než zmohutní. Když si to rozmyslel, začal hned zkoumat věštírny v Řecku a věštírnu v Libyi; rozeslal posly na všechny strany, jednak do Delf, jednak do Abai ve Fókidě, jednak do Dódóny; jiné zase poslal k Amfiaráovi a k Trofóniovi, další pak do Branchidai na území milétském. To byly věštírny řecké, kam se Kroisos obracel o věštbu. Další posly poslal se žádostí o věštbu do Libye k Ammónovi. Posly rozeslal proto, aby zjistil, jak jsou věštírny chytré, aby se jich mohl druhým poselstvím zeptat, má-li se pokusit o výpravu proti Peršanům, jestliže shledá, že znají pravdu.

[47] Když posílal Lýdy vyzkoušet věštírny, vydal jim takovýto příkaz: Měli počítat čas podle dní ode dne, kdy vyrazili ze Sard, a stého dne se

měli ptát věštíren, co právě dělá lidský král Kroisos, syn Alyattův. Cokoli, která věštírna odpoví, to měli zapsat a přinést mu zpátky. Jaké byly odpovědi ostatních věštíren, se nikde nevypráví. Jakmile však Lýdové vkročili do chrámu v Delfech, prosíce boha o věštbu, a přednesli uloženou jim otázku, odpověděla jim Pýthia v hexametrech toto:

„Kolik je v písku zrn, vím, i jaké jsou rozměry moře, také němému rozumím, slyším i toho, kdo mlčí. Cítím teď vůni vařené želvy s mohutným štítem, v měděném hrnci se vaří zároveň s jehněčím masem; měděný kotel je pod ní, měděná poklice na ní.“

[48] Tuto Pýthiinu odpověď Lýdové zapsali a vrátili se do Sard. Když pak přibyli i ostatní poslové s výroky věštíren, sebral Kroisos všechny zápisy dohromady a prohlížel je. Žádný se mu nelíbil; když však vyslechl zápis z Delf, ihned mu projevoval úctu a chválil jej. Uznal, že jediná věštírna v Delfech je skutečnou věštírnou, protože uhodla, co dělal. Když totiž rozeslal posly po věštírnách, vyčkal stanoveného dne a provedl toto: vymyslel si něco, co nebylo možné uhodnout a vypořadovat; rozsekal želvu a jehně dohromady a sám to vařil v měděném kotli pod měděnou poklicí.

[49] A právě to mu z Delf výrok věštírny oznamoval.

O odpovědi věštírny Amfiaráovy neumím nic povědět, co věštěla Lýdům, když vykonali ve svatyni předepsané obřady; ani se o tom nevypráví. Říká se jen, že i tuto věštírnu považoval Kroisos za neklamnou.

[50] Po těchto událostech usmířoval Kroisos delfského boha velkolepými oběťmi. Obětoval po třech tisících kusů z každého druhu dobytčat k oběti se hodících, dále pozlacená a postříbřená lehátka, zlaté číše, purpurové pláště a chitóny. Navršil ohromnou hranici a pálil ji doufaje, že si tím boha spíše nakloní. Také všem Lýdům nařídil, aby každý bohu obětoval, co kdo má. Když bylo po obětech, dal slít nesmírné množství zlata a ukovat z něho polocihly o délce šesti dlaní, široké tři dlaně a jednu vysoké, celkem sto sedmnáct, a to čtyři z ryzího zlata o váze po půl třetím talentu, ostatní polocihly pak z bílého zlata, vážící po dvou talentech. Také dal zhotovit z ryzího zlata sošku lva, vážící deset talentů. Když vyhořel delfský chrám, spadl tento lev s polocihel, na nichž byl postaven. Nyní je uložen v korintské pokladnici a váží jen půl sedma talentu. Půl čtvrtá talentu se ho totiž roztavilo.

[51] Když bylo vše hotovo, poslal Kroisos ty věci do Delf a spolu s nimi i další dary: dva převeliké džbány, zlatý stával po pravé straně, když se vchází do chrámu, a stříbrný nalevo.

1 ty byly po požáru chrámu přemístěny; zlatý džbán je v pokladnici klazomenské, váží půl devátá talentu a dvanáct min, a stříbrný stojí v rohu chrámové předsíně a vejde se do něho šest set amfor*. Delfané v něm mísí víno o slavnosti theofanií. Delfští říkají, že je to výrobek Theodora ze Samu, i já se tak domnívám; nezdá se mi totiž, že by to bylo dílo obyčejné. Dále poslal Kroisos čtyři stříbrné sudy, stojí v korintské pokladnici, a obětoval i dvě kropenky, zlatou a stříbrnou. Na zlaté je nápis, že Lakedaimonští tvrdí, že je to dar jejich, ale to tvrzení není správné. Je to dar Kroisův a nápis pořídil kdosi z Delfanů, kdo se chtěl Lakedaimonským zavděčit. Zním jeho jméno, ale nebudu ho připomínat. Darem od Lakedaimonských je chlapec, jehož rukou protéká voda, ale žádná z obou kropenek. Spolu s těmito věcmi poslal Kroisos do Delf ještě mnoho jiných méně významných darů, jako kulaté stříbrné konvice a tříloketní stříbrnou sošku ženy, po níž Delfští tvrdí, že je to podobizna Kroisovy pekařky*. Dále věnoval i náhrdelník své manželky a její pásy.

[52] Ty věci poslal do Delf. Amfiaráovi pak, když se dozvěděl o jeho statečnosti a o jeho utrpení, obětoval štít celý ze zlata a masivní zlatý oštěp, jehož ratiště bylo stejně jako hrot celé ze zlata. Obě ty věci byly ještě za mých časů uloženy v Thébách, a to v thébském chrámu Apollóna Isménského.

[53] Lydským poslům, kteří měli uvedené dary doručit do chrámů, Kroisos uložil, aby se věštírny zeptali, má-li se vydat na výpravu proti Peršanům a má-li si získat nějaké spojenecké vojsko. Lýdové dorazili, kam byli posláni, dary odevzdali a žádali o věštbu těmito slovy:

„Kroisos, král Lýdů a jiných národů, uznal, že jsou tyto věštírny jedinými skutečnými věštírnami na světě, dal vám dary hodné vašich výpovědí a nyní se vás táže, má-li se vydat na výpravu proti Peršanům a má-li si získat nějaké vojsko za spojence.“

Tak se poslové tázali a obě věštírny odpověděly shodně; předpovídaly Kroisovi, že zničí velikou říši, potáhne-li proti Peršanům, a radily mu, aby si za spojence vyhledal nejmocnější z Řeků.

[54] Když byly věštby Kroisovi přineseny a on zvěděl jejich obsah, zaradoval se nad nimi velice, neboť bezpečně doufal, že vyvrátí říši Kýrovu. Znovu poslal do Pýthu a vyzvěděl, kolik je Delfanů, obdaroval

každého dvěma zlatými statéry. Delfští za to udělili Kroisovi přednostní právo při dotazech, zprostiti ho poplatků a určili mu čestné místo při slavnostech a na věčné časy rozhodli, že se kdokoli z Lýdů může stát občanem delfským, bude-li chtít.

[55] Obdarovav Delfské, dal si Kroisos věštit potřetí. Když se totiž přesvědčil o spolehlivosti věštírny, nemohl se jejích odpovědí nabažít. Tentokrát se tázal, potrvá-li jeho vláda mnoho let. Pýthia mu věštila takto:

„Teprve tehdy, až nad Médy mezek stane se králem, nestyd' se, Lýde, jenž nohy máš slabé, zbaběle prchat po březích Hermu, plného šterku, nečekej na nic.“

[56] Když se tato slova dostala ke Kroisovi, zaradoval se nad nimi víc než nad čímkoli jiným, neboť věřil, že nikdy nebude Médům kralovat mezek místo člověka a že tedy ani on, ani jeho potomci vládnout nepřestanou. Potom důkladně uvažoval, kteří z Řeků jsou nejmocnější, aby si je získal za spojence. Při svých úvahách shledal, že mezi Řeky vynikají Lakedaimonští a Athéňané, jedni z kmene dórského, druzí z íonského. Tyto národy byly nejpřednější; jeden z nich byl původu pelasgického, druhý řeckého, jeden z nich se ze své vlasti nehnul, druhý se mnohokrát stěhoval. Za krále Deukalióna bydlel v zemi Fthiótské, za časů Dora, syna Hellénova, v krajině pod horami Ossou a Olympem, zvané Histiaiétis. Když ho z Histiaiétidy Kadmovci vyhnali, usadil se pod jménem Makednů v Pindu. Odtamtud zase přesídlil do Dryopidy, a když přešel z Dryopidy na Peloponnésos, jmenoval se národem dórským.

[57] Nedovedu přesně povědět, jakou řečí mluvili Pelasgové. Lze-li říci to, o čem vydávají svědectví ti z Pelasgů, kteří ještě v dnešní době přebývají v městě Kréstónu nad Tyrsenií a kteří kdysi sousedili s dnešními Dory (neboť tenkrát sídlili v krajině, které se teď říká Thessaliétis), a ti Pelasgové, kteří založili města Plakié a Skylaké na Helléspontu a stali se athénskými kolonisty (a kolik ještě jiných pelasgických městeček změnilo svá jména), je-li tedy možno říci, čeho jsou tito Pelasgové důkazem, pak mluvili Pelasgové řečí barbarskou. Bylo-li tomu tak u celého kmene Pelasgů, pak národ attický, který je původu pelasgického, spolu se změnou z Pelasgů v Řeky převzal i řeč. Ani Kréstónští totiž, ani Plakiénští, kteří jsou s nimi stejného jazyka, se v řeči nesrovnávají s nikým z těch, kdo nyní sídlí okolo nich, je však zřejmé, že si zachovali takový ráz řeči, jaký si s sebou přinesli, když se přestěhovali do svých dnešních území.

[58] Řecký živel používá od svého vzniku, jak se mi zdá, stále stejného jazyka; po svém oddělení od Pelasgů byl slabý, ale z malých začátků se rozrostl v množství národů, neboť se k němu přidala většina Pelasgů a četné jiné barbarské národy. Kromě toho si myslím, že ani Pelasgové, jako národ barbarský, nebyli na příliš vysokém stupni rozvoje.

[59] Pokud jde o tyto národy, dozvěděl se Kroisos, že attický národ ovládá a udržuje v nešvarech Peisistratos, syn Hippokratův, který byl v té době samovládcem v Athénách. Dokud byl Hippokratés ještě soukromou osobou, přihodil se mu v době, kdy přihlížel olympijským hrám, veliký div. Když porazil obětní zvířata a připravené kotle byly plné masa a vody, začaly se vařit bez ohně a překypěly. Lakedaimoňan Chilón, který byl přítomen a tomu zázraku přihlížel, radil Hippokratovi, nejprve aby se neženil s ženou, která by mu mohla porodit děti, potom, pokud je ženat, aby ženu zapudil, a má-li snad nějakého syna, aby se ho zřekl. Hippokratés prý ovšem této rady Chilónovy nechtěl uposlechnout a po oné události se mu narodil řečený Peisistratos, který za rozbrojů mezi obyvateli pobřežními a Athéňany z roviny pojal úmysl zmocnit se samovlády.

V čele lidí z pobřeží stál Megaklés, syn Alkmaiónův, předákem lidí z roviny byl Lykúrgos, syn Aristolaidův. Peisistratos založil třetí stranu. Shromáždil okolo sebe vzbouřence a tvářel se, že je předákem horalů, připravil takovou lest: způsobil si zranění a poranil i své mezky a přihnal se se spřežením na tržiště, jako by byl unikl svým nepřítelům, kteří ho chtěli zahubit, právě když jel na pole. Požádal lid, aby mu opatřil nějakou stráž, neboť se předtím proslavil při tažení proti Megarským tím, že dobyl Nisaje a vykonal i jiné statečné činy. Athénský lid se dal oklamat a dal mu tři sta mužů vybraných z občanstva, kteří se však nestali Peisistratovými kopiníky, nýbrž spíše klackonosiči, chodili za ním s dřevěnými kyji. Ti se spolu s Peisistratem zúčastnili pozdvižení a zmocnili se Akropole. Odtamtud pak Peisistratos vládl nad Athéňany, aniž však rozrušil systém dosavadních úředních hodností nebo změnil právní řád. Spravoval město podle platné ústavy, krásně je zdobil a udržoval v dobrém pořádku.

[60] Zanedlouho se však dohodli stoupenci Megaklovi se straníky Lykúrgovými a vypudili Peisistrata z města. Tak se Peisistratos zmocnil Athén poprvé a opět samovládu ztratil, protože ještě nezapustila dostatečně kořeny. Ti, kteří Peisistrata vyhnali, se však zase znovu dostali do vzájemných sporů. Megaklés se dostal do úzkých a poslal

hlasatele k Peisistratovi s dotazem, zda je za samovládu ochoten vzít si jeho dceru za manželku. Když Peisistratos návrh přijal a s podmínkou souhlasil, vymyslel si pro jeho návrat věc podle mého mínění velice pošetilou; tím spíše, že se Řekové již od dávnějších dob odlišovali od národů barbarských tím, že byli chytřejší a nepodléhali hloupým pošetilstem, a přece právě tehdy tito lidé z athénských občanů, o nichž se říkalo, že jsou co do moudrosti mezi Řeky prvními, vymysleli takový podvod. V dému Paianii žila žena jménem Fyé, vysoká bez tří prstů čtyři lokte a i jinak pěkné postavy. Tuto ženu oblékli do plné zbroje, dali jí nastoupit do vozu a ukázali jí, jak se má tvářit, aby její vzezření bylo co nejvznešenější, a jeli do města, poslavše napřed hlasatele, kteří po příchodu do města rozhlašovali, co jim bylo uloženo. Vyvolávali:

„Přijměte, Athéňané, Peisistrata příznivě, neboť samotná Athéna mu prokázala největší čest ze všech lidí a přivádí ho zpět na vaši Akropoli.“

Tak chodili sem a tam a rozhlašovali to a ihned se po čtvrtích rozšířila pověst, že Athéna přivádí Peisistrata zpátky. Lidé ve městě byli přesvědčeni, že ta žena je bohyně sama, modlili se k ní a Peisistrata přijali.

[61] Když se řečeným způsobem zmocnil Peisistratos samovlády, podle dohody s Megaklem se oženil s jeho dcerou. Protože však měl mladistvé syny a protože se o Alkmaiónovcích říkalo, že jsou stíženi kletbou, nechtěl, aby se mu z nové manželky rodily děti, nestýkal se s ní, jak je obyčej. Žena to zpočátku tajila, později však, ať už se jí matka na to ptala nebo ne, řekla to své matce a ta svému muži. Megaklés těžce nesl, že ho Peisistratos zneuctil, a jak byl rozhněván, smířil se se vzbouřenci.

Jakmile se Peisistratos dozvěděl, co se proti němu chystá, odešel ze země nadobro a po příchodu do Eretrie se radil se svými syny. Zvítězilo mínění Hippiovo, že je třeba samovládu získat zpět, a tak sbírali dary z měst, která jim byla od dřívějších zavázána. Mnohá města poskytla značné peníze, ale daleko nejvíce je předčili svým darem peněz Thébané. Mezitím uplynul čas a zkrátka řečeno měli vše připraveno k návratu. Přišli i argejší žoldnéři z Peloponnésu a dobrovolně se dostavil i jeden muž z Naxu, jménem Lygdamis, který projevil velikou ochotu, neboť přivezl peníze i mužstvo.

[62] Vyrazili z Eretrie a skoro po jedenácti letech přišli zpátky. V Attice se nejprve zmocnili Marathóna. Když na tomto místě tábořili, přicházeli k nim jejich straníci z města a hrnuli se k nim i jiní přívrženci

z venkovských okrsků, jimž byla milejší samovláda nežli svoboda. Tábořili tedy pohromadě. Dokud sbíral Peisistratos peníze, a i když se potom zmocnil Marathóna, nevěnovali mu Athéňané z města žádnou pozornost. Jakmile se však dozvěděli, že táhne z Marathóna proti městu, vypravili se proti němu. Táhl proti vracejícím se s veškerou mocí a Peisistratovo vojsko, které vyrazilo od Marathóna, táhlo proti městu. Setkali se u chrámu Athény Pallénské a postavili se proti sobě ve zbrani. Tehdy se z božího vnuknutí dostavil k Peisistratovi věstec Amfilytos z Akarnanie, přistoupil k němu a věstil mu v hexametrech těmito slovy:

„Sítě již vrceny jsou a léčky čekají kořist; ryby se přihrnou valem za jasné měsíční noci.“

[63] Takovou věstbu pronesl Amfilytos, neboť ho k tomu přimělo božstvo. Peisistratos věstbu pochopil, prohlásil, že ji přijímá, a vedl vojsko do boje. Athéňané z města se v tu chvíli právě dávali do jídla a po jídle se někteří z nich dali do hry v kostky, jiní se uložili k spánku. Peisistratovo vojsko Athéňany přepadlo a obrátilo je na útěk. Jak utíkali, vymyslel Peisistratos velice chytrý plán, aby se Athéňané již neshromáždili a zůstali rozptýleni. Posadil své syny na koně a poslal je napřed. Ti dostihli prchající a řekli jim, co jim Peisistratos uložil. Vyzývali je, aby byli dobré mysli a aby každý odešel domů.

[64] Athéňané uposlechli, a tak se Peisistratos potřetí zmocnil Athén. Samovládu upevnil za pomoci četných žoldnéřů a peněžních důchodů, které se mu scházely jednak z města, jednak od řeky Strýmonu. Syny Athéňanů, kteří zůstali doma a nedali se hned na útěk, zajal jako rukojmí a poslal na Naxos, neboť i tohoto ostrova se Peisistratos válkou zmocnil a svěřil jej Lygdamiovi. Kromě toho očistil podle věstby i ostrov Délos, a to takto: ze všech míst v dohledu chrámu dal vykopat mrtvé a přenést je na Délu na jiné místo. Tak vládl Peisistratos v Athénách; někteří z Athéňanů padli v bitvě, jiní utekli z domoviny spolu s Alkmaiónovci.

[65] Tak se měly v té době podle zpráv, které Kroisos získal, věci u Athéňanů. O Lakedaimonských se dozvěděl, že unikli velikým pohromám a že už zvítězili ve válce s Tegejskými. Za vlády spartských králů Leonta a Hégésikla měli totiž Lakedaimonští úspěch ve všech válkách, ale jen od Tegejských byli poraženi. V dobách před těmito událostmi měli Sparťané snad nejhorší zákony z celého Řecka; neměli styky ani mezi sebou, ani s cizinci. K dobré správě se dostali takto: V Delfech přišel do věštírny Lykúrgos, muž mezi Sparťany vážený, a jakmile vešel do síně chrámové, ihned ho Pýthia oslovila těmito slovy:

„Přicházíš, Lykúrgu, vstupuješ do mého slavného chrámu, Zeus tě má v lásce a všichni, kdo Olymp za sídlo své mají; nevím, zda zdravit tě mám jak člověka anebo boha, myslím však, Lykúrgu, spíš jako boha že vítat tě třeba.“

Někteří tvrdí, že mu Pýthia kromě toho pověděla o dnešním uspořádání věcí ve Spartě; podle vyprávění samotných Lakedaimonských však Lykúrgos jako poručník svého synovce Leóbóta, který byl spartským králem, přinesl toto uspořádání z Kréty. Hned jak se stal poručníkem, změnil všechny zákony a dbal na to, aby byly dodržovány. Kromě organizace vojenské, jako jsou enómotie, triakady a společné stravování, zavedl Lykúrgos úřad eforů a radu starších.

[66] Po těchto změnách měli Lakedaimonští dobrou správu a Lykúrgovi zřídili po smrti chrám a velice ho uctívali. A protože měli zemi úrodnou a bylo jich nemálo, začali se brzy rozmáhát a jejich moc vzrůstala. Už jim nestačilo žít v klidu; domnívali se, že jsou silnější nežli Arkádové, a vyžádali si v Delfech věštbu proti celé zemi arkadské. Pýthia jim věštila takto:

„Arkádu žádáš si kraj? Tož příliš, tolik ti nedám. Mnoho je v zemi té mužů, kteří bukvice jedí, budou se útoku bránit; leč přízeň ti projevim přece: Tegeu darem ti dám, zem zdupanou, příhodnou k tanci, rovinu krásnou, bys mohl z ní provazci rozměřit díly.“

Když uslyšeli Lakedaimonští tento výrok, upustili od usilování o ostatní Arkadii a vydali se na výpravu proti Tegejským berouce s sebou pouta. Důvěřovali obojetné věštbě, že si Tegejské podrobí. Byli však v bitvě poraženi a ti z nich, kdo byli zajati živí, pracovali v poutech, která si sami přinesli, a rozměřovali provazci na díly tegejskou rovinu. Pouta, jimiž byli svázáni, se zachovala v Tegeji až do mých časů: byla rozvěšena okolo chrámu Athény Ochránkyně.

[67] Ve svých dřívějších válkách proti Tegejským měli Lakedaimonští trvale neúspěchy, ale v době Kroisově, když v Lakedaimonu kraloval Anaxandridés a Aristón, je již Sparta vítězně přemohli. Došlo k tomu takto: Protože byli ve válce s Tegejskými stále poraženi, poslali do Delf poselstvo s prosbou o věštbu, kterého z bohů si mají usmířit, aby ve válce Tegejské přemohli. Pýthia jim odpověděla, že je přemohou, až přivezou domů kosti Oresta, syna Agamemnonova. Protože však nemohli zjistit, kde je Orestes pochován, poslali k bohovi znovu posly, aby se zeptali, na kterém místě Orestes leží. K dotazu poslů odpověděla Pýthia takto:

„V široké rovině arkadské přece Tegealeii, větry tam dují dva, jež mocná pohání síla, na ránu rána tam dopadá, zhouba na zhoubu letí; tam chová živná půda syna Agamemnona. Tegejské porazíš, teprve až ho přineseš domů.“

Když to Lakedaimonští vyslechli, stále vytrvale hledali a prohledávali všechno, až konečně Oresta našel Lichás, který patřil mezi takzvané spartské dobroděje. Dobrodějové jsou spartští občané pocházející z jezdeckva, každým rokem pět nejstarších. V tom roce, ve kterém byli z jezdeckva vybráni, je Spartané posílají ve veřejném zájmu na různá místa a oni se tam nesmějí oddávat zahálce.

[68] Lichás patřil mezi tyto muže a Oresta našel jednak šťastnou náhodou, jednak svou chytrostí. V té době měla Sparta s Tegejskými mírové styky. Lichás přišel do kovárny, díval se, jak se ková železo, a s údivem přihlížel, jak se to dělá. Když si kovář všiml, jak se diví, ustal v práci a řekl mu:

„Kdybys viděl, co jsem viděl já, to by ses teprve opravdu velice divil, lakónský cizince, když tě tak uvádí v úžas zpracování železa. Chtěl jsem si v tomto dvorci udělat studnu a při kopání jsem narazil na rakev dlouhou sedm loket. Nechtělo se mi věřit, že by kdy byli lidé větší než dnes, rakev jsem otevřel a spatřil jsem mrtvého, který byl stejně dlouhý jako rakev. Změřil jsem si ho a zase jsem jámu zasypal.“

Kovář tedy pověděl, co viděl, a Lichás si rozvážil jeho slova a pochopil, že tu jde podle slov věštby o Oresta. Přišel na to takto: viděl dva kovářovy měchy a shledal, že to jsou ony větry, kovadlina s kladivem že jsou rána dopadající na ránu a zpracované železo že je zhouba ležící na zhoubě, k čemuž došel asi tím, že železo bylo vynalezeno lidem ke zkáze. Když to pochopil, odešel do Sparty a všechno Lakedaimonským vyložil. Oni však ho obvinili, že si svou zprávu vymyslel. Lichás odešel do Tegey, vyprávěl kováři, co se mu přihodilo, a chtěl od něho dvorec najmout. Kovář však nechtěl. Když pak časem změnil své mínění, Lichás se tam usídlil, hrob vykopal, kosti sebral a odnesl je do Sparty. Od těch dob, kdykoli se spolu potýkali, měli Lakedaimonští ve válce nad Tegejskými velikou převahu a podrobili si již většinu Peloponnésu.

[69] To všechno se tedy Kroisos dověděl a poslal do Sparty posly s dary a se žádostí o spojenectví; uložil jim, co mají vyřídit. Poslové přišli do Sparty a pravili:

„Posílá nás Kroisos, král Lýdů a jiných národů, a vzkazuje vám toto: „Lakedaimonští, bůh mi dal věštbu, že si mám získat spojence mezi Řeky; dozvídám se o vás, že jste v Řecku nejpřednějšími, proto se podle věštby obracím k vám a chci se stát vaším přítelem a spojencem beze lsti a klamu.““

To jim dal Kroisos svými posly ohlásit. Lakedaimonští také slyšeli o věštbě, které se Kroisovi dostalo, zaradovali se nad příchodem Lýdů a přísahami stvrдили přátelství a spojenectví. Zavazovala je i jistá dobrodiní, kterých se jim od Kroisa již dříve dostalo. Když totiž poslali Lakedaimonští do Sard koupit zlato, kterého chtěli použít k pořízení sochy Apollóna, jež stojí v krajině lakónské na hoře Thornaku, dal Kroisos kupcům zlato darem.

[70] Lakedaimonští přijali spojenectví kvůli tomu, a také Proto, že dal Kroisos jejich přátelství přednost přede všemi Řeky. Byli tedy připraveni, kdyby je zavolal, a kromě toho dali udělat měděnou nádobu, zdobenou zvenčí okolo okraje podobami zvířat a schopnou pojmout tři sta amfor*, a poslali ji Kroisovi, protože se mu chtěli darem odvděčit. Nádoba se však do Sard nedostala; uvádějí se toho dvě příčiny. Lakedaimoňané tvrdí, že ji uloupili Samští, když se dostala na cestě do končin okolo ostrova Samu a Samští připluli s válečnými loďmi, když se o ní dozvěděli. Obyvatelé Samu sami vypravují, že se lakedaimonští poslové s nádobou zpozdili, dozvědět se, že Sard bylo dobyto a Kroisos zajat, a prodali ji na Samu. Koupili prý ji soukromníci a obětovali v chrámu Héřině. Možná že ti, kdo ji prodali, řekli po svém návratu do Sparty, že byli od Samských oloupeni.

[71] Tak se to mělo s onou nádobou. Kroisos, který se zmýlil ve výkladu věštby, vypravil se válečně do Kappadokie a doufal, že zničí Kýra a moc Peršanů.

Když se Kroisos chystal na výpravu proti Peršanům, radil mu jeden z Lýdů, který již předtím byl považován za moudrého a po této radě byl mezi Lýdy vážen ještě více (jmenoval se Sandanis):

„Chystáš se, králi, na výpravu proti mužům, kteří nosí kožené nohavice a z kůže celý oděv; nejedí tolik, kolik chtějí, nýbrž kolik mají, neboť jejich země je drsná; kromě toho nepijí víno, nýbrž vodu, nemají k jídlu fíky ani žádné jiné dobroty. Co si na nich vezmeš, až nad nimi zvítězíš, když nic nemají? Budeš-li však poražen, uvědom si, kolik dobrého ztratíš. Okusí-li našich lahůdek, nebude možno je od nich

odehnat. Jsem věru vděčen bohům, že nevnukli Peršanům myšlenku táhnout proti Lýdům.“

Kroisa však těmito slovy nepřesvědčil. Peršané pak vskutku neznali pohodlí ani žádné lahůdky, dokud si nepodrobili Lýdy.

[72] Kappadokům dávají Řekové jméno Sýrů. Dříve, než se zmocnili vlády Peršané, byli tito Syrové poddanými Médů; nyní patřili Kýrovi. Hranicí mezi říší Médskou a Lydskou byla řeka Halys, která pramení v arménských horách, potom má na pravém břehu svého toku Matiény a na druhé straně Frygy, a když je minula na svém toku směrem k severu, odděluje od sebe Syrý a z levé strany Paflagony. Tím způsobem řeka Halys přetíná skoro celou dolní část Asie* od moře naproti Kypru až po moře Pohostinné; je to Šíje celé té pevniny. Pro zdatného muže je to cesta pěti dnů.

[73] Kroisos se vypravil válečně do Kappadokie jednak proto, že toužil získat ke své dosavadní říši další území, a hlavně protože důvěřoval věštbě a chtěl odplatit Kýrovi za Astyaga. Kýros, syn Kambýsův, si podmanil médského krále Astyaga, syna Kyaxarova, Kroisova to švagra. Kroisovým švagrem se stal takto:

Jeden oddíl kočovných Skythů se vzbouřil a přešel do země médské. V té době vládl nad Médy Kyaxarés, syn Fraortův, syna Déiokova. Kyaxarés zprvu jednal se Skythy přátelsky, neboť to byli prosebníci; dokonce si jich velmi vážil a svěřil jim své syny, aby se naučili jejich jazyku a střelbě z luku. Čas plynul a Skythové stále chodili na lov a vždycky přinášeli nějakou kořist.

Jednou se stalo, že neulovili nic. Když se vrátili s prázdnýma rukama, zahrnul je Kyaxarés velmi drsně nadávkami; byl totiž velmi prchlivý, jak tím ukázal. Když se jim od Kyaxara dostalo takového přijetí, byli přesvědčeni, že se jim dostalo nezasloužené pohany, a rozhodli se rozsekat jednoho ze synů, kteří se u nich učili, připravit ho tak, jak obvykle chystali maso ze zvěře, přinést jako zvěřinu Kyaxarovi a potom se co nejrychleji odebrat do Sard k Alyattovi, synu Sadyattovu. To se také stalo. Jak Kyaxarés, tak i přítomní hosté masa pojedli a Skythové se po tomto činu obrátili k Alyattovi s prosbou o ochranu.

[74] Alyattés ke Kyaxarově žádosti Skythy nevydal, takže z toho potom vznikla pětiletá válka mezi Lýdy a Médy. V těch letech častokrát zvítězili Médové nad Lýdy, častokrát zase Lýdové nad Médy. Jednou došlo také k jakési noční bitvě. Když válka trvala se střídavým štěstím,

došlo v šestém roce ke srážce, při které se stalo, že se po začátku boje pojednou den změnil v noc*. Tuto změnu dne předpověděl Iónům Thalés z Milétu a stanovil pro ni právě tento rok, ve kterém k ní také došlo. Když Lýdové a Médové spatřili, že nastala noc místo dne, ustali v boji a obě strany raději spíáchaly uzavřít mír. Mír sjednali Syennesis z Kilikie a Labynétos z Babylóna*. Ti se také postarali o jeho stvrzení přísahami a sjednali vzájemné sňatky. Rozhodli, aby dal Alyattés svou dceru Aryénis Astyagovi, synu Kyaxarovu. Bez silných závazků nebývá ani pevný mír. Přísahu konají tyto národy stejně jako Řekové; kromě toho okoušejí vzájemně své krve, když si nařízli paže, ovšem jen na povrchu.

[75] Tohoto Astyaga, který byl otcem jeho matky, Kýros porazil z příčin, které vyložím v dalším líčení. Kroisos to měl Kýrovi za zlé, a proto poslal do věštírny s dotazem, zda se má vydat na výpravu proti Peršanům. Když pak přišla věštba obojetná, uvěřil, že mluví v jeho prospěch, a táhl do perské říše. Jakmile dorazil k řece Halys, pokračoval odtud, jak tvrdím já, tím že převedl vojsko po mostech, které tam stály. Mezi Řeky však převládá mínění, že vojsku pomohl na druhou stranu Thalés z Miléta.

Kroisos prý byl na rozpacích, jak se dostane s vojskem přes řeku, neboť v té době prý tam ty mosty nebyly. Thalés prý byl ve vojsku přítomen a způsobil, že řeka, která tekla po levé straně vojska, tekla i po jeho pravé straně. Dokázal prý to takto: počínaje nad táborem dal kopat hluboký příkop, zatačející se do tvaru půlměsíce, aby zezadu obešel postavený* tábor, do tohoto příkopu svedl vodu ze starého řečiště a pod táborem ji zase do něho vpustil. Tím se řeka velice rychle rozdělila a bylo možno ji po obou stranách překročit. Někteří dokonce tvrdí, že původní řečiště docela vyschlo. To však nepokládám za možné, neboť jak by se byli dostali přes řeku na zpáteční cestě?

[76] Když Kroisos s vojskem řeku překročil, přitáhl do Kappadokie, do krajiny zvané Pteria. Pteria je nejpevnějším městem v té zemi a leží přibližně směrem k městu Sinópé, které je u Pohostinného moře. Tam Kroisos tábořil a plenil pozemky Sýrů. Dobil i města Pterie a jeho obyvatelstvo zotročil. Dobil i všech okolních měst a Syrý, kteří se ničím neprovinili, odtamtud vypudil.

Kýros shromáždil své vojsko, přibral na pomoc všechny národy, které sídlily mezi ním a Kroisem, a táhl Kroisovi naproti. Nežli však se s vojskem vydal na cestu, poslal hlasatele k Iónům a pokoušel se je od Kroisa odtrhnout. Iónové však výzvy neuposlechli. Když Kýros dorazil a

utábořil se naproti Kroisovi, potýkali se navzájem s velikým úsilím. Strhla se tuhá bitva a bylo mnoho padlých a nakonec, když nastala noc, rozešli se, aniž která z obou stran zvítězila. Tak tedy vojska spolu zápolila.

[77] Kroisos s nevolí uznal, že jeho vojsko počtem nestačí, neboť bylo v boji mnohem slabší nežli vojsko Kýrovo. Hnětlo ho to, a když se následujícího dne Kýros nepokoušel útočit, odtáhl do Sard. Zamýšlel povolát podle smlouvy na pomoc Egyptany; měl totiž spojeneckou smlouvu i s egyptským králem Amasiem, a to dříve než s Lakedaimonskými. Poslal pro pomoc i k Babyloňanům, neboť také s těmi měl spojení; v té době vládl v Babylónii Labynétos. Vzkázal Lakedaimonským, aby se v určený čas dostavili. Měl v úmyslu shromáždit spojence a sebrat vlastní vojsko, a jakmile mine zima, s počátkem jara se vydat na výpravu proti Peršanům.

Takový byl jeho úmysl, a hned jak přišel do Sard, poslal ke spojencům hlasatele se vzkazem, aby se do pěti měsíců shromáždili v Sardech. Vojsko, které měl a které se s Peršany utkalo (bylo to vojsko žoldněřské), celé propustil a rozptýlil, neboť se nenadal, že by Kýros po tak nerozhodném zápasu táhl na Sardy.

[78] Zatímco Kroisos takto uvažoval, naplnilo se celé předměstí hady. Jakmile se objevili, nechali koně pastvy na svých pastvištích, chodili za nimi a požírali je. Když to Kroisos spatřil, usoudil, že je to znamení, jak tomu také bylo. Proto poslal ihned posly k vykladačům se žádostí o výklad. Poslové k Telmésským přišli a dozvěděli se, co znamení předpovídá, ale výsledek už neměli možnost Kroisovi oznámit; dříve totiž, než připluli do Sard zpátky, byl Kroisos zajat.

Telméssané vyložili znamení tak, že se Kroisos může nadít vpádu cizího vojska do své země a že toto vojsko po svém příchodu porazí domácí obyvatele, neboť had prý je dítkem země a kůň nepřítelem a cizincem. Takovou odpověď dali Telméssané Kroisovi, když již byl v zajetí, aniž věděli, co se udalo v Sardech a se samotným Kroisem.

[79] Když Kroisos po bitvě u Pterie odtáhl, dozvěděl se Kýros, že po návratu hodlá Kroisos vojsko rozpustit, radil se a ihned shledal, že musí táhnout co nejrychleji proti Sardům, nežli se lydká moc podruhé shromáždí. Jakmile se k tomu rozhodl, také to rychle vykonal. Hnal vojsko do Lýdie a dorazil dříve, než se o tom mohl Kroisos dovědět. Kroisos se tím dostal do veliké tísně, protože se věci mimo nadání vyvinuly jinak, než očekával; přesto však vyvedl Lýdy k bitvě. V té době

totiž nepředčil Lýdy žádný národ v Asii ani statečností, ani silou. Bojovali koňmo, nosili dlouhá kopí a byli výborní jezdci.

[80] Setkali se v širé a holé rovině před městem Sardami. Touto rovinou protéká několik řek, mimo jiné i Hyllos, jenž se vlévá do největší řeky, Hermu, která teče z posvátného pohoří Dindymské Matky a vtéká do moře u města Fókaie. Když tam Kýros spatřil, jak se Lýdové radí do bitvy, začal se obávat jízdy a na radu Méda Harpaga učinil toto: Dal shromáždit všechny velbloudy, kteří za jeho vojskem vezli zásoby potravin a stany, nařídil s nich sundat náklad a posadit na ně muže v jezdecké výstroji. Když je takto připravil, poručil jim, aby jeli před jeho vojskem proti Kroisově jízdě; za jízdou následovala podle jeho rozkazu pěchota a vzadu za pěchotou zařadil veškerou jízdu. Když se tak všichni seřadili, vybídl je, aby pobíjeli všechny Lýdy bez milosti, jakmile se budou stavět na odpor, samotného Kroisa však, aby nezabíjeli, ani kdyby se bránil, až ho budou zajímat.

Tak zněla jeho výzva. Velbloudy postavil proti jízdě proto, že se kůň velblouda bojí a nesnáší ani pohled na něho, ani jeho zápach, když ho ucítí. Toto chytré opatření mělo za účel, aby jízda nebyla Kroisovi k ničemu, přestože Lýd doufal, že se s její pomocí nějak vyznamená. Když vojska postupovala proti sobě do bitvy, tu jakmile koně ucítili velbloudy a jakmile je spatřili, obrátili se na útěk a Kroisova naděje byla zmařena. Přesto však se Lýdové nezachovali zbaběle. Jakmile seznali, co se stalo, seskočili s koní a utkali se s Peršany pěšky. Nakonec však, když bylo na obou stranách mnoho padlých, obrátili se Lýdové na útěk. Uchýlili se za hradby a Peršané je obléhali.

[81] Peršanům tedy nastalo obléhání a Kroisos, který doufal, že obležení potrvá dlouhý čas, rozeslal z města nové posly ke svým spojencům. Dříve rozeslaní poslové měli za úkol vyzvat spojence, aby se shromáždili do Sard do pěti měsíců, tyto však posílal se žádostí o co nejrychlejší pomoc, neboť byl již obležen.

[82] Jako k jiným spojencům, poslal také do Lakedaimonu. Sparťanům samotným však právě v té době nastal spor s Argejskými o krajinu nazývanou Thyrea. Thyrea byla součástí Argolidy a Lakedaimonští ji oddělili a zmocnili se jí. Argejským patřilo i západní území až po mys Malea, a to jak na pevnině, tak i ostrov Kythéra a ostatní ostrovy. Argejští se vypravili na pomoc své oddělené krajině, a když se setkali s protivníky, jali se vyjednávat a dohodli, že z každé strany bude bojovat tři sta mužů a která strana zvítězí, té že bude území

patřit. Ostatní vojsko obou stran se vrátí do svých krajin a nebude zápasu přítomno. To proto, aby nemohli přispět na pomoc svým druhům, kdyby viděli, že podléhají, jestliže by zůstali na místě. Po této dohodě odtáhli. Vybraná mužstva obou stran zůstala a dala se do boje. Po vyrovnaném boji zbyli ze šesti set mužů tři, z Argejských Algénór a Ghromios a z Lakedaimonských Othryadés; ti zbyli, když nastala noc. Ti dva Argejané běželi do Argu jako vítězové, zbylý Spart'an Othryadés oloupil padlé Argejany o zbroj, přinesl ji do tábora svého vojska a zdržoval se ve svém oddílu. Na druhý den se obě strany dostavily, aby zvěděly, jak boj dopadl. Obě tvrdily, že zvítězily; jedni říkali, že jich zbylo naživu více, druzí prohlašovali, že právě ti utekli a že jejich bojovník vytrval a obral jejich padlé. Nakonec se z hádky dali do boje; z obou stran bylo mnoho padlých a zvítězili Lakedaimonští.

Argejští nosí od té doby hlavy ostříhané, ač předtím museli nosit dlouhé vlasy. Ustanovili zákon a vyslovili kletbu, že si nikdo z Argejských nebude pěstovat vlasy ani jejich ženy nosit zlaté šperky dřív, dokud neosvobodí Thyreu. Lakedaimonští si dali zákon opačný; předtím dlouhé vlasy nenosili a od té doby ano. Ten jeden zbylý ze tří set, Othryadés, prý se styděl vrátit do Sparty, když jeho druhové zahynuli, a na místě v Thyrei spáchal sebevraždu.

[83] Za takovýchto okolností přišel ke Spart'anům sardský posel se žádostí, aby přišli obléhanému Kroisovi na pomoc. Spart'ané se chystali na výpravu, hned jak posla vyslechli. Když byli již připraveni a měli loď pohotově, přišla další zpráva, že lydských hradeb bylo dobyto a že Kroisos je v zajetí. Spart'ané tedy, ač velice neradi, od svého záměru upustili.

[84] Sard bylo dobyto takto: Když nastal čtrnáctý den, kdy Peršané Kroisa obléhali, rozeslal Kýros po svém vojsku jezdce a dal vyhlásit, že obdaruje toho, kdo první vystoupí na hradby. Vojsko se potom o to pokusilo, ale nemělo úspěch. Když ostatní od svého úsilí upustili, pokusil se o výstup jeden Mard jménem Hyroiadés, a to na té straně akropole, na které nebyla postavena žádná stráž; nebylo obav, že by jí z té strany mohlo být někdy dobyto. Na té straně je totiž strmá a nedobytná.

Ani Mélés, dřívější sardský král, na tomto jediném místě nenosil dokola lva, kterého mu porodila jeho souložnice, když mu Telméssané vydali rozhodnutí, že budou Sardy nedobytné, bude-li nosit lva okolo hradeb. Mélés nosil lva okolo ostatních hradeb, kudy bylo možno

akropoli napadnout (šlo totiž o ni), ale toto místo vědomě pominul jako nedobytné a strmé; ta část města je totiž obrácena směrem k pohoří Tmólos.

Onen Mard Hyroiadés spatřil minulého dne, jak tudy s akropole sestoupil kterýsi Lýd za přilbou, která se mu shora skulila, a sebral ji. Všiml si toho a zapamatoval si to. Sám tenkrát tou cestou vystoupil vzhůru a za ním vystupovali další Peršané. Když jich tudy vystoupilo mnoho, bylo Sard dobyto a dobyvatelé celé město drancovali.

[85] Co se týče Kroisa, přihodilo se toto: Měl syna, o kterém jsem se už dříve zmínil, jinak sice pohledného, ale němého. Za časů svého minulého blahobytu dělal pro něho Kroisos všechno možné, zkoušel to i ono a také poslal do Delf se žádostí o věštbu o něm. Pýthia mu odvětila takto:

„Lýde, ty králi mnohých, ty nesmírně zpozdilý Kroise, nechtěj v královském paláci svém slyšet hlas svého syna, ač po něm velice toužíš; přání tvé splněno bude: poprvé promluví v den, jenž pro tebe přinese zkázu.“

Když již byly hradby zdolány, hnál se jakýsi Peršan na Kroisa, aby ho zabil, protože ho nepoznal. Kroisos útočníka viděl, ale pod dojmem nastalé pohromy mu nevěnoval pozornost a bylo mu lhostejno, bude-li raněn a zemře. Když němý syn spatřil ženoucího se Peršana, strachem nad neštěstím vyrazil ze sebe hlas a zvolal:

„Člověče, nezabíjej Kroisa!“ Tak se tenkrát poprvé ozval a potom již mluvil po celý život.

[86] Peršané se tedy zmocnili Sard a samého Kroisa zajali. Vládl čtrnáct let a čtrnáct dní byl obléhán; podle věštby zničil svou vlastní velikou říši. Peršané ho popadli a přivedli před Kýra. Ten dal nakupit velikou hranici a na ni dal vyvést Kroisa spoutaného okovy a spolu s ním dvakrát po sedmi synech lidských. Buď měl v úmyslu obětovat je jako prvotiny z kořisti některému z bohů, nebo chtěl také splnit nějaký slib. Možná že se dozvěděl, že je Kroisos zbožný, a dal ho na hranici postavit, protože chtěl zvědět, zda ho nějaké božstvo zachrání před upálením zaživa. Tak tedy jednal Kýros.

Kroisovi prý, když stál na hranici, přišel na mysl i v takovém zlém postavení výrok Solónův, pronesený zřejmě z vnuknutí božího, že nikdo z živých není blažený. Když si na to vzpomněl, vzchopil se, zasténal a za hlubokého ticha třikrát zvolal Solónovo jméno. Kýros to zaslechl a

poručil tlumočnickům, aby se Kroisa zeptali, koho to volá. Oni k němu přistoupili a ptali se. Kroisos prý k jejich otázkám chvíli mlčel, potom však, když ho nutili, pravil:

„Cenil bych víc než veliké bohatství, kdyby ten člověk mohl promluvit se všemi vládci.“

Nerozuměli tomu, co říká, a znovu se ptali, jaký je smysl jeho slov. Když naléhali a dotírali na něj, pověděl jim, jak k němu kdysi přišel Athéňan Solón, prohlédl si všechno jeho bohatství, prohlásil je za malicherné, a co mu řekl, a jak se Kroisovi vyplnilo všechno, co mu ten muž předpověděl. Jeho slova se prý netýkala jen jeho samotného, nýbrž všeho lidského pokolení, zejména pak těch, kteří se sami pokládají za blažené. To jim Kroisos vyprávěl a hranice již na okraji začínala hořet. Když Kýros vyslechl tlumočnický, co říkal Kroisos, změnil svůj úmysl a uvážil, že ač je sám jen člověkem, dává ohni zaživa na pospas člověka, který se mu štěstím kdysi vyrovnal; nadto se zalekl odplaty a pomyslel na to, že nic z věcí lidských není неотřesitelné. Poručil prý oheň co nejrychleji uhasit a svést Kroisa i jeho společníky s hranice dolů. Peršané se pokoušeli oheň uhasit, ale nemohli ho už zdolat.

[87] Tu prý Kroisos, jak vypravují Lýdové, když poznal, že Kýros změnil své rozhodnutí a že kdekdo hasí oheň, ale nemohou ho už zmoci, velkým hlasem volal na pomoc Apollóna, aby stál při něm a zachránil ho z hrozící záhuby, jestliže mu kdy daroval něco, co mu bylo milé. Zatímco se boha v slzách dovolával, shlukly se pojednou za jasného nebe a bezvětří na obloze mraky, strhla se bouře a spustil se obrovský liják, který hranici uhasil. Z toho Kýros poznal, že je Kroisos člověk bohu milý a řádný muž. Dal ho odvést s hranice a zeptal se ho:

„Kdo z lidí tě, Kroise, přiměl k tomu, aby ses válečně vypravil do mé země a tak se stal mým nepřítelem místo přítelem?“ Kroisos odpověděl:

„Učinil jsem to, králi, ke tvému štěstí a ke svému neštěstí. Původcem toho je řecký bůh, který mě k tažení přiměl. Nikdo přece není tak pošetilý, aby dal přednost válce před mírem; v míru totiž pohřbívají synové otce, ve válce však otcové syny. Asi se bohům zlíbilo, aby se tak stalo.“

[88] Taková byla jeho slova. Kýros ho dal zbavit pout, posadil ho vedle sebe a choval se k němu velmi šetrně; jak on, tak i celá jeho družina hleděli na něho s obdivem. Kroisos byl zamyšlen a mlčel. Po chvíli se ohlédl, a když spatřil, jak Peršané plní lidské město, pravil:

„Mám ti, králi, říci, co si právě myslím, nebo mám nyní mlčet?“ Kýros mu přikázal, aby bez obav řekl, co chce. I zeptal se ho Kroisos:

„Co to dělá ten ohromný dav lidí s takovým velikým úsilím?“

„Drancuje tvé město,“ odvětil Kýros, „a rozchvacuje tvé bohatství.“

„Neplení ani mé město ani mé bohatství,“ řekl na to Kroisos, „po těchto událostech už nic není moje. Spíše odnášejí a loupí tvůj majetek.“

[89] Kýros se zarazil nad Kroisovými slovy, vzdálil od sebe ostatní a ptal se Kroisa, co by považoval za těchto okolností za vhodné. Kroisos odpověděl:

„Protože mě bohové učinili tvým otrokem, považuji za spravedlivé oznámit ti, jestliže v něčem vidím více nežli ty. Peršané jsou lidé od přirozenosti zpupní, ale chudí. Jestliže tedy dopustíš, aby naloupili a podrželi si veliký majetek, pak se můžeš nadít toho, že kdo si z nich ponechá pro sebe nejvíce, ten se později podle všeho proti tobě vzbouří. Shledáváš-li správným, co říkám, učiň teď toto: rozstav ke všem bránám strážce z kopiníků a ti ať odnímají kořist těm, kdo ji vynášejí, a prohlašují, že je z ní třeba obětovat desátek Diovi. Tím v nich nevzbudíš nelibost proti sobě, když jim odnímáš majetek násilím, a oni uznají, že konáš, co je spravedlivé, a vydají ti kořist dobrovolně.“

[90] Když to Kýros slyšel, radoval se velice, neboť rada se mu zdála dobrá. Kroisa velmi pochválil, poručil kopiníkům, aby vykonali, co Kroisos poradil, a Kroisovi řekl:

„Osvědčil ses, Kroise, řádnými činy i slovy jako skutečný král; žádej ode mne darem, co chceš, abych ti hned splnil.“

„Nejvíce si mě, pane, zavážeš, jestliže dovolíš, abych poslal tyto okovy řeckému bohu, kterého jsem ctil ze všech bohů nejvíc, a abych se ho zeptal, je-li jeho zvykem klamat ty, kdo mu činí dobrodiní.“

Kýros se ho ptal, jaká stížnost je podkladem jeho prosby. Kroisos mu vylíčil všechny své plány, odpovědi věštíren, a zejména své obětní dary a jak se vydal na výpravu proti Peršanům povzbuzen věštbou. Při vyprávění znovu žádal, aby mu dovolil bohovi to vyčíst. Kýros se zasmál a pravil:

„To ti, Kroise, povolím a také cokoli jiného, oč mě kdy požádáš.“

Jakmile to Kroisos uslyšel, poslal několik Lýdů do Delf a přikázal jim, aby položili okovy na práh chrámový a aby se zeptali, zda se bůh nestydí

za to, že svými věštbami přiměl Kroisa k válečnému tažení proti Peršanům, jako by měl zničit moc Kýrovu, což má za následek takovéto obětní prvotiny. Přitom měli ukázat na okovy. Tak se měli ptát a kromě toho ještě, je-li zvykem řeckých bohů být nevděčnými.

[91] Lýdové přišli do Delf a vyřídili, co jim bylo uloženo. Pýthia prý jim odpověděla takto:

„Určenému osudu nemůže uniknout ani bůh. Kroisos odpykal vinu svého pátého předka, který býval členem tělesné stráže Héraklovců, a sveden ženskou lstí zabil svého pána a podržel pro sebe jeho hodnost, která mu vůbec nepříslušela. Jasný se snažil, aby k pádu Sard došlo až za Kroisových synů, a nikoli za vlády Kroisa samotného, ale nebylo v jeho moci osud odvrátit. Co Sudičky dovolily, to v jeho prospěch vykonal. O tři roky odsunul dobytí Sard a Kroisos tedy nechť si je vědom, že podlehl o tyto roky později, než mu bylo souzeno. Dále mu bůh přispěl na pomoc, když byl upalován. Pokud jde o věštbu, stěžuje si Kroisos neprávem; Jasný mu předpověděl, že zničí velikou říši, jestliže se vypraví proti Peršanům. Kdyby se byl chtěl s dobrou potázat, měl poslat ještě další dotaz, zda je míněna říše jeho či Kýrova. Jestliže výrok nepochopil a nezeptal se ještě jednou, nechť přičítá vinu sobě. Ani to Kroisos nepochopil, co mu Jasný odpověděl k jeho poslednímu dotazu o mezku. Tím mezkiem byl míněn Kýros, neboť pochází z rodičů z různých národů, z urozené matky a z otce rodu celkem nízkého. Matka byla Medka, dcera médského krále Astyaga, otec pak byl Peršan a jejich poddaný, a ačkoli stál níže než všichni, přece se stal manželem své paní.“

Toto Pýthia Lýdům odpověděla a oni její odpověď přinesli do Sard a vyřídili Kroisovi. Kroisos vyslechnuv odpověď, uznal, že chybil on, a nikoli bůh.

[92] Tak to tedy dopadlo s vládou Kroisovou a s prvním podrobením Iónie. Od Kroisa jsou v Řecku i jiné obětní dary, nejen ty, o nichž byla řeč. V boiótských Thébách je zlatá troj nožka, kterou obětoval Apollónovi Isménskému, v Efesu zlatí býci a většina sloupů, v chrámu Athény Pronaie v Delfech velký zlatý štít. Tyto věci byly dochovány ještě i za mých časů, jiné obětní dary se ztratily. Kroisovy obětní dary v milétských Branchidách se vyrovnaly, jak jsem slyšel, vahou i jinak darům delfským. Dary, které věnoval do Delf a do chrámu Amfiaráova, pocházely z jeho vlastního majetku a z majetku zděděného po otci, ostatní pak dary z majetku jeho protivníka, který usiloval, ještě než

Kroisos se stal králem, dosadit na trůn lidský Pantaleonta jako protikandidáta.

[93] Pantaleón byl syn Alyattův a Kroisův bratr, ale z jiné matky. Kroisos se Alyattovi narodil z matky karské, Pantaleón pak z Iónky. Když se Kroisos chopil vlády, kterou mu otec odevzdal, zahubil člověka, který proti němu kul pikle; dal ho i přivázat na prkno s hřeby. Jeho majetek již dříve zaslíbil bohům a tenkrát, jak řečeno, jej obětoval na místa, o nichž jsme se zmínili. Tolik budiž řečeno o Kroisových obětních darech. Trpělivě vyčkávali, a když neustávala, hledali nějakou pomoc. Každý z nich prý vymýšlel něco jiného. A tak tehdy vynašli hru v kostky, vrhcáby, s míčem a všechny jiné hry podobné kromě pessů, jejichž vynález si totiž Lýdové nepřivlastňují. Když hry vynalezli, používali jich proti hladu tak, že jeden den hráli od rána do večera, aby nemohli hledat potravu, a druhý den přestali hrát a jedli.

[94] Takovým způsobem to vydrželi osmnáct let. Nouze však nepovolovala, nýbrž spíše vzrůstala, a tak král rozdělil Lýdy na dvě skupiny a museli losovat, buď že zůstanou, nebo se ze země vystěhují. K té části, která si vytáhla los, že mohla zůstat, se přiřadil král sám, a k té, která měla odejít, přidal svého syna, který se jmenoval Tyrsénos. Ti, kdo si vytáhli los k odchodu ze země, odešli do Smyrny, postavili si lodi, naložili na ně všechno, čeho bylo k plavbě třeba, a odpluli hledat živobytí a sídla. Cestou minuli mnoho národů, až přišli k Ombríkům.* Tam si založili města a bydlí tam až podnes. Z Lýdů si změnilo jméno podle králova syna, který je přivedl; podle jeho jména se nazvali Tyrsény. Lýdy si tedy podrobili Peršané.

[95] Na tomto místě nás dějepisné vyprávění přivádí k výkladu, kdo to byl Kýros, který zničil Kroisovu říši, a jakým způsobem dosáhli Peršané nadvlády v Asii. Popíší věci tak, jak o nich vypravují někteří Peršané, kteří nemají v úmyslu přehánět líčení o Kýrových činech, nýbrž podat historii, jaká skutečně byla, ačkoliv bych uměl o Kýrovi podat i tři jiné verze historického líčení.

Po pět set dvacet let vládli ve vnitřní Asii Asyřané. Jako první se proti nim začali bouřit Médové. V bojích za svobodu proti Asyřanům se zocelili, svrhli otroctví a osvobodili se. Po nich i jiné národy činily totéž co Médové.

[96] Když již byly všechny národy na pevnině svobodné, dostaly se zase podle jho tímto způsobem:

Mezi Médy žil moudrý muž jménem Déiokés, syn Fraortův. Tento Déiokés byl horlivým zastáncem jediuvlády a učinil toto: Médové v té době sídlili ve vesnicích a Déiokés byl ve své vesnici mužem proslulým již od dřívějšíka. S velkou horlivostí pěstoval spravedlnost a zakládal si na tom. Jednal tak, i když vládla všude v krajinách médských veliká zvučle, protože věděl, že bezpráví stojí s právem v příkrém rozporu. Když Médové, kteří s ním bydleli v téže vesnici, poznali jeho povahu, si ho zvolili za svého soudce. On pak, přestože pamatoval na to, že se chce stát vládcem, jednal přímo a spravedlivě.

Takovým chováním si získal u svých spoluobčanů nemalou chválu; jakmile se tenkrát dozvěděli obyvatelé ostatních vesnic, že jediný Déiokés soudí spravedlivě, zatímco oni předtím trpěli rozsudky nespravedlivými, rádi se chodili i oni soudit k Déiokovi a nakonec nechodili k nikomu jinému.

[97] Těch, kdo za ním přicházeli, stále přibývalo, neboť zjistili, že soudí opravdu podle skutkové podstaty. Déiokés poznal, že jsou všichni na něm závislí, a nechtěl již zasedat tam, kde při souzení při sedával, a prohlásil, že soudit už nebude, protože nemá žádný užitek z toho, že celý den řeší pře svých bližních a své věci zanedbává.

Svévole a bezpráví zavládlo po vesnicích ještě daleko více nežli předtím, a tak se shromáždili Médové na jednom místě a radili se o svých poměrech. Myslím, že nejvíce mluvili Déiokovi přátelé:

„Půjde-li to takhle dál, nebudeme moci ve své zemi bydlet. Proto si ze svého středu ustanovme krále. Země bude mít dobrou správu, my se věnujeme své práci a nestaneme se vyhnanci proto, že nemáme žádné zákony.“

Takovými asi slovy se Médové navzájem přesvědčili, že jim má vládnout král.

[98] Hned se navrhovalo, koho by si měli za krále ustanovit, a kdekdo navrhoval i vychvaloval Déioka, až se nakonec dohodli, že on bude jejich králem. Déiokés poručil, aby mu postavili dům hodný královského důstojenství a aby posílili jeho postavení zřízením tělesné stráže. Médové mu vyhověli; postavili mu veliký a pevný dům na místě, které určil, a povolili mu, aby si ze všech Médů vybral tělesnou stráž.

Jakmile měl Déiokés vládu v rukou, přinutil Médy postavit jediné město, o které museli pečovat na úkor míst ostatních. I v tom ho Médové poslechli, a tak dal postavit mohutnou a silnou pevnost, která se nyní

jmenuje Agbatana, v níž vždy jeden okruh hradeb stojí uvnitř druhého. Hradby jsou uspořádány tak, že každý další kruh převyšuje předchozí kruh jen svým cimbuřím. Tomu napomáhalo i samo místo, protože je to pahorek, ale bylo trochu přizpůsobeno. Všech kruhů hradeb je sedm. V nejvnitřnějším stojí královský palác a pokladnice. Největší hradební okruh se svým rozsahem rovná přibližně hradbám athénským. Cimbuří prvních hradeb je bílé, druhých černé, třetí kruh má cimbuří purpurové, čtvrtý modré a pátý jasně červené, takto jsou cimbuří všech hradebních okruhů natřena barvami. Z posledních dvou hradeb má jedna cimbuří postříbřené a druhá pozlacené.

[99] Takové hradby si dal Déiokés postavit okolo svého paláce a ostatnímu lidu přikázal, aby sídlil okolo hradeb. Když bylo všechno postaveno, ustanovil Déiokés nejprve takový řád, podle kterého nesměl nikdo ke králi přicházet, nýbrž vše se vyřizovalo prostřednictvím poslů. Nikdo nesměl krále spatřit a pro všechny platilo jako potupné se v přítomnosti králově smát nebo plivat. Takovým majestátem se obklopil proto, aby se jeho vrstevníci, kteří s ním vyrostli a nepocházeli z horších rodů ani nebyli méně stateční než on, necítili ponížení a neosnovali proti němu úklady, kdyby ho vídali, nýbrž aby jim připadal jako bytost jiného druhu, když ho vídat nebudou.

[100] Když takto věci uspořádal a upevnil svou vládu, dbal přísně na dodržování práva. Lidé mu posílali písemné žaloby do paláce a on posílal svá písemná rozhodnutí ven. Tak jednal v záležitostech soudních. Vydal i jiná nařízení. Jestliže se o někom dozvěděl, že jedná zpučně, dal si ho obeslat a každého potrestal podle velikosti jeho provinění. Po celé zemi, které vládl, měl své oči a uši.

[101] Déiokés tedy sjednotil národ médský a vládl nad ním. Médský národ se skládá z těchto kmenů: Búsové, Parétakénové, Strúchatové, Arizantové, Búdiové a Mágové. Tolik je médských kmenů.

[102] Déiokés měl syna Fraorta, který po jeho smrti převzal vládu. Déiokés vládl třiapadesát let. Po převzetí vlády se Fraortés nespokojil s vládou jen nad Médy. Vypravil se válečně proti Peršanům, na které se vrhl jako na první, a učinil z nich první médské poddané. Jakmile ovládl tyto dva národy, které byly oba mocné, podroboval si v Asii jeden národ za druhým, až se vypravil proti Asyřanům, a to proti těm z nich, kteří sídlili v Ninive a kdysi vládli nade všemi. V té době však byli osamoceni a spojenci od nich odpadli, ač se jim jinak dobře dařilo. Na výpravě proti

nim Fraortés sám zahynul i s větší částí svého vojska. Vládl dvaadvacet let.

[103] Po smrti Fraortově nastoupil Kyaxarés, syn Fraorta, syna Déiokova. Tvrdí se o něm, že byl ještě bojovnější nežli jeho předkové. On první rozdělil lidi v Asii na vojenské oddíly a poprvé ustanovil, aby byli navzájem odděleni kopiníci, lučištníci a jezdcí; předtím byli všichni dohromady pomícháni. On to byl, kdo bojoval s Lýdy, když se během boje den změnil v noc. Podrobil si celou Asii na východ od řeky Halys. Sebral všechny své poddané a táhl proti Ninive, protože se chtěl pomstít za otce a toto město vyvrátit. Když v bitvě s Asyřany zvítězil a Ninive obléhal, přitáhlo proti němu veliké vojsko Skythů pod vedením jejich krále Madya, syna Prótothyova. Skythové vypudili Kimmerie z Evropy a v patách za utíkajícími Kimmerii vpadli do Asie a tak se dostali až do země médské.

[104] Od jezera Maiétis po řeku Fásis a do Kolchidy trvá cesta zdatnému člověku třicet dní a z Kolchidy do Médie je jen kousek. V cestě je jen jeden národ, Saspeirové. Přejdeme-li jejich území, jsme v Médii. Tudy však Skythové do Médie nevpadli. Zvolili mnohem delší cestu horem, ponechávající pohoří kavkazské na pravé straně, Médové se tenkrát se Skythy utkali, byli však v bitvě poraženi a ztratili nadvládu. Skythové opanovali celou Asii.

[105] Z Asie táhli Skythové proti Egyptu. Když přitáhli do syrské Palestiny, odvrátil je dary a prosbami od dalšího pochodu egyptský král Psammitichos, který jim vyšel vstříc. Když se při návratu dostali do syrského města Askalónu, prošla většina Skythů beze škody, několik jich však zůstalo pozadu a vyloupili chrám Afrodíty Uránie.

Tento chrám, jak jsem zjistil, když jsem se na to vyptával, je nejstarší ze všech chrámů této bohyni zasvěcených. I kyperský chrám odvozuje svůj původ odtamtud, jak tvrdí sami Kyperští, a chrám na Kythéře postavili Foiničané, kteří pocházeli právě ze Sýrie. Na ty ze Skythů, kteří vyplenili její chrám v Askalónu, a na všechny jejich potomky seslala bohyně ženskou nemoc. Skythové o nich vypravují, že proto onemocněli, a kdo přijde do Skythie, může vidět, jak vypadají ti, jimž Skythové říkají „mužství zbavení“.

[106] Skythové vládli v Asii osmadvacet let a svou pýchou a nedbalostí obrátili veškerý pořádek naruby. Vymáhali daně ode všech jednotlivců, jak jim je předepsali a kromě daní olupovali kdekoho, jezdíce po zemi sem a tam. Kyaxarés a Médové jich velký počet pozvali

k hostině, opili je a pobili. Tak si Médové zachránili vládu pro sebe a zmocnili se všeho, co ovládali již předtím.

Dobyli i Ninive – jak ho dobyli, vyličím v jiném vyprávění – a podrobili si Asyřany kromě krajiny babylónské. Potom Kyaxarés zemřel, když byl kraloval čtyřicet let včetně doby, kdy panovali Skythové.

[107] Královskou hodnost zdědil Kyaxarův syn Astyagés. Měl dceru, které dal jméno Mandané. Zdálo se mu o ní jednou ve snu, že močila tolik, až zatopila celé město a zaplavila i celou Asii. Svěřil se se svým snem těm z mágů, kteří uměli vykládat sny, a když zvěděl od nich všechny podrobnosti, polekal se. Později, když již byla Mandané schopna vdávání, nedal ji za ženu nikomu z Médů sobě rovných. Báł se toho vidění a vdal ji za Peršana Kambýsa, o němž shledal, že je sice z dobrého rodu, ale povahy klidné, a kterého považoval za mnohem níže postaveného, nežli byl průměrný Méd.

[108] V prvním roce Kambýsova a Mandanina manželství měl Astyagés nové vidění. Zdálo se mu, že z lůna jeho dcery vyrostla réva, která se rozprostřela po celé Asii. I toto vidění předložil vykladačům snů a poslal pro dceru, která byla na slehnutí, aby k němu z Persie přišla. Po příchodu ji hlídal, protože chtěl zahubit dítě, které se jí narodí. Mágové, kteří vykládají sny, mu totiž vyložili podle jeho snu, že potomek jeho dcery bude králem místo něho. Před tím se měl Astyagés na pozoru, a když se Kýros narodil, dal si zavolat Harpaga, který byl jeho příbuzným a na kterého z Médů nejvíce spoléhal, protože spravoval všechny jeho záležitosti, a řekl mu:

„Uložím ti, Harpagu, úkol, který nesmíš pokládat za nepatrný a nesmíš mě v něm zklamat, třeba tím, že k němu přibereš někoho dalšího, protože bys později na to doplatil. Vezmi chlapce, kterého Mandané porodila, odnes ho k sobě a zabij. Potom ho pochovej, jak budeš sám chtít.“

„Ani jindy jsi, králi, u mne neshledal nic, co by vzbudilo tvou nelibost,“ odvětil Harpagos, „chráním se tedy, abych se proti tobě ničím neprovinil ani v budoucnu. Je-li to tvým přáním, aby se tak stalo, musím svou povinnost řádně vykonat.“

[109] Taková byla Harpagova odpověď, a když mu odevzdali děcko vystrojené na smrt, šel domů a plakal. Doma vypověděl své ženě všechno, co mu řekl Astyagés. Žena mu pravila:

„A co tedy hodláš teď udělat?“

„Nikoli to, co mi uložil Astyagés,“ odpověděl Harpagos, „ani kdyby rádil a šílel ještě hůře, nežli šílí teď. Nepodrobím se jeho rozhodnutí a nepropůjčím se k takové vraždě. Nezavraždím toho chlapce z několika důvodů; jednak je to můj vlastní příbuzný, jednak je Astyagés stár a nemá mužské potomky. Kdyby snad vláda přešla po jeho smrti na jeho dceru, jejíhož syna teď mým prostřednictvím zabíjí, což by to pro mě potom znamenalo něco jiného než obrovské nebezpečí? Pro mé bezpečí je třeba, aby ten chlapec zemřel, ale je nutné, aby se jeho vrahem stal někdo z lidí Astyagových, a nikoli z mých.“

[110] To pravil a ihned poslal posla k jednomu z Astyagových pastevců, o kterém věděl, že pase na pastvinách k danému účelu velice vhodných, v horách plných divoké zvěře. Pastevec se jmenoval Mitradatés a žil v manželství se spoluotrokyní, jeho manželka se jmenovala po řecku Kynó*, médsky pak Spakó. Médové totiž psu říkají spaka. Onen pastevec měl svá pastviště na svazích hor na sever od Agbatan směrem k Pohostinnému moři. Médská země je v těch končinách na stranu k Saspeirům hornatá, velmi vysoko položená a hustě pokrytá pralesy. Ostatní médské území je celé rovinaté.

Když pastevec na zavolání s velikým spěchem přišel, řekl mu Harpagos:

„Astyagés poroučí, abys vzal toto děcko a odložil je v nejpustší části hor, aby co nejrychleji zahynulo. Poručil dále, abych ti řekl, že tě dá popravít nejhorší smrtí, kdybys dítě nezabil, ale nějakým způsobem zachoval naživu. Mně uložil, abych dohlédl na to, aby dítě bylo odloženo.“

[111] Pastýř vyslechl, co mu Harpagos řekl, sebral dítě a vracel se stejnou cestou zpátky, až přišel do svého obydlí. I jeho žena právě pracovala celý den k porodu a jakýmsi řízením božím porodila, když pastýř odešel do města. Oba měli o sebe navzájem starosti; on očekával s obavami ženinu těžkou hodinku a žena zase měla strach, protože si jejího muže povolal Harpagos, což bylo neobvyklé. Když po návratu stanul u jejího lůžka, ptala se ho nejprve (neboť nedoufala, že ho spatří), proč si pro něho Harpagos tak napilno poslal. Pastýř odpověděl:

„Když jsem, ženo, přišel do města, viděl jsem a slyšel takové věci, jaké kéž bych byl nespatriil a kéž by byly naše pány nepostihly. Harpagův dům byl plný nářku. Byl jsem ohromen, ale šel jsem dále. Hned jak jsem vešel, vidím před sebou ležet dítě, které sebou škubalo a křičelo; bylo ozdobeno zlatem a vyšívanými šatky. Jakmile mě Harpagos spatřil,

poručil mi, abych dítě co nejrychleji sebral, odnesl je a odložil tam, kde je v horách nejvíce dravé zvěře. Prohlásil, že mi to ukládá Astyagés, a velice mi vyhrožoval, kdybych tak neučinil. Vzal jsem tedy dítě a nesl jsem je pryč. Myslel jsem, že je některého ze služebníků; sotva bych byl asi uhodl, odkud pochází. Divil jsem se při pohledu na to, jak je vyšňořeno zlatem a příkrývkami – a k tomu ten nářek, který jsem pozoroval v domě Harpagově. Brzy však jsem se cestou dozvěděl celou pravdu od služebníka, který mě doprovázel z města ven a který mi nemluvně odevzdal; je prý to syn Mandany, dcery Astyagovy, a Kýrova syna Kambýsa a usmrtit ho poroučí Astyagés. Tady ho máš.“

[112] Při těchto slovech pastýř dítě odkryl a ukázal. Když spatřila žena, že chlapec je silný a sličný, zaplakala, objala mužova kolena a prosila ho, aby dítě neodkládal. On však odvětil, že nemůže jednat jinak, neboť se prý přijdou od Harpaga podívat zvědové a on sám by bídne zahynul, kdyby tak neučinil. Když nemohla žena muže přemluvit, promluvila k němu znovu takto:

„Když tě tedy nemohu přemluvit k tomu, abys dítě neodkládal, a je-li nezbytně nutné, aby spatřili dítě pohozené, učiň toto: i já jsem porodila, ale porodila jsem dítě mrtvé. Odnes tedy toto dítě a pohod je a syna dcery Astyagovy vychovejme, jako by byl náš. Tím způsobem nebudeš přistižen, že jednáš proti příkazu svých pánů a i pro nás to bude dobré. Mrtvému děcku se dostane královského pohřbu a druhé zůstane naživu.

[113] Pastýř uznal, že jsou za daného stavu věci ženina slova správná, a ihned podle nich jednal. Dítě, které přinesl na smrt, odevzdal své ženě a vlastní mrtvé děcko vložil do nádoby, ve které přinesl první děcko. Vyšňořil je veškerou parádou druhého chlapce, odnesl je do nejpustší končiny hor a tam je pohodil.

Když už bylo dítě pohozeno třetí den, zanechal u něho na stráži jednoho ze svých honáků a odešel do města. Po příchodu do Harpagova domu ohlásil, že je připraven ukázat jim mrtvolku toho dítěte. Harpagos poslal nejspolehlivější ze svých kopiníků, jejich prostřednictvím se o věci přesvědčil a dal pastýřovo dítě pohřbít. To bylo tedy pochováno a toho, kdo byl později nazván Kýrem, přijala za svého a vychovávala žena pastýřova. Dala mu ovšem asi jiné jméno nežli Kýros.

[114] Když bylo chlapci deset let, stala se mu příhoda, která ho prozradila. Hrál si ve vesnici, ve které byla Mitradatova stáda, a hrál si na cestě s jinými chlapci stejného věku. Ve hře si hoši zvolili za krále právě toho chlapce, který platil za syna pastýřova. On je rozdělil na

skupiny, jedni aby stavěli domy, jiní aby byli jeho tělesnou stráží, některého z nich ustanovil za svého zvěda, jinému svěřil úřad, aby mu přinášel hlášení, a tak ukládal každému nějakou práci. Jeden z hrajících si chlapců byl synem Artembarovým, muže to mezi Médy váženého, a ten nevykonával to, co mu Kýros uložil. Kýros rozkázal, aby se ho ostatní hoši chopili, a když poslechli, velmi tvrdě ho zmrskal bičem.

Jakmile provinilce pustili, byl bez sebe vzteky, že s ním nakládali způsobem jeho nedůstojným, a odešel do města, kde si stěžoval svému otci na to, co od Kýra zakusil. Kýra ovšem nejmenoval, neboť to jméno tenkrát ještě neexistovalo, nýbrž syna Astyagova pastýře. Artembarés se rozhněval a ihned odešel zároveň se synem k Astyagovi. Žaloval, že se mu dostalo urážky:

„Tvůj otrok, králi, syn pastevcův, nás takto pohaněl!“ A ukázal plece chlapcovy.

[115] Když to Astyagés vyslechl a spatřil, chtěl kvůli Artembarově cti chlapce pomstít a poslal si pro pastýře a jeho syna. Když se oba dostavili, pohlédl Astyagés na Kýra a pravil:

„Ty, syn takového člověka, ses odvážil tak potupně naložit se synem tohoto muže, který patří u mne mezi nejpřednější?“ Kýros odpověděl:

„Pane, já jsem mu to udělal právem. Chlapci z vesnice, mezi nimi i on, si mě ve hře zvolili králem, protože došli k názoru, že se jim k tomu nejlépe hodím. Ostatní chlapci vykonávali, co jsem jim ukládal, ale tento neposlouchal a o nic se nestaral, a tak byl potrestán. Jestliže si proto zasloužím nějakého trestu, zde jsem.“

[116] Při těchto chlapcových slovech připadalo Astyagovi, že ho poznává. Zdálo se mu, že se rysy jeho tváře podobají jeho vlastním a že je jeho odpověď příliš svobodomyslná.

I věk chlapce se mu zdál shodovat s časem, kdy byl jeho vnuk pohozen. Byl tím zaražen a chvíli nenalézal slov. Stěží se trochu vzpamatoval, a chtěje odstranit Artembara, aby mohl pastýře podrobně vyslechnout mezi čtyřma očima, řekl:

„Postarám se, Artembare, aby sis neměl ani ty, ani tvůj syn nač stěžovat.“ Artembara propustil a Kýra odvedli služebníci na jeho rozkaz do vnitřních prostor paláce. Když zůstal pastýř sám, ptal se ho Astyagés o samotě, odkud chlapce má a kdo mu ho odevzdal. Pastýř tvrdil, že je to jeho vlastní syn a že jeho matka s ním dosud žije. Astyagés mu řekl, že

to není od něho moudré, neboť se dostane do velikých nesnází, a při těch slovech dával znamení kopiníkům, aby se ho chopili. Jak ho odváděli na mučení, vyjevil celou pravdu. Vypravoval podle pravdy od začátku a prosil, aby mu král odpustil.

[117] Když pastýř vyjevil pravdu, už se o něho Astyagés valně nestaral, byl však rozezlen na Harpaga a poručil svým kopiníkům, aby ho zavolali. Jakmile Harpagos přišel, ptal se ho Astyagés:

„Jak jsi, Harpagu, zahubil chlapce, kterého jsem ti odevzdal, když se mé dceři narodil?“ Harpagos viděl, že je v paláci pastýř, neuchýlil se ke lži, aby nebyl usvědčen a dopaden, a pravil:

„Králi, když jsem to dítě přijal, uvažoval jsem, jak ti vyhovět a jak se nestat vykonavatelem vraždy vůči tvé dceři i sobě, aniž bych se proti tobě prohřešil. Udělal jsem to tak: Povolal jsem si tohoto pastýře a chlapce jsem mu odevzdal se slovy, že ty poroučíš, aby ho zabil. A v tom jsem nelhal, neboť tys dal takový rozkaz. Jak jsem řekl, odevzdal jsem tedy dítě tomuto člověku a poručil jsem mu, aby je pohodil v pustých horách a zůstal u něho na stráž, dokud nezemře. Pohrozil jsem mu všelikými tresty, kdyby nevykonal, co mu bylo uloženo. Když pak pastýř příkaz vykonal a dítě zemřelo, poslal jsem nejspolehlivější ze svých kleštěnců, jejich prostřednictvím jsem se přesvědčil a dítě pohřbil. Tak tomu, králi, bylo a takového osudu se chlapci dostalo.“

[118] Harpagos tedy pověděl upřímně pravdu a Astyagés nedal najevo, že se na něho hněvá pro to, co se stalo. Nejprve znovu pověděl Harpagovi, co sám o věci slyšel od pastýře, a když mu to dopověděl, pokračoval, že je chlapec naživu a že se tak dobře stalo.

„Velice jsem litoval,“ pravil, „toho, co jsem s chlapcem učinil, a těžce jsem nesl, že mě proto má dcera v nenávisti. Když se tedy osud takto obrátil k dobrému, posli svého syna k tomu nově přibylému hochovi a sám přijď ke mně na hostinu, neboť hodlám vykonat oběť za hochovo zachránění těm bohům, kterým ta pocta přísluší.“

[119] Harpagos vyslechl slova králova, vrhl se mu k nohám a byl velice rád, že jeho pochybení tak dobře dopadlo a že je za tak příznivých okolností zván k hostině, a odebral se domů. Vešel do domu co nejrychleji a ihned poslal syna k Astyagovi (měl jediného, starého asi třináct roků) a přikázal mu, aby udělal, co mu král poručí. Sám byl pln radosti a pověděl ženě, co se přihodilo.

Jakmile přišel Harpagův syn, dal ho Astyagés zabít a rozsekat na kusy. Některé kusy masa dal upéci, jiné uvařit a v takové úpravě je měl přichystány k hostině. Když nastal čas hodování a přišli Harpagos i ostatní hosté, dal Astyagés předložit ostatním i sobě stoly plné skopového masa, Harpagovi však všechno maso z jeho syna kromě hlavy, rukou a nohou; ty byly ukryty stranou v košíku. Když bylo vidět, že je Harpagos nasycen, ptal se ho Astyagés, zda si na hostině pochutnal. Harpagos prohlásil, že si velice pochutnal, a v tu chvíli přinesli ti, jimž to bylo uloženo, ukrytou hlavu, ruce a nohy jeho syna a vyzvali ho, aby koš odkryl a vzal si z něho, co chce. Harpagos uposlechl, koš odkryl a spatřil pozůstatky svého syna. Nezděsil se však při pohledu, nýbrž se ovládl. Astyagés se ho ptal, zda poznává, z jaké to zvěřiny jedl maso. Harpagos odpověděl, že poznává a že cokoli král činí, musí mu být po chuti. Po této odpovědi sebral zbytky masa a odešel domů.; Domnívám se, že je potom chtěl všechny pohromadě pohřbít.

[120] Tak se Astyagés pomstil Harpagovi. K poradě j o Kýrovi povolal tytéž mágy, kteří mu kdysi vyložili jeho sen. Když přišli, ptal se jich, jak mu sen vyložili. Oni odpověděli l stejně, že hoch se má stát králem, pakliže zůstane naživu a dříve nezemře. Astyagés jim na to řekl:

„Chlapec je tu a je naživu; pobývá na venkově a hoši ze vsi si ho ustanovili králem. Počínal si docela tak jako opravdoví králové, dokonce i tělesnou stráž si zřídil a vrátné i hlasatele a všechno ostatní a vládl. Co myslíte, že to nyní znamená?“

„Jestliže hoch žije a stal se králem,“ odpověděli mágové, „aniž se kdo o to přičinil, bud proto klidný a dobré mysli; nebude už vládnout podruhé. Vždyť se i některé naše věštby vyplnily v maličkostech a ty, které se zakládají na snech, se určitě obracejí v bez významnosti.“

„I já jsem, mágové, zcela téhož mínění,“ odpověděl Astyagés, „když byl chlapec jmenován králem, tím se sen naplnil a já už se ho nemusím v ničem obávat. Přesto však věc dobře uvažte a poradte mi, co by bylo nejbezpečnější pro můj dům i pro vás.“ Mágové se k tomu vyslovili:

„I nám, králi, velice záleží na tom, aby tvá vláda byla dobře zajištěna. Jinak by se dostala do cizích rukou, kdyby přešla na tohoto hochu, který je Peršan, a my se jako Médové v tom případě staneme otroky a od Peršanů se nám nedostane žádné úcty, protože pro ně jsme cizinci. Dokud jsi králem ty jako náš rodák, máme i my svůj podíl na vládě a dostává se nám od tebe velikých poct. Proto musíme za všech okolností pečovat o tebe a o tvou vládu. I teď bychom ti všechno řekli předem,

kdybychom na věci shledali něco, čeho by se bylo možno obávat. Když však nyní sen vyšel nalicho, jsme sami klidní a tobě radíme, abys byl také. Toho chlapce však odklid' z dohledu a pošli ho do Persie k jeho rodičům.“

[121] Když to Astyagés vyslechl, zaradoval se, dal si zavolat Kýra a řekl mu:

„Křivdil jsem ti, synu, pro plané vidění ve snu, ale tys díky svému osudu zůstal naživu. Odejdi teď s radostnou myslí do Persie, pošlu s tebou průvodce. Až tam přijdeš, najdeš tam svého otce a matku, nikoli pouhého pastýře Mitradata a jeho manželku.“

[122] Po těchto slovech dal Astyagés Kýra vyprovodit. Když přišel Kýros do Kambýsova domu, přijali ho jeho rodiče, a když zvěděli, o koho jde, velice se radovali, neboť se domnívali, že tenkrát ihned zahrnul. Vypyčovali se ho, jakým způsobem zůstal naživu. On jim to pověděl a dodal, že o tom předtím nevěděl a že žil ve velikém omylu. Teprve cestou se dozvěděl, co se s ním všechno dalo. Byl prý totiž přesvědčen, že je synem Astyagova pastýře, ale cestou z Agbatan se od svých průvodců dozvěděl celou pravdu. Vypravoval, že ho vychovala pastýřova žena, a často ji při svém líčení chválil; Kynó se v jeho řeči ozývala co chvíli. Rodiče se toho jména chopili, a aby se Peršanům zdálo, že byl jejich syn zachován naživu nějakým božím zásahem, rozšířili pověst, že pohozeného Kýra vyživila fena. Z toho ta pověst vznikla*.

[123] Když Kýros dospíval v muže a byl nejstatečnějším a nejoblíbenějším ze svých vrstevníků, posílal mu Harpagos dary a jimi na něj naléhal, protože se chtěl Astyagovi pomstít. Nahlédl totiž, že jako prostý občan nebude moci pomstu na Astyagovi vykonat, a proto když viděl, že Kýros dorůstá, získával si ho za spojence tím, že kladl Kýrovo utrpení naroveň svému vlastnímu.

Předtím však zosnoval ještě toto: Astyagés se vůči Médům choval tvrdě a Harpagos se scházal s jednotlivci z médských předáků a přemlouval je, že je třeba Astyaga zbavit trůnu a postavit v čelo říše Kýra. Když to vše Harpagos zařídil a měl připraveno, chtěl podat zprávu o svém záměru Kýrovi, který dlel v Persii. Gesty však byly střeženy, a tak nemohl jinak než vymyslet takovouto lest: Upravil zajíce tak, že mu nařízl břicho, aniž ho však vykuchal, potom do něho vložil list, v němž vypsal svůj záměr. Břicho zajíce pak zašil, dal svému nejvěrnějšímu služebníkovu sít', jako by šel na lov, a poslal ho do Persie. Uložil mu, aby

zajíce odevzdal Kýrovi a aby mu ústně vyřídil, že má zajíce vlastníma rukama vykuchat, až bude zcela o samotě.

[124] Tak se stalo a Kýros zajíce přijal a rozřízl. V dopise stálo napsáno:

„Synu Kambýsův, bohové jsou ti milostivi, jinak by se ti nedostalo tak velikého štěstí, aby ses mohl pomstít svému vrahovi Astyagovi. Kdyby bylo bývalo po jeho, byl bys mrtev, zásahem bohů a mým jsi zůstal naživu. Myslím, že už dávno víš, co se s tebou dalo a jak jsem byl já od Astyaga postižen za to, že jsem tě nezabil, nýbrž odevzdal pastýři. Chceš-li mě teď poslechnout, budeš vládnout celé zemi, které nyní vládne Astyagés. Přemluv Peršany, aby se vzbouřili, a táhni proti Médům. Ustanoví-li Astyagés velitelem výpravy proti tobě mě, bude se věc vyvíjet podle tvé vůle stejně, jako když bude ustanoven kdokoli jiný z předních Médů. Vznešení Médové totiž od Astyaga odpadnou a přidají se k tobě a pokusí se ho svrhnout. Tady je vše připraveno, a proto jednej a jednej rychle!“

[125] Když to Kýros přečetl, přemýšlel, jak nejchytřeji přimět Peršany ke vzpouře. Uvažoval a hledal, co bude nejvhodnější, a podle toho jednal.

Napsal něco na list a svolal Peršany na shromáždění. Potom list otevřel, a jako by z něho četl, pravil, že ho Astyagés ustanovil za perského vojevůdce.

„Nařizuji vám tedy, Peršané,“ pravil dále, „abyste se všichni ke mně dostavili se srpy.“ Tak jim Kýros nařídil.

Perských kmenů je veliké množství; Kýros některé z nich shromáždil a přiměl je k tomu, aby od Médů odpadli. Jsou to tyto kmeny, od nichž jsou všichni ostatní Peršané závislí: Pasargadové, Marafiové a Maspiové. Pasargadové jsou z nich nejstatečnější, mezi ně také patří rod Achaimenovců, z něhož pocházejí perští králové. Další perské kmeny jsou: Panthialaiové, Dérúsiaiové a Germaniové; ti jsou všichni zemědělci. Zbývající pak jsou kočovníci, totiž Daové, Mardové, Dropikové a Sagartiové.

[126] Když se všichni dostavili podle rozkazu se srpy, poručil jim Kýros, aby za jeden den vyčistili jisté místo plné bodláčí, které bylo v Persii a bylo dlouhé a široké asi osmnáct či dvacet stadií. Když Peršané vykonali, co jim bylo uloženo, přikázal jim Kýros, aby se druhý den dostavili vykoupání. Mezitím dal sehnat na jedno místo všechna kozí,

ovčí i hovězí stáda svého otce, obětoval bohům a chystal se pohostit perské vojsko i vínem a co nejlepšími pokrmy.

Když druhý den Peršané přišli, rozložili se po louce a Kýros je hostil. Po hostině se jich ptal, čemu by spíše dávali přednost, zda tomu, co měli předešlého dne, či tomu, co měli dnes. Odpověděli, že je mezi tím veliký rozdíl; předešlého dne se měli ve všem špatně, dnes však ve všem dobře. Kýros se toho slova chopil a odhalil jim celý záměr.

„Peršané,“ pravil, „věci se mají tak: chcete-li mě poslouchat, dostane se vám těchto dobrých věcí a i tisícerych jiných a nebudete vykonávat žádnou otrockou práci. Nechcete-li, budete mít takových prací jako včera bezpočtu. Nuže, poslechněte mě a staňte se svobodnými! Sám si myslím, že jsem řízením božím zrozen k tomu, abych tu věc vzal do rukou, a vás pokládám za muže, kteří nejsou horší než Médové ani ve válce, ani v čemkoli jiném. Je-li tomu tak, povstaňte proti Astyagovi co nejrychleji!“

[127] Peršané tedy získali vůdce a ochotně se pustili do boje o svobodu. Už dávno totiž těžce nesli, že je ovládají Médové.

Když se Astyagés dověděl, že Kýros podniká takové věci, po poslu ho k sobě povolal. Kýros však poslu přikázal, aby vyřídil, že přijde k Astyagovi dříve, než mu samotnému bude příjemné. Vyslechnuv tento vzkaz dal Astyagés ozbrojit všechny Médy, a jako by ho božstvo bylo zbavilo rozumu, ustanovil jim za vojevůdce Harpaga, zapomínaje, čím ho proti sobě popudil. Když se Médové s Peršany válečně utkali, tu někteří z nich bojovali, protože nebyli do spiknutí zasvěceni, jiní přebíhali k Peršanům, většina pak se úmyslně chovala zbaběle a dávala se na útěk.

[128] Jakmile se Astyagés dozvěděl, že bylo médské vojsko hanebně rozprášeno, pronesl na Kýrovu adresu výhrůžku:

„Však se Kýros dlouho radovat nebude!“ Po těch slovech dal nejprve narazit na koly mágy-vykladadače snů, kteří usoudili, že je možno Kýra propustit, a potom vyzbrojil zbývající Médy ve městě, mladíky i starce. Vyvedl je ven, utkal se s Peršany, byl poražen a sám zajat, ztratil Médy, se kterými do boje vytáhl.

[129] Harpagos přistoupil k zajatému Astyagovi, škodolibě se mu vysmíval a tupil ho a vedl k němu různé urážlivé řeči. Narážel při tom i na hostinu, při které ho Astyagés pohostil masem jeho syna, a ptal se ho, jak se cítí v otroctví místo na trůně. Astyagés na něho pohlédl a ptal

se ho na oplátku, zda si přivlastňuje to, co vykonal Kýros. Harpagos odvětil, že on to byl, kdo Kýrovi napsal, takže mu výsledek právem náleží. Astyagés ho za to prohlásil za nejpošetilejšího a nejnespravedlivějšího ze všech lidí; nejpošetilejšího proto, že se mohl stát králem sám, pakliže se stalo jeho přičiněním to, co se stalo, ale místo toho vložil moc do rukou jiného; za nejnespravedlivějšího pak proto, že kvůli hostině přivedl Médy do otroctví. Kdyby prý bylo vůbec třeba vložit královskou vládu do rukou někoho jiného a neponechávat si ji sám, pak by bylo bývalo daleko spravedlivější svěřit tuto hodnost spíše někomu z Médů nežli z Peršanů. Médové teď, ač za nic nemohou, se stali otroky místo pánů, a Peršané, kteří byli dříve otroky Médů, se stali jejich pány.

[130] Tak pozbyl Astyagés království po vládě skoro pětaticetileté. Pro jeho ukrutnost se Médové podrobili Peršanům. Předtím vládli v Asii na východ od řeky Halys na sto osmadvacet let kromě období, kdy vládli Skythové. Později ovšem litovali toho, co učinili, a vzbouřili se proti Dareiovi. Vzpouza však byla potlačena, protože v bitvě podlehli.

Tentokráte tedy za časů Astyagových se Peršané s Kýrem pozvedli proti Médům a od té doby v Asii vládli. Astyagovi neučinil Kýros nic zlého a podržel ho u sebe až do jeho smrti. Tak se Kýros narodil, byl vychován a stal se králem. Později, když proti němu začal Kroisos s nepřátelskými činy, porazil ho, jak jsem již předtím vyprávěl. Po porážce Kroisově se stal pánem celé Asie.

[131] O Peršanech vím, že se řídí takovými obyčejí:

Nemají ve zvyku stavět sochy bohů, chrámy a oltáře, dokonce to vyčítají jako pošetilost těm, kdo tak činí. Myslím, že je to proto, že nepovažují bohy jako Řekové za podobné lidem. Diovi přinášejí obvykle oběti na nejvyšších vrcholcích hor a při tom za Dia považují celý okruh nebes. Dále obětují slunci, měsíci, zemi, ohni, vodě a větrům. Pouze těm obětují od pradávna, k tomu se ještě naučili obětovat Uranii, což převzali od Asyřanů a Arabů. Asyřané říkají Afrodítě Mylitta. Arabové Alilat a Peršané Mitra.

[132] Bohoslužby konají Peršané řečeným bohům takto: Nestavějí oltáře ani nezažehují ohně, když chtějí obětovat. Nekonají úlitby, nepoužívají flétny, nepekou obětní koláče ani nepoužívají obětního ječmene. Chce-li někdo obětovat některému z bohů, přivede obětní dobytče na neposkvrněné místo a boha vzývá; obyčejně při tom má svou tíaru ověncenou myrtou. Samotnému obětujícímu není dovoleno přát si

svůj vlastní prospěch; modlí se, aby se dobře vedlo všem Peršanům a králi, sám totiž také patří mezi všechny Peršany. Potom rozdělí obětní zvíře na díly a maso uvaří. Uvařené maso pak všechno rozloží na rozprostřenou co nejčerstvější trávu, nejraději na jetel, a při tom přítomný mág zpívá píseň o původu bohů; tak oni ten kouzelný zpěv nazývají a bez účasti mágovy nemohou podle svého obyčeje oběti konat. Ten, kdo obětoval, vyčká pak nějaký čas a potom maso odnese a naloží s ním podle své vůle.

[133] Ze všech dní považují obyčejně za největší svátek ten den, kdy se kdo narodil. Toho dne považují za slušné předkládat bohatší jídlo nežli v jiné dny. Bohatší Peršané v ten den předkládají vola, koně či velblouda nebo osla, pečené v peci najednou, chudí Peršané pak drobnější dobytčata. Při jídle mívají několik chodů a mnoho zákusků, nepodávají však všechno najednou. Proto Peršané říkají, že jsou Řekové po jídle hladoví, protože po hlavním jídle nedostanou nic, co by stálo za řeč, a kdyby jim někdo něco přinesl, nevěděli by, kdy přestat jíst.

Peršané jsou velice oddáni vínu a není jim dovoleno plivat nebo močit, když je někdo přítomen. Na to dbají. Při pitkách se obvykle radí o nejvýznamnějších záležitostech a na čem se při poradě shodnou, to jim po vystřízlivění druhý den předloží hostitel, v jehož domě se radili. Jsou-li s výsledkem spokojeni, i když jsou střízliví, řídí se jím; pakli ne, nechají věc být. Pokud se o něčem radili nejprve jako střízliví, přezkoumávají rozhodnutí při pitce.

[134] Když se navzájem potkají na cestě, pozná se, zda jsou si stavem rovni, podle tohoto jejich chování: místo aby se oslovili, líbají se na ústa; jestliže je jeden z nich trochu níže postaven, líbají se na tváře; je-li však jeden z nich mnohem méně urozený, prokáže úctu druhému tím, že mu padne k nohám. Ze všech lidí prokazují největší úctu svým nejbližším sousedům, a to hned po sobě, potom dalším sousedům a tak postupně dále. Nejméně si váží těch, kdo bydlí od nich nejdále; jsou toho názoru, že jsou sami daleko nejlepší ze všech lidí v každém ohledu, ostatní pak podle řečeného postupu že mají ctností méně a méně a ti, kdo od nich bydlí nejdále, že jsou nejhorší. Za médské nadvlády tak nad sebou panovaly navzájem i jednotlivé národy. Nade všemi i nad svými nejbližšími sousedy vládli Médové, sousedé pak nad těmi, kdo s nimi hraničili, a ti pak zase nad dalšími. Peršané prokazují úctu stejným způsobem, neboť jejich národ postoupil ve vládě a řízení věcí na první místo.

[135] Peršané nejvíce ze všech lidí přijímají cizí obyčeje; nosí také médský kroj, neboť došli k názoru, že je krásnější nežli jejich kroj. Do boje nosí egyptské pancíře. Když poznají rozličné smyslné požitky, s oblibou je pěstují; tak se také od Řeků naučili lásce k chlapcům. Každý z nich mívá mnoho zákonných manželek a přibírá si ještě daleko více souložnic.

[136] Za znamení mužnosti u nich platí kromě statečnosti v boji, když má někdo mnoho synů. Kdo jich má nejvíce, tomu posílá král každým rokem dary. Domnívají se totiž, že v množství je síla. Syny cvičí od pěti let až do dvaceti jen ve třech věcech: jezdit na koni, střílet z luku a mluvit pravdu. Dokud není synovi pět let, nepřichází do styku s otcem, nýbrž žije mezi ženami. Děje se tak proto, aby nezpůsobil otcí zármutek, kdyby snad zemřel, než vyroste.

[137] Tento jejich obyčej chválím; chválím i to, že ani sám král nesmí nikoho dát popraviti pro jediný zločin, aniž kdo z ostatních Peršanů nesmí pro jediný poklesek způsobit svému služebníku nesnesitelné utrpení; teprve tehdy popustí uzdu svému hněvu, když po bedlivé úvaze shledá, že přestupků je více a jsou větší nežli zásluhy.

Peršané říkají, že nikdo z nich nezabil vlastního otce ani matku. Pokud se už takový skutek stal, zjistilo prý se po bedlivém vyšetřování, že šlo buď o děti podvržené, nebo o děti pocházející z cizoložství. Nesluší prý se, aby opravdový rodič umíral rukou svého dítěte.

[138] Co jim není dovoleno konat, o tom nesmějí ani mluvit. Za největší hanebnost se u nich považuje lhát a za druhé dělat dluhy, a to z mnohých jiných důvodů, především však proto, že prý dlužník nezbytně i do jisté míry lže. Kdo je z občanů postižen malomocenstvím nebo bílým morem, ten nevchází do města a nestýká se s ostatními Peršany. Takové nemoci prý postihují ty, kdo zhřešili proti slunci. Každého cizince, který je těmi nemocemi postižen, vyhánějí ze země; mnozí vyhánějí i bílé holuby a uvádějí k tomu tytéž důvody. Do řeky nemocí ani neplivají, ani si v ní nemyjí ruce a netrpí to ani nikomu jinému, neboť řeky velice uctívají.

[139] Ještě jedna věc se u nich stává, která samotným Peršanům není nápadná, nám však ano. Jejich jména, která odpovídají jejich postavám a zálibě v nádheře, končí všechna stejným písmenem, kterému Dórové říkají san, Iónové pak sigma. Když si dá člověk pozor, shledá, že tak perská jména končí, a ne snad některá ano a jiná nikoli, nýbrž všechna bez rozdílu.

[140] Tolik o Peršanech vím a mohu přesně povědět. Kromě toho se o nich pokradmu a nejasně vypravuje, že když Peršan umře, nepohřbí nikdo jeho mrtvolu dříve, dokud není okousána od dravého ptáka nebo psa. Vím bezpečně, že tak mrtvé pochovávají mágové, neboť ti to dělají veřejně. Mrtvého potahují Peršané vrstvou vosku a tak ho ukládají do země.

Mágové se velice odlišují od jiných lidí i od kněží egyptských; ti zachovávají čistotu a nezabíjejí nic živoucího, leda při oběti, kdežto mágové zabíjejí všechno vlastnoručně kromě psů a lidí. Velice v tom mezi sebou soutěží a zabíjejí bez rozdílu mravence, hady i jiné plazy a ptáky. Ať si konečně mají takové obyčeje, jaké si od počátku ustanovili; já se vrátím ke svému dřívějšímu vyprávění.

[141] Jakmile Lýdové Peršanům podlehli, poslali Iónové a Aiolové posly do Sard ke Kýrovi; chtěli se stát jeho poddanými za stejných podmínek, za jakých byli poddáni Kroisovi. Kýros vyslechl, co mu přednesli, a vyprávěl jim bajku o muži s flétnou, který spatřil, že je v moři mnoho ryb a začal pískat doufaje, že vylezou na břeh. Když se však zklamal ve své naději, vzal síť, chytil a vytáhl ryb veliké množství. Když viděl, jak sebou ryby mrskají, řekl prý jim: „Přestaňte teď tancovat; když jsem pískal, to se vám nechtělo k tanci vyjít.“

Tuto bajku* vypravoval Kýros Iónům a Aiolům proto, že Iónové předtím Kýra neuposlechli, když vzkázal po poslech, aby od Kroisa odpadli, a teď, když už bylo po všem, byli ochotni Kýra poslouchat. Tolik jim řekl v hněvu, a když Iónové vyslechli, co jim poslové přinesli zpátky do měst, začali se všichni hradit hradbami a shromáždili se všichni kromě Milétských do Paniónia. S jedinými Miléťany totiž Kýros uzavřel smlouvu za stejných podmínek, jaké měli dohodnuty s králem lydským. Ostatní Iónové se společně usnesli poslat poselstvo do Sparty se žádostí, aby přišli Spartané Iónům na pomoc.

[142] Tito Iónové, kterým patří také Paniónion, si ze všech lidí, které známe, založili města na místech co do podnebí a ročních období nejkrásnějších. Iónii se nevyrovnají ani krajiny položené dále ve vnitrozemí, ani krajiny blíže k moři, ani dále na východ či západ; jedny jsou sužovány chladem a vlhkem, druhé horkem a suchem.

Tito Iónové však nemluví stejným jazykem, nýbrž používají čtyř různých nářečí. Prvním jejich městem od jihu je Milétos, potom Myús a Priéné; tato města leží v Kárii a mluví se v nich stejným nářečím. V Lýdii jsou města Efesos, Kolofón, Lebedos, Teós, Klazomenai a

Fókaia; tato města se co do jazyka vůbec neshodují s těmi, která jsem uvedl prve, spolu však mluví řečí stejnou. Zbývají ještě tři iónská města, z nichž dvě leží na ostrovech, totiž Samos a Chios, a jedno bylo postaveno na pevnině, Erythrai. Ghijští a Erythrejští mluví stejným nářečím, kdežto Samští mají své vlastní. To jsou ona čtyři nářečí.

[143] Miléťané, ač patřili mezi Ióny, se nemuseli ničeho obávat, protože uzavřeli s Kýrem smlouvu. Iónové sídlící na ostrovech také neměli z ničeho strach, protože tehdy ještě nebyli Foiničané perskými poddanými a samotní Peršané námořníky nebyli. Nijak se však od ostatních Iónů neoddělovali, neboť veškerý řecký živel byl tenkrát slabý a daleko nejslabším a nejméně významným z jeho kmenů byli Iónové. Kromě Athén nestálo žádné jejich město za zmínku. Athéňané a ostatní Iónové se jménu Iónů vyhýbali a nechtěli tak být nazýváni, ostatně i teď se zřejmě většina z nich za to jméno stydí. Oněch dvanáct měst však je na to jméno hrdé; postavili si sami pro sebe svatyni, kterou nazvali Paniónion a o které rozhodli, že nepřipustí, aby se na ní podíleli žádní jiní Iónové. Také je o to nikdo nežádal, kromě Smyrenských.

[144] Podobně i Dórové na území pěti měst, kterému se dříve říkalo Šestiměstí, se chrání, aby nepřijali nikoho ze sousedních Dórů do svatyně na Triopiu, a naopak vyloučili ze společenství ty ze svého středu, kdo se proti svatyni prohřešili. Vítězové ve hrách na počest triopského Apollóna dostávali odedávna bronzové troj nožky a ti, kdo je obdrželi, je nesměli ze svatyně vynášet, nýbrž je museli na místě obětovat bohu. Jeden muž z Halikarnéssu však – jmenoval se Agasiklés – jako vítěz ten zákon porušil, odnesl si troj nožku domů a pověsil ji na hřebík. Proto vyloučilo ostatních pět měst, totiž Lindos, Iélysos, Kameiros, Kós a Knidos, šesté město Halikarnéssos ze společného užívání svatyně. Takový trest jim uložili.

[145] Myslím, že Iónové zbudovali dvanáct měst a nechtěli jich do svazku přijmout více z toho důvodu, že už v době, kdy sídlili na Peloponnésu, se dělili na dvanáct částí stejně jako se teď na dvanáct částí dělí Achaiové, kteří Ióny vypudili. První je Pelléné poblíže Sikyónu, potom Aigeira a Aigai, kde teče nikdy nevysychající řeka Krathis, podle které má jméno i jedna řeka v Itálii, dále města Búra a Heliké, do které se uchýlili Iónové, když byli od Achaiů v bitvě poraženi, pak Aigion, Rypes, města Pátřejských a Farských, Ólenos, jímž protéká mohutná řeka Peiros, a konečně Dymé a město Tritajských, kteří jediní z nich sídlí ve vnitrozemí.

[146] Dnes je dvanáct větví Achaiů stejně, jako bylo kdysi Iónů, a právě proto i Iónové založili dvanáct měst. Tvrdit, že jsou tito Iónové víc nežli ostatní Iónové, nebo že jsou jaksi urozenější, by byla veliká hloupost, protože nemalou část z nich tvoří Abantové z Euboie, kteří nemají s Iónií kromě jména nic společného, dále jsou mezi ně přimíšeni Minyové z Orchomenu, Kadmejští, Dryopové, oddělená část Fóků, Molossové, arkadští Pelasgové, epidaurští Dórové a mnohé jiné národy.

Ti, kdo se vydali na výpravu z athénského prytaneia a mysleli si o sobě, že jsou z Iónů nejurozenější, ti si s sebou do nové kolonie nevzali ženy; zmocnili se karských žen, jejichž rodiče pobili. Pro toto vraždění si ony ženy ustanovily zákon, k jehož dodržování se zavázaly přísahou a který odkázaly svým dcerám, že nebudou nikdy se svými muži sedat u společného jídla a že žádná z nich neosloví svého muže za to, že pobili jejich otce, muže i syny a po tom všem je pojali za manželky. To se stalo v Milétu.

[147] Někteří z nich si ustanovili krále z rodu Lykiovců, pocházející od Glauka, syna Hippolochova, jiní pylské Kaukónovce, potomky Kodra, syna Melanthova, jiní zase potomky obou těchto rodů. Protože pak lpějí na svém jménu trochu více než ostatní Iónové, nechť jsou tedy také čistokrevnými Ióny. Iónové jsou všichni, kdo pocházejí z Athén a slaví svátek apatúrii; a ten slaví všichni kromě Efeských a Kolofónských; jen ti jediní z Iónů apatúrie neslaví, a to kvůli nějaké vraždě.

[148] Paniónion je posvátné místo na Mykalé, položené směrem na sever, a založili je Iónové společným nákladem ke cti Poseidona Helikónského. Mykalé je výběžek pevniny směrem na západ naproti Samu, na který se shromažďují Iónové z měst, aby slavili svátek, který nazvali paniónia. Tak tomu je nejen se svátky iónskými, ale stejně se všemi svátky řeckými, že končí stejnou hláskou, podobně jako jména Peršanů.

[149] Tolik o městech iónských. Aiolská města jsou: Kýmé, zvaná Frikónis, Lérissai, Neon Teichos, Témnos, Killa, Niton, Aigioressa, Pitané, Aigaii, Myrina a Gryneia. To je původních jedenáct aiolských měst. Jedinou Smyrnu od nich oddělili Iónové, i jich totiž na pevnině bylo dvanáct. Aiolové osídlili lepší půdu nežli Iónové, ale nejsou tam stejně příznivá roční období.

[150] O Smyrnu přišli Aiolové takto: Přijali mezi sebe lidi z Kolofónu, kteří podlehli při povstání a byli z vlasti vypuzeni. Kolofónští uprchlíci si vyčíhali okamžik, kdy slavili smyrenští mimo městské hradby svátek

Dionýsův, uzavřeli brány a města se zmocnili. Když však přišli Smyrenským na pomoc všichni Aiolové, učinily obě strany dohodu, že Aiolové Smyrnu opustí, pakliže jim Iónové vydají veškerý movitý majetek. Když na to Smyrenští přistoupili, rozdělilo si je jedenáct měst mezi sebe a přijali je za své spoluobčany.

[151] To jsou tedy aiolská města na pevnině – kromě Aiolů, kteří sídlí v pohorí Idě, neboť ti jsou od nich odděleni. Pět aiolských měst ostrovních je na Lesbu (šesté aiolské město, založené na Lesbu, Arisbu, si podrobili jejich pokrevní příbuzní z města Methymny), jedno město leží na Tenedu a jedno další na takzvaných Sto ostrovech. Podobně jako Iónové z ostrovů se i Lesbané a Tenedští neměli čeho bát. Ostatní města se rozhodla podřídit se hromadně vedení Iónů a jít tam, kam je oni povedou.

[152] Když dorazili iónští a aiolští poslové do Sparty – byli pochopitelně vypraveni co nejrychleji – zvolili si jako mluvčího za všechny občana fókajského, který se jmenoval Pythermos. Pythermos si oblékl purpurový šat, aby se už na zprávu o tom sešlo co nejvíce Spart'anů, potom předstoupil a dlouhou řečí žádal o pomoc. Lakedaimonští však jeho žádosti nevyhověli, nýbrž se usnesli, že Iónům pomáhat nebudou.

Poslové tedy odešli a Lakedaimonští, ačkoli iónské posly odmítli, přece poslali mužstvo na padesátiveslici; chtěli zjistit, jak se mi zdá, jak stojí záležitosti Kýrovy a iónské. Lakedaimonští připluli do Fókaie a nejvznešenějšího ze svého středu (jmenoval se Lakrinés) poslali do Sard, aby Kýrovi vyřídil jejich vzkaz, že nemá způsobit škodu žádnému řeckému městu, protože by k tomu nemohli nečinně přihlížet.

[153] Když to posel vyřídil, zeptal se prý Kýros přítomných Řeků ze svého doprovodu, kdože to jsou Lakedaimonští a kolik jich je, že mu takové věci vzkazují. Když se to dozvěděl, odpověděl spartskému poslovi:

„Nikdy jsem se nebál lidí, kteří mají uprostřed města vyhrazené místo, na kterém se shromažďují a pod přísahami se navzájem klamou. Jakože zdrav jsem, budou mít co mluvit o vlastních pohromách, a nikoli o iónských.“ Těmi slovy narážel Kýros na všechny Řeky, protože zakládají tržišťe a na nich kupují a prodávají. Peršané sami tržišť nepoužívají a nevědí vůbec, co to je.

Potom ustanovil Kýros správcem Sard Peršana Tabala, avšak Kroisovo zlato a zlato ostatních Lýdů svěřil na starost Lýdovi Paktyovi a sám odcestoval do Agbatan. Kroisa odvedl s sebou a o Ióny se zpočátku vůbec nestaral. Jemu vadil Babylón, národ Baktrů a Saků a Egyptané; proti těm měl v úmyslu vypravit se sám a proti Iónům poslat jiného vojevůdce.

[154] Jakmile Kýros ze Sard odtáhl, vzbouřil Paktyás Lýdy proti Tabalovi a Kýrovi, odešel k moři, a protože měl v rukou všechno zlato ze Sard, najal si žoldněře a přemluvil přímořské obyvatele, aby se vydali na výpravu s ním. Přitáhl k Sardům a obléhal Tabala, který se uzavřel na akropoli.

[155] Kýros se o tom cestou dozvěděl a pravil Kroisovi:

„K čemu je dobré, Kroise, to, co se děje? Lýdové, jak se podobá, nepřestanou dělat potíže mně ani sobě. Přemýšlím, zda by nebylo nejlepší je prodat do otroctví. Připadá mi teď, že jsem jednal tak, jako když někdo zabije otce a jeho syny ušetří. I já jsem zajal a s sebou odvádím tebe, který jsi pro Lýdy více než otcem, a město jsem odevzdal Lýdům – a potom se divím, když se proti mně bouří.“

Kýros vyslovil, co měl na mysli. Kroisa pojaly obavy, aby Kýros Sardy nevystěhoval, a proto mu odpověděl:

„Řekls, králi, slova pravdivá, ale nedej se ve všem unášet hněvem a nevydávej záhubě v plen starodávné město, které nemůže ani za to, co bylo, ani za to, co je. Co bylo dříve, to jsem udělal já a také za to pykám; co se děje teď, tím je vinen Paktyás, kterému jsi Sardy svěřil, toho potrestej. Lýdům odpusť, a aby se proti tobě nebouřili a nebyli ti nebezpeční, nařid' jim toto: po poslech jim zakaž mít v majetku mužské zbraně a poruč jim, aby pod šatem nosili košile a na nohou vysoké střevíce, nařid' jim, aby učili své syny hrát na kitharu, zpívat a kramařit, a brzy shledáš, králi, že se z nich místo mužů staly ženy; nebudou ti nebezpeční ani se nebudou bouřit.“

[156] Takový návrh podával Kroisos, protože byl toho názoru, že je to pro Lýdy lepší, než kdyby měli být prodáni do otroctví. Věděl, že Kýra nepřiměje ke změně rozhodnutí, pokud mu nedá přijatelný návrh, a obával se, aby se snad Lýdové nedostali později do záhuby, kdyby proti Peršanům povstali, i když se jim teď podaří vyvázat.

Kýrovi se Kroisův návrh zalíbil, upustil od svého hněvu a prohlásil, že ho poslechne. Dal si zavolat Méda Mazara a uložil mu, aby dal Lýdům

ohlásit, co Kroisos navrhoval, a dále aby uvrhl do otroctví všechny ostatní, kdo se vydali s Lýdy válečně proti Sardům, a samotného Paktya aby mu za každou cenu přivedl živého.

[157] Takové nařízení vydal Kýros a pokračoval v cestě do území Peršanů. Když se Paktyás dozvěděl, že je nablízku vojsko, které proti němu táhne, dostal strach a utekl do Kýmé. Méd Mazarés táhl k Sardům s takovou částí Kýrova vojska, jakou mohl dostat, a když shledal, že Paktyovi přívrženci už v Sardech nejsou, přinutil nejprve Lýdy, aby splnili Kýrovy příkazy.

Následkem tohoto nařízení změnili Lýdové zcela svůj způsob života. Potom poslal Mazarés posly do Kýmé s příkazem, aby kymští Paktya vydali. Ti však se na poradě usnesli vznést věc na boha v Branchidách. Tam totiž stála odpradávná věštírna, kam se obvykle všichni Iónové i Aiolové obraceli s prosbou o věštby. Toto místo leží na území milétském nad přístavem panormským.

[158] Kymští tedy poslali do Branchidai posly se žádostí o věštbu a tázali se, co mají ve věci Paktyově udělat, aby se bohům zavděčili. K tomuto dotazu dostali výrok, že mají Paktya Peršanům vydat. Kymští to vyslechli a chystali se tak učinit. Když však se již dav hotovil věc uskutečnit, Aristodikos, syn Hérakleidův, muž mezi občany vážený, Kymské zadržel, aby tak nečinili. Nedůvěřoval věštbě a domníval se, že poslové nemluvili pravdu, až konečně odešli další poslové zeptat se ve věci Paktyově podruhé; byl mezi nimi i Aristodikos.

[159] Když přišli poslové do Branchidai, žádal o věštbu nejprve sám Aristodikos a tázal se:

„Přišel k nám, ó pane, jako prosebník Lýd Paktyás na útěku před násilnou smrtí z rukou Peršanů. Ti však si ho vyžadují a poroučejí Kymským, aby jim ho vydali. I když se obáváme perské moci, neodvážili jsme se dosud prosebníka o ochranu vydat, dokud nám přesně nezjevíš, co máme učinit.“

Taková byla jeho otázka a bůh mu ihned odpověděl stejnou věštbou a přikazoval vydat Paktya Peršanům. Nato Aristodikos učinil s dobrým rozmyslem toto: obcházel po chrámu kolem dokola a vyháněl vrabce a jiné ptáky, kteří v chrámu hnízdili. Když tak činil, ozval prý se hlas ze svatostánku a pravil Aristodikovi:

„Nejbezbožnější z lidí, co si to odvažuješ? Vyháníš z chrámu prosebníky, kteří se uchýlili pod mou ochranu!“

Áristodikos prý však neupadl do rozpaků a odpověděl:

„Sám, pane, svým prosebníkům přicházíš takto na pomoc, a přitom Kymským přikazuješ, aby prosebníka o ochranu vydali?“ Na to prý bůh odpověděl:

„Zajisté tak přikazuji, abyste se dopustili bezbožnosti a tak dospěli rychleji k záhubě, abyste napříště nechodili do věštírny ve věci vydání prosebníků.“

[160] Když vyslechli Kymští tuto odpověď, neměli chuti jít vstříc záhubě tím, že by prosebníka vydali, ani se nechat obléhat, kdyby ho ponechali u sebe, a poslali ho do Mytilény. Mytilénští se k žádosti Mazarově chystali, že Paktya vydají za nějakou odměnu; nemohu však povědět za jakou, protože k tomu nedošlo. Jakmile se totiž Kymští dozvěděli, že Mytilénané o tom vyjednávají, poslali na Lesbos loď a dopravili odtamtud Paktya na Chios. Ghijští jej však odtrhli od chrámu Athény Ochránkyně a vydali ho. Vyměnili ho za území atarnejské, což je krajina v Mýsii naproti Lesbu. Peršané Paktya převzali a chovali pod stráží, protože ho chtěli vydat Kýrovi. Od té doby po dlouhý čas nikdo z Ghijských nepoužíval k obětem žádnému z bohů ječného zrní z Atarneu ani nepekli koláče z tamní úrody a všechny svatyně odmítly vše, co z té země pocházelo.

[161] Ghijští tedy Paktya vydali a Mazarés se potom válečně vypravil proti těm, kdo se účastnili obléhání Tabala. Priénské uvrhl do otroctví, protáhl s vojskem rovinou okolo Maiandru a poplenil ji a stejně tak i Magnesii. Krátce nato pak onemocněl a zemřel.

[162] Po jeho smrti přišel a stal se jeho nástupcem ve velení Harpagos. I on byl Méd. Médský král Astyagés ho pohostil bezbožným jídlem a on dopomohl Kýrovi ke královské hodnosti. Tohoto muže ustanovil Kýros vojevůdcem. Když přišel Harpagos do Iónie, dobýval měst pomocí násypů. Od okamžiku, kdy je oblehl, nasypával ke hradbám násypy a tak je ničil. Jako prvního města se v Iónii zmocnil Fókaie.

[163] Fókajští se první z Řeků pouštěli na daleké plavby. Oni to byli, kdo objevili moře Jaderské, Tyrsénii, Ibérii a Tartéssos. Neplavili se na lodích obchodních, nýbrž na padesátiveslicích. Když připluli do Tartéssu, našel v nich tartésský král zalíbení. Jmenoval se Arganthónios a vládl v Tartéssu osmdesát let. Dožil se celkem sto dvacetilet. S tímto mužem se Fókajští natolik spřátelili, že je nejprve vyzval, aby opustili Iónii a usadili se v jeho zemi, kde budou chtít, a potom, když je k tomu

nepřemluvil a když se dozvěděl, jak se Médie* v jejich sousedství rozmáhá, dal jim peníze na to, aby si mohli město obehnat hradbami. Jeho dar byl štědrý, vždyť konečně i obvod hradeb měří nemálo stadií a hradby jsou postaveny z velikých kamenů, dobře navzájem spojovaných.

[164] Takovým tedy způsobem došlo k tomu, že si Fókajští postavili hradby. Když Harpagos s vojskem přitáhl, oblehl je a dal vyhlásit, že se spokojí s tím, jestliže Fókajští strhnou jednu jedinou baštu a jeden dům ve městě věnují králi. Fókajští měli otroctví v nenávisti a prohlásili, že se chtějí v jednom dni uradit a potom že odpovědí. Pokud se budou radit, žádali Harpaga, aby odvedl vojsko od hradeb. Harpagos pravil, že dobře ví, co chtějí učinit, přesto však jim dovoluje, aby se poradili.

Zatímco tedy Harpagos odvedl vojsko od hradeb, stáhli Fókajští na vodu padesátiveslice, naložili na ně děti, ženy a veškerý movitý majetek a k tomu sochy bohů z chrámů a všechny obětní dary kromě věcí z bronzu a kamene nebo věcí namalovaných, to vše naložili, vstoupili na lodi a odpluli na Chios. Peršané se zmocnili města liduprázdného.

[165] Chijští však nechtěli Fókajským prodat ostrovy Oinússké, protože se obávali, aby na nich nevzniklo tržiště, čímž by byl jejich ostrov od obchodu odříznut, proto pluli Fókajští na Korsiku. Na Korsice totiž dvacet let před těmito událostmi založili podle věštby město jménem Alalia. Arganthónios byl v té době už po smrti. Cestou na Korsiku se nejprve vrátili do Fókaie a tam pobili perskou posádku, která střežila město od Harpaga převzaté; když to vykonali, pronesli mocné kletby proti těm, kdo by se jejich plavby nezúčastnili. Kromě toho hodili do moře kus železa a přísahali, že se do Fókaie nevrátí, dokud se tento kus železa neobjeví na povrchu. Když však vypluli směrem na Korsiku, tu zachvátila přes polovinu občanů lítostivá touha po městě a po venkovských sídlech, stali se křivopřísežníky a odpluli do Fókaie zpátky. Ti, kdo přísahu dodrželi, se však shromáždili a vypluli od ostrovů Oinúsských.

[166] Po příchodu na Korsiku přebývali po pět let pohromadě s dřívějšími osadníky a stavěli chrámy. Loupili však a plenili u všech sousedů. Proto se proti nim společně vypravili Tyrsénové a Karthaginští, obojí po šedesáti lodích. I Fókajští tedy opatřili šedesát lodí posádkami a vypluli jim vstříc do Sardinského moře. V námořní bitvě dosáhli Fókajští téměř kadmejského vítězství*; čtyřicet lodí ztratili a zbývajících dvacet bylo k nepotřebě, měly totiž zlámané lodní zobce. Odpluli zpátky do

Alalie, sebrali děti a ženy a ostatní majetek, pokud jej lodi unesly, opustili Korsiku a odpluli do Rhégia.

[167] Z posádek zničených lodí se valná většina mužstva dostala do rukou Karthaginců a Tyrsénů. Vyvedli je ven a ukamenovali. Po tomto skutku všechno z Agylly, co přešlo okolo místa, kde leželi ukamenovaní Fókajští, ochromlo, zmrzačilo se a upadlo do bezvědomí, lhostejno, zda to byl dobytek drobný nebo tažná zvířata či lidé. Agyllští poslali do Delf, protože chtěli provinění smířit, a Pýthia jim poručila konat to, co konají dodnes: pořádají velkolepé oběti mrtvým, tělocvičné a jezdecké hry. Takovým obratem osudu vzala tato část Fókajských za své.

Ti, kdo se utekli do Rhégia, se odtamtud vypravili založit v zemi Oinotrijské město, kterému se dnes říká Hyelé. Založili je proto, že jim jistý muž z Poseidónie vyložil, že jménem Kyrnos míní Pythia héra, kterému měli postavit chrám, a nikoli ostrov. Tak tedy proběhly události týkající se Fókaié v Iónii.

[168] Podobně se zachovali i Tėjští. Když Harpagos dobyl jejich hradeb pomocí náspu, vstoupili všichni na lodi a ustoupili po moři do Thrákie; tam osadili město Abdéru, které založil v dřívějších časech klazomenský Timésios, ale neměl z něho užitku, protože ho Thrákové vypudili ze země. Tėjští ho teď v Abdéře uctívají jako héra.

[169] Pouze tito z Iónů se nedali podrobit a opustili své otčiny. Ostatní Iónové kromě Milétských svedli s Harpagem bitvu stejně jako ti, kdo vlast opustili, a vykonali statečné činy, protože bojovali o svou otčinu; byli poraženi, upadli do zajetí a zůstali všichni ve své zemi a konali, co jim bylo přikázáno. Miléťané, jak jsem se už dříve zmínil, učinili smlouvu se samotným Kýrem a měli pokoj. Tak byla Iónie podrobena podruhé. Když ovládl Harpagos Ióny na pevnině, padl strach na Ióny na ostrovech a sami se Kýrovi poddali.

[170] Iónové byli ve zlé situaci, ale přesto se shromáždili v plném počtu do Paniónia. Slyšel jsem, že tam Biás z Priény přednesl návrh pro Ióny velmi užitečný; kdyby ho byli poslechli, byli by dosáhli ze všech Řeků největšího blahobytu. Biás doporučoval, aby se všichni Iónové zdvihli, uspořádali společnou výpravu a odpluli na Sardinii; tam aby založili jediné město pro všechny Ióny; tak se zbaví otroctví a získají blahobyty, protože budou obývat ostrov ze všech největší a budou vládnout všem. Pokud zůstanou v Iónii, pak prý nenahlíží, že by ještě někdy byli svobodní. Takový návrh učinil Iónům Biás Priénský, když byli poraženi.

Užitečný byl i návrh Thalety Milétského, původem Foiničana, který učinil ještě předtím, než byli Iónové poraženi; navrhoval, aby si Iónové založili jediný poradní sbor, který by byl na Teu (neboť Teos prý je středem Iónie), a ostatní města měla být považována jen za venkovské okresy.

[171] Tito mužové tedy podávali takové návrhy. Když si Harpagos podrobil Iónii, vypravil se vojensky proti Kárům, Kauniům a Lykiům. Spolu s ním šli pod jeho vedením i Iónové a Aiolové. Z uvedených národů Kárové přišli na pevninu z ostrovů. Za dávných časů byli poddáni Minóovi, jmenovali se Lelegové a bydlili na ostrovech. Neodváděli žádné daně – pokud mohu s velikými potížemi zjistit z doslechu – když však je Minós požádal, dodávali posádky pro jeho lodi. Protože si pak Minós podmanil mnohá území a měl štěstí ve válce, byl i karský národ nejdůležitějším ze všech národů, a to nejvíce právě v té době. Od nich pocházejí tři vynálezy, jichž použili i Řekové. Kárové si začali na přilbice vázat chocholy, na štíty si dávat znaky, a oni první si připevnili ke štítům držadla. Až do té doby nosili všichni štíty bez držadel, pokud měli ve zvyku štítů používat. Přidržovali si je koženými řemeny a nosili je na šíji a na levém rameni. Mnohem později pak Dórové a Iónové vypudili Káry z ostrovů a tak se Kárové dostali na pevninu.

Takto to o Kárech vypravují Kréťané. Samotní Kárové však s tím nesouhlasí, nýbrž domnívají se, že jsou na pevnině původními obyvateli a že používají odevždy stejného jména, jakého používají i dnes. Poukazují na starodávný chrám Dia Karského v Mylase, o který se s nimi podílejí Mýsové a Lýdové jako jejich nejbližší příbuzní. Lýdos a Mýsos prý byli Károvi bratři. Ti tedy s nimi chrám spravují, nikoli však ti, kdo jsou s nimi stejného jazyka, ale pocházejí z jiného národa.

[172] Kauniové myslím, že jsou původními obyvateli, oni sami však tvrdí, že přišli z Kréty. Co do jazyka jsou blízcí národu karskému – anebo Kárové národu Kauniů, to neumím přesně rozhodnout – ale řídí se obyčejí velice rozdílnými ode všech ostatních lidí i od Karů. Za nejkrásnější u nich platí scházet se k pitkám ve skupinách podle věku a přátelství, a to jak muži, tak i ženy a děti. V jejich zemi byly postaveny chrámy cizím bohům, později však, když změnili své názory a rozhodli se, že budou uctívat pouze bohy domácí, oblékla se veškerá kaunijská mládež do zbroje a bodajíc oštěpy do vzduchu postupovala až na hranice Kalyndie. Říkali, že vyhánějí cizí bohy.

[173] Takovými obyčejí se řídí Kauniové. Lykiové pocházejí původně z Kréty, neboť celá Kréta patřila kdysi barbarům. Když se na Krétě svářili o království Európiní synové Sarpédón a Minós a když Minós ve sporu zvítězil, Sarpédóna a jeho straníky vypudil. Vyhnaní přišli do Asie, do země Milyas, dnes tam přebývají Lykiové, ale původně to byla Milýas a Milyové se tenkrát jmenovali Solymové. Dokud jim vládl Sarpédón, nazývali se Lykiové jménem Termilové, jménem, které si přinesli s sebou a kterým je dosud jmenují jejich sousedé. Když pak mezi Termily přišel k Sarpédónovi z Athén Lykos, syn Pandionův, který byl také vypuzen od svého bratra Aigea, tehdy se postupem času přejmenovali podle jména Lykova na Lykie.

Řídí se obyčejí jednak krétskými, jednak karskými. Jeden zvyk však mají, v němž se neshodují s žádnými jinými lidmi: jmenují se po matce, a nikoli po otci. Když se jeden druhého táže, kdo je, tu uvádí svůj původ podle matky a vypočítává matky své matky. Žije-li svobodná občanka s otrokem, jsou děti považovány za svobodné; když má svobodný občan, byť i nejpřednější z nich, za ženu cizinku nebo souložnici, nemají jejich děti žádných práv.

[174] Kárové se nevyznamovali nijakým slavným činem a Harpagos je podmanil. Nevyznamovali se nijak ani Kárové samotní, ani ti z Řeků, kteří na tom území bydlí. Kromě jiných tam sídlí také lakedaimonští kolonisté v Knidu. Jejich území je vysunuto do moře a nazývá se Triopion. Začíná u bybasského Chersonésu. Celé území knidské je kromě malého kousku obklíčeno vodou, na severu je ohraničuje záliv Kerameikos a na jihu moře směrem k ostrovům Symé a Rhodos. Tento kousek země, široký asi pět stadií, Knidští překopávali, zatímco si Harpagos podroboval Iónii, a chtěli z něho udělat ostrov. Za příkopem bylo všechno území jejich; šíje je tam, kde knidské území končí u pevniny, a tam kopali příkop. Knidští pracovali, kdo ruce měl, ale zřejmě jakoby nějakým božím řízením se stávalo, že pracující trpěli zraněními na různých částech těla, ponejvíce tím, že jim kamení vyráželo oči. Proto poslali poselstvo do Delf, aby se zeptali po příčině těchto nehod. Pýthia jim, jak sami Knidští vypravují, odpověděla troj měrným veršem takto:

„Tu šíje nehradte a nechtě kopání, vždyť Zeus by ostrov učinil, jen kdyby chtěl.“

Když jim Pýthia vydala takovou věštbu, zanechali Knidští kopání, a jakmile přišel Harpagos s vojskem, vzdali se mu bez boje.

[175] Ve vnitrozemí nad Halikarnéssem sídlili Pédasové. Kdykoli se má jim nebo jejich sousedům přihodit nějaké neštěstí, naroste Athénině kněžce mohutný vous. Stalo se to třikrát. Jediní Pédasové z obyvatel Kárie kladli Harpagovi nějaký čas odpor a způsobili mu velmi mnoho nesnází, neboť se ohradili na hoře, která se jmenuje Lidé.

[176] Postupem času však Pédasové podlehli. Když přitáhl Harpagos s vojskem do roviny u města Xanthu, vyšli mu Lykiové vstříc, a ač bojovali proti přesile, dokázali, že byli stateční. Byvše poraženi a uzavřeni ve městě, shromáždili na akropoli své ženy, děti, majetek i otroky a potom akropoli zapálili, takže celá shořela. Potom vykonali obyvatelé Xanthu hrozná přísahy, vyšli před město a všichni v boji padli.

Z dnešních Lykiů, kteří tvrdí, že pocházejí z Xanthu, je většina přistěhovalců, kromě osmdesáti rodin. Těch osmdesát rodin bylo tenkrát mimo město a tak zůstaly naživu. Takovým způsobem se Harpagos zmocnil Xanthu a podobně i Kaunu, protože Kauniové většinou dělali totéž co Lykiové.

[177] Harpagos podrobil západní krajiny v Asii a její vnitrozemí podmanil sám Kýros. Porazil všechny národy a žádný nevynechal. O většině z nich se nebudeme zmiňovat; zmíním se jen o těch, které mu daly hodně práce a které stojí za zmínku.

[178] Když měl Kýros na pevnině všechno ve své moci, obrátil se proti Asyřanům. V Asýrii je mnoho velikých měst, ale nejznamenitější a nejsilnější je jisté město Babylón, které je po vyvrácení Ninive sídlem královským. Stojí ve veliké rovině, má čtvercový půdorys a každá jeho strana měří sto dvacet stadií, takže celý jeho obvod má stadií čtyři sta osmdesát. Taková je velikost města babylónského a vyzdobeno je jako žádné jiné město, které známe. Je obehnáno nejprve hlubokým a širokým příkopem plným vody, jeho hradební zeď za příkopem je široká padesát královských loket a vysoká dvě stě loket. Královský loket je o tři prsty delší nežli obyčejný.

[179] Musím ještě povědět, jakým způsobem použili hlíny, kterou vykopali, a jak postavili zeď. Hned při kopání dělali z vykopané hlíny cihly, a když je pěkně uhladili, vypalovali je v pecích. Jako malty použili potom horkého asfaltu a vždy po třiceti vrstvách cihel vkládali rákosové rohože. Tak vyzdili nejprve stěny příkopu a potom stejným způsobem i samotnou hradbu. Nahoře na hradbě stavěli na jejích okrajích proti sobě jednotlivé místnosti a uprostřed mezi nimi nechali prostor, co by projelo

čtyřspřeží. Bran je v hradbách kolem dokola sto, všechny bronzové, stejně jako jejich veřeje a překlady.

Osm dní cesty od Babylónu je jiné město, které se jmenuje Is. Teče tam nevelká říčka a i ta se jmenuje Is. Vlévá své vody do Eufratu. Tato řeka Is přináší se svou vodou četné hroudy asfaltu a odtamtud se dopravoval asfalt na stavbu babylonských hradeb.

[180] Takovým způsobem byl Babylón opevněn. Město se dělí na dvě části. Rozděluje je uprostřed řeka jménem Eufratés; teče z Arménie, je mohutná, hluboká a prudká a vlévá se do Rudého moře. Hradby vybíhají z obou stran svými rameny do řeky a podél obou břehů řeky se od nich táhnou zdi z pálených cihel. V městě samotném je množství třípatrových i čtyřpatrových domů; je rozděleno rovnými ulicemi a jinými, které jdou napříč a vedou k řece. U každé ulice byly ve zdi u řeky branky, tolik, kolik bylo ulic. I tyto branky byly z bronzu a vedly přímo k řece.

[181] Tyto hradby jsou jako krunýř. Uvnitř probíhá druhá hradba, nemnoho slabší nežli vnější, ale užší. V každé části města byla uprostřed ohrazená stavba; v jedné královský palác s mohutným a pevným hrazením, ve druhé chrám Dia Béla s bronzovými branami. Stojí ještě za mých časů, je čtvercový, ze všech stran po dvou stadiích. Uprostřed chrámu stojí pevná věž* o základně dlouhé i široké jedno stadion; na této věži stojí druhá věž a další zase na ní a tak dále, až je jich osm. Výstup je na ně upraven zvenčí kolem dokola všech věží.

V půli cesty nahoru je přístřeší se sedadly pro odpočinek, kde sedávají a odpočívají ti, kdo vystupují nahoru. Na poslední věži je veliký chrám, v chrámu veliké a krásně prostřené lehátko a vedle něho zlatý stůl. Není tam však uvnitř žádná socha boha a nepřespává tam žádný člověk, kromě jediné ženy kterou si bůh ze všech žen té země vybere, jak říkají Chaldeové, což jsou kněží toho boha.

[182] Ti také říkají – mě však o tom nepřesvědčili – že do chrámu přichází sám bůh a odpočívá na lehátku, stejně jako tomu jev egyptských Thébách podle vyprávění Egyptů. Neboť i tam přespává žena v chrámu Dia Thébského a obě prý nemají styk s žádnými muži. Podobně i přední kněžka boha v Patarech v Lykii, jestliže je bůh přítomen; tam totiž není věštírna stálá, je-li však bůh přítomen, je s ním kněžka přes noc v chrámu uzavřena.

[183] V babylónském posvátném okrsku je dole ještě jeden chrám a v něm stojí veliká zlatá socha Dia; před sochou veliký zlatý stůl, zlatá

podnožka a zlatý trůn. Chaldeové tvrdili, že to bylo uděláno z osmi set talentů zlata. Před chrámem je zlatý oltář. Ještě tam je jiný veliký oltář, na kterém se obětují dorostlé ovce. Na zlatém oltáři totiž není dovoleno obětovat, leda jen sající mláďata.

Na větším oltáři spalují Chaldeové každoročně tisíc talentů kadidla, když slaví svátek tohoto boha. V oné době byla v tom posvátném obvodu ještě masivní zlatá socha, vysoká dvanáct loket. Já jsem ji neviděl, uvádím pouze, co říkají Chaldeové. O sochu usiloval Dareios, syn Hystaspův, ale neodvážil se ji vzít; vzal ji Dareiův syn Xerxés a dal zabít kněze, který zakazoval se sochou pohnout. Takovým způsobem je posvátný obvod vyzdoben; je tam i mnoho soukromých obětních darů.

[184] V Babylóně vládlo mnoho králů, kteří stavěli hradby a chrámy. Zmíním se o nich v dějinách Asýrie; byly mezi nimi i dvě ženy. Ta, která vládla dříve – bylo to pět generací před její nástupkyní – se jmenovala Semiramis. Dala v rovině nasypat pozoruhodné náspy; předtím se řeka obvykle rozlévala po celé rovině.

[185] Druhá královna, která vládla později, se jmenovala Nitókris. Byla ještě moudřejší než její předchůdkyně a zanechala po sobě památníky, které popíší. Když viděla, že médská moc je veliká a výbojná, že Médové dobývají město za městem, mezi jinými i Ninive, chystala se k obraně, jak nejlépe mohla. Nejprve dala pomoci příkopů řece Eufratés, která protéká jejich městem a která dříve tekla přímo, nad městem tak klikaté řečiště, že na svém toku přichází do jedné asyrské vesnice třikrát. Vesnice, kterou Eufratés takto protéká, se jmenuje Arderikka. Ještě dodnes, když někdo cestuje od našeho moře do Babylóna a pluje po Eufratu dolů, třikrát se dostává do této vesnice, a to ve třech dnech. To tedy vykonala.

Dále dala nasypat po obou březích násep podivuhodný svou velikostí a výškou. Daleko nad Babylónem dala vykopat nádrž pro jezero, a to nedaleko od řeky, a dala kopat tak hluboko, až se přišlo na spodní vodu. Jezero dala učinit čtyři sta dvacet stadií široké. Hlíny, která se vykopala, použila k násypům na břehy řeky. Když bylo jezero vykopáno, dala přivést kameny a dala jimi vyzdít jeho okraje kolem dokola. Obě ty věci, totiž zakřivení řeky a celý ten výkop nádrže, dala udělat proto, aby řeka, kroutic se mnohými zátočinami, tekla pomaleji, aby plavba do Babylóna byla křivolaká a aby se musela dělat ještě veliká oklika přes jezero. Dala je zbudovat na takovém místě svého území, kudy vedly přístupy a

nejkratší cesty z Médie, aby Médové při obchodním styku nemohli vyzvídat, jaké jsou poměry v její říši.

[186] Taková obranná opatření vykonala kopáním do hloubky, dosáhla však jimi ještě i takového vedlejšího účinku. Město je rozděleno na dvě městské čtvrti a řeka teče uprostřed, takže za dřívějších králů, když někdo chtěl přejít z jedné čtvrti do druhé, musel se přepravit na loďce; a to bylo tuším nepohodlné. I tomu zjednala Nitókris nápravu. Když totiž dávala kopat nádrž pro jezero, zůstavila na toto dílo ještě jinou památku. Dala přitesat velmi dlouhé kameny a když byly kameny hotovy a výkop dokončen, dala svést celý tok řeky do vykopaného místa. Zatímco se jezero plnilo, vyschlo staré řečiště a královna dala jednak vyzdít břehy a přístupy od branek k řece po celém městě pálenými cihlami stejným způsobem jako hradby, jednak dala postavit z kamenů, které dala vykopat, přibližně uprostřed města most. Kameny dala spojovat železem a olovem. Vždy ve dne dala na most klást čtverhranné trámy, po kterých Babyloňané přecházeli, a v noci je zase odstraňovat, a to proto, aby lidé v noci nepřecházeli na druhý břeh a nekradli tam. Když se vykopané jezero řekou naplnilo a stavba mostu byla dokončena, vyvedla zase řeku Eufratés z jezera do starého řečiště. Vykopané jezero se stalo bažinou a stalo se tak právě v čas, kdy byl pro měšťany postaven most.

[187] Královna vymyslela i takovýto klam: Nad nejživější městskou branou si dala zbudovat náhrobek vysoko nahoře nad samotným průjezdem a na náhrobek dala vytesat nápis:

BUDE-LI NĚKTERÝ Z BABYLÓNSKÝCH KRÁLŮ, MÝCH NÁSTUPCŮ, V PENĚŽNÍ TÍSNI, NECHŤ NÁHROBEK OTEVŘE A VEZME SI PENĚZ, KOLIK CHCE. POKUD V TÍSNI NEBUDE, NECHŤ HO NEOTVÍRÁ, NEBOŤ BY TO NEBYLO DOBRÉ.

Náhrobek zůstal nedotčen do doby, kdy královská hodnost přešla na Dareia. Dareiovi připadalo skoro hloupé nepoužít této brány ani peněz v ní uložených a nevzít si je, když si samy dokonce o to říkají. Přes to však té brány vůbec nepoužíval, a to proto, že měl nad hlavou mrtvolu, když projížděl. Náhrobek však přece dal otevřít, ale peníze nenašel. Našel jen mrtvolu a nápis tohoto znění:

KDYBYS BYL NENASYTNĚ NETOUŽIL PO PENĚZÍCH A PO HANEBNÝCH ZISCÍCH, NEBYL BYS OTVÍRAL HROBKY MRTVÝCH.

Taková prý to byla královna.

[188] Kýros táhl proti synovi této ženy, který měl stejné jméno jako jeho otec Labynétos a vládl nad Asyřany. Veliký král se vydal na výpravu z domova dobře vybaven zásobami potravin a bravem a ovšem si vezl s sebou také vodu z řeky Ghoaspu*, která teče blízko Sus. Jen z této řeky král pije a z žádné jiné. Kamkoli se král hne, vždy za ním následuje velmi mnoho čtyřkolových vozů s mezky, vezoucí převařenou vodu z Choaspu ve stříbrných džbánech.

[189] Když se Kýros na výpravě proti Babylónu dostal k řece Gyndu (jeho prameny jsou v matiénských horách, teče přes území Dardanů a vlévá se do druhé řeky Tigridu, která teče mimo město Opis a vlévá se do Rudého moře), když se tedy pokoušel tuto řeku Gyndés překročit (bylo k tomu třeba plavidel), tu jeden z posvátných bílých koní z bujnosti vstoupil do vody a pokoušel se přejít. Řeka však ho stáhla dolů, pohltila a odnesla pryč. Kýros se na řeku velice rozhněval za tento její skutek a pohrozil jí, že ji tak oslabí, že ji napříště i ženy snadno přejdou, aniž si smočí kolena. Po této hrozbě upustil od tažení proti Babylónu, rozdělil vojsko na dvě části, šňůrami vyznačil na obou březích Gyndu po sto osmdesáti rovných příkopech všemi směry, rozdělil vojáky a nařídil kopat. Protože na díle pracovalo mnoho lidí najednou, bylo dokončeno, nicméně strávili při té práci celé léto.

[190] Tak Kýros potrestal řeku Gyndés, rozdělil ji na tři sta šedesát kanálů, a když nastalo další jaro, táhl proti Babylónu. Babyloňané vytáhli z města ven a očekávali ho. Jakmile* se Kýros k městu přiblížil, Babyloňané se s ním srazili, byli v bitvě poraženi a uzavřeli se ve městě. Již z dřívějšíka dobře věděli, že Kýros nedá pokoj, neboť viděli, že útočí na všechny národy bez rozdílu, a proto si předem do města navozili potravin na velmi mnoho let. Z obležení si tedy nic nedělali, Kýros však vězel v nesnázích, neboť čas rychle utíkal a jeho záležitosti kupředu nepostupovaly.

[191] Buď mu někdo v tísní poradil, nebo přišel sám na to, co má udělat; učinil tedy toto: Seřadil celé vojsko u řeky, a to jednak tam, kde řeka vtéká do města, a další část zase na druhé straně tam, kde z města vytéká, a vydal rozkaz, aby tudy vstoupili do města, jakmile uvidí, že budou moci řečištěm projít. Vydav takový rozkaz a pokyny, odtáhl sám s nebojovou částí vojska pryč. Když přišel k jezeru, udělal znovu totéž, co učinila babylónská královna s řekou a jezerem. Řeku svedl příkopem do jezera, které bylo bažinaté, a tím způsobil, že bylo možno staré řečiště přebrodit, když voda poklesla. Jakmile věc došla tak daleko, tu Peršané,

kteří na to čekali u řečiště Eufratu, vešli jím do Babylónu, když už jim řeka sahala jen asi do půl stehen.

Kdyby byli Babyloňané předem věděli, nebo se doslechli, co Kýros podniká, byli by Peršanům zabránili vstoupit do města a byli by je zle porazili. Kdyby byli uzavřeli všechny branky vedoucí k řece a kdyby byli vystoupili na zdi, zbudované na březích řeky, byli by je chytili jako do sítě. Takto však byli Peršané neočekávaně mezi nimi. Tamní obyvatelé vypravují, že pro rozlehlost města se obyvatelé Babylóna bydlicí uprostřed nedozvěděli o tom, že okraje města jsou v moci nepřátel; byl právě svátek, a proto tančili a dobře se měli, až se to ovšem náhle dozvěděli. Tak bylo Babylóna poprvé dobyto.

[192] Babylónskou moc vyličím mnohými příklady, mimo jiné i tím, že velikému králi patří k obživě jeho a jeho vojska kromě daně veškerá země, nad kterou vládne. Rok má dvanáct měsíců; po čtyři měsíce ho vydrží země babylónská a osm měsíců pak celá ostatní Asie. Tím způsobem je co do moci Asýrie třetinou celé Asie. Správa tohoto území, kterému Peršané říkají satrapie, je ze všech daleko nejdůležitější, takže Tritantaichmovi, synu Artabazovu, který byl králem tím úřadem pověřen, plynula z něho denně plná artaba stříbra (artaba je perská míra, do které se vejde o tři attické choiniky více nežli do attického medimnu), měl tam kromě válečných koní osm set vlastních hřebců na krytí klisen a klisen šestnáct tisíc; jeden z těch hřebců totiž pokryl dvacet klisen. Indických psů držel takové množství, že čtyři veliké vesnice v rovině, osvobozené od ostatních povinností, měly za úkol opatřovat psům potravu. Tak veliké příjmy náležely správci Babylóna.

[193] V asyrské zemi prší zřídka; kořínky obilí dostávají výživu takto: Setba se zavlažuje z řeky a dozrává v obilí, ale ne tak jako v Egyptě, kde sama řeka vystupuje na obdělávané pole, nýbrž obilí se zalévá ručně a pomocí čerpadel. Celá babylónská země je stejně jako Egypt protkána kanály; největší z kanálů je splavný, směřuje na sever a dosahuje z Eufratu do druhé řeky, do Tigridu, na které stávalo město Ninive. Ze všech zemí, které známe, je Babylónie daleko nejúrodnější. Stromům se tam sice vůbec nedaří, ani fíkovníkům, ani révě, ani olivě, ale pro obiloviny je tak výborná, že rodí nejméně dvěstě násobek, a když ze sebe vydá nejvíce, tedy až třistanásobek. Listy pšenice a ječmene tam snadno narůstají až do šíře čtyř prstů.

Dobře sice vím, jaké keře tam vyrůstají z prosa a sezamu, ale o tom se nebudu zmiňovat, neboť si dovedu představit, že už to, co se týká obilí,

vzbudí velkou nedůvěru u lidí, kteří do Babylónie nikdy nepřišli. Olivového oleje se tam nepoužívá, dělají ho ze sezamu. Po celé rovině jim tam rostou palmy, většinou plodonosné, a z jejich plodů připravují pokrmy, víno i med. Ošetřují je ve všem jako fíkovníky. Plody palem, kterým Řekové říkají samčí, přivazují na palmy datlové, aby do nich mohly vniknout žlabatky a tak způsobit jejich dozrání a aby plody palmy neopadávaly. Samčí palmy totiž mají ve svých plodech žlabatky podobně jako zimní fíky.

[194] Povím ještě o tom, co je tam podle mého názoru největším divem ihned po samotném městě. Jejich plavidla, která plují po řece dolů do Babylóna, jsou kulatá a celá z kůže. V zemi Arménů, kteří přebývají nad Asýrií, nařežou vrbové pruty a udělají z nich lodní žebra, na ta pak napínají jako kryt zvenčí zvířecí kůže, jako jakousi podlahu, a nerozlišují zád' ani nebudují příď; plavidlo dělají kulaté na způsob štítu a vyplňují je celé rákosem. Potom je naloží zbožím a pouštějí je po řece po proudu. Ponejvíce tak dopravují džbány naplněné datlovým vínem. Kormidlují je dva stojící muži se dvěma tyčemi; jeden tyč přitahuje a druhý plavidlo odstrkuje.

Taková plavidla se dělají hodně veliká i menší. Největší z nich pojmu náklad i pěti tisíc talentů. V každé loďce je živý osel, ve větších je jich několik. Když doplují do Babylóna, vyloží zboží na prodej a žebrovní plavidla jakož i veškerý rákos prodají v dražbě, kůže naloží na osly a odejdou do Arménie. Proti toku řeky vůbec není možno se plavit, protože má řeka prudký proud. Proto nestavějí lodi ze dřeva, nýbrž z kůže. Když přiženou osly zpátky do Arménie, vyrobí si stejným způsobem nová plavidla. Takové mají loďky.

[195] Jako šat nosí plátěný chitón až na paty, přes chitón nosí vlněnou suknicí a bílý pláštík přes ramena, obuv mají vyrobenou podomácku, podobnou obuvi boiótské*. Vlasy nosí dlouhé a svazují si je páskami. Po celém těle se natírají mastmi. Každý má pečetní prsten a ručně vyrobenou hůl. Na každé holi je znázorněno buď jablko nebo růže či lilie nebo orel, anebo něco jiného; je u nich zákonem, že nikdo nesmí mít hůl bez znamení. Takový kroj tedy nosí na sobě.

[196] Jejich zákony byly takovéto: Podle našeho názoru byl nejmoudřejší ten zákon, kterým, jak se dozvídám, se řídí i Ilyrové a Enetové. Jednou za rok v každé vesnici shromáždili všechny dívky, které byly na vdávání, a přivedli je najednou najedno místo; okolo nich se postavil hlouček mužů. Hlasatel nechával jednu po druhé vstávat a

prodával je, nejprve tu nejkrásnější ze všech; jakmile shromáždila hodně peněz a byla prodána, vyvolával druhou, která byla co do krásy hned po ní. Byly prodávány k manželskému soužití. Ti z babylónských ženichů, kteří byli bohatí, se navzájem přepláceli a získávali nejkrásnější dívky; kteří byli z lidu, nežádali si krásného vzezření a dostávali peníze a dívky ošklivější. Když hlasatel dokončil prodej nejkrásnějších dívek, postavil dívku nejošklivější, nebo pokud některá z nich byla mrzák, a tu vyvolával, kdo si ji chce vzít za manželku za nejnižší cenu, až ji dostal ten, kdo se spokojil s nejmenší částkou. Peníze k tomu poskytovaly dívky krásné a tak vdávaly hezké dívky ty, které byly ošklivé nebo zmrzačené.

Vdát svou vlastní dceru komu by kdo chtěl, nebylo dovoleno, ani odvést bez ručitele dívku koupenou. Kupec musel postavit ručitele za to, že šiji skutečně vezme za manželku, a teprve pak ji mohl odvést. Když nemohli spolu vyjít, platil zákon, že je třeba peníze vrátit. Kupci mohli přicházet i z jiné vesnice. Takový byl jejich nejkrásnější obyčej, ale do dnešní doby se neudržel. Nedávno vymysleli jiné uspořádání, aby se dívkám nedaly křivdy a aby nebyly odváděny do jiného města. Když po dobytí upadli do bídy a ztratili jmění, tu kdekdo z lidu v nedostatku obživy nadělal ze svých dcer děvky.

[197] Druhý takový rozumný zákon u nich je tento: nemocné vynášejí na tržiště, neboť nemají lékařů. Prodělal-li někdo stejnou nemoc, jakou má nemocný, nebo viděl jiného nemocného, přistupuje k němu a radí mu, jak se léčit. Tak jim příchozí radí a vybízejí je, aby konali to, co kdo dělal sám, když se ze stejné nemoci vyhojil, nebo co viděl u jiného nemocného. Není u nich dovoleno přejít okolo nemocného mlčky a nezeptat se ho, jakou má nemoc.

[198] Mrtvé pohřbívají v medu a žalozpěvy mají podobné jako v Egyptě. Kdykoli Babyloňan souloží se svou ženou, usedá k zapálenému obětnímu kadidlu a jeho žena koná totéž na druhé straně. Za časného jitra se oba myjí; dokud se neumyli, nedotýkají se žádné nádoby. Stejně tak to dělají i Arabové.

[199] Nejohavnější z babylónských obyčejů je tento: Každá tamní žena musí jednou za život usednout v posvátném obvodu Afrodítině a souložit s cizím mužem. Mnohé nepovažují za sebe hodné mísit se mezi ostatní, protože jsou pyšné na své bohatství, přijíždějí v krytých vozech se čtyřspřežím a stojí u chrámu a za nimi je četné služebnictvo. Většina jich to dělá takto: v posvátném obvodu Afrodítině usedne mnoho žen,

kteře mají na hlavách věnce ze šňůr. Některé přicházejí, jiné odcházejí. Mezi ženami je možno přímo procházet všemi směry a cizinci tudy procházejí a vybírají si. Jakmile tam žena usedne, neodchází domů dřív, dokud jí některý cizinec nehodí do klína peníz a nespojí se s ní mimo posvátný obvod.

Ten, kdo hází peníz, musí říci: „Vzývám bohyni Mylitu.“ Mylita říkají Asyřané Afrodítě. Peníz může být docela nepatrný, žena jej zcela jistě neodmítne, neboť ani nesmí; tento peníz se považuje za posvátný. Jde za prvním, kdo jí peníz hodil, ať je to kdokoli. Souložil vykonala svou posvátnou povinnost vůči bohyni a odchází domů; napříště jí už nezískáš ani za velké peníze. Které jsou hezké a mají pěknou postavu, odcházejí rychle, které jsou ošklivé, setrvávají tam dlouho a nemohou zákonu vyhovět. Některé tam zůstávají i tři až čtyři roky. Na některých místech na Kypru existuje obyčej tomuto podobný.

[200] Takové jsou obyčejně Babyloňanů. Jsou mezi nimi i tři kmeny, které nejedí nic jiného než ryby. Když je uloví, suší je na slunci, potom je v moždíři drtí paličkami a přesévají přes jemné plátno. Kdo chce, jí je buď jako uhnětené těsto, nebo pečené jako chléb.

[201] Když zdolal Kýros i tento národ, usmyslel si, že si podrobí Massagety. Národ je to prý veliký a mocný a sídlí směrem k východu slunce za řekou Araxem naproti národu Issédonů. Někteří dokonce tvrdí, že jsou původu skythského.

[202] O Araxu se někdy říká, že je větší než Istros, jindy zase, že je menší. Je prý v něm množství ostrovů velikostí podobných Lesbu a žijí prý na nich lidé, kteří se v létě živí rozličnými kořínky, které vykopávají, a pokud najdou zralé plody stromů, ukládají je a těmi se živí v zimě.

Také prý přišli na stromy, které rodí jakési takové ovoce, které házejí do plamenů, když se sejdou pohromadě, rozdělají oheň a usednou okolo něho; čichají prý vůni toho ovoce, když se pálí, a opájejí se jí tak jako Řekové vínem*, a čím více těch plodů hodí do ohně, tím větší je jejich opojení, až povstanou a dávají se do tance a do zpěvu. Takový prý vedou život.

Řeka Araxés teče ze země Matiénů, odkud teče i Gyndés, který Kýros rozdělil na tři sta Šedesát kanálů. Araxés se rozlévá do čtyřiceti ramen, která se všechna kromě jednoho ztrácejí v močálech a bažinách. Žijí prý tam lidé, kteří se živí syrovými rybami a o nichž panuje domněnka, že se odívají do tuleních kozí. Ono jediné rameno Araxu teče bez překážek do

Kaspického moře. Kaspické moře je moře samostatné a s jiným mořem nesouvisí. To moře totiž, po kterém se plaví Řekové, spolu s mořem za Héraklovými sloupy, zvaným Atlantské, jakož i Rudé moře, jsou dohromady moře jediné.

[203] Kaspické moře je druhé takové samostatné moře, a pluje-li se lodí poháněnou vesly, je dlouhé patnáct dní plavby a na nejširším místě je široké osm dní plavby. Na západní straně tohoto moře se táhne Kavkaz, což je pohoří s největším množstvím hor a také nejvyšší. Na Kavkaze žije množství rozličných národů, živících se valnou většinou tím, co prales dává. V tamních lesích prý jsou stromy s takovým listím, které když rozetrou a smíchají s vodou, mohou si jím kreslit na šat podoby zvířat. Namalovaná zvířata prý při praní nepouštějí*, nýbrž zestárnou spolu s ostatní vlnou, jako by byla do látky vetkána hned od počátku. Soulož prý tito lidé provádějí veřejně jako dobytek.

[204] Západní stranu moře, řečeného Kaspického, tedy uzavírá Kavkaz. Na straně k východu slunce se prostírá nedohledná rovina. Nemalou část této obrovské roviny mají v moci Massagetové, proti kterým měl Kýros v úmyslu se válečně vypravit. Ponoukalo a dráždilo ho k tomu mnoho mocných pohnutek. Jednak jeho narození, z čehož se domýšlel, že je víc než jen obyčejný člověk, za druhé i štěstí, které ho ve válkách provázelo; kamkoli Kýros s vojskem zamířil, tam mu žádný národ nebyl schopen odolat.

[205] Po smrti svého manžela vládla Massagetům královna; jmenovala se Tomyris. Kýros k ní poslal posly a ucházel se naoko o její ruku. Tomyris však pochopila, že se neuchází o ni, nýbrž o království Massagetů, a nedovolila mu, aby za ní přišel. Když se Kýrovi nepodařilo dostat se k cíli lší, přitáhl k Araxu a bez obalu se chystal k válečnému tažení proti Massagetům. Pro přechod vojska přes řeku budoval mosty a na lodích, určených pro převážení, stavěl obranné věže.

[206] Zatímco byl takto zaměstnán, poslala k němu Tomyris hlasatele s tímto vzkazem:

„Králi Médů, přestaň usilovat o to, oč usiluješ; vždyť sotva víš, zda ti bude na prospěch, když dosáhneš svého. Nech toho, kraluj si nad svými poddanými a spokoj se s vědomím, že i my vládneme svým. Ty se ovšem nebudeš chtít řídit těmito radami a budeš chtít všechno jiné, jen ne klid. Jestliže tedy tak velice toužíš změřit své síly s Massagety, zanech námahy s budováním přechodu přes řeku. My ustoupíme od řeky na tři

dni cesty a ty přejdi na naši stranu. Ghceš-li nás však raději vpustit do své země, učiň totéž.“

Kýros vyslechl tento vzkaz, svolal si perské předáky, a když se sešli, předložil jim věc k úvaze a radil se s nimi, co z toho obojího má udělat. Jejich názory se shodovaly; radili vpustit Tomyridu a její vojsko do země.

[207] Přítomen byl i Lýd Kroisos a ten takové mínění neschvaloval. Doporučoval radu opačnou. Privil:

„Již dříve jsem ti, králi, říkal, že když mě Zeus vydal do tvé moci, budu podle svých sil odvracet nebezpečí od tvého domu, když je uvidím. Trpké zkušenosti mi daly za vyučenou. Myslíš-li si, že jsi nesmrtelný a že velíš nesmrtelnému vojsku, pak by nemělo smyslu, abych ti přednášel své rady. Pakli však je ti známo, že i ty jsi člověkem a že vládneš opět jen lidem, uvědom si nejprve, že se lidské osudy točí do kruhu, a že otáčení nedovoluje, aby měli úspěchy stále titíž lidé. Mám tedy o dané otázce mínění zcela opačné nežli tito mužové. Vpustíme-li nepřátele do své země, je s tím spojeno nebezpečí, že ztratíš celou svou říši, jestliže podlehneš. Je přece naprosto jasné, že nebudou Massagetové po vítězství utíkat nazpátek, ale pohnou se do tvé říše. Zvítězíš-li ty, nebude to takové vítězství, jako bys přešel do jejich říše, porazil je a pronásledoval na útěku. Uvážím-li však opak, potáhneš po vítězství nad protivníky, přímo na panství Tomyridino; Kromě toho, co jsem uvedl, bylo by potupné a nesnesitelné, kdyby Kýros, syn Kambýsův, ustoupil před ženou a vyklidil jí pole. Myslím tedy, že je záhodno, abychom řeku překročili a postoupili tak daleko, jak daleko oni odejdou, a potom abychom se pokusili nad nimi zvítězit tímto způsobem: Pokud vím, neznají Massagetové perský blahobyť a nic nevědí o velkých požitcích. Je tedy třeba nešetřit, pobít mnoho dobytka a uspořádat pro tyto lidi v našem táboře hostinu; je třeba opatřit štědré množství neředěného vína a různých pokrmů. A když to vše bude hotovo, zanechat v táboře nejhorší část vojska a s ostatními ustoupit zpátky k řece. Jestliže se nemýlím ve svém odhadu, až Massagetové spatří množství dobrot, vrhnou se na ně, a na nás potom bude, abychom vykonali veliké činy.“

[208] Názory stály proti sobě. Kýros nechal stranou první mínění a přijal radu Kroisovu. Vzkázal Tomyridě, aby ustoupila, protože chce přijít za ní. Ona tedy podle svého dřívějšího slibu ustoupila. Kýros svěřil Kroisa do péče svého syna Kambýsa, kterého ustanovil svým nástupcem, a důtklivě mu ukládal, aby měl Kroisa v úctě a prokazoval mu dobrodiní,

kdyby se Kýrova výprava do země Massagetů nezdařila. To mu tedy uložil, poslal je oba do Persie a překročil s vojskem řeku.

[209] Po přechodu Araxu měl následující noci vidění. Spal tehdy už na massagetském území. Kýrovi se ve spánku zdálo, že vidí nejstaršího ze synů Hystaspových, jak má na ramenou křídla, jimiž zastihuje jedním Asii a druhým Evropu. Hystaspés, syn Arsamův, který pocházel z rodu Achaimenovců, měl nejstaršího syna Dareia, kterému tehdy bylo téměř dvacet let; zanechal ho v Persii, protože ještě neměl vojenský věk. Když se Kýros probudil, přemýšlel sám o tom snu, a poněvadž mu to vidění připadalo důležité, dal si zavolat Hystaspa a mezi čtyřma očima mu řekl:

„Hystaspe, tvůj syn byl přistižen, že strojí úklady mně a mé vládě. Dokáži ti, že to vím bezpečně. Bohové o mě pečují a předem mi naznačují, co mě má potkat. Když jsem minulé noci spal, spatřil jsem tvého nejstaršího syna, jak má na ramenou křídla, kterými zastihuje jedním Asii a druhým Evropu. Z toho snu nemůže vyplývat nic jiného, leč že proti mně strojí spiknutí. Vrať se teď co nejrychleji do Persie a postarej se, abys mi předvedl svého syna k vyšetřování, až si tuto zemi podrobím a vrátím se domů.“

[210] Kýros takto mluvil v domnění, že mu Dareios strojí úklady, zatím však mu božstvo naznačovalo, že jeho samého čeká smrt a že jeho královská hodnost přejde na Dareia. Hystaspés mu odpověděl:

„Kéž se, králi, nezrodil takový Peršan, který by ti strojí úklady. Jestliže ano, pak ať co nejrychleji zemře. Vždyť tys učinil z Peršanů lidi svobodné místo otroků; byli v poddanství jiného národa, a teď vládnou všem. Jestliže ti vidění podává zprávu o tom, že můj syn chystá proti tobě převrat, odevzdám ho do tvých rukou, abys s ním naložil podle své vůle.“

Po této odpovědi přešel Hystaspés Araxés a odešel do Persie, aby střežil pro Kýra svého syna Dareia.

[211] Kýros postoupil od řeky Araxu jeden den cesty a řídil se radou Kroisovou. Když pak se zdatnou částí perského vojska odtáhl zpátky k Araxu a zanechal na místě nejhorší oddíly, zaútočila na ně třetina vojska massagetského a pobíjela zanechané Kýrovy vojáky, ač se bránili. Jakmile protivníky zdolali a spatřili připravenou hostinu, ulehli, dali se do hodování a naplnivše se jídlem i vínem spali. Peršané na ně přikvačili, mnoho jich pobili a ještě daleko více zajali, mezi jinými i syna královny Tomyridy, který Massagetům velel. Jmenoval se Spargapisés.

[212] Když se královna dozvěděla, co se stalo s vojskem a s jejím synem, poslala ke Kýrovi hlasatele s tímto vzkazem:

„Krvelačný Kýre, nevynášej se tím, co se stalo, jestliže jsi nezdolal mého syna silou v bitvě, nýbrž lstí a takovýmto jedem, plodem vinné révy, kterým se sami naplňujete až do šílenství natolik, že vám na rty vyplouvají slova hanebná, jak svá těla vínem plníte. Přijmi teď ode mne dobrou radu: vydej mi mého syna a odejdi z této země bez úrazu, ačkoli jsi potupil třetinu massagetského vojska. Neučiníš-li tak, přísahám při slunci, které je jediným pánem Massagetů, že tě i při tvé nenasytné touze po krvi krví nasytím.“

[213] Kýros si z toho vzkazu nic nedělal. Když Spargapisés, syn královny Tomyridy, vystřízlivěl a poznal, v jakém je zlém postavení, žádal Kýra aby ho dal zprostit pout. Dosáhl toho, a jakmile byl volný a vládl rukama, spáchal sebevraždu.

[214] Takovým způsobem skončil ten muž svůj život. To Myris pak, když ji Kýros neposlechl, sebrala veškerou svou moc a s Kýrem se utkala. Myslím, že to byla největší bitva ze všech, které kdy barbaři mezi sebou svedli. Jak se dovídám, probíhala takto: Nejprve prý na dálku stříleli na sebe šípy. Potom, když už všechny šípy vystříleli, srazili se kopími a bojovali meči. Boj trval dlouho a žádná strana se nechtěla dát na útěk. Nakonec však Massagetové zvítězili. Většina perského vojska tam na místě zahynula a padl i sám Kýros, když byl kraloval celkem devětadvacet let.

Tomyris dala naplnit měch lidskou krví a hledala mezi padlými Peršany Kýrovu mrtvolu. Když ji našla, strčila jeho hlavu do měchu, tupila jeho mrtvolu a pravila při tom:

„Ačkoli jsem živa a ačkoli jsem nad tebou v bitvě zvítězila, přece jsi mě zničil tím, že jsi lstí polapil mého syna. Jak jsem ti vyhrožovala, krví tě nasytím.“

Koluje mnoho pověstí o tom, jak Kýros skončil; vyprávěl jsem tu, která se mi zdá nejvěrohodnější.

[215] Massagetové nosí stejný kroj jako Skythové a vedou i stejný způsob života. Bojují koňmo i pěšky, to obojí je u nich obvyklé, nosí luky a kopí a mívají i válečné sekery. Ke všemu používají zlata a bronz. Pokud jde o kopí, hroty šípů a sekery, na to používají bronz; pokud jde o ozdoby hlavy, pásy a nárameníky, zdobí je zlatem. I koním dávají na prsa bronzové pancíře, otěže, uzdy a pukly však jsou zdobeny zlatem.

Železa a stříbra nepoužívají vůbec, protože ho v zemi nemají. Zato však zlata a mědi mají nadbytek.

[216] Jejich obyčeje jsou takovéto: Žení se každý, ale ženy jsou mužům společné. Řekové tvrdí, že tak činí Skythové, ale není to zvyk skythský, nýbrž massagetský. Když zatouží Massaget po některé ženě, zavěsí toulec vpředu na její vůz a beze studu s ní souloží.

Jejich život končí jen jedním způsobem. Když člověk velmi zestárne, sejdou se všichni jeho příbuzní, obětují ho a spolu s ním i dobytčata. Maso uvaří a snědí. Takovou smrt považují za nejbláženější. Zemře-li někdo na nemoc, toho nejedí, nýbrž pochovávají do země. Považují to pro něho za veliké neštěstí, že se nedožil toho, aby mohl být zabit. Půdu neosévají, nýbrž žijí ze svých stád a z rybolovu. Ryb mají z řeky Araxu nepřeborné množství. Pijí mléko. Z bohů uctívají jenom slunce a obětují mu koně. Smysl oběti je ten, že nejrychlejšímu bohu věnují nejrychlejší ze všech smrtelných stvoření.

DĚJIN HÉRODOTA HALIKARNÉSSKÉHO

KNIHA DRUHÁ, NADEPSANÁ EUTERPE

[1] Po smrti Kýrově převzal královskou vládu Kambýsés, syn Kýra a Kassandany, dcery Farnaspovy, pro kterou Kýros velice truchlil, když zemřela, a nařídil truchlit všem svým poddaným. Kambýsés tedy, syn této ženy a Kýra, považoval Ióny a Aioly za zděděné otroky; připravoval válečnou výpravu proti Egyptu a přibral k tomu kromě jiných svých poddaných také Řeky, nad kterými vládl.

[2] Než se ujal vlády nad Egyptany Psammétichos, považovali se sami za nejstarší ze všech lidí. Když se ten stal králem, chtěl vyzvědět, kteří lidé byli na zemi první, a od té doby považují Egyptané Frygy za starší, než jsou oni, sebe pak za starší, než jsou ostatní.

Když Psammétichos pátral, který národ je nejstarší, a nemohl se toho žádným způsobem dopátrat, učinil takovýto pokus: Dal odevzdat dvě novorozená děcka nahodilých lidí pastýři, aby je vychoval mezi stády. Nařídil, aby před nimi nikdo nevydával žádného hlasu, aby ležela o samotě v opuštěné chýši a v určený čas aby jim pastýř přiváděl kozy, a až je napojí mlékem, aby šel po své práci. Psammétichos to zařídil a poručil, protože chtěl slyšet, jaké první slovo děti vysloví, až přestanou nesrozumitelně žvatlat. A stalo se tak.

Když to pastýř konal po dva roky, otevřel jednou dveře, vešel dovnitř, a tu mu obě děti padly k nohám, natahovaly ruce a volaly „bekos“. Když to pastýř uslyšel poprvé, zachoval klid. Jakmile však to slovo často opakovaly, jak k nim chodil a pečoval o ně, oznámil to svému pánovi a na jeho příkaz mu děti přivedl. Vyslechl je i sám Psammétichos a vyptával se, který národ říká něčemu „bekos“; dozvěděl se, že tak Frygové nazývají chléb. Z toho Egyptané usoudili, když věc uvážili, že jsou Frygové starší než oni.

[3] Tak jsem to slyšel od Héfaistových kněží v Memfidě. Řekové vykládají mnoho jiných pošetilých věcí, jako že dal Psammétichos nějakým ženám vyříznout jazyky a těm že dal děti na vychování. Tolik tedy vypravovali o výchově těch dětí.

V Memfidě jsem slyšel i jiné věci, když jsem se dal do řeči s Héfaistovými kněžími. Obrátil jsem se i do Théb a do Héliopole kvůli tomu, protože jsem chtěl vědět, zda se jejich zprávy budou shodovat s tím, co mi říkali v Memfidě. Héliopolští prý jsou z Egyptanů

nejmoudřejší. Nechci vykládat, co jsem od nich slyšel vypravovat o jejich bozích; uvedu jen jejich jména, neboť – se domnívám, že o nich všichni lidé vědí totéž. Pokud se o nich zmíním, stane se tak jen v nutné souvislosti s vlastními dějinami.

[4] Co se týče záležitostí lidských, uvedli všichni souhlasně, že Egyptané první z lidí objevili rok, který rozdělili podle ročních období na dvanáct dílů. Vyzkoumali prý to podle hvězd. Podle mého názoru si při tom vedou moudřeji nežli Řekové, neboť ti vkládají kvůli ročním obdobím každý třetí rok jeden měsíc, kdežto Egyptané zavedli dvanáct měsíců po třiceti dnech a každý rok zařazují pět dní mimo počet, takže jim koloběh ročních dob vychází vždy na stejnou dobu.

Egyptané tvrdili, že oni první začali používat jmen dvanácti bohů a že je od nich Řekové převzali. Oni prý první zřídili bohům oltáře, sochy a chrámy a začali vytesávat podoby zvířat do kamene. A skutečně o většině těch věcí podali důkazy, že tomu tak bylo.

Prvním egyptským králem prý byl Mén. Za jeho dob byl kromě okrsku thébského celý Egypt bažinou, ze které nevyčnívalo žádné z míst, která jsou nyní pod jezerem moirijským*. K tomuto jezeru trvá plavba od moře proti proudu řeky sedm dní.

[5] Myslím, že o své zemi mluvili pravdu. Je ostatně na pohled jasné i tomu, kdo o tom předtím neslyšel, ale má rozum, že Egypt, do kterého Řekové připlouvají po lodích, je pro Egyptany nově získaným územím a darem řeky. Stejného rázu je ještě i kraj nad oním jezerem až do vzdálenosti třídní plavby, i když o něm oni kněží nic takového nevypravovali.

Přirozená povaha půdy v Egyptě je taková: když člověk k němu připlouvá a je ještě na den cesty od něho vzdálen, může spustit olovnici a vytáhne bahno ještě i z hloubky jedenácti sáhů. Z toho je patrné, jak daleko je země splavována.

[6] Podél moře je samotný Egypt dlouhý šedesát schoinů, totiž jak my jej rozeznáváme od zálivu plinthinského až po jezero Serbónis, poblíže kterého se táhne pohoří Kasijské; odtud se tedy počítá šedesát schoinů. Ti lidé, kteří mají půdy málo, měří ji na sáhy, kdo nejsou tak chudí, měří na stadia; kdo jí mají mnoho, měří ji na parasangy, a kdo má půdy veliké bohatství, měří na schoiny. Parasanga má třicet stadií, kdežto schoinos, což je míra egyptská, měří vždy šedesát stadií. Podle toho by egyptské pobřeží měřilo tři tisíce šest set stadií*.

[7] Odtud do vnitrozemí až po Héliopolis je Egypt široký, vesměs rovinný, bohatý na vodu a bažinatý. Od moře vzhůru k Héliopoli je asi tak stejně daleko jako z Athén od oltáře dvanácti bohů do Pisy ke chrámu Dia Olympského. Když člověk obě cesty srovnává, zjistí nepatrný rozdíl, že nejsou stejně dlouhé, ne však více než o patnáct stadií. Z Athén do Pisy je vzdálenost o patnáct stadií kratší nežli patnáct set stadií*, kdežto od moře do Héliopole jejich plných patnáct set.

[8] Od Héliopole vzhůru je Egypt úzký. Z jedné strany se podél něho prostírá Arabské pohoří, které se táhne od severu k jihu a k jihovýchodu, směřujíc stále vzhůru k tak zvanému Rudému moři. Jsou v něm kamenolomy, z nichž se lámal kámen na pyramidy v Memfidě. V těch místech pohoří přestává a obrací se uvedeným směrem, tam je také nejmohutnější, jak jsem se dozvěděl, a cesta přes ně od východu k západu prý trvá dva měsíce. Na jeho východních svazích prý se sklízí kadidlo. Takové je pohoří na východní straně.

Na straně k Libyi se Egyptem táhne jiné skalnaté pohoří, v němž jsou zbudovány pyramidy. Je pokryto pískem a prostírá se stejným směrem, jako ta část pohoří Arabského, která směřuje k jihu. Od Héliopole již nemá Egypt velkou rozlohu. Ve vzdálenosti čtyř dní plavby proti proudu je egyptské území úzké.

Prostor mezi oběma uvedenými pohořími je rovina. Tam, kde je nejužší, odhadoval jsem, že není širší než asi dvě stě stadií* od Arabského pohoří k Libyjskému. Odtud dále je Egypt zase široký.

[9] Taková je povaha té země. Od Héliopole do Théb trvá plavba proti proudu devět dní, je to cesta dlouhá čtyři tisíce osm set šedesát stadií*, což je jedenaosmdesát schoinů. Sečteme-li tyto egyptské vzdálenosti, měří Egypt podél moře, jak jsem již prve uvedl, tři tisíce šest set stadií; kolik měří od moře až do Théb, uvedu ihned: je to šest tisíc jedno sto dvacet stadií. Od Théb do města zvaného Elefantinéje osmnáct set stadií.

[10] Většina řečeného území, jak ostatně uváděli i kněží, jevila se i mně samotnému jako půda Egyptany nově získaná. Plocha mezi oběma pohořími, prostírajícími se nad Memfidou, vypadala, jako by kdysi byla mořským zálivem, podobně jako území okolo ília, Teuthranie a Efesu a jako rovina u řeky Maiandru, pokud lze tyto malé případy srovnávat s velkými, neboť co do mohutnosti není možno srovnávat žádnou z řek, které ona území naplavily, ani s jediným z ústí Nilu – a Nil jich má pět. I jiné řeky, které nejsou tak veliké jako Nil, dokázaly vykonat veliký kus práce; mohu je vyjmenovat, mimo jiné aspoň Achelóos, který protéká

Akarnanií a při vtoku do moře učinil již z polovice ostrovů Echinadských pevninu.

[11] Nedaleko Egypta je v zemi Arabské mořský záliv, který do ní zabíhá z Rudého moře. Je dlouhý a úzký, jak hned vylíčím. Když se pluje na lodi s vesly od jeho nejvnitřnějšího konce do širého moře, je na cestu potřeba čtyřicet dní, jak je dlouhý, a na nejširším místě je záliv široký půl dne plavby. Příliv a odliv je na něm každý den.

Domnívám se, že i Egypt býval kdysi takovým zálivem, který se táhl od severního moře směrem k Aithiopii; Arabský záliv, o němž právě budu mluvit, směřuje od jihovýchodu k Sýrii, a oba se svými konci málem stýkají; zůstává mezi nimi jen malý kousek země. Kdyby byl Nil obrátil svůj tok do zálivu Arabského, co by mu bylo zabránilo, aby jej za dvacet tisíc let svými náplavy nevyplnil? Já se dokonce domnívám, že by jej naplnil i za deset tisíc let. Což by tak mohutná a pracovitá řeka nemohla za dobu před mým narozením zaplnit i daleko větší záliv, než je tento?

[12] Proto věřím těm, kdo takové věci o Egyptě vypravují, a sám jsem docela toho názoru, že tomu tak bylo, když vidím, jak Egypt vyčnívá z pevniny, že se na horách nacházejí mušle a z půdy že prýští slaná voda, takže působí i škody na pyramidách, dále že jediné egyptské pohoří, v němž je písek, je pohoří nad Memfidou, že se egyptská půda nepodobá ani půdě sousední Arábie, ani Libye, a ovšem ani Sýrie (přímořské krajiny Arábie totiž obývají Syrové), nýbrž je to země černá a drobivá, protože je to bažina a náplav, přinesený řekou z Aithiopie. Libye, jak víme, má půdu červenavější a písčitéjší, Arábie hlinitější a kamenitou.

[13] Kněží mi vypravovali také, jako pádný důkaz o té půdě, že řeka zaplavila Egypt od Memfidy dolů, když za krále Moiria stoupla aspoň o osm loket. A Moiris ještě nebyl devět set let po smrti, když jsem to od kněží slyšel. Dnes pak, když řeka vystoupí nejméně o šestnáct nebo patnáct loket, nerozlije se po krajině. Myslím, že Egyptané, kteří sídlí pod jezerem Moiris a zejména na území zvaném Delta, bude-li se takovým postupem krajina zvyšovat a stejnou měrou zvětšovat, takže už ji nebude Nil zaplavovat, zakusí v budoucnosti totéž, o čem tvrdí, že postihne Řeky. Když totiž slyšeli, že celá řecká země je odkázána na déšť a není zavlažována řekou jako jejich země, tu prohlásili, že se jednou Řekové zklamou ve své velké naději a že budou mít bídu. To znamená, nebude-li chtít jim bůh dávat déšť a sešle-li na ně sucho,

zahynou Řekové hlady. Nemají totiž žádnou jinou možnost, jak získat vodu, leda od Dia samotného.

[14] Toto řekli Egyptané o Řecích plným právem. Nyní vylíčím, jak je tomu u Egyptanů. Bude-li se, jak jsem už řekl, území pod Memfidou (neboť to je to území, kterého přibývá) zvyšovat ve stejné míře jako v minulosti, co čeká jiného Egyptany, kteří tam bydlí, nežli bída, pokud nebude v jejich kraji pršet a řeka se již nebude moci přelévat přes pole? Ted ovšem získávají plody země s nejmenší námahou ze všech lidí na světě a ze všech Egyptanů, neorají namáhavě pluhem brázdy ani nekopou, ani nekonají jiné věci, jimiž se druzí lidé na polích lopotí. Jakmile se jim řeka sama od sebe vzduje a zavlaží ornou půdu a potom zase ustoupí, tehdy každý ošije své pole a zažene na ně vepře, aby osivo zašlapali; potom čeká na žně. Obilí vymlátí pomocí vepřů a odveze je domů.

[15] Chceme-li se řídit tím, co o Egyptu říkají Iónové, mohli bychom dokázat, že Egyptané dříve žádné území neměli. Iónové totiž tvrdí, že Egypt je pouze Delta a že k němu patří podle nich přímoří od tak zvané Vyhličky Perseovy až po Pélúsijské Tarichaie, což činí čtyřicet schoinů, a od moře do vnitrozemí se podle jejich počítání táhne až po město Kerkasóros, u kterého se Nil dělí a teče jednak k Pélúsiu, jednak ke Kanóbu. O ostatních částech Egypta tvrdí, že patří jednak k Libyi, jednak k Arábii.

Delta je totiž, jak říkají sami Egyptané a jak se i já domnívám, území naplavené a takřka nedávného původu. Když tedy neměli žádnou zemi, proč se tolik namáhali, aby se zdálo, že jsou nejstarší ze všech lidí? Nebylo ani třeba dělat pokus s dětmi, jaké první slovo vysloví. Nevěřím, že by Egyptané byli vznikli zároveň s územím, kterému Iónové říkají Delta, a myslím, že existovali odevždy, od té doby, kdy vzniklo lidské pokolení; jak země přibývalo, mnozí z nich zůstali na místě a mnozí se postupně stěhovali. Kdysi dávno se Egypt říkalo Thébám a jeho obvod měřil šest tisíc jedno sto dvacet stadií.

[16] Posuzujeme-li věci Egyptanů správně, pak nemají Iónové o Egyptu správný názor. Je-li však mínění Iónů správné, pak dokáží, že Řekové a ani sami Iónové neumějí počítat, když tvrdí, že se celá země dělí na tři části, totiž na Evropu, Asii a Libyi. Jako čtvrtou část by k tomu měli připočít egyptskou Deltu, jestliže nepatří ani k Asii, ani k Libyi. Podle toho pak není Nil hranicí mezi Asií a Libyí; obtéká Deltu od její špice, takže by tedy byla mezi Asií a Libyí.

[17] Nechme stranou názory Iónů; povíme si o těch věcech asi toto: Egypt je celá země, kterou obývají Egyptané, stejně jako Kilikie je země, kterou obývají Kilikové a Asýrii Asyřané. Rozhraní mezi Asií a Libyí, pokud víme, ve skutečnosti neexistuje, leda na hranicích Egypta. Kdybychom přijali mínění Řeků, pak bychom uznali, že se celý Egypt počínaje od Katadupských kataraktů a od města Elefantiné dělí na dvě části a že mu patří obojí jméno. Část ho patří k Libyi a část k Asii.

Nil totiž od Katadupských kataraktů až po moře svým tokem dělí Egypt uprostřed. Až po město Kerkasóros teče Nil jako jeden tok; od tohoto města se dělí na tři ramena. Jedno se obrací k východu, to se jmenuje Pélúsijské, druhé míří k západu a jmenuje se Kanóbské. Přímé rameno přichází shora ke špici Deltý a od toho místa ji dělí uprostřed a teče až do moře, přičemž moři neodevzdává skoro žádnou vodu, nestojí to ani za řeč; nazývá se rameno Sebennytské. Od Sebennytského ramene se oddělují ještě dvě další, která tekou do moře. Jedno z nich se jmenuje Saiské a druhé Mendéské. Bolbitské a Bukolské rameno nejsou ramena původní, nýbrž byla vykopána.

[18] Svědectvím pro to, že Egypt je tak veliký, jak ve svém líčení dovozují, je i Ammónova věštba, o které jsem se dozvěděl až potom, kdy jsem si o Egyptu učinil vlastní názor.

Obyvatelé měst Marea a Apis v egyptském pohraničí blízko Libye se sami o sobě domnívali, že jsou Libyjci, a nikoli Egyptané, a těžko snášeli obětní obřady v chrámech; nechtěli být vylučováni z požívání masa krav, a proto poslali k Ammónovi, tvrdíce, že nemají s Egyptany nic společného. Bydlí prý mimo Deltu a v ničem se s nimi neshodují. Chtějí prý, aby jim bylo dovoleno jíst všechno. Bůh jim to však nedovolil a prohlásil, že Egypt je to území, které Nil při svých záplavách zavlažuje, a Egyptané jsou ti, kdo od města Elefantiny dolů z této řeky pijí. Takovou dostali od boha odpověď.

[19] Když vystoupí Nil z břehů, nerozlévá se jenom po Deltě, nýbrž i po území libyjském a arabském, na mnohých místech z obou stran i do vzdálenosti dvou dní cesty, někdy i více nebo méně.

O povaze řeky jsem nemohl nic zjistit ani od kněží, ani od kohokoli jiného. Rád bych se byl od nich dozvěděl, proč se Nil vzdouvá po letním slunovratu přibližně na sto dní, a když ten počet dní naplní, proč zase opadá a jeho tok se zmenšuje, takže je po celou zimu slabý zase až do dalšího letního slunovratu. Od nikoho z Egyptanů jsem se o ničem z toho nemohl nic dozvědět, ač jsem se jich vyptával, jakou to sílu má

Nil, že vzrůstá naopak nežli jiné řeky. Kladl jsem otázky, protože jsem chtěl vědět, co se o tom říká, a také proč Nil jako jediná ze všech řek nepřináší s sebou svěže vanoucí větříky.

[20] Někteří z Řeků však se chtěli blýsknout svou moudrostí a vyslovili o té vodě tři domněnky*. Dvě z nich nestojí podle mého soudu za zapamatování, chci se o nich jen zmínit. Jedna z nich vykládá, že příčinou vzdouvání řeky jsou výroční větry, které brání Nilu, aby se vléval do moře. Častokrát však výroční větry nevaly, a Nil se choval stejně. Kromě toho, kdyby byly výroční větry příčinou, pak by se musely chovat stejně jako Nil i jiné řeky, které tekou proti směru výročních větrů, ba dokonce ještě o to více, oč jsou menší a mají slabší průtok. Je mnoho řek v Sýrii a mnoho i v Libyi, se kterými se nic takového neděje jako s Nilem.

[21] Druhá domněnka je bezvýznamnější nežli ta, o níž jsem mluvil, je však, abych tak řekl, opravdu podivná. Podle ní prý se tak Nil chová sám od sebe, protože vytéká z Ókeanu a Ókeanos prý obtéká kolem celé země.

[22] Třetí domněnka, ač se zdá daleko nepříjemnější, přece je nejlživější. Neříká vlastně vůbec nic, když tvrdí, že Nil bere své vody z tajícího sněhu. Nil přece teče z Libye přes Aithiopii a odtud přitéká do Egypta. Jak by tedy u všech všudy mohl brát vodu ze sněhu, když teče z nejteplejších končin do krajin chladnějších?

Pro člověka, který dovede přemýšlet, je mnoho důkazů o tom, že je vůbec nepravděpodobné, aby Nil vytékal ze sněhu.

Prvním a největším důkazem jsou teplé větry, které z těch končin dují, druhý důkaz je, že v té zemi nikdy neprší ani neexistuje led, kdežto po sněžení nezbytně vždy do pěti dnů prší; kdyby tedy sněžilo, pak by v těch krajích i pršelo. Třetím důkazem jsou lidé, kteří jsou od horka tak černí. Luňáci a vlaštovky tam setrvávají celý rok a neodlétají, a čápi, kteří prchají před zimou v zemi skythské, přicházejí do těch míst přezimovat. Kdyby tedy v zemi, kterou Nil protéká a kde pramení, jen trochu padal sníh, pak by nic takového nebylo, jak z toho nutně plyne.

[23] Ten člověk pak, který hovořil o Ókeanu, přenesl své mínění do říše bajek a nemůže je dokázat. Nevím totiž, že by existovala nějaká řeka Ókeanos, a myslím, že si ji vymyslel Homér nebo některý ze starých básníků a zavedl ji do poezie.

[24] Uvedl jsem dosavadní názory, a mám-li také sám projevit své mínění o nejasných věcech, povím, proč myslím, že se Nil v létě vzdouvá. Slunce se v zimním období uchyluje ze své původní dráhy do jižních částí Libye, protože ho tam zahánějí bouře. Tím je zkrátka řečeno vše. Ta země, které je sluneční bůh nejbliže a v níž přebývá, v té je nejspíše nedostatek vody a toky jejich řek vysychají.

[25] Podrobněji vysvětleno se to má tak: Když prochází slunce jižními částmi Libye, činí totéž, co dělá obvykle v létě, když prochází středem oblohy. Ovzduší je tam totiž stále jasné, země je zahřátá a není chladných větrů. Proto slunce vytanuje vodu k sobě a zahání ji do vyšších poloh, tam se jí zmocňují větry, rozptylují ji a rozpouštějí. Jsou to zřejmě větry, které z té země vanou, totiž jižní a jihozápadní, které ze všech nejčastěji přinášejí dešť. Myslím však, že slunce nevrací vždycky všechnu vodu, kterou každoročně odčerpalo z Nilu, nýbrž že si jí část ponechává u sebe. Když se zima mírní, vrací se slunce zpátky do středu oblohy a od té chvíle již čerpá ze všech řek stejně. Až do té doby jsou jejich toky mocné, protože se s nimi mísí mnoho vody dešťové, když v zemi pršelo a je rozryta bystřinami. V létě však jim deště chybějí a slunce z nich vodu odčerpává, takže jsou slabé. Naproti tomu Nil žádnou dešťovou vodu nedostává a slunce z něho odčerpává, takže jako jediná z řek v tom období je odkázána sama na sebe a její tok je podstatně slabší než v létě. V létě totiž ztrácí vodu stejně jako všechny jiné toky a v zimě má jediná o ni nouzi. Proto myslím, že příčinou je slunce.

[26] Slunce je podle mne také příčinou toho, že je v Egyptě suchý vzduch, neboť ho při svém přechodu rozpaluje. Proto je v jižních částech Libye stále léto. Kdyby se zaměnila roční období a kdyby jižní vítr a poledne měly na nebesích tu polohu, jakou mají severák a zima, a severák byl zase tam, kde je nyní jižní vítr, kdyby tomu tak bylo, pak by zima a severní vítr zaháněly slunce ze středu oblohy a slunce by putovalo do vnitřní Evropy tak, jako teď chodí do Libye, a při průchodu nad celou Evropou by asi myslím činilo s Istrem totéž, co dělá s Nilem.

[27] Pokud jde o chladivý vánek, který v Egyptě nevane, o tom si myslím, že je velice nepravděpodobné, aby takový větrík dul z horkých krajů; vánek obyčejně vane z chladnějších krajů.

[28] Nechme nyní tyto věci tak, jak jsou a jak byly od počátku. Nikdo z Egyptanů ani z Libyjců ani z Řeků, s nimiž jsem se dostal do řeči, nepředstíral, že ví, kde má Nil prameny, kromě písaře posvátného pokladu Athénina v egyptském městě Sais. Myslím, že si ze mne tropil

šašky, když tvrdil, že to ví bezpečně. Vykládal to takto: Mezi městem Syéné v území thébském a Elefantinou prý jsou dvě Inry s ostře špičatými vrcholky a jmenují prý se Krófi a Mófi. Prameny Nilu prý jsou bezedné a vytékají uprostřed mezi těmi horami; polovina vody prý teče na sever do Egypta a druhá na jih do Aithiopie.

Egyptský král Psammétichos prý tam přišel, aby zjistil, jak jsou prameny hluboké. Dal prý uplést lano dlouhé mnoho tisíc sáhů, spustit je tam, a přece prý nedosáhl dna. Tak to vypravoval písař, pokud se vůbec stalo, o čem vyprávěl. Podle mého mínění tam byly silné víry a protiproudy, protože voda narážela na vyvýšeniny, a proto se nemohla spuštěná olovnice dostat na dno.

[29] Nic jiného jsem nemohl od nikoho vypátrat. Zjistil jsem, pokud to bylo možné, jen tolik, kolik jsem na vlastní oči viděl, když jsem přišel do města Elefantiny, a dále za tímto městem, co jsem slyšel, když jsem se vyptával. Když se jde od Elefantiny vzhůru, krajina prudce stoupá. Plavidlo je tam třeba z obou břehů přivázat na lano a táhnout jako vola. Když se lano přetrhne, odnáší síla proudu plavidlo zpátky. Plavba tímto územím trvá skoro čtyři dni a Nil je tam samá zátočina jako Maiandros. Dvanáct schoinů je třeba takovým způsobem proplout.

Potom se přijde na plochou rovinu, na které Nil obtéká ostrov; ostrov se jmenuje Tachompsó. Od Elefantiny na jih již sídlí Aithiopové; na ostrově pak z poloviny Aithiopové a z poloviny Egypt'ané. Na ostrov navazuje veliké jezero, okolo kterého kočují kočovní Aithiopové. Když se jezero přepluje, přijde se zase do řečiště Nilu, které tam do jezera ústí.

Potom se z lodi vystoupí a cestuje se čtyřicet dní podél řeky; z Nilu tam totiž vyčnívají ostrá skaliska a mnoho balvanů, pro které se nedá v plavbě pokračovat. Když se za Čtyřicet dní ta krajina přejde, vstoupí se do jiné lodi a po dvanácti dnech plavby se dorazí do velikého města, které se jmenuje Meroé. To prý je hlavní město všech ostatních Aithiopů. Z bohů tam uctívají jen Dia a Dionýsa a prokazují jim veliké pocty. Je tam i Diova věštírna. Na válečné výpravy se vydávají, jen když je k tomu tento bůh věštbou vyzve a jen tam, kam je posílá.

[30] Za stejný čas jako z Elefantiny do hlavního města Aithiopů se dorazí po řece k přeběhlíkům. Tito přeběhlíci se nazývají Asmach, což po řecku znamená „ti, kdo stojí králi po levé ruce“. Je to dvě stě čtyřicet tisíc egyptských bojovníků, kteří přešli k Aithiopům z této příčiny: Za krále Psamméticha byly posádky v městě Elefantině proti Aithiopům, jiná v pélúsijských Dafnai proti Arabům a Sýrům a jiná v Marei proti

Libyi. Ještě i za mých časů pod vládou perskou jsou v těch místech posádky, jako byly za Psamméticha. Peršané mají posádky jak v Elefantině, tak i v Dafnai.

Tyto Egyptány po tři roky nikdo v posádce nevystřídal. Dohodli se tedy všichni společně, že od Psamméticha odpadnou, a odtáhli do Aithiopie. Psammétichos se to dozvěděl a pronásledoval je. Když je dostihl, prosil je mnohými slovy a nechtěl dopustit, aby opustili otcovské bohy a děti i ženy. Tu jeden z nich prý ukázal na svůj pohlavní úd a pravil, že kde mají toto, tam budou mít i děti a ženy.

Jakmile přišli přeběhlíci do Aithiopie, poddali se aithiopskému králi. Ten je za to obdaroval tím, že jim přikázal, aby zničili protivníky, které měl mezi Aithiopy, a usadili se v jejich území. Když se Egyptané mezi Aithiopy usadili, zmírnily se aithiopské mravy, protože poznali zvyky egyptské.

[31] Kromě svého toku v Egyptě je Nil znám ještě v délce čtyř měsíců plavby a cesty. Tolik měsíců totiž vyjde, když se sečte, kolik času je třeba na cestu z Elefantiny k přeběhlíkům. Do těch míst pak přitéká Nil od západní strany. Co je dále, nedovede nikdo bezpečně říci, neboť pro žár jsou ty končiny pusté.

[32] Od mužů z Kyrény jsem slyšel, že přišli do věštírny Ammónovy a měli rozhovor s králem Ammónovců Etearchem o různých věcech a dostali se i do rozpravy o Nilu, že nikdo nezná jeho prameny. Etearchos pravil, že k němu jednou přišli lidé Nasamónští, což je libyjský národ, který sídlí u zálivu Syrty a v krajině nedaleko na východ od Syrty. Po jejich příchodu se jich ptal, zda dovedou něco bližšího říci o libyjské poušti a oni vypravovali, že měli jejich předáci jednou zpupné syny, kteří když dospěli v muže, vymýšleli všelijaké zbytečnosti; mimo jiné také vylosovali ze svého středu pět mužů, kteří měli za úkol prozkoumat libyjskou poušť, zda by spatřili něco více, nežli ti, kdo jí poznali až dosud největší část.

V té části Libye, která přiléhá k severnímu moři*, počínaje od Egypta až po mys Soloeis, jímž pobřeží Libye končí, jsou všude usídlení Libyové, a to mnohé jejich kmeny, kromě míst, která mají obsazena Řekové a Foiničané. V končinách od moře vzdálených, za lidskými sídly rozloženými podél moře, je v Libyi bohatství divoké zvěře. Za pásmem divé zvěře je písek, krajina bez vody a ode všech opuštěná.

Oni mladíci byli na výpravu od svých stejně starých vrstevníků opatřeni zásobami vody a potravin; nejprve se ubírali osídlenou krajinou, a když ji prošli, dostali se do pásma divé zvěře a odtamtud procházeli pouští zamířivše na západ. Prošli velikým písečným územím a po mnoha dnech spatřili zase stromy, rostoucí v rovině. Když k nim přišli, trhali z těch stromů plody, a při tom na ně přišli mužové malé postavy, menšího než prostředního vzrůstu, zajali je a odvedli. Jejich řeči Nasamónové vůbec nerozuměli a oni zase nerozuměli jim. Vedli je přes ohromné bažiny, a když je přešli, dorazili s nimi do města, v němž byli všichni lidé stejného vzrůstu, jako ti, kdo je vedli; měli černou pleť. V blízkosti toho města teče prý veliká řeka, a to od západu k východu, a jsou v ní krokodýli.*

[33] Potud vyprávění Ammónovce Etearcha. Dodal prý ještě, že se Nasamónští vrátili, jak vyprávějí Kyrénští, a že lidé, k nimž přišli, jsou všichni čaroději. O té řece, která tamtudy teče, se i Etearchos domníval, že je to Nil, a je to docela pravděpodobné. Nil totiž teče z Libye a protéká jejím středem.

Když usuzuji podle známých věcí o neznámých, docházím k názoru, že Nil má stejnou dráhu jako Istros. Istros pramení v zemi Keltů u města Paréné a svým tokem dělí Evropu na dvě části. Keltové sídlí za Sloupy Héraklovými a sousedí s Kynésii, kteří jsou ze všech evropských obyvatel nejdále na západ. Istros končí svůj tok v moři Pohostinném, tam, kde sídlí v městě Istrii milétští osadníci.

[34] Tok Istru je mnohým lidem znám, protože teče obydlenými krajinami, zato o pramenech Nilu nedovede nikdo nic říci. Libye, kterou protéká, je totiž neobydlená a pustá. O jeho toku jsem pověděl, kolik jsem vůbec mohl poptáváním zjistit; teče z Libye do Egypta. Egypt leží přibližně naproti hornaté Kilikii. Přímalá cesta z Kilikie do Sinópe u moře Pohostinného trvá zdatnému muži pět dní. Sinópe pak leží naproti vtoku Istru do moře. Proto myslím, že se Nil svým tokem přes celou Libyi zcela podobá Istru. Tolik budiž řečeno o Nilu.

[35] Přikročím nyní k tomu, abych o Egyptu podal podrobnější výklad, protože je v něm více podivuhodných věcí než v kterékoli jiné zemi a stavby nad pomyšlení větší než kdekoli jinde. Proto povím o Egyptu více.

Právě tak, jako mají Egyptané nad sebou jinou oblohu a jako jejich řeka má jiné vlastnosti nežli ostatní řeky, tak také si ve všem všudy ustanovili opačné obyčeje a zákony, než mají jiní lidé. Ženy u nich chodí

na trh a obchodují a muži zůstávají doma a tkají; jiní lidé tkají tak, že přiřázejí útek nahoru, Egyptané však dolů. Muži nosí břemena na hlavách, ženy na ramenou; ženy močí ve stoje, kdežto muži v sedě. Na záchod chodí do domů, ale jedí venku na ulicích; poznamenávají k tomu, že nezbytné neslušnosti je třeba konat ve skrytu, a co není neslušné, veřejně. Žádná žena není kněžkou ani u mužského boha, ani u ženské bohyně, všude a u všech jsou knězi mi jen muži. Synové nejsou povinni živit své rodiče, když nechtějí, kdežto dcery tuto povinnost mají, i když nechtějí.

[36] Jinde nosí kněží dlouhé vlasy, v Egyptě však si je holí. U jiných lidí bývá obyčejem, že si v zármutku ostříhají hlavy ti, jichž se věc nejvíce týká, Egyptané si však po úmrtí svých blízkých nechávají vlasy i vousy růst, ač se předtím holili. Jiní lidé žijí od svých dobytčat odděleně, kdežto Egyptané přebývají se zvířaty pohromadě. Jiní lidé se živí pšenicí a ječmenem, živí-li se těmito plodinami někdo z Egyptanů, stíhá ho veliká potupa; připravují si pokrmy ze samopše, které někteří lidé říkají špalda. Těsto hnětou nohama a hlinu zase rukama, jimiž také kydají hnůj. Jiní lidé, kromě těch, kteří se tomu naučili od Egyptanů, ponechávají pohlavní údy tak, jak narostly, Egyptané však je obřezávají. Každý muž má dvojí oděv, každá žena však jen jeden. Kruhy a lana od plachet přivazují jiní k lodním stěnám zvenčí, Egyptané však zevnitř. Řekové píší a počítají pomocí kamének od levé strany doprava, Egyptané však odprava doleva, a přitom tvrdí, že postupují směrem doprava, kdežto Řekové prý doleva. Používají dvojího písma, jednomu říkají posvátné a druhému lidové*.

[37] Jsou daleko nejzbožnější ze všech lidí a spravují se takovými obyčejí: Pijí z bronzových nádob, které denně vyplachují, a to nikoli jen někdo tu a tam, nýbrž všichni. Oděvy nosí plátěné, vždy čerstvě vyprané, na což velice dbají. Pohlavní údy si obřezávají kvůli čistotě, dávají totiž přednost čistotnosti před pěkným vzhledem.

Kněží si holí celé tělo každý třetí den, aby na sobě neměli při bohoslužbě žádnou veš ani jinou nečistotu; nosí jen plátěný oděv a lýčené sandály z papyru. Jiný oděv na sebe nesmějí vzít, ani jinou obuv. Každý den se dvakrát koupají ve studené vodě a rovněž tak dvakrát za noc. Zkrátka řečeno, dodržují tisícové zbožné obyčeje. Mají však také četné výhody. Nespotřebovávají nic z vlastního majetku a nemají vydání, protože jsou pro ně připravovány posvátné pokrmy; každý dostává denně množství hovězího masa a hus a k tomu víno z révy; ryby však jíst nesmějí.

Boby Egyptané vůbec nezasévají, a pokud vyrostou, nejedí je a nepojídají je ani vařené. Kněží nesnášejí ani pohled na ně, neboť považují luštěniny za nečisté. Žádnému z bohů neslouží jen jeden kněz, nýbrž větší počet, a jeden z nich je veleknězem. Po jeho smrti nastupuje na jeho místo jeho syn.

[38] Býky považují za vlastnictví Epafovo, a proto je pečlivě prohlížejí; najdou-li na býku i jen jediný černý chlup, nepovažují jej za čistého. Zkoumá jej jeden z kněží, který je k tomu ustanoven, a to jednak když býk stojí, jednak když leží; i jazyk mu vytáhne*, zda je prostý určitých znamení, o kterých povím na jiném místě. Prohlédne i chlupy na ocase, zda jsou přirozeně rostlé. Shledá-li ho ve všech těch věcech bez poskvrny, označí ho tím, že mu omotá rohy papírovým lýkem, přiloží na ně pečtní hlínu a vtiskne do ní prsten. Potom býka odvedou. Obětuje-li někdo býka neoznačeného, propadá trestu smrti. Takovým způsobem prověřují obětní dobytčata; oběť pak vykonávají takto:

[39] Přivedou označeného býka k oltáři, u něhož právě konají bohoslužbu, a rozdělají oheň. U oltáře pak pokropí obětní zvíře vínem a za vzývání boha je zabijí; když je zabili, uřežou mu hlavu. S těla oběti stáhnou kůži, hlavu však za mnohého zaklínání odnesou. Je-li právě trh a jsou-li přítomni řečtí kupci, odnesou ji na tržiště a tam ji prodají; nejsou-li Řekové přítomni, hodí ji do řeky.

V zaklínání nad hlavami říkají, že na tuto hlavu má padnout neštěstí, které by snad mělo stihnout je jako obětující nebo celý Egypt. Všichni Egyptané zachovávají při všech obětech bez rozdílu stejné obyčeje, pokud jde o hlavy obětních dobytčat a o zkrápění vínem; na základě toho pravidla také žádný Egyptan nevezme do úst maso z hlavy jakéhokoli jiného živého tvora.

[40] Pokud jde o vyvrhování obětních zvířat a o jejich spalování, koná se u každého chrámu jinak. Vylíčím teď, jak pořádají největší slavnosti na počest božstva, které považují za nejvyšší. Když s býka stáhnou kůži a pomodlí se, vyprázdní celé jeho břicho, ale střeva a lůj ponechají v těle; potom odříznou nohy, kýty, plece a krk. Když tak učinili, naplní zbývající tělo býka čistými chleby, medem, rozinkami, fíky, kadidlem, myrhou a jinými vonnými věcmi; naplněné tělo pak spalují za neustálého přilévání oleje. K oběti přistupují po předchozím postu, a pokud oběť hoří, všichni truchlí. Když se dost vynářikali, dostává se jim hostiny z toho, co z obětního zvířete zbylo.

[41] Dorostlé býky a mladé býčky bez poskvrny obětují všichni Egyptané, krávy však obětovat nesmějí, protože jsou zasvěceny Isidě; socha Isidy má ženskou postavu, ale býčí rohy, tak jak Řekové malují Íó. Všichni Egyptané bez rozdílu uctívají krávy ze všeho dobytka daleko nejvíce. Proto také Egyptan ani Egyptanka nepolíbí Řeka na ústa, nepoužije Řekova nože*, ani rožně ani kotle a nevezme do úst ani maso čistého býka, které bylo rozřezáno řeckým nožem.

Uhynulý skot pohřbívají tak, že krávy vhazují do řeky a býky pochovávají vždy na předměstích tím způsobem, že jeden nebo oba rohy vyčnívají ze země jako označení hrobu. Když tělo zetlí a projde určený čas, přijede do každého města bárka z ostrova Prosópitis; to je ostrov v Deltě, jehož obvod měří devět schoinů; na ostrově Prosópitis je měst několik, to pak, ze kterého připlouvají bárky pro kosti býků, se jmenuje Atarbéchis a stojí v něm posvátný chrám Afrodítin. Z toho města jezdí mnoho lidí, každý do jiného města, vykopávají kosti, odvázejí je a pohřbívají všichni najedno místo.

Podobně jako býky, pochovávají Egyptané i jiná uhynulá dobytčata; takový u nich platí zákon, neboť ani ta nezabíjejí.

[42] Ti lidé, kteří postavili Diův chrám v Thébách, nebo kdo bydlí v kraji thébském, nechávají všichni stranou ovce a obětují kozy. Všichni Egyptané totiž neuctívají stejné bohy, kromě Isidy a Osirida, o němž říkají, že je to Dionýsos; ty uctívají všichni.

Ti, jimž patří svatyně Mendétova, nebo kdo sídlí v mendéském okrsku, ti zase pomíjejí kozy a obětují ovce. Thébané a ti, kdo podle jejich vzoru neobětují ovce, vypravují, že k zavedení toho obyčeje došlo takto: Héraklés prý chtěl mocí mermo uvidět Dia, ale ten se mu nechtěl dát spatřit. Když však Héraklés naléhal, zařídil to Zeus tak, že stáhl kůži s berana, jeho useknutou hlavu držel před sebou a zjevil se mu oděn v beraní rouno. Proto Egyptané staví Diovi sochy z beraní hlavou a podle nich tak činí Ammónovci, kteří jsou kolonisty Egyptanů a Aithiopů a co do jazyka stojí mezi obojími.

Myslím, že si podle toho Ammónovci zvolili i své jméno, neboť Egyptané říkají Diovi Ammún. Thébané tedy neobětují berany, protože jsou jim pro tuto událost posvátní. V jediný den v roce, ve svátek Diův, porážejí jednoho berana, stahují s něho kůži a zahalují do ní sochu Diovu; potom přinášejí k soše Diově jinou sochu, Héraklovu. Když tak učinili truchlí všichni v posvátném obvodu nad beranem a potom ho pochovávají v posvátné rakvi.

[43] O Héraklovi jsem slyšel, že patří mezi dvanáct bohů. O jiném Héraklovi, jak ho znají Řekové, jsem se nemohl nikde v Egyptě ničeho doslechnout. Je mnoho důkazů o tom, že jméno Héraklovo nepřevzali Egyptané od Řeků, nýbrž spíše Řekové od Egyptanů, a to ti z Řeků, kteří pojmenovali syna Amfitryónova Héraklem. Mimo jiné o tom svědčí i to, že oba rodiče tohoto Hérakla, Amfitryón a Alkméné, pocházeli po předcích z Egypta a že Egyptané tvrdí, že neznají jméno Poseidonovo ani jméno Dioskúrů, a tito bohové nejsou pojati v počet jejich bohů ostatních.

Kdyby byli převzali jméno některého boha od Řeků, určitě by chtěli o tom pro budoucnost zachovat nějakou památku, neboť již tenkrát podnikali námořní plavby a i mezi Řeky se vyskytovali námořníci; tak se aspoň domnívám a je to můj názor. Proto znali Egyptané spíše jména těchto bohů než jméno Héraklovo. Je tedy Héraklés zcela starodávným bohem egyptským. Podle jejich vyprávění uplynulo sedmnáct tisíc let od vlády Amasia, kdy se z osmi bohů stalo bohů dvanáct, z nichž jeden je podle nich Héraklés.

[44] Chtěl jsem o těch věcech zvědět něco určitého, ať už od kohokoli, a tak jsem odplul do Tyru ve Foinikii, neboť jsem se dozvěděl, že je tam posvátný chrám Héraklův. Viděl jsem, že je vybaven mnohými obětními dary; stály tam také dva sloupy, jeden z čistého zlata, druhý ze smaragdu, který v noci nádherně zářil. Dal jsem se do řeči s kněžími toho boha a ptal jsem se, jak dlouho je to, co byl chrám postaven. Shledal jsem, že se ani jejich podání neshoduje s řeckým.

Tvrdili, že byl chrám postaven už tehdy, kdy bylo založeno město Tyros, a to prý je dva tisíce tři sta let, co je Tyros obýván. V Tyru jsem viděl i jiný chrám zasvěcený Héraklovi příjmím Thaskému. Odebral jsem se tedy do Thasu a tam jsem, našel Héraklův chrám, postavený od Foiničanů, kteří založili Thasos, když se vypravili hledat Evropu; a to bylo pět generací předtím, než se v Řecku narodil Héraklés Amfitryonův. Výsledek pátrání zřetelně naznačuje, že je Héraklés pradávným bohem. Myslím, že nejspíše jednájí ti z Řeků, kteří postavili dvojí chrámy Héraklovy a obětují jednak Héraklovi příjmím Olympskému, jako nesmrtelnému bohovi, jednak oslavují druhého Hérakla jako héra.

[45] Řekové vykládají i jiné věci, aniž si je ověřili. Je známá i jejich báje, kterou o Héraklovi vypravují, jak přišel do Egypta a Egyptané ho ověnčili a slavnostně odváděli, aby ho obětovali Diovi. On pak prý až do

té chvíle zachoval klid, ale když přišli k oltáři, začal se bránit a všechny je pobil.

Myslím, že Řekové, kteří tohle vypravují, nemají vůbec ani ponětí o povaze Egyptůanů a o jejich zvycích. Vždyť u nich není dovoleno obětovat ani dobytek, kromě dorostlých a mladých býků, pokud jsou bez poskvrny, a kromě hus. Jak by tedy mohli obětovat lidi? K tomu ještě byl Héraklés samojediný a byl člověkem, jak Řekové sami říkají, jak by mohl mít sílu pobít mnohé desetitisíce lidí? Necht' nám bohové i héróové prominou, že jsme o těch věcech tak podrobně mluvili.

[46] Ti Egyptůané, o nichž jsem se již zmínil, neobětují kozy ani kozly proto, že Mendesané považují Pana za jednoho z osmi bohů a těchto osm bohů je starších než dvanáct bohů. Malíři a sochaři malují a tesají sochy Panovy stejně jako Řekové s kozí hlavou a kozlíma nohama; nedomnívají se však, že tak vypadá, nýbrž že je stejný jako ostatní bohové. Proč ho tak malují, bych nerad vykládal.

Mendesané uctívají všechny kozy, a ještě více kozly než kozy. Větších poct se dostává bezrohým. Zvláště jeden kozel, když pojde, je příčinou velikého smutku po celém mendéském okrsku. Kozel i Pan se po egyptsku nazývá Mendés. Za mých časů se v mendéském okrsku stal div, že kozel zřejmě souložil se ženou a lidé se o tom dozvěděli.

[47] Vepře považují Egyptůané za zvíře nečisté. Dotkne-li se někdo vepře jen náhodou, vstoupí i se šaty do řeky a ponoří se. Pasáci vepřů, i když jsou Egyptůany rodilými, jako jediní ze všech Egyptůanů nevstupují do žádného chrámu, nikdo jim nechce dát dceru za manželku, ani si brát jejich dcery za ženy. Pasáci vepřů se žení a vdávají jen mezi sebou.

Obětovat vepře jiným bohům nepovažují Egyptůané za správné; jen Seléně a Dionýsovi je obětují, a to jen při úplňku, a požívají jejich masa. Proč si při jiných svátcích vepře oškliví a při tomto je obětují, o tom se u Egyptůanů vypráví historka, kterou sice znám, ale nepovažuji za dost slušné ji vypravovat.

Oběť vepřů bohyni Seléně se koná takto: Když se zvíře porazí, dá se dohromady špička ocasu, slezina a bránice s celým svým obsahem, s veškerým břišním tukem zvířete a spálí se to na ohni. Ostatní maso snědí za toho úplňku, při kterém obětovali; jiného dne by se ho ani nedotkli. Chudí Egyptůané dělají z nouze vepře z těsta, upekou je a pak obětují.

[48] Dionýsovi na počest zabíjí každý v předvečer svátku přede dveřmi sele a nechává je odnést tím pasákem, který mu je prodal. Ostatek slavnosti Dionýsovy slaví Egyptʻané skoro stejně jako Řekové, kromě tanců. Místo fallů si vymysleli jiné symboly zděli jednoho lokte, kterými pohybují pomocí šňůry; nosí je po vesnicích ženy, a úd, který je málem tak veliký jako celé ostatní tělo, se pohybuje. V čele průvodu jde píštec a ženy jdou za ním zpívající píseň o Dionýsovi. Proč má Dionýsos větší úd a proč z celého těla pohybuje jenom jím, o tom se vypravuje posvátná báje.

[49] Docházím k názoru, že Melampodovi, synu Amyntheónovu, nebyl tento kult neznám, nýbrž že jej znal dobře. On totiž zavedl u Řeků jméno Dionýsovo, jeho slavnost a průvod s fallem. Přesně vzato nerozhlásil zřejmě celé učení egyptské on, nýbrž spíše mudrci, kteří přišli po něm, Melampús však zavedl na počest Dionýsovu průvod s fallem a od něho se Řekové naučili to, co konají.

Tvrdím, že byl Melampús moudrý muž, který se naučil věšteckému umění, poznal v Egyptě mnohé věci a uvedl do Kecka mimo jiné i kult Dionýsův, přičemž na něm jen málo pozměnil. Nechci tvrdit, že to, co se děje na počest tohoto boha v Egyptě, se úplně shoduje se slavnostmi řeckými, má to však stejnou podstatu a není to zavedeno nedávno. Také nechci prohlašovat, že ten či onen obyčej převzali Egyptʻané od Řeků. Myslím, že se nejspíše Melampús naučil Dionýsovu kultu od tyrského Kadma a od lidí, kteří s ním přišli z Foinikie do dnešní země boiótské.

[50] I jména skoro všech bohů se dostala do Kecka z Egypta. Shledávám totiž při svém pátrání, že pocházejí od barbarů, a myslím, že nejspíše přišla z Egypta. S výjimkou Poseidona a Dioskúrů, jak jsem již výše řekl, dále Héry, Histie, Themidy, Charitek a Néreoven jsou totiž jména ostatních bohů Egyptʻanům odedávna známá. Říkám jen, co uvádějí sami Egyptʻané.

Pokud jde o bohy, jejichž jména tvrdí, že neznají, ty podle mého zdání pojmenovali Pelasgové, kromě Poseidona; tohoto boha poznali Řekové od Libyjců. Žádný jiný národ kromě Libyjců totiž nezná Poseidonovo jméno od nepaměti a oni ho také odedávna uctívají. Uctívání hérůů však Egyptʻané vůbec neznají.

[51] Tyto obyčeje tedy převzali Řekové od Egyptʻanů a kromě toho ještě některé další, o nichž se zmíním. Od Egyptʻanů se však nenaučili stavět Hermovy sochy se vztyčeným údem, to převzali Athéňané jako první ze všech Řeků od Pelasgů a od nich pak ostatní. Athéňané se tehdy

už počítali mezi Řeky a Pelasgové s nimi bydleli v jedné zemi, pročež je lidé začali také považovat za Řeky.

Kdo je zasvěcen do tajných bohoslužeb Kabeirů, které vykonávají Samothrákové, jak je převzali od Pelasgů, ten ví, o čem mluvím. Pelasgové totiž dříve bydlili na Samothráké, a to právě ti, kteří byli spoluobčany Athéňanů, a od nich převzali tajné bohoslužby Samothrákové. Hermovy sochy se vztyčeným údem tedy stavěli Athéňané jako první z Řeků a naučili se tomu od Pelasgů. Pelasgové o tom vypravovali jakousi posvátnou báji, která se pronáší při samothráckých mystériích.

[52] Jak jsem slyšel v Dódóně, konali dříve Pelasgové oběti bohům s modlitbami, aniž kterémukoli z nich přiřkládali nějaká přízviska nebo dokonce jména; vůbec o nich neslyšeli. Nazývali se však bohy podle toho, že uspořádali všechny věci a dostávali své dary. Po dlouhém čase se dozvěděli jména ostatních bohů, která přišla z Egypta (jméno Dionýsovo poznali až daleko později) a po nějaké době se ve věci těch jmen dotázali věštírny v Dódóně. Tato věštírna se pokládá za nejstarší řeckou věštírnu a v té době byla jedinou. Když se tedy Pelasgové dotazovali věštírny v Dódóně, zda mají přijmout jména pocházející od barbarů, odpověděla věštírna, že ano. Od té doby obětovali bohům užívající jejich jmen. Od Pelasgů je pak později převzali Řekové.

[53] Odkud jedenkaždý z bohů pochází, zda existovali všichni odedávna, a jak vypadají, to vědí Řekové takřka teprve od včerejška nebo od předvčerejška. Hésiodos a Homér žili tuším asi čtyři sta let přede mnou, ne více. A ti to byli, kdo vytvořili Řekům rodokmen bohů, dali jim přízviska a rozdělili mezi ně jejich hodnosti a umění a naznačili jejich podoby. Básníci, o kterých se tvrdí, že žili před těmito muži, žili podle mého názoru později. To první tvrdí dódónské kněžky, to druhé, pokud se týká Hésioda a Homéra, tvrdím já.

[54] O věštírnách v Řecku a Libyi vypravují Egyptané takovouto historii. Kněží thébského Dia tvrdili, že Foiničané unesli z Théb dvě kněžky, a prý se dozvěděli, že jednu z nich prodali do Libye a druhou do Řecku. A tyto dvě ženy prý založily první věštírny u řečených národů. Když jsem se ptal, odkud to tak přesně vědí, říkali, že po nich podnikli veliké pátrání, že však je nemohli najít. Později prý se o nich dozvěděli to, co mi říkali.

[55] To jsem slyšel od kněží v Thébách. Kněžky v Dódóně říkají, že z egyptských Théb uletěly dvě černé holubice a jedna z nich prý přiletěla

do Libye a druhá k nim. Usedla prý na dub a promluvila lidským hlasem, že je třeba na tom místě zříditi Diovu věštírnu. Ony prý měly za to, že jde o poselství od bohů pro ně a jednaly podle něho. Holubice, která uletěla do Libye, prý Libyjským přikázala zříditi věštírnu Ammónovu. Ale i to je věštírna Diova. To říkaly dódónské kněžky, z nichž nejstarší se jmenovala Promeneia, druhá nejstarší Ťimareté a nejmladší Nikandra. Souhlasně s nimi mluvili i ostatní Dódónští, kteří měli co činit s chrámem.

[56] Můj názor o těch věcech je tento: Pakliže Foiničané opravdu kněžky unesli, jednu prodali do Libye a druhou do Řecka, pak tedy myslím, že ji v dnešním Řecku, dříve nazývaném Pelasgií, prodali Thesprótům. Sloužila tam jako otrokyne a potom tam zřídila po dubem svatyni Diovi, neboť zřejmě v Thébách, odkud přišla, také pečovala o Diovu svatyni a pamatovala se na to. Ze svatyně pak učinila věštírnu, jakmile se naučila řeckému jazyku. Ona řekla, že titíž Foiničané, kteří prodali ji, prodali její sestru do Libye.

[57] Myslím, že je Dódónští nazvali holubicemi proto, že to byly barbarky a jim se zdálo, že vydávají zvuky jako ptáci. Po čase prý holubice promluvila lidským hlasem, když totiž žena promluvila jazykem jim srozumitelným. Dokud mluvila barbarsky, zdálo se jim, že vydává zvuky jako pták. Vždyť přece jak by mohla holubice promluvit lidským hlasem? Tím, že říkají, že holubice byla černá, naznačují, že ona žena byla Egyptanka. Způsob věštění v egyptských Thébách a v Dódóně se sobě navzájem velmi podobá. Umění věštit v chrámech ostatně také přišlo z Egypta.

[58] Slavnostní shromáždění a průvody jakož i náboženské obřady jako první z lidí pořádali Egyptané a od nich se tomu naučili Řekové. Důkazem toho je pro mě, že je v Egyptě konají odedávna, kdežto v Řecku byly zavedeny nedávno.

[59] Slavnosti nekonají Egyptané jen jednou v roce; konají jich mnoho. Nejvíce a nejraději na počest Artemidinu v městě Bubastis a potom Isidě v městě Busiris. V tomto městě je největší Isidin chrám a město samo stojí uprostřed egyptské Deltý. Isis znamená po řecku Déméter. Za třetí konají slavnost v městě Sais na počest Athény, čtvrtou slaví v Héliopoli na počest boha Slunce, pátou v městě Butó bohyni Léto a šestou Areovi v městě Paprémis.

[60] Do města Bubastis putují tak, že se plaví pohromadě muži i ženy, a to velké množství obojího pohlaví v každé bárce. Některé ženy mají

řehtačky a rachotí jimi, muži po celou cestu pískají na flétny, ostatní ženy a muži zpívají a tleskají. Jakmile se cestou dostanou k nějakého městu, přirazí s bárkou ke břehu a některé ženy dělají, co jsem už řekl, jiné posměšně pokřikují na ženy toho města, jiné tančí, jiné zase vstanou a vyhrnují si Šaty do výše. To činí u každého města, které je při řece. Když dorazí do města Bubastis, slaví svátek a konají veliké oběti. Při té slavnosti spotřebují více vína než za celý následující rok. Domácí lidé říkají, že se tam shromažďuje sedm set tisíc mužů a žen, děti nepočítaje. Takový je průběh slavnosti v Bubastis.

[61] O tom, jak slaví slavnost Isidinu v městě Busiris, jsem už říkal. Všichni muži a ženy po oběti truchlí, je to velmi mnoho desítek tisíc lidí. Nad kým truchlí*, mi není dovoleno říci. Kárové, kteří sídlí v Egyptě, konají ještě více, dokonce si i noži rozřezávají tváře; podle toho se pozná, že jsou cizinci, a nikoli Egyptané.

[62] Když se lidé shromáždí k obětem ve městě Sais, zapalují všichni v noci v kruhu okolo domů pod širým nebem mnoho lamp. Lampsy jsou ploché nádoby, naplněné solí a olejem, svrchu je na nich knot, který hoří celou noc. Proto se té slavnosti říká slavnost světla. Ti z Egyptanů, kteří k té slavnosti přijít nemohou, bdí po celou noc oběti a i oni všichni rozsvěcují kahanec, takže světla nehoří jen ve městě Sais, nýbrž po celém Egyptě. Proč se té noci dostalo světla a úcty, o tom se vykládá posvátná historie.*

[63] Do Héliopole a do Butó přicházejí Egyptané pouze vykonat oběti. Ve městě Paprémis konají oběti a obřady jako i jinde. Když se slunce sklání k západu, je několik kněží zaměstnáno okolo sochy boha, ale většina ostatních má v rukou dřevěné kyje a stojí u vchodu do chrámu. Jiní, více než tisíc mužů, i ti všichni s kyji v rukou, stojí činíce slavnostní sliby z druhé strany. Sochu boha v malém dřevěném a pozlaceném chrámu vyvezli již den předtím do jiné posvátné budovy.

Těch několik, kteří jsou okolo sochy, táhnou čtyřkolý vozík vezoucí chrám a v chrámu sochu. Ti kdo stojí před vchodem, jim brání vstoupit. Ti pak, kdo učinili slavnostní slib, přicházejí bohovi na pomoc, bijí do nich a oni se brání. Strhne se tuhá bitka dřevěnými kyji, rozbíjejí si hlavy a myslím, že mnozí na rány i zemrou; nicméně Egyptané prohlásili, že neumírá nikdo.

[64] Tato slavnost má podle domorodců původ v tom, že v onom chrámu sídlí Areova matka a Arés, který vyrostl v cizině a dospěl v muže, přišel a chce bydlet s matkou pohromadě. Matčini služebníci,

kteří ho předtím neviděli, mu nechtějí dovolit vstoupit a zadržují ho; on si však přivedl lidi z jiného města, služebníky krutě zažene a k matce vejde. Podle toho prý na počest Areovu zavedli při slavnosti onu bitku.

Egyptané také jako první zavedli zákon, podle něhož není dovoleno v chrámech souložit s ženami ani přicházet do nich od žen bez koupele. Skoro všichni ostatní lidé totiž kromě Egyptanů a Řeků v chrámech souloží, a když vstanou od žen, vstupují do nich nevykoupáni, neboť se domnívají, že lidé jsou stejní jako jiní živočichové. Vždyť prý vidí, jak se jiná zvířata i ptačí rodiny páří v chrámech a posvátných okrscích; kdyby prý to bylo bohovi nemilé, pak by to asi ani zvířata nedělala. Takové námitky ti lidé mají a dělají věci, které se mi ovšem nelíbí.

[65] Egyptané úzkostlivě dodržují náboženské předpisy nejen při obětech, nýbrž i při jiných věcech. I když Egypt sousedí s Libyí, neoplývá velkým bohatstvím zvířat. Všechna zvířata, která v zemi mají, pokládají za posvátná, ať už žijí ve společenství s lidmi nebo ne. Kdybych měl vykládat, proč jsou pokládána za posvátná, musel bych se pustit do výkladu o věcech božských a tomu se raději vyhýbám. Pokud jsem se jich dotkl a mluvil o nich, stalo se tak jen v nezbytné souvislosti.

Pokud jde o zvířata, existuje zákon, podle kterého jsou ustanoveni opatrovníci pro každý druh zvlášť, kteří pečují o jejich výživu. Jsou to egyptští muži i ženy a syn dědí úřad po otci. Lidé v městech všichni dávají v jejich prospěch příspěvky; pomodlí se k bohu, jemuž je zvíře zasvěceno, potom ostříhají svým dětem celou hlavu, nebo polovinu či třetinu, vlasy vyváží na váze stříbrem, a kolik vlasy váží, tolik dají opatrovníci zvířat; ona za to nakrájí ryb a dá je zvířatům jako pokrm. Takovým způsobem je zařízeno živění zvířat.

Když někdo některé z těchto zvířat zabije a učiní tak úmyslně, propadá trestu smrti. Stane-li se tak neúmyslně, zaplatí pokutu, kterou určí kněží. Zabije-li někdo ibise nebo jestřába, ať úmyslně nebo nerad, musí zemřít.

[66] Zvířat, která žijí ve společenství s lidmi, je mnoho a bylo by jich ještě více, kdyby se kočkám nepřiházela následující věc: jakmile kočky vrhnou kořata, nejdou už za kocoury; ti však se s nimi chtějí pářit a nemohou. Proto si vymysleli to, že loupí kočkám kořata, tajně je odnášejí a zabíjejí, ale nesežerou je. Když jsou kočky zbaveny kořat, zatouží po jiných a přicházejí ke kocourům; je to zvířátko, které má rádo potomstvo.

Když vznikne požár, chovají se kočky podivuhodně. Egyptané se nestarají p to, aby hasili plameny; rozestaví se kolem a dávají pozor na kočky; kočky pak pronikají jejich řadou, přeběhnou ji a skárají do ohně. Když se to stane, zachvátí Egyptany veliký zármutek. Zemře-li v některém domě kočka přirozenou smrtí, tu si obyvatelé ostříhají jenom obočí, pojde-li někde pes, ostříhají si celé tělo i hlavu.

[67] Pošlé kočky odnášejí do posvěcených domů v městě Bubastis, tam je balzamují a pohřbívají. Feny pochovávají ve svých městech v posvěcených rakvích. Lasičky pochovávají stejně jako feny; rejsky a jestřáby odvázejí do města Butó, ibisy do Hermopole. Medvědy, kteří jsou vzácní, a vlky*, kteří nejsou větší než lišky, pohřbívají tam, kde je našli.

[68] Přirozená povaha krokodýlů je taková, že po čtyři nejchladnější měsíce nic nežerou. Krokodýl je sice čtvernožec, ale je zvířetem jak suchozemským, tak vodním. Vajíčka snáší na zemi a tam na nich sedí; většinu dne stráví na souši, ale celou noc v řece. Voda je totiž teplejší než vzduch nebo rosa. Ze všech živých tvorů, které známe, krokodýl vyrůstá z nejmenší velikosti do největší. Vejce nesnáší o mnoho větší než husí a vylíhnuté mládě odpovídá svou velikostí vejci. Vyrůstá až do velikosti sedmnácti loket a ještě více. Očka má prasečí, zuby veliké a vy čněl é podle toho, jak má velké tělo. Jako jediné ze zvířat nemá jazyk. Dolní čelistí nepohybuje, nýbrž rovněž jako jediné ze zvířat přimyká horní čelist k dolní. Má silné drápy a na zádech má kůži šupinatou a neproniknutelnou.

Ve vodě je krokodýl slepý, ale na vzduchu vidí velice dobře. Protože žije ve vodě, má plnou tlamu pijavek. Jiní ptáci a zvířata před ním prchají, pouze kulík s ním žije v míru, protože má z něho prospěch. Jakmile totiž krokodýl vyleze z vody na souš a otevře tlamu (činí tak zpravidla vždycky směrem k západu), tu mu kulík vlez do tlamy a pijavky mu vyzobává. Protože z toho má krokodýl prospěch, je rád a nijak kulíkovi neuškodí.

[69] Někteří Egyptané považují krokodýly za posvátné, jiní nikoli a pronásledují je jako nepřátele. Obyvatelé okolo Théb a okolo jezera Moiris je považují za obzvláště posvátné. Obojí tito lidé si chovají jednoho vybraného krokodýla, kterého si ochočili, do uší mu vkládají náušnice z taveného skla a ze zlata, na přední nohy mu dávají náramky a předkládají mu zvláštní pokrmy a obětní zvířata a starají se, aby takový

krokodýl žil co nejlépe. Po smrti je balzamují a pohřbívají v posvátných rakvích.

Obyvatelé v okolí Elefantiny je zase dokonce pojídají, protože je nepovažují za posvátné. Nejmenují je však krokodýly, nýbrž champsai. Krokodýly je pojmenovali Iónové, protože je podle jejich podoby přirovnávají k ještěrkám*, které u nich žijí na kamenitých místech.

[70] Krokodýly lze lovit mnohými rozličnými způsoby. Popíše ten, který podle mého zdání nejspíše stojí za vylíčení. Lovec připevní na udici jako vnadidlo vepřový hřbet a hodí jej do řeky. Sám zůstává na břehu a bije živé sele. Krokodýl hlas uslyší, žene se za ním, a když narazí na vepřový hřbet, pohltní ho; lovci pak táhnou. Když vytáhnou krokodýla na zemi, tu mu lovec ze všeho nejdřív zaplácá oči bahnem; když tak učiní, snadno ho potom zmůže; neučiní-li tak, dá mu krokodýl velikou práci.

[71] Hrochové jsou podle zákona v Paprémis posvátní, u jiných Egyptanů však nikoli. Hrochové vypadají tak, že jsou to čtvernožci se dvěma kopyty jako skot, mají tupý čumák, hřívu jako kůň, vyčnívající tesáky, ocas i hlas jako kůň, velicí jsou jako největší býci. Jejich kůže je tak tlustá, že když vyschne, je možno z ní dělat násady ke kopím.

[72] V řece žijí i vydry, které Egyptané považují za posvátné. Egyptané věří také, že ze šupinatých ryb je posvátný úhoř. Říkají, že je zasvěcen Nilu, tak jako z ptáků husa liščí.

[73] Je ještě jeden posvátný pták, který se jmenuje fénix. Viděl jsem ho jen namalovaného, neboť k nim přilétá zřídka. Héliopolští říkají, že jen jednou za pět set let. Přilétá prý tehdy, když zemře jeho otec. Podobá-li se tomu, co je namalováno, je co do velikosti a podoby takovýto: některá jeho pera jsou zlatá, jiná purpurová; vzhledem a velikostí se nejvíce podobá orlu.

O tom ptáku vypravují, čemuž se mi nechce věřit, že přilétá z Arábie do chrámu Héliová a přináší svého otce, kterého zabalil do myrhy, a v chrámu Héliově ho pochovává. Přináší ho tím způsobem, že nejprve vytvoří z myrhy vejce tak veliké, jaké unese, potom se pokouší je nést, a když to vyzkouší, vydlabe ve vejci dutinu, otce do ní vloží a opět uzavře myrhou. Když vloží otce do dutiny a ten je uvnitř, má prý vejce stejnou váhu. Otce uloženého v myrze prý přenáší do chrámu Héliová. Tak prý to ten pták dělá.

[74] V okolí Théb jsou posvátní hadi, kteří jsou pro lidi zcela neškodní. Jsou malého vzrůstu, navrch na hlavě mají dva rohy, a když pojdou, pochovávají je v chrámu Diově. Tomuto bohu jsou prý totiž zasvěceni.

[75] V Arábii je poblíže města Butó krajina, kam jsem se odebral, abych se poptal po okřídlených hadech. Když jsem tam přišel, viděl jsem hadí kosti a kostry v takovém množství, že se to nedá ani vylíčit. Byly to hromady koster velikých, malých i ještě menších a bylo jich mnoho. Místo, kde jsou kostry nahromaděny, vypadá tak, že je to východ z těsných hor do veliké roviny a ta rovina souvisí s rovinou egyptskou.

Existuje pověst, že z jara letěli okřídlení hadi z Arábie do Egypta, ale že jim vyrazili vstříc ptáci ibisové do oné soutěsky, nepustili je dál a pobili je.

Arabové říkají, že pro tento čin je ibis u Egyptanů ve veliké úctě, a Egyptané říkají totéž, že proto ty ptáky uctívají.

[76] Ibis vypadá tak, že je celý dočista černý, nohy má čapí, zobák velmi zakřivený a je veliký jako pták krex. Tak vypadají černí ibisové, kteří bojovali s hady.

Jsou však dva druhy ibisů; ti, kteří se pohybují na nohou mezi lidmi, mají holou hlavu i celý krk, peří mají bílé kromě na hlavě, na šíji, na koncích křídel a na špičce ocasu (to vše, co jsem jmenoval, je černé jako noc). Nohy a zobák mají stejné jako druhý druh.

Pokud jde o hady, ti vypadají jako vodní hadi; létací blány mají bez peří, nejvíce se podobají křídům netopýra. Tolik budiž řečeno o posvátných zvířatech.

[77] Ti z Egyptanů, kteří žijí v obdělávané části Egypta, nejvíce zachovávají paměť o minulosti všeho lidstva a jsou daleko nejučenější ze všech lidí, které jsem kdy poznal. Žijí tímto způsobem: Každý měsíc tři dni po sobě používají projímadel a hledí si zachovat zdraví pomocí dávidel a klystýrů, neboť se domnívají, že všechny nemoci přicházejí lidem z jídel, jimiž se živí.

Egyptané jsou hned po Libyjcích nejzdravější ze všech lidí; příčinou toho jsou podle mého názoru roční období, ta se totiž nemění. Při jakýchkoli změnách přichází na lidi nejvíce nemoci, a tak také při změnách ročních období. Pojídají chleba, který dělají ze špaldy, a říkají mu kylléstis. Pijí víno, které dělají z ječmene; v jejich zemi totiž není

vinná réva. Některé ryby jedí syrové, sušené na slunci, jiné nakládané v soli. Z ptáků pojídají křepelky, kachny a drobnou drůbež syrové, když je předtím naložili. Ostatní ptáky a ryby, pokud je mají (kromě těch, které považují za posvátné), pojídají pečené nebo vařené.

[78] Když se jejich zámožní lidé sejdou ve společnosti a když jsou po jídle, chodí okolo muž s mrtvolou v rakvi, udělanou ze dřeva a rezbářskou i malířskou prací co nejvíce napodobující skutečnost, velikou asi jeden nebo dva lokte; ukazuje ji každému hodovníku a říká:

„Pij a raduj se a dívej se při tom na něho; až umřeš, budeš také takový.“

To dělají při hostinách.

[79] Řídí se obyčeji zděděnými a žádné jiné nepřijímají. Mnohé zvyky jsou u nich pozoruhodné; mimo jiné i jedna píseň o Linovi, která se zpívá i ve Foinikii, na Kypru a jinde, a u každého národa má jiné jméno. Je to však tatáž píseň, kterou Řekové zpívají pod jménem Linovým. Divil jsem se v Egyptě mnohým věcem a také tomu, odkud mají píseň o Linovi. Zdá se však, že ji zpívají odpradáвна. Po egyptsku se Linos jmenuje Manerós. Egyptané pravili, že první egyptský král měl jediného syna, který příliš brzy zemřel a Egyptané ho uctili žalozpěvy; je to prý první a jediná egyptská píseň.

[80] V jedné věci se Egyptané shodují z Řeků pouze s Lakedaimoňany. Když potkají mladší lidé starší, ustoupí jim z cesty a vyhnou se jim, a když přijdou starší do shromáždění, povstanou mladší ze sedadel. V jiné věci však se s nikým z Řeků neshodují; místo aby se na cestě navzájem pozdravili slovy, klanějí se tak hluboko, že spouštějí ruku až ke kolenu.

[81] Egyptané se oblékají do lněných chitónů s třapci okolo stehů; říkají jim kalasiris; přes ně nosí přehozené bílé vlněné pláště. Vlněné věci však nenosí do chrámů ani se v nich nedávají pohřbívat, neboť je to bezbožné. V této věci jednají stejně jako takzvaní orfikové a bakchikové, kteří jsou Egyptany a přívrženci Pythagorovými. Ani pro účastníky těchto slavností není zbožné dávat se pohřbívat ve vlněných oděvech. O těch věcech se vypravuje posvátná historka.

[82] Egyptané také vymysleli, kterému z bohů patří jednotlivé měsíce a dni a jaké osudy potkají každého člověka podle dne jeho narození, jak zemře a jaký bude. I tyto věci převzali řečtí básníci. Objevili i více předzvěstných znamení než všichni ostatní lidé dohromady. Když se

nějaké znamení objeví, dávají pozor a zapisují, co se přihodí; když se později vyskytne podobné znamení, domnívají se, že se vyplní stejným způsobem.

[83] Věštění je u nich uspořádáno takto: žádný člověk není tímto uměním nadán, zato však někteří z bohů. Je tam věštírna Héraklova, Apollónova, Athénina, Artemidina, Areova a Diova a nejvíce ze všech si váží věštírny Létiny v městě Butó. Jejich věštby však nejsou stejné, nýbrž se liší.

[84] Lékařství je u nich rozděleno tak, že je každý lékařem jen pro jednu nemoc a ne pro více nemocí. Lékařů je všude plno. Někteří jsou lékaři očními, jiní léčí hlavu, jiní zase zuby, opět jiní břicho a jiní neviditelné nemoci.*

[85] Smuteční obřady u nich probíhají takto: Zemře-li ze vznešeného domu člověk, který je aspoň trochu významný, tu si veškeré ženské pokolení z toho domu potřísni blátem hlavu nebo i obličej, mrtvého nechají v domě a pobíhají po městě s vykasaným šatem a odhalenými prsy a truchlí. Všechny příbuzné chodí s nimi. Muži také truchlí a i oni mají vy kasaný šat. Když to vykonali, odvezou mrtvého k balzamování.

[86] Umění balzamovat zná a zabývá se jím zvláštní druh lidí. Když jim pozůstali přinesou mrtvého, ukážou jim dřevěné podobizny mrtvých, omalované jako skutečné mrtvoly. Jednu z nich označují za nejnákladnější, nepovažují za zbožné ani jméno toho způsobu vyslovit, druhou za méně hodnotnou a levnější, třetí za nejlevnější. Když jim to vyloží, ptají se jich, podle kterého způsobu si přejí, aby byl mrtvý balzamován. Pozůstali se dohodnou na ceně a vzdálí se.

Balzamovači zůstanou a s veškerou péčí provedou balzamování. Nejprve vytáhnou křivým železem mozek skrze nosní dírky; část ho vytáhnou takto, část tím, že dovnitř nalijí rozpouštějící látky. Potom naříznou ostrým aithiopským kamenem slabiny a vyberou celou břišní dutinu; vyčistí ji, vypláchnou palmovým vínem a znova vyčistí rozetřenými vykuřovacími látkami. Potom naplní břicho čistě utřenou myrhou a jiným kořením kromě kadidla, a když je naplnili, zase je zašijí. Pak naloží mrtvého do sodného louhu a tam ho nechají sedmdesát dní. Balzamovat delší dobu není dovoleno. Po uplynutí sedmdesáti dnů mrtvého umyjí a celé jeho tělo zabalí do nařezaných pruhů plátna z Byssu a natrou klovatinou, které Egypťané většinou používají místo klihu. Potom převezmou mrtvolu příbuzní, dají udělat ze dřeva dutou

podobu člověka, mrtvého do ní uzavřou a uloží v pohřební komoře na stojato opřeného o zeď. Takový je nejdražší způsob balzamování.

[87] Těm, kdo nechtějí vynaložit takové náklady a přejí si střední způsob balzamování, balzamují mrtvé takto: Naplní kly stery cedrovým olejem a vstříkují jej mrtvému do břišní dutiny, aniž ho nařezávají a vyprazdňují břicho. Klystér vstříkují sedací částí a zabraňují mu, aby vytekl zpátky. Potom balzamují mrtvého po stanovený počet dní. Poslední den vypouštějí z břicha cedrový olej, který tam předtím vstříkovali. Cedrový olej má takovou sílu, že spolu s ním vyjde obsah břicha i střeva v rozpuštěném stavu. Maso rozpouští sodný louh a z mrtvoly zůstane jen kůže a kosti. Když to vše balzamovači vykonali, odevzdají v tomto stavu mrtvolu příbuzným, aniž s ní podnikají cokoli dalšího.

[88] Třetího způsobu balzamování používají pro ty, kdo mají málo peněz. Vypláchnou břišní dutinu ředkvovým olejem, balzamují sedmdesát dní a potom odevzdají mrtvolu příbuzným, aby si ji odnesli.

[89] Ženy význačných mužů nedávají hned balzamovat, jak zemrou, a také ne takové, které jsou velmi krásné, nebo které něčím vynikaly. Ty odevzdávají balzamovačům teprve třetí nebo čtvrtý den. Dělají to proto, aby se balzamovači s těmi ženami nepouštěli do soulože. Byl totiž jeden přistižen, že souložil s čerstvou mrtvolou, a udal ho jeho druh v povolání.

[90] Jestliže někoho z Egyptanů nebo stejně i z cizinců stáhne krokodýl, nebo je nalezen, že se utopil v řece, tu je nevyhnutelnou povinností toho města, u kterého ho řeka vynesla, dát ho balzamovat a připravit k pohřbu a pochovat ho co nejnádherněji v posvátné rakvi. Nikdo se ho nesmí dotknout ani z příbuzných ani z přátel, jen kněží Nilu ho uloží do hrobu vlastníma rukama, protože jde o něco víc než jen o lidskou mrtvolu.

[91] Řeckým obyčejům se Egyptané vyhýbají, vlastně krátce řečeno, i všem jiným obyčejům jakýchkoli jiných lidí. Tak to dodržují všichni ostatní Egyptané; nedaleko města Neapolis v okrsku thébském je veliké město Chemmis a v něm stojí čtverhranný chrám Perseův a Danain; okolo něho rostou palmy. Přední nádvoří chrámu je velmi veliké a dlážděné kamenem. Stojí na něm dvě velké kamenné sochy. Chrám je uvnitř ohrazené plochy a v něm stojí socha Perseova. Občané města Chemmis říkají, že se jim v jejich zemi Perseus často zjevuje i uvnitř chrámu; nachází prý se tam sandál, který nosil, veliký dva lokte. Ten

když prý se objeví, daří se celému Egyptu dobře. Takové věci vypravují a na počest Perseovu konají podle řeckého obyčeje tělocvičný závod ve všech druzích zápasů. Cenami jsou dobytek, pláště a kůže.

Když jsem se ptal, proč se Perseus zjevuje jenom jim a proč se pořádáním tělocvičných zápasů odlišují ode všech ostatních Egyptanů, odpověděli, že Perseus pocházel z jejich města. Danaos a Lynkeus byli Chemmité a vypluli do Řecka. Když od nich počítali generace, došli až k Perseovi. Perseus přišel do Egypta z toho důvodu, o kterém hovoří i Řekové, aby totiž přinesl z Libye hlavu Gorgóninu, a přišel i do jejich města a poznal všechny příbuzné. Již před příchodem do Egypta znal jméno města Chemmis, neboť se je dozvěděl od své matky. Tělocvičný závod konají na jeho příkaz.

[92] Všechny tyto obyčeje dodržují ti Egyptané, kteří sídlí nad bažinami. Ti, kdo se usadili v bažinách, mají stejné zvyky jako i ostatní Egyptané. Mimo jiné má každý z nich jen jednu ženu, jako Řekové. Pro snadnější získání potravy si však vynášeli další obyčeje. Když řeka stoupne a změní rovinu v moře, vyrůstá z vody mnoho lilií, kterým Egyptané říkají lotos. Egyptané je požívají, suší na slunci a středy z nich, podobné makovicím, drtí a dělají z nich chleby pečené na ohni. I kořen lotosu je jedlý a chutná nasládle; je silný, velikosti asi jablka.

Jsou i jiné lilie, které se podobají růžím a také rostou v řece; jejich plod vyrůstá z dalšího kalicha, vyrostlého z kořene; na pohled vypadá úplně jako vosí plást. Jsou v něm četná jedlá jádra, velká asi jako jádro olivy, a požívají se čerstvá i sušená.

Papyrus, který roste každý rok, vytrhávají z bažin, horní část odřezávají a používají k jiným účelům, zbývající spodní část, zděli asi jednoho lokte, prodávají k jídlu. Ti, kdo si chtějí na papyru zvlášť pochutnat, jedí jej dušený v rozžhaveném hliněném hrnci. Ti z nich, kteří se živí pouze rybami, vyvrhují je, když je uloví, suší na slunci a požívají je sušené.

[93] Tažné ryby se v řekách téměř nelíhnou. Žijí v jezerech, a když na ně přijde pud páření, houfně vyplouvají do moře. V čele plují samci a vystřikují semeno, samice je následují, semeno polykají a tak se oplodňují. Když se v moři oplodnily, plavou zase zpátky na svá obvyklá místa. Nevedou je však už samci, nýbrž v čele plují samičky. Vedouce hejno činí samičky totéž, co činili samci, trousí za sebou porůznu vajíčka jako zrnka prosa a samci za nimi je požívají. Ta zrníčka prosa, to jsou

vlastně ryby, protože z těch, která zbudou a nejsou pohlcena, ryby vyrůstají.

Ty ryby, které člověk chytne, když vyplouvají k moři, mají hlavy odřené po levé straně, a ty, které se vracejí, zase po pravé. To se jim stává proto, že se při cestě do moře přidržují levého břehu a při cestě nazpátek téhož a při tom se na sebe tlačí a co nejvíce se navzájem dotýkají, aby si v proudu nezmýlily cestu.

Když začíná Nil stoupat, dutiny v zemi a bažiny podél řeky se začínají nejdříve plnit prosakující vodou; hned jak se naplní, je zároveň všechno plné malých rybek. Myslím, že vím, kde se tam berou. Když minulý rok Nil opadal, zanechaly tam březí ryby svá vajíčka a odpluly s poslední vodou. Jakmile se svým časem voda vrátila, ihned se z vajíček líhnou ryby. Tak tomu tedy je s rybami.

[94] Egypťané, kteří sídlí v okolí bažin, používají oleje z plodů skočcových (Egypťané mu říkají kiki) a dělají ho tak, že sejí na březích řek a jezer skočec, který u Řeků roste divoce. Skočec, zasévaný v Egyptě, nese hodně plodů, které však nelibě páchnou. Když je seberou, tu jich část rozdrťí a vylisují, část vysuší a vyvaří a shromažďují tekutinu, která z nich vytéká. Tekutina je mastná a v ničem nezůstává za olejem, kterého se používá ke svícení, má však nepříjemný zápach.

[95] Proti nespočetným komárům učinili taková opatření, že ti, kdo bydlí nad bažinatým územím, s prospěchem využívají věží, na které vystupují ke spánku; komáři totiž nejsou schopni pro větry vysoko létat. Ti, kdo sídlí okolo bažin, si místo věží vymysleli něco jiného. Každý člověk tam má síť, se kterou ve dne loví ryby a v noci jí používá tak, že ji zavěsí okolo lůžka, na kterém spává, a když jde spát, zaleze pod ni. Když se člověk zabalí do svého pláště nebo dojemného plátna, koušou ho komáři skrze ně; přes síť se však o to ani nepokoušejí.

[96] Lodky, na kterých vozí náklady, se dělají z akácie, která je tvarem velice podobná kyrenskému lotosu a z níž prýští klovatina. Z akácie nařezají prkénka zděli dvou loket, skládají je na sebe jako cihly a lod stavějí tak, že dvouloketní prkna připevňují okolo velikých a silných trámů. Když takovýmto způsobem lod postavili, připevňují na ni svrchu příčné vzpěry. Lodních žeber nepoužívají vůbec; spáry ucpávají t zevnitř papyrem. Kormidlo dávají jen jedno a prostrkují je kýlem. Stěžeň mají ze dřeva akáciového a plachty z papyru.

Tato plavidla nejsou schopná plout proti proudu řeky, pokud nevané silný vítr; vlekou je ze souše. Po proudu plují tak, že mají desku z tamaryškového dřeva, pošitou rákosovou rohoží, a provrtný kámen o váze asi dvou talentů; desku uvázanou na laně spouštějí do vody před lodí, aby ji voda nesla, a kámen na jiném laně spouštějí do vody vzadu. Deska, jak ji proud uchvátí, pluje rychle kupředu a táhne bárku za sebou (tak totiž těm lodkám říkají), kámen pak, který se vleče vzadu a je v hloubce, plavbu usměrňuje. Takových plavidel mají veliké množství a některá uvezou mnoho tisíc talentů.

[97] Když se Nil rozlije po souši, vyčnívají z vody pouze města a podobají se tím velice ostrovům v Egejském moři. Ostatní území egyptské se totiž stává mořem a jen města jsou nad vodou. Když toto období nastane, neplaví se Egyptané již řečištěm, nýbrž napříč rovinou. Pluje-li se proti proudu z města Naukratis do Memfidy, vede cesta podél samotných pyramid; to však není cesta běžná, ta vede přes špici Dely a okolo města Kerkasóru. Když se pluje rovinou od moře a od města Kanóbu do Naukratidy, přijde se do města Anthylly a do města Archandrova.

[98] Anthylla je město známé výrobou obuvi a patří do výlučného vlastnictví manželce právě panujícího egyptského krále; děje se tak od té doby, co je Egypt pod perskou nadvládou. Druhé město má tuším jméno po zeti Danaovu, Archandrovi, synu Fthia, syna Achaiova; proto se jmenuje město Archandrovo. Mohl by to sice být i nějaký jiný Archandros, nicméně jméno egyptské není.

[99] Až po toto místo je mé vyprávění založeno na tom, co jsem viděl, k čemu jsem dospěl rozumem; dále budu vypravovat egyptské dějiny, jak jsem je slyšel. Leč i v těchto věcech bude leccos, co jsem sám viděl.

Kněží pravili, že první egyptský král Mén zajistil město Memfis hrázemi. Celá řeka totiž teče podél písčitého pohoří na straně k Libyi a Mén dal asi sto stadií nad Memfidou zasypat oblouk směřující k jihu, čímž jednak vysušil původní řečiště, jednak svedl řeku kanálem doprostřed mezi obě pohoří. Ještě dnes, pod vládou Peršanů, dávají veliký pozor na tento ohyb Nilu, který je uzavřen, a každý rok hráz zpevňují. Kdyby ji totiž řeka prolomila a přelila se tamtudy, nastalo by pro celou Memfidu nebezpečí, že bude zaplavena.

Když se tomuto prvnímu králi Ménovi podařilo zahrazené území vysušit, založil na něm město, které se dnes jmenuje Memfis. Okolo města dal na severní a na západní straně vykopat jezero, napájené z řeky

(východní stranu uzavíral Nil sám), a ve městě dal postavit veliký chrám Héfaistův, který opravdu stojí za zmínku.

[100] Po Ménovi vypočítali kněží podle knihy jména dalších tří set třiceti králů. Mezi tolika lidskými pokoleními bylo osmnáct Aithiopů a jedna žena domácího původu, ostatní byli Egyptané a muži. Ona žena, která byla královnou, se jmenovala Nitókris, stejně jako ona královna babylónská.

O té vypravovali, že pomstila svého bratra, kterého Egyptané jako svého krále zabilí a po jeho smrti odevzdali královskou hodnost jí. Zahubila mnoho Egyptanů lstí. Dala totiž postavit velmi dlouhé podzemní stavení a pod záminkou, že je chce zasvětit, připravila něco jiného. Pozvala si ty z Egyptanů, o nichž věděla, že mají největší díl spolu viny na oné vraždě, mnoho jich pohostila, a zatímco hodovali, dala vpustit dovnitř řeku velikým skrytým kanálem. Tolik o ní vypravovali a kromě toho ještě, že se po činu ukryla v místnosti plné popela, aby unikla trestu.

[101] O ostatních králich pravili, že se nevyznamovali žádnými činy a že tedy nijak nevynikli, kromě jediného, posledního z nich, Moirise. Ten po sobě zanechal na památku severní nádvoří Héfaistova chrámu a dal vyhloubit jezero, o němž později povím, jak veliký je jeho obvod, a v jezeře dal postavit pyramidy, o jejichž velikosti se zmíním zároveň s jezerem. Takové věci dokázal Moiris, ale z ostatních již nikdo nic.

[102] Ony krále jsem tedy pominul a zmíním se o králi, který po nich následoval a který se jmenoval Sesóstris. O tom kněží vypravovali, že jako první vyplul s válečnými loďmi z Arabského zálivu a podrobil si obyvatele okolo Rudého moře. Na další plavbě se dostal na moře, po kterém už nebylo možno plout, protože bylo hluboké. Když se odtamtud vrátil do Egypta, sebral prý podle údajů kněží veliké vojsko, táhl po pevnině a podmaňoval si každý národ, na který cestou narazil.

Pokud u některých národů shledal, že jsou silné a že velmi lpějí na svobodě, těm na počest postavil v jejich území sloupy s nápisy, v nichž uvedl své jméno a svou vlast a že je podrobil mocí. Těm, jejichž měst dobyl bez boje a snadno, dal to na sloupy napsat podobným způsobem jako národům statečným a dal k tomu přimalovat ženské přirození, čímž chtěl naznačit, že byli zbabělí.

[103] Takovým způsobem prošel pevninou, až přešel do Asie a do Evropy a podmanil si Skythy a Thráky. U nich je tuším nejzazší mez,

kam egyptské vojsko dorazilo. Na jejich území se totiž nacházejí ony sloupy, ale dále už ne. Odtamtud se obrátil nazpět.

Když přišel k řece Fásis, nedovedu přesně povědět, co se potom stalo; buď sám král Sesóstris oddělil část svého vojska, ať už jakkoli velkou, a zanechal ji tam, aby se tam usadili jako obyvatelé, nebo někteří z jeho vojáků unaveni jeho bludnou cestou u řeky Fásis zůstali.

[104] Kolchové totiž vypadají, jako by byli egyptského původu. Mluvím o tom, protože jsem to sám poznal dříve, než jsem o tom slyšel od jiných. Když mi to přišlo na mysl, vyptával jsem se obojích, a Kolchové se spíše pamatovali na Egyptany nežli Egyptané na Kolchy. Egyptané pravili, že se domnívají, že Kolchové jsou potomky Sesóstrisova vojska.

Já sám jsem o tom soudil podle toho, že jsou tmavé pleti a že mají kadeřavé vlasy. To však nevedlo k ničemu, neboť jsou i jiní takoví. Spíše šlo o to, že ze všech lidí pouze Kolchové, Egyptané a Aithiopové odedávna provádějí obřízku. I Foiničané a Syrové v Palestině* souhlasně tvrdí, že se tomu naučili od Egyptanů. Syřané, kteří sídlí okolo řek Termódontu a Parthenionu, a jejich sousedé Makrónové tvrdí, že ji poznali nedávno u Kolchů. To jsou totiž jediní lidé, kteří pěstují obřízku, a zdá se, že tak činí stejným způsobem jako Egyptané.

Pokud jde o Egyptany a Aithiopy, nedovedu povědět, kteří z nich se tomu naučili od těch druhých; zdá se, že je to obyčej starobylý. Že obřízku poznali ve styku s Egyptem, toho je pro mě důležitým svědectvím i to, že ti Foiničané, kteří pěstují styky s Řeckem, nenapodobují již Egyptany, pokud jde o pohlavní údy, a své potomky neobřezávají.

[105] O Kolších povím i jinou věc, již se podobají Egyptanům. Pouze oni a Egyptané vyrábějí plátno stejným způsobem a celý jejich způsob života i jazyk se navzájem podobá. Plátnu z Kolchidy říkají Řekové sardské, kdežto plátnu přicházejícímu z Egypta říkají egyptské.

[106] Většina sloupů, které po různých zemích postavil egyptský král Sesóstris, se již nezachovala, sám však jsem je viděl v palestinské Sýrii i s řečenými nápisy a s ženským přirozením. I v Iónii jsou dvě vyobrazení tohoto muže vytesaná na skalách, na cestě z území efeského do Fókaie a na cestě ze Sard do Smyrny. Na obou místech je vytesána postava muže velikosti pěti pídí, v pravici má kopí a v levici luk a stejně i jinou

výzbroj, a to egyptskou i aithiopskou. Od jednoho ramene ke druhému má přes prsa nápis vytesaný egyptskými hieroglyfy tohoto znění:

TUTO ZEMI JSEM ZÍSKAL VLASTNÍMA RUKAMA.

Kdo to je a odkud, to se tam nepozná, ale jinde je to jasné. Někteří z těch, kdo to viděli, se domnívají, že je to podobizna Memnonova, ale v tom jsou daleko od pravdy.

[107] O Egypt'anu Sesóstrisovi vypravovali kněží, že když se vracel a přiváděl s sebou mnoho lidí z národů, jejichž země si podmanil, a přibyl do pélúských Dafnai, pozval ho spolu s jeho syny k hostině jeho bratr, kterému Sesóstris svěřil správu Egypta, a dal okolo paláce navršit dřevo a zapálit. Když se to Sesóstris dověděl, ihned se poradil se svou ženou, neboť i ženu měl na výpravě s sebou. Ona mu poradila, aby dva ze synů, jichž bylo šest, položil přes hranici a tak přemostil požár, oni pak aby po nich přešli a tak se zachránili. Sesóstris tak učinil; dva jeho synové tak uhořeli a ostatní se zachránili spolu s otcem.

[108] Po návratu do Egypta Sesóstris bratra potrestal a množství lidí, které s sebou přivedl z podrobených zemí, použil k následujícím pracem. Přivlékali kameny, které se za vlády tohoto krále dopravovaly do chrámu Héfaistova, a byly to kameny ohromné velikosti, a z donucení kopali všechny kanály, které dnes v Egyptě jsou. Tak učinili proti své vůli z Egypta, který byl předtím sjízdný pro jízdu i pro vozy, zemi pro obojí nepoužitelnou. Od té doby, i když je celý Egypt rovinatý, se stal nesjízdným pro koně i pro vozy.

Příčinou toho je množství kanálů vedoucích rozličnými směry. Důvod, proč král zemi takto rozbrázdil, je ten, že Egypt'ané, kteří měli města nikoli u řeky, nýbrž ve vnitrozemí, měli nedostatek vody, když řeka opadla, a pili vodu příliš slanou, kterou čerpali z cisteren. Proto tedy nadělal Sesóstris po Egyptě kanály.

[109] Tento král prý rozdělil půdu mezi všechny Egypt'any a každému přidělil stejně velký čtverhranný díl; podle toho pak určil daně a nařídil, aby byly odváděny ročně. Jestliže řeka někomu kus pozemku urvala, přišel ke králi a oznámil, co se stalo. Král poslal své lidi, aby věc zhlédli a vyměřili, o kolik se pozemek zmenšil, aby pak jeho majitel platil nařízenou daň úměrně podle zbylé výměry. Myslím, že tak vzniklo zeměměřičství a dostalo se do Řecka.

Nástroj pro určování ročních období*, sluneční hodiny a rozdělení dne na dvanáct dílů poznali Řekové od Babyloňanů.

[110] Jediný tento egyptský král vládl v Aithiopii a jako památku po sobě zanechal kamenné sochy před chrámem Héfaistovým, a to dvě o velikosti třiceti loket, představující jeho a jeho manželku, a dvacetiloketní sochy svých čtyř synů.

V době daleko pozdější nedovolil Héfaistův kněz Peršanu Dareiovi, aby proti nim postavil svou sochu, prohlásiv, že Dareios nevykonal takové činy, jako egyptský Sesóstris. Sesóstris si totiž podrobil nemenší počet národů než Dareios, a nadto i Skythy, kdežto Dareios Skythy podmanit nemohl. Není prý tedy spravedlivé, aby postavil svůj obětní dar před obětní dary onoho krále, když ho nepřekonal svými činy. Dareios prý mu jeho slova prominul.

[111] Po smrti Sesóstrisově zdědil prý královskou hodnost jeho syn Ferón. Ten se nevyznamenal žádnou válečnou výpravou, řízením osudu však oslepl, protože se dopustil takového činu. Řeka tenkrát stoupla nejvíce o osmnáct loket, a když se přelila přes pole, strhl se víchř a na řece vzniklo vlnobití. Král prý ve své zpučnosti popadl kopí a hodil je doprostřed vírů řeky. Hned nato onemocněl s očima a oslepl. Deset let byl slepý a jedenáctý rok mu přišla věštba z města Butó, že pomine čas jeho trestu a on opět prohlédne, když si oči umyje močí ženy, která měla styky jen se svým mužem a jiné muže nepoznala.

Zkusil to nejprve se svou ženou, a když neprohlédl, zkoušel postupně všechny; když se mu vrátil zrak, dal shromáždit ženy, které vyzkoušel, kromě té, jejíž močí si oči vymyl a prohlédl, do jednoho města, které se teď jmenuje Erythré Bólos, a když je shromáždil, dal je všechny upálit spolu s městem. Tu, po jejíž moči prohlédl, si podržel za manželku.

Když se zbavil očního neuhu, věnoval obětní dary do všech významných chrámů. Stojí opravdu za to, abych uvedl, jaká díla věnoval do Héliová chrámu: dva kamenné obelisky, které stojí za vidění; každý z jediného kusu kamene, dlouhého sto loket a širokého osm loket.

[112] Po něm prý nastoupil jako král muž z Memfidy, jeho jméno v řeckém jazyku zní Próteus. Jeho posvátný okrsek je nyní v Memfidě velice krásný a pěkně uspořádaný, na jih od chrámu Héfaistova. Okolo tohoto posvátného obvodu sídlí Foiničané z Tyru a celé to místo se nazývá Tyrským tábořištěm.

V posvátném obvodu Próteově je chrám, kterému se říká chrám Afrodíty Cizinky. Domnívám se, že je to chrám Heleny, dcery Tyndareovy, neboť jednak jsem slyšel vyprávět, že Helena žila u Prótea,

jednak i proto, že je nazván příjmím Afrodíty Cizinky. Kolik je kde Afrodítiných chrámů, nikde nemá pojmenování po Afrodítě Cizince.

[113] Když jsem se vyptával, pověděli mi kněží, že události okolo Heleny byly tyto: Když Alexandros Helenu ve Spartě uchvátil, odplul do své vlasti. Jak se však v egejském moři stává, zahnal ho nepříznivé větry do moře egyptského a odtud, protože bouře neustala, připlul do Egypta, a to do dnešního kanóbského ústí Nilu a do Tarichájí. Na pobřeží tam stál (a stojí dodnes) chrám Héraklův. Do toho když uteče otrok, odhodí číkoli posvátné znamení a odevzdá se bohu, není dovoleno se ho dotknout. Tento obyčej trvá beze změny odedávna až do mých časů.

Tomuto Alexandrovi tedy utekli otroci, kteří se dozvěděli o zákonu, který platí o onom chrámu, usedli tam jako prosebníci k bohovi a žalovali na Alexandra, protože mu chtěli uškodit. Vypověděli všechno, jak se měly věci s Helenou a s bezprávním způsobeným Meneláovi. Žalobu vznesli u kněží a u strážce onoho nilského ústí, který se jmenoval Thónis.

[114] Když Thónis o těch věcech uslyšel, poslal co nejrychleji Próteovi do Memfídy zprávu tohoto znění:

„Přišel k nám cizinec, původem Trojan, který se v Řecku dopustil bezbožného činu. Svedl ženu svého hostitele a přichází s ní k nám a veze velmi mnoho pokladů, neboť ho do naší země zahnal větry. Máme ho nechat odplout beze škody, nebo mu máme odejmout, s čím přišel?“

Próteus odpověděl: „Toho člověka, ať je to kdokoli, který se dopustil bezbožného činu vůči svému hostiteli, zajměte a přiveďte ke mně, abych zvěděl, co asi bude povídat!“

[115] Když to Thónis vyslechl, zajal Alexandra a zabavil jeho lodi. Potom ho odvedl do Memfídy a spolu s ním Helenu i poklady a dále i prosebníky. Když byli všichni dopraveni k Próteovi, zeptal se Alexandra, kdo je a odkud pluje. Alexandros mu vyložil svůj rod a pověděl jméno své vlasti a pověděl mu i, odkud pluje.

Potom se ho Próteus ptal, kde vzal Helenu. Když se Alexandros v řeči vytácel a neřekl pravdu, usvědčili ho ti, kteří se stali prosebníky o pomoc, tím že podrobně vyložili, jaké se dopustil křivdy. Nakonec vynesl Próteus toto rozhodnutí:

„Kdybych si velice nezakládal na tom, že nezabím nikoho z cizinců, kteří kdy byli zahnáni větry a přišli do mé země, potrestal bych tě místo

toho Řeka, neboť ses, bídníku, dopustil nejbezbožnějšího činu, ač ti bylo poskytnuto pohostinství. Vešel jsi k ženě svého hostitele a to ti nestačilo; omámil jsi ji a tajně jsi s ní uprchl. Avšak ani ona sama ti nestačila, vyloupil jsi dům svého hostitele a teď přicházíš sem. Protože si tedy velice zakládám na tom, že cizince nezabývám, nedovolím ti, abys tuto ženu a poklady odvezl, nýbrž zachovám je pro řeckého pohostinného přítele, dokud sám nepřijde a nebude si je chtít odvést. Tobě samotnému a tvým druhům pak přikazuji, abys do tří dnů odplul z mé země někam jinam; neučiníš-li tak, budu vás pronásledovat jako nepřátele.“

[116] Takový průběh měl podle kněží Helenin příjezd k Próteovi. Myslím, že i Homér se o této historce dozvěděl, ale nehodila se mu do jeho eposu stejně dobře jako druhá verze, které použil; proto ji nechal stranou. Naznačil však, že i tuto zprávu zná. Je to patrné z toho, jak v Iliadě vylíčil Alexandrovo bloudění (a nikde jinde se k tomu už nevrací), jak byl s Helenou zaháněn sem a tam ze správné cesty a jak přišel do Sidónu ve Foinikii. Připomíná to v písni o hrdinských činech Diomédivých. To místo zní takto:

Byly tam řízy přepestré, sidónské šily je ženy; sám bohům podobný Alexandros šije přivezl kdysi z Sidónu, moře když široké přeplul a přistál tam u nich cestou, když Helenu slavného rodu vezl si domů.

I v Oddyssei se o tom Homér zmiňuje těmito slovy:

Takové léky, a účinné, s důmyslem zchystané měla Diova dcera: Polydamna jí je v Egypte dala, Thónova choť; tam úrodná země byliny různé plodí, jez lidem k užitku nebo i ke škodě slouží.

Dále pak praví Meneláos Télemachovi:

Ač jsem se vrátit sem spěchal, mě v Egyptě zdrželi bozi, protože jsem jim předem nevzdal oběti slavné.

V těchto slovech Homér dává najevo, že ví o Alexandrově zbloudění do Egypta. Sýrie totiž sousedí s Egyptem a Foiničané, jimž patří Sidón, sídlí v Sýrii.

[117] Nemálo, ba dokonce velice naznačuje následujícími slovy i toto místo, že Kyperský epický cyklus nesložil Homér, nýbrž někdo jiný. V Kyperském cyklu se totiž praví, že Alexandros připlul s Helenou ze Sparty do ília třetí den, protože „příznivý vítr mu vál a moře se chovalo klidné“. V Iliadě však praví Homér, že s ní bloudil. Nechme však teď stranou Homéra i Kyperský cyklus.

[118] Ptal jsem se kněží, zda je to, co Řekové vypravují o událostech u ília, nepravdivé nebo není. Oni mi na to odpověděli to, co prý se dozvěděli na své otázky od samotného Meneláa. Po Helenině únosu přišlo do země Teukrů velké řecké vojsko Meneláovi na pomoc; vystoupilo na souš, zbudovalo si tábor a vyslalo poselstvo do ília. Šel s ním i sám Meneláos. Když vstoupili poslové dovnitř hradeb, požadovali prý vrácení Heleny a pokladů, které Alexandros Meneláovi uloupil, když od něho odjížděl, a pokutu za spáchané bezpráví. Teukrové však tvrdili stále totéž, tehdy i později, pod přísahou i bez přísahy, že nemají ani Helenu, ani požadované poklady, \ nýbrž že je to všechno v Egyptě a že přece nemohou po právu poskytnout zadostiučinění za to, co zadržuje egyptský král Próteus.

Řekové mysleli, že si z nich Trojané tropí šašky, a pustili se do obléhání, až města dobyli. Když hradeb dobyli, Helenu nenašli a dověděli se totéž co dříve. Uvěřili tedy té první zprávě a poslali Meneláa samotného k Próteovi.

[119] Meneláos dorazil do Egypta, doplul proti proudu Nilu do Memíidy a vylíčil pravdivě, jak se věci měly. Dostalo se mu velkolepého pohoštění a obdržel zpátky Helenu, již se nic zlého nepříhodilo, a s ní všechny své poklady. Nicméně, když toho dosáhl, dopustil se Meneláos vůči Egyptanům bezpráví. Když chtěl odplout, zadrželo ho bezvětrí, a když už trvalo dlouho, nastrojil lstivě bezbožný skutek. Dal chytit dvě děti domácích lidí a obětoval je. Když vyšlo najevo, co učinil, upadl v nenávist, pronásledovali ho a on uprchl na lodích do Libye. Kam se obrátil potom, to už Egyptané nedovedli povědět. Z toho, co jsem vylíčil, pravili, že část zvěděli pátráním, a to, co se udalo u nich, vylíčili, protože to věděli bezpečně.

[120] Tak to vypravovali egyptští kněží a i já sám se přikláním k tomu, co pověděli o Heleně. Uvažuji takto: Kdyby byla bývala Helena v íliu, byli by ji Řekům určitě vydali, ať Alexandros chtěl, nebo nechtěl. Priamos přece nebyl takový blázen, a jeho příbuzní také ne, že by chtěli uvést v nebezpečí své životy, své děti i své město proto, aby mohl mít Alexandros Helenu za manželku. I kdyby tak zpočátku byli smýšleli – když přišlo ve srážkách s Řeky mnoho Trojanů o život a nejméně dva nebo tři synové samotného Priama (ne-li více) v boji padli, pokud přijmeme líčení básníků, když se tedy takové věci udaly, tu věřím, že by byl jistě Priamos Helenu Řekům vydal, i kdyby to byla manželka jeho, protože by se byl chtěl zbavit hrozící pohromy. Kromě toho nebyl Alexandros následníkem trůnu, který by byl řídil stát, až bude Priamos

stár, nýbrž po Priamově smrti se měl stát králem Hektór, starší než on a mužnější. Tomu by se bylo neslušelo trpět, aby bratr páchal bezpráví a stal se nadto příčinou velikých neštěstí pro něho samotného i pro všechny ostatní Trojany. Helenu však vydat nemohli a Řekové jim nevěřili, ač mluvili pravdu. Podle mého mínění to způsobilo božstvo, aby Trojané svou úplnou zkázou ukázali lidem, že za velká bezpráví přicházejí od bohů také veliké tresty. Myslím, že to tyto události potvrzují.

[121] Po Próteovi prý převzal vládu Rampsinitos, který po sobě zanechal na památku západní nádvoří chrámu Héfaistova. Naproti nádvoří dal postavit dvě sochy, vysoké pětadvacet loket. Té, která stojí na severní straně, říkají Egyptané Léto a jižní soše Zima. Tu, které říkají Léto, tu uctívají a činí jí dobře, té pak, která je nazvána Zimou, činí pravý opak.

Tento král prý měl ohromné bohatství stříbra, takže ho v tom nemohl žádný z pozdějších králů překonat, ba ani se mu přiblížit. Když prý chtěl své poklady bezpečně uložit, dal postavit kamennou síň, jejíž jedna stěna byla částí vnější zdi budovy. Její stavitel však ve zlém úmyslu připravil takovou lest, že jeden kámen ve stěně upravil tak, aby ho dva muži nebo i jeden mohli snadno ze stěny vyjmout.

Když byla síň dostavěna a král v ní uložil své poklady, tu po čase stavitel na konci svého života povolal syny (měl prý dva) a vyložil jim, jak se lstivě zachoval při stavbě královské pokladnice a tím se o ně postaral, aby mohli žít v hojnosti. Podrobně prý jim vylíčil, jak se kámen vyndává, a udal jim jeho rozměry. Právil jim, že když toho budou dbát, že budou moci hospodařit s královskými penězi. Stavitel zemřel a jeho synové dlouho neodkládali. Přišli v noci ke královskému paláci, našli onen kámen ve stavbě, snadno jím pohnuli a odnesli si mnoho peněz.

Když pak král jednou síň otevřel, podivil se, když viděl, že nádoby s penězi nejsou plné. Nevěděl však, koho má pohnát k zodpovědnosti, neboť pečeti byly neporušené a síň i uzavřená. Když se mu i podruhé a potřetí po otevření zdálo, že peněz je stále méně (zloději totiž ve svém loupení neustávali), učinil toto: nařídil zhotovit smyčky a rozestavit je okolo nádob s penězi.

Zloději přišli jako předtím a jeden z nich vlezl dovnitř, ř Jakmile se však přiblížil k nádobě, ihned ve smyčce uvázl. í Pochopil, do jaké zlé situace se dostal, ihned zavolal bratra a pověděl mu, co se stalo. Poručil mu, aby co nejrychleji vlezl dovnitř a uřízl mu hlavu, aby nestrhl do

záhuby i jeho, kdyby i ho spatřili a poznali. Bratr uznal, že má pravdu, poslechl ho a učinil tak. Kámen zastrčil na jeho místo a s bratrovou hlavou odešel domů.

Jakmile nastal den, vstoupil král do síně a užasl, když spatřil, že je ve smyčce bezhlavé tělo zloděje a síň je neporušena; a nemá nikde ani vchod ani otvor. Nevěda si rady, dal pověsit zlodějovu mrtvolu na hradební zed, k ní dal postavit strážce a těm nařídil, aby zatkli a k němu přivedli toho, koho uvidí zaplakat nebo zanaříkat.

Matka nebožtíkova těžce nesla, že tam jeho tělo visí, a domlouvala synovi, který zůstal naživu; nařizovala mu, aby dosáhl jakýmkoli bude moci způsobem toho, aby bratrovo tělo sňal a odnesl. Stále mu vyhrožovala, jestliže to neučiní, že půjde ke králi a udá, že on má ty peníze.

Když matka na zbylého syna urputně naléhala a on, ač jí to rozmlouval, nemohl ji přesvědčit, vymyslel prý si takový plán. Přistrojil osly, naplnil měchy vínem, naložil je na osly a potom je hnal. Jakmile se přiblížil ke strážcům, kteří hlídali pověšenou mrtvolu, zatáhl za dva či tři zavázané cípy měchů a uvolnil je. Když víno vytékalo, bil se do hlavy a hlasitě křičel, jako by nevěděl, ke kterému oslu se má obrátit dřív. Když prý strážcové viděli, že vytéká mnoho vína, seběhli, na cestu s nádobkami, vytékající víno chytali a radovali se, že se zadarmo napijí. On však předstíral hněv a všem jim nadával. Když mu strážci domlouvali, tvářil se po chvíli, jako by se uklidňoval a jako by ho hněv přecházel. Nakonec zahnal osly z cesty stranou a měchy upravoval.

Slovo dalo slovo, kterýsi ze strážců s ním zažertoval a rozesmál ho a on jim jeden měch daroval. Strážci se hned nas k místě rozložili a chystali se k pití. I jeho vyzvali a vybízeli ho, aby zůstal a pil s nimi. Dal si tedy říci a zůstal. A poněvadž ho k pitce přátelsky přijali, přidal jim ještě další měch.

Hojným pitím se strážcové opili do němoty, zmohl je spánek a usnuli tam, kde popíjeli. On pak, když noc pokročila, bratrovo tělo sňal a všem strážcům na potupu ostříhal vousy na pravé tváři. Mrtvolu naložil na své osly a odejel domů, čímž splnil matčin příkaz.

Když králi oznámili, že někdo zlodějovu mrtvolu ukradl, zle se rozhněval a chtěl za každou cenu zjistit, kdo to mohl být, kdo takové věci páchá. Učinil tedy to, čemu se mi nechce věřit. Vlastní dceru prý poslal do nevěstince a přikázal jí, aby přijímala všechny bez rozdílu, ale

než by se komu poddala, aby každého přinutila říci jí, co se mu v životě podařilo vykonat nejchytřejšího a nejbezbožnějšího. Kdo by jí pověděl, co se stalo se zlodějem, toho aby chytila a nepouštěla ven.

Dcera jednala podle otcova příkazu, ale zloděj se dozvěděl, proč se to děje, a umínil si, že krále svou prohnaností překoná. I učinil to, že uřízl čerstvé mrtvole ruku u samého ramene, ukryl ji pod pláštěm a vešel k dceři královské. Když se ho ptala stejně jako jiných, pověděl jí, že nejhříšnějšího skutku se dopustil, když uřízl hlavu bratrovi, chycenému do smyčky v královské pokladnici, a nejchytřejšího, když opil strážce a sňal pověšenou mrtvolu bratrovu.

Jakmile to uslyšela, chopila se ho, ale zloděj jí ve tmě podal ruku mrtvoly. Ona ji chytila, neboť myslela, že drží ruku jeho. Zloděj však ruku pustil a uprchl dveřmi pryč.

Když se i tato událost ke králi donesla, užasl nad lstivostí a odvahou toho člověka. Nakonec rozeslal posly do všech měst a dal vyhlásit, že poskytne zloději beztrestnost a slíbil mu velikou odměnu, když se k němu dostaví. Zloděj mu uvěřil a přišel. Rampsinitos se mu velice podívoval a dal mu svou dceru za manželku jakožto nejchytřejšímu z lidí. Neboť Egyptané prý vynikají nad ostatní lidi, ale on nad Egyptany.

[122] Potom prý tento král sestoupil zaživa do míst, kde se Řekové domnívají, že je podsvětí, a hrál prý tam v kostky s bohyní Démétér. Vyhrával i prohrával a vrátil se obdarován od ní zlatým šátkem.

Po Rampsinitově návratu z cesty do podsvětí prý Egyptané zavedli slavnost, o které vím, že ji konají ještě za mých časů. Nemohu ovšem říci, zda ji slaví proto, či pro něco jiného. Toho dne utkají kněží plášť a jednomu ze svého středu zavážou páskou oči; potom ho s pláštěm vyvedou na cestu směřující k chrámu Démétrinu a sami se vrátí. Kněze se zavázanýma očima prý dva šakali vedou do Démétrina chrámu, který je od města vzdálen dvacet stadií, a zase zpátky z chrámu na totéž místo.

[123] Tím, co Egyptané vykládají, nechť si poslouží ten, komu jsou takové věci věrohodné. Mou vůdčí zásadou při celé té práci je, abych zapsal to, co jsem slyšel ode všech.

Vládci podsvětí jsou podle Egyptanů Démétér a Dionýsos. Egyptané také jako první vyslovili myšlenku, že lidská duše je nesmrtelná, a že když tělo umírá, přechází do jiného živého tvora, který se právě narodil. Když projde všemi tvory pozemskými, mořskými i okřídlenými, vchází

opět do těla rodícího se člověka. Tato pouť jí trvá tři tisíce let. Tuto nauku převzali i někteří Řekové, jedni dříve, jiní později, jako by byla jejich vlastní. Zním jejich jména, ale neuvedu je.

[124] Až do krále Rampsinita prý panoval v Egyptě dokonalý zákonný pořádek a Egypt velice vzkvétal. Po něm jim kraloval Cheops ten prý Egyptany přivedl do veliké bídy. Nejprve dal zavřít všechny chrámy a zbavil je obětí, potom přikázal všem, aby pracovali pro něho. Jedněm poručil, aby přivlékali k Nilu kameny z lomů v Arabských horách; když přivezli po lodích kameny přes řeku, nařídil jim, aby je převzali a vlekli je k pohoří Libyjskému. Pracovali ve skupinách po sto tisících lidí, každá vždy tři měsíce bez přestání.

Deset let trvalo utlačovanému lidu, než postavil cestu, po které se kameny tahaly. Postavili tuším dílo téměř tak veliké, jako je pyramida. Gesta je dlouhá pět stadií, široká deset sáhů a v místech, kde dosahuje největší výšky, je vysoká osm sáhů. Je z hlazeného kamene a jsou na ní vytesány obrazy. Deset let trvala stavba cesty, práce na pahorku, na němž stojí pyramidy, a stavba podzemních síní, které si dal vybudovat jako místo svého pohřbu na ostrově, kolem něhož dal zavést kanál z Nilu.

Stavba pyramidy samotné trvala dvacet let. Je čtverhranná a každé její průčelí je všude široké osm plether. Vysoká je také tolik; je z hlazeného kamene, spojovaného co nejpřesněji. Žádný z kamenů není menší třiceti stop.

[125] Pyramida sama byla stavěna stupňovitě, někteří tomu říkají výstupky, jiní schody. Když postavili první stupeň, zdvihali ostatní kameny zařízením, sestaveným z krátkých dřevěných tyčí, na první schod. Jakmile se kámen na něj dostal, byl vložen na další zařízení, postavené na prvním stupni; odtud byl vytažen na druhý schod k dalšímu stroji.

Kolik bylo stupňů, tolik bylo strojů, leda že by stroj byl jeden a přenášeli ho ze schodu na schod, jakmile kámen vyzvedli, protože zařízení se dalo lehce přenášet. Budtež uvedeny oba způsoby, tak jak se o nich vypravuje. Špička pyramidy byla dokončena nejdříve, potom dodělávali sousední vrstvy a nakonec dostavěli vrstvy při zemi a úpatí.

Egyptským písmem je na pyramidě napsáno, kolik spotřebovali dělníci ředkve, cibule a česneku. Pokud si dobře pamatují, co mi tlumočil kněz, který mi ten nápis předčítal, stálo to šestnáct set talentů stříbra. Je-li tomu tak, kolik asi stály ostatní náklady na železo, s nímž pracovali, na

stravu a oděv dělníků? Když na těch stavbách pracovali tak dlouho, jak bylo řečeno, pak zajisté, jak se domnívám, další neméně dlouhý čas trvalo, než vylámali a dopravili kameny a než zbudovali podzemní kanál.

[126] Cheops dospěl až k takovému stupni špatnosti, že dal v peněžní tísni svou dceru do nevěstince a přikázal jí, aby opatřila co nejvíce peněz. Kolik, to mi neřekli. Ona otcův příkaz splnila, sama pak se rozhodla, že po sobě zanechá památník. Od každého svého návštěvníka požadovala, aby jí daroval jeden kvádr. Z těchto kvádrů prý pak byla postavena prostřední ze tří pyramid, které stojí před velikou pyramidou. Každá její strana měří půl druhého plethra.

[127] Egyptané pravili, že tento Cheops kraloval padesát let a po jeho smrti zdědil vládu jeho bratr Chefrén. Jednal prý stejně jako Cheops a také dal postavit pyramidu, která však nedosahuje rozměrů Cheopsovy pyramidy. O tom jsme se ostatně přesvědčili změřením. Nemá podzemních komor ani do ní nevede kanál z Nilu jako do té druhé, v níž obtéká uvnitř vyzděným potrubím ostrůvek, na kterém Cheops spočívá. Základy pyramidy dal Chefrén postavit z barevného kamene aithiopského, a to o čtyřicet stop menší, a postavil ji stejně vysokou, jako je veliká pyramida. Obě stojí na témž návrší, vysokém asi sto stop. Chefrén prý vládl šestapadesát let.

[128] To dává dohromady jedno sto šest let, v nichž zakoušeli Egyptané nejvyšší bídu, a tak dlouho se neotevřely chrámy, které byly uzavřeny. Egyptané ty krále z nenávisti nechtějí ani jmenovat jejich jmény; i pyramidy nazývají pyramidami pastýře Filita, který v té době pásł dobytek na těch pozemcích.

[129] Po Chefrénovi prý se stal v Egyptě králem Cheopsův syn Mykerinos. Tomu se dílo otcovo nelíbilo; dal zase chrámy otevřít a lid, který byl na nejvyšší míru zbídačelý, * propustil k jeho vlastní práci a k obětem. Ze všech králů prý je soudil nejspravedlivěji. Kvůli tomu dochází největší pochvaly ze všech králů, kolik jich kdy v Egyptě bylo. I jiné pře rozhodoval dobře; jednou prý si kdosi dodatečně stěžoval na zadostiučinění, kterého se mu od něho dostalo, a on ho upokojil tím, že mu poskytl další náhradu. Ač byl Mykerinos k občanům mírný a tak pečlivě je spravoval, přece ho jako první neštěstí postihlo, že mu zemřela dcera, která byla jeho jediným dítětem v celém domě. Měl nesmírný žal nad tím, co se mu přihodilo, a chtěl dceru pochovat zcela jiným způsobem, nežli se pohřbívají jiní lidé. Dal proto zhotovit? dutou

dřevěnou sochu krávy, dal ji pozlatit a do ní dal uložit svou zemřelou dceru.

[130] Ona kráva nebyla uložena do země, nýbrž bylo možno ji spatřit ještě za mých časů v městě Sais v královském paláci v jedné umělecky vyzdobené síni. Po celý den se u ní pálí různá kadidla a každou noc u ní od večera do rána hoří lampa. Blízko krávy stojí v jiné síni sochy Mykerinových souložnic, jak pravili kněží v městě Sais. Stojí tam totiž asi dvacet dřevěných kolosů, představujících nahé ženy. Kromě toho, co mi řekli, nedovedu povědět, které ženy to opravdu jsou.

[131] Někteří vypravují o té krávě a o kolosech pověst, že se Mykerinos zamiloval do své dcery a že s ní proti její vůli souložil; dále vypravují, že se dívka ze žalu oběsila a on ji dal v té krávě pohřbít. Její matka dala usekat ruce služebným, které dceru otci vydaly, a jejich sochám se stalo totéž, i, co se jim stalo zaživa. Myslím však, že je tohle planým žvástem, fy mimo jiné i pokud jde o ruce kolosů. Vždyť jsme i my přece viděli, že ruce odpadly sešlostí věkem a ještě za mých časů je f bylo možno spatřit u jejich nohou.

[132] Celá kráva je zakryta purpurovým pláštěm. Je vidět jen její šíji a hlavu, pozlacenou velmi silnou vrstvou zlata. Mezi rohy je ve zlatě znázorněna sluneční dráha. Kráva nestojí na nohou, nýbrž spočívá na kolenou a veliká je jako vzrostlé živé zvíře.

Každoročně se ze síně vynáší, když Egyptané truchlí nad bohem, kterého při takové příležitosti nejmenují. Tehdy tedy vynášejí krávu na světlo a říkají, že dcera požádala umírajíc svého otce Mykerina, aby jednou za rok mohla spatřit slunce.

[133] Po zármutku s dcerou stihla tohoto krále druhá rána. Z města Butó mu přišla věštba, že bude žít jen šest let a sedmý rok že zemře. Mykerinos to těžce nesl a poslal prý do věštírny bohu potupný vzkaz, jímž mu vyčítal, že jeho otec a strýc dali zavřít chrámy a bohů nedbali a i lidi přiváděli do záhuby, a přesto žili velmi dlouho, on však že je zbožný, a přece má tak brzo zemřít. Z věštírny pak obdržel další věštbu, podle které prý právě i toto urychluje jeho konec; neboť prý nekonal, co bylo třeba konat. Egyptu prý se totiž musí sto padesát let dařit špatně a oba králové, kteří vládli před ním, to věděli, on však ne.

Když Mykerinos vyslechl, že je již o jeho osudu rozhodnuto, dal zhotovit množství lamp, a jakmile nastala noc, dal je rozsvěcet; popíjel a hodoval ve dne v noci, toulal se po bažinách a po lesích a všude tam, kde

se doslechl, že jsou nejpříjemnější místa pro potěšení. Vymyslel si to proto, aby dokázal, že věštba nemá pravdu, neboť ze šesti let se stane dvanáct, když se z nocí stanou dny.

[134] I on po sobě zanechal pyramidu, daleko menší než jeho otec, se čtvercovou základnou o straně o dvacet stop menší než tři plethra, z poloviny postavenou z aithiopského kamene.

Někteří z Řeků tvrdí, že je to pyramida hetéry Rodopis, ale není to pravda. Myslím, že ani nevědí, kdo to byla Rodopis, když to říkají; nepřipisovali by jí stavbu takové pyramidy, na kterou je potřeba vynaložit, abych tak řekl, bezpočtu tisíc talentů. Kromě toho byla Rodopis v květu svých let za krále Amasia, a nikoli za Mykerina. Žila o velmi mnoho let později po králích, kteří po sobě zanechali pyramidy, byla původem z Thrákie a byla otrokyní Iadmóna, syna Héfaistopolova ze Samu, spoluotrokyní bajkáře Aisópa; neboť i ten patřil Iadmónovi, jak jasně ukázala následující událost. Když delfská věštírna z božeho příkazu několikrát vyhlášovala výzvu, kdo by si chtěl vyzvednout pokutu za zabití Aisópovo, nepřihlásil se nikdo jiný než Iadmónův syn, druhý Iadmón, který si ji vyzvedl. Patřil tedy Aisópos Iadmónovi.

[135] Rodopis přišla do Egypta, protože ji tam přivedl Xanthos ze Samu, přišla vydělávat peníze svým tělem. Za veliké peníze ji však vykoupil Mytiléňan Gharaxos, syn Skamandrónymův, bratr básničky Sapphó. Tak se dostala Rodopis na svobodu a zůstala v Egyptě. Byla velice krásná a vydělávala veliké peníze, veliké pro Rodopis, ale ne tolik, aby to stačilo na takovou pyramidu. Kdo chce, může ještě dnes spatřit desetinu jejího jmění, vůbec není nutné jí připisovat velký majetek.

Rodopis si totiž usmyslela, že po sobě v Řecku zanechá památku tím, že dá udělat něco, co nelze najít jako obětní dar v jiném chrámu, a to na památku po sobě věnuje do Delf. Za desátý díl svého jmění dala zhotovit rozně na pečení celých kusů skotu, celé ze železa, tolik kusů, na kolik desetina stačila, a poslala je do Delf. Ještě dnes tam leží pohromadě za oltářem, který dali přímo naproti chrámu postavit svým nákladem Ghijští.

Hetéry v Naukratidě bývají opravdu krásné. Ta, o které tu vyprávím, se stala tak slavnou, že i všichni Řekové znali jméno Rodópino; později se po celém Řecku zpívaly písně o jiné, jménem Archidiké, ale o té se mluvilo méně. Charaxos, který Rodopis vykoupil, se vrátil do Mytilény a Sapphó se mu v jedné písni velice posmívala. Tolik o Rodopis.

[136] Po Mykerinovi se stal egyptským králem Asychis, jak říkali kněží. Ten dal u Héfaistova chrámu postavit východní nádvoří, které je zdaleka nejkrásnější a daleko největší. Na všech nádvořích jsou vytesané sochy a tisíceré jiné stavební ozdoby, ale na východním je jich vůbec nejvíce.

Za vlády tohoto krále prý velice uvázly peněžní obchody a Egyptanům se dostalo zákona, podle kterého obdržel půjčku jen ten, kdo dal v zástavu mumii svého otce. K tomuto zákonu byl stanoven ještě dodatek, že ten, kdo úvěr poskytuje, vládne také hrobkou dlužníka; tomu, kdo takovou zástavu poskytl a pak nechtěl dluh splatit, hrozil trest, že se mu po smrti nedostane pohřbu a že nebude pochován ani nikdo z příslušníků jeho rodiny, jestliže zemře.

Král Asychis chtěl překonat své předchůdce na egyptském trůně a zanechal po sobě na památku pyramidu postavenou z cihel, na které byl do kamene vytesán tento nápis:

NEPOHRDEJ MNOU VE SROVNÁNÍ S KAMENNÝMI PYRAMIDAMI; NEBOŤ NAD NĚ VYNIKÁM O TOLIK, O KOLIK VYNIKÁ ZEUS NAD OSTATNÍ BOHY. TYČÍ BODALI DO JEZERA, BAHNO, KTERÉ NA TYČI UVÁZLO, SHROMAŽĎOVALI A CIHLY JÍM NATÍRALI A TAKOVÝM ZPŮSOBEM MĚ POSTAVILI.

Tolik tedy ten král dokázal.

[137] Po něm prý kraloval slepec z města Anysis a jmenoval se Anysis. Za jeho vlády přitáhli proti Egyptu s velkým vojskem Aithiopové s aithiopským králem Sabakem. Slepý král před ním utekl do bažin a Aithiop kraloval v Egyptě skoro padesát let.

V těch letech se Aithiop vyznačoval tím, že kdokoli z Egyptanů se dopustil nějakého trestného činu, nikoho nechtěl dát popravit, ale podle velikosti provinění každého odsoudil k tomu, aby budoval náspy u města, ze kterého viník pocházel. Tím se města zvýšila. První náspy byly budovány od těch, kdo za krále Sesóstrise kopali kanály, druhé za vlády Aithiopy a byly velmi vysoké.

I jiná města se v Egyptě podle tohoto příkazu zvýšila, myslím však, že nejvíce se zvedla úroveň půdy v městě Bubastis. V tomto městě je také pozoruhodný chrám bohyně Bubastis. Jsou sice jiné chrámy větší a nákladnější, ale na žádný není rozkošnější pohled nežli na tento. Bubastis znamená po řecku Artemis.

[138] Posvátný obvod vypadá tak, že kromě příchodu je celý ostrovem. Z Nilu jsou k němu vedeny kanály, které se navzájem nekříží, nýbrž až po vstup do posvátného okrsku tekou každý zvlášť a obtékají chrám jeden z té a druhý z druhé strany. Každý je široký sto stop a stíněn stromovím. Vstupní brána je vysoká deset sáhů a je vyzdobena pozoruhodnými šest loket vysokými sochami. Chrám stojí uprostřed města, je na něj vidět ze všech stran.

Protože město stojí na vysokém náspu a s posvátným obvodem nebylo pohnuto (stojí tak, jak byl postaven původně), je možno vidět dovnitř. Obehnán je zdí s vytesanými reliéfy. Uvnitř je háj s vysoko vzrostlými stromy, který obklopuje veliký chrám se sochou bohyně uvnitř. Šířka i délka posvátného obvodu činí jedno stadion.

Ke vchodu vede cesta dlážděná kamenem a dlouhá asi tři stadia; vede přes tržiště k východní čtvrti a široká je asi čtyři plethra. Po obou stranách cesty rostou stromy vysoké až do nebe; cesta vede do posvátného obvodu Hermova. Tak tedy onen chrám vypadá.

[139] K Aithiopovu odchodu prý nakonec došlo tak, že měl ve snu vidění, které ho přimělo k útěku. Zdálo se mu, že u něho stojí muž a že mu radí, aby shromáždil všechny kněží z Egypta a přesekal je napolovic. Když se mu tento sen zdál, řekl prý, že je to podle jeho názoru záminka ze strany bohů, aby se dopustil proti chrámům bezbožného činu a vzal za to v odplatu nějakou pohromu od bohů nebo od lidí. Proto prý tak neučiní a odejde z Egypta, protože uplynul čas, po který bylo určeno, že má nad Egyptem vládnout.

Ještě totiž, když byl v Aithiopii, mu oznámila věštitelka, jejíž služeb Aithiopové používají, že má padesát let vládnout jako král v Egyptě. Ten čas již uplynul a vidění ve snu ho polekalo; proto Sabakos z Egypta odešel dobrovolně.

[140] Jakmile Aithiop odešel z Egypta, ihned se ujal vlády slepý král, který se vrátil z bažin, kde po padesát let žil na ostrově, který si dal nasypat z popela a hlíny. Kdykoli totiž k němu přicházeli s potravinami ti z Egyptanů, kterým to bylo přikázáno, aby o tom Aithiop nevěděl, tu je žádal, aby mu darem přinesli také popel.

Před Amyrtaiem nedovedl nikdo ten ostrov najít; víc než sedm set let jej Amyrtaiovi královští předchůdci hledali marně. Jmenuje se ten ostrov Elbó a veliký je celkem deset stadií.

[141] Po slepci se prý stal králem kněz Héfaistův, který se jmenoval Sethón. Ten si nevážil egyptských bojovníků a špatně s nimi nakládal, jako by je vůbec nepotřeboval. Dopouštěl se proti nim mnohých příkoří, mimo jiné i toho, že jim odňal polnosti, jimiž je obdarovali dřívější králové. Každý dostal dvanáct vybraných egyptských lánů.

Potom však se proti Egyptu vypravil s velikým vojskem arabský a asyrský král Sanacharibos a egyptští bojovníci pochopitelně nechtěli bojovat. Kněz se tím dostal do úzkých, vešel do chrámu k soše boha a vypukl v pláč nad nebezpečím, které mu hrozilo. Zatímco naříkal, padl na něho spánek a zdálo se mu, že bůh stojí nad ním a dodává mu odvahy, že se mu nestane nic zlého, když se vypraví proti arabskému vojsku; on sám prý mu pošle pomocníky.

Kněz tomu snu uvěřil, vzal s sebou ty z Egypt'anů, kteří s ním chtěli jít, a utábořil se v Pélúsiu (tamtudy totiž vedou vstupní cesty do Egypta). Z vojáků ho nenásledoval nikdo, šli s ním pouze kramáři, řemeslníci a lidé z tržiště. Když tam přišel, zaplavilo jeho protivníky v noci množství polních myší*, které jim rozhryzaly toulce, luky a držadla štítů, takže druhý den beze zbraní utekli a mnoho jich padlo. Dnes stojí kamenná socha tohoto krále v chrámu Héfaistově; v ruce drží myš a má na sobě nápis:

BUDIŽ ZBOŽNÝ TEN, KDO SE NA MNE DÍVÁ!

[142] Až po toto místo mého líčení mluvili Egypt'ané a kněží. Při tom poukazovali na to, že od prvního krále až po tohoto kněze Héfaistova, který kraloval naposled, žilo tři sta jedenačtyřicet generací lidí a každá měla své velekněze a krále ve stejném počtu. Tři sta lidských generací znamená ovšem deset tisíc let, protože tři generace připadají na sto let. Jedenačtyřicet zbývajících generací, které přesahují přes tři sta, představuje tisíc tři sta čtyřicet let. Za jedenáct tisíc tři sta čtyřicet let prý se žádný bůh nezjevil v lidské podobě. Nic takového prý se nestalo ani za těch, kdo byli dříve či později ostatními egyptskými králi.

Za tu dobu prý čtyřikrát slunce nevycházelo na svém obvyklém místě*; tam, kde dnes zapadá, vycházelo dvakrát, a kde dnes vychází, tam dvakrát zapadalo; přitom však nepovstaly z toho v Egyptě žádné změny, ani pokud jde o plodiny země či řeky, ani pokud jde o nemoci a úmrtí.

[143] Před časem vypočítával dějepisec Hekataios v Thébách svůj rodokmen a dovozoval svůj původ od boha jako šestnáctého předka, a tu

učinili kněží Diovi totéž, co učinili se mnou, aniž jsem jim zevrubně uváděl svůj původ. Uvedli mě do veliké síně, ukázali mi a odpočítali tolik dřevěných soch, kolik jsem si řekl. Každý velekněz tam totiž staví za svého života svou podobiznu. Jak kněží odpočítávali a ukazovali, dokládali mi, že každý je synem svého otce, a prošli od podobizny posledního zemřelého, až mi je ukázali všechny.

Když Hekataios vypočítával svůj rodokmen a navazoval na boha jako na šestnáctého předka, ukázali a vypočítali mu oni svůj rodokmen a neuznali jeho názor, že se může člověk narodit z boha. Vypočítávali své předky tak, že o každé soše prohlašovali, že je to pirómis narozený z pirómise; tak došli až ke třem stům pětáctyřiceti sochám pirómisů narozených z pirómisů a neodvozovali svůj původ od žádného boha ani héra. Pirómis znamená po řecku člověka dobrého a krásného.

[144] Dokazovali, že všichni ti, jejichž sochy tam stály, byli dobří a krásní, ale od bohů zcela odlišní. Před těmito lidmi prý vládli v Egyptě bohové a bydlili s lidmi pohromadě a jeden z nich měl vždycky nadvládu. Naposledy ji měl Oros, syn Osirisův, kterému Řekové říkají Apollón. Ten přemohl Tyfóna a byl posledním božským králem v Egyptě. Osiris je po řecku Dionýsos.

[145] V Řecku se za nejmladší z bohů považují Héraklés Dionýsos a Pan, u Egyptů však je Pan nejstarší a patří mezi osm nejdříve jmenovaných bohů, Héraklés pak patří mezi druhých takzvaných dvanáct bohů a Dionýsos do třetí skupiny, která se z dvanácti bohů zrodila.

Shora jsem uvedl, kolik uplynulo podle Egyptů let od Hérakla k Amasiovi; od Pana je prý to ještě více a od Dionýsa méně, od toho počítají až po krále Amasia patnáct tisíc let. Egyptané tvrdí, že to vědí přesně, protože odedávna léta počítají a zapisují. Od Dionýsa, o kterém se praví, že je synem Semely, dcery Kadmovy, uplynulo až do mých Časů asi šestnáct set let, od Hérakla, syna Alkménina asi devět set let a od Pana, syna Pénelopina (podle Řeků prý se totiž Pan narodil z Pénelopy jako syn Hermův) uplynulo méně než od trójské války, asi tak osm set let.

[146] Pokud jde o oba poslední, nechť si každý vybere, které pověsti raději věří. Já jsem o tom své mínění řekl. Jestliže, je totiž bylo možno spatřit a jestliže i oni v Řecku zestárli, totiž Héraklés, syn Amfitryónův, dále Dionýsos, syn Semelin, a Pan, syn Pénelopin, pak lze říci, že i oni byli lidmi a že byli i pojmenováni podle dřívějších bohů.

O Dionýsovi Řekové vypravují, že si ho hned po narození Zeus zašil do stehna a odnesl ho do Nysy, která je nad Egyptem v Aithiopii; o Panovi nedovedou říci, kam se po narození dostal. Mně je z toho jasné, že Řekové poznali jejich jména později nežli jména ostatních bohů. O jejich původu vykládají teprve od té doby, kdy je poznali.

[147] Toto vše vypravují sami Egyptané. Nyní povím, co o té zemi vykládají jiní lidé a v čem se s nimi Egyptané shodují. Leccos však přidám i z vlastního pozorování.

Když se Egyptané osvobodili po vládě kněze Héfaistova, rozdělili celý Egypt na dvanáct dílů a ustanovili si dvanáct králů, protože nedovedli nikdy žít bez krále. Tito králové se spojili vzájemnými sňatky a dohodli se, že se nebudou navzájem zbavovat vlády ani nebudou bažit po tom, aby jeden měl více než druhý, a že budou navzájem co nejvíce zachovávat přátelství. Tyto zásady si ustanovili a bedlivě je dodržovali proto, že se jim hned zpočátku dostalo věštby, když nastoupili k vládě, že ten z nich, kdo vykoná úlitbu v Héfaistově chrámě z bronzové číše, se stane králem celého Egypta. Chodili totiž do všech chrámů společně.

[148] Usnesli se, že po sobě zanechají společný památník, a jak se dohodli, dali postavit labyrint nedaleko nad jezerem Moiris u města zvaného Město krokodýlů. Viděl jsem jej a nedostává se mi slov. Kdyby někdo sečetl stavby a umělecká díla po celém Řecku, ukázalo by se, že úhrn námahy a nákladů na ně je menší, než kolik bylo třeba na tento labyrint; a přece jsou chrámy v Efesu a na Samu pamětihodné. I pyramidy byly nad pomyslení veliké a každá z nich se vyrovnala mnohým i velikým stavbám řeckým, labyrint však překonává i pyramidy.

V labyrintu je dvanáct krytých dvoran s branami proti sobě navzájem. Šest je jich obráceno k severu, šest k jihu a těsně na sebe navazují. Zvenčí je obklopuje společná zeď. V labyrintu jsou dva druhy místností, jednak podzemní, jednak nadzemní nad nimi; na počet je jich tři tisíce, po patnácti stech obojího druhu. Nadzemní místnosti jsme sami viděli, protože jsme je prošli a mluvíme o tom, protože jsme si je sami prohlédli. O podzemních místnostech však jsme se dozvěděli jen z rozhovorů. Egyptští dozorcí nám je nechtěli za žádnou cenu ukázat; pravili, že jsou tam uloženy rakve králů, kteří tento labyrint původně dali postavit, a posvátných krokodýlů. Proto tedy mluvíme o spodních místnostech jen z doslechu, ale horní místnosti, které jsou velkolepější, než jakékoli lidské dílo, jsme sami viděli.

Vstupní brány do sálů a křivolaké zákruty ve dvoranách, všude pestře barevné, poskytovaly tisíce divy těm, kdo putovali ze dvorany do místností, z místností do sloupových síní, ze sloupových síní do jiných sálů a z místností do dalších dvoran. Všude byl kamenný strop, stejně jako stěny, po stěnách plno vytesaných obrazů, kolem každé dvorany bylo sloupořadí z bílého mramoru s kameny spojovanými co nejdokonaleji. U rohu, kde labyrint končí, stojí čtyřicetisáhová pyramida, na které jsou vytesány veliké postavy. Vstup do ní byl vybudován pod zemí.

[149] I když je ten labyrint takový, ještě větším divem je tak zvané Moirisovo jezero, u kterého je labyrint zbudován. Jeho obvod měří tři tisíce šest set stadií, což je šedesát schoinů, tedy stejná délka, jakou má egyptské mořské pobřeží.

Jezero se táhne daleko k severu i k jihu a v místě, kde je nejhlubší, má hloubku padesáti sáhů. Je na něm samotném jasně patrné, že je uděláno a vykopáno lidskou rukou, neboť přibližně uprostřed jezera stojí dvě pyramidy, které vyčnívají nad vodu každá o padesát sáhů, a druhých padesát sáhů zasahují svou stavbou hluboko pod vodu. U obou stojí kamenný kolos sedící na trůně. Tím způsobem jsou pyramidy vysoké sto sáhů, kterýchžto sto sáhů se rovná jednomu stadiu o šesti plethrech, počítáme-li sáh po šesti stopách nebo čtyřech loktech a stopu po čtyřech pěstích nebo loket po šesti pěstích.

Voda v jezeře není vodou pramenitou (neboť tamní krajina je úplně bez vody), nýbrž přivádí se kanálem z Nilu. Po šest měsíců teče z řeky do jezera a šest měsíců zase z jezera do Nilu. Když vytéká z jezera ven, tehdy dává po šest měsíců na výtěžku z rybolovu po jednom talentu stříbra denně do královského paláce; když voda vtéká dovnitř, činí výtěžek jen dvacet min.

[150] Domácí obyvatelé tvrdili také, že jezero má podzemní výtok do zálivu Syrského v Libyi. Výtok prý směřuje na západ do vnitrozemí podél hor nad Memfidou. Když jsem nikde neviděl odtamtud vykopané hromady zeminy, byl jsem na to zvědav a ptal jsem se lidí, kteří bydleli nejbliže u jezera, kde je vykopaná země nasypána. Oni mi pověřili, kam se odnášela, a snadno mě o tom přesvědčili; věděl jsem totiž z vyprávění, že se něco podobného stalo v asyrském městě Ninive.

Ninivský král Sardanapal měl veliké poklady uložené v podzemních pokladnicích a zloději si usmysleli, že je odnesou. Vyměřili si podzemní chodbu ze svého domu do královského paláce, kopali ji a hlínu, kterou

vynášeli z výkopu, sypali, jakmile nastala noc, do řeky Tigridu, která teče u města Ninive, až se jim podařilo jejich plán uskutečnit.

Něco takového jsem slyšel, že se dalo při výkopu jezera v Egyptě, až na to, že se to nedělalo v noci, nýbrž ve dne Egyptští kopáči nosili hlínu do Nilu, který ji přijímal a pochopitelně rozpouštěl. Takovým způsobem prý to jezero bylo vykopáno.

[151] Dvanáct králů vládlo spravedlivě. Jednou konali oběť v chrámu Héfaistově a v poslední den slavnosti měli vykonat úlitbu. Velekněz jim přinesl zlaté číše, z nichž obvykle úlitby konali, ale zmýlil se v počtu; místo dvanácti jich přinesl jedenáct. Poslední v řadě stál Psammétichos, a když neměl číši, vzal svou přilbici, která byla bronzová, nastavil ji a vykonal úlitbu. I ostatní králové nosili všichni přilbice a měli je tenkrát s sebou.

Psammétichos nastavil přilbici bez jakéhokoli záludného úmyslu, oni však v mysli spojili to, co Psammétichos učinil, s věštbou, které se jim dostalo, že se jediným králem Egypta stane ten z nich, který učiní úlitbu bronzovou číší. Pamatující na věštbu nepovažovali sice za správné Psamméticha zabít, neboť vyšetřováním zjistili, že tak neučinil úmyslně, ale rozhodli se, že ho zbaví většiny jeho moci a pošlou do vyhnanství do bažin, odkud nebude vycházet a nebude mít styky s ostatním Egyptem.

[152] Psammétichos byl už dříve ve vyhnanství, když prchal před Aithiopem Sabakem, který zabil jeho otce Nekóna. Uprchl tenkrát do Sýrie. Když následkem svého snu Aithiop z Egypta odešel, přivedli Psamméticha zpátky ti z Egyptanů, kteří sídlí v kraji saiském. Když potom kraloval, stihlo ho od jedenácti králů pro tu přilbici vyhnanství podruhé. Vypudili ho do bažin.

Byl si vědom toho, že mu ukřivdili, a rozhodl se, že se jim za příkoří pomstí. Poslal do Létiny věštírny v městě Butó, což je nejspolehlivější věštírna v Egyptě, a obdržel věštbu, že pomsta přijde z moře, až se objeví bronzoví muži. Psammétichos tomu ovšem hluboce nedůvěřoval, že by mu mohli na pomoc přijít bronzoví muži.

Po nedlouhém čase však stihl nepříznivý osud iónské a karské muže, kteří vypluli za kořistí, a zahnal je do Egypta. Když vystoupili na souš a byli oděni v bronzové zbroji, tu přišel kdosi z Egyptanů do bažin a podal Psammétichovi zprávu, že přišli z moře bronzoví muži (neboť neviděl předtím lidi oděné bronzovou zbrojí) a že pustoší krajinu. Psammétichos pochopil, že se věštba splňuje, uzavřel s Ióny a Káry přátelství a

velikými sliby je přiměl k tomu, aby stáli na jeho straně. Když je získal, porazil ostatní krále za pomoci žoldnů a egyptských dobrovolníků.

[153] Psammétichos ovládl tedy celý Egypt, dal v Memfidě postavit Héfaistovi vstupní nádvoří na jižní straně a pro Apise dal naproti nádvoří postavit dvorec, ve kterém býka chovají, když se objeví. Dvorec je zvenčí obklopen sloupovým kolem dokola a je v něm plno uměleckých děl; ve dvorci však stojí místo sloupů dvanáctiloketní kolosy. Apisovi se řecky říká Epafos.

[154] Iónům a Kárům, kteří mu pomáhali, dal Psammétichos k obývání pozemky proti sobě navzájem; mezi nimi teče Nil. Byly nazvány Tábořištěm. To jim tedy dal a všechno ostatní, co jim slíbil. Přidělil k nim i egyptské chlapce, aby se naučili řeckému jazyku. Potomci těch, kdo se mu naučili, jsou dnes v Egyptě tlumočníky.

Iónové a Kárové dlouhou dobu sídlili na vykázaných místech; je to krajina u moře, kousek pod městem Bubastis u Pélúsijského ústí Nilu. Později je král Amasis odtamtud vystěhoval a usadil je v Memfidě, protože si z nich udělal tělesnou stráž proti Egyptanům.

Od té doby, co se usídlili v Egyptě, dozvídáme se my, Řekové, ze styku s nimi přesně, co se v Egyptě děje, a to všechno počínaje od krále Psamméticha i později. Byli to první lidé jiného jazyka, kteří se v Egyptě usídlili. V místech, ze kterých byli přesídleni, byla až do mých časů zařízení na vytahování lodí z vody na souš a trosky obydlí. Takovým způsobem se tedy Psammétichos zmocnil Egypta.

[155] O egyptské věštírně jsem se již mnohokrát zmiňoval a ještě o ní budu mluvit, protože stojí za to. Tato egyptská věštírna je chrám Létin ve velkém městě, zbudovaném u Sebennytského ústí Nilu, kousek od moře proti proudu. Město, ve kterém ta věštírna je, se jmenuje Butó, jak jsem již dříve uvedl. V Butó je chrám Apollónův a Artemidin. Létin chrám, ve kterém je věštírna, je veliký a má vstupní síň vysokou deset sáhů.

Povím také, co mi z tanních pamětihodností připadalo jako největší div. V tomto posvátném obvodu stojí Létin chrám, vytesaný z jednoho kusu kamene v celé výšce i šířce. Každá jeho stěna má výšku a šířku stejnou, čtyřicet loket. Jako kryt střechy na něm leží další kámen, který tvoří čtyřloketní vyčnívající římsu.

[156] Z toho důvodu se mi jeví chrám ze všech pozoruhodností v tomto posvátném obvodu jako nejpodivuhodnější. Na druhém místě je

ostrov Ghémmiss. Je v hlubokém a širokém jezeře vedle chrámu v Butó. Egyptané tvrdí, že je to ostrov plovoucí. Stojí na něm veliký chrám Apollónův se třemi oltáři a rostou tam četné palmy a jiné stromy ovocné i plané.

Proč je ostrov Chemmis plovoucí, vykládají Egyptané pověstí, že původně plovoucím nebyl a že na něm pobývala Léto, která patří mezi prvních osm bohů, když prodlévala v městě Butó, kde právě má věštírnu. Isis jí svěřila Apollóna a ona ho zachránila tím, že ho ukryla na ostrově, o němž se říká, že je plovoucí. Tyfón totiž přišel a prohledával celý svět, neboť chtěl najít syna Osirisova. Apollón a Artemis prý jsou děti Dionýsa a Isidy a Léto byla jejich chůva a záchránkyně. Po egyptsku se Apollón jmenuje Oros, Démétér Isis a Artemis je Bubastis.

Odnikud odjinud nežli z této pověsti si vzal Aischylos, syn Euforiónův, látku, o níž se zmíním; učinil tak z dřívějších básníků pouze on. Zbásnil, že je Artemis dcerou Démétrinou. To prý byl důvod, proč se stal ostrov Chemmis plovoucím, Egyptané to tak vypravují.

[157] Psammétichos kraloval v Egyptě čtyřiapadesát let. Z toho devětadvacet let obléhal veliké město v Sýrii, Azótos, až ho konečně dobyl. Město Azótos odolávalo obležení nejdéle ze všech měst, o nichž víme.

[158] Psammétichos měl syna Nekóse a i ten se stal egyptským králem. Nekós začal budovat kanál vedoucí do Rudého moře; průkop dokončil Peršan Dareios. Je dlouhý čtyři dni plavby a byl vykopán tak široký, že jím mohou plout vedle sebe dvě válečné lodi poháněné vesly. Voda se do něho vede z Nilu, a to kousek nad městem Bubastis u arabského města Patumis. Kanál ústí do Rudého moře.

Nejprve byla prokopána egyptská rovina na straně k Arábii. Nad rovinou se u Memfidy táhne pohoří, ve kterém jsou kamenolomy. Na úpatí tohoto pohoří vede kanál daleko směrem k východu; potom prochází roklemi a obrací se od pohoří směrem na jih do Arabského zálivu. Tudy lze nejsnáze a nejkratší cestou přejít od Severního moře k Jižnímu, kterému se také říká Rudé.

Od pohoří Kasijského, které tvoří hranici mezi Egyptem a Sýrií, je k Arabskému zálivu přímou čarou tisíc stadií. Tudy je cesta nejkratší. Kanál je mnohem delší, protože se vine více zátočinami. Při jeho kopání za vlády krále Nekóse zahynulo sto dvacet tisíc lidí. Nekós dal uprostřed kopání práce zastavit, protože se mu stala překážkou věštba, podle které

prý pracuje pro barbara. Barbary nazývají Egypt'ané všechny, kdo nejsou s nimi stejného jazyka.

[159] Když přestal s budováním kanálu, dal se Nekós do válčení. Stavěly se válečné lodi jak u moře Severního, tak i u Rudého; tehdejší loděnice je vidět ještě dnes. Lodi používal Nekós, když bylo třeba. Se Syřany se srazil na souši u Magdólu a porazil je. Po bitvě dobyl velikého syrského města Kadytis. Oděv, který měl na sobě, když to vykonal, obětoval Apollónovi; poslal jej do Branchidai v území milétském. Po jedenáctileté vládě zemřel odevzdav království svému synu Psammiovi.

[160] Když byl Psammis králem v Egyptě, přišli k němu mužové z Élidy, kteří se vychloubali, že ze všech lidí nejlépe a nejspravedlivěji uspořádali olympijské hry. Domnívali se, že ani Egypt'ané, kteří jsou nejmoudřejší z lidí, nevynalezli nic, co by se tomu vyrovnalo. Když dorazili do Egypta, pověděli Élidští, proč přišli; nato dal král svolat ty z Egypt'anů, o nichž se říkalo, že jsou nejmoudřejší.

Jakmile se Egypt'ané sešli, vyptávali se Élidských na všechno, co je třeba při pořádání her vykonat. Élidští to všechno vylíčili a prohlásili, že přišli proto, aby zjistili, zda by dovedli Egypt'ané vymyslet nějaký ještě spravedlivější pořádek. Egypt'ané se poradili a zeptali se Élidských, zda se jejich spoluobčané her zúčastňují. Oni odpověděli, že jak od nich, tak i z ostatních Řeků se her může zúčastnit bez rozdílu, kdokoli chce. Nato Egypt'ané prohlásili, že se tímto ustanovením Élidští zcela minuli se spravedlivostí. Není prý totiž prostředku, jak zabránit tomu, aby svému spoluobčanu jako účastníku závodu nenadržovali a tím cizince nepoškozovali. Chtějí-li i tuto věc uspořádat spravedlivě a přišli kvůli tomu do Egypta, tedy Egypt'ané Élidským radí, aby pořádali hry pro cizí závodníky a aby nebylo dovoleno her se zúčastnit nikomu z Élidských. Takovou věc navrhli Élidským Egypt'ané.

[161] Psammis vládl jen šest let. Podnikl válečnou výpravu do Aithiopie a hned nato zemřel. Vládu po něm převzal Apriés, syn Psammiův. Po svém pradědu Psammétichovi byl nejšťastnějším z dosavadních králů. Vládl pětadvacet let, v nichž podnikl tažení proti Sidónu a svedl námořní bitvu s králem tyrským. Protože bylo třeba, aby měl i neúspěchy, přišly z té příčiny, o které podám podrobnější výklad v dějinách Libye; zde se o ní zmíním jen stručně.

Apriés poslal vojsko proti Kyrénským a utrpěl ohromnou porážku. Egypt'ané se proto na něho horšili a odpadli od něho, neboť se domnívali, že je úmyslně poslal do jisté zkázy, aby byli zničeni a on aby

mohl bezpečněji vládnout nad ostatními Egyptřany. Proto byli rozezleni ti, kdo se vrátili, a přátelé těch, kdo padli, a bez rozmyšlení se vzbouřili.

[162] Jakmile se o tom Apriés dozvěděl, poslal k nim Amasia, aby je uklidnil slovy. Amasis k Egyptřanům přišel a zrazoval je, od jejich počínání. Zatímco mluvil, nasadil mu kdosi z Egyptřanů, který stál za ním, na hlavu přilbu a přitom zvolal, že ho korunuje na krále. Amasis dal najevo, že mu to celkem není proti mysli, a když ho vzbouřenci provolali králem Egyptřanů, chystal se k tažení proti Apriovi.

Apriés o tom dostal zprávu a poslal k Amasiovi významného muže ze své egyptské družiny, který se jmenoval Patarbémis. Uložil mu, aby přivedl Amasia živého. Patarbémis přišel k Amasiovi a vyzýval ho, aby se dostavil ke králi. Amasis seděl právě na koni; nadzvedl se, pustil vítr a vyzval posla, aby jej odnesl Apriovi.

Přesto však Patarbémis soudil, že by měl Amasis ke králi jít, když ho k sobě povolává. Amasis odpověděl, že se k tomu chystá už dávno a že ho o to Apriés nemusí upomínat; dostaví se v čele ostatních. Patarbémis pochopil z jeho slov jasně, co má na mysli, a když viděl jeho přípravy, spěšně odešel, neboť chtěl králi podat co nejrychleji zprávu o tom, co se děje.

Jakmile prý se k Apriovi dostavil bez Amasia, nepustil ho král k slovu a ve hněvu poručil, aby mu uřezali uši a nos. Když viděli ostatní Egyptřané, kteří dosud stáli na jeho straně, že nejvýznamnější muž z jejich středu je tak hanebně zohaven, na nic nečekali, přidali se ke druhé straně a poddali se Amasiovi.

[163] I to se Apriés dozvěděl; vyzbrojil tedy žoldnéřské vojsko a vypravil se proti Egyptřanům. Jako žoldnéře měl okolo sebe třicet tisíc Karů a Iónů. Královský palác měl v městě Sais; byl to palác veliký a stál za zhlédnutí. Apriovo vojsko tedy táhlo proti Egyptřanům a Amasiovo proti cizincům. Setkali se u města Mómemíidy a hodlali změřit své síly.

[164] Mezi Egyptřany je sedm společenských tříd: kněží, vojáci, pastevcí skotu, pasáci vepřů, obchodníci, tlumočníci a kormidelníci. Tolik je egyptských kast a jejich názvy jsou vzaty podle jejich zaměstnání. Vojákům se říká Kalasiriové a Hermotybiové; pocházejí z níže uvedených okresů. Celý Egypt je totiž rozdělen na okresy.

[165] Hermotybiové obývají okresy busirský, saiský, chemmitský, paprémský, ostrov Prosópitis a polovinu okresu Nathó. Odtud tedy pocházejí Hermotybiové; když jich bylo nejvíce, dosáhli počtu sto

šedesáti tisíc. Nikdo z nich nezná žádné řemeslo, jsou určeni pouze pro boj.

[166] Kalasiriům pak patří tyto další okresy: thébský, bubastský, afthitský, taniský, mendéský, sebennytský, athribský, farbaithský, thmuiský, onufský, anysijský a myekforský; tento okres je na ostrově naproti městu Bubastis. Tolik je okresů kalasirských; nejvyšší počet jich byl dvě stě padesát tisíc mužů. Ani jim není dovoleno vykonávat nějaké řemeslo. Cvičí se pouze v umění válečném a syn dědí své povolání po otci.

[167] Nedovedu dobře posoudit, zda i toto převzali Řekové od Egyptanů. Vidím totiž, že i Thrákové, Skythové, Peršané, Lýdové a skoro všichni barbaři prokazují menší úctu řemeslníkům a jejich potomkům nežli ostatním občanům; ty pak, kteří se od řemesla osvobodili, považují za urozené, a nejvíce ctí ty, kdo se věnují umění válečnému. Tomu se naučili všichni Řekové, a především Lakedaimonští; řemeslníků si nejméně váží Korintané.

[168] Kromě kněží přísluší jen vojákům právo užívat dvanácti vybraných rolí a mají je všichni daně prosté. Role měří na všech stranách po stu egyptských loket a egyptský loket je stejně dlouhý jako samský. Toto právo přísluší všem bez rozdílu; dalších výhod se jim dostává střídavě, takže je nikdy nemají titíž.

Každoročně tvořilo tisíc Kalasiriů a Hermotybiů královskou tělesnou stráž; ti dostávali každodenně kromě polí na osobu pět min pečeného chleba, dvě miny hovězího masa a čtyři arystéry vína. Takový byl příděl těch, kdo právě sloužili jako tělesná stráž.

[169] Když Apriés dorazil s žoldnéři k Mómemfidě a Amasis se tam s ním setkal se všemi Egyptany, dali se do boje. Cizinci sice bojovali dobře, byli však počtem daleko slabší, a proto podlehli. Apriés prý si myslel, že ho ani žádný z bohů nemůže z království sesadit, tak se domníval, že sedí pevně.

V boji byl ovšem poražen, zajat a odveden do města Sais, do paláce, který byl dříve jeho, nyní však byl královským sídlem Amasiovým. Nějaký čas ho chovali v královském paláci a Amasis s ním dobře zacházel. Nakonec mu však Egyptané vyčítali, že nejedná spravedlivě, když živí jejich i svého největšího nepřítele, a tak jim ho vydal. Egyptané ho zardousili a potom pohřbili do jeho otcovské hrobky, která

je v posvátném okrsku Athénině blízko hlavní svatyně, po levé straně, když se vchází.

Uvnitř v posvátném obvodu pohřbívali Saiští všechny krále, kteří pocházeli z jejich krajiny. I Amasiův náhrobek je v nádvoří toho chrámu, o něco dále od hlavní svatyně než hrobka Apriova a jeho předků. Je to velká kamenná sloupová předsíň, vyzdobená sloupy v podobě palmových stromů a jinými nákladnými ozdobami. Uvnitř předsíně je dvojitý portál a za ním pohřební komora.

[170] V saiském posvátném obvodu Athénině je za chrámem podél celé stěny Athénina chrámu i hrobka toho, jehož jméno nepovažuji za zbožné v této souvislosti vyslovit.* V posvátném obvodu stojí také veliké kamenné obelisky a navazuje na něj jezírko ozdobené kamennými okraji, vy zděnými pěkně do kruhu. Podle mého odhadu je tak veliké, jako tak zvané kulaté jezírko na Délu.

[171] U tohoto jezírka provozují Egypt'ané v noci představení o jeho utrpení; říkají tomu mystéria. Vím o nich více, jak jsou v podrobnostech uspořádána, ale raději o nich pomlčím.

Pomlčím i o svěcení svátku Démétrina, kterému říkají Řekové thesmoforia. Uvedu jen tolik, kolik je o nich dovoleno říci. Tuto slavnost přinesly z Egypta Danaovy dcery a naučily ji slavit ženy Pelasgů. Když později Dórové vypudili obyvatelstvo z celého Peloponnésu, zanikla i tato slavnost. Zachovali ji pouze Arkádové, kteří zbyli z původních obyvatel Peloponnésu a neodstěhovali se.

[172] Když byl Apriés takto svržen, stal se králem Amasis. Pocházel z kraje saiského, z města jménem Siuf. Egypt'ané zprvu Amasia podceňovali a málo si ho vážili, protože byl původně prostým občanem a z rodu nijak významného. Amasis však si je získal chytrým a velmi obratným jednáním.

Kromě mnohých jiných cenných věcí měl také zlaté umyvadlo, v němž si jak on, tak i všichni hodovníci pokaždé myli nohy. Toto umyvadlo dal rozbít a udělat z něho sochu nějakého božstva, kterou dal postavit na nejpříhodnějším místě města: Egypt'ané k té soše chodili a prokazovali jí velikou úctu.

Když Amasis viděl, co občané činí, svolal si Egypt'anany a vyložil jim, že socha byla udělána z umývadla na nohy, do kterého dříve Egypt'ané dávali a močili a umývali si v něm nohy; teď však že je nesmírně uctívají. Prohlásil, že jemu se vedlo stejně jako tomu umyvadlu; i když

byl dříve prostým občanem, je nyní králem. A vyzval je, aby mu prokazovali úctu a dbali jeho rozkazů. Takovým způsobem Egyptany přivedl k tomu, že uznali za správné mu sloužit.

[173] Řídil se takovýmto pracovním pořádkem: zrána až do chvíle, kdy se plní tržiště, pilně vyřizoval běžné vládní záležitosti. Potom pil a tropil si šprýmy ze svých spolustolovníků a choval se pošetile a žertovně. Jeho přátelé se nad tím mrzeli a vytýkali mu to řkouce:

„Nevedeš si, králi, správně, když trávíš Čas takovými nicotnými marnostmi. Měl bys vznešeně sedět na vznešeném trůně a vyřizovat vládní záležitosti celý den. Tak by Egyptané poznali, že jim vládne veliký muž, a ty bys měl lepší pověst. Nyní se nechováš nijak královsky.“ Amasis jim odpověděl:

„Ti, kdo mají luky, napínají je, když jich potřebují použít, a když jich použili, zase je povolují. Kdyby byly napjaty stále, praskly by, takže by jich v čas potřeby použít nemohli. A tak je tomu i s uspořádáním práce člověka. Kdyby se chtěl neustále zabývat vážnými věcmi a nepouštěl se zčásti do žertování, tu by se nepozorovaně stal buď bláznem, nebo hlupákem. Já to vím, a proto čas dělím mezi obojí.“ Taková byla jeho odpověď přátelům.

[174] O Amasiuvi se vypráví, že i jako prostý občan byl milovníkem pití a kratochvílí a že se vážnými záležitostmi nezabýval. Kdykoli prý mu na pití a dobré bydlo pochyběly prostředky, chodíval prý po městech a kradl. Ti, kdo tvrdili, že má jejich peníze, a on to zapíral, vodili ho do nejbližší věštiny. Častokrát býval od věštírny usvědčen, mnohokrát však i obvinění unikl.

Když pak se stal králem, zařídil to tak, že se nestaral o chrámy těch bohů, kteří ho zprostiti obvinění, že je zloděj, a nedal nic na jejich výzdobu ani tam nechodil obětovat, neboť si ničeho nezasluhovali, když dávali lživé věštby. Velice však se staral o chrámy těch bohů, kteří ho usvědčovali, že zlodějem je, neboť to prý byli praví bohové a poskytovali neklamné věštby.

[175] V Sais postavil Amasis nádhernou vstupní dvoranu k Athéninu chrámu, kterou všechny daleko překonal jak do výšky a velikosti, tak i co do velikosti a nádhery kamenů. Dále tam postavil veliké kolosy a mužské sfingy velikých rozměrů a dal tam dopravit na výzdobu i jiné kameny neobyčejných rozměrů. Dal je přivážet jednak z lomů

u Memfidy, a ty, které byly nadmíru veliké, z města Elefantiny, vzdáleného od města Sais dvacet dní plavby.

Čemu však se divím ze všeho nejvíce, je, že dal z Elefantiny přivést síň vytesanou z jediného kusu kamene. Doprava trvala tři roky; bylo k tomu určeno dva tisíce mužů a všichni byli kormidelníci. Místnost byla zvenčí dlouhá jedenadvacet loket, široká Čtrnáct a vysoká osm. To jsou vnější rozměry síně z jednoho kamene vytesané; naproti domu vnitřní délka činí osmnáct loket a jeden pygón, šířka dvanáct loket a výška pět loket.

Síň leží vedle vchodu do chrámu. Dovnitř chrámu prý nebyla vtažena proto, že si její stavitel stěžoval, jak mnoho času si vyžádala její doprava, a byl na práci rozzloben. Amasis si to vzal k srdci a nedovolil ji už táhnout dále. Jiní lidé však říkají, že pod ní přišel o život jeden z těch, kteří ji posunovali pákami, a z toho důvodu že ji nevtáhli dovnitř.

[176] I do všech jiných slavných chrámů věnoval Amasis díla velikostí pozoruhodná; tak například na zádech ležícího kolosa v Memiidě před chrámem Héfaistovým, dlouhého pětasedmdesát stop. Na témž podstavci stojí dva kolosy z aithiopského kamene, každý o výšce dvaceti stop, po obou stranách svatyně. Druhý kamenný kolos takové velikosti je v městě Sais a je položen stejným způsobem, jako kolos v Memiidě. Amasis dal také postavit v Memiidě chrám Isidě; je to chrám veliký a opravdu stojí za podívanou.

[177] Za vlády krále Amasia prý byl v Egyptě největší blahobyt, a to jak z toho, co dávala řeka půdě, tak z toho, co dostávali od půdy lidé, a bylo prý v něm tehdy celkem dvacet tisíc obydlených měst. Amasis ustanovil Egyptanům zákon, podle kterého musí každý Egyptan bez rozdílu každoročně prokázat nomarchovi, čím se živí. Kdo tak neučiní ani neoznámí spravedlivý původ peněz, z nichž žije, propadá smrti.

Athéňan Solón převzal tento zákon z Egypta a ustanovil jej Athéňanům, kteří se jím stále řídí, neboť je to zákon, kterému nelze nic vytknout.

[178] Amasis se stal přítelem Řeků a prokazoval jim různé laskavosti. Tak také vykázal těm, kdo do Egypta přišli, k obývání město Naukratis. Pokud se v Egyptě nechtěli usídlit a jen přijížděli na lodích, věnoval jim pozemky na postavení oltářů a posvátných okrsků pro bohy. Největší jejich posvátný okrsek, který je také nejznámější a nejvíce navštěvovaný, se jmenuje Hellénion a postavila jej společným nákladem iónská města

Ghios, Teós, Fókaiia a Klazomenai, dórská města Rhodos, Knidos, Halikarnéssos a Fasélis a z aiolských pouze Mytiléné. Těm posvátný okrsek náleží a tato města také ustanovují dozorce pro přístavní tržiště. Pokud si na to činí nárok jiná města, činí tak neoprávněně. Odděleně si postavili Aiginští pro sebe posvátný okrsek Diův, Samští Héřin a Milét'ané Apollónův.

[179] Za starých časů byla Naukratis pro Egypt jediným obchodním přístavem a nebylo žádného jiného. Jestliže někdo připlul do jiného z nilských ústí, musel přísahat, že se tam dostal nechtě, a po vykonání přísahy odplout s lodí do ústí Kanóbského. Nebylo-li možno tam odplout pro nepříznivé větry, bylo nutno převézt zboží bárkami po Deltě, až se dostalo do Naukratidy. Takové měla Naukratis výsady.

[180] Když Amřiktyonové zadávali za tři sta talentů stavbu dnešního delfského chrámu (chrám, který stál na tom místě předtím, sám od sebe vyhořel), připadla delfským úloha opatřit čtvrtinu nákladů. Jezdili tedy po městech a sbírali dary a nemalou částku při tom přivezli z Egypta. Amasis jim věnoval tisíc talentů kamence a Řekové sídlící v Egyptě dvacet min.

[181] S Kyrenskými uzavřel Amasis přátelství a spojenectví. Rozhodl se také, že si od nich vezme manželku, buď proto, že zatoužil po řecké ženě, nebo vůbec z přátelství ke Kyrénským. Jedni říkají, že si vzal dceru Battovu, druzí Arkesiláovu a třetí dceru význačného předáka občanů Kritobúla. Jmenovala se Ladiké. Když však s ní Amasis ulehl, nebyl schopný s ní souložit, ačkoli s jinými ženami obcoval. Když se to stalo mnohokrát, pravil Amasis Ladice:

„Tys mě, ženo, otrávila a nelze jinak, než abys zahynula horší smrtí než všechny jiné ženy!“

Ladiké to popírala, ale Amasis se nedal obměkčit. Proto se v duchu modlila k Afrodítě, že jí pošle do Kyrény sochu, jestliže s ní bude té noci Amasis souložit a tím ona unikne neštěstí. Ihned po modlitbě se s ní Amasis spojil a od té doby již s ní souložil pokaždé, když k ní přišel; velice šiji potom zamiloval.

Ladiké svůj slib bohyni splnila. Dala zhotovit sochu a poslala ji do Kyrény. Až do mých časů stála před městem Kyréné neporušena. Když se Kambýsés zmocnil Egypta a zvěděl, kdo je to Ladiké, poslal ji bez úhony do Kyrény.

[182] Amasis posílal obětní dary i do Řecka; jednak pozlacenou sochu Athéninu a svou vlastní namalovanou podobiznu do Kyrény, dále do Athénina chrámu v městě Lindu dvě sochy kamenné a pozoruhodný plátěný krunýř, do Héřina chrámu na Samu dvě dřevěné sochy sebe samého, které ještě za mých časů stály za dveřmi velkého chrámu. Na Samos poslal dary kvůli pohostinnému přátelství, které ho vázalo s Polykratem, synem Aiakovým, do Lindu nikoli z pohostinného přátelství, nýbrž proto, že prý Athénin chrám v Lindu daly postavit dcery Danaovy, když tam přistály na útěku před syny Aigyptovými.

Takové dary obětoval bohům Amasis; také jako první z lidí dobyl Kypru a podmanil si jej, takže odtamtud dostával poplatky.

DĚJIN HÉRODOTA HALIKARNÉSSKÉHO

KNIHA TŘETÍ, NADEPSANÁ THALEIA

[1] Proti tomuto Amasiovi se tedy Kambýsés, syn Kýrův, válečně vypravil. Kromě jiných národů, nad nimiž vládl, vedl s sebou i řecké Ióny a Aioly. Příčinou války bylo toto: Kambýsés poslal do Egypta hlasatele se žádostí o Amasiovu dceru. Poradil mu to jeden Egyptan, protože měl na Amasia zlost. Ze všech egyptských lékařů totiž právě jeho odtrhl Amasis od manželky a dítek a propůjčil do Persie, když Kýros po poslech žádal o nejlepšího očního lékaře z Egypta. Proto se Egyptan hněval a svou radou přiměl Kambýsa k tomu, aby požádal Amasia o ruku jeho dcery; vyhoví-li Amasis, ztratí dceru, nevyhoví-li, zneprátelejí si Kambýsa.

Amasis pohlížel na perskou moc s nepříjemnými obavami a nevěděl, zda má vyhovět nebo odepřít. Věděl totiž dobře, že Kambýsés nechce jeho dceru za manželku, nýbrž za souložnici. Rozmýšlel se nad tím a učinil toto: Po dřívějším králi Apriovi zůstala dcera velice pěkného vzrůstu a krásná; zbyla jediná z celého rodu a jmenovala se Nitétis. Tuto dívku dal Amasis přistrojit do nádherných šatů a zlatých šperků a poslal ji do Persie, jako by to byla jeho dcera. Když ji po čase Kambýsés uvítal a oslovil ji jménem otcovým, pravila mu dívka:

„Králi, ani nevíš, že tě Amasis oklamal. Nádherně mě vystrojil a poslal k tobě, jako by ti dával svou dceru, ale já jsem po pravdě dcerou Apriovou, který byl jeho pánem, proti němuž se on s Egyptany vzbouřil a zabil ho.“

Tato slova a samotné obvinění v nich obsažené velice Kýrova syna Kambýsa proti Egyptu rozhněvala. Tak věc líčí Peršané.

[2] Egyptané považují Kambýsa za svého rodáka, neboť tvrdí, že se narodil právě z té dcery Apriovy. To Kýros prý totiž poslal k Amasiovi pro dceru, a nikoli Kambýsés. To ovšem neříkají správně, vždyť přece vědí (a zná-li kdo vůbec dobře perské obyčeje, jsou to právě Egyptané), že se podle zákona nemůže stát perským králem levoboček, když je tu zákonitý syn, a dále že Kambýsés byl synem Kassandany, dcery Farnaspóvy z rodů Achaimenovců, a že se nenarodil z Egyptanky. Překrucují dějiny, protože by chtěli tvrdit, že jsou s rodem Kýrovým příbuzní; tak to je.

[3] Vypráví se také tato verze – já ji však nepovažuji za věrohodnou – že kterási Peršanka přišla k ženám Kýrovým, a když spatřila vedle Kassandany její krásné a urostlé děti, rozplývala se chválou a obdivem. Kýrova manželka Kassandané prý jí pravila:

„Ačkoli mám takové nádherné děti, přece mnou Kýros pohrdá a prokazuje úctu té, kterou získal z Egypta.“ Pronesla to v nevoli nad Nitétis a její starší syn Kambýsés se ozval:

„Proto, matko, až dorostu v muže, převrátím celý Egypt naruby.“

To prý řekl, když mu bylo asi deset let, a ženy nad tím užasly. Kambýsés to podržel v paměti, a když se stal mužem a zdědil království, uspořádal proti Egyptu válečnou výpravu.

[4] Při této výpravě se stala i následující příhoda. V námezdném vojsku Amasiově sloužil muž původem z Halikarnéssu jménem Fanés, který měl bystrý rozum a dobře se vyznal ve věcech válečných. Tento Fanés se pro cosi na Amasia hněval a uprchl na lodi z Egypta; chtěl se dostat do styku s Kambýsem. Protože zastával v pomocných sborech významné postavení a byl velmi přesně zpraven o poměrech v Egyptě, dal ho Amasis pronásledovat a chtěl ho za každou cenu dostat. K pronásledování vyslal za ním na válečné lodi nejvěrnějšího ze svých kleštěnců. Ten ho sice dostihl v Lykii, přesto však ho nepřivedl zpátky do Egypta, ač ho zajal. Fanés ho chytrostí překonal; opil své strážce a unikl k Peršanům.

Když se Kambýsés chystal vyrazit proti Egyptu a byl na rozpacích, kudy výpravu vést, jak přejít bez vodou poušť, přišel k němu Fanés, vylíčil mu celkovou Amasiovu situaci a vyložil mu, kudy má táhnout. Poradil mu, aby poslal ke králi Arábie posly se žádostí o povolení bezpečného průchodu.*

[5] Cesta do Egypta je totiž možná jen přes jeho území. Od Foinikie až po hranice města Kadytis se táhne území syrských Palestinců. Od města Kadytis, které tuším je jen o málo menší než Sardy, patří přímořská obchodní střediska až po město Iénysos králi arabskému, od Iénysu pak zase Sýrům až po jezero Serbónis, podél kterého se táhne k moři pohoří Kasijské. U jezera Serbónis, v němž se podle pověsti ukryl Tyfón, začíná již Egypt. Území mezi městem Iénysos, Kasijským pohořím a jezerem Serbónis je úplně bez vody. Je to území nemalé, cesta přes ně trvá tři dni.

[6] Nyní povím něco, čeho si všiml málokdo z lidí, kteří se plaví do Egypta na lodích. Z celého Řecka a dále i z Foinikie se do Egypta vozí

dvakrát ročně hliněné džbány plné vína, a přece v Egyptě nelze téměř spatřit jediný prázdný vinný džbán, člověk by se ptal, kam se u všech všudy poděly? I to vysvětlím. Povinností každého představeného obce je, sebrat všechny džbány ve svém městě a odvézt je do Memfidy. Obyvatelé Memfidy mají za úkol džbány naplnit vodou a dopravit je do syrské pouště. Tím způsobem se nové džbány, v Egyptě vyprázdněné, dostávají ke starým do Sýrie.

[7] Takovým způsobem vybavili vstupní cestu do Egypta Peršané, zaopatřivše ji popsáním způsobem dostatkem vody, a to hned, jak Egypta dobyli. V té době však tam vody nebylo, a proto Kambýsés uposlechl rady halikarnésského přítele, poslal posly k arabskému králi a na požádání dosáhl bezpečného průchodu, když mu dal záruky a zároveň je od něho přijal.

[8] Arabové snad nejvíce ze všech lidí ctí přátelské svazky. Uzavírají je tak, že se mezi dva, kteří chtějí přátelství uzavřít, postaví třetí muž a ostrým kamenem jim nařízne dlaně podél palců, potom vezme z obou plástů po niti a potřese krví sedm kamenů ležících mezi nimi; přitom vzývá Dionýsa a Uranii. Když je obřad skončen, tu ten, kdo přátelství uzavřel, doporučuje cizince (nebo i soukmenovce, pokud přátelství uzavřel s ním) péči svých přátel a ti považují za správné uzavřený přátelský svazek ctít.

Z bohů uznávají jen Dionýsa a Uranii a tvrdí, že si vlasy stříhají stejným způsobem jako sám Dionýsos; stříhají si je kolem dokola a i na spáncích. Dionýsovi říkají Orotal a Uranii Alilat.

[9] Když arabský král uzavřel přátelství s posly Kambýsovými, připravil se tak, že dal naplnit vodou měchy z velbloudí kůže a naložil je na všechny živé velbloudy, které měl, potom vytáhl do pouště a čekal tam na Kambýsovo vojsko. Toto vylíčení je pravděpodobnější z těch, která se vypravují; sluší se však zmínit ještě o líčení méně pravděpodobném, protože se o něm také mluví. V Arábii je veliká řeka jménem Korys; vlévá se do Rudého moře. Od této řeky prý arabský král vedl až do pouště dlouhé potrubí, sešité z hovězích a jiných kozí, a tím prý vedl vodu do velikých cisteren, které dal v poušti vykopat, aby se v nich voda uchovala. Od řeky do pouště je plných dvanáct dní cesty a vodu prý vedl potrubím na tři místa.

[10] Psamménitos, syn Amasiův, tábořil u Pélúsijského ústí Nilu a čekal na Kambýsa. Amasia totiž už Kambýsés svou výpravou proti Egyptu nezastihl naživu; Amasis zemřel po čtyřiačtyřicetiletém kralování, za kterého se mu nepříhodilo nic příliš nepříjemného. Po smrti

byl nabalzamován a pohřben v chrámovém obvodu v hrobce, kterou sám vybudoval.

V době, kdy Egyptu vládl Psamménitos, syn Amasiův, se Egyptanům přihodil obrovský div. Pršelo v egyptských Thébách, kde nepršelo nikdy předtím ani potom až do mých časů, jak vypravují sami Thébané. V Horním Egyptě vůbec nikdy neprší, ale tenkrát v Thébách mžilo.

[11] Když Peršané přešli poušť a utábořili se naproti Egyptanům, aby se s nimi utkali, tehdy zchystaly proti Fanovi žoldnéřské sbory egyptského krále – byli to Řekové a Karové – hroznou věc. Byli na něj rozhněvani, že přivedl proti Egyptu cizí vojsko. Fanés zanechal v Egyptě své děti; ty přivedli do tábora a před zraky otcovými postavili mezi obě vojska měsidlo. Potom přiváděli jedno dítě po druhém a nad měsidlem je zabíjeli. Když je pobili všechny, nalili do měsidla víno a vodu a všichni příslušníci pomocných sborů se napili. Potom se dali do boje. Strhla se tuhá bitva a z obou stran padlo mnoho lidí, až se Egyptané dali na útěk.

[12] Tamní domorodci mě upozornili na veliký div, který jsem spatřil. Kostí bojovníků, kteří v té bitvě padli na obou stranách, byly nasypány odděleně na hromadách, a to zvláště kosti Peršanů, jak byli padlí hned zpočátku odděleni, a na jiném místě kosti Egyptanů. Lebky Peršanů jsou tak tenké, že je člověk prorazí, hodí-li po nich jen jediným kaménkem, kdežto lebky Egyptanů jsou zase tak silné, že je sotva lze kamenem rozbít. Příčinou toho prý je – a tomu jsem snadno uvěřil –, že si Egyptané od dětských let hlavy stříhají a kost vlivem slunce sílí. Proto také neplesati. Mezi Egyptany člověk spatří nejméně plešatých ze všech lidí na světě. Z té příčiny tedy mají lebky silné.

Peršané mají lebky tenké, protože od počátku svého života žijí ve stínu a nosí plstěné klobouky. Viděl jsem, že je tomu tak. Něco podobného jsem spatřil v Paprémis na kostech těch, kdo padli s Achaimenem, synem Dareiovým, když je pobil Libyjec Inarós.

[13] Když Egyptané v bitvě podlehli, prchali beze všeho pořádku. Uzavřeli se v Memfidě a Kambýsés poslal proti proudu řeky mytilénskou loď s perským hlasatelem, a vyzýval Egyptany ke kapitulaci. Ti však, jakmile spatřili, že loď do Memfidy připlouvá, vyhrnuli se houfně z hradeb, loď zničili, posádku rozsápali na kusy a přinesli dovnitř hradeb. Potom byli Egyptané obléháni a po čase se poddali.

Jejich sousedé Libyjci se z obavy, aby se jim nestalo totéž co Egyptanům, vzdali bez boje, dali si uložit poplatek a poslali dary. Stejně

učinili i Kyrénští a Barkajští, obávající se téhož jako Libyjci. Dary od Libyjců přijal Kambýsés milostivě, kdežto od Kyrénských s rozmrzením; tuším že proto, že byly nevalné, Kyrénští totiž poslali jen pět min stříbra. Popadl je a vlastní rukou je rozdal mezi vojáky.

[14] Desátý den potom, co dobyl hradeb Memfidy, dal Kambýsés postavit egyptského krále Psamménita (vládl šest měsíců) na potupu spolu s jinými Egyptany na předměstí a zkoušel sílu jeho ducha. Dal obléci jeho dceru do šatu otrokyně a poslal ji s vědrem pro vodu. Spolu s ní poslal ve stejném oděvu i jiné dívky, které vybral z předních rodin. Když dívky s křikem a pláčem míjely své otce, tu jejich otcové vzkřikli a dali se do nářku, když viděli své děti potupené, Psamménitos však, jakmile spatřil, oč jde, sklonil hlavu k zemi.

Když se dívky s vodou vrátily, poslal Kambýsés jeho syna s dvěma tisíci Egyptany stejného věku, svázané lanem okolo šíje a s uzdami v ústech. Vedli je, aby na nich vykonali pomstu za ony Mytiléňany, kteří zahynuli v Memfidě jako posádka lodi; královští soudcové totiž rozhodli, že za každého muže má zahynout deset předních Egyptanů. Když je Psamménitos spatřil a pochopil, že jeho syna vedou na smrt, učinil totéž, jako když šlo o jeho dceru, ačkoli statní Egyptané okolo něho bědovali a hrozně nařikali.

Když mladí Egyptané přešli, přihodilo se, že šel mimo Psamménita, syna Amasiova, a Egyptany, kteří s ním dleli na předměstí, jeden z jeho soustolovníků, člověk již dosti starý, kterého vypudili z jeho majetku a neměl nic, leda co mívají žebráci, a žebral u vojáků. Jakmile ho Psamménitos spatřil, hlasitě zaplakal, zavolal svého druha jménem a bil se do hlavy. Byli tam pochopitelně také strážci, kteří oznamovali Kambýsovi všechno, co dělal Psamménitos, kdykoli šel někdo kolem. Kambýsés se nad tím podivil a po poslu se ho dal ptát:

„Král Kambýsés se tě, Psamménite, dává ptát, proč ses ani neozval ani nezaplakal, když jsi spatřil svou dceru pokořenou a syna krácejícího na smrt, kdežto žebrákovi, který s tebou není vůbec příbuzný, jak se král dozvěděl od jiných lidí, jsi čest prokázal?“

Na tuto otázku Psamménitos odpověděl:

„Synu Kýrův, neštěstí mé rodiny bylo větší, než abych pro ně mohl zaplakat. Je však hoden slz smutek mého druha, který z nadbytku a blahobytu přichází na prahu stáří k žebrácké holi.“

Když odpověď donesli Kambýsovi, shledával, že je to dobře řečeno. Egyptané dodávají, že zaslzel i Kroisos, neboť i on následoval Kambýsa na výpravě do Egypta, zaslzeli i přítomní Peršané a i sám Kambýsés pocítil trochu lítosti. Proto hned nařídil, aby Psamménitova syna propustili z počtu těch, kdo měli být popraveni, a Psamménita aby z předměstí k němu přivedli.

[15] Syna ovšem už poslové nezastihli naživu, protože byl popraven první, Psamménita však ke Kambýsovi přivedli. Od té doby žil nadále u jeho dvora a nedalo se mu žádné násilí. Kdyby se byl dovedl zdržet protiperských piklů, byl by možná dostal Egypt zpátky jako jeho místodržitel, neboť Peršané mívají obvykle v úctě syny králů, a i když se otcové proti nim bouří, přesto odevzdávají vládu zase jejich synům.

Že tak běžně činí, se dá usuzovat z mnohých událostí, například i z toho, jak dostal syn libyjského Inara Thannyrás, vládu, kterou vykonával jeho otec, nebo z případu Amyrtaiova syna Pausiria; i ten obdržel vládu po otci. A přece nezpůsobil Peršanům nikdo více nesnázi než Inarós a Amyrtaios.

Psamménitos chystal převrat a dostalo se mu patřičné odplaty. Byl přistižen, jak Egyptany vyzývá ke vzpouře; jakmile to Kambýsés odhalil, musel Psamménitos vypít býčí krev* a ihned zemřel. Takový byl jeho konec.

[16] Z Memfidy přešel Kambýsés do města Sais a tam vykonal, co měl v úmyslu. Jakmile vstoupil do Amasiova paláce, ihned rozkázal vynést Amasiovu mrtvolu z hrobky ven, a když se tak stalo, dal ji bičovat, vytrhat jí vlasy a bodat bodci a všelikými jinými způsoby zhanobit. Když se tím Peršané již unavili, neboť mrtvola byla balzamována, odolávala a vůbec se nerozpadla, rozkázal ji Kambýsés spálit. Tím dal rozkaz bezbožný, neboť Peršané považují oheň za boha. Spalovat mrtvoly není v obyčeji nikde u žádných lidí, u Peršanů pak proto, že prý není spravedlivé předkládat bohu jako potravu mrtvého člověka. Egyptané považují oheň za živočicha, který sežere všechno, čeho se zmocní, a když se svou kořistí nasytí, umírá spolu s tím, co pohltil. Nikde u nich není v obyčeji dávat mrtvé zvířatům a právě proto je balzamují, aby pohřbenou mrtvolu nesežrali červi.

Kambýsés tedy nařídil něco, co není v obyčeji u jedněch ani u druhých. Egyptané ovšem tvrdí, že se to nestalo Amasiovi, nýbrž jinému Egyptanu stejného s ním věku, a Peršané mysleli, že zhanobují Amasia. Amasis prý se totiž dozvěděl z výroku věštiny, co se má s ním

po smrti stát, a učinil proti tomu opatření. Mrtvolu člověka, kterého později Peršané zbičovali, dal po jeho smrti pohřbít u brány uvnitř své hrobky a svému synu přikázal, aby jeho pochoval v nejzazším koutě. Amasiův rozkaz o pohřbu a o onom člověku však myslím není původní, spíše jen Egyptané tak přehánějí.

[17] Potom si Kambýsés usmyslel podniknout tři válečné výpravy: proti Karthagiňanům, proti Ammónským a proti dlouhověkým Aithiopům, kteří sídlí u jižního libyjského moře. Proti Karthagincům se rozhodl poslat válečné loďstvo, proti Ammónským část pěchoty a k Aithiopům nejprve zvědy, aby prohlédli sluneční stůl, který prý u nich je, zda je to pravda, a kromě toho všechno ostatní. Údajně nesli dary pro jejich krále.

[18] Sluneční stůl prý vypadá tak, že je to louka na předměstí, plná uvařeného masa ze všech možných čtvernožců. Ti, kdo zastávají mezi občany úřední hodnosti, kladou maso v noci vždy na louku a ve dne pak hoduje, kdo přijde a má chuť. Domorodci tvrdí, že země sama ty věci ze sebe vydává. Takový prý je ten sluneční stůl.

[19] Jakmile se Kambýsés rozhodl vyslat zvědy, ihned poslal do Elefantiny pro ty z Ichthyofagů, kteří znají aithiopský jazyk. Mezitím co pro ně poslové šli, vydal rozkaz, aby se válečné loďstvo vypravilo proti Karthagině. Foiničané však to odmítli učinit, prý jsou vázání velikými přísahami a bylo by od nich bezbožné, kdyby se válečně vypravili proti svým synům.*

Když Foiničané nechtěli, nebyl ostatek vojska dostatečně silný. Tak unikli Karthagiňané perskému otroctví. Kambýsés neuznal za vhodné použít proti Foiničanům násilí, protože se Peršanům poddali sami a celé válečné loďstvo se rekrutovalo z nich. I Kyperští se Peršanům poddali a táhli s nimi proti Egyptu.

[20] Když přišli Ichthyofagové z Elefantiny ke Kambýsovi, poslal je k Aithiopům a uložil jim, co mají vyřídit. Jako dary nesli purpurový plášť, zlatý řetězový náhrdelník, náramky, alabastrovou nádobu s myrhou a sud palmového vína.

Tito Aithiopové, k nimž Kambýsés posílal, prý jsou největší a nejkrásnější ze všech lidí. Také prý se řídí jinými obyčeji, rozdílnými od ostatních lidí, jako například o hodnosti královské. Koho ze svého středu uznají za největšího a kdo má podle své velikosti také sílu, toho považují za hodná, aby jim kraloval.

[21] Když přišli Ichthyofagové k těmto lidem, odevzdali jejich králi dary a pravili:

„Perský král Kambýsés se chce stát tvým přítelem a uzavřít s tebou pohostinné přátelství. Proto nás poslal, abychom s tebou promluvili, a dává ti tyto dary, z jejichž užívání se sám velice radoval.“

Aithiop pochopil, že přišli jako zvědové, a odpověděl jim:

„Perský král vás neposlal s dary, protože si klade za velkou čest stát se mým pohostinným přítelem, ani vy nemluvíte pravdu, neboť jste přišli zhlédnout mou říši, ani není Kambýsés mužem spravedlivým. Kdyby byl spravedlivý, nebyl by zatoužil po jiné zemi nežli po své a nebyl by přiváděl do otroctví lidi, kteří se proti němu ničím neprovinili. Odevzdejte mu tento luk a vyřidte mu tato slova: „Král Aithiopů radí králi Peršanů, aby přitáhl proti dlouhověkým Aithiopům s přesilou, až Peršané takhle snadno napnou tak veliké luky. Do té doby však ať děkuje bohům, že synům Aithiopů ani nenapadá, aby si ke své zemi dobyli ještě nějaké další.“

[22] Po těchto slovech luk povolil a odevzdal jej příchozím. Potom vzal do ruky purpurový plášť a ptal se, co to je a jak je to uděláno. Ichthyofagové pověděli pravdu o purpuru a o barvení, on však prohlásil, že ti lidé jsou podvodníci a podvodný je i jejich šat. Další otázku položil, když vzal do ruky zlatý řetězový náhrdelník a náramky. Ichthyofagové mu vylíčili nádheru šperků, ale král se zasmál a pravil, že myslel, že to jsou pouta, a že u nich jsou pouta silnější. Do třetice se zeptal na myrhu. Když mu vyložili, jak se dělá a jak se s ní maže, vyslovil se stejně jako o plášti. Když pak přišel k vínu a uslyšel, jak se vyrábí, byl tím nápojem velmi potěšen a ptal se, co perský král jí a jak nejdéle Peršané žijí. Ichthyofagové odpověděli, že král jí chléb, a vylíčili mu, jak pšenice roste; dodali, že nejdělsí věk, jaký může člověk očekávat, je osmdesát let. K tomu Aithiop odpověděl, že se vůbec nediví, že žijí tak krátce, když se živí hnojem. Nemohli by ani tak dlouho žít, kdyby se nezotavovali nápojem. Při těch slovech ukázal Ichthyofagům na víno. Po té stránce prý jsou oni na tom hůře nežli Peršané.

[23] Ichthyofagové se pak ptali krále na délku života a na způsob životosprávy Aithiopů. Král odpověděl, že jich většina žije až sto dvacet let, a někteří i déle, a že jedí vařené maso a pijí mléko. Když se zvědové nad tím počtem let podívovali, zavedl je k pramenu, a když se v něm vykouпали, stala se jejich pleť lesklejší, jako by v něm byl olej. Voda ve studánce voněla po fiolkách a byla tak lehká, jak říkali zvědové, že na

ní nemohlo nic plavat, ani dřevo, ani látky lehčí než dřevo; všechno padalo ke dnu. Mají-li vodu opravdu takovou, jak se vypráví, pak by ona byla příčinou jejich dlouhověkosti, protože jí používají ke všemu.

Když odcházeli od pramene, zavedl je král do mužského vězení, kde byli všichni spoutáni zlatými pouty. U těchto Aithiopů je bronz ze všeho nejvzácnější a nejváženější. Když prohlédli vězení, prohlédli si také onen takzvaný sluneční stůl.

[24] Nakonec si prohlédli i jejich rakve, které prý se zhotovují z křišťálu*. Když mrtvého vysuší, ať již tak jako Egypťané, nebo nějak jinak, obalí ho celého sádrou a pomalují, přičemž se snaží co možná vystihnout jeho podobu, a potom okolo něho postaví dutý sloup z křišťálu. Toho mají mnoho, kopou jej a je snadno opracovatelný. Mrtvý je uvnitř sloupu, je ho vidět a nevydává žádný nelibý zápach ani neskýtá jinak ošklivý pohled. Vše je na něm vidět jako na každé mrtvole. Rok mají nejblíží příbuzní sloupy v domě a přinášejí jim prvotiny a jiné oběti. Potom je vynášejí a stavějí okolo města.

[25] Když si zvědové všechno prohlédli, vrátili se. Jakmile všechno o těch věcech vypověděli, zmocnil se Kambýsa hněv a vytrhl na výpravu proti Aithiopům, aniž vydal rozkaz k přichystání jakýchkoli zásob potravin a aniž uvážil, že hodlá táhnout do nejzazších končin země. Vydal se na výpravu jako nepřičetný šílenec, jakmile Ichthyofagy vyslechl. Řekům, které měl u sebe, nařídil, aby zůstali, veškerou pěchotu však vzal s sebou.

Když na pochodu dorazil do Théb, oddělil z vojska asi padesát tisíc mužů a těm uložil, aby podrobili Ammóňany a tamní věštitru Diovu aby zapálili. S ostatním vojskem táhl proti Aithiopům. Dříve však, nežli urazilo vojsko pětinu cesty, došly jim veškeré zásoby potravin a po zásobách přicházeli i o tažná dobytčata, protože je pojídali. Kdyby byl po tom všem Kambýsés změnil své úmysly a odvedl vojsko zpátky, byl by přes svou počáteční chybu zůstal člověkem moudrým. On však na nic nebral zřetel a stále táhl kupředu. Dokud mohli vojáci brát, co poskytovala země, živili se trávou, ale když přišli do písčin, provedli někteří z nich hroznou věc. Vylosovali ze svého středu jednoho z deseti a snědli ho. Když se o tom Kambýsés dozvěděl, zalekl se vzájemného pojídání, upustil od výpravy do Aithiopie a táhl nazpátek. Vrátil se do Théb, ztratil velkou část svého vojska. Z Théb se pak odebral dolů do Memfidy a propustil Řeky, aby mohli odplout domů.

[26] Tak dopadla výprava proti Aithiopům. O té části vojska, která byla poslána na výpravu proti Ammóňanům, a pochodovala po odchodu z Théb pod vedením průvodců, je známo, že dorazila do města Oasis, ve kterém sídlí Samští, pocházející z aischriónské íly. Jsou vzdáleni od Théb sedm denních pochodů písčinami a řeky se to místo jmenuje Ostrov blažených.

Až do tohoto místa prý se vojsko dostalo, dále však o nich nedovede říci nikdo nic leda to, co praví Ammóňané a ti, kdo to od nich slyšeli. Vojsko totiž k Ammóňanům nedorazilo ani se nevrátilo. Ammónští vypravují, že když vojsko šlo proti nim písečnou pouští z města Oasis a bylo již asi uprostřed mezi nimi a Oasou, strhl se, právě když snídali, prudký a mohutný jižní vítr, který s sebou nesl spousty písku a zasypal je. Tím způsobem zmizeli. Takový byl podle Ammóňanů osud této výpravy.

[27] Když se Kambýsés vracel do Memfidy, zjevil se Egyptánům Apis, jemuž Řekové říkají Epafos. Hned jak se objevil, oblékli se Egyptané do svých nejkrásnějších oděvů a oddávali se radosti. Když Kambýsés spatřil počínání Egyptanů, byl zcela přesvědčen, že tak činí z radosti nad jeho nezdarem; povolal si memfidské místodržící, a když k němu přišli, ptal se jich, proč nic takového Egyptané nedělali dříve, dokud on byl v Memfidě, a proč tak činí teď, když se vrátil, ztrativ velkou část svého vojska.

Oni pravili, že se jim zjevil bůh, který se obvykle objevuje jen málokdy, a když se objeví, tu se všichni Egyptané radují a oslavují. Kambýsés to vyslechl a řekl jim, že lžou a jako lháře je dal potrestat smrtí.

[28] Po popravě si dal zavolat k sobě opět kněze. Ti mu řekli totéž a on prohlásil, že se přesvědčí, zda přišel k Egyptánům nějaký hmatatelný bůh. Po těch slovech poručil kněžím, aby Apise přivedli. Oni tedy odešli, aby ho přivedli. Apis čili Epafos je tele z krávy, která již nesmí do svého břicha přijmout plod. Egyptané říkají, že na krávu sestupuje z nebe paprsek a z toho paprsku že se zrodí Apis. Tele nazývané Apis má tyto známky; je černé, na čele má čtverhrannou bílou skvrnu, na zádech skvrnu v podobě orla, v ocase dvojité chlupy a pod jazykem skaraba*.

[29] Když kněží Apise přivedli, tu Kambýsés, jak byl trochu prudký, vytrhl dýku, a chtěje bodnout Apise do břicha, zasáhl kýtu. Zasmál se a řekl kněžím:

„Vy hlupáci, copak jsou bohové takoví – z masa a krve – a pocitují bodnutí železem? Tento bůh je opravdu Egyptanů hoden! Přece si ze mne nebudete beztretně tropit šašky!“

Po těchto slovech nařídil svým lidem, aby kněze zbičovali a aby popravili každého Egyptana, kterého zastihnou při oslavě. Tak Egyptanům slavnost skončila, kněží byli potrestáni a Apis, poraněný na kýtě, posel v chrámě, kde ho uložili. Když na tu ránu zašel, pochovali ho kněží tajně, aby se o tom Kambýsés nedověděl.

[30] Pro tento nespravedlivý čin upadl Kambýsés v šílenství, jak vypravují Egyptané; byl ostatně nepřičetný i předtím. Prvního zločinu se dopustil proti svému bratru Smerdisovi, který pocházel z téhož otce i matky jako on. Odeslal ho z Egypta do Persie ze závisti, protože on jediný z Peršanů natáhl asi na dva prsty luk, který přinesli Ichthyofagové od Aithiopů. Z ostatních Peršanů to nedokázal nikdo.

Když tedy Smerdis odešel do Persie, měl Kambýsés sen. Zdálo se mu, že k němu přišel posel z Persie a oznámil mu, že na královském trůnu sedí Smerdis a hlavou se dotýká nebe. Kambýsés se z toho začal obávat o svůj osud, aby ho jeho bratr nezabil a nezmocnil se vlády. Proto poslal do Persie Préxaspa, což byl jeho nejvěrnější Peršan, aby Smerdise zabil. Préxaspés přišel do Sus a zabil ho, podle některých na lovu, kam ho vylákal, podle jiných ho utopil v Rudém moři, kam ho zavedl.

[31] To prý byl první Kambýsův zločin. Druhý spáchal na své sestře, kterou si přivedl s sebou do Egypta jako manželku. Byla jeho sestrou po obou rodičích. Oženil se s ní takto (předtím totiž neměli Peršané vůbec ve zvyku se ženit se svými sestrami): Zamiloval se do jedné ze svých sester a chtěl si ji potom vzít za ženu. Věděl, že hodlá učinit věc neobvyklou, i dal si zavolat královské soudce a ptal se jich, zda je nějaký zákon, který dovoluje se oženit se sestrou, když tak někdo chce učinit.

Královskými soudci se stávají vybraní mužové z Peršanů a zůstávají jimi až do smrti nebo až do doby, kdy jsou přistiženi při nějaké nespravedlivosti; rozsuzují Peršanům pře, vykládají otcovské zákony a na nich všechno záleží. Na Kambýsovu otázku odpověděli, jak jim kázala spravedlnost i bezpečnost, že nenacházejí žádný zákon, který dovoluje bratrovi se oženit se sestrou, ale že našli zákon, podle kterého je perskému králi dovoleno dělat, cokoli chce. Tím způsobem zákon neporušili, i když se Kambýsa báli, aby pro dodržování zákona nezahynuli, našli mu však na pomoc zákon jiný, když se se sestrami oženit chtěl.

Tehdy se Kambýsés oženil s tou, kterou miloval. Po krátkém čase však si vzal i druhou sestru. Mladší z nich s ním šla do Egypta a tu zabil.

[32] O její smrti kolují dvě pověsti, stejně jako o smrti Smerdisově. Řekové vypravují, že Kambýsés seštvál proti sobě lvíče a štěně a se ženou zápasu přihlížel. Když štěně podléhalo, tu přetrhlo jiné štěně – jeho bratr – svá pouta a přispělo mu na pomoc. Když byla štěňata dvě, lvíče přemohla. Kambýsovi se ta podívaná líbila, jeho manželka však sedíc vedle něho zaslzela. Kambýsés si toho všiml a ptal se jí, proč pláče, a ona odpověděla, že ji pohnulo k slzám, když viděla, jak přispělo štěně bratrovi na pomoc. Vzpomněla prý si na Smerdisa a uvědomila si, že Kambýsovi nemá kdo přijít na pomoc. Podle Řeků prý ji Kambýsés pro tento výrok zahubil. i Egyptané však tvrdí, že jednou seděli spolu u stolu a žena vzala do ruky hlávku salátu, otrhala z ní listy a ptala se svého muže, zda je krásnější hlávka oškubaná nebo plná. Kambýsés odpověděl, že plná, a ona mu na to řekla:

„Tys však napodobil takovou hlávku, když jsi oškubal rod Kýrův.“ Kambýsés se rozzuřil, skočil jí na těhotné břicho a ona při potratu zemřela.

[33] Takovým způsobem běsnil Kambýsés proti členům svého rodu, ať už toho příčinou byl Apis, nebo něco jiného, neboť lidem se přiházívalí rozličná neštěstí. Tvrdí se, že byl Kambýsés od narození těžce nemocen nemocí, kterou někteří lidé nazývají svatou. Nebylo tedy nic divného, že ani duch nebyl zdrav, když tělo trpělo těžkou nemocí.

[34] I proti jiným Peršanům se dopouštěl šílených skutků. Řekl prý jednou Préxaspovi, kterého si velice vážil a který mu přináší val zprávy (jeho syn byl Kambýsovým číšníkem a i to byla hodnost nemalá), pravil prý mu:

„Préxaspe, za jakého člověka mě považují Peršané, jaké řeči o mně mluví?“

Préxaspés odpověděl:

„Ve všem tě, pane, velice chválí, ale říkají, že se příliš oddáváš pití vína.“

To mu řekl o smýšlení Peršanů, Kambýsés se však rozvzteklil a odpověděl:

„Peršané tedy říkají, že piji příliš mnoho vína, a proto blázním a nemám zdravý rozum? Jejich dřívější řeči tedy nebyly pravdivé!“

Kdysi předtím totiž seděl pohromadě s Peršany a s Kroisem a ptal se jich, jakým mužem se jim jeví ve srovnání s otcem. Odpověděli, že je lepší než jeho otec, neboť má všechno, co měl on, a k tomu získal Egypt a moře. To pravili Peršané, přítomnému Kroisovi se však úsudek nelíbil a řekl Kambýsovi:

„Mně se zdá, synu Kýrův, že se otcí nevyrovnáš, neboť nemáš takového syna, jakého on po sobě zanechal.“

Kambýsa ten výrok potěšil a chválil Kroisův úsudek.

[35] Na to si Kambýsés vzpomněl a pravil hněvivě Préxaspovi:

„Přesvědč se sám, zda mluví Peršané pravdu, či zda jsou blázni oni, když to říkají. Zasáhnu-li tvého syna, který stojí přede dveřmi, šípem přímo do srdce, ukáže se, že jsou řeči Peršanů plané. Chybím-li, pak řekni, že mají Peršané pravdu a že já nemám zdravý rozum.“

Po těchto slovech prý napjal luk a po chlapci střelil. Když chlapec padl, nařídil ho rozříznout a prohlédnout ránu. Shledalo se, že šíp vězí v srdci. Kambýsés se zaradoval a pravil chlapcovu otcí se smíchem:

„Dokázal jsem ti, Préxaspe, že nešílím a že jsou blázni Peršané. Řekni mi, viděls někdy někoho tak přesně střílet z luku?“

Préxaspés prý viděl, že ten člověk není při smyslech, a z obavy o vlastní bezpečnost odpověděl:

„Myslím, pane, že by ani bůh tak krásně nestřelil!“

Takový zločin spáchal tehdy. Jindy zase dal bez jakékoli příčiny chytit dvanáct mužů, rovných předním Peršanům, a zakopat je zaživa až po hlavy.

[36] Když si takto počíнал, uznal Lýd Kroisos za vhodné napomenout ho těmito slovy:

„Nepoddávej se, králi, ve všem svému věku a své vášni, ovládej se a bud zdrženlivý! Je dobré být prozřetelný a je moudré být opatrný. Ty však dáváš pobíjet své poddané, které jsi uvěznil bez jakékoli vážné příčiny, a zabíjíš i děti. Budeš-li takto jednat často, dej pozor, aby se proti tobě Peršané nevzbouřili. Tvůj otec Kýros mi důtklivě uložil, abych tě káral a radil ti to, co shledám dobrým.“

Takovou radu mu dával a projevoval při tom oddanost. Kambýsés odpověděl:

„Ty se mi dokonce odvažuješ radit, ty, který jsi tak báječně spravoval svou vlast a který jsi tak výtečně poradil mému otci, aby překročil řeku Araxés a šel proti Massagetům, ačkoli oni chtěli přejít na naše území! Sebe jsi zničil, protože jsi byl špatným předákem své vlasti, zničil jsi Kýra, protože tě poslechl! To ti přijde draho, už dávno jsem proti tobě potřeboval najít nějakou záminku!“

Po těchto slovech popadl luk, aby ho zastřelil, Kroisos však vyskočil a vyběhl ven. Když ho Kambýsés nemohl zastřelit, nařídil svým služebníkům, aby ho chytili a usmrtili. Sluhové znali jeho způsoby, a proto Kroisa ukryli. Uvažovali tak, že ho vyvedou z úkrytu, pakliže to Kambýsa bude mrzet a bude se po něm shánět, a že dostanou odměnu za to, že ho zachovali naživu; nebude-li to Kambýsa mrzet a po Kroisovi nezatouží, teprve potom že ho usmrtí.

Kambýsés zatoužil po Kroisovi nedlouho potom, a když se to sluhové dozvěděli, oznámili mu, že je živ. Kambýsés prohlásil, že má stejnou radost jako Kroisos z toho, že Kroisos zůstal naživu, že však nezůstanou bez trestu ti, kdo ho zachránili, neboť je dá popravít. A učinil tak.

[37] Takových šílených skutků proti Peršanům i spojencům se Kambýsés dopustil za svého pobytu v Memfidě mnoho. I staré hroby si dával otvírat a prohlížel si nebožtíky. Mimo jiné přišel i do chrámu Héfaistova a velice se vysmíval soše bohově. Héfaistova socha se totiž velmi podobá foinickým Pataikům, které si Foiničané připevňují na předě svých válečných lodí. Kdo je neviděl, tomu povím jak vypadají: jsou to sochy zpodobující trpaslíky.

Vnikl také do svatyně Kabeirů, do které nesmí kromě kněze vstupovat nikdo. Jejich sochy dokonce i zapálil, když si z nich dosyta natropil šašky. I tyto sochy se podobají Héfaistovi; jsou prý to jeho děti.

[38] Z toho všeho je tedy jasné, že bylo Kambýsovo šílenství veliké, neboť jinak by se byl nepokoušel vysmívat se posvátným věcem a obyčejům. Kdyby totiž předložil někdo všem lidem všechny obyčeje a přikázal jim, aby z nich vybrali obyčeje nejkrásnější, tu by asi po zevrubné prohlídce každý zvolil obyčeje své. Každý národ takto pokládá své vlastní i obyčeje za nejlepší ze všech. Není tedy pravděpodobné, že by si z takových věcí mohl tropit smích někdo jiný než šílenec.

Že tak smýšlejí o svých obyčejích všichni lidé, je možno doložit mnohými důkazy. Jeden z nich je i tento: Dareios si dal za své vlády zavolat Řeky, kteří byli u jeho dvora, a ptal se jich, za jakou cenu by

chtěli pojídat maso svých mrtvých otců; oni odpověděli, že by tak neučinili za žádnou cenu. Potom si dal Dareios zavolat několik Indů z kmene Kalatiů, kteří své rodiče pojídají, a v přítomnosti Řeků, kteří pomocí tlumočnicka rozuměli, o čem se mluví, se jich ptal, za jakou cenu by dovolili, aby jejich otcové po smrti byli spáleni. Oni vzkřikli velikým hlasem a vyzývali ho, aby se nerouhal. Tak tomu je s obyčejí a myslím, že správně pravil v básni Pindaros, že zvyk je králem všech.

[39] V době, kdy táhl Kambýsés proti Egyptu, podnikli také Lakedaimonští válečnou výpravu proti Samu a proti Polykratovi, synu Aiakovu, který se Samu zmocnil povstáním. Polykratés původně rozdělil stát na tři díly a dvěma podělil své bratry Pantagnóta a Sylosóna. Pantagnóta později zabil, mladšího Sylosóna vypudil a zmocnil se Samu celého. Když jej měl ve své moci, uzavřel pohostinné přátelství s egyptským králem Amasiem. Posílal mu dary a jiné od něho dostával. V krátkém čase nato Polykratoya moc vzrostla a byla vyhlášená po Iónii i po ostatním Řecku. Kamkoli s vojskem zamířil, všude se mu dobře dařilo. Měl sto padesátiveslic a tisíc lučištníků. Plenil a loupil všude bez rozdílu. Říkával, že se přáteli spíše zavděčí, když mu vrátí, co mu vzal, než kdyby mu nic nevzal. Dobil mnohých ostrovů a i mnohých měst na pevnině. Mimo jiné v námořní bitvě porazil a zajal i celé vojsko Lesbanů, když pluli na pomoc Milétanům. Ti pak v poutech kopali příkop kolem dokola hradeb města Samu.

[40] Veliké štěstí Polykratovo však nezůstalo asi Amasiovi utajeno, nýbrž působilo mu starosti. Když se Polykratovo štěstí ještě stupňovalo, napsal mu tento dopis a poslal jej na Samos:

„Amasis vzkazuje Polykratovi toto: Je příjemné dozvídat se, že se dobře daří příteli, spojenému s námi svazkem pohostinného přátelství. Mně však se tvé velké štěstí nelíbí, protože vím, že božstvo je závistivé. Proto si tak trochu přeji pro sebe – a i pro ty, jejichž osud mi leží na srdci – abych měl v něčem štěstí a v něčem zase neúspěch a trávil tak svůj věk se střídavým zdarem, než abych měl štěstí ve všem. Neslyšel jsem ani z pověsti o nikom, kdo by byl neskončil špatně a úplně na dně, když měl štěstí ve všem. Poslechni mě tedy a učiň proti svému štěstí toto: uvaž, které věci si nejvíce ceníš a čeho ztráta by tvou duši nejvíce zbolela, a zahod' to takovým způsobem, aby se to již nikdy nedostalo do lidských rukou. Nebudou-li se potom střídat úspěchy s nezdary, pomáhej si tak, jak ti radím.“

[41] Když si to Polykratés přečetl a uvážil, že mu Amasis radí dobře, hledal nějaký klenot, jehož ztráta by jeho duši co nejvíce zarmoutila. Po bedlivé úvaze si uvědomil, že nosí ve zlatém prstenu zasazenou pečeť vyřezávanou ze smaragdu, í dílo Theodora, syna Téleklova ze Samu. Rozhodl se, že ji zahodí. Naplnil padesátiveslici mužstvem, vstoupil na ni a* rozkázal vyplout na širé moře. Když byl daleko od ostrova, stáhl před očima všech účastníků plavby pečetní prsten z prstu a hodil jej do moře. Po tomto činu plul zpátky, a když přišel domů, rmoutil se nad tou ztrátou.

[42] Pátého či šestého dne poté se stalo, že jakýsi rybář chytil velikou a krásnou rybu a usoudil, že by ji měl dát Polykratovi darem. Přinesl ji tedy ke dvoru a pravil, že chce být předveden k Polykratovi. Podařilo se mu to, rybu mu odevzdal a pravil:

„Chytil jsem ji, králi, ale nepokládal jsem za vhodné nést ji na trh, i když se živím prací svých rukou. Zdálo se mi, že je hodná tebe a tvé panovnické moci. Proto ti ji přináším a dávám.“ Pólykrata jeho slova potěšila a odpověděl:

„Velice dobře jsi učinil a náleží ti dvojí dík, za tvá slova i za dar. Proto tě zveme k obědu.“

Rybář si na tom velice zakládal a šel domů. Když však sluhové rybu rozřezali, našli v jejím břiše Polykratův pečetní prsten. Jakmile jej spatřili, vzali jej a s velikou radostí jej nesli Polykratovi; když mu pečetní prsten dávali, vypravovali mu, jakým způsobem jej našli. Polykrata napadlo, že je to řízení boží, a vypsals v dopise všechno, co učinil a co se mu přihodilo, a poslal dopis do Egypta.

[43] Amasis si přečetl Polykratův dopis a pochopil, že není v lidských možnostech odvrátit od jiného člověka, co se mu stát má, a že Polykratés neskončí dobře, když má štěstí ve všem a když nachází i to, co zahodil. Poslal na Samos hlasatele a prohlásil, že ruší pohostinné přátelství. Učinil to proto, aby neměl v duši bolest nad Polykratem jako pohostinným přítelem, až ho stihne hrozné a veliké neštěstí.

[44] Proti tomuto ve všem šťastnému Polykratovi táhli Lakedaimonští do boje. Povolali si je na pomoc Samští, kteří později založili Kydónii na Krétě. Polykratés však poslal ke Kambýsovi, synu Kýrovu, který sbíral vojsko proti Egyptu, a požádal ho, aby i k němu na Samos poslal posla se žádostí o vojenskou pomoc. Kambýsés to vyslechl a ochotně na Samos poslal; žádal Polykrata, aby mu poslal na pomoc proti Egyptu válečné

loďstvo. Polykratés vybral z občanů ty, které nejvíce podezřival ze vzbuřeneckých úmyslů, a odeslal je na čtyřiceti válečných lodích. Kambýsovi vzkázal, že je nemá posílat zpátky.

[45] Někteří tvrdí, že Polykratem odesílaní Samští do Egypta nedorazili; když prý připluli k ostrovu Karpathu, uradili se, že už nehodlají plout dále. Jiní praví, že do Egypta přišli, ale že odtamtud uprchli, ačkoli byli hlídáni. Když pluli zpátky na Samos, vypravil se jim Polykratés s loďmi naproti a podstoupil s nimi bitvu. Vracející se zvítězili, vystoupili na ostrov, ale byli v bitvě na souši poraženi, a proto odpluli do Lakedaimonu.

Vyskytují se však i lidé, kteří tvrdí, že Samští, kteří se vrátili z Egypta, Polykrata porazili, ale myslím, že toto tvrzení není správné. Nebyli by přece potřebovali volat na pomoc Lakedaimonské, kdyby byli sami stačili Polykrata zmoci. Kromě toho přece také dá rozum, že ten, kdo měl velké množství námezdných žoldnéřů a domácích lučištníků, nemohl podlehnout vracejícím se Samským, kterých bylo málo. Nadto Polykratés shromáždil do doků ženy a děti těch občanů, kteří byli na jeho straně, a byl připraven, že je spálí i s doky, kdyby ho zradili ve prospěch navrátilců.

[46] Když přišli Polykratem vyhnaní Samští do Sparty, předstoupili před vládnoucí úředníky a mluvili mnoho, protože mnoho žádali. Po slyšení prvního dne jim úředníci odpověděli, že již zapomněli, co jim poslové řekli na začátku, a konci že nerozumějí. Samští tedy před ně předstoupili podruhé, přinesli pytel na chleba a neřekli nic jiného, než že v pytli chybí chléb. Úředníci jim odpověděli, že bylo zbytečné, co udělali s pytlem na chleba; nicméně se usnesli, že jim pomohou.

[47] I vykonali Lakedaimonští potřebné přípravy a vytáhli proti Samu. Samští říkají, že tak učinili na oplátku za dobrodiní, neboť jim Samští dříve pomohli lodmi proti Messénským. Lakedaimonští však praví, že by se byli nevypravili Samským na pomoc kvůli jejich prosbám, jako spíše proto, že se chtěli pomstít za uloupení nádoby, kterou vezli Kroisovi, a pancíře, který jim poslal darem egyptský král Amasis. Pancíř uloupili Samští rok před nádobou; byl plátěný, byly na něm vyšity četné podoby zvířat a byl zdoben zlatem a bavlnou. Co však na něm zasluhovalo nejvíce obdivu, byly šňůry na přivazování. Pancíř byl lehký a měl šňůr tři sta šedesát, všechny pěkně zřetelné. Druhý takový pancíř je i ten, který věnoval Amasis Athéně na Lindu.

[48] Nastávajícího tažení proti Samu se ochotně zúčastnili také Korintští. I vůči nim se Samští dopustili křivdy, a to tři generace před tímto válečným tažením, ve stejné době, kdy došlo k uloupení nádoby. Periandros, syn Kypselův, poslal tři sta synů předních mužů z Kerkýry do Sard k Alyattovi, aby byli vykleštěni. Když však Korint'ané, kteří chlapce odváželi, přibyli na Samos, dozvěděli se Samští, proč je vezou do Sard. Nejprve chlapce poučili, aby se chytili chrámu Artemidina, potom dbali na to, aby nebyli prosebníci od chrámu odvečeni.

Korint'ané však nedávali chlapcům žádnou potravu, proto uspořádali Samští slavnost, kterou slaví od té doby dodnes stejným způsobem. Po dobu, kdy chlapci dleli u nich jako prosebníci, pořádali na začátku noci tance dívek i jinochů a zavedli obyčej přinášet s sebou k tanci pečivo ze sezamu a medu, aby je mohli kerkyrstí chlapci uchvátit a tak získat potravu. To se dalo tak dlouho, dokud korintští strážci chlapce nenechali být a neodešli. Samští pak chlapce odvezli na Kerkýru.

[49] Kdyby se byli po smrti Periandrově Korintští s Kerkyrskými smířili, nebyli by se asi z té příčiny účastnili válečné výpravy proti Samu. Jsou však s nimi stále na štíru od té doby, kdy ostrov osídlili. A proto také měli Korintští zlost na Samské. Příčinou toho, proč poslal Periandros vybrané syny předních Kerkýranů do Sard k vykleštění, byla pomsta; Kerkyrstí se totiž první proti němu dopustili zpupných činů.

[50] Periandros zabil svou manželku Melissu a k tomuto neštěstí se mu přidružilo ještě další. Z Melissy měl dva syny, jednoho starého sedmnáct a druhého osmnáct let. Jejich děd z matčiny strany, Proklés, který byl samovládcem v Epidauru, si pro ně poslal a přátelsky se k nim měl, jak se slušelo, protože to byli synové jeho dcery. Když je od sebe propouštěl a vypravoval je na cestu, řekl jim:

„Víte-li pak, chlapci, kdo zabil vaši matku?“

Starší z nich si tohoto výroku nepovšiml; mladšího však, který se jmenoval Lykofrón, ta slova zabořila tolik, že po návratu do Korinta otce jako vraha matčina ani neoslovil, s otcem nemluvil a na otázky nedával žádnou odpověď. Nakonec se na něho Periandros rozhněval a vyhnal ho z domu.

[51] Vyhnal ho, vyzvídal na starším synovi, co s nimi děd hovořil. Starší syn mu vylíčil, jak je děd přátelsky přijal, ale nevzpomněl si na slova, která jim říkal Proklés při loučení, protože si je nezapamatoval. Periandros však pravil, že není možné, aby jim děd byl něco

nenapovídal, a vyptával se vytrvale dále. Syn si pak vzpomněl a řekl i to. Periandros si to zapamatoval, a protože nechtěl dát najevo žádnou měkkost, posílal posly k těm, u nichž dlel jeho vyhnaný syn, a zakazoval jim, aby ho přijímali do domu. Jakmile vyhnanec přišel do jiného domu, byl i tam odehnán od prahu, protože Periandros vyhrožoval těm, kdo by ho přijali, a nařizoval ho zahnat. Vyháněn chodil Lykofrón do dalších domů přátel; protože to byl syn Periandrov, přijímali ho, i když se báli.

[52] Posléze dal Periandros vyhlásit, že kdokoli syna přijme do domu nebo s ním promluví, zaplatí pokutu Apollónovi, a určil, jak velikou. Po té vyhláše nikdo nechtěl s Lykofrónem mluvit ani ho do domu přijmout. Nadto ani on sám nepovažoval za správné pokoušet se o zakázané; prodléval tedy ve sloupořadích a povaloval se tam. Čtvrtého dne ho spatřil Periandros sešlého špínou a hladem a bylo mu ho líto. Upustil od hněvu, přistoupil k němu a pravil:

„Synu, co je lepší, to, jak se máš nyní, nebo převzít samovládu a statky, které teď mám já, za to, že budeš otci po vůli? Jsi můj syn a král bohatého Korinta a zvolil sis život žebráka. Stavíš se na odpor a hněv chováš proti tomu, vůči němuž se to nejméně sluší. Stalo-li se nějaké neštěstí, pro které se na mě hněváš, stalo se mně a já na něm mám největší podíl, protože jsem sám ty věci provedl. Víš teď, oč je lepší, když ti lidé závidí, než když tě litují, a také, co to znamená chovat hněv vůči rodičům a lidem mocnějším; proto se vrať domů.“

Takovými slovy se ho snažil Periandros získat, Lykofrón však otci odpověděl jen, že musí zaplatit posvátnou pokutu bohu, protože se s ním dal do řeči. Periandros poznal, že synova zloba je houževnatá a nezdolná, a odeslal ho lodí pryč na Kerkýru, neboť i ta byla pod jeho vládou. Odeslav ho vypravil se válečně proti svému tchánu Proklovi jako hlavnímu viníku svého neštěstí; Epidauru dobyl a zmocnil se i samotného Prokla živého.

[53] Po čase Periandros zestárl a docházel k poznání, že už není schopen dohlížet na své záležitosti a spravovat je. Proto poslal na Kerkýru a vyzýval Lykofróna, aby se ujal vlády. U staršího syna viděl, že není vlády schopen, připadal mu příliš lenivý. Lykofrón však neuznal posla ani za hodná odpovědi. Periandros však na mladíkovi lpěl a znovu k němu poslal jeho sestru, svou dceru, neboť se domníval, že ji spíše poslechne. Ona přišla a pravila:

„Hochu, chceš raději, aby vláda připadla jiným a otcův majetek aby byl rozchvácen, než abys přišel a ujal se ho sám? Pojd domů a přestaň

sám sebe trestat. Pýcha je pošetilá věc, nechtěj hojit zlo zlem. Mnozí lidé dávají přednost slušnosti před spravedlností a mnozí také hledající dědictví matčino ztratili dědictví otcovo. Samovláda je věc vratká, mnozí po ní touží, a on už je stár a věkem sešlý. Nedávej jiným statky, které jsou tvé.“

Tak k němu mluvila nejlákavějšími slovy, jak ji otec navedl, Lykofrón však odpověděl, že za žádných okolností do Korinta nepříjde, dokud uslyší, že je otec ještě živ.

Dcera to otci vyřídila a Periandros poslal hlasatele do třetice, že chce sám přejít na Kerkýru, a Lykofróna vyzýval, aby přišel do Korinta a stal se jeho nástupcem ve vládě.

Syn za těchto podmínek souhlasil a Periandros se tedy vypravoval na Kerkýru, kdežto syn do Korinta. Kerkyrstí se však o tom dozvěděli, a aby jim do země nepřišel Periandros, mladíka zabili. Za to se Periandros Kerkyrským mstil.

[54] Lakedaimonští přišli s velikým vojskem a Samos obléhali. Při útoku na ohrazené bašty, stojící na straně k moři, vnikli na předměstí, ale když přišel na pomoc sám Polykratés se silným oddílem, byli zase zatlačeni. Naproti tomu u horní bašty, která stála na hřebeni kopce, učinili žoldnéři spolu s četnými Samskými výpad; krátký čas Lakedaimonským odolávali a potom utekli nazpátek. Lakedaimonští se vrhli za nimi a pobíjeli je.

[55] Kdyby se byli přítomní Lakedaimonští toho dne vyrovnali Archiovi a Lykópovi, byli by Samu dobyli. Pouze Archiás a Lykópés totiž vnikli spolu s utíkajícími Samskými dovnitř hradeb, byla jim však uzavřena cesta nazpátek a v městě Samu padli.

S třetím potomkem tohoto Archia, s dalším Archiou, synem Samia, syna Archiova, jsem se sám setkal v Pitané, neboť z tohoto spartského městečka pocházel. Ze všech cizinců si nejvíce vážil Samských a říkal, že jeho otec dostal jméno Samios, protože jeho děd Archiás padl statečně na Samu. Samských si vážil proto, že pohřbili jeho děda na veřejné útraty.

[56] Když trvalo obležení Samu čtyřicet dní a vývoj události nepostupoval kupředu, odtáhli Lakedaimonští na Peloponnésos. Koluje i nedoložená pověst, podle které dal Polykratés narazit množství domácích mincí z olova, dal je pozlatit a dal prý jim je. Oni prý přijali a

odtáhli. To byla první válečná výprava, kterou podnikli Dórové z Lakedaimonu do Asie.

[57] Ti ze Samských, kteří válčili proti Polykratovi, když se Lakedaimonští chystali je opustit, sami také odpluli na ostrov Sifnos; potřebovali totiž peníze. Moc obyvatelů Sifnu v té době byla v rozkvětu a byli nejbohatší z ostrovanů, protože měli na ostrově zlaté a stříbrné doly, a to tak bohaté, že z desetiny jejich výtěžku zbudovali v Delfech pokladnici, která se vyrovná nejbohatším. Vyzískané peníze si mezi sebe každoročně rozdělovali. Když zbudovali pokladnici, požádali o věštbu, zda jejich nynější blahobyt potrvá dlouhou dobu. Pýthia jim vydala tuto věštbu:

„Jakmile v Sifnu radnice zazáří bélostnou barvou stejně jak tršště lem, tu rozumný muž necht' se chrání před vojskem dřevěným, stejně i před jeho vyslancem rudým. Tržiště a radnice na Sifnu byly tehdy zdobeny parským mramorem*.

[58] Této věštbě obyvatelé Sifnu neporozuměli ani hned tehdy, ani když přišli Samští. Jakmile totiž Samští dorazili k Sifnu, poslali jednu lod s vyslanci do města. Lodi pak byly odedávna natírány červeným suříkem, a to bylo ono, co Pýthia obyvatelům Sifnu předpověděla, když je vyzývala, aby se střežili před dřevěným vojskem a před rudým hlasatelem.

Když poslové přišli, žádali, aby obyvatelé Sifnu půjčili Samským deset talentů. Obyvatelé Sifnu však odmítli půjčit, a tak jim Samští zpusťovali pozemky. Hned jak se to dozvěděli, přišli obyvatelé ze Sifnu na pomoc, utkali se se Samskými, byli poraženi a mnohým z nich byla odříznuta cesta do města. Od těch potom Samští vynutili sto talentů.

[59] Od Hermionských převzali za peníze ostrov Hydréu u Peloponnésu a svěřili jej do správy Troizénským. Sami pak založili Kydónii na Krétě, ačkoli za tím účelem nevypluli; chtěli totiž z ostrova vypudit Zakynthské. V Kydónii zůstali pět let a dařilo se jim dobře, takže zbudovali chrámy, které dnes v Kydónii stojí, i chrám Artemidy Diktiny.

V šestém roce je v námořní bitvě porazili Aiginští a spolu s Kréťany je uvrhli do otroctví. Přidě jejich lodí, na nichž byly podoby kanců, odřezali a obětovali v Athénině chrámu na Aigině; učinili tak proto, že měli na Samské zlost. Předtím totiž za samského krále Amfikrata se Samští vypravili válečně proti Aigině a způsobili Aiginským mnoho škod, ač i sami dost utrpěli. To byla tedy příčina.

[60] U Samských jsem prodlel déle, protože zbudovali tři díla, která jsou největší v celém Řecku. Skrže kopec, vysoký asi sto padesát sáhů, vykopali zdola tunel s ústím na obou stranách. Délka tunelu je sedm stadií, výška a šířka po osmi stopách. V celé jeho délce je vykopán příkop, hluboký dvacet loket a široký tři stopy, kterým se potrubím vede voda z mocného pramene do města. Stavitelem tunelu byl Naustrofův syn Eupalinos z Megary. To je jedno ze tří děl; druhé je hráz v moři okolo přístavu, postavená v hloubce dvaceti sáhů a dlouhá víc než dvě stadia. Třetí, co vykonali, je stavba největšího chrámu ze všech, které známe. Jeho prvním stavitelem byl domácí člověk, Rhoikos, syn Fileův. Kvůli těmto věcem jsem se u Samských zdržel déle.

[61] Zatímco Kýrův syn Kambýsés prodléval a šílel v Egyptě, povstali proti němu dva bratři mágové, z nichž jednomu zanechal Kambýsés na starosti svůj královský palác. Ten se vzbouřil, když se dozvěděl, jak se tají smrt Smerdisova, takže jen málo Peršanů o ní ví a většina je toho domnění, že je naživu. Na tom základě zosnoval spiknutí a pokusil se získat královskou moc.

Měl bratra, o němž jsem se zmínil, že povstal spolu s ním, a ten se vzezřením velice podobal Smerdisovi, synu Kýrova, kterého Kambýsés jako svého bratra dal zavraždit. Podobal se tedy Smerdisovi a měl i stejné jméno Smerdis. Tohoto muže mág Patizeithés přemluvil, že mu všechno sám zařídí, a posadil ho na královský trůn. Potom rozeslal hlasatele na všechny strany a jednoho také do Egypta, aby oznámil vojsku, že mají nadále být poslušni Smerdisovi, syna Kýrova, a nikoli Kambýsa.

[62] Hlasatelé to tedy rozhlašovali a ovšem také ten který byl poslán do Egypta. Zastihl Kambýsa s vojskem v syrských Agbatanech; postavil se uprostřed vojska a provolával, co mu mág uložil. Kambýsés volání hlasatelovo uslyšel, uvěřil, že je to pravda a že ho tedy Préxaspés zradil, neboť toho poslal, aby Smerdisa zabil, a on to neučinil. Pohlédl na Préxaspa a pravil:

„Takhle jsi, Préxaspe, vykonal úkol, který jsem ti uložil?“

Préxaspés odpověděl:

„Pane, není pravda, že proti tobě tvůj bratr Smerdis povstal, ani že ti s tím mužem vzejde jakýkoli spor. Sám jsem vykonal, co jsi mi přikázal, a vlastníma rukama jsem ho pohřbil. Jestliže mrtví vstávají z hrobů, pak očekávej, že se proti tobě vzbouří i médský Astyagés. Je-li však řád věcí

nezměněn, pak se od toho člověka nemáš čeho obávat. Myslím, že bychom měli toho hlasatele dohonit a podrobit ho výslechu, od koho nám přichází hlásat, abychom poslouchali krále Smerdise.“

[63] Po těchto Préxaspových slovech, která se Kambýsovi zalíbila, dali hlasatele stíhat a on přišel zpátky. Když se vrátil, zeptal se ho Préxaspés:

„Ty říkáš, člověče, že přicházíš jako posel od Smerdise, syna Kýrova. Pověz nám teď pravdu a nic se ti nestane. Nařizoval ti to Smerdis sám osobně, nebo jen někdo z jeho sluhů?“

Hlasatel odpověděl:

„Smerdise, syna Kýrova, jsem nespatriil od té doby, kdy vytáhl král Kambýsés do Egypta. Příkaz mi dal mág, kterého ustanovil Kambýsés správcem svého paláce, a pravil, že Kýrův syn Smerdis mi ukládá, abych vám to vyřídil.“

Tak pravil hlasatel a nelhal ani slovem. Kambýsés na to řekl:

„Tys vykonal, Préxaspe, jako řádný muž, co ti bylo rozkázáno, a jsi prost obvinění. Kdo by však mohl být ten Peršan, který proti mně povstal a přivlastnil si Smerdisovo jméno?“

„Myslím, že chápu, co se stalo, králi,“ odvětil Préxaspés, „vzbouřenci jsou mágové, a to ten, kterému jsi zanechal na starosti svůj palác, Patizeithés, a jeho bratr Smerdis.“

[64] Jakmile zaslechl Kambýsés Smerdisovo jméno, udeřila ho pravda těchto slov i onoho snu, v němž se mu zdálo, že mu kdosi oznamuje, že Smerdis sedí na královském trůnu a hlavou se dotýká nebes. Pochopil, že svého bratra zahubil zůhđarma, a Smerdise oplakával.

Když ho oplakal a projevil dostatek bolesti nad celým tím neštěstím, skočil na koně, protože měl v úmyslu táhnout proti mágovi co nejrychleji do Sus. Jak na koně vyskakoval, upadla mu hlavice pochvy meče a obnažený meč ho bodl do stehna. Rána byla na tom místě, na kterém před časem poranil egyptského boha Apise.

Protože došel k názoru, že rána je smrtelná, ptal se, jak se jmenuje tamní město. Řekli mu, že Agbatana. A již před časem dostal Kambýsés věštbu z města Butó, že svůj život skončí v Agbatanech. On si ovšem myslel, že zemře jako stařec v Agbatanech médských, v nichž bylo sídlo veškeré jeho vlády, věštbu však měla zřejmě na mysli Agbatany syrské.

Když se tedy na svůj dotaz dozvěděl jméno toho města, tu nabyl rozvahy, poděšen neštěstím, jehož původcem byl mág, i ranou, pochopil smysl věštby a pravil:

„Je souzeno, aby zde Kambýsés, syn Kýrův, zemřel.“

[65] V tu chvíli řekl jen tolik. Asi za dvacet dní si da poslat pro nejvznešenější z přítomných Peršanů a řekl jim:

„Peršané, dolehla na mne nutnost vyjevit vám to, co jsem ze všech věcí nejvíce skrýval. Když jsem byl v Egyptě, měl jsem ve spánku vidění – kéž bych je byl nikdy nespátřil! – Zdálo se mi, že ke mně přišel posel z domova a oznámil mi, že na královském trůnu sedí Smerdis a hlavou se dotýká nebes. Dostal jsem strach, aby mě bratr nezabavil vlády, a jednal jsem rychleji, než bylo moudré. Není v lidské moci odvrátit to, co se má stát. Já však jako pošetilec jsem poslal Préxaspa do Sus, aby Smerdis zabil. Po vykonání takového zločinu jsem žil beze strachu a vůbec mi nepřišlo na mysl, že by se kdy proti mně po smrti Smerdisově mohl pozdvihnout jiný člověk. Úplně jsem se minul s tím, co se stát mělo, bez potřeby jsem se stal bratrovrahem, a přesto královskou moc ztrácím. Neboť to byl mág Smerdis, o němž mi božstvo ve vidění předpovídalo, že proti mně povstane. Čin byl tedy vykonán a vězte, že Kýrův syn Smerdis již nežije. Vaším královstvím vládnou mágové, a to ten, kterého jsem zanechal jako správce svého paláce, a jeho bratr Smerdis. Ten pak, jehož by nejvíce bylo třeba, aby pomstil pohanění, jehož se mi od mágů dostalo, ten již je mrtev, protože byl hříšně odsouzen k smrti svými nejbližšími příbuznými. Ten tedy už není naživu, a proto mi, Peršané, nastává druhá nezbytnost, abych vám uložil, co si přeji, aby se stalo, neboť umírám. Dovolávaje se bohů království ukládám vám, a to vám všem, zejména pak těm z Achaimenovců, kteří jsou zde přítomni, abyste nestrpěli, aby nadvláda zase přešla na Médy. Jestliže ji získali lstí, lstí jim ji odejměte, pakli ji dosáhli nějakým násilím, mocí a silou ji zase zachraňte. Učiníte-li tak, pak necht' vám země nosí plody a ženy i stáda rodí potomstvo jako lidem po všechn čas svobodným. Jestliže vládu nezachráníte nebo se o to ani nepokusíte, pak vám přeji, aby se vám dostalo pravého opaku, a k tomu každému z Peršanů stejný konec, jaký stihl mě.“

Po těchto slovech Kambýsés oplakával vše, co v životě udělal.

[66] Když pak Peršané viděli, že se král rozplakal, roztrhávali si všichni šaty na těle a oddávali se velikému bédování. Protože se kost zanítla a stehno propadlo hnilobě, sklátla potom nemoc Kambýsa, syna

Kýrova, po vládě trvajícím celkem sedm let a pět měsíců. Nezůstal po sobě ani mužské, ani ženské potomky. Přítomné Peršany zachvátila veliká nedůvěra, že by moc měli v rukou mágové. Domnívali se, že to, co řekl Kambýsés o smrti Smerdisově, řekl jen proto, aby je oklamal, aby pozdvihl do boje proti Smerdisovi celý perský národ.

[67] Mysleli si tedy, že je králem Smerdis, syn Kýrův, neboť i Prékaspés tvrdošijně zapíral, že by byl Smerdisem zabit. Vždyť bylo pro něj po smrti Kambýsově nebezpečné říkat, že zabil syna Kýrova vlastní rukou.

Kraloval tedy mág po smrti Kambýsově bez obav, opíraje se o jmenovce Kýrova syna Smerdisem. Vládl sedm měsíců, které chyběly Kambýsovi k doplnění osmi let vlády. Za tu dobu prokázal všem poddaným veliká dobrodlní, takže se po jeho smrti stýskalo všem lidem v Asii, kromě Peršanů. Rozeslal posly všem národům, jimž vládl, a vyhlásil, že jsou všichni na tři roky osvobozeni od vojenské služby a od daní. To vyhlásil, hned jak se ujal vlády.

[68] Pravda o něm vyšla najevo v osmém měsíci takovýmto způsobem:

Otanés byl syn Farnaspův a rodem i majetkem se vyrovnal nejpřednějšímu z Peršanů. Tento Otanés první pojal proti mágovi podezření, že není Smerdisem, synem Kýrovým, nýbrž tím, jímž vsutku je. Usuzoval podle toho, že Smerdis nevycházal z hradu a nevolal k sobě nikoho z vznešených Peršanů. Jakmile pojal podezření, jednal. Kambýsés míval za ženu jeho dceru, která se jmenovala Faidymé; právě tu měl tehdy mág a obcoval s ní a se všemi ostatními Kambýsovými ženami. I poslal Otanés k této své dceři a vyzvídal, s kým jeho dcera spává, zda se Smerdisem, synem Kýrovým, či s někým jiným. Ona mu vzkázala, že to neví; nikdy totiž Kýrova syna Smerdisem neviděla ani neví, kdo s ní vlastně spává. I poslal k ní Otanés znovu posla se vzkazem:

„Neznáš-li sama Smerdisem, syna Kýrova, zeptej se Atossy, s kým to obcuje ona a ty, ona přece určitě svého bratra zná.“ Nato dcera vzkázala zpátky:

„Nemohu promluvit ani s Atossou, ani s žádnou jinou z žen, které tu se mnou bydlí, neboť jakmile se královské vlády ujal tento člověk, ať už je to kdokoli, rozptýlil nás a umístil každou jinam.“

[69] Když to Otanés uslyšel, bylo mu to tím nápadnější. Poslal k ní tedy třetí vzkaz tohoto znění:

„Jsi, dcero, z dobrého rodu, a proto je třeba, abys na sebe vzala nebezpečí, které ti káže podstoupit tvůj otec. Není-li to Smerdis, syn Kýrův, nýbrž ten, za koho já ho mám, pak nesmí uniknout trestu za to, že s tebou spává a že má v rukou vládu nad Peršany; musí to odpykat. Učiň nyní toto: Až s tebou bude spát a seznáš, že tvrdě usnul, sáhni mu na uši. Ukáže-li se že má uši, pak věz, že obcuješ se Smerdisem, synem Kýrovým; nemá-li je, spíš s mágem Smerdisem.“

Na to mu Faidymé vzkázala, že bude ve velikém nebezpečí, jestliže to učiní. Nemá-li totiž Smerdis uši a při prohlídce ji přistihne, pak ona dobře ví, že ji zahubí; že to však přesto podnikne. Slíbila tedy otci, že to vykoná. Tomuto mágovi Smerdisovi dal za své vlády uřezat uši Kýros, syn Kambýsův, a to pro nějaké dosti velké provinění.

Faidymé, dcera Otanova, tedy splnila všechno, co otci slíbila. Když na ni přišla řada, aby přišla k mágovi (ženy totiž chodí k Peršanům střídavě), vešla k němu, spala s ním, a když tvrdě usnul, ohmatala jeho uši. Bez obtíží a snadno zjistila, že ten muž uši nemá. Jakmile nastal den, poslala k otci a oznámila mu, co se stalo.

[70] Otanés si přibral Aspathina a Góbryu, přední Peršany, jimž mohl plně důvěřovat, a celou věc jim odhalil. Oni sami už zřejmě tušili, že je tomu tak, a když jim Otanés pověděl své, uvěřili. Dohodli se, že každý z nich si přibere z Peršanů za společníka toho, jemuž nejvíce důvěřuje. Otanés si tedy přivedl Intaferna, Góbryás Megabyza a Aspathinés Hydarna. Když jich bylo šest, přibyl z Persie do Sús Dareios, syn Hystaspův; jeho otec byl totiž v Persii místodržitelem. Když přišel Dareios, dohodlo se oněch šest Peršanů, že ho přiberou také.

[71] Sedm společníků se tedy sešlo, zavázali se navzájem přísahou věrnosti a rokovali. Když přišla řada na Dareia, aby projevil své mínění, řekl jim:

„Myslel jsem, že vím jen já sám, že kraluje mág a Smerdis, syn Kýrův, že je mrtev. A právě proto jsem přispěchal, abych zosnoval mágovi smrt. Je-li tomu tak, že o tom víte i vy, a nejen já, pak myslím, že je třeba přistoupit k činu a neodkládat; to by nebylo příliš dobré.“

„Synu Hystaspův,“ odvětil na to Otanés, „jsi synem dobrého otce a zdá se, že nejsi v ničem horší než on, ale nespěchej tak překotně s tím útokem, chápej se ho rozvážněji! K takovému podniku nás musí být více!“

„Mužové přítomní,“ prohlásil Dareios, „použijete-li způsobu naznačeného Otanem, buďte jisti, že zahynete nejhorším způsobem, neboť určitě to mágovi někdo donese, aby si získal odměnu sám pro sebe. Nejlépe bude, když věc vezmete do vlastních rukou a přistoupíte k činu. Jestliže jste se rozhodli zasvětit do toho více lidí a i mně jste o tom pověděli, pak jednejme dnes; uplyne-li dnešní den, uvědomte si, že mě nikdo se žalobou nepředejde, protože sám mágovi všechno vyzradím.“

[72] Vida Dareiovo rozhorlení, odpověděl na to Otanés:

„Když nás nutíš ke spěchu a nepřipouštíš odklad, tedy nám pověz sám, jak se dostaneme do královského paláce a jak je přepadneme. Sám přece víš, že jsou všude rozestavěny stráže; jestliže jsi je neviděl, jistě jsi o nich slyšel. Jak jimi pronikneme?“

„Otane,“ odpověděl Dareios, „je mnoho věcí, které se nedají vysvětlit slovy, nýbrž činy; jiné zase lze slovy vyložit, i ale žádný skvělý čin z nich nevzniká. Sami víte, že není nic těžkého projít postavenými strážemi. Jednak jsme lidé takového významu, že nás každý propustí, ať už z úcty před námi, nebo ze strachu, jednak mám já sám velice vhodnou záminku, se kterou projdeme. Řeknu, že přicházím právě z Persie a že chci králi vyřídit nějakou zprávu od otce. Neboť kde je třeba lhát, nechť se lže. Vždyť bažíme všichni po tomtéž, ať lžeme, nebo mluvíme pravdu. Jedni lžou tehdy, když chtějí někoho lhaním přemluvit a tak si opatřit zisk, jiní zase mluví pravdu, aby si pravdou získali nějakou odměnu a aby se jim víc věřilo. Tak se snažíme dosáti téhož cíle, aniž děláme totéž. Kdyby lidé nechtěli něco získat, pak by asi byl pravdomluvný stejně lhářem jako lhář pravdomluvným. Kdo nás ze strážců bran propustí dobrovolně, tomu to bude jednou na prospěch; kdo se nám pokusí stavět na odpor, budiž označen za našeho nepřítele, a my hledme vniknout dovnitř a chopme se díla!“

[73] Potom promluvil Góbryás:

„Přátelé, kdy budeme mít krásnější příležitost získat si opět vládu, nebo zemřít, pokud nebudeme schopni se jí znovu zmocnit? Jsme Peršané a vládne nám médský mág, a k tomu bez uší! Kdo z vás byl přítom, když Kambýsés stonal, jistě si dobře pamatujete, čím hrozil Peršanům umíraje, jestliže se nepokusí získat vládu zpět. Tenkrát jsme mu nevěřili a mysleli jsme, že to Kambýsés říká, aby nás oklamal. Hlasuji proto, abychom Dareia poslechli a abychom z této schůzky nechodili nikam jinam než rovnou na toho mága.“

To řekl Góbryás a všichni to schvalovali.

[74] Zatímco se spiklenci radili, stalo se shodou okolností, že i mágové měli poradu a rozhodli se získat si za přítele Préxaspa, protože zakusil příkoří od Kambýsa, který mu šípem zastřelil syna. On jediný věděl, že je Kýrův syn Smerdis mrtev, protože ho zabil vlastní rukou. Kromě toho měli Peršané Préxaspa ve veliké úctě. Z těch důvodů si ho zavolali a snažili se ho získat za přítele. Zavázali ho slovem a přísahou, že si ponechá pro sebe a nikomu z lidí nevyzradí, jaký podvod spáchali na Peršanech, a slibovali mu hory doly.

Préxaspés se podvolil, že tak učiní. Když ho k tomu mágové přemluvili, přišli s dalším návrhem. Říkali, že svolají všechny Peršany pod hradby královského paláce, a jeho vyzvali, aby vystoupil na věž a promluvil k nim, že nad nimi vládne Smerdis Kýrův a nikdo jiný. To mu ukládali proto, že požíval mezi Peršany největší důvěry a že se častokrát dal slyšet, že Kýrův syn Smerdis je živ, a vyvracel pověst o jeho zavraždění.

[75] Když Préxaspés prohlásil, že i to je ochoten učinit, svolali mágové Peršany, jeho vyvedli na věž a vyzvali, aby promluvil. On však úmyslně pozapomněl na to, o čem ho oni žádali a začal od Achaimena a vypočítával Kýrovy předky po meči. Potom přešel ke Kýrovi a nakonec vykládal, jaká dobrodiní Kýros Peršanům prokázal; když ta dobrodiní probral, odhalil pravdu. Prohlásil, že ji dříve tajil, neboť bylo pro něj nebezpečné říci, co se udalo; v přítomné chvíli však prý na něj dolehla nutnost pravdu odhalit. Privil, že sám na nátlak Kambýsův Kýrova syna Smerdis zabil a že kralují mágové. Potom vyslovil velikou kletbu Peršanům, jestliže vládu nezískají zpátky a mágy nepotrestají a vrhl se z věže střemhlav dolů. Tak skončil Préxaspés, muž to povždy znamenitý.

[76] Když se oněch sedm Peršanů usneslo udeřit na mágy ihned a neodkládat, pomodlili se k bohům, aniž co věděli o tom, co se děje okolo Préxaspa, a šli. Když byli v polovici cesty, dozvídali se, co se s Préxaspem stalo. Poodešli stranou a hned se radili. Otanés se svými přívrženci důrazně naléhal, aby se podnik odložil a aby se nic nepodnikalo, dokud jsou poměry rozjitřeny. Dareiovi přívrženci však chtěli jít hned a bez odkladu vykonat, co bylo usneseno.

Zatímco se přeli, objevilo se sedm párů jestřábů, pronásledujících, šhubajících a drásajících dva páry supů. Když to těch sedm spatřilo, schválili všichni návrh Dareiův a potom vykročili směrem ke královskému paláci, neboť jim ptáci dodali odvahy.

[77] Když přišli k bráně, stalo se, jak předpokládal Dareios. Strážci měli úctu před předními muži z Peršanů a vůbec je nepodezírali, že by mohli něco takového udělat. Řízením božím se stalo, že je propustili, a nikdo se jich na nic neptal.

Potom prošli do dvora a narazili na kleštěnce, kteří nosili králi hlášení; ti se jich vyptávali, proč přicházejí, a zároveň hrozili strážcům bran za to, že je vpustili. Tak zdržovali oněch sedm, kteří chtěli jítí dále. Oni však se navzájem povzbudili, vytrhli dýky a na místě probodli ty, kdo jim překáželi, a kvapem se hnali do mužské síně.

[78] Oba mágové byli v tu chvíli právě uvnitř a radili se nad činem Préxaspovým. Jakmile spatřili, že je mezi kleštěnci zmatek a pokřik, vyběhli oba ven, a když viděli, co se děje, jali se bránit. Jeden z nich stačil sejmout ze stěny luk, druhý popadl oštěp; a obě strany se daly do sebe.

Tomu, který se chopil luku, nebyla zbraň nic platná, protože protivníci byli blízko u něho a dotírali na něj. Druhý se bránil oštěpem; jednak bodl Aspathina do stehna, jednak Intaferna do oka; tou ranou přišel Intafernés o oko, ale nezemřel. Ty tedy jeden mág poranil a druhý, když mu luk nebyl nic platný, utíkal do ložnice, která sousedila s mužskou síní, a chtěl za sebou zavřít dveře. Dva ze sedmi tam však vpadli s ním, Dareios a Góbryás. Góbryás se s mágem popadl do křížku a Dareios stál nad nimi v rozpacích. Byla tam totiž tma a on se obával, aby neudeřil Góbrya. Když Góbryás viděl, že stojí nečinně, ptal se ho, proč nepoužívá rukou.

„Obávám se, abych neranil tebe,“ pravil Dareios.

„Probodni nás mečem třeba oba dva,“ odpověděl Góbryás. Dareios uposlechl, bodl dýkou a náhodou zasáhl mága.

[79] Když mágy zabili a usekli jim hlavy, zanechali své raněné na místě, jednak protože se nemohli pohybovat, jednak i proto, aby střežli královský hrad, a pět jich s hlavami mágů vyběhlo ven za velkého křiku a lomozu. Volali na pomoc ostatní Peršany, vykládali, co se stalo, a ukazovali jim hlavy. A přitom zabíjeli každého mága, který jim přišel do cesty.

Když Peršané zvěděli o skutku sedmi spiklenců a o podvodu mágů, soudili, že i oni mají něco takového vykonat. Popadli dýky a pobíjeli všechny mágy, kterého kde zastihli. Kdyby je byla nezadržela nastávající noc, nebyl by zbyl mág ani jediný. Tento den světí všichni Peršané společně jako největší svátek a pořádají velikou slavnost, která se

u Peršanů jmenuje „vraždění mágů“. Ten den se žádný mág nesmí ukázat na veřejnosti, mágové se toho dne zdržují doma.

[80] Když se zmatek uklidnil a uplynulo pět dní*, radili se povstalci proti mágům o uspořádání státních záležitostí. Při poradě byly proneseny řeči, jimž někteří Řekové nebudou věřit, leč proneseny byly. Otanés doporučoval, aby bylo řízení říše svěřeno všem Peršanům; pravil:

„Jsem toho názoru, že by se již nikdy neměl stát jeden z nás jediným vládcem; není to ani příjemné, ani správné. Viděli jste, jak daleko zašla pýcha Kambýsova, a zakusili jste zpupnost mágovu. Jak by mohla být monarchie věcí vhodnou, když si může dělat co chce, aniž z toho musí skládat účty? Vždyť i člověka ze všech lidí nejlepšího by samovláda dovedla vyšinout z jeho obvyklého smýšlení, kdyby se k ní dostal, neboť z bohatství, kterým může vládnout, se v něm rodí pýcha – a závist je člověku vrozena odpradávná. Má-li samovládce tyto dvě vlastnosti, je schopen všemožných špatností, neboť mnohých zpupností se dopouští z přemíry pýchy, mnohých zase ze závisti. A přece by měl být samovládce závistí prost, když má všechny výhody; on však se vůči občanům chová právě naopak; závidí nejstatečnějším, pokud jsou ještě živi a zdraví, libuje si ve společnosti největších zbabělců z řad občanů a přechoťně poslouchá pomluvy. Je to tvor ze všech nejméně důsledný; projevuješ-li mu obdiv v míře náležité, stěžuje si, že mu neprokazuješ příliš mnoho úcty; když však ho někdo uctívá nad míru, horší se na něj jako na pochlebníka. To nejdůležitější však teprve povím: převrací otcovské zákony, znásilňuje ženy a dává popravovat bez soudu. Vládne-li však obec, má takové zřízení především jméno ze všech nejkrásnější: rovnoprávnost; a za druhé nečiní nic z toho, co dělá samovládce. Úřady udílí losem, ze své vlády skládá účty a všechna rozhodnutí vznáší na celek. Navrhují tedy, abychom upustili od vlády jednoho člověka a povýšili k vládě množství, neboť ve vládě mnohých jsou zaručeny všechny řečené výhody.“

Takové mínění projevoval Otanés.

[81] Megabyzos zase doporučoval svěřit vládu několika jedincům. Pravil:

„Co řekl Otanés proti samovládě, je totéž, co jsem chtěl říci i já, ale doporučuje-li nám, abychom moc svěřili množství, minul se v tom s názorem nejlepším. Nic totiž není nerozumnějšího a zpupnějšího nad neužitečný shluk lidí. Je naprosto nesnesitelné, abychom se vyhýbali pýše samovládcově a přitom upadli pod zpupnost nevázaného lidu.

Koná-li něco samovládce, koná to po úvaze, lid však vůbec neuvažuje. Jak by také mohl uvažovat, když se tomu nenaučil ani nezná nic krásného ani přiměřeného, a vrhá se bez rozumu do věcí jako horská bystřina? Lidovlády ať používají ti, kdo smýšlejí s Peršany zle, my však vybereme skupinu nejlepších mužů a těm svěříme moc. I my budeme mezi nimi a nejlepší mužové budou zajisté činit nejlepší rozhodnutí.“

Takové mínění pronesl Megabyzos. Jako třetí projevil svůj názor Dareios. Pravit:

[82] „Myslím, že řekl Megabyzos správně to, co pověděl o množství. O vládě několika lidí to však správné nebylo. Neboť máme-li před sebou tři možnosti – a představme si je všechny dokonalé, jak nejlepší vládu lidu, tak i oligarchii a monarchii – pak tvrdím, že monarchie daleko nad ostatní vyniká. Nelze najít nic lepšího nad vynikajícího jedince. Při takových rozumových vlastnostech dovede lid bezvadně spravovat a rozhodnutí učiněná proti nepřátelům se tak dají nejlépe zachovat v tajnosti. V oligarchii uplatňuje svou zdatnost ve prospěch celku více lidí, mezi nimi ráda vznikají mocná osobní záští; každý sám chce, aby byl nejpřednějším a aby jeho mínění převládala, a tím se dostávají do velikých vzájemných nenávistí, z nichž vznikají rozbroje, z rozbrojů vraždění a z vražd se dochází k monarchii. A to právě ukazuje, oč je vláda jedincova mnohem lepší. Když naproti tomu vládne lid, je vyloučeno, aby nedošlo ke špatnostem. Vloudí-li se špatnost do veřejných záležitostí, nevznikají tím mezi špatnými nepřátelství, nýbrž naopak mocná přátelství. Ti, kdo konají špatnosti ve veřejné správě, konají je svorně. Takové věci se dějí tak dlouho, až se někdo postaví lidu v čelo a počínání takových lidí učiní přítrž. Za to ovšem dochází u lidu obdivu a z obdivovaného se stává samovládce. Tím i on dokazuje, že je monarchie nejlepší. Mám-li vše shrnout do jediné myšlenky, odkud se nám dostalo svobody a kdo nám ji dal? Lid, či oligarchové, či jediný vládce? Jestliže nás jeden člověk osvobodil, pak jsem toho názoru, abychom se toho drželi a dále abychom nerušili zděděné obyčeje, neboť jsou dobré; to by nebylo k ničemu.“

[83] Tyto tři názory byly předneseny a čtyři ze sedmi spiklenců se přidali k návrhu Dareiovu. Když Otanés propadl se svým návrhem, jímž chtěl Peršanům zajistit rovnoprávnost, řekl shromážděným spiklencům:

„Druhové v odboji, je tedy jasné, že je třeba, aby se jeden z nás stal králem, ať už losem nebo tím, že svěříme perskému lidu, aby si jednoho vybral, nebo nějak jinak. Já však s vámi soutěžit nebudu; nechci

vládnout ani být ovládán. Vzdávám se usilování o vládu pod tou podmínkou, že nikdo z vás nebude vládnout ani mně, ani mým potomkům po všechny časy.“

Tak promluvil, a když s tím ostatních šest souhlasilo, nesoutěžil s nimi o získání vlády a z jejich středu odešel. Až podnes je jeho rod mezi Peršany jediný svobodný a podrobuje se vládě, jen pokud sám chce, aniž ovšem přestupuje perské zákony.

[84] Zbývající spiklenci z počtu sedmi se radili, jak co nejspravedlivěji určit, kdo bude králem. Dohodli se také, že ten, komu z nich připadne královská hodnost, bude dávat každoročně Otanovi a jeho potomkům po všechny časy jako zvláštní privilegium médský šat* a všeliké dary u Peršanů nejváženější. Důvod, proč se usnesli toto mu poskytnout, byl, že první dal k činu podnět a svedl je dohromady. To bylo tedy určeno zvlášť pro Otana.

Pro všechny vespolek pak ustanovili, že každý z nich sedmi má právo vstupovat do královského paláce bez ohlášení, kdykoli bude chtít, pokud nebude král právě ležet se ženou, a že nebude králi dovoleno brát si jiné ženy nežli z rodin těch, kteří se vzbouřili spolu s ním. Pokud jde o královské důstojenství, usnesli se, že ho dostane ten, jehož kůň při východu slunce první zaržá, až vyjedou před město.

[85] Dareios měl chytrého podkoního jménem Oibarés. Když se rozešli, pravil tomuto muži: „Oibare, usnesli jsme se o kralování tak, že královské důstojenství dostane ten, čí kůň nejdříve zaržá, až na nich budeme sedět při východu slunce. Víš-li něco chytrého, zaříd', aby se ta hodnost dostala do našich rukou, a ne někomu jinému.“

„Jestliže na tom, pane, závisí,“ na to Oibarés, „zda budeš nebo nebudeš králem, pak bud kliden a dobré mysl, neboť nebude nikdo jiný králem na tvém místě. Zním taková kouzla.“

„Máš-li tedy nějaký takový prostředek,“ pravil Dareios, „pak to hled' zařídít a neodkládej, protože k rozhodování mezi námi dojde zítra ráno.“

Oibarés to vyslechl a zařídil. Jakmile nastala noc, vyvedl na předměstí jednu z klisen, kterou měl Dareiov kůň nejraději, přivázal ji tam a pak přivedl Dareiova koně; vodil ho mnohokrát sem a tam okolo klisny a přibližoval se s ním blízko k ní a nakonec hřebce připustil.

[86] S rozbřeskem dne se dostavilo těch šest mužů podle domluvy na koních. Projížděli se po předměstí, a když se ocitli u místa, kde byla

minulé noci uvázána klisna, tu Dareiův kůň přiběhl a zaržál. Zároveň s tím se z jasného nebe zablesklo a ozval se hrom*. Tato další znamení potvrdila Dareiovi jakoby podle nějaké úmluvy to, co se stalo. Ostatní seskočili z koní a Dareiovi se klaněli.

[87] Někteří tvrdí, že to Oibarés nastrojil takto. Jiní zase říkají (a obě pověsti se o tom u Peršanů vypravují), že se dotkl rukou pohlaví té klisny a potom skryl ruku do nohavice. Když pak se s východem slunce měli koně pustit do běhu, tu prý Oibarés ruku vytáhl, a přiložil ji Dareiovu koni k nozdram. Jakmile ji kůň ucítil, zneklidněl a zaržál.

[88] Za krále byl tedy prohlášen Dareios, syn Hystaspův, a byly mu poddány všechny národy v Asii, které podmanil Kýros a po něm Kambýsés, kromě Arabů. Arabové nikdy Peršany neposlouchali jako jejich poddaní, nýbrž byli jejich pohostinnými přáteli, protože pustili Kambýsa do Egypta. Proti vůli Arabů by se byli Peršané do Egypta nedostali.

První sňatek uzavřel Dareios v Persii. Vzal si dvě dcery Kýrovy, Atossu a Artystónu. Atossa, byla předtím manželkou Kambýsa a potom manželkou bratra mágova, Artystóné byla panna. Za další ženu si vzal dceru Smerdisa, syna Kýrova, jmenovala se Parmys. A konečně měl i dceru Otanovu, která mága odhalila.

Všude bylo znát jeho moc. Nejprve dal zhotovit a postavit kamenný reliéf; byl na něm znázorněn muž na koni a napsal tohoto znění:

„Dareios, syn Hystaspův, získal perské království zásluhou svého koně“ (tu uváděl jeho jméno) „a podkoního Oibara.“

[89] Potom rozdělil Persii na dvacet správních obvodů, kterým Peršané říkají satrapie. Po ustanovení správních obvodů a jmenování místodržících uspořádal daně, které mu poddaní odváděli podle národů. K jednotlivým národům přiřazoval národy sousední, a vynechav takto nejbližší sousedy, přiděloval na všech stranách jednotlivé národy k sobě dohromady.

Správní obvody a každoroční vybírání daní uspořádal tak, že těm, kdo odváděli stříbro, uložil odvádět talent podle váhy babylónské, a těm, kdo odváděli zlato, podle váhy eubojské. Babylónský talent váží osmasedmdesát eubojských min. Za vlády Kýrovy a i za Kambýsovy nebylo o daních ustanoveno nic, poddaní posílali dary.

Podle uspořádání daní a podle jiných podobných věcí říkají Peršané, že Dareios byl kupec, Kambýsés byl pán a Kýros byl otec, a to proto, že Dareios posuzoval všechny věci z kupeckého hlediska, Kambýsés byl tvrdý a bezohledný a Kýros mírný a vymýšlel pro ně samé užitečné věci.

[90] Od Iónů, asijských Magnetů, Aiolů, Karů, Lykiů, Milyů a Pamfylů (těm bylo nařízeno odvádět daň společně) přicházelo čtyři sta talentů stříbra. To byl Dareiův první daňový obvod, který ustanovil.

Od Mysů, Lýdů, Lasoniů, Kabaliů a Hygennů pět set talentů, to byl druhý obvod.

Od obyvatelů při Hellésponu, po pravé straně, když se pluje do Pohostinného moře, dále od asijských Thráků, Mariandynů a Syriů činila daň tři sta šedesát talentů; to byl třetí obvod.

Kilikové odváděli tři sta šedesát bílých koní, každého narozeného v jednom dni, a pět set talentů stříbra. Z těch připadalo sto čtyřicet na vydržování jízdy, která střežila kilické území, a tři sta šedesát talentů připadlo Dareiovi. To byl čtvrtý obvod.

[91] Počínaje od města Poseidéia, které založil Amfiaráův syn Amfilochos na rozhraní mezi Kilikií a Sýrií, až po Egypt, kromě území arabského (neboť to bylo daní prosté), činila daň tři sta padesát talentů. V tomto obvodu je celá Foinikie, Sýrie, které se říká Palestina, a Kypr. To byl pátý obvod.

Z Egypta, od Libyů s Egyptem sousedících, z Kyrény a Bárky (neboť ty byly přičleněny k egyptskému obvodu) přicházelo sedm set talentů kromě stříbra od jezera Moiris, pocházejícího z rybolovu. Kromě stříbra z rybolovu a kromě vyměřených dávek obilí tedy přicházelo sedm set talentů. Obilí pak přidělují sto dvacet tisíc [měřic] pro ty z Peršanů, kteří sídlí v Bílém hradě v Memřidě, a pro jejich žoldnéře. To byl šestý obvod.

Sattagydové, Gandariové, Dadikové a Aparytové, shrnutí do jedné skupiny, odváděli sto sedmdesát talentů. To byl sedmý obvod.

Ze Sús a z ostatní země kissijské přicházelo tři sta talentů. To byl osmý obvod.

[92] Z Babylóna a z ostatní Asýrie plynulo Dareiovi tisíc talentů stříbra a pět set vykleštěných chlapců. To byl devátý obvod.

Z Ágbatan a ostatní Médie, dále od Parikaniů a Orthokorybantiů čtyři sta padesát talentů, desátý to obvod.

Kaspiové, Pausové, Pantimathové a Dareitové odváděli dohromady dvě stě talentů; jedenáctý obvod.

Od Baktřanů až po Aigly činila daň tři sta šedesát talentů; to byl dvanáctý obvod.

[93] Ze země paktyjské a od Arménů a jejich sousedů až po Pohostinné moře čtyři sta talentů; to byl třináctý obvod.

Od Sagartiů, Sarangů, Thamanaiů, Utiů, Myků a od obyvatel na ostrovech v Rudém moři, kam posílá král takzvané vyhnance, od těch všech činila daň šest set talentů; byl to čtrnáctý obvod.

Sakové a Kaspiové odváděli dvě stě padesát talentů, patnáctý obvod.

Parthové, Chorasmiové, Sogdové a Áriové tři sta talentů, šestnáctý obvod.

[94] Parikianiové a asijské Aithiopové odváděli čtyři sta talentů; to byl sedmnáctý obvod.

Matiénům, Saspeirům a Alarodiům bylo uloženo platit dvě stě talentů, byl to osmnáctý obvod.

Moschům, Tibarénům, Makrónům, Mosynoikům a Mardům bylo předsáno tři sta talentů. To byl devatenáctý obvod.

Indů je daleko největší množství ze všech národů, které známe; ti odváděli daň za všechny ostatní, tři sta šedesát talentů zlatého prachu. To byl obvod dvacátý.

[95] Babylónské stříbro, měřeno podle eubojského talentu, dává devět tisíc pět set čtyřicet talentů. Zlato se počítá jako třináctinásobek stříbra, takže se shledá, že zlatý prach měl v eubojských talentech cenu čtyř tisíc šesti set osmdesáti talentů. Když dáme vše dohromady, činil úhrn ročních daní pro Dareia v eubojských talentech čtrnáct tisíc pět set šedesát talentů*. Drobnější dávky ponechávám stranou a nemluví o nich.

[96] Takový příjem měl Dareios z několika míst z Asie a z Libye. Postupem času mu přicházely i jiné daně z ostrovů a od obyvatel v Evropě až po Thessalii. Své příjmy ukládá král tak, že dává kov tavit a slévat do hliněných džbánek, a když je nádoba plná, dává hlinu odstranit. Když pak potřebuje peníze, dává odseknout, kolik právě potřebuje.

[97] Takové byly správní a daňové obvody. Pouze Persii jsem nejmenoval mezi zeměmi daní povinnými: jejich země je od daní osvobozena. Daně odvádět nebylo uloženo Aithiopům, kteří sousedí

s Egyptem; zato posílali dary. Podrobil je Kambýsés na svém tažení proti dlouhověkým Aithiopům, kteří sídlí okolo posvátné Nysy a slaví svátky Dionýsovy. Tito Aithiopové a jejich sousedé mají semeno stejné jako indiští Kalantiové, a obydlí si budují pod zemí. Ti obojí odvádějí jako dary každým třetím rokem (a činí tak až do mých časů) dva choiniky netaveného zlata, dvě stě klád ebenového dřeva, pět aithiopských chlapců a dvacet velkých sloních klů.

Také Kolchům a jejich sousedům až po pohoří kavkazské bylo uloženo přinášet dary. Až po toto pohoří sahá perská říše; krajiny od Kavkazu na sever si již z Peršanů nic nedělají. Kolchové tedy a jejich sousedé odvádějí určené jim dary ještě i za mých časů vždy jednou za pět let, a to sto chlapců a sto dívek. Arabové posílají každoročně tisíc talentů kadidla. Takové tedy dary přinášejí tyto národy králi kromě daní.

[98] Většinu zlata, jehož prach králi přivážejí, jak jsem řekl, získávají Indové takto: Východní končiny indické země jsou písčité. Indové sídlí ze všech lidí, které v Asii známe a o nichž se něco určitého vypráví, nejdále na východ. Od Indů na východ je písčitá poušť. Indů je mnoho národů, které mluví různými jazyky; někteří z nich jsou kočovníci, jiní nikoli, jiní zase žijí v říčních bažinách a živí se syrovými rybami, které loví ze svých rákosových člunů. Každý člun se dělá z jednotlivého dílu rákosu* od kolena po koleno. Tito Indové nosí šat zhotovený ze síti. Kdykoli sítinu na řece požnou a natlukou, splétají ji jako do rohoží a pletenou ji oblékají jako pancíř.

[99] Jiní Indové, kteří bydlí od nich na východ, jsou kočovníci a živí se syrovým masem. Jmenují se Padaiové a spravují se takovými obyčeji: Když někdo z nich onemocní, ať muž či žena, tu ho zabijí. Muže zabíjejí ti muži, kteří jsou s ním v nejbližších stycích, neboť říkají, že přijdou o jeho maso, když ho stráví nemoc. I když svou nemoc zapírá, zabijí ho bez slitování a snědí ho. Onemocní-li žena, udělají s ní ženy, které jsou jí nejbliže, totéž co muži. Dožije-li se ovšem někdo stáří, tu ho obětují a snědí. Málokomu z nich se však takové příležitosti dostane, neboť již předtím zabijí každého, kdo onemocní.

[100] Jiní Indové mají zase jiné obyčeje. Nezabíjejí žádného živočicha, nic nesíjí a nemají ve zvyku budovat obydlí. Živí se trávou a roste jim tam sama od sebe rostlina, která má v květním kalichu zrnko veliké jako proso. Tu sbírají, i s kalichem vaří a pojídají. Když někdo z nich onemocní, odejde do pustiny a tam leží; nikdo se nestará, ani zda již zemřel či je ještě nemocen.

[101] Všichni tito Indové, o nichž jsem se zmínil, konají soulože veřejně jako dobytek. Pleť mají všichni stejnou a podobnou pleť Aithiopů. Semeno, které vypouštějí do žen, není bílé jako u jiných lidí, nýbrž černé jako jejich pleť. Takové semeno mají i Aithiopové. Tito Indové však sídlí od Peršanů nejdále na jih a nikdy nebyli králi Dareiovi poddáni.

[102] Jiní sousedí s městem Kaspatyrem a se zemí Paktyjskou, jejich sídla jsou na sever od ostatních Indů a jejich způsob života se velmi podobá mravům baktrijským. Ti jsou z Indů nejbojovnější a právě oni jsou posíláni, aby shromažďovali zlato.

Za jejich územím je písečná poušť. V té poušti jsou v písku mravenci* menší sice než psi, ale větší než lišky; i u perského krále je jich několik, které tam ulovili. Tito mravenci si budují doupata pod zemí a vynášejí písek na povrch právě tak a stejným způsobem jako to dělají mravenci v Řecku. Také se jim velice podobají. Vynesený písek je zlatonosný. Indové jsou pro ten písek do pouště posíláni. Každý z nich si zapřahá tři velbloudy, dva náruční samce z obou stran (jako přípřež) a velbloudici doprostřed. Na tu si Ind sedne a dbá toho, aby to byla velbloudice oddělená před zapražením od mlád'at co nejmladších. Velbloudi nejsou méně rychlí než koně, jsou však daleko vhodnější k nošení břemen.

[103] Řekové vědí, jak velbloud vypadá, proto ho nebudu ř popisovat. Povím však, co o něm nevědí. Velbloud má na i zadních nohách čtyři stehna a čtyři kolena a pohlavní ústrojí má mezi zadníma nohama směrem k ocasu.

[104] Takovým způsobem a s takovým spřežením vyjíždějí za zlatem a dbají toho, aby zlato sbírali za největšího vedra, neboť za vedra zalézají mravenci pod zem. Největší sluneční žár mají tito lidé obyčejně nikoli jako jiní lidé v poledne, nýbrž od východu slunce až do doby, kdy končí trh. V tu dobu praží slunce mnohem více než za poledne v Řecku, takže se prý lidé tehdy musí ponořit do vody. Poledne hřeje Indy téměř stejně jako jiné lidi, a když se slunce sklání od poledne k západu, tu se pro ně stává takovým, jaké je pro jiné lidi ráno; když je potom slunce na západě, tu se více ochlazuje a při západu slunce je velmi chladno.

[105] Když Indové dorazí s pytlíky na místo, naplní je i! a co nejrychleji se ženou zpátky. Mravenci je ihned ucítí, jak vypravují Peršané, a pronásledují je. Rychlostí se jim nevyrovná žádné jiné zvíře, takže kdyby nezískali Indové náskok, dokud se mravenci shromažďují, neunikl by z nich nikdo. Velbloudí samci jsou horší běžci nežli samice,

zůstávají oba na pospas, samice však jsou ve vzpomínce na opuštěná mláďata neúnavné. Podle Peršanů získávají Indové většinu zlata tímto způsobem. Podíl získaný dolováním je daleko skrovnější.

[106] Nejzazším končinám obydlené země se jaksí dostalo nejkrásnějších věcí, právě tak jako Řecko obdrželo roční období nejkrásněji smíšená. Nejzazší obydlená země na východ je Indie, jak jsem řekl před chvílkou. Čtvernohá zvířata a ptáci jsou tam mnohem větší než v jiných zemích, s výjimkou koní. Ti jsou menší nežli koně médští, takzvaní koně nisajští. Je tam nezměrné množství zlata, jednak dolovaného, jednak splavovaného řekami, jednak sbíraného, jak jsem popsal. Divoce rostoucí stromy tam mají jako plody vlnu*, která krásou a jakostí překonává vlnu ovčí. Indové si ji z těchto stromů berou na oděvy.

[107] Nejzazší jih je z obydlených zemí zase Arábie; v té jediné ze všech zemí roste kadidlo, myrha, obyčejná skořice, skořice kinnamómon a pryskyřice lédanon. Kromě myrhy získávají to všechno Arabové s námahou. Kadidlo sklízají tak, že pálí styrax, který vyvázejí do Řecka Foiničané; spálením styraxu dostávají kadidlo. Kadidlonosné stromy totiž střeží okřídlení hadi, malí a pestří, ale početní na každém stromě. Jsou to ti, kteří napadávají Egypt. Nedají se ze stromů zahnat ničím jiným než styraxovým kouřem.

[108] Arabové říkají, že by tito hadi naplnili celou zemi, kdyby to s nimi nebylo tak, jak je tomu, pokud vím, i se zmijemi. Prozřetelnost boží, jak se ostatně podobá pravdě, byla tak moudrá, že způsobila, aby všechna zvířata, která jsou zbabělá a slouží za potravu, měla dostatek potomstva, aby nepochybělo potravy. Ta, která jsou silná a na obtíž, ta mají potomstva málo.

Tak například zajíc, kterého loví kdejaké zvíře nebo dravec či člověk, má potomstva hojně. Jako jediné ze zvířat se zaječí samice stává znovu březí ještě před vrhem. Jedno z mláďat v jejím břiše je již chlupaté a druhé holé; jedno se vytváří v mateční dutině a druhé je počato. Tak je tomu se zajíci.

Naproti tomu lvice, což je zvíře velice silné a nadmíru odvážné, rodí jen jednou za život jedno mláďe. Při vrhu spolu s mláďetem vyvrhne i dělohu. Příčinou toho je, že když se lvice začne v matce pohybovat, škrábe ji, protože má ze všech zvířat daleko nejostřejší drápy. Když vyrůstá, rozškrábává ji mnohem víc a tím se blíží vrh. Z dělohy nezbude zdravý ani kousek.

[109] Podobně i zmije a okřídlení hadi v Arábii; kdyby se rodili podle své přirozené povahy, nemohli by lidé na zemi ani žít. Když se spáří, tu právě ve chvíli, kdy samec vypouští semeno, chytí ho samice za krk a nepustí ho, jako by k němu přirostla, dokud ho nezakousne. Tím způsobem samec hyne a samice za smrt samcovu zaplatí tím, že ji potrestá potomstvo.

Její mláďata ještě v břiše prohryžou matku a prokoušou jí břicho a tak se dostanou ven. Jiní hadi, kteří nejsou lidem škodliví, kladou vejce a z nich se vy líhne velký počet mláďat. Zmije jsou po celé zemi, kdežto okřídlení hadi jsou nahromaděni v Arábii a nikde jinde. Proto to vypadá, že je jich mnoho.

[110] Takovým způsobem získávají Arabové kadidlo. Skořici získávají jinak. Ovážou si hovězími a jinými kožemi celé tělo i obličej, jen oči nechávají volné, a tak přistupují ke skořicovému keři. Ten roste v mělkém jezeře a okolo něho a v něm se zdržují jakási okřídlená zvířátka, která se velice podobají netopýrům; pronikavě pískají a jsou bojovná. Je třeba si proti nim chránit oči a přitom loupat skořici.

[111] Kinnamómon získávají ještě podivuhodněji. Nedovedou povědět, kde roste a která země ji plodí, ledaže říkají, že se tak děje v končinách Dionýsova mládí. Větvičky, jimž podle Foiničanů říkáme kinnamómon, prý nosí velicí ptáci do svých hnízd, zhotovených z hlíny na strmých srázech hor v místech, kam se člověk nemůže dostat.

Na to prý vymysleli Arabové to, že rozsekávají zdechlý skot, osly a jiná tažná zvířata na kusy co největší, vozí je do těch končin, pohazují je blízko hnízd a potom se od nich vzdalují. Ptáci slétají ke kusům dobytčat a vynášejí je do hnízd. Ta to ovšem nemohou vydržet, utrhnou se a spadnou na zem. Oni pak přijdou a sbírají kinnamómon. Sebraná skořice kinnamómon se odtamtud dostává do jiných zemí.

[112] Pryskeřice lédanon, které říkají Arabové ladanon, je ještě podivuhodnější. Vzniká na nejsmrduťějších místech a nádherně voní. Nachází se ve vousech kozlů a roste jako klovatina na dřevě. Hodí se do mnohých mastí a Arabové s ní s oblibou vykuřují.

[113] Tolik budiž řečeno o kadidle. Arabská země vydechuje nádhernou sladkou vůni. Arabové mají dva podivuhodné druhy ovcí, jaké se nikde jinde nevyskytují. Jeden z nich má dlouhé ocasy, ne kratší než tři lokte. Kdyby je nechali vláčet ocasy po zemi, odřely by si je a měly by na nich rány. Kvůli tomu se každý pastevec vyzná v práci

s dřevem; dělají malé vozíky a přivazují jim je pod ocasy, takže má každé zvíře ocas na vozíku. Druhý druh ovcí má ocasy široké, dokonce až i jeden loket.

[114] Tam, kde se slunce sklání od polední doby k západu, prostírá se Aithiopie jako nejzazší obydlená země. Je v ní hojnost zlata, mnoho slonů, rozličné divoce rostoucí stromy, ebenové dřevo a lidé velmi vysokých postav, krásní a dlouhověcí.

[115] To jsou nejzazší končiny v Asii a v Libyi. O nejzápadnějších částech Evropy nemohu říci nic přesného. Nevěřím, že barbaři nazývají jménem Éridanos řeku, která teče do severního moře; odtamtud prý přichází jantar; ani nevím nic o existenci Cínových ostrovů, odkud k nám přichází cín. Jednak prozrazuje samotné jméno Éridanos, že je původu řeckého, a nikoli barbarského, a že je vytvořil nějaký básník, jednak se přes veškerou snahu nemohu dozvědět od nikoho, kdo to sám viděl, jak vypadá moře na té straně Evropy. Cín a jantar tedy přicházejí z jejích nejzazších končin.

[116] Zdá se, že je na severu Evropy proti jiným končinám zlata daleko nejvíce. Jak se těží, to také nedovedu s určitostí povědět. Říká se, že je kradou jednoocí Arimasповé ptákům nohům, ale ani tomu nevěřím, že by se rodili lidé jednoocí, kteří by se jinak ve všem rovnali lidem ostatním. Nejzazší končiny tedy zřejmě obkličují ostatní zemi a nacházejí se v nich věci, které považujeme za velmi krásné a vzácné.

[117] V Asii je rovina obklopená ze všech stran horami, a v těch horách je pět průsmyků. Rovina patřila kdysi Chorasmiům; leží na rozhraní mezi Chorasmii, Hyrkanii, Parthy, Sarangy a Thamanaji; od té doby, co mají v rukou moc Peršané, patří králi. Z okolního věnce hor vytéká mocná řeka jménem Akés. Tato řeka dříve zavodňovala území řečených národů, neboť se rozdělovala na pět ramen a protékala ke všem pěti průrvami.

Když se ty národy dostaly do područí perského, zakusily takovouto újmu. Král dal průrvy v horách zazdít a v každé dal zbudovat propust. Odtok vody byl tak zahrazen a rovina uvnitř hor se stala mořem, protože do ní vtékala řeka, ale odtoku žádného nebylo. Lidé, kteří dříve vody obvykle používali, jí teď používat nemohli a upadli do veliké bídy.

V zimě jim sice bůh posílá déšť jako jiným lidem, ale když v létě zasévali proso a sezam, tu vody potřebovali. Když pak nedostávají vody ani kapku, přicházejí i s ženami do Persie, stanou před branami

královského paláce a hlasitě nařikají. Král dává propustě otevřít těm z nich, kteří toho nejvíce potřebují. Jakmile se jejich půda vodou nasytí, zase se propustě uzavřou a král dává otevřít jiné pro další, kteří toho ze zbývajících potřebují nejvíce. Vím z doslechu, že dává král propustě otevřít za veliké poplatky, placené mimo daně. Tak to s tím tedy je.

[118] Intafernés, jeden ze sedmi mužů, kteří povstali proti mágovi, zahynul brzy po povstání, když se byl provinil níže uvedeným způsobem. Přišel do královského paláce a chtěl projednávat s králem veřejné záležitosti; vždyť přece platil takový zákon, že ti, kdo povstali proti mágovi, měli ke králi přístup bez ohlášení, pokud král právě nesouložil se ženou.

Intafernés tedy neuznával za vhodné, aby ho někdo ohlašoval, a chtěl vejít, protože byl jedním ze sedmi. Vrátný a ohlašovatel mu to však nechtěli dovolit a pravili, že král obcuje se ženou. Intafernés se domníval, že lžou, vytrhl meč, uřízl jim uši a nosy, navěšel je na uzdu svého koně, kterou jim ovázal okolo krku, a tak je propustil.

[119] Oni se ukázali králi a pověděli, proč se jim to stalo. Dareios se zalekl, že k tomu došlo po společné úradě oněch? šesti; dal si proto jednotlivě poslat pro každého z nich a zkoumal, jakého jsou mínění, zda schvalují, co se stalo.

Když pak zjistil, že to Intafernés provedl bez nich, dal ho zatknout i s jeho syny a se všemi příslušníky jeho rodiny, r Měl totiž silné podezření, že proti němu Intafernés za pomoci svých příbuzných chystá spiknutí. Po zatčení je dal uvěznit a odsoudil je k smrti. Žena Intafernova chodila ke vratům královského paláce a tam plakala a nařikala. Když tak činila neustále, podařilo se jí Dareia obměkčit; poslal k ní posla s tímto vzkazem:

„Král Dareios ti, ženo, povoluje zachránit jednoho z uvězněných příbuzných, kterého si ze všech vybereš.“ Ona to, uvážila a odpověděla:

„Jestliže mi král daruje život jednoho, pak si ze všech volím svého bratra.“

Když to králi vyřídili, podivil se těm slovům a vzkázal jí po poslu:

„Král se tě, ženo, táže, jaká pohnutka tě vede k tomu, že pomíjíš svého muže a děti a volíš zachovat život svého bratra, který je ti přece vzdálenější než tvé děti a méně milý než manžel.“

Ona na to odpověděla:

„Bude-li, králi, božstvo chtít, dostanu muže jiného a jiné děti, jestliže tyto ztratím; můj otec a matka však již nežijí, takže se mi již nový bratr za žádných okolností narodit nemůže. To byl důvod, proč jsem to řekla.“

Dareios uznal, že žena mluvila správně, a propustil jí jak toho, o kterého žádala, tak i nejstaršího syna; tak se mu zalíbila. Ostatní pak dal všechny popraviti. Takovým způsobem tedy vbrzku zahynul jeden ze sedmi spiklenců.

[120] Někdy za nemoci Kambýsovy se stalo toto: V Sardech byl místodržitelem Peršan Oroités, ustanovený ještě od Kýra. Ten zatoužil po věci bezbožné. Samský Polykratés mu ničím neublížil ani se ho nedotkl neprozřetelným výrokem; ani ho Oroités předtím nespáčil, a přece zatoužil ho zajmout a zničit.

Většinou se říká, že příčina byla asi takováto: Jednou prý seděl Oroités přede dveřmi královými spolu s jiným Peršanem, který se jmenoval Mitrobatés a byl správcem kraje daskylského, a z rozhovoru se dostali do hádky. Dohadovali se, kdo je statečnější, a Mitrobatés prý pravil Oroitovi s výčitkou:

„Ty se počítáš mezi muže, když jsi pro krále nezískal ostrov Samos, který sousedí s tvým krajem? A bylo přece tak snadné si ho podrobit, když se ho zmocnil jakýsi domorodec, který povstal s patnácti těžkooděnci, a teď tam vládne jako samovládce!“

Říká se, že to Oroités vyslechl a ta pohana ho zabořila. Nezatoužil ani tak se pomstít tomu, kdo ji pronesl, jako zničit za každou cenu Polykrata, kvůli němuž se mu pohany dostalo.

[121] Menší část zpravodajů praví, že Oroités poslal na Samos hlasatele, aby o cosí požádali (nepraví se však oč), a Polykratés právě ležel v mužské síni v přítomnosti Anakreonta z ostrova Teu. Až už Polykratés úmyslně nedbal toho, co po něm Oroités chtěl, nebo se to stalo nějakou náhodou – Oroitův hlasatel předstoupil a mluvil a Polykratés, který byl právě otočen ke stěně, se ani neobrátil, ani neodpověděl.

[122] Tuto dvojí příčinu smrti Polykratovy lidé udávají a je možno věřit, které z nich kdo chce. Když Oroités, který sídlil v Magnesii nad řekou Maiandrem, seznal Polykratovy plány, poslal na Samos s poselstvím Lýda Myrsa, syna Gygova. Polykratés byl totiž první z Řeků, o němž víme, že pojal úmysl ovládnout moře, nehledíme-li ke knósskému Minóovi a jiným, kteří snad vládli na moři před ním; za

lidské paměti však byl Polykratés první a pevně doufal, že ovládne Iónii i ostrovy. Když tedy Oroités zjistil jeho úmysly, poslal mu poselství tohoto znění:

„Toto praví Oroités Polykratovi: Dozvídám se, že se zabýváš velikými záměry, že však nemáš na své plány dost peněz. Učiníš-li, co ti pravím, uvedeš své záležitosti do pořádku a zachráníš i mě. Král Kambýsés mi totiž chystá smrt, dostávám o tom bezpečné zprávy. Doprav mě s mým majetkem do bezpečí, část pak si ho ponech a část nech mně. Těmi penězi ovládneš celé Řecko. Nevěříš-li, že mám tak veliký majetek, pošli svého nejspolehlivějšího důvěrníka a já mu jej ukáži.“

[123] Když Polykratés ten vzkaz uslyšel, zaradoval se a souhlasil. Po penězích asi toužil mocně, proto nejprve poslal z měšťanů Maiandria, syna Maiandriova, který byl jeho písařem, aby majetek Oroitův prohlédl. Maiandrios nedlouho poté věnoval do Héřina chrámu veškerou výzdobu Polykratovy mužské síně, a ta stála za podívanou.

Oroités věděl, že se musí nadít příchodu někoho, kdo se bude chtít podívat, a proto naplnil osm truhel kamením kromě tenké vrstvy u samého kraje, navrch na kamení nasypal zlato, truhly ovázal a měl je pohotově. Maiandrios přišel, podíval se na ně a podal zprávu Polykratovi.

[124] Ačkoli Polykrata věštcí velice zrazovali a důtklivě ho varovali i přátelé, přece se sám vypravoval na cestu. I jeho dcera měla ve snu vidění; zdálo se jí, že se její otec vznáší ve vzduchu a že ho Zeus omývá a Hélios natírá mastí. Po tomto vidění naléhala všemi způsoby, aby Polykratés nejezdil k Oroitovi, a ještě když se ubíral k padesátiveslici, volala za ním slova zlé předtuchy. Polykratés jí pohrozil, že bude hodně dlouho pannou, vrátí-li se živ a zdrav. Ona však se modlila, aby se to splnilo, neboť raději chtěla být dlouho pannou, nežli ztratit otce.

[125] Polykratés nedbal na žádné rady a plul k Oroitovi. Jelo s ním mnoho členů jeho družiny, mezi nimi také Démokédés, syn Kallifontův z Krotónu, což byl lékař, který se ze současných lékařů vyznal ve svém umění nejlépe. Po příchodu do Magnesie byl Polykratés hanebně utracen způsobem, který nebyl důstojný ani jeho, ani jeho smýšlení. Kromě samovládců syrakuských nelze s Polykratem srovnávat co do nádherymilovnosti ani jediného z řeckých samovládců.

Oroités ho usmrtil způsobem vyličení nehodným, dal ho narazit na kůl. Z jeho doprovodu propustil všechny Samské s příkazem, aby mu

byli vděční za to, že je osvobodil; kdo byli z Polykratových průvodců cizinci nebo otroci, ty učinil svými otroky a podržel je. Polykratés, zavěšený ve výši, zcela splňoval vidění své dcery: Zeus ho omýval, kdykoli přelo, a slunce ho mazalo mastí, neboť jeho tělo se na slunci potilo. Tak skončilo Polykratovo veliké štěstí, jak mu předpověděl egyptský král Amasis.

[126] O málo později stihl i Oroita trest za Polykrata. Po smrti Kambýsově a po vládě mágů zůstal v Sardech a ničím neprospíval Peršanům od Médů vlády zbaveným. V nastalých zmatcích zavraždil místodržitele v Daskyleiu Mitrobata, toho, který mu vyčetl jeho chování vůči Polykratovi, zabil i Mitrobatova syna Kranaspa, což byli mužové mezi Peršany vážení. Dopustil se i mnohých jiných hanebných činů. Dareiova posla, který k němu přišel a jehož poselství se mu nelíbilo, dal na zpáteční cestě zabít ze zálohy a po zavraždění ho odstranil i s koněm.

[127] Když se Dareios zmocnil vlády, pojal úmysl potrestat Oroita za všechny křivdy, a hlavně za Mitrobata a jeho syna. Poslat proti němu rovnou vojsko se mu nezdálo vhodným, protože státní záležitosti byly ještě ve zmatcích a on měl vládu v rukou teprve odnedávna; o Oroitovi pak se dozvídal, že má velikou moc, že má tělesnou stráž složenou z tisíce Peršanů a že ovládá kraje fryžský, lydský a íónský. Proto si Dareios vymyslel jiný postup. Svolal si nejváženější Peršany a řekl jim:

„Kdo z vás, Peršané, vezme na sebe úkol a provede ho chytře a bez násilí i hluku? Tam totiž, kde je třeba chytrosti, není místo pro násilí. Kdo z vás mi přivede Oroita živého nebo ho zabije? Oroités Peršanům v ničem neprospěl, způsobil jim naopak veliká protivenství. Jednak zahubil dva z našich lidí, Mitrobata a jeho syna, jednak zabijí ty, které k němu posílám, aby ho ke mně povolali, a tím projevuje nesnesitelnou nadutost. Je třeba potrestat ho smrtí, dřív než způsobí Peršanům větší pohromu.“

[128] Tak se ptal Dareios a třicet mužů se nabídl; každý z nich chtěl čin vykonat. Dareios zarazil jejich spor a nařídil losovat. Los vytáhl Bagaios, syn Artontův. Byv vylosován, napsal si Bagaios mnoho dopisů o různých záležitostech, opatřil je Dareiovou pečetí a odešel s nimi do Sard.

Když tam dorazil a předstoupil před Oroita, rozpečetil každý list a dal ho královskému písaři k předčítání. Královské písaře totiž mají všichni místodržitelé. Dopisy odevzdal Bagaios proto, aby prozkoumal smýšlení příslušníků tělesné stráže, zda se dají pohnout k tomu, aby od Oroita

odpadli. Když viděl, že mají dopisy ve veliké účtě a ještě více si váží jejich předčítaného obsahu, odevzdal jiný dopis, ve kterém stálo:

„Peršané, král Dareios vám zakazuje, abyste sloužili jako tělesná stráž Oroitovi.“

Když to kopiníci vyslechli, sklonili kopí. Vída, že dopisu uposlechli, dodal si Bagaios odvahy a odevzdal písaři poslední dopis, ve kterém stálo napsáno:

„Král Dareios nařizuje Peršanům, kteří jsou v Sardech, aby Oroita zabili.“

Hned jak to kopiníci vyslechli, vytrhli meče a na místě ho zabili. Tak stihla Peršana Oroita pomsta za Polykrata ze Samu.

[129] Nedlouho potom, kdy přišel a byl přivezen do Sús Oroitův majetek, se stalo, že král na lovu seskočil z koně a vyvrtl si nohu; kotník se mu vymkl z kloubu. Již od dřívějška míval u sebe přední egyptské lékaře, a proto použil jejich služeb. Oni mu nohou násilím kroutili a tak jeho bolest zvětšovali.

Sedm dní a sedm nocí nemohl Dareios pro tu bolest spát. Když mu bylo osmý den zle, tu mu kdosi podal zprávu, že již dříve slyšel v Sardech o umění Krotónana Démokéda. Dareios poručil, aby mu ho přivedli co nejrychleji. Vyhledali ho mezi Oroitovými otroky a přivedli ho s pouty na nohou a oblečeného v hadrech.

[130] Když stanul před králem, ptal se ho Dareios, zda zná umění lékařské. Démokédés to popíral, neboť se obával, že se nikdy do Řecka nevrátí, jestliže se přizná. Dareios nabyl dojmu, že se Démokédés vyzná ve vytáčení, a proto poručil jeho průvodcům, aby přinesli biče a trnité hole. Tu se tedy dal Démokédés poznat a prohlásil, že se sice v lékařství dokonale nevyzná, že však býval ve společnosti jednoho lékaře, a tak o tom něco ví.

Léčení mu bylo svěřeno a on použil řeckých léků. Po silných lécích použil léků mírných, dosáhl toho, že král usnul a za krátký čas ho uzdravil, ač král již nedoufal, že se někdy na nohu postaví. Dareios ho potom obdaroval dvěma páry zlatých pout. Démokédés se ho ptal, zda mu za to, že ho uzdravil, dává úmyslně zlo dvojnásobné.

Dareiovi se ta slova zalíbila a poslal ho ke svým ženám. Kleštěnci ho vodili sem a tam a říkali ženám, že to je ten člověk, který králi zachránil život. Každá z nich nabrala miskou zlata z truhly a podarovala jím

Démokéda tak štědře, že zlatáky, padající z misek sbíral služebník, který šel za nimi (jmenoval se Skitón), a nashromáždil tak ve zlatě pěkný majetek.

[131] Z Krotónu přišel Démokédés k Polykratovi takto: V Krotónu měl neustale potíže s prchlivým otcem. Když už to nemohl vydržet, opustil jej a odešel na Aiginu. Usadil se tam a již v prvním roce překonal všechny ostatní lékaře, ačkoli neměl žádné nástroje ani jiné věci, jichž je k tomu umění třeba. Ve druhém roce mu Aiginští poskytovali mzdu jednoho talentu z veřejných prostředků, ve třetím roce Athéňané sto min a ve čtvrtém roce Polykratés dva talenty. Tak tedy přišel na Samos.

Tímto mužem se Krotónští nejvíce proslavili. Stalo se to totiž tehdy, když byli krotónští lékaři považováni za první lékaře v celém Řecku; druzí byli lékaři kyrenští. V téže době se také říkalo, že jsou Argejští z Řeků nejlepšími hudebníky.

[132] Když Démokédés Dareia vyléčil, měl v Susách veliký dům a stal se královým společníkem u stolu. Měl všechno kromě jediného: nesměl se vrátit do Řecka. Zachránil přímluvou u krále egyptské lékaře, kteří krále léčili dříve, neboť měli být naraženi na kůl, protože je řecký lékař překonal, zachránil i jednoho věštce z Élidy, který byl členem Polykratovy družiny a žil zanedbán mezi otroky. U krále měl Démokédés veliký vliv.

[133] V krátkém čase po těchto událostech se stalo, že se Kýrově dceři Atosse, manželce Dareiově, udělal na prsu vřed; vyrazil se a rostl. Dokud byl malý, skrývala jej, neboť se styděla a nikomu o tom neřekla. Když však jí bylo zle, poslala pro Démokéda a ukázala mu ho. Démokédés řekl, že ji uzdraví, ale zavázal ji přísahou, že mu navzájem prokáže službu, o kterou ji požádá; nebude ji žádat o nic, zač by se musela stydět.

[134] Když ji potom vyléčil, pravila Atossa, jak byla od Démokéda poučena, Dareiovi v lůžku toto:

„Králi, máš tak velikou moc a sedíš doma, aniž si podrobuješ nějaký další národ nebo rozmnožuješ perskou moc. Sluší se, aby muž mladý, který vládne velikými prostředky, něco dokázal, aby i Peršané pochopili, že jim vládne opravdový muž. Učiníš-li tak, přinese ti to dvojí užitek; jednak poznají Peršané, že jim stojí v čele celý muž, jednak je bude zaměstnávat válka a nebudou mít čas, aby ti strojili úklady. Velký čin můžeš vykonat, dokud jsi mlád; s růstem těla roste i duch a se stárnoucím tělem stárne a slábne jeho schopnost k velkým činům.“

To mu řekla podle Démokédova návodu; král jí odpověděl:

„Zeno, řekla jsi všechno, co mám sám v úmyslu učinit. Rozhodl jsem se, že zbuduji most z této pevniny na druhou a podniknu válečnou výpravu proti Skythům. Dojde k tomu zanedlouho.“

„Budiž,“ pravila Atossa, „vyprav se nejprve proti Skythům, dostaneš je, jakmile jen budeš chtít. Ale pak se vyprav proti Řecku. Toužím po služebnících z Lakónie, Argu, Áttiky i Korinta, neboť jsem o nich slyšela. Máš přece člověka ze všech nejvhodnějšího k tomu, aby ti v Řecku ukázal kdejakou věc a dovedl tě tam; je to ten, který ti nohu vyléčil.“

„Když myslíš, ženo,“ odvětil Dareios, „že se máme nejdřív pokusit o Řecko, pak soudím, že bude lépe, když tam nejprve pošlu perské zvědy spolu s tím, o kom mluvíš,“ aby všechno vyzvěděli a zhlédli a nám oznámili. Až budu mít důkladné zprávy, dám se do nich.“

[135] Tolik pověděl a hned přikročil ke skutkům. Jakmile nastal den, povolal Dareios patnáct předních Peršanů a uložil jim, aby doprovodili Démokéda, bedlivě prohlédli řecké přímořské krajiny a dbali na to, aby jim Démokédés neunikl; toho měli za všech okolností přivést zpátky.

Když jim to nařídil, povolal si samotného Démokéda a žádal ho, aby Peršanům celé Řecko zevrubně vylíčil a ukázal, a vrátil se nazpět. Přikázal mu, aby svému otci a bratřím přivezl darem veškerý svůj movitý majetek, že mu za to dá jiné věci podobné; k darům že mu poskytne nákladní loď, na kterou naloží rozličné statky, a ta že popluje s nimi.

Myslím, že mu to Dareios řekl bez nějakého lstivého úmyslu, Démokédés se však obával, že ho Dareios zkouší. Proto nespěchal naložit všechno, co dostal, nýbrž nechal část svého jmění ležet, aby je měl, až se vrátí; slíbenou loď s dary pro bratry však prohlásil, že přijímá. Uděliv stejné příkazy i Démokédovi, poslal je Dareios k moři.

[136] Oni sestoupili do Foinikie a ve Foinikii přišli do města Sidónu. Tam ihned osadili mužstvem dvě válečné lodi a spolu s nimi i velkou loď obchodní, naloženou rozličným zbožím. Jakmile byli se všemi přípravami hotovi, pluli do Řecku. Když se k němu přiblížili, prohlíželi bedlivě a zakreslovali přímořské končiny, až prohlédli jeho největší část a nejvýznamnější místa, a potom se obrátili do Tarentu v Itálii.

Tenkrát z ochoty vůči Démokédovi dal tarentský král Aristořilidés odstranit z perských lodí kormidla a Peršany samotné zajal pod

záminkou, že to jsou zvědové. Zatímco se jim toto dalo, dorazil Démokédés do Kro tónu. Jakmile dorazil do své vlasti, propustil Aristořilidés Peršany a vrátil jim zabavené lodi.

[137] Peršané odtamtud odpluli za Démokédem do Krotónu. Dorazili tam, zastihli ho na tržišti a chytili ho. Někteří občané krotónští se obávali perské moci a byli ochotni Démokéda vydat, jiní však se ho zmocnili zpátky a bili Peršany holemi. Peršané jim říkali:

„Mužové krotónští, dejte pozor, co děláte, odnímate nám člověka, který králi uprchl. Myslíte, že si král Dareios dá líbit takovou potupu? Cožpak může pro vás dobře dopadnout, když nám budete činit překážky? Proti kterému městu podnikneme v těchto končinách válečnou výpravu nejdříve? Které se pokusíme nejdříve pokořit?“

Nepodařilo se jim však těmi slovy Krotónské přemluvit. Bez Démokéda a lehčí o obchodní loď, kterou vezli s sebou, odpluli nazpátek do Asie. Nesnažili se už přiblížit k Řecku a vyzvídat, protože byli zbaveni svého průvodce.

Když odplouvali, uložil jim Démokédés, aby vyřídili Dareiovi, že se oženil s Milónovou dcerou. Jméno zápasníka Milóna totiž u krále znamenalo mnoho. Zdá se mi, že Démokédés právě proto vynaložením velké částky peněz ten sňatek urychlil, aby Dareiovi ukázal, že je i ve své vlasti mužem váženým.

[138] Po vyplutí z Krotónu byli Peršané na lodích zahnáni do Iapygie a tam upadli do otroctví. Zachránil je odtamtud tarentský vyhnanec Gillos a odvedl je ke králi Dareiovi. Král byl za tu službu ochoten dát mu, co bude chtít. Gillos nejdříve vyložil své neštěstí a zvolil si návrat do Tarentu. Privil, že mu stačí, když ho nazpět uvedou pouze Knidští, aby král Řecko nepobouřil, kdyby kvůli němu plulo do Itálie veliké loďstvo. Domníval se, že ho Knidští jako přátelé Tarentských nejspíše zpátky dosadí. Dareios to slíbil a splnil. Vyslal posla do Knidu s rozkazem, aby Gilla uvedli zpět do Tarentu.

Knidští Dareia uposlechli*, ale nedařilo se jim Tarentské přemluvit; k násilnému uvedení neměli dost sil. Tak se ty věci udaly, a to byli první Peršané, kteří přišli do Řecka; z takové příčiny se stali vyzvědači.

[139] Potom dobyl král Dareios Samu jako prvního ze všech řeckobarbarských měst; došlo k tomu z následující příčiny. Když táhl Kýrův syn Kambýsés proti Egyptu, přišlo do Egypta mnoho Řeků. Někteří zřejmě za obchodem, jiní sloužili jako vojáci, jiní zase přišli jako

diváci, kteří si chtěli zemi prohlédnout. Mezi těmi byl také Sylosón, syn Aiakův a bratr Polykratův, vyhnanec ze Samu.

Sylosóna tam potkalo štěstí. Vzal na sebe lehký ohnivě červený plášť a procházel se po Memfidě. Spatřil ho Dareios, který byl celkem bezvýznamným Kambýsovým kopiníkem, zatoužil po plášti, přistoupil k němu a chtěl jej koupit. Sylosón viděl, že Dareios po plášti velice touží, a veden božím vnuknutím mu řekl:

„Plášť neprodám za žádný peníz, ale dám ti ho, když už to musí být.“

Dareios byl s tím spokojen a plášť si vzal. Sylosón si myslel, že pro svou hloupost o plášť přišel.

[140] Po čase Kambýsés zemřel, sedm Peršanů se vzbouřilo proti mágovi a Dareios jako jeden ze sedmi se stal králem. Sylosón se dozvěděl, že královská hodnost přešla na toho muže, kterému kdysi v Egyptě dal na jeho žádost svůj plášť. Odebral se tedy do Sús, usedl před branami královského paláce a prohlásil, že je Dareiovým dobrodincem. Strážce brány to vyslechl a králi oznámil. Ten se podivil a pravil:

„A kdo je ten řecký dobrodinec, že mu dlužím díky, když mám vládu v rukou teprve odnedávna? Vždyť z nich ke mně zatím nepřišel skoro vůbec nikdo, nejsem, abych tak řekl, žádnému Řekovi nic dlužen. Leč přiveďte ho dovnitř, abych viděl, co chce, když tak mluví.“

Strážce brány tedy uvedl Sylosóna, a když stanul před králem, ptali se ho tlumočníci, kdo je a jakým činem tvrdí, že se stal královým dobrodincem. Sylosón vyprávěl celou událost s pláštěm a řekl, že on je tím mužem, který plášť daroval. Dareios mu odpověděl:

„Ó nejšlechetnější z lidí, ty jsi ten člověk, který mi dal dar, když jsem ještě neměl žádnou moc. I když byl dar malý, bude má vděčnost stejná, jako kdybych teď dostal něco velikého. Dám ti nesmírné množství zlata a stříbra, abys nikdy nelitoval toho, že jsi dobře učinil Dareiovi, synu Hystaspovu.“

Sylosón mu na to řekl:

„Nedávej mi, králi, ani zlato, ani stříbro; zachraň pro mě mou otčinu, Samos, který má teď po smrti mého bratra Polykrata, kterého zabil Oroités, v moci náš služebník. To mi dej, aniž bys koho zabil nebo zotročil.“

[141] Když to Dareios vyslechl, vypravil vojsko pod vedením Otana, jednoho ze sedmi, a nařídil, aby bylo vykonáno, oč Sylosón požádal. Otanés tedy odešel k moři a vojsko nalodil.

[142] Moc na Samu měl v rukou Maiandrios, syn Maiandriův. Vládu obdržel od Polykrata jako jeho zástupce. Chtěl být nejspravedlivějším z lidí, ale nezdařilo se mu to. Jakmile totiž dostal zprávu o Polykratově smrti, postavil nejprve oltář Diovi Osvoboditeli a vyměřil okolo něho posvátný obvod, který je dodnes na předměstí. Když to vykonal, svolal shromáždění všech občanů a takto k nim promluvil:

„Jak sami víte, bylo mi svěřeno žezlo a celá moc Polykratova a přísluší mi tedy, abych vám vládl. Nechci však pokud možná dělat to, co haním u svého bližního. Nelíbila se mi samovláda Polykratova nad lidmi jemu rovnými, ani kdo jiný, kdo činí totéž. Polykratés došel svého osudu, a já skládám vládu mezi vás a prohlašuji rovnost všech. Považuji však za spravedlivé, abych dostal jako čestný dar z Polykratových pokladů šest talentů a k tomu si volím pro sebe a pro všechny své potomky kněžský úřad Dia Osvoboditele, jemuž jsem založil chrám; a za to vám dávám svobodu.“

Takové prohlášení učinil Maiandrios vůči Samským. Jeden z nich však povstal a pravil:

„Ty přece nejsi hoden toho, abys nám vládl, protože jsi nízkého rodu a darebák. Raději nám vydej počet z majetku, kterého ses zmocnil!“

[143] Tato slova pronesl vážený občan jménem Telesarchos. Maiandrios pochopil, že se stane samovládcem místo něho někdo jiný, jestliže on pustí vládu z rukou, a proto již nemyslel na to, aby se jí vzdával. Ustoupil na akropoli a posílal si pro jednotlivé občany pod záminkou, že jim podá vyúčtování peněz, ale zajal je a uvěznil. Když byli ve vězení, přepadla Mariandria nemoc. Jeho bratr, který se jmenoval Lykarétoš, očekával, že Maiandrios zemře, a proto všechny vězně povraždil, aby se vlády na Samu snadněji zmocnil. Samští, jak se zdá, nechtěli být svobodní.

[144] Když na Samos přibyli Peršané, aby znovu uvedli Sylosóna k vládě, nepostavil se jim nikdo na odpor, Maiandriovi straníci prohlásili, že jsou ochotni přistoupit na dohodu a Maiandrios sám že odejde z ostrova. Otanés tyto podmínky schválil a dohodu uzavřel; nato si nejváženější Peršané dali postavit křesla naproti akropoli a usedli.

[145] Samovládce Maiandrios měl bratra poněkud omezeného rozumu, který se jmenoval Gharileós; toho drželi pro nějaké provinění v poutech v podzemním vězení. Charileós zaslechl, co se děje, a když vyhlédl z vězení a spatřil Peršany, jak poklidně sedí, vykřikl a volal, že chce mluvit s Maiandriem. Jakmile to Maiandrios zaslechl, poručil, aby mu sundali pouta a přivedli ho k němu. Hned jak ho přivedli, lál a nadával a přemlouval Maiandria, aby na Peršany zaútočil. Pokřikoval:

„Mě, svého bratra, který jsem se nedopustil ničeho takového, zač bych zasluhoval pouta, jsi dal, ty darebáku, spoutat a odsoudil jsi mě do vězení, a když vidíš, jak tě Peršané vyhazují a dělají z tebe vyhnance, to nemáš odvahu jim to oplatit, ačkoli je můžeš tak snadno přemoci? Máš-li z nich strach ty, dej mi žoldnéře, a já je potrestám za to, že sem přišli. Tebe samotného jsem ochoten z ostrova propustit.“

[146] Maiandrios ten návrh přijal ani ne tak proto, jak se mi zdá, že by byl natolik zhloupl, aby si myslel, že svou mocí přemůže moc královu, jako spíš proto, že záviděl Sylosóntovi, že má dostat město nepoškozené a bez námahy. Vydrážděním Peršanů chtěl samskou moc co nejvíce oslabit a: tak ji odevzdat, neboť velmi dobře věděl, že budou Peršané proti Samským tím více rozhořčeni, čím hůře se jim povede. Věděl také, že má zajištěn bezpečný odchod z ostrova, jakmile bude sám chtít. Z akropole vedla totiž tajná chodba k moři.

Maiandrios sám tedy ze Samu odplul a Charileós ozbrojil všechny žoldnéře, otevřel brány dokořán a vyrazil na Peršany. Ti něco takového nečekali a spoléhali na to, že je vše dohodnuto. Žoldnéři při útoku pobili nejváženější Peršany, kteří se dávali nosit v nosítkách. Zatímco je pobíjeli, přišlo na pomoc ostatní perské vojsko, žoldnéři se dostali do úzkých a byli zahánáni zpátky do akropole.

[147] Vojevůdce Otanés viděl, že Peršané utrpěli veliké škody, a zapomněl na to, že mu Dareios před výpravou ukládal, aby nikoho ze Samských nezabíjel ani nebral do otroctví a aby ostrov odevzdal Sylosóntovi nepoškozený. Úmyslně na ty příkazy zapomněl a rozkázal vojsku, aby bez rozdílu pobíjelo, koho dopadne, muže i děti. Část vojska potom obléhala akropoli a část pobíjela všechny na potkání, bez ohledu zda v chrámu nebo mimo něj.

[148] Maiandrios uniknuv ze Samu odplul doLakedaimonu. Po příjezdu vynesl z lodi věci, se kterými odejel; jakmile byly stříbrné a zlaté poháry vystaveny a jeho služebníci je leštili, tu on, rozmlouvaje v tu chvíli s Kleomenem, synem Anaxandridovým, spartským králem,

přivedl ho do svého domu. Když Kleomenés poháry spatřil, podívoval se a žasl. Maiandrios ho vyzval, aby si z nich odnesl, kolik chce. Když to opakoval dvakrát i třikrát, projevil se Kleomenés jako velice spravedlivý muž. Neuznal za správné darované poháry přijmout, a když pochopil, že Maiandrios za dary jiným občanům může získat pomoc, předstoupil před eforu a prohlásil, že bude pro Spartu lépe, když samský cizinec opustí Peloponnésos, aby se mu nepodařilo přemluvit jeho nebo někoho jiného ze Spartanů ke špatnosti. Eforové uposlechli a dali Maiandria hlasatelem vypovědět.

[149] Peršané Samos pročesali a odevzdali Sylosóntovi bez lidí. V pozdější době však pomáhal vojevůdce Otanés Samos osídlit, protože ho k tomu přimělo vidění ve snu a nemoc, která zachvátila jeho pohlaví.

[150] Když odplulo perské loďstvo na výpravu proti Samu, odpadli od perské říše Babyloňané. Byli na to velice dobře připraveni, neboť se chystali na obležení po celou dobu vlády mágovy a za povstání sedmi, po celou tu dobu zmatků, a podařilo se jim vcelku své počínání utajit. Když přikročili ke zjevnému povstání, ponechal si každý kromě matky podle svého výběru jednu ženu ze své domácnosti a všechny ostatní sehnali dohromady a zardousili. Tu jednu si každý ponechal, aby mu strojila jídlo; zardousili je proto, aby jim nevyjedly zásoby.

[151] Dareios se to dozvěděl, sebral veškerou svou moc a táhl proti nim. Přitrhnuv k Babylónu, obléhal je, ale Babyloňané si z obležení nic nedělali. Vystupovali na cimbuří hradeb, dělali posměšné posunky a pošklebovali se Dareiovi a jeho vojsku a kdosi z nich pronesl tato slova:

„Proč tu sedíte, Peršané, a proč nejdete pryč? Nás dostanete teprve tenkrát, až budou mít mezkyně mladé!“

Řekl to kterýsi Babyloňan, protože věřil, že mezkyně nikdy mladé nemá.

[152] Uplynul již rok a sedm měsíců a Dareios i celé vojsko bylo rozmrzeno, neboť nebylo s to Babylona dobýt. A přece použil proti nim Dareios všemožných lstí a kdejakých uskoků. Nedokázal se jich zmocnit, ač se pokusil kromě jiných lstí i o tu, jejíž pomocí dobyl Babylona Kýros. Babyloňané se měli dokonale na pozoru a Dareiovi se nedařilo dostat do města.

[153] Ve dvacátém měsíci obléhání se udal zázračný úkaz Zópyrovi, synu Megabyzovu, toho Megabyza, který se mezi sedmi spiklenci zúčastnil svržení mágoва: jedna z mezkyní, které nosily zásoby, vrhla

mládě. Když mu to oznámili a on sám se nedůvěřivě šel na mládě podívat, přikázal svým otrokům, aby nikomu neříkali, co se stalo, a uvažoval o tom. Podle výroku onoho Babyloňana, který jej pronesl na začátku obléhání, že hradeb bude dobyto, až budou mezkyně mít mladé, docházel k názoru, že Babylona je možno dobýt. Onen muž to jistě řekl z božího vnuknutí a Zópyrova mezkyně mládě vrhla.

[154] Zópyros přicházel k názoru, že již je Babylónu osudem předurčeno, aby ho bylo dobyto. Předstoupil proto před Dareia a ptal se ho, zda mu velmi záleží na tom, aby Babylona dobyl. Uslyšel, že na tom Dareiovi velice záleží, a přemýšlel dále, jak to zařídit, aby on to byl, kdo Babylona dobude, a aby to bylo jeho dílo. Peršané si totiž velice váží statečných činů, které přispívají ke zvětšení jejich moci. Přicházel k závěru, že není možno se Babylona zmocnit žádným jiným skutkem, leda že by se sám zohavil a přeběhl na jejich stranu. S lehkým srdcem si tedy způsobil nenapravitelné zohavení. Uřízl si nos a uši, potupně si ostříhal vlasy, zbičoval se a tak přišel k Dareiovi.

[155] Když spatřil Dareios, že je velmi vážený muž zohaven, strašně se rozčílil, vyskočil z trůnu, vykřikl a ptal se, kdo ho tak znetvořil a proč. Zópyros odpověděl:

„Není na světě člověka kromě tebe, který má tak velkou moc, aby mě takto zřídil. Neudělal mi to nikdo cizí, králi; udělal jsem si to sám, protože nemohu snést, že si Asyřané tropí z Peršanů smích.“

„Ty jsi hrozný člověk,“ odvětil Dareios, „překrásným názvem označuješ čin velehanebný, a přitom říkáš, že ses tak nezhojitelně zřídil kvůli obleženým. Cožpak se, ty blázne, rychleji vzdají, když ses tak zmrzačil? Nepominul ses, že ses tak zničil?“

Zápyros králi odpověděl:

„Kdybych ti byl svěřil, co chci učinit, nebyl bys mi to dovolil, udělal jsem to tedy z vlastního rozhodnutí. Ted již Babylona dobudeme, jestliže i ty vykonáš své. V tomto stavu, jak jsem, zběhne do města a řeknu jim, že jsi mi to udělal ty. Doufám, že je o tom přesvědčím a že dosáhnu vlivu na vojsko. Desátý den ode dne, když vejdu do města, postav proti bráně Semiramidině tisíc vojáků z té části vojska, na jejíž záhubě nebude záležet. Sedmého dne po desátém dni mi zase postav další dva tisíce proti bráně Ninivské. Po tomto sedmém dni vyčkej dvacet dní a pak mi postav opět další čtyři tisíce, které vyvedeš proti bráně Ghaldejské. Ani ti, ani předchozí ať nemají jiných zbraní kromě krátkých mečů, ty jim

ponech. Hned po dvacátém dni poruč, aby ostatní vojsko útočilo na hradby kolem dokola, ale Peršany mi postav proti bráně Bělově a Kissijské. Myslím, že když vykonám významné činy, svěří Babyloňané do mých rukou mimo jiné i klíče od bran. Potom už bude starostí mou a Peršanů, co bude třeba udělat.“

[156] Uděliv králi tyto úkoly běžel k bráně a otáčel se, jako by opravdu přebíhal k nepříteli. Babyloňští vojáci, postavení na věžích v těch místech, ho viděli, seběhli dolů, pootevřeli jedno křídlo vrat a ptali se ho, kdo je a proč přichází. Odpověděl, že je Zópyros a že přebíhá na jejich stranu. Když to strážci brány slyšeli, odvedli ho před babylónskou městskou radu. Jakmile tam Zópyros přišel, naříkal, že mu Dareios učinil to, co si způsobil sám, a že se mu to stalo proto, že radil, aby s vojskem odtáhl, neboť města zřejmě není možno dobýt žádným způsobem.

„Ted přicházím, Babyloňané, k vám,“ pokračoval, „a přináším vám převeliké dobrodiní; Dareiovi však a Peršanům nesmírnou zkázu. Neprojde mu jen tak, že mě takhle zohavil, neboť já vím, kam směřují všechny jeho plány.“

[157] Taková byla jeho slova. Když Babyloňané viděli muže mezi Peršany velmi váženého bez nosu a bez uší a s krvavými šlehy po biči, tu bez váhání uvěřili, že mluví pravdu a že přichází jako jejich spojenec. Byli ochotni mu vyhovět v tom, oč je žádal; a on žádal o vojsko. Jakmile je od nich dostal, konal to, na čem se s Dareiem dohodl.

Desátého dne babylónské vojsko vyvedl před město, obklíčil oněch tisíc, které uložil, aby proti němu Dareios postavil, a pobil je. Babyloňané viděli, že jsou jeho skutky ve shodě s jeho slovy, velice se radovali a byli ochotni se mu ve všem podřídit. Zópyros nechal uplynout smluvený počet dní a znovu Babyloňany sešikoval, vyvedl je ven a pobil dva tisíce Dareiových vojáků. Když viděli Babyloňané i tento čin, přetékala jejich ústa chválou na Zópyra. On pak nechal zase uplynout smluvený počet dní a vyvedl je na dohodnuté místo, kde obklíčil a pobil čtyři tisíce vojáků. Po tomto výkonu byl Zópyros Babyloňanům vším a ustanovili ho vrchním velitelem a obráncem hradeb.

[158] Jakmile pak podle dohody zaútočil Dareios na hradby kolem dokola, tehdy vyšla celá Zópyrova lest najevo. Babyloňané totiž vystoupili na hradby a bránili je proti útoku Dareiova vojska, ale Zópyros otevřel Kissijskou a Bělovu bránu a vpustil Peršany dovnitř. Ti z Babyloňanů, kteří viděli, co učinil, utíkali do chrámu Dia Béla; kteří to

nezahlédli, zůstávali každý na svém místě v šiku, až konečně i oni pochopili, že jsou zrazeni.

[159] Tak bylo Babylóna dobyto podruhé. Jakmile Dareios Babyloňany přemohl, dal rozbořit jejich hradby a strhnout všechny brány (Kýros, který dobyl Babylóna předtím, neučinil ani jedno, ani druhé) a asi tři tisíce jejich předáků dal narazit na kůly. Ostatním Babyloňanům pak město odevzdal k obývání.

Aby měli Babyloňané ženy a mohli mít potomstvo (své ženy totiž Babyloňané zardousili aby nebyl nedostatek potravy, jak jsem objasnil na začátku), o to se Dareios postaral tím, že nařídil okolním národům, aby do Babylóna dodávali ženy. Každému národu uložil určitý počet, takže se jich sešlo úhrnem padesát tisíc. Od těchto žen pocházejí dnešní Babyloňané.

[160] Podle Dareiova úsudku nebylo mezi Peršany nad Zópyra člověka, který by si byl získal větších zásluh, ani z těch, kdo byli po něm, ani kdo byli před ním, s výjimkou jediného Kýra, neboť s tím se neodvažoval srovnávat z Peršanů nikdo.

Častokrát prý se dal Dareios slyšet, že by raději měl Zópyrať bez onoho zohavení nežli dvacet dalších Babylónů navíc. Prokázal mu znamenité pocty; každoročně mu dával takové dary, jakých si Peršané nejvíce váží, svěřil mu doživotní správu Babylóna beze všech dávek a přidal mu mnoho jiných věcí.

Synem tohoto Zópyra byl Megabyzos, který bojoval v Egyptě jako velitel proti Athéňanům a jejich spojencům; Megabyzovi se pak narodil syn Zópyros, který od Peršanů přešel na stranu Athéňanů.

DĚJIN HÉRODOTA HALIKARNÉSSKÉHO

KNIHA ČTVRTÁ, NADEPSANÁ MELPOMENE

[1] Po dobytí Babylóna následovala Dareiova výprava proti Skythům. V Asii totiž byl nadbytek mužů a Dareiovi se scházely veliké peníze, takže zatoužil potrestat Skythy za to, že před časem vpadli do Médie, porazili v bitvě ty, kdo se jim stavěli na odpor, a začali provozovat bezpráví. Jak jsem již dříve pověděl, vládli Skythové ve vnitřní Asii osmadvacet let. Do Asie vpadli v patách za Kimmerii a říši médskou vyvrátili.

Před příchodem Skythů vládli v Asii Médové. Po osmadvacetileté nepřítomnosti očekával Skythy při návratu domů po tak dlouhé době zápas nemenší, než měli s Médy. Shledali, že se proti nim postavilo nemalé vojsko. Skythské ženy totiž, když byli jejich mužové tak dlouho pryč, přicházely za svými otroky.

[2] Všechny své otroky Skythové oslepují*, a to kvůli mléku, které pijí. Získávají je tak*, že vezmou kostěné trubice, velmi podobné flétnám, vsunují je klisnám do pohlaví a ústy je nafukují, zatímco druzí dojí. Činí prý tak proto, aby se žíly klisny nafoukly vzduchem, a tím se vemeno snížilo dolů. Nadojené mléko nalévají do dřevěných nádob, okolo nádob postaví slepce a ti mlékem otřásají; vrchní vrstvu sbírají a považují ji za nejcennější, spodní vrstvu mají za méněcennou. Kvůli tomu Skythové oslepují každého, koho zajmou; zemědělstvím se nezabývají, jsou to kočovníci.

[3] Z těchto otroků a ze skytských žen povstala mládež, která se postavila proti Skythům vracejícím se z Médie, když byla zvěděla, jaký je její původ. Nejprve rozdělili zemi tím, že vykopali široký příkop, táhnoucí se od hor Taurských po jezero Maiétis, a to k místu, kde je jezero nejširší. Potom zaujali postavení proti Skythům, kteří se pokoušeli do země vpadnout, a bojovali s nimi. Docházelo k častým bitkám a Skythům se v nich nedařilo. Tu jeden z nich promluvil:

„Co to děláme, Skythové? Bojujeme se svými otroky, oni nás pobíjejí a nás ubývá, a když zase pobíjíme myje, budeme jich mít v budoucnu méně. Myslím, že bychom měli odložit kopí a luky, vzít každý do ruky koňský bič a tak se k nim přiblížit. Dokud viděli, že jsme ozbrojeni, mysleli, že jsou nám rovni a že pocházejí ze stejných předků jako my.

Spatří-li, že máme místo zbraní biče, uvědomí si, že jsou našimi otroky, a když to pochopí, nevytrvají v odporu.“

[4] Skythové to vyslechli a vykonali. Otroci užasli nad tím, co se stalo, zapomněli na bitvu a utekli. Tak vládli Skythové v Asii a takovým způsobem se vrátili domů, když je Médové zase vyhnali. Pro ty události je chtěl Dareios potrestat a sbíral proti nim vojsko.

[5] Skythové tvrdí, že je jejich národ nejmladším ze všech národů a povstal prý takto:

Prvním člověkem v té zemi, když byla pustá, byl prý muž jménem Targitaos. Rodiče tohoto Targitaa prý byli – mně se to nezdá věrohodným, ale Skythové to říkají – Zeus a dcera řeky Borysthenu. Z takového nějakého rodu prý byl Targitaos a měl prý tři syny; jmenovali se Lipoxais, Arpoxais a nejmladší Kolaxais. Za jejich vlády prý spadlo do země skythské z nebe zlaté náradí, pluh, jho, sekera a miska. První ty věci spatřil nejstarší, přiblížil se k nim, a když je chtěl zvednout, bylo zlato žhavé. Vzdálil se tedy a přistoupil druhý, a i jemu učinilo zlato totéž. Ty tedy zlato svým žárem zapudilo, třetímu však a nejmladšímu zlato docela zchladlo a on si je odnesl domů. Starší bratři se s tím smířili a odevzdali celé království nejmladšímu.

[6] Od Lipoxaia pocházejí ti ze Skythů, kteří se rodovým jménem nazývají Achatové, od prostředního Arpoxaia pocházejí ti, kteří se nazývají Katiarové a Traspiové; od nejmladšího z nich pocházejí jejich králové, kteří se nazývají Paralatové. Všichni dohromady se jmenují Skolotové podle jména svého krále. Skythy je nazvali Řekové.

[7] Tak vypravují o svém původu Skythové. Od jejich vzniku a od krále Targitaa až po vpád Dareiův do jejich země prý uplynulo všeho všudy ne více než tisíc let. Posvátné zlato opatrují králové co nejbedlivěji a přistupují k němu každoročně s velikými oběťmi na usmířenou. Jestliže někdo, maje u sebe posvátné zlato, při slavnosti pod širým nebem usne, o tom Skythové říkají, že nedožije roku; proto prý mu dávají tolik půdy, kolik jí za jeden den na koni objede.

Protože je skythská země veliká, rozdělil prý ji Kolaxais svým synům na tři království; jedno z nich učinil největším, a v tom se opatruje ono zlato. V krajinách na sever od sousedů skythské země prý není vidět kupředu ani jimi nelze projít, protože se tam sype peří, peří je všude plno na zemi i ve vzduchu a to prý uzavírá výhled.*

[8] Tak o sobě a o své zemi vyprávějí Skythové. Řekové, kteří sídlí u Pohostinného moře říkají něco jiného. Když prý Héraklés odháněl Géryonův skot, přišel do pusté země, kterou nyní obývají Skythové. Géryonés sídlel daleko od Pohostinného moře u Okeanu za sloupy Héraklovými, na ostrově nedaleko Gadeiry, kterému Řekové říkají Erytheia. O Ókeanu se říká, že počínaje od východu slunce obtéká kolem celé země, ale nikdo to nedokázal. Odtamtud tedy přišel Héraklés do země skythské. Zastihla prý ho tam zima a mráz, přehodil přes sebe tedy lví kůži a usnul. Klisny od jeho vozu se pásly a řízením božím v té době zmizely.

[9] Když prý se Héraklés probudil, hledal je. Prošel všechny končiny země a nakonec přišel do krajiny nazývané Hylaié. Tam našel v jeskyni tvora dvojí podoby, napůl pannu a napůl hada; část těla od hýždí nahoru byla ženská a spodní část byla hadí. Když ji Héraklés spatřil, podivil se jí a ptal se, zda někde neviděla toulat se jeho koně.

Ona odpověděla, že má koně u sebe a že mu je nevydá, dokud s ní nebude souložit. Za tu cenu prý s ní tedy Héraklés souložil. Ona však vydání koní odkládala, protože chtěla s Héraklem obcovat co nejdéle, kdežto on chtěl po obdržení koní odejít. Nakonec mu je vydala a řekla:

„Když sem ty klisny přišly, zachránila jsem je pro tebe a tys mi dal za jejich záchranu odměnu. Mám totiž s tebou tři syny. Povez mi, co mám s nimi učinit, až dorostou. Mám je usadit zde, neboť v této zemi vládnu já, nebo je mám poslat k tobě?“

Tak se ho ptala a on prý ji na to odpověděl:

„Až uvidíš, že synové dospěli v muže, nedopustíš se chyby, když učiníš toto: Toho z nich, kterého uvidíš takto napínat tenhle luk a tímto pásem se takhle opásat, toho usad' v této zemi. Kdo z nich nedokáže vykonat, co ukládám, toho pošli ze země pryč. Učiníš-li tak, budeš mít sama radost a splníš, co ti ukládám.“

[10] Potom prý Héraklés napjal jeden luk (až dosud nosil dva), ukázal jí pás a luk i pás jí odevzdal. Pás měl na horní části spony zlatou misku. Potom Héraklés odešel. Ona pak, když synové dospěli v muže, dala jim jména; jednomu Agathysos, druhému Gelónos a nejmladšímu Skythés. Měla na paměti, co jí Héraklés uložil, a potom to vykonala.

Dva synové, Agathysos prý a Gelónos, nemohli dosáhnout požadovaného cíle a odešli ze země, neboť jejich rodička je vypudila. Nejmladší z nich, Skythés, to dokázal a zůstal. A od tohoto Skytha, syna

Héraklova, pocházejí všichni skythští králové a podle té misky nosí Skythové až dodnes na opascích misky. Toto prý vymyslela Skythova matka. To vyprávějí Řekové, kteří sídlí u Pohostinného moře.

[11] Je však ještě jiná pověst, ke které se přikláním, protože je nejrozšířenější, a zní takto:

Kočovní Skythové sídlívali v Asii, a když je Massagetové stísnilí válkou, přešli přes řeku Araxés do země kimmerské (země, ve které dnes Skythové sídlí, patřivala v dávných časech Kimmeriům). Když Skythové přicházeli, radili se Kimmeriové, neboť vojsko, které přicházelo, bylo veliké. Mínění se rozdělila dvojm směrem a obě strany svůj názor neústupně hájily; mínění králů prý však bylo lepší. Lid prý byl toho názoru, že by bylo lépe odejít a že není třeba podstupovat nebezpečí, kdyby zůstali proti přesile; mínění králů však bylo bojovat za vlast s útočníky na život a na smrt.

I nechtěl se podvolit ani lid králům, ani králové lidu. Lid se tedy usnesl, že bez boje zemi opustí a vydá útočníkům, kdežto králové se rozhodli, že po smrti budou ležet ve své vlasti a že spolu s lidem neutekou, neboť uvážili, kolik dobrého ve vlasti zažili a jaké strážně je pravděpodobně očekávají, když z vlasti utekou. Když se tak rozhodli, rozdělili se na dvě počtem stejné části a bojovali proti sobě. Padli všichni, neboť se navzájem pobili, a kimmerský lid je pohřbil u řeky Tyru. Jejich hrob je vidět dodnes. Potom Kimmeriové ze země odešli a Skythové zabrali zemi prázdnou.

[12] Dodnes jsou ve skythské zemi kimmerské hradby, je tam kimmerský brod a i krajina jménem Kimmerie, je tu i takzvaný Kimmerský Bosporos. Je známo, že Kimmeriové utíkali před Skythy do Asie a obsadili poloostrov, na kterém je dnes řecké město Sinópé.

Je také známo, že je Skythové pronásledovali a že vpadli do Médie, protože si zmýlili cestu. Kimmeriové totiž prchali stále podél pobřeží, ale Skythové je pronásledovali, majíce Kavkaz po pravé straně, až se obrátili směrem do vnitrozemí a vnikli do země médské. To je jiná pověst, kterou vypravují stejně Řekové jako barbaři.

[13] Aristeás, syn Kaystrobiův z Prokonnésu, praví ve svém eposu, že ho Foibos osvítil a on se odebral k Issédonům. Za Issédony prý sídlili Arimasповé, což byli lidé jednoocí, a dále pak ptáci nohové, kteří střežili zlato; Hyperboreové pak sídlili až k moři. Ti všichni kromě Hyperboreů napadali své sousedy; Arimasповé s tím začali a vypudili ze země

Issédony, Issédoni zatlačili Skythy, Skythové se tlačili na Kimmerie, kteří sídlili u jižního moře, a ti pod jejich tlakem ze země ustoupili. Tak se ani Aristeás neshoduje ve své zprávě o té zemi s podáním skythským.

[14] Řekl jsem již, odkud pocházel Aristeás, který toto pojal do své básně. Povím však ještě, co jsem o něm slyšel v Prokonnésu a Kyziku. Aristeás prý pocházel z měšťanského rodu, který si s žádným jiným rodem nezadal. Přišel prý jednou v Prokonnésu do valchárny a tam zemřel. Valchář dílnu zavřel a odešel to oznámit příbuzným nebožtíkovým. Když se již po městě rozšířila pověst, že Aristeás zemřel, dostal se s těmi, kdo to říkali, do sporu jakýsi muž z Kyziku, který přišel z města Artaké a tvrdil, že Aristeas potkal na cestě do Kyziku a že s ním mluvil. Hádal se do krve, ale nebožtíkovi příbuzní šli do valchárny s potřebnými věcmi, aby mrtvého odnesli. Když otevřeli, nenašli Aristeas ani mrtvého, ani živého. Sedm let potom se Aristeás zase v Prokonnésu objevil a napsal eposy, kterým teď Řekové říkají Arimaspea, a znovu zmizel.

[15] To se vypravuje v těch městech. Víím však, co se přihodilo Metapontijským dvě stě čtyřicet let po druhém Aristeově zmizení, jak jsem zjistil srovnáním mezi podáním prokonnéským a metapontijským. Metapontijští praví, že se jim Aristeás zjevil v jejich zemi a přikázal jim, aby postavili oltář Apollónovi a u něho aby postavili sochu nesoucí jméno Aristeas z Prokonnésu. Prohlásil prý, že Apollón k nim přišel jako k jediným z řeckých obyvatel Itálie a on, který je nyní Aristeem, že ho následoval. Tenkrát, když boha doprovázel, byl havranem. Po těch slovech prý Aristeás zmizel.

Metapontijští poslali do Delf zeptat se boha, co zjevení toho člověka znamená. Pýthia je vyzvala, aby zjevení uposlechli, protože se jim pak povede lépe. Oni to tedy vzali na sebe a uskutečnili. Dodnes tam stojí na náměstí vedle sochy Apollónovy socha označená jménem Aristeovým a okolo ní rostou vavříny. Tolik o Aristeovi postacích.

[16] Nikdo přesně neví, co je za územím, o kterém jsem začal vyprávět. Nemohu se dozvědět o nikom, kdo ty končiny viděl a může o nich něco říci. Ostatně ani Aristeás, o kterém jsem se zmínil před chvílkou, ani ten se nedostal dále nežli k Issédonům, jak sám ve svém eposu říká. O vzdálenějších končinách mluví jen z doslechu a praví, že jsou to Issédonové, kdo mu o tom řekli. Pokud jsem se mohl něco přesnějšího z doslechu dopídit, povím všechno.

[17] Počínaje od tržiště Borysthenských* (toto tržiště je z přímořských měst nejdále uvnitř skythské země), za tímto tržištěm sídlí nejprve Kallipidové, což jsou počtení Skythové, a dále pak za nimi jiný národ, který se nazývá Alazónové. Ti a Kallipidové žijí celkem stejným způsobem jako Skythové, sejí obilí a jedí chléb, cibuli, česnek, čočku a proso. Za Alazóny sídlí Skythové oráči, kteří nesíjí obilí pro potravu, nýbrž na prodej. Za Skythy sídlí Neurové a území za nimi na sever je, pokud víme, liduprázdné. To jsou národy u řeky Hypanis na západ od Borysthenu.

[18] Přejdeme-li na druhý břeh Borysthenu, je směrem od moře první zemí Hylaié a za ní na sever sídlí Skythové oráči, kterým Řekové sídlící u řeky Hypanu říkají Borysthenští, sami pak se nazývají Olbiopolskými. Sídla Skythů oráčů se táhnou tři dny cesty na východ až k řece jménem Pantikapés a na sever jedenáct dní plavby proti proudu Borysthenu.

Území od nich na sever je většinou pusté. Za pustinou sídlí Androfagové, což je zvláštní národ a ke Skythům nepatří. Dále na sever pak je již země opravdu pustá, a pokud víme, tam nežije žádný lidský národ.

[19] Přejdeme-li od Skythů oráčů na východ za řeku Pantikapés, nalezneme sídla Skythů kočovných, kteří nic nesíjí ani neorají. V celé zemi, kromě Hylaié, nerostou žádné stromy. Kočovní Skythové zabírají území čtrnáct dní cesty na východ až k řece Gerros.

[20] Za řekou Gerros je země zvaná Královská, a sídlí? tam velké množství Skythů, kteří jsou stateční a považují ostatní Skythy za své poddané. Na jih dosahují až na poloostrov Tauriké a na východ až po příkop, který vykopali potomci slepců, a po obchodní středisko u jezera Maiétis jménem Krémnoi. Část jich dosahuje až k řece Tanais. Na sever od Skythů královských sídlí Melanchlainové, což je národ; jiný, nikoli skythský.

V území za Melanchlainy jsou bažiny, a pokud víme, tam lidé nežijí.

[21] Země za řekou Tanais již není skythská, nýbrž je to první část území Sauromatů, kteří sídlí od cípu jezera Maiétis na sever do vzdálenosti patnácti dní cesty.

V jejich zemi nerostou ani plané, ani ovocné stromy. Druhou část země za nimi drží Budínové; v jejich zemi jsou rozličné husté lesy.

[22] Od Budínů dále na sever je nejprve po sedm dní cesty pustina; za pustinou trochu na východ sídlí Thyssagetové, což je početný a samostatný národ, který se živí lovem.

V týchž místech s nimi sousedí národ, který se jmenuje Jyrkové*; i ti se živí lovem, a to tak, že lovec vyleze na strom a číhá na zvěř. Stromů tam roste po celé zemi hustě. Každý má koně vycvičeného tak, aby ležel na břiše (aby byl menší) a psa. Když lovec spatří ze stromu zvěř, střílí po ní a pak ji koňmo pronásleduje a pes je jí v patách.

Za nimi dále na východ bydlí jiní Skythové, kteří se oddělili do Skythů královských a usadili se v této zemi.

[23] Až po území těchto Skythů je celá popisovaná země úrodnou rovinou, dále pak je skalnatá a drsná. Když se projde touto drsnou končinou, sídlí tam na velikém území v podhůří vysokých hor lidé, o nichž se praví, že jsou všichni od narození holohlaví, stejně muži jako ženy, mají tupé nosy a veliké brady. Mají svou vlastní řeč, ale kroje používají skythského. Živí se plody stromů. Strom, jehož plody pojídají, se jmenuje pontikon a je asi tak veliký jako fíkovník; plody má podobné bobům, ale s jádry.

Když plody dozrají, protlačují je přes šátky a vytéká z nich hustá černá šťáva, která se jmenuje aschy. Tu lízají a pijí smíšenou s mlékem a z husté části moštu dělají marmeládu, kterou pojídají.

Bravu mají málo, neboť pastviny tam nejsou vydatné. Lidé tam bydlí pod stromy, které v zimě obalují bílým plstěným stanem; v létě se obejdou bez plsti. Těmto lidem nikdo nečiní příkoří, jsou považováni za posvátné. Také nemají žádné válečné zbraně. Řeší spory mezi svými sousedy, a kdo se uteče pod jejich ochranu, tomu nikdo nekřivdí. Jmenují se Argippaiové.

[24] Až po tyto holohlavé lidi je země dobře známá i s národy, které sídlí před nimi. Jednak k nim přicházejí někteří ze Skythů, od nichž není obtížné se to dozvědět, jednak i Řekové z tržní osady na Borysthenu nebo z jiných obchodních měst u Pohostinného moře. Skythové, kteří k nim přicházejí, vyřizují své obchody s nimi pomocí sedmi tlumočnicků a sedmi jazyků.

[25] Až po ně je tedy vše známo, co však je za holohlavými, nedovede nikdo s určitostí říci; vzdálenější končiny totiž oddělují vysoké a neschůdné hory*, které nikdo nepřekračuje. Sami holohlaví říkají, já tomu však nevěřím, že v horách sídlí lidé s kozími nohami, a když se

přejde jejich území, přijde se k sídlům dalších lidí, kteří spí šest měsíců*; tomu však nevěřím vůbec.

Země na východ od holohlavých je známa dobře, neboť tam sídlí Issédonové. Neví se ovšem, co je na sever od holohlavých, ani co je na sever od Issédonů, kromě toho, co říkají oni sami.

[26] Issédonové prý se řídí takovými obyčejí: Když člověku zemře otec, přiženou všichni příbuzní ovce a obětují je; když potom jejich maso rozřežou, rozřežou i zemřelého rodiče svého hostitele, všechno maso smíchají a předloží k hostině. Z hlavy nebožtíkovi stáhnou kůži, hlavu očistí a pozlatí, a potom jí používají jako posvátného symbolu, kterému každoročně přinášejí veliké oběti. Oběti uskutečňuje syn na památku otcovu, stejně jako Řekové slaví slavnost mrtvých. Jinak se i o těchto lidech říká, že jsou spravedliví; stejně i u nich jsou ženy s muži rovnoprávné.

[27] I o těch se tedy ví. Issédonové pak to jsou, kdo říkají že v končinách za nimi jsou lidé jednoocí a že tam jsou ptáci nohové, kteří střeží zlato. Od nich to převzali a opakují Skythové, od Skythů to přejímáme my ostatní a jmenujeme je skythským názvem Arimasové. Arima totiž značí u Skythů „jeden“ a spú znamená „oko“.

[28] Všechny ty země, o nichž jsem mluvil, jsou tak drsné, že v nich po osm měsíců panuje nesnesitelný mráz. V těch měsících nenaděláš bláta, když rozliješ vodu, ale naděláš ho, když rozděláš oheň. Moře zamrzá, jakož i celý Kimmerský Bosporos, a Skythové, kteří sídlí za příkopem, konají po leděty válečné výpravy a jezdí s vozy na druhou stranu do územím Sindů.

Zima tam tedy trvá osm měsíců a zbývající čtyři měsíce je tam chladno. Zima v těch krajinách se liší co do svého způsobu od zimy ve všech jiných zemích; pokud prší v zimní období, nestojí to ani za řeč, v létě pak prší bez přestání; v jiných zemích bývají bouře, ale tam nebývají, zato v létě bývají vydatné. Strhne-li se bouře v zimě, považuje se to za zázrak. Podobně se považuje ve Skythii za zázrak, nastane-li zemětřesení, ať už v létě, nebo v zimě.

Koně tamní zimu snášejí, ale mezci a oslové ji nesnášejí vůbec. Jinde na světě koně pojdou, když stojí v mrazu, a oslové a mezci to vydrží.

[29] Myslím, že z téhož důvodu nenarůstají v těch končinách rohy onomu druhu skotu, který má jinak rohy krátké a tupé. Pro tento můj názor svědčí i Homérův výrok v Odyssei, který zní:

„Ano i v Libyi též, kde jehňata s rohy se rodí“.

To je dobře řečeno, protože v horkých končinách rostou rohy rychle. Za velkých chladen buď dobytku rohy nerostou vůbec, nebo když rostou, tak jen málo.

[30] Tam tedy se tak děje, protože je tam chladno. Divím se ovšem (a dodatky pro své vypravování shledávám od začátku), že se v celé zemi Élejské nemohou rodit mezci, ačkoli ta končina není chladná a není ani žádné jiné příčiny. Élejští sami říkají, že se u nich mezci nerodí kvůli nějaké kletbě. Když přijde čas, kdy se ke klisnám připouštějí hřebci, vyhánějí je do sousedních krajin, tam k nim připouštějí osly, až se klisny stanou březí. Potom je zase přihánějí zpátky.

[31] Pokud jde o peří, o němž Skythové říkají, že je ho ve vzduchu plno, takže nelze vidět dále ani tou zemí cestovat, o tom mám toto mínění: V území za skythskou zemí neustále sněží, v létě méně než v zimě, jak je ostatně přirozené. Kdo viděl zblízka hustě padat sníh, ví o čem mluvím; sníh se totiž podobá peří.

Pro takovou krutou zimu jsou severní končiny té pevniny neobyvatelné. Skythové a jejich sousedé myslím obrazně říkají sněhu peří. Tolik budiž řečeno o krajinách, o nichž se tvrdí, že jsou nejvzdálenější.

[32] O lidech hyperborejských neříkají nic ani Skythové, ani jiní lidé, kteří v těch krajinách bydlí, leda kromě Issédonů. Podle mého názoru však ani ti neříkají nic, neboť by o nich mluvili i Skythové, jako vypravují o jednookých. Zmínky o Hyperborejcích má Hésiodos a Homér v eposu o Epigonech, pokud je Homér skutečně jeho autorem.

[33] Nejvíce zkazek o nich vypravují Délští. Říkají, že od Hyperboreů přicházejí do Skythie obětní dary zabalené do pšeničné slámy, od Skythů pak je již dostávají postupně další sousedé a dopravují je na západ až k Adrii, a když se odtamtud dostávají na jih, přicházejí z Řeků nejprve do rukou Dódónským; od Dódónských přicházejí na pobřeží zálivu Mélijského a přes moře na Euboji. Město po městu je posílá dál až do Karystu; ostrov Andros se nechává stranou, Karystští je dopravují na ostrov Ténos a Ténští pak na Délos. Takovým způsobem prý se dostávají ony obětní dary na Délos.

Poprvé prý Hyperborejci poslali s obětními dary dvě dívky, Délští říkají, že se jmenovaly Hyperoché a Laodiké, a pro jejich bezpečnost prý s nimi poslali pět mužů z řad svých spoluobčanů. Jsou to ti, kteří se teď

nazývají Perferové a těší se na Délu veliké úctě. Když však se Hyperborejcům odeslaní poslové nevrátili, obávali se, aby k tomu nedocházelo stále, že by nedostali zpět ty, které s dary vyslali, a tak nosili obětní dary zabalené do slámy na hranice svého území a požádali své sousedy, aby se postarali o jejich dopravu k dalšímu národu. Tím způsobem prý se dary dostaly na Délos.

Vím i o něčem těmto darům podobném. Když obětují thrácké a paionské ženy královské Artemidě, přinášejí obětní dary vždy s pšeničnou slámou.

[34] Vím tedy, že ty tak činí. Na počest hyperborejských dívek, které na Délu zemřely, si děvčata i chlapci na Délu stříhají vlasy. Dívky si před svatbou ustříhují kadeř, ovinou ji kolem vřetena a položí ji na jejich náhrobek, který je uvnitř Artemidina posvátného obvodu po levé straně od vchodu a roste na něm oliva. I délstí chlapci ovíjejí několik vlasů okolo nějaké zelené větévky a také je kladou na náhrobek. Takovou úctu prokazují délstí obyvatelé oněm hyperborejským dívkám.

[35] Délstí však také říkají, že ještě před Hyperochou a Laodikou přišly na Délos od týchž lidí hyperborejské dívky Argé a Opis. Přinesly prý bohyni Eileithyi daň za urychlování porodů, jak jim bylo uloženo. Argé i Opis prý přišly zároveň s bohy, a proto jim Délstí prokazují i jiné pocty; ženy se shromažďují a provolávají jejich jména v hymnu, který pro ně složil Ólén z Lykie.

Od nich prý se naučili i obyvatelé ostrovů a Iónové zpívat hymny na počest Ópidy a Argy, provolávat jejich jména při shromáždění a sypat popel z kostí spálených na oltáři na náhrobek Ópidy a Argy (Ólén z Lykie složil i jiné starodávné hymny, které se zpívají na Délu). Jejich náhrobek je za posvátným obvodem Artemidiným na východní straně blízko hospody Kéjských.

[36] Tolik budiž řečeno o Hyperborejcích. Nebudu uvádět pověst o Abariovi, který byl prý Hyperborejcem a který prý nosil šíp po celé zemi, aniž cokoli jedl. Jsou-li nějakí lidé na dalekém severu, pak jsou také jiní na dalekém jihu. Je mi k smíchu, když vidím, jak mnozí lidé již nakreslili obvod země a nikdo to neudělal tak, aby to mělo nějaký smysl. Kreslí, jak okolo země teče Ókeanos, a země je při tom kulatá, jako by ji nakreslili kružítkem; Asii i Evropu kreslí stejně velikou. Vysvětlím několika slovy, jak je která z nich veliká a jak se má kreslit.

[37] Sídla Peršanů dosahují až k jižnímu moři, kterému se říká Rudé. Od nich na sever sídlí Médové, za Médy Saspeirové a za Saspeiry Kolchové, kteří dosahují až k severnímu moři, do kterého se vlévá řeka Fásis. Tyto čtyři národy sídlí od moře k moři.

[38] Na západ od jejich sídel vybíhají z Asie do moře dva poloostrovy; popíši je. Jeden z poloostrovů začíná na severu u řeky Fásis a táhne se podél moře Pohostinného a podél Helléspontu až k trójskému Sigeiu, na jihu pak vychází od zálivu Myriandrického, ležícího u Foinikie. a zasahuje do moře až k mysu Triopskému. Na tom poloostrově sídlí třicet národů.

[39] To je jeden z obou poloostrovů. Druhý začíná u Peršanů a táhne se do Rudého moře. Patří k Persii, na kterou navazuje Asýrie a na Asýrii Arábie. Podle jména končí v zálivu Arabském, do kterého Dareios vyvedl kanál z Nilu. Od Persie po Foinikii je to země veliká a plochá; část poloostrova od Foinikie dále leží při našem moři a zahrnuje Palestinskou Sýrii a Egypt, jímž končí. Na tomto poloostrově žijí jen tři národy. Takové jsou končiny Asie od Peršanů na západ.

[40] Východní končiny Asie za sídly Peršanů, Médů, Saspeirů a Kolchů oblévá z jedné strany Rudé moře, ze severu pak je ohraničuje moře Kaspické a řeka Araxés, která teče směrem na východ. Až po Indii je Asie obydlena; od Indie dále na východ je již pustá a nikdo nedovede povědět, jak to tam vypadá.

[41] Taková a tak veliká je Asie. Libye patří ke druhému poloostrovu, navazuje totiž přímo na Egypt. U Egypta je poloostrov úzký (neboť od našeho moře k Rudému je vzdálenost sto tisíc sáhů, což by bylo tisíc stadií), od toho úzkého místa je velice široký a nese jméno Libye.

[42] Podivuji se těm, kdo stanovili hranice a oddělili od sebe Libyi, Asii a Evropu; rozdíl mezi nimi jsou nemalé.

Na délku se Evropa rozkládá podél obou ostatních, její šířku však se s nimi nehodí ani srovnávat. O Libyi je známo, že ji obtéká voda, kromě místa, kde hraničí s Asií. Jako první to dokázal, pokud víme, egyptský král Nekós. Když zastavil kopání průplavu z Nilu do Arabského zálivu, vyslal na lodích Foiničany a uložil jim, aby nazpátek propluli Sloupy Héraklovými až do severního moře* a tudy aby se vrátili do Egypta.

Foiničané tedy vyrazili z Rudého moře a pluli mořem jižním. Kdykoli nastal pozdní podzim, přistáli a osévali půdu v Libyi na tom místě, kam se právě plavbou dostali. Vyčkali sklizně a sklidivše obilí pluli dále.

Uplynuly dva roky a ve třetím roce zahruli okolo Héraklových sloupů a připluli do Egypta. Vykládali, čemuž já nevěřím, třebaže jiní ano, že měli při obeplouvání Libye slunce po pravé ruce.

[43] Takto byla tedy poprvé poznána Libye. Další zprávu podávají Karthagiňané. Sataspés, syn Teaspiův z rodu Achaimenovců, Libyi neobeplul, ač byl za tím účelem vyslán; zalekl se délky plavby a pustých končin a vrátil se. Nedosáhl tak cíle, který mu uložila jeho matka. Znásilnil totiž dceru Zópyra, syna Megabyzova, a když měl být podle rozhodnutí krále Xerxa za ten čin naražen na kůl, tu se za něho přimlouvala jeho matka, která byla sestrou Dareiovou; pravila, že mu uloží těžší trest nežli král. Bude prý muset obeplout Libyi, až se cestou kolem ní dostane do zálivu Arabského.

Když na to Xerxés přistoupil, odešel Sataspés do Egypta, tam si opatřil lod a námořníky a odplul s nimi ke Sloupům Héraklovým. Proplul jimi, zahrnul okolo libyjského mysu jménem Soloeis a plavil se k jihu. Za mnoho měsíců přeplul veliký kus moře, a když to k obeplutí stále nestačilo, obrátil se nazpět a plul do Egypta. Z Egypta se odebral ke králi Xerxovi a podával zprávu, že na nejzazším konci své cesty připlul k lidem malé postavy, kteří se odívali do oděvů z palmových listů. Kdykoli s lodí přirazili ke břehu, utíkali tito lidé do hor a opouštěli svá města. Egyptané prý jim svým příchodem nečinili žádné příkoří, jenom jim pobírali brav.

Důvod, proč prý neobepluli Libyi docela, spočívá v tom, že loď se již nemohla dostat kupředu, protože uvázla. Xerxés však neuznal, že mluví Sataspés pravdu, a dal ho narazit na kůl, protože nesplnil svůj úkol. Tak ho potrestal původním trestem. Kleštěnec tohoto Sataspa, jakmile se dozvěděl, že je jeho pán mrtev, uprchl s mnohými poklady na Samos; zmocnil se jich však jeden muž ze Samu, jehož jméno sice znám, ale rád je opomenou.

[44] Většinu Asie objevil Dareios. Chtěl zvědět, kde se vlévá do moře řeka Indos, v níž jako ve druhé ze všech řek žijí krokodýlové, a proto poslal na lodích lidi, jimž důvěřoval, že mu povědí pravdu, mezi nimi také Skylaka z Karyandy. Vyrazili z města Kaspatyru v zemi paktyjské a pluli po proudu řeky směrem k východu až do moře, po moři pak směrem na západ dorazili ve třicátém měsíci na místo, odkud vyslal egyptský král Foiničany, o nichž jsem se zmínil výše, aby obepluli Libyi. Když tito plavci cestu dokončili, podrobil si Dareios Indy a použil

k tomu onoho moře. Tak se přišlo na to, že i Asie kromě končin východních je stejná jako Libye.

[45] O Evropě však nikdo nic jasně nezjistil ani o jejích západních končinách, ani o severních, zda ji moře oblévá. Ví se jenom, že se svou délkou táhne podél Libye i Asie. Také nedovedu pochopit, proč má pevnina tři jména, ač je jen jedna, a to podle žen, a proč jsou za jejich hranice stanoveny egyptská řeka Nil a řeka Fásis v Kolchidě (někteří však jmenují řeku Tanais, vtékající do Maiétského jezera, a Kimmerský brod), ani jména těch, kdo ty hranice stanovili, a odkud vzali ta jména. O Libyi totiž většina Řeků tvrdí, že má jméno po jedné domorodé ženě jménem Libye, Asie prý má jméno po manželce Prométheově. Lýdové však si to jméno přivlastňují, neboť prohlašují, že Asie byla pojmenována po Asiovi, synu Kotya, syna Mánova, a nikoli po Asii Prométheově. I jedna čtvrt' v Sardech se prý podle něho jmenuje Asias.

O Evropě tedy nikdo neví, zda ji moře oblévá, ani odkud přišla ke svému jménu, ani kdo jí je dal, pokud nebudeme tvrdit, že má ta země jméno po Evropě z Tyru. Předtím pochopitelně jméno neměla, stejně jako ostatní země. Evropa však pocházela z Asie a nepřišla do země, které nyní Řekové říkají Evropa, nýbrž přišla z Foinikie na Krétu a z Kréty do Lykie. Tolik budiž o tom řečeno; přidržíme se toho, co se přijímá obecně.

[46] U Pohostinného moře, ke kterému táhl Dareios, žijí kromě Skythů národy ze všech zemí nejdivočejší. Žádný z národů žijících z Pohostinného moře nemůžeme uvést jako příklad moudrosti, ani nevíme, že by odtamtud pocházel nějaký učený člověk, s výjimkou národa skythského a Anacharsia.

Skythské pokolení velmi důmyslně vyřešilo nejdůležitější ze všech lidských záležitostí, které známe. Jiné věci u nich ovšem neobdivuji. Onu nejdůležitější věc si vymysleli tak, že jim nemůže uniknout žádný útočník, a pokud nechtějí být nalezeni, nemůže je ani dostihnout. Nemají ani měst, ani hradeb; vozí si své domovy s sebou a všichni jsou jízdními lukostřelci. Neživí se orbou, nýbrž chovem dobytka. Obydlí mají na vozech a není tedy divu, že je nemožné je přemoci a že je nemožné se k nim přiblížit.

[47] Takový způsob života si vymysleli, protože se jejich země k tomu hodí a protože jim k tomu pomáhají i řeky. Krajina je tam rovinatá, bohatá pastvinami i vodou a protékají jí řeky, jichž je téměř tolik, kolik je v Egyptě kanálů. Vyjmenuji jenom ty z nich, které jsou známé a

splavné směrem od moře: Istros s paterým ústím, potom Tyrés, Hypanis, Borysthenés, Pantikapés, Hypakyris, Gerros a Tanais. Tekou k moři těmito končinami:

[48] Nejmohutnější ze všech řek, které známe, je Istros. Jeho tok je stále stejný jak v létě, tak v zimě. Je to od západu první z řek, které Skythií protékají a je proto tak mocná, že se do ní i jiné řeky vlévají. Tyto řeky to jsou, které činí Istros tak velkou řekou: pět jich protéká skythskou zemí, a to řeka Porata, jak jí říkají Skythové, kdežto Řekové ji nazývají Pyretos, dále Tiarantos, Araros, Naparis a Ordéssos. První z uvedených řek je mohutná, teče při východní straně a spojuje své vody s vodami Istru, druhá, Tiarantos, je spíše na západě a slabší, Araros, Naparis a Ordéssos tekou mezi nimi a vlévají se do Istru. Tyto místní řeky skythské zásobují Istros vodou. Z území Agathyrsů přitéká řeka Maris a spojuje se s Istrem.

[49] Z výšin pohoří Haimu tekou k severu do Istru tři další velké řeky, a to Atlas, Auras a Tibisis. Thrákií a územím thráckých Krobyzů tekou do Istru řeky Athrys, Noés a Artanés; z území Paionů a z pohoří Rhodopského teče do Istru řeka Skios, která proráží středem pohoří Haimos. Z Ilýrie teče k severu řeka Angros, vytéká do roviny tribalské a vlévá se do řeky Brongu a Brongos pak do Istru. Obě jsou silné a Istros je přijímá. Z krajín za územím Ombriků teče k severu řeka Karpis a dále Alpis; obě se vlévají do Istru. Istros totiž protéká celou Evropou, neboť začíná na území Keltů, kteří sídlí za Kynéty nejdále na západ ze všech evropských obyvatel. Istros tedy teče přes celou Evropu až do končin skythských.

[50] Spojením vod uvedených řek a i mnohých jiných se stává Istros nejmohtnější řekou, i když ho Nil množstvím vody překonává, pokud porovnááme tok s tokem. Do Nilu se totiž nevlévá žádná řeka ani žádný pramen a nezvětšuje tak množství jeho vody. Istros však teče stejně v létě i v zimě. Příčina toho je myslím ta, že tak jak je v zimě mohutný, je o něco silnější, než vyplývá z jeho přirozené povahy; v zimě totiž v těch končinách prší velice málo, zato však všude padá sníh. Sníh, kterého v zimě napadalo mnoho, v létě taje a ze všech stran teče do Istru. Jednak tedy sníh, který do něho vtéká, jednak i časté a prudké deště zvětšují jeho tok; v létě tam totiž prší. Oč více z něho slunce vysaje vody v létě nežli v zimě, o to více vody vtéká do něho v létě nežli v zimě; protichůdné vlivy se vyrovnávají a Istros má průtok stále stejný.

[51] Istros je tedy jedna ze skythských řek. Další je Tyrés, který přitéká od severu. Začíná svůj tok z velikého jezera, které ohraničuje zemi Skythů a Neurů. U jeho ústí sídlí Řekové, kterým se říká Tyrité.

[52] Třetí řeka, Hypanis, teče ze země skythské. Vytéká z velikého jezera, okolo kterého se pasou divocí bílí koně. Proto se tomu jezeru právem říká Hypanisova matka. Tam bere Hypanis svůj počátek a pět dní cesty teče jako slabá řeka se sladkou vodou. Potom dále k moři, což jsou čtyři dni cesty, je strašně hořká. Vtéká totiž do ní pramen hořký, a to tak hořký, že ač je malý, přece se neztrácí ve vodách Hypanisu, což je řeka velká jako málokterá. Ten pramen je na hranicích mezi územím Skythů oráčů a Alazónů. Pramen a místo, kde vzniká, se jmenuje skythsky Exampaios, v řeckém jazyku pak Svaté cesty. Tyrés a Hypanis se svými toky k sobě blíží na území Alazónů; od toho místa se od sebe odvracejí a prostor mezi nimi se šíří.

[53] Čtvrtá řeka je Borysthenés. Je podle našeho mínění po Istru největší a nejvydatnější nejen z těchto skythských řek, nýbrž ze všech ostatních, kromě egyptského Nilu; s tím se totiž žádná jiná řeka nedá srovnat. Z ostatních je tedy nejvydatnější Borysthenés, neboť poskytuje překrásné a pro dobytek velice vhodné pastviny a obzvláště výtečné ryby ve veliké hojnosti; jeho voda je velice příjemná k pití. Ačkoli protéká bažinami, zůstává čistý, osení podél jeho břehů výtečně roste a tam, kde se půda neosévá, roste vysoká tráva. U jeho ústí se sama od sebe usazuje sůl ve velikém množství. Vedle jiných podivuhodných věcí poskytuje veliké ryby bez kostí, které se nakládají do soli. Říkají jim jeseteři. Až po krajinu Gerros, což je čtyřicet dní plavby daleko, je o něm známo, že teče od severu; nikdo však nedovede povědět, kteří lidé sídlí v krajinách severnějších, jimiž protéká; zdá se, že přitéká do země Skythů oráčů z pustiny. Tito Skythové totiž sídlí podél jeho břehů do vzdálenosti deseti dní plavby.

Jen o této řece a o Nilu neumím povědět, kde pramení, a myslím, že to nedovede ani nikdo z Řeků. Borysthenés přitéká až blízko k moři a tam se s ním spojuje Hypanis, který se vlévá do téže pobřežní bažiny. Krajina mezi oběma těmito řekami má tvar špičatého výběžku a nazývá se předhoří Hippoláovo. Stojí na něm chrám Démétrin a naproti němu jsou u řeky Hypanis usazení Borysthenští. Tolik o těch čtyřech řekách.

[54] V pořadí za ním je pátá řeka, která se jmenuje Pantikapés. I ta teče od severu a pramení z jezera. Mezi ním a Borysthenem jsou sídla

Skythů oráčů. Pantikapés protéká krajinou Hylajskou, a když ji minul, spojuje se s Borysthenem.

[55] Šestá řeka je Hypakyris, která pramení v jezeře, protéká územím kočovných Skythů a vlévá se do moře u města Karkinitis, takže ponechává po pravé straně Hylaji a tak zvaný Běh Achilleův.

[56] Sedmá řeka Gerros se odděluje od Borysthenu v té vzdálenosti, až pokud je tok Borysthenu známý. Tam se tedy odděluje a jmenuje se Gerros stejně jako ta krajina. Na svém toku k moři tvoří hranici mezi územím Skythů kočovných a královských. Vlévá se do řeky Hypakyris.

[57] Osmá řeka je Tanais, která rovněž vytéká z velikého jezera a vlévá se do jezera ještě většího, nazývaného Maiétis, které tvoří hranici mezi Skythy královskými a Sauromaty. Do řeky Tanais se vlévá jiná řeka, která se jmenuje Hyrgisky.

[58] Takovými významnými řekami skythská země oplývají. Tráva, která v ní roste, působí na vzrůst žluči nejvíce i ze všech druhů, které známe. Když se dobytek vyvrhuje, je možno zjistit, že tomu tak je.

[59] Takové jsou nejdůležitější poměry v jejich zemi. Pokud jde o jejich obyčeje, mají se u nich věci takto:

Uctívají jen tyto bohy: především Histii, dále Dia a Zemi, přičemž se domnívají, že Země je manželkou Diovou. Dále uctívají Apollóna, nebeskou Afrodítu, Hérakla a Area. Ty bohy uctívají všichni Skythové, královští Skythové pak ještě obětují Poseidonovi. Histia se skythsky jmenuje Tabiti, Diovi říkají podle mého názoru velice správně Papaaios, Zemi Api, Apollónovi Oitosyros, nebeské Afrodítě Artimpasa a Poseidonovi Thamimasadas. Sochy, oltáře a chrámy obyčejně nestavějí, jen Areovi je stavějí.

[60] Obětní obřady konají všichni při všech svátcích stejným způsobem, a to tak, že obětní zvíře stojí se spoutanými předními nohama, obětující stojí za ním a zatáhne za konec provazu, a když dobytče padne, vyzývá boha, kterému obětuje; potom hodí zvířeti smyčku na šíji, a vsunuv do ní hůlku, otáčí s ní až zvíře zardousí. Nezažehuje oheň a nekoná žádné přípravy ani úlitby. Když zvíře zardousil a stáhl, dává se do vaření.

[61] Skythská země má hrozný nedostatek dřeva, proto si pro vaření masa vymysleli takový způsob, že po stažení zvířete zbaví kosti masa; maso dají do domácích kotlů, pokud je mají (podobají se velice

lesbickým měsidlům, jenže jsou mnohem větší); v těchto kotlích maso vaří a pálí pod nimi kosti zvířat. Nemají-li kotel, vloží všechno maso do břišní dutiny zvířete, přilijí vody a pálí pod tím kosti. Ty hoří dobře a maso bez kostí se snadno do břišní dutiny vejde. Tak se kus hovězího dobyteka sám uvaří a podobně i každé jiné obětní zvíře. Když je maso uvařeno, tu hodí obětník prvotiny z masa a vnitřností před sebe na zem. Obětují i jiný dobytek, nejčastěji koně.

[62] Takovým způsobem a taková zvířata obětují jiným bohům, Areovi pak obětují takto: V jednotlivých kmenových územích si všichni staví na shromaždištích božiště Areovo tak, že nakupí na sebe otepi klestí na místě dlouhém a širokém tři stadia, ale nepřilíš vysoko, a nahoře vytvoří čtverhrannou plošinu. Tři strany hromady jsou strmé a z jedné strany je přístup nahoru. Každý rok přidávají sto padesát vozů klestí, protože se vždy v zimě slehne. Každý kmen má na té hromadě starobylý železný meč, a to je podoba Areova. Tomu meči každoročně obětují dobytek a koně a k tomu mu přinášejí ještě i více jiných obětí nežli ostatním bohům.

Pokud ve válkách zajmou zajatce, obětují jednoho z každého sta mužů, ale ne takovým způsobem jako dobytek, nýbrž jiným. Postříkají jim hlavy vínem a zabíjejí je nad nádobou. Nádobu potom vynesou nahoru na hromadu chrastí a polévají meč krví. Krev tedy vynesou nahoru a dole před božištěm uřežou všem zabitým mužům pravé paže i s rukama a vyhazují je do výše. Když potom vykonali i ostatní oběti, odcházejí. Ruka zůstane ležet tam, kam padla, a tělo leží bez ní.

[63] Takové jsou u nich obětní obřady. Vepře však neobětují a ani je ve své zemi nechtějí vůbec chovat.

[64] Válečné obyčeje mají uspořádány tak, že když Skyth zabije prvního muže, napije se jeho krve. Hlavy nepřátel, které zabije v bitvě, odnáší ke králi. Za přinesenou hlavu se podílí na kořisti, které bylo dobyto; nepřinese-li žádnou, nedostane nic. Kůži z hlavy stahuje tak, že ji obřízne kolem dokola u uší, potom vezme hlavu za kůži a vytřepe ji. Kůži očistí od masa hovězím žebrem a promne ji rukama, a když je měkká, používá ji jako utěrky. Věší ji na uzdu svého koně, na kterém jezdí, a chlubí se jí. Kdo má takových kožených utěrek velmi mnoho, toho považují za muže statečného. Mnozí z nich si ze stažených kůží dělají i pláště; sešívají je dohromady jako kozinku. Mnozí také stahují kůži z pravých rukou padlých nepřátel i s nehty a dělají si z ní potah na toulce. Lidská kůže je asi pevná a lesklá, bělostí převyšuje lesk skoro

všech kozí jiných. Mnozí stahují i kůži z celých lidí, napínají ji na dřevo a vozí ji s sebou na koni.

[65] Takové jsou jejich válečné obyčeje. Hlavy samotné (ne všech, nýbrž jen největších nepřátel) zpracovávají tak, že každý odřízne a vyčistí to, co je nad obočím. Je-li kdo chudý, potáhne lebku pouze hovězí kůží zvenčí a používá jí tak; kdo je bohatý, potáhne ji také hovězí kůží a uvnitř ji pozlatí a takto jí používá jako poháru. To dělají i s lebkami příbuzných, jestliže se s nimi zneprátelili a zvítězili nad nimi před soudem královým. Když k nim přijdou hosté, jichž si váží, přinesou tyto hlavy a vykládají, jak se proti nim jejich příbuzní nepřátelsky chovali a jak nad nimi zvítězili; prohlašují to za statečnost.

[66] Jedenkrát v každém roce každý náčelník župy namíchá ve své župě veliký džbán vína, ze kterého pijí ti Skythové, kteří zahubili nepřitele. Ti, kdo to nedokázali, z toho vína neokusí, nýbrž bez pocty sedí stranou; to je pro ně převeliká hanba. Kdo zabili velmi mnoho nepřátel, ti mají poháry dva a pijí z obou najednou.

[67] Mezi Skythy je mnoho věstců, kteří věští pomocí mnoha vrbových prutů tak, že přinesou prutů velké svazky, položí je na zem a rozprostřou; ke každému prutu, když ho pokládají, pronášejí kouzelné průpovědky. Jakmile je pronesli, pruty zase seberou a znovu je po jednom pokládají. Takový je jejich po otcích zděděný způsob věštění.

Enarové však, kteří jsou zároveň muži i ženami, říkají, že jim věštecké umění darovala Afrodité; věští tedy z lipového lýka*. Věstec rozdělí lýko na tři díly, splétaje ve svých prstech dohromady, a když je rozplétá, věští.

[68] Když onemocní skythský král, pošle si pro tři věstce, kteří se těší nejlepší pověsti, a ti mu uvedeným způsobem věští. Většinou mu řeknou, že ten a ten falešně přísahal při královském krbu. Přitom jmenují toho z občanů, kterého mají na mysli. U Skythů je totiž obyčejem přísahat při královském krbu ponejvíce tehdy, když chtějí vykonat přísahu nejtěžší. Ten, o kterém prohlašují, že falešně přísahal, je ihned chycen a přiveden a věstci mu vyčítají, že je podle věštby křivopřísežníkem při královském krbu, a proto že má král bolesti. On to popírá a tvrdí, že křivě nepřísahal, a velice naříká.

Když zapírá, pošle král pro dvojnásobný počet jiných věstců. Jestliže i ti, potážíce se s uměním věšteckým, ho odsoudí jako křivopřísežníka, tuje mu ihned sražena hlava a jeho majetek obdrží první věstci. Když ho

příchozí věštci obvinění zproští, jsou povoláváni další a opět další. Pakliže většina toho člověka prohlásí nevinným, tu první věštci po právu zemrou.

[69] Věštce popravují tak, že naplní vůz chrastím a zapřáhnou do něho býky, potom věštce spoutají a svážou jim ruce dozadu, zacpou jim ústa a zahrabou je do toho chrastí. Nato chrastí zapálí, býky poděsí a pustí je v běh. Mnozí býci shoří i s věstci, mnozí s popáleninami utekou, když přehoří oj. Uvedeným způsobem upalují věštce i pro jiná obvinění a prohlašují je za falešné proroky. Jestliže je dává popravit král, nenechává naživu ani jejich syny. Veškeré mužské pokolení dá pobít, ženám však neučiní nic zlého.

[70] Smlouvy se svými přáteli uzavírají Skythové tak, že do velkého hliněného poháru nalijí vína a smísí je s krví těch, kdo smlouvu uzavírají; buď je píchnou sídlem, nebo jejich těla lehce naříznou nožem. V poháru namáčejí meč, šípy, válečnou sekeru a kopí. Když to všechno učiní, pronášejí mnohá zaklínání a potom se napijí jednak ti, kdo smlouvu uzavírají, jednak nejváženější členové jejich doprovodu.

[71] Králové jsou pohřbíváni na území Gerrů, a to tam, až kam je Borysthenés splavný. Když král zemře, vykopají v těch místech velkou čtverhrannou jámu, a když ji mají připravenou, vezmou mrtvolu, jejíž tělo je potaženo voskem a již předtím nařízli a vyčistili břicho, naplnili je utlučeným kořením, vonnými látkami, petrželovým semínkem a koprem a zase zašili, a vezou ji na voze k dalšímu národu. Ti pak, když převezmou přivezenou mrtvolu, činí totéž co Skythové královští: odříznou si kousek ucha, ostříhají si vlasy, pořežou si paže, poškrábou si čelo a nos a levé ruce si propichují šípy. Potom dopravují královu mrtvolu na voze k dalšímu národu z těch, nad nimiž vládnou. Ti pak, k nimž přišli dříve, jim poskytují doprovod.

Když s mrtvolou obešli všechny, ocitají se u královských hrobů na území Gerrů. Jakmile mrtvolu uloží v hrobu na lůžko ze slámy, zabodnou z obou stran mrtvoly kopí, přes ně položí dřeva a pokryjí je rákosem. Na zbývající ploše mohyly zardousí a pohřbí jednu souložnici, dále číšníka, kuchaře, podkoního, sluhu, posla, koně, prvotiny ze všech plodů a zlaté číše; stříbra ani mědi nepoužívají. Když to vykonali, nasypávají všichni velikou mohyly; při tom navzájem soutěží, neboť ji chtějí učinit co největší.

[72] Když uplyne rok, konají zase takovou věc. Vezmou nejoddanější z pozůstalých služebníků (to jsou rodilí Skythové, neboť královskými

služebníky se stávají jen ti, kterým to král poručí; královští služebníci se u nich nekupují za peníze), z těchto služebníků jich padesát zardousí a spolu s nimi i padesát koní, kteří vynikají krásou. Vyberou jim vnitřnosti z břicha, břicho vyčistí, naplní plevami a zašijí. Na dva koly nasadí obráceně loukotě z poloviny kola a druhou polovinu nasadí na další dva koly. Když jich takovým způsobem upevní mnoho, prorazí těly koní podél až do hrdla silná dřeva a nasadí je na loukotě. Přední loukotě podepírají koně pod plecemi a zadní nesou koňská stehna a břicha. Přední i zadní nohy visí ve vzduchu. Koním nasazují otěže a udidla, natahují je dopředu a uvazují ke kolíkům.

Každého jednotlivého z padesáti zardoušených mladíků posazují na koně, a to tím způsobem, že do každé mrtvoly vrazí podél páteře rovné dřevo až do krku, přičemž toho dřeva dole kus přebývá; přesahující kus vrážejí do vyvrtného otvoru ve dřevě, které je proraženo skrze koně. Když okolo náhrobku postavili takovéto jezdce, odcházejí.

[73] Tak Skythové pohřbívají krále. Když zemrou jiní Skythové, vozí je jejich nejbližší příbuzní na vozech po přátelích a každý je přijímá, jejich doprovod pohostí a předkládá ode všech jídel i mrtvému stejně jako ostatním. Tak vozí soukromé osoby po čtyřicet dní a potom je pochovávají. Po pohřbu se Skythové očišťují tak, že si vydrhnou a umyjí hlavy, a pokud jde o tělo, dělají to tak, že postaví tři kůly k sobě nakloněné, okolo nich napnou pokrývky z ovčí plsti, a když je co nejlépe utěsnili, vhazují do nádoby uprostřed mezi koly a pokrývkami ohněm rozžhavené kameny.*

[74] V zemi skythské roste konopí, které se kromě síly a výšky velice podobá lnu. Roste divoce a také se seje a Thrákové si z něho dělají oděvy, které jsou skoro stejné jako lněné. Kdo je velice dobře nezná, nepozná, zda jsou lněné nebo konopné. Kdo nikdy konopí neviděl, bude oděv považovat za lněný.

[75] Skythové si berou konopné semeno, zalezou s ním pod plstěné pokrývky a potom je házejí na kameny ohněm rozžhavené. Semeno začne dýmat a vyvíjet tolik par, že by to nedokázala žádná řecká parní lázeň. Skythové takovou lázeň mají rádi a vyskají radostí. Mají to místo koupele, neboť se vůbec nekoupají ve vodě.

Skythské ženy roztírají za přilévání vody na drsném kameni dřevo cypřišové, cedrové a z kadidlového stromu, a když je rozetřená látka hustá, natírají si s ní celé tělo i obličej. Jednak tím nátěrem voní, jednak jsou čisté a lesklé, když jej druhý den odstraní.

[76] I Skythové se ze všech sil brání proti cizím obyčejům, a to nejen proti obyčejům jiných národů, nýbrž obzvláště proti řeckým, jak ukázali na případu Anacharsiově a podruhé znovu na případě Skylově. Anacharsis totiž, když zhlédl velký kus země a seznal mnohé moudré věci, vracel se do krajů skythských. Proplouvaje Helléspontem dorazil do Kyziku a shledal, že Kyzičtí s velikou nádherou oslavovali svátek na počest Matky bohů. Anacharsis Matce zaslíbil, zejí bude obětovat stejným způsobem, jako to viděl činit Kyzické, a že na její počest ustanoví noční slavnost, jestliže se bez úhony a ve zdraví navrátí domů.

Jakmile přišel do skythské země a pronikl do krajiny, zvané Hylaia (tato krajina se táhne podél dráhy Běhu Achilleova a je zarostlá nejrůznějšími druhy stromů), když tam tedy dorazil, uspořádal na počest bohyně slavnost v celém rozsahu; v rukou měl bubínek a kol dokola rozvěšené obrazy bohyně. Jakýsi Skyth ho při tom počínání spatřil a oznámil to králi Sauliovi. Ten se šel sám podívat, a když spatřil, co Anacharsis koná, střelil po něm z luku a zabil ho.

Dodnes, když se někdo na Anacharsia vyptává, prohlašují Skythové, že ho neznají, a to proto, že odcestoval do Řecka a přijal cizí obyčeje. Od Timna, jednatele Ariapeithova, jsem slyšel, že byl Anacharsis strýcem skythského krále Idanthysa, protože byl synem Gnúra, syna Laková, syna Spargapeithova. Jestliže tedy Anacharsis z toho rodu pocházel, je třeba si uvědomit, že zemřel rukou svého bratra. Idanthysos totiž byl syn Sauliův a Saulios to byl, kdo Anacharsia zabil.

[77] Slyšel jsem však i jinou pověst, kterou vypravují Peloponnésané; Anacharsia prý poslal na cesty skythský král, aby Kecko poznal; po návratu prý Anacharsis králi řekl, že žádní Řekové nemají kdy na to, aby pěstovali všelikou moudrost kromě Lakedaimonských; jen s těmi že je rozumná řeč. Tohle vyprávění však si vymysleli sami Řekové jen tak pro zábavu; onen muž, jak jsem již řekl, zahynul, a stalo se mu to proto, že pěstoval cizí obyčeje a měl styky s Řeky.

[78] O mnoho let později se přihodilo cosi velmi podobného Skylovi, synu Ariapeithovu. Skythský král Ariapeithés, měl kromě jiných synů Skyla, který se narodil z ženy istrijské, a nikoli z ženy domorodé. Jeho matka ho naučila řeckému jazyku a písmu. Po čase Ariapeitha úkladně zavraždil Spargapeithés, král Agathysů, Skylés nastoupil na trůn a převzal po otci manželku, která se jmenovala Opoié. Byla to žena z domácího rodu a Ariapeithovi se z ní narodil syn Orikos.

Skylés jako skythský král vůbec neměl zalíbení ve skythském způsobu života, ale měl daleko spíše sklon k mravům řeckým, což bylo následkem vychování, kterého se mu dostalo. Proto kdykoli přivedl řecké vojsko k městu Borysthenských (tito Borysthenští o sobě tvrdí, že jsou z Miléty), kdykoli k nim tedy Skylés přišel, zanechal vždycky vojsko na předměstí a sám, jakmile vešel do hradeb a zavřel za sebou brány, odkládal skythský oděv a bral na sebe šat řecký. Takto oděn se s Řeky stýkal, aniž ho doprovázela jeho tělesná stráž nebo kdokoli jiný. Řekové hlídali u bran, aby ho v tom oděvu nikdo ze Skythů nespapal. I v jiných ohledech se choval Skylés jako Řek a přinášel bohům oběti po řeckém způsobu. Když byl strávil ve městě měsíc nebo i delší dobu, odcházel zase v šatu skythském. To dělával často, dokonce si v Borysthenu postavil dům a oženil se v něm s ženou z města.

[79] Bylo mu však souzeno, že to s ním špatně dopadne, a podnětem k tomu se stalo, že pojal úmysl stát se zasvěcencem bakchického Dionýsa. Právě když mělo k zasvěcení dojít, přihodil se mu veliký div. V borysthenském městě měl veliký a nákladný dům, o němž jsem se krátce před tímto vyprávěním zmínil. Okolo domu stály sfingy a gryfové z bílého mramoru. Bůh do toho domu uhodil bleskem, takže shořel do základů, Skylés však kvůli tomu od zasvěcení neupustil.

Skythové se pro bakchické řádění Řekům posmívají. Nesluší prý se tohoto boha vyhledávat, když přivádí lidi k šílení. Když byl Skylés bakchickému bohu zasvěcen, přiběhl ke Skythům kterýsi z Borysthenských, který ho zasvěcoval, a řekl jim:

„Vy se nám, Skythové, vysmíváte, že při bakchických průvodech řádíme a že se nás bůh zmocňuje. Teď to božstvo drží v zajetí i vašeho krále; účastní se průvodu a pod jeho vlivem šílí. Nevěříte-li mi, pojd'te se mnou a já vám ho ukáži.“

Skythští předáci šli s ním a občan borysthenský je potají vyvedl nahoru na věž a tam je usadil. Když se Skylés s bakchickým průvodem přiblížil a Skythové spatřili, jak je Skylés u vytržení, považovali to za velké neštěstí. Vyšli ven a oznámili celému vojsku, co spatřili.

[80] Když se potom Skylés vrátil do svého sídla, postavili si Skythové do čela jeho bratra Oktamasada, který se narodil z dcery Térový, a povstali proti němu. Jakmile Skylés zjistil, co se proti němu děje a proč Skythové tak jednají, uprchl do Thrákie. Oktamasadés se to dozvěděl a vypravil se proti Thrákii válečně. Thrákové se proti němu postavili, hned

jak dorazil k Istru, a když se již chystali k bitvě, poslal Sitalkés k Oktamasadovi posla s tímto vzkazem:

„Proč se máme navzájem potýkat? Jsi přece synem mé sestry a máš u sebe mého bratra. Vydej mi ho, a já ti odevzdám Skyla. Tak neuvedeš své vojsko v nebezpečí ani ty, ani já.“

Toto dal Sitalkés po hlasateli vyřídit. U Oktamasada byl totiž Sitalkův bratr, který před ním uprchl. Oktamasadés s tím souhlasil, vydal strýce z matčiny strany Sitalkovi a dostal za to svého bratra Skyla. Sitalkés bratra přijal a odtáhl a Oktamasadés dal hned na místě srazit Skylovi hlavu. Tak pečují Skythové o dodržování svých obyčejů a takovou odměnu dávají těm, kdo přijali obyčeje cizí.

[81] Kolik je Skytnu, jsem se nemohl přesně dozvědět; o jejich počtu jsem slyšel rozdílné údaje. Je prý jich velice mnoho, ale jen málo z nich prý jsou opravdoví Skythové. Ukazovali mi ovšem, kolik jich je. Mezi řekami Borysthenem a Hypanisem je krajina, která se jmenuje Exampaios. Zmínil jsem se o ní krátce předtím, když jsem pravil, že je v ní pramen hořké vody, takže od toho místa není voda v řece Hypanis pitná. V této krajině je bronzová nádoba, která je šestkrát tak veliká jako měsidlo u ústí Pohostinného moře, jež tam věnoval jako obětní dar Pausaniás*, syn Kleombrotův. Kdo tuto nádobu neviděl, tomu ji popíše. Do nádoby ve Skythii se snadno vejde šest set amfor a její stěny jsou silné na šest prstů. Domácí obyvatelé říkají, že je zhotovena ze špiček šípů. Jejich král, který se jmenoval Ariantas, prý chtěl zvědět, kolik je Skythů, a poručil, aby jeden každý ze Skythů přinesl jednu špičku ze šípů. Kdo by ji nepřinesl, tomu hrozil smrtí.

Hrotů se sešlo ohromné množství a král se prý rozhodl, že z nich dá udělat památník, který po sobě zanechá; dal z nich udělat bronzovou nádobu a postavit ji jako obětní dar v Exampaiu. Tolik jsem slyšel o množství Skythů.

[82] Pozoruhodné věci v té zemi žádné nejsou, ledaže tam jsou daleko největší a nejpočetnější řeky. Uvedu však, co je tam podivuhodné i kromě řek a velikosti té roviny. Ukazují tam na skále stopu Héraklovu, která se sice podobá šlápotě muže, ale je dva lokte dlouhá. Je to u řeky Tyrés. Takové to tedy je a já se vrátím k vyprávění, s nímž jsem původně začal.

[83] Když se Dareios chystal na výpravu proti Skythům a rozeslal posly s rozkazy, aby jedni postavili vojsko pěší, jiní aby poskytli lodi,

jiní aby postavili most přes thrácký Bosporos, tu žádal Hystaspův syn Artabanos, Dareiův bratr, aby Dareios za žádných okolností nepodnikal válečnou výpravu proti Skythům, a vypočítával mu těžkosti, které s nimi bude mít. Nepřesvědčil ho však, ač mu radil dobře. Umlkl tedy a Dareios, když měl všechny přípravy hotovy, vyrazil s vojskem ze Sús.

[84] Tehdy požádal Dareia Peršan Oiobazos, který měl tři syny a všichni se účastnili výpravy, aby mu jednoho ponechal doma. Dareios mu odpověděl, že mu jako příteli, který žádá o málo, ponechá syny všechny. Oiobazos se velice zaradoval, neboť věřil, že jsou synové od válečné výpravy osvobozeni, král však přikázal lidem k tomu určeným, aby všechny Oiobazovy syny zabili. Nechali je ležet na tom místě, kde je pobili.

[85] Dareios cestou ze Sús dorazil k Bosporu na území města Kalchédonu, kde byl postaven most, tam vstoupil na loď a plul k Černým skalám, o nichž Řekové říkají, že se kdysi srážely. Usedl u chrámu a díval se na Pohostinné moře, které za podívanou stojí.

Je to nejpodivuhodnější ze všech moří. Je dlouhé jedenáct tisíc jedno sto stadií a široké na místě, kde je nejširší, tři tisíce tři sta stadií. Vjezd do něho je široký čtyři stadia a dlouhý – totiž úžina, které se říká Bosporos a přes kterou byl postaven most – přibližně sto dvacet stadií. Bosporos se táhne až k Propontidě, která je široká pět set stadií a dlouhá čtrnáct set stadií. Propontis ústí do Helléspontu, který je úzký jen sedm stadií a dlouhý čtyři sta. Helléspont ústí do širého moře, které se nazývá Egejské.

[86] Vzdálenosti byly změřeny takto: Loď obyčejně urazí za nejdelší den asi sedmdesát tisíc sáhů a za noc šedesát tisíc: Od vjezdu až po řeku Fásis, což je nejdelší rozměr Pohostinného moře, trvá plavba devět dní a osm nocí, což znamená sto deset tisíc jedno sto sáhů a po přepočtu ze sáhů jedenáct tisíc jedno sto stadií; z krajiny Sindské do Themiskyry u řeky Thermódonu (v tom místě je Pohostinné moře nejširší) trvá plavba tři dni a dvě noci, což dává třicet tisíc třicet sáhů čili tři tisíce tři sta stadií. Tak jsem změřil Pohostinné moře, Bospor a Helléspont a vyšlo mi, co jsem uvedl. U Pohostinného moře je také jezero, které se do něho vlévá, a není o mnoho menší nežli moře samotné. Říká se mu Maiétis a Matka Pohostinného moře.

[87] Když si Dareios Pohostinné moře prohlédl, plul zpátky k mostu, jehož stavitelem byl Mandroklés ze Samu. Prohlédl si i Bosporos a dal nad ním postavit dva sloupy z bílého mramoru a na ně vytesat – na jeden

asyrským písmem, na druhý řeckým – všechny národy, které s sebou vedl; a vedl všechny, nad nimiž vládl. Spočítalo se, že jich bylo kromě loďstva sedm set tisíc lidí včetně jízdy. Lodí se shromáždilo šest set. Ony sloupy si později dopravili Byzantští do svého města a použili jich na oltář Artemidy Orthósie, kromě jednoho kamene popsaného asyrským písmem, který zůstal v Byzantiu u chrámu Dionýsova. Místo, kde dal král Dareios postavit přes Bosporos most, je, když to tak uvažuji a porovnávám, uprostřed mezi Byzantiem a chrámem u vjezdu.

[88] Dareios se z lodního mostu radoval a jeho stavitele Mandrokla ze Samu obdaroval vším desateronásobně. Mandroklés z toho obětoval jako prvotinu obrazy, na nichž nakreslil celý most přes Bosporos, krále Dareia na trůně a jeho vojsko, jak po mostě přechází, a kresby věnoval do chrámu Héřina s tímto nápisem:

„Mandroklés na pamU lodního mostu vénoval Héře, přes Bospor postavil most, ač je v něm bezpočtu ryb.

Sám získal odměny věnec, Samských tím rozšířil slávu, neb dílo postavil tak, jak si král Dareios přál.“

Taková je památka na toho, kdo postavil most.

[89] Obdarovav Mandrokla přešel Dareios do Evropy. Iónům přikázal, aby pluli do Pohostinného moře až k řece Istru, a až vplují do Istru, aby tam na něho počkali a postavili přes řeku most. Loďstvo totiž vedli Iónové, Aiolové a Hellésponťští. Válečné loďstvo tedy proplulo mezi Černými skalami a namířilo přímo k Istru. Po Istru plulo proti proudu do vzdálenosti dvoudenní plavby od moře až k místu, kde se Istros dělí na ramena, a tam postavilo most.

Dareios pak, když přešel po lodním mostě, táhl Thrákií, a když dorazil k pramenům řeky Tearu, utábořil se tam na tři dny.

[90] O Tearu říkají tamní obyvatelé, že je to nejlepší z řek, mimo jiné prý je jeho voda hojivá a uzdravuje lidi i koně ze svrabu. Má osmatřicet pramenů, které vytékají z téže skály. Některé z nich jsou studené, jiné teplé. Je k nim stejně daleko od města Héraia u Perinthu jako od Apollónie u Pohostinného moře, vždy dva dny cesty. Tearos se vlévá do řeky Kontadestu, Kontadestos do Agrianu a Agrianés do Hebru. Hebros pak se vlévá do moře u města Ainos.

[91] Když se po příchodu k této řece Dareios utábořil, řeka se mu zalíbila a i tam dal postavit sloup s nápisem tohoto znění:

„Prameny řeky Tearu poskytují ze všech řek nejlepší a nejkrásnější vodu; veda vojsko proti Skythům přišel k nim nejlepší a nejkrásnější muž ze všech lidí, Dareios, syn Hystaspův, král Peršanů a celé pevniny.“ To tam bylo vytesáno.

[92] Když odtamtud Dareios vytrhl, přišel k jiné řece, která se jmenuje Artiskos a protéká zemí Odrysů. Po příchodu k této řece ukázal vojsku na jedno místo a přikázal, aby každý muž sebral cestou jeden kámen a položil jej na to vykázané místo. Když to vojsko splnilo, vedl je dále a zanechal tam z kamení veliké pahorky.

[93] Nežli přitáhl k Istru, podrobil si Gety, kteří věří v nesmrtelnost. Thrákové, kteří sídlí v Salmydésu a nad městy Apollónií a Mesambrií, jménem Skyrmiadové a Nipsajští, se Dareiovi poddali bez boje. Getové však, kteří jsou z Thráků nejstatečnější a nejspravedlivější, se neporadili s rozumem a byli ihned zotročeni.

[94] V nesmrtelnost věří Getové takto: Domnívají se, že neumírají, ale že zemřelý odchází k bohu Zalmoxiovi. Někteří z nich tohoto boha jmenují Gebeleizis. Každých pět let vylosují jednoho ze svého středu a posílají ho jako posla k Zalmoxiovi; pokaždé mu ukládají vyřídit, co právě potřebují. Odesílají ho tak, že někteří z nich, kterým je to přikázáno, drží tři kopí a druzí vezmou posla k Zalmoxiovi za ruce a za nohy, vyzvednou ho do výše a hodí ho na kopí. Jestliže je pádem na kopí ihned mrtev, domnívají se, že je jim bůh nakloněn. Nezemřeli, kladou to za vinu samotnému poslovi a tvrdí, že je špatným člověkem. Potom pošlou jiného. Vzkazy mu ukládají, ještě dokud je živ.

Tito Thrákové také střílejí z luku vzhůru do nebe proti hromu a blesku a bohovi vyhrožují*. Nepovažují za boha nikoho jiného než toho svého.

[95] Jak se dozvídám od Řeků sídlících u Hellésponu a u Pohostinného moře, byl tento Zalmoxis člověk a sloužil jako otrok na Samu. Byl otrokem Pythagory, syna Mnésarchova. Potom se stal svobodným, získal veliký majetek a s ním se vrátil domů. Thrákové tehdy žili bídne a byli celkem nevzdělaní, Zalmoxis pak poznal íonský způsob života a rozumnější mravy nežli thrácké, protože se s Řeky stýkal a mezi nimi i s Pythagorou, což nebyl nejhorší řecký mudrc. Proto si postavil mužský sál, hostil v něm přední občany a při hostinách je učil, že ani on, ani jeho soustolovníci a jejich potomci nezemřou, nýbrž přijdou na takové místo, kde budou žít věčně a požívat všeho dobrého.

Zároveň co toto činil a říkal uvedené věci, budoval si podzemní příbytek. Jakmile byl hotov, zmizel z Thrákie, neboť sestoupil do toho podzemního příbytku a žil tam tři roky. Oni po něm toužili a oplakávali ho jako nebožtíka. Čtvrtý rok se Zalmoxis Thrákům zjevil a tím je přesvědčil, že je pravda to, co jim říkal. To prý udělal.

[96] Pokud jde o to a o ono podzemní obydlí, neříkám, že tomu nevěřím, ale také tomu nevěřím bezvýhradně. Myslím, že tento Zalmoxis se narodil o mnoho let dříve nežli Pythagoras. Ať už byl nějaký člověk Zalmoxis, nebo je to nějaké getské domácí božstvo – ať se má dobře. Když se Getové takto dostali do područí Peršanů, následovali za ostatním vojskem.

[97] Když přišel Dareios s pozemním vojskem k Istru a když všichni přešli na druhou stranu, poručil Dareios Iónům, aby lodní most zrušili, a spolu s ostatním námořním vojskem táhli s ním po pevnině. Když se již Iónové chystali most zrušit a vykonat rozkaz, zeptal se Dareia Kóés, syn Erxandrův, který byl vůdcem Mytilénských, zda by mu bylo milé vyslechnout mínění od člověka, který by mu je chtěl povědět, a řekl mu:

„Králi, hodláš táhnout do země, v níž nenajdeš ani zoraná pole, ani obydlená města, proto nech tento most stát tak, jak je, a jako jeho strážce zde zanech ty, kdo jej postavili. Jestliže se nám podle našeho plánu podaří Skythy najít, poslouží nám pro cestu zpátky. A i kdybychom je najít nemohli, máme aspoň bezpečnou cestu nazpět. Nikdy jsem neměl strach z toho, že by nás Skythové v bitvě porazili, jako spíše, že je nebudeme moci najít a utrpíme nějaké škody při návratu. Třeba někdo řekne, že tak mluvím kvůli sobě, abych tu mohl zůstat. Já však ti přednáším, králi, takové mínění, které považuji pro tebe za nejlepší, a sám ovšem potáhnu s tebou a nechtěl bych tu být zanechán.“

Dareios se nad tím návrhem velice zaradoval a odpověděl: „Příteli z Lesbu, až se šťastně vrátím domů, neopomeň mě navštívit, abych se ti za dobrou radu odměnil dobrými skutkem.“

[98] Po těchto slovech udělal na řemeni šedesát uzlů, zavolal si k poradě iónské vládcy a pravil jim:

„Iónové, odvolávám předešlé rozhodnutí, které jsem učinil o mostu. Tady máte řemen a učiňte toto; jakmile uvidíte, že jsem odtáhl do Skythie, tím okamžikem počínaje rozvážete každý den jeden uzel. Jestliže nebudu do té doby zde a dny podle uzlů vám uplynou, odplujte

domů. Do té doby však (neboť jsem své rozhodnutí takto změnil) střežte most a s největší péčí ho udržujte a hlídejte. Velice se mi tím zavděčíte.“

Po těchto slovech vyrazil Dareios kupředu.

[99] Před skythskou zemí leží Thrákie a částečně vyčnívá do moře. Skythie na ni navazuje tam, kde Thrákie vytváří záliv, a skrze Skythii protéká Istros, který své ústí obrací k jihovýchodu. Vylíčím přímořské krajiny samotné skythské země počínaje od Istru, abych znázornil jejich rozměry. Země za Istrem je již stará Skythie, táhnoucí se na polední a jihovýchodní straně až po město Karkinítis. Hornatou krajinu od tohoto města počínaje, ležící při témž moři a vyčnívající do Pohostinného moře, obývá národ Taurský až po tak zvaný Drsný polostrov. Ten se táhne do moře směrem na východ.

Skythská země se totiž dělí na dvě části – jejich rozhraní zasahuje až k moři –, a to jednak na část jižní, jednak na část východní, podobně jako země attická. Podobně jako v Attice i Taurové sídlí ve Skythii, tak jako by jiný národ místo Athéňanů obýval výběžek Sunijský, který svou špicí dosti vyčnívá do moře, a to od dému thorského po anaplystský. Říkám to, jen pokud lze tyto malé poměry srovnávat s velkými.

Taková je země taurská. Kdo však tyto končiny attické neobeplul, tomu to vyložím jinak. Je to, jako by v Iapygii počínaje od zálivu brenteského místo Iapygů bydlel jiný národ a oddělil si a obýval výběžek až po špicí u Tarentu. Těmito dvěma příklady poukazují i na mnohé jiné podobné případy, jimž se taurská země podobá.

[100] Pokračujeme-li dále od země taurské, sídlí již za národem taurským a v končinách u východního moře Skythové, a to od Kimmerského Bosporu a od jezera Maiétis na západě až po řeku Tanais, která se vlévá do cípu tohoto jezera. Ve vnitrozemských končinách za Istrem je Skythie ohraničena nejprve Agathyrsy, potom Neury, dále Androfagy a konečně Melanchlainy.

[101] Skythie je čtverhranná, přičemž její dvě strany směřují k moři, takže má na všech stranách stejné rozměry jak do vnitrozemí, tak podél moře. Od Istru k Borysthenu je deset dní cesty daleko, od Borysthenu k jezeru Maiétis dalších deset dní. Od moře do vnitrozemí k Melanchlainům, kteří sídlí za Skythy, trvá cesta dvacet dní. Den cesty počítám za dvě stě stadií, takže příčné strany skythské země by měřily čtyři tisíce stadií a přímé strany do vnitrozemí opět stejný počet stadií. Tak je tedy ta země veliká.

[102] Skythové si uvědomili, že nejsou sami schopni v otevřené bitvě Dareiovu vojsku klást odpor, a proto poslali posly k sousedům. Jejich králové se opravdu sešli a radili se, neboť vojsko, které se blížilo, bylo veliké. Sešli se králové Taurů, Agathyrů, Neurů, Androfagů, Melanchlainů, Gelónů, Budínů a Sauromatů.

[103] Z těchto národů Taurové se spravují takovými obyčejí: Oběťují panenské bohyni trosečnice a ty z Řeků, které chytí a unesou, a to tak, že je po zasvěcení k oběti udeří kyjem do hlavy. Někteří tvrdí, že tělo shazují s příkré skály (chrám totiž stojí na strmé skále) a hlavu narážejí na kůl, jiní sice souhlasí, pokud se týká hlavy, ale praví, že se tělo se skály neshazuje, nýbrž pochovává do země. O té bohyni, které oběťují, říkají Taurové, že je to Íígeneia, dcera Agamemnonova.

S nepřáteli, kterých se zmocní, činí toto: uříznou každému hlavu a odnesou ji do svého domu. Tam ji narazí na dlouhou tyč a postaví ji tak, že vysoko vyčnívá nad dům, obvykle i nad komín. Říkají, že to jsou strážcové domu, kteří se nad ním vznášejí. Taurové se živí kořistí a válkou.

[104] Agathyrsové jsou lidé velice změkčilí a nosí mnoho zlatých šperků. O tělesný styk s ženami se vespolek dělí, aby byli všichni navzájem příbuzní a jako příslušníci jedné rodiny nechovali vůči sobě závist a nepřátelství. V ostatních zvycích se přiklonili k Thrákům.

[105] Neurové se spravují zvyky skythskými. O jednu generaci před Dareiovým válečným tažením se jim stalo, že museli celou svou zemi opustit pro množství hadů. V jejich zemi totiž bylo hadů mnoho a ještě více jich na ně přišlo z vnitrozemských pustin, takže v tísní opustili svou vlast a bydlili společně s Budíny. Zdá se, že jsou tito lidé čarodějníky. Skythové a Řekové, kteří ve Skythii bydlí, o nich říkají, že se jednou za rok každý Neur promění na několik dní ve vlka* a potom se zase vrací ke své podobě. Mě ovšem tyto řeči nepřesvědčují, oni však to přesto tvrdí a přísahají na to.

[106] Androfagové mají ze všech lidí nejdivočejší mravy. Neznají právo a neřídí se žádnými zákony. Jsou kočovníky, oděv nosí podobný skythskému, ale mluví svým vlastním jazykem. Jediní z tamních lidí jsou lidožrouty.

[107] Melanchlainové nosí oděv černý, podle čehož byli pojmenováni. Řídí se obyčejí skythskými.

[108] Budínové jsou národ veliký a početný. Všichni mají velice jasné oči a ohnivě rezavé vlasy. V jejich zemi stojí dřevěné město a jmenuje se Gelónos. Každá strana jeho hradeb je třicet stadií dlouhá, hradby jsou vysoké a celé ze dřeva. I jejich domy a chrámy jsou dřevěné. Jsou v tom městě posvátné obvody řeckých bohů, po řeckém způsobu vybavené sochami bohů, oltáři a dřevěnými chrámovými stavbami. I Dionýsův svátek slaví každý třetí rok a pořádají bakchické průvody. Gelónští jsou totiž původem Řekové, kteří se vystěhovali z tržních měst a usadili se mezi Budíny. Užívají jazyka jednak skythského, jednak řeckého.

[109] Budínové nemluví stejným jazykem jako Gelónští, ani způsob života nemají Gelónští a Budínové stejný. Budínové jako starousedlíci jsou kočovníci a jediní z tamních lidí pojídají vší*. Gelónští však obdělávají zemi, jedí chléb a mají zahrady a ani vzezřením, ani barvou pleti se jim nepodobají. Řekové ovšem i Budíny nazývají Gelónskými, ale nesprávně. Celá jejich země je hustě porostlá rozličnými lesy. V nejhustším lese je velmi velké jezero a bažiny s rákosím okolo něho. Loví se tam vydry, bobři a jiná zvířata se čtverhrannou hlavou, jejichž kožešinami si lemují huňaté kožichy. Jejich varlata jim slouží k léčení dělohy.

[110] O Sauromatech se vypráví toto: Když bojovali Řekové s Amazonkami (Amazonkám říkají Skythové Oiorpata: v řečtině to jméno znamená Mužobijky, neboť oior je skythsky muž a pata znamená zabíjet), tu podle pověsti prý Řekové po vítězství v bitvě nad Thermódontem odpluli a na třech lodích odváželi všechny Amazonky, které se jim podařilo zajmout. Amazonky na ně na širém moři zaútočily a pobily je. Lodi však neznaly, ani neuměly zacházet s kormidly, ani s plachtami, ani neznaly veslování. Když tedy muže pobily, daly se nést vlnami a větrem a dopluly do Krémnoi na jezeře Maiétis. Město Krémnoi je na území svobodných Skythů. Tam sestoupily Amazonky s lodí a vydaly se na cestu do obydlených končin. Jakmile narazily na první stádo koní, uloupily je a jezdíce na nich drancovaly skythsky majetek.

[111] Skythové nedovedli pochopit, co se děje. Nepoznávali jejich jazyk, ani šat, ani národnost a přemýšleli, odkud útočníci přišli. Mysleli totiž, že jsou to muži stejného věku, a dali se s nimi do bitvy. Padlých v bitvě se zmocnili a tak poznali, že to jsou ženy. Radili se o tom a usnesli se, že už je za žádných okolností nebudou zabíjet a že k nim pošlou nejmladší muže ze svého středu v počtu přibližně stejném, kolik bylo žen. Muži se měli utábořit blízko nich a dělat totéž, co budou dělat

ony. Kdyby je ženy pronásledovaly, neměli se pouštět do boje, ale utíkat. Jakmile je přestanou pronásledovat, měli přijít blízko k nim a utábořit se. Skythové se tak rozhodli proto, že od nich chtěli obdržet syny.

[112] Vyslání mladíci učinili, co jim bylo uloženo. Když Amazonky poznaly, že jim mladí mužové nepřišli škodit, nechaly je být. Tábor k táboru se den ze dne blížil. Kromě zbraní a koní neměli mladíci nic, právě tak jako Amazonky; vedli stejný život jako ony, lovili a loupili.

[113] Okolo poledne si počínaly Amazonky tak, že se rozcházely porůznu po jedné či po dvou a rozptýlily se daleko od sebe, aby vykonaly potřebu. Skythové si toho všimli a dělali to také tak. Jeden z nich se ke kterémsi Amazonce přitiskl a ona ho od sebe neodstrčila, ale strpěla, aby se jí zmocnil. Říci mu nemohla nic, neboť si navzájem nerozuměli, ale naznačila mu rukou, aby přišel druhý den na totéž místo a přivedl s sebou dalšího, tak aby byli dva, že ona také přivede druhou ženu.

Když mladý muž odešel, pověděl o tom ostatním. Druhý den se na to místo vrátil, přivedl s sebou druhého a shledal, že i druhá Amazonka již čeká. Jak se o tom dozvěděli ostatní mladíci, i oni si učinili ostatní Amazonky po vůli.

[114] Potom spojili tábory a bydleli pohromadě a každý měl za ženu tu, se kterou nejprve souložil. Muži se nedovedli naučit jazyku žen, a tak ženy přijaly jazyk mužů. Když si navzájem porozuměli, řekli mužové Amazonkám:

„Máme rodiče a máme majetek, nevedme tedy nadále takovýto život, ale vraťme se a žijme se svými. Za ženy budeme mít vás a žádné jiné.“

„Nemohly bychom žít pohromadě s vašimi ženami,“ odpověděly jim na to Amazonky, „neboť se neřídíme stejnými obyčeji, jako ony. Střílíme z luku, házíme kopím, jezdíme na koni a neznáme ženské práce. Vaše ženy nedělají nic z toho, co jsme uvedly, konají ženské práce a zůstávají ve vozech; nechodí na lov ani kamkoli jinam. Nemohly bychom se s nimi snést. Chcete-li nás mít za ženy a zachovat se spravedlivě, jděte ke svým rodičům, vyzvedněte si podíl na majetku a potom půjdeme žít spolu sami pro sebe.“

[115] Mladí mužové uposlechli a učinili tak. Když obdrželi z majetku podíl, který na ně připadal, a vrátili se k Amazonkám, pravily jim ženy toto:

„Z pobytu v této zemi, máme strach a hrůzu, jednak proto, že jsme vás oloupily o otce, jednak že jsme vaši zemi hodně zpustošily. Jestliže jste se rozhodli mít nás za ženy, učňte spolu s námi toto: vystěhujme se z této země, překročme Tanais a tam se usadíme.“

[116] Mladíci uposlechli i v tom. Přešli Tanais a postupovali od něho tři dni cesty na východ a tři dni cesty na sever od jezera Maiétis. Přišli tak na místo, na kterém sídlí dosud, a usadili se tam. Od té doby žijí sauromatské ženy původním způsobem života; jezdí na koních na lov spolu s muži i bez nich, chodí do války a nosí stejný oděv jako muži.

[117] Jazyka používají Sauromaté skythského, ale mluví jím odedávna špatně, protože se mu Amazonky pořádně nenaučily. S uzavíráním sňatků je tomu u nich tak, že se žádná dívka nevdá, dokud nezabije muže z řad nepřátel. Některé z nich zestárnou, než se vdají, protože nemohou zákonu učinit zadost.

[118] Ke shromážděným králům uvedených národů přišli poslové Skythů a podrobně jim vypověděli, jak si Peršan na druhé pevnině všechno podrobil, potom postavil most přes úžinu bosporskou a přešel na tuto pevninu; jak si po přechodu podmanil Thráky a postavil most přes řeku Istros, protože chce dostat do své moci i všechny tyto končiny.

„Nestrpte nižádným způsobem, abychom byli zničeni,“ pokračovali, „kdybyste se z našeho středu vzdálili. Postavme se svorně proti útočníkovi. Neučiníte tak? Dostaneme-li se do úzkých, buď zemi opustíme, nebo zůstaneme a podrobíme se dohodou. Co se s námi stane, jestliže nám nepřispějete na pomoc? Ale ani pro vás potom nebude situace lehčí. Peršan nepřichází o nic méně proti nám než proti vám a nespokojí se tím, že si podrobí nás a vás nechá na pokoji. Dokážeme vám přesvědčivě pravdu toho, co říkáme. Kdyby se byl Peršan vypravil jen proti nám, chtěl by se nám pomstít za dřívější porobu, pak by byl nechal všechny ostatní na pokoji a táhl by přímo do naší země. Všem by bylo jasné, že táhne proti Skythům, a nikoli proti jiným národům. On však, jakmile přešel na tuto pevninu, podmaňuje si všechny, kdo se mu namanuli do cesty. Má v moci jak Thráky, tak i naše nejbližší sousedy Gety.“

[119] Po této zprávě Skythů se shromáždění králové národů radili a jejich názory se různily. Gelón, Budín a Sauromat se dohodli a slíbili, že Skythům pomohou, Agathyrs, Neur a Androfag a králové Melanchlainů a Taurů odpověděli Skythům takto:

„Kdybyste nebyli vy první, kdo způsobili Peršanům bezpráví a začali válku, a požádali nás o to, oč nás žádáte, pak bychom považovali vaši řeč za spravedlivou, poslechli bychom vás a jednali bychom jako vy. Vy však jste vpadli do jejich země bez nás a vládli jste Peršanům, dokud vám to bůh dopustil. Oni pak, jakmile je týž bůh k tomu povzbuzuje, vám oplácejí stejným. My jsme tenkrát těm lidem ničím neukřivdili a nezačneme s bezprávím jako první ani teď. Vpadne-li Peršan do naší země a začne-li nám škodit, nebudeme k tomu klidně přihlížet ani my. Dokud však to nespatříme, zůstaneme doma. Myslíme si, že Peršané nepřicházejí proti nám, nýbrž proti těm, kteří se proti nim provinili bezprávím.“

[120] Když byla Skythům přinesena tato odpověď, rozhodli se, že nepodstoupí zřejmě žádnou otevřenou bitvu, protože se k nim tito spojenci nepřipojili. Usnesli se rozdělit na dvě části, potají opustit svou zemi a na odchodu zasypávat všechny vodní nádrže, které měli po cestě, jakož i studně, a ničit píci na zemi. K jedné části, nad kterou kraloval Skópasis, se měli připojit Sauromatové. Obrátí-li se Peršan proti této části, měli ustupovat přímo k řece Tanais a utíkat podél jezera Maiétis. Kdyby se Peršan obrátil k odchodu, měli na něj útočit a pronásledovat ho. To byla jedna část království, pro niž byla určena ta cesta, jak jsem ji popsal.

Další dvě království, jedno velké, nad kterým vládl Idanthyrsos, a třetí, v němž kraloval Taxakis, se měla srazit na jednom místě, kde se k nim měli připojit Gelónští a Budínové, a i ti měli ustupovat jeden den cesty před Peršany, odejít ze země a konat, co bylo usneseno. Nejprve měli nenápadně ustupovat přímo směrem k zemím těch, kdo odřekli své spojenectví, aby i je zapletli do války. Pokud se nedali do války s Peršany dobrovolně, měli být do ní zapleteni proti své vůli. Potom se měli Skythové obrátit směrem ke své vlastní zemi a zaútočit, jestliže se na tom po poradě usnesou.

[121] Když se takto Skythové dohodli, vyrazili Dareiovu vojsku vstříc. Jako předvoj poslali své nejlepší jezdce. Vozy, na kterých žily jejich děti a všechny ženy, odeslali pryč a spolu s nimi i dobytek, kromě takového množství, kolik potřebovali k obživě a tedy ponechali u sebe. Přikázali jim, aby jeli stále na sever.

[122] Takové přípravy Skythové vykonali. Jakmile skythský předvoj objevil Peršany ve vzdálenosti asi tří dnů cesty od Istru, utábořili se na den cesty od nich, a co rostlo ze země, ničili. Jakmile Peršané spatřili

skythskou jízdu, jeli jí v patách a ona stále ustupovala. Peršané ji pronásledovali směrem k východu a k řece Tanais, neboť narazili na jednu z obou částí skythského vojska. Skythové překročili Tanais a Peršané se přepravili za nimi, až prošli zemí Sauromatů a dorazili do země Budínů.

[123] Dokud Peršané táhli Skythií a Sauromatií, neměli co pustošit, neboť země byla neúrodná. Jakmile však vpadli do země Budínů, narazili na dřevěné opevnění, které Budínové opustili. Hradby byly úplně opuštěné, a tak je Peršané zapálili. Po tomto činu následovali Skythy v patách stále dál, až prošli celou zemí Budínů a dorazili do pustin.

V těch pustinách nesídlí žádní lidé; jsou za územím Budínů a táhnou se sedm dní cesty daleko. Za pustinami sídlí Thyssagetové. Z jejich země vytékají čtyři velké řeky, protékají územím Maiétů a vlévají se do jezera Maiétis. Jmenují se Lykos, Oaros, Tanais a Syrgis.

[124] Když Dareios došel do pustin, zarazil rychlý postup a zastavil vojsko u řeky Oaros. Potom dal stavět osm velkých pevností ve stejných vzdálenostech od sebe, asi tak po šedesáti stadiích. Jejich trosky se zachovaly až do mých časů. Zatímco se tím zabýval, obešli pronásledovaní Skythové vzdálenější krajiny a vrátili se do Skythie. Když vůbec zmizeli a nebylo je nikde vidět, nechal Dareios pevnosti nedokončené, obrátil se čelem vzad a táhl na západ, neboť se domníval, že to byli Skythové všichni a že utíkají na západ.

[125] Pospíchal s vojskem co nejrychlejšími pochody, a když došel do Skythie, narazil na obě části Skythů. Jak na ně přišel, pronásledoval je a oni se drželi den cesty před ním. Dareios v pronásledování neustával a Skythové podle svého usnesení prchali do země těch, kdo jim odřekli spojení, nejprve do země Melanchlainů. Když ji Skythové i Peršané svým vpádem uvedli ve zmatek, táhli Skythové před Peršany do oblasti Androfagů; učinivše zmatek i tam, obrátili se do země neurské. Poplašivše i Neury, obrátili se na útěku k Agathyrům.

Agathyrsové viděli, že jejich sousedé před Skythy utíkají a že jsou ve zmatku, a proto dříve než vnikli Skythové na jejich území, poslali k nim hlasatele a zakázali jim překročit jejich hranice. Prohlásili, že budou s nimi muset nejdříve bojovat, jestliže se pokusí k nim vniknout. Po tomto prohlášení obsadili Agathyrsové hranice a měli v úmyslu útočníky odrazit.

Když k nim Peršané vpadli zároveň se Skythy, zapomněli Melanchlainové, Androfagové a Neurové na svou hrozbu, nebránili se a utíkali ve zmatku stále na sever do pustin. Když Agathyrsové zakázali Skythům přístup, nešli již Skythové do jejich země a ze země Neurů se obrátili s Peršany v patách do země své.

[126] Když to trvalo dlouho a nebralo to konce, poslal Dareios jezdce ke skythskému králi Idanthyrsovi a vzkázal mu: • J'Ty podivný člověče, proč pořád utíkáš, když můžeš učinit jednu ze dvou věcí? Myslíš-li, že se můžeš s mou mocí měřit, zůstaň stát, nech bloudění a dej se do boje. Uznáváš-li, že jsi slabší, i tak zanech úprku a přijď vyjednávat, nesa svému pánu darem zemi a vodu.“

[127] Skythský král Idanthysos na to odpověděl:

„Se mnou je to, Peršané, tak: dosud nikdy jsem před žádným člověkem ze strachu neutíkal a neutíkám ani teď před tebou. Nedělal jsem také nic jiného, než co jsem zvyklý dělat i v míru. Proč s tebou hned nebojuji, i to ti vysvětlím. My nemáme ani města, ani obdělávanou zemi, o kteréžto věci bychom se obávali, aby nebyly zabráný nebo popleněny, a pro něž bychom se s vámi pouštěli do bitvy s větším spěchem. Je-li však vůbec třeba, aby k ní brzy došlo, nuže, máme hroby svých otců; pokuste se je najít a rozkopat, a poznáte, zda s vámi budeme o hroby bojovat nebo ne. Dříve však s tebou bojovat nebudeme, pokud nebudeme mít důvod. Tolik budiž řečeno o bitvě. Za své pány považují jen svého předka Dia a skythskou královnu Histii. Místo daru země a vody ti pošlu takové dary, jaké ti patří. Nazval ses mým pánem a pravím ti, že to opláčeš.“

Hlasatel tedy odešel toto Dareiovi vyřídit.

[128] Jakmile uslyšeli skythští králové slovo poddanství, vzkypěli hněvem. Tu část, ke které se připojili Sauromaté a které velel Skópasis, poslali s rozkazem, aby promluvili s Ióny, střežícími most přes Istros. Ostatní se rozhodli, že už nebudou vodit Peršany sem a tam, ale že na ně budou dotírat při každé výpravě za spížováním.

Kdykoli tedy pozorovali, že Dareiovi vojáci vyjeli za spíží, jednali podle toho rozhodnutí. Skythská jízda vždycky obracela perskou jízdu na útěk, perští jezdci na útěku přijížděli k pěchotě a ta jim poskytovala pomoc. Když Skythové jízdu zahnali, vraceli se, protože se pěchoty báli. Podobné útoky konali Skythové i v noci.

[129] Povím teď velice podivnou věc, která Peršanům pomáhala a Skythům při útocích na Dareiův tábor vadila; bylo to hýkání oslů a podoba mezků. Ve Skythii se totiž nerodí ani osli, ani mezci, jak jsem už výše vyložil, a v celé té zemi pro chladno není ani jeden osel nebo mezek. Svou divokostí plašili osli skythskou jízdu. Jakmile koně při častých útocích na Peršany zaslechli hýkání oslů, plašili se a obraceli a v úžasu stříhali ušima, protože takový hlas dosud neslyšeli ani nespatrii takovou podobu. Takové byly po jistý krátký čas výsledky války.

[130] Kdykoli Skythové viděli, že jsou Peršané ve zmatku, činili toto, aby nepřátelé zůstali ve Skythii delší dobu a tím se dostali do nouze ve všem: ponechávali tu a tam část svých stád i s pastýři a sami v tichosti odtáhli na jiné místo; Peršané pak přicházeli, stád se zmocňovali; když je sebrali, nabývali tím zase dobré mysli.

[131] To se opakovalo častokrát, až se nakonec dostal Dareios do úzkých. Když to skythští králové poznali, poslali k Dareiovi hlasatele, který mu přinášel darem ptáka, myš, žábu a pět šípů. Peršané se posla přinášejícího dary vyptávali po jejich významu, on ovšak pravil, že dostal za úkol jen dary odevzdat a co nejrychleji se vrátit, a vyzval Peršany, aby sami smysl darů uhodli, jsou-li chytrí. Peršané to vyslechli a rokovali o tom.

[132] Dareios byl toho názoru, že se mu Skythové vzdávají i se zemí a vodou a vykládal to tak, že myš přebývá v zemi a živí se týmiž plody jako člověk, žába žije ve vodě a pták se nejvíce podobá koni; šípy pak mu odevzdávají, jako by mu odevzdávali svou vlastní sílu. Toto mínění projevil Dareios, ale postavil se proti němu se svým názorem Góbryás, jeden z těch sedmi mužů, kteří svrhli mága. Vykládal smysl darů takto:

„Nestanete-li se ptáky a nevzlétnete-li, Peršané, k nebi, nebo nestanete-li se myšmi a nezalezete-li pod zem či nezměníte-li se v žáby a nenaskáčete-li do močálů, nevrátíte se zpátky, protože vás budou zasahovat tyto střely.“

[133] Tak si Peršané vykládali smysl darů. Ti ze Skythů, kteří měli původně příkaz hlídkovat u jezera Maiétis a potom navázat styk s Ióny u Istru, po příchodu k mostu pravili:

„Iónové, přinášíme vám svobodu, jestliže nás chcete poslechnout. Dozvídáme se totiž, že vám Dareios uložil, abyste střežili most jen šedesát dní, a kdyby se do té doby nevrátil, abyste se vrátili domů.“

Jestliže tak učiníte, neproviníte se ani proti Dareiovi, ani proti nám. Vyčkejte tu po určený počet dní a potom odejděte.“

Iónové slíbili, že tak učiní, a Skythové se co nejrychleji vrátili zpátky.

[134] Poté když byly Dareiovi doručeny dary, postavili se zbývající Skythové proti Peršanům do bitevního pořádku, aby se utkali s pěchotou a s jízdou. Jak stáli Skythové v řadách, proběhl mezi vojsky zajíc. Kdekdo ze Skythů, jakmile ho spatřil, jal se ho honit a nastal mezi nimi zmatek a pokřik. Dareios se tázal po příčině rozruchu u nepřátel, a když se dozvěděl, že Skythové honí zajíce, pravil k těm, s nimiž obvykle o věcech hovořil:

„Ti lidé námi velice pohrdají a myslím si teď, že to Góbryás řekl o jejich darech správně. I já již přicházím k názoru, že je tomu tak, a proto je třeba dobré rady, jak se bezpečně vrátit domů.“

Góbryás na to odvětil:

„Já jsem, králi, už z pověsti trochu znal, jaké jsou s těmi lidmi potíže, a poznal jsem je ještě lépe, když jsem viděl, jak si s námi zahrávají. Ted tedy navrhuji, abychom zapálili ohně, jak nastane noc, což činíváme i jindy; dále ponechme v táboře ty vojáky, kteří jsou příliš slabí na útrapy cesty, abychom nepříteli oklamali, a při važme všechny osly a odtáhněme pryč, než Skythové zamíří k Istru a strhnou most nebo než se Iónové usnesou na něčem, co by nás mohlo zničit.“ Taková byla rada Góbryova.

[135] Potom nastala noc a Dareios se tou radou řídil. V táboře zanechal nemocné a ty, na jejichž záhubě pramálo záleželo, a všechny osly dal uvázat. Osly a neuživé vojáky tam zanechal proto, jednak aby oslové hýkali, lidi pak pro jejich slabost pod tou záminkou, že hodlá se zdravou částí vojska na Skythy zaútočit, zatímco oni budou hájit tábor. Když Dareios toto zůstaveným vojákům namluvil a dal zapálit ohně, spěchal co nejrychleji k Istru. Opuštění oslové hýkali o to více, takže Skythové, když je slyšeli, bezpečně věřili, že jsou Peršané v táboře.

[136] Když nastal den, poznali zanechaní vojáci, že je Dareios zradil. Vztáhli ke Skythům ruce jako prosebníci a pověděli jim, co se stalo. Jakmile to Skythové vyslechli, srazili se co nejrychleji dohromady, a to jak obě části Skythů, tak i ona část, u níž byli Sauromaté, Bud nové a Gelónští, a pronásledovali Peršany přímým směrem k Istru. Protože bylo perské vojsko z valné části pěší a neznalo cesty, které ostatně nebyly vytyčeny, kdežto skythské vojsko bylo na koních a cestu znalo, minuli se

navzájem a Skythové dorazili k mostu daleko dříve nežli Peršané. Když poznali, že Peršané ještě nepřitrhli, řekli Iónům na lodích:

„Iónové, určený počet dní už uplynul a nejednáte spravedlivě, když tu ještě zůstáváte. Jestliže jste tu dosud zůstávali, protože jste se báli, zrušte nyní most co nejrychleji a odejděte, radující se nad tím, že jste svobodni. Buďte vděčni bohům a Skythům, neboť toho, kdo byl dosud vaším pánem, spořádáme tak, že už proti žádnému národu válku nepovede.“

[137] Nato přistoupili Iónové k poradě. Athéňan Miltiadés, který byl vojevůdcem a vládcem helléspontských Chersonésanů, byl toho názoru, že mají Skythy poslechnout a Iónii osvobodit, milétský Histiaios naproti tomu tvrdil, že každý z nich je ve svém městě vládcem z milosti Dareiovy. Kdyby byla Dareiova moc zničena, nemohl by on vládnout v Milétu aniž kdo jiný jinde. Každé město bude raději chtít demokracii nežli samo vládu. Když Histiaios toto mínění projevil, ihned se k jeho názoru přiklonili všichni ti, kdo dříve byli pro návrh Miltiadův.

[138] Tito mužové, kteří měli u krále svou váhu, odevzdávali hlasy: vládcové Helléspontských Dafnis z Abydu, Hippoklos z Lampsaku, Hérofantos z Pária, Métrodóros z Prokonnésu, Aristagorás z Kyziku a Aristón z Byzantia; ti byli od Helléspontu; z Iónie pak byli Strattis z Ghiu, Aiakés ze Samu, Laodamás z Fókaie a Histiaios z Miléty, jehož mínění, jak je přednesl, bylo opačné než názor Miltiadův. Z Aiolů byl jako význačný muž přítomen jen Aristagorás z Kýmé.

[139] Když se rozhodli pro návrh Histiaioův, usnesli se doplnit jej těmito činy a slovy: zrušit tu část mostu, která byla na straně skythské, ale zrušit ji jen tak daleko, kam lze dostřelit z luku, aby to jednak vypadalo, že cosi učinili, ač neudělali nic, jednak aby se Skythové nepokusili násilím přejít Istros po mostě; po zrušení části mostu na skythské straně říci, že učiní všechno, co si Skythové budou přát. Tyto věci k návrhu doplnili a potom za všechny odpověděl Histiaios těmito slovy:

„Skythové, přicházíte s rozumnými návrhy a naléháte v pravý čas. Jednak nám vy ukazujete správnou cestu, jednak i my vám prokážeme dobrou službu. Jak vidíte, rušíme přechod a vynaložíme veškerou snahu, neboť chceme být svobodní. Zatímco my most bouráme, máte vy čas je vyhledat, a až je najdete, pomstít se za nás i za sebe tak, jak jim to patří.“

[140] Skythové podruhé uvěřili, že mluví Iónové pravdu, a obrátili se, aby Peršany vyhledali. Jejich odchod však docela propásli. Zavinili si to

sami tím, že v těch končinách zpustošili pastviny pro koně a zasypali studně, kdyby to bvli neudělali, byli by Peršany snadno našli, kdyby byli chtěli. Ztroskotali právě na tom, o čem byli přesvědčeni, že to vymysleli nejlépe. Skythové totiž procházeli tou částí své země, kde byla píce pro koně i voda, a tam hledali nepřátele, neboť mysleli, že i oni budou těmi končinami utíkat, Peršané však šli přesně po své dřívější stopě a tak s námahou našli přechod přes řeku. Dorazili v noci, a protože most byl přerušen, padl na ně veliký strach, že jsou Iónové pryč a nechali je osudu napospas.

[141] V družině Dareiově byl jeden Egyptan, který měl ze všech nejsilnější hlas. Tomuto muži poručil Dareios, aby se postavil na břeh Istru a zavolal Histiaia z Miléta. On tak učinil, Histiaios ho uslyšel hned na první zavolání, poslal všechny lodi, aby vojsko přepravovaly, a most spojil.

[142] Tak Peršané Skythům unikli a ti se s nimi při svém hledání podruhé minuli. Úsudek Skythů o Iónech je ten, že jsou to buď lidé svobodní, ale ze všech lidí nejhorší a nejzbabělejší, nebo otroci, ale takoví, kteří své pány milují a vůbec nemají chuť jim utíkat. Takové věci Skythové Iónům vyčítají.

[143] Dareios na svém pochodu přes Thrákii dorazil do Séstu na Ghersonésu. Odtamtud se on sám na lodích přeplavil do Asie a jako vojevůdce zanechal v Evropě Peršana Megabaza. Tomu jednou prokázal Dareios svým výrokem před Peršany velikou čest. Chystal se právě jíst granátová jablka, a jakmile první z nich nakousl, ptal se ho jeho bratr Artabanos, čeho by chtěl mít tolik, kolik je v granátovém jablku jadérek. Dareios odpověděl, že by chtěl mít tolik Megabazů, a to raději, než kdyby mu bylo poddáno Řecko. Tím výrokem ho poctil před Peršany a nyní ho zanechal jako vojevůdce nad osmdesáti tisíci muži svého vojska.

[144] Jedním výrokem se tento Megabazos trvale zapsal do paměti obyvatel při Helléspontu. Když přišel do Byzantia, dozvěděl se, že Kalchédonští se v tom kraji usídlili o sedmnáct let dříve nežli Byzantští. Jakmile se to dozvěděl, prohlásil, že byli Kalchédonští v té době určitě slepí, neboť jen slepci by si byli zvolili místo horší, když je tu místo krásnější. Tento tedy Megabazos, kterého tam Dareios zanechal jako vojevůdce, podmanil v krajinách při Helléspontu všechny, kdo nebyli Peršanům nakloněni.

[145] V téže době, kdy Megabazos tyto věci podnikal, došlo k jiné velké válečné výpravě proti Libyi, a to z důvodu, který objasním, hned

jak vyložím následující věc. Synové synů plavců na lodi Argó byli vyhnáni od Pelasgů, a to od těch, kteří z Braurónu uloupili athénské ženy*. Byli vypuzeni z Lémnu a odebrali se na lodích do Lakedaimonu; usadili se na Taygetu a zapálili oheň.

Když to Lakedaimonští spatřili, vyslali posla, aby se jich zeptal, kdo jsou a odkud přicházejí. Na poslův dotaz odpověděli, že jsou Minyové, potomci hrdinů, kteří se plavili na lodi Argó, zplození od nich po přistání na Lémnu. Když Lakedaimonští vyslechli zprávu o původu Minyů, poslali posla podruhé s dotazem, co chtějí v jejich zemi a proč zapálili oheň. Minyjští odpověděli, že byli vypuzeni od Pelasgů a že přicházejí ke svým otcům*; je prý docela správné, že se tak děje; žádají prý, aby mohli s Lakedaimonskými bydlet a aby měli svůj podíl na občanských právech a dostali příděl pozemků. Lakedaimonští souhlasili, že přijmou Minyjské za podmínek, které si oni sami přáli.

Nejvíce je k tomu pohnulo, že účastníky plavby na Argó byli také Tyndarovci. Minyjské přijali, podělili je půdou a rozdělili do fyl. Minyjští hned uzavřeli sňatky a ženy, které přivezli z Lémnu, vdali za jiné muže.

[146] Po krátkém čase začali Minyjští pyšnět, požadovali podíl na královské moci a konali i jiné věci, které nebyly správné. Lakedaimonští se tedy usnesli, že je pobijí. Zajali je a uvrhli do vězení. Lakedaimonští však ty, které chtějí zabít, usmrcují v noci, nikoho nepopravují ve dne. Když už se chystali je připravit o život, požádaly je ženy Minyů (byly to spartské občanky a dcery nejpřednějších Spart'anů), aby směly vejít do vězení a promluvit každá se svým mužem. Lakedaimonští je tam vpustili, neboť nepředpokládali, že by ženy chystaly nějakou lest. Jakmile ženy vešly, odevzdaly všechny své šaty mužům a samy si vzaly šaty jejich. Minyové si oblékli ženské šaty, vyšli ven jako ženy, a když takto unikli, usadili se zase v Taygetu.

[147] V téže době se vypravil Thérás, syn Autesióna, syna Tisamenova, syna Thersandrova, syna Polyneikova, založit lakedaimonskou kolonii. Tento Thérás pocházel z rodu Kadmova a byl bratrem matky Aristodémovy, Eurysthenovy a Proklovy. Dokud byli ještě nezletilí, spravoval ve Spartě královskou vládu jako jejich poručník. Když bratři dorostli a ujali se vlády, bylo Thérovi zatěžko dát se ovládat jinými, když sám vlády okusil; prohlásil, že v Lakedaimonu nezůstane a že odpluje ke svým příbuzným.

Na ostrově, kterému se nyní říká Théra (ale dříve se ten ostrov nazýval Kallisté) žili potomci Membliara, syna Foiničana Poikila. Syn Agénorův Kadmos totiž při pátrání po Evropě na dnešním ostrově Théře přistál, a ať už proto, že se mu ta země líbila, či snad že chtěl tak učinit, zanechal tam kromě jiných Foiničanů také svého příbuzného Membliara. Tito Foiničané sídlili na ostrově Kallisté osm generací až do doby, kdy přišel z Lakedaimonu Thérás.

[148] K těmto lidem se tedy Thérás vypravil spolu s lidmi z Tyl a hodlal s nimi bydlet pohromadě; nechtěl je vypudit, nýbrž získat za své přátele. Když se Minyové po útěku z vězení usadili v Taygetu a Lakedaimonští je chtěli zničit, požádal Thérás, aby k vraždění nedošlo, a slíbil, že je sám ze země vyvede. Lakedaimonští na to přistoupili a tak odplul na třech třicetiveslicích k Membliarovým potomkům. Nevezl však s sebou Minye všechny, nýbrž jen některé. Většina se jich totiž odebrala k Paróreútům a Kaukónům*, vypudili je ze země, rozdělili se na šest částí a založili na jejich území města Lepreon, Makistos, Frixai, Pyrgos, Epion a Nudion. Většinu z nich za mých časů Élejšti zpustošili. Ostrov pak obdržel po svém kolonizátorovi jméno Théra.

[149] Thérův syn odmítl s otcem odplout a otec tedy prohlásil, že ho nechává jako ovci mezi vlky. Z tohoto výroku vzniklo pro toho mladíka přízvisko Oiolykos a jaksí převládlo. Oiolykos měl syna Aigea, od něhož má jméno rod Aigeovců, mnohým z tohoto rodu umíraly děti, a proto podle věštby založili chrám na počest Láiovým a Oidipovým Erinyím. Potom jim děti zůstávaly naživu. Stejný osud stíhal i potomky přesídlených mužů na Théře.

[150] Až potud se pověst lakedaimonská shoduje s tím, co I: vypravují Thérští. O dalších událostech podávají zprávu jen Thérští. Grinos, syn Aisaniův a potomek onoho Théra, král na ostrově Théře, přišel do Delf s hekatombou ze svého města. Spolu s ním přišel kromě jiných občanů i Battos, syn Polymnéstův z minyjského rodu Eufémovců. Na žádost o věštbu v jiných záležitostech věštila Pýthia thérskému králi Grinovi, že má založit město v Libyi. Král odpověděl:

„Jsem, pane, již příliš stár a těžkopádný, než abych se k tomu odhodlal, urči k tomu podniku někoho z těchto mladších.“ Při těchto slovech ukázal na Batta. Tolik se stalo tenkrát; po odchodu pustili věštbu z hlavy, neboť ani nevěděli, kde vůbec Libye je, ani se neodvažovali vysílat osadníky na nejisto.

[151] Po sedm let od té doby na Thére nepršelo a všechny stromy na ostrově uschly kromě jednoho. Thérští požádali o věštbu a Pýthia jim připomněla vyslání osadníků do Libye. Jiného prostředku proti neštěstí neměli, a tak poslali posly na Krétu, aby zjistili, zda někdo z Kréťanů či jejich spoluobyvatel v Libyi byl.

Při svém putování po Krétě přišli poslové také do města Itanu a tam se setkali s lovcem purpuru jménem Koróbios, který pravil, že ho jednou větry do Libye zahnal, a to na ostrov Platea. Najali ho a přivezli na Théru; z Théry pak nejprve vyplulo několik mužů na průzkum. Když je Koróbios na ten ostrov Plateu zavedl, zanechali ho tam a zůstavili mu potravu na několik měsíců a sami pluli co nejrychleji, aby Thérským o ostrovu podali zprávu.

[152] Když byli na cestě déle, než bylo domluveno, začal mít Koróbios ve všem nedostatek. Potom byla cestou do Egypta zanesena na Plateu lod samská, jejímž kapitánem byl Kólaios. Když se Samští od Koróbia dozvěděli celou historii, zanechali mu potravu na rok, sami od ostrova odrazili a mířili do Egypta; východní vítr však je hnál na jinou stranu. Vítr neustával, až propluli sloupy Héraklovými a dorazili s boží pomocí do Tartéssu.

Toto obchodní místo bylo v té době nevyužité, takže ze všech Řeků, o nichž máme přesné zprávy, Samští za své zboží při návratu vyzískali nejvíce, pokud nehledíme k Sóstratovi, synu Laodamantovu z Aiginy. S tím totiž nemohl nikdo jiný soutěžit.

Desetinu ze svého zisku, šest talentů Samští vzali a dali za ni pořídit bronzovou nádobu na způsob měsidla argolského, okolo jejíhož okraje jsou stupňovitě vytepany hlavy gryfů. Nádobu obětovali do chrámu Héřina a podstavili ji třemi sedm loket velikými bronzovými kolosy, klečícími na kolenou. Tímto počinem začalo pevné přátelství Kyrénských a Thérských se Samskými.

[153] Když Thérští zanechali Koróbia na ostrově a přišli na Théru, oznámili, že zabrali ostrov u Libye. Thérští se rozhodli, že pošlou vždy jednoho ze dvou bratrů, kterého určí los, a to ze všech sedmi obcí. Za jejich vůdce a krále byl určen Battos. Tak poslali na Plateu dvě padesátiveslice.

[154] Tolik vykládají Thérští a zbývající část pověsti se již u Thérských a u Kyrénských neshoduje. Pokud jde o Batta, Kyrénští s Thérskými vůbec nesouhlasí. Vypravují věc takto:

Na Krétě je město Axos a v tom žil král Etearchos. Měl dceru jménem Fronimé a jako vdovec si vzal jinou ženu. Když ta přišla do domu, rozhodla se, že bude pro Fronimé skutečnou macechou; ubližovala jí a všemožným způsobem proti ní kula pikle. Nakonec ji obvinila z prostopášného života a přesvědčila svého muže, že tomu tak je. On pak z návodu své manželky nastrojil proti své dceři skutek bezbožný. V městě Axos žil jako obchodník Themisón z Théry. Toho Etearchos pozval na hostinu a přiměl ho k přísaze, že mu poslouží v tom, o čem ho požádá. Jakmile jej přísahou zavázal, přivedl svou dceru, odevzdal mu ji a poručil, aby ji odvezl a hodil do moře. Themisón se nad podvodně vylákanou přísahou velice rozhněval, zrušil pohostinné přátelství a učinil toto: Dívku vzal a odplul, a jakmile byl na moři, splnil přísahu Etearchovi učiněnou tak, že ji svázal, spustil do moře, vytáhl zpátky a doplul na Théru.

[155] Tam se Fronimy ujal Polymnéstos, muž mezi Thérskými vážený, a učinil z ní svou souložnicí. Po čase se mu z ní narodil syn, který v řeči zadržoval a koktal. Dostal jméno Battos, jak říkají Thérští a Kyrénští; já však myslím, že dostal jméno jiné; na Batta byl přejmenován, když přišel do Libye, jednak podle věštby, kterou dostal z Delf, jednak dostal přízvisko podle hodnosti, kterou obdržel. Libyové totiž říkají králi battos, a myslím, že právě proto ho Pýthia ve věštbě oslovila jazykem libyjským, protože věděla, že se stane králem v Libyi. Když totiž dospěl v muže a přišel kvůli své řeči do Delf, Pýthia mu na dotaz odpověděla touto věštbou:

„Přišel jsi, Batte, hledat svou řeč, leč Apollón vládce v bohatou Libyi káže ti jít a založit město.“

Je to, jako by byla řekla řecky: „Přišel jsi, králi, hledat svou řeč.“ Battos odpověděl:

„Přišel jsem k tobě, pane, pro výrok o své řeči, ty však mi věštíš věci nemožné, když mi přikazuješ založit kolonii v Libyi. S jakou mocí a s kterými lidmi?“ Nepřiměl však boha těmito slovy, aby mu vydal jinou věštbu. Když mu věstil totéž co předtím, nevyčkal konce a vrátil se na Théru.

[156] Potom se jemu i ostatním Thérským znovu začalo vést špatně. Nedovedli si příčinu pohrom vysvětlit a poslali do Delf s dotazem, proč je stíhá neštěstí. Pýthia jim vydala věštbu, že mají spolu s Battem založit Kyrené v Libyi a že se jim povede lépe. Potom tedy Thérští Batta odeslali se dvěma padesátiveslicemi.

Osadníci připluli do Libye, a poněvadž nevěděli, co mají podniknout dále, vrátili se zpátky na Théru. Thérští však na ně při přistávání stříleli a nedovolili jim se k zemi přiblížit; poroučeli jim, aby pluli nazpátek. Tak se osadníci z donucení vrátili a obsadili u pobřeží libyjského ostrov, který se jmenuje, jak už jsem výše řekl, Platea. Praví se, že je ten ostrov stejně velký jako město Kyrené.

[157] Na tomto ostrově bydleli osadníci dva roky a nedařilo se jim nijak zvlášť dobře. Proto zanechali jednoho ze svého středu na ostrově a ostatní všichni odpluli do Delf a tam požádali o věštbu prohlašující, že se v Libyi usadili a že se jim přesto nevede o nic lépe. Pýthia jim na to odpověděla touto věštbou:

„Bohatou Libyi lépe než já znáš, ač jsi tam nebyl, kdežto já ano? Divím se velice, že jsi tak moudrý.“

Když to Battos se svým doprovodem vyslechli, odpluli nazpátek. Zřejmě je bůh nezprošťoval osadnického úkolu, dokud se nedostanou do Libye samotné. Po návratu na ostrov vzali s sebou toho, kterého tam zanechali, a obsadili místo přímo v Libyi naproti ostrovu. Jmenovalo se Aziris, z obou stran je uzavírají nádherná lesnatá údolí a z jedné je obtékala řeka.

[158] Na tom místě sídlili šest let; v sedmém roce na ně prosbami naléhali Libyové, že je zavedou na lepší místo a přemluvili je, že se přestěhovali. Libyové je odtamtud vyvedli k večeru; vyměřili si denní dobu tak, aby Řekové při pochodu nespatrili nejkrásnější libyjskou krajinu, a vedli je přes ni v noci. Ono místo se jmenuje Irasa. Přivedli je ke studnici, o které se říkalo, že náleží Apollónovi, a pravili:

„Toto místo je pro vás, Řekové, vhodným sídlem, neboť zde jsou nebesa otevřená.“

[159] Za života zakladatele Batta, který vládl na čtyřicet let, a za jedenáctileté vlády jeho syna Arkesiláa sídlili tam Kyrénští v tom počtu, v jakém se k založení kolonie vypravili. Za třetího vládce, Batta řečeného Šťastného, vybízela Pýthia věštbami všechny Řeky, aby pluli a spolu s Kyrénskými osídlovali Libyi. Kyrénští je totiž povolávali, že jim přidělí půdu. Věštby byly tohoto znění:

„Ten, kdo v Libyi rozkošnou příliš pozdě se vydá, až bude půda již rozdána, pravím, že litovat bude.“

V Kyrené se shromáždilo ohromné množství lidí a okolo sídlící Libyové byli vytlačeni z velkého množství pozemků. Když takto ztráceli území a trpěli od Kyrénských příkoří, tu poslali se svým králem, který se jmenoval Adikran, poselstvo do Egypta a poddali se egyptskému králi Apriovi. Ten shromáždil velké egyptské vojsko a poslal je proti Kyréně. Kyrénští vytáhli do krajiny Irasa a ke studnici Thestis, s Egyptany se srazili a v bitvě zvítězili. Egyptané předtím neměli s Řeky zkušenosti a podceňovali je; jejich porážka byla tak zničující, že se jich do Egypta vrátilo jen málo. Proto byli Egyptané na Apria rozezleni a vzbouřili se proti němu.

[160] Synem tohoto Batta byl Arkesiláos, který na počátku svého kralování bojoval se svými bratry, až ho konečně opustili a odešli do jiné libyjské krajiny, osamostatnili se a založili město, které se od těch dob dodnes jmenuje Barké. Spolu s jeho založením odtrhli Libyjské od Kyrénských. Arkesiláos se potom vypravil proti té části Libyjců, kteří jeho bratry přijali a vzbouřili se. Libyjci z něho měli strach a utíkali do východních končin Libye. Arkesiláos je pronásledoval, až se jim v patách dostal do libyjského města Leukónu, a tam se Libyjci rozhodli na něho zaútočit. Ve srážce porazili Kyrénské tak dokonale, že tam padlo sedm tisíc kyrénských těžkooděnců. Po této porážce byl Arkesiláos nemocen a požil léku. Jeho bratr Learchos ho zardousil a Learcha zabila lstí Arkesiláova manželka; jmenovala se Eryxó.

[161] Po Arkesiláovi zdědil královské důstojenství jeho syn Battos, který byl chromý a měl nemocné nohy. Pokud jde o neštěstí, které je postihlo, poslali Kyrénští poselstvo do Delf s dotazem, jakým způsobem mají své poměry urovnat, aby žili co nejeuspořádaněji. Pýthia jim přikázala, aby si povolali rozhodčího z Mantineie v Arkadii.

Kyrénští tedy o něj požádali a Matinejští jim poslali nejmávanějšího muže ze svých spoluobčanů, který se jmenoval Démonax. Tento muž přišel do Kyrény, seznámil se se všemi okolnostmi a rozdělil je na tři fyly. Rozdělení učinil tak, že jednu skupinu učinil z Thérských a jejich sousedů, druhou z obyvatel Peloponnésu a Kréty a třetí ze všech ostrovanů. Králi Battovi vyměřil jeho statky, určil jeho kněžské hodnosti a ostatní, co mu patřilo, a to, co měli králové dříve, rozdělil mezi lid.

[163] Za vlády Battovy zůstaly věci takto uspořádány. Za jeho syna Arkesiláa však nastaly velké spory o královské pocty. Arkesiláos, syn chromého Batta a Feretimy, prohlásil, že se nebude řídit tím, co

uspořádal Démonax z Mantineje, nýbrž požadoval všechny pocty, které příslušely jeho předkům.

V rozbrojích podlehl a uprchl na Samos, kdežto jeho matka do Salaminy na Kypru.

V Salamině v té době vládl Euelthón, ten, který věnoval do Delf pozoruhodnou kaditelnici, uloženou v korintské pokladnici. Když k němu Feretimé přišla, žádala ho o vojsko, které by je uvedlo zpátky do Kyrény. Euelthón však jí dával všechno možné raději než vojsko. Ona dary přijímala a pravila, že je to všechno krásné, krásnější však by bylo, kdyby jí na její žádost dal vojsko; tak mluvila o všem, co jí dával, až jí nakonec poslal Euelthón ven darem zlaté vřeteno s kuželem a vlnu. Feretimé zase řekla totéž a Euelthón odpověděl, že dává ženám takovéto dary, ale ne vojsko.

[163] V té době dlel Arkesiláos na Samu a shromažďoval kdejaké lidi, že jim přidělí půdu. Když shromáždil velké vojsko, vypravil se do Delf, aby se věštírny zeptal, jak dopadne jeho návrat. Pýthia mu odpověděla:

„Čtyřem Battům a čtyřem Arkesiláům, tedy osmi generacím vám dává Jasný kralovat nad Kyrénou. O více neradí se ani pokoušet. Ty se vrať domů a chovej se klidně. Najdeš-li pec plnou džbánů, nevypaluj je, ale odešli je nedotčené. Pakli pec vypálíš, nevstupuj na místo obklopené vodou. Učiníš-li tak, zemřeš jak ty, tak tvůj nejkrásnější býk.“

[164] Tolik věštila Pýthia Arkesiláovi. On pak vzal lidi ze Samu, vrátil se do Kyrény, zmocnil se vlády a na věštbu zapomněl; požadoval od svých protivníků zadostiučinění za to, že musel utéci. Někteří z nich ze země vůbec odešli, jiných se Arkesiláos zmocnil a odeslal je na Kypros, aby tam byli zahubeni. Zachránili je však Knidští, když je vítr zanesl k jejich vlasti, a odeslali je na Théru.

Dalších několik Kyrénských se uchýlilo do mohutné věže a Arkesiláos dal okolo ní ze svých statků nakupit dříví a zapálit. Po činu pochopil, že se věštba týkala právě toho, neboť Pýthia mu nedovolovala vypálit džbány, které najde v peci; dobrovolně z města Kyréné odešel, neboť se obával smrti, kterou mu věštba předpověděla, a usuzoval, že místo obklopené vodou je Kyréné.

Za manželku měl příbuznou/dceru krále v Barké jménem Alazeira. K tomu se odebral, ale Barkajští a někteří uprchlíci z Kyrény ho na tržišti poznali a zabili a spolu s ním i jeho tchána Alazeira. Tak Arkesiláos volky či nevolky nepochopiv smysl věštby naplnil svůj osud.

[165] Pokud dlel Arkesiláos v Barké, způsobiv si sám své neštěstí, spravovala jeho matka Feretimé sama úřad svého syna v Kyréné. Hospodařila se vším a zasedala i v radě. Když se dozvěděla, že syn v Barké zemřel, uprchlá do Egypta. Existovaly totiž dobré skutky, které vykonal Arkesiláos ve prospěch Kambýsa, syna Kýrova; Arkesiláos to byl, kdo Kambýsovi Kyrénu daroval a platil stanovený poplatek. Po příchodu do Egypta usedla Feretimé jako prosebnice u Aryanda a žádala, aby jí pomohl. Předstírala, že její syn zemřel proto, že byl nakloněn Peršanům.

[166] Aryandés si osoboval stejná práva jako Dareios. Dozvěděl se i viděl, že po sobě chce Dareios zanechat na památku něco, co dosud žádný král nevykonal, napodoboval ho a dostal za to odplatu. Dareios dal mohutným tavením získávat co nejryzejší zlato a dal z něho razit mince; egyptský místodržitel Aryandés dělal totéž se stříbrem. Podnes je Aryandovo stříbro nejryzejší. Když se Dareios dozvěděl, že to dělá, vznesl proti němu jinou žalobu, že se hodlá proti němu vzbouřit, a dal ho popravít.

[167] Tenkrát se však Aryandés nad Feretimé slitoval a dal jí veškeré egyptské vojsko jak pozemní, tak i námořní. Velitelem pozemního vojska ustanovil Amasia, rodem Maráia, velitelem loďstva pak Badra, který pocházel z kmene Pasargadů. Nežli vojsko odeslal, poslal Aryandés do Bárky hlasatele s dotazem, kdo Arkesiláa zabil. Barkajští to však na sebe vzali všichni, neboť od něho zakusili mnoho zlého. Když dostal Aryandés tuto odpověď, vojsko s Feretimou odeslal.

Řečené obvinění však bylo pro věc jen záminkou; myslím, že vojsko bylo vysláno, aby Libyjce podrobilo. Libyjců je mnoho rozličných kmenů; několik jich bylo perskému králi poddáno, ale většina se o něho vůbec nestarala.

[168] Od Egypta počínaje sídlí Libyjci v tomto pořadí: První jsou Adyrmachovci, kteří většinou spravují se obyčejí egyptskými, šat však nosí stejný jako ostatní Libyjci. Jejich ženy nosí na obou lýtkách bronzové náramky. Nosí dlouhé vlasy, a když chytají vši, tu každá své vlastní vši rozkousne a zahodí; činí tak jako jediní z Libyjců. Dívky, které se chtějí vdávat, také oni jediní ukazují svému králi; jestliže se některá králi zalíbí, sám ji zbaví panenství. Sídla Adyrmachovců se táhnou od Egypta až po záliv jménem Plynos.

[169] Na ně navazují Giligamové, kteří zabírají území na západ až po ostrov Afrodisias; k tomuto území přiléhá ostrov Platea, který obsadili

Kyrenští, a na pevnině je přístav Meneláův a Aziris, kde rovněž sídlí Kyrénští. Od toho místa začíná oblast, kde roste silfion. Území silfia jde od ostrova Platey až po ústí Syrty. Giligamové se řídí podobnými zákony jako ostatní Libyjci.

[170] Na západě sousedí s Giligamy Asbytové; jejich sídla jdou až za Kyréné. Až k moři však Asbytové nedosahují, přímoří obývají Kyrénští. Ze všech Libyjců nejčastěji jezdí Asbytové s čtverospřežím a obyčejně napodobují většinu zvyků kyrénských.

[171] Od Asbytů dále na západ jsou Auschizové; sídlí za územím Bárky a moře se dotýkají u města Euesperides. Uprostřed území Auschizů sídlí malý kmen Bakalů, který dosahuje k moři u barkajského města Taucheiry. Spravují se stejnými zákony jako lidé v susedství Kyrény.

[172] Západně od Auschizů jsou sídla Nasamónů. Je to početný národ; v létě ponechávají svůj dobytek u moře a odcházejí do vnitrozemí do krajiny augilské česat datle. Roste jich tam mnoho košatých stromů a všechny nesou plody. Nasamónové chytají kobylky, suší je na slunci a drtí a potom na ně nalijí mléko a pijí. Je u nich obyčejem, že má každý mnoho žen, ale pohlavní styk s nimi mají společný, podobně jako Massagetové; zapíchnou do země hůl a souloží. Žení-li se některý Nasamón poprvé, platí obyčej, že nevěsta první noc souloží po řadě se všemi svatebními hosty; každý, jakmile se s ní spojí, dá jí dar, který přinesl s sebou z domova.

Přísahy a věštby konají takto: Přísahají při památce mužů, o nichž je pověst, že byli z nich nejspravedlivější a nejstatečnější, a dotýkají se jejich hrobů. Věštby konají tak, že jdou k náhrobkům svých předků, pomodlí se a uloží se ke spánku; řídí se podle toho, jaký sen se jim zdá. Spojenectví uzavírají tak, že jeden dává pít z jedné ruky a sám pije z ruky druhého; nemají-li po ruce žádnou tekutinu, seberou prach ze země a ten lížou.

[173] Sousedy Nasamónů jsou Psyllové. Tento kmen zahynul takto: Jižní vítr jim vysušil nádrže s vodou a v celé zemi, která je uvnitř Syrty, nebylo vody. Psyllové se na společné poradě usnesli a vypravili se proti jižnímu větru do války (uvádím, co říkají Libyové). Jakmile dorazili do písečné pouště, zavál jižní vítr a zasypal je. Když takto zahynuli, mají nyní jejich zemi Nasamónové.

[174] Na jih od Nasamónů žijí v pásnu divoké zvěře Garamantové, kteří prchají před všemi lidmi a vyhýbají se styku s nimi. Nemají válečné zbraně a nedovedou se bránit.

[175] Ti tedy sídlí za Nasamóny; v přímoří od nich na západ s nimi sousedí Makové, kteří si dělají chocholy tak, že nechávají uprostřed hlavy vlasy růst a kolem dokola je holí až na kůži. Jako ochranu nosí ve válce kůže podzemních pštrosů*. Jejich územím protéká z takzvaného pahorku Charitek řeka Kinyps a vlévá se do moře. Pahorek Charitek je hustě porostlý lesem, ačkoli je ostatní dosud popsaná Libye holá. Od moře je vzdálen dvě stě stadií.

[176] Na Maky navazují Gindanové, jejichž ženy všechny nosí četné kožené řemínky; za každého muže, který s nimi souložil, prý si přivazují jeden. Která jich má nejvíce, je považována za nejlepší, protože ji milovalo nejvíce mužů.

[177] Výběžek, který vybíhá z území Gindanů do moře, obývají Lótofagové, kteří se živí pouze požíváním plodů lotosu. Plod lotosu je asi tak velký jako plod lentyšku, sladkostí se však podobá datlím. Z lotosových plodů dělají Lótofagové také víno.

[178] U moře s Lótofagy sousedí Machlyové; i ti jedí lotos, ale v menší míře nežli Lótofagové. Jejich sídla se táhnou až k veliké řece, která se jmenuje Triton; vlévá se do velikého jezera Tritónis. V tom jezeře je ostrov jménem Fla. Lakedaimonští prý obdrželi věštbu, že mají tento ostrov kolonizovat.

[179] Koluje také pověst, že Iasón, když zbudoval na úpatí Pélia lod Argó, naložil na ni spolu s obětními dary také bronzovou troj nožku a obeploval Peloponnésos, protože chtěl dorazit do Delf. Když plul okolo mysu Malea, zachytil ho severní vítr a zanesl ho do Libye. Ještě než spatřil zemi, octl se v mělčinách jezera Tritónis. Nevěděl, kudy kam, a tu prý se mu podle pověsti zjevil Triton a poručil, aby mu Iasón věnoval troj nožku; prohlásil prý, že mu ukáže cestu ven a že je beze škody propustí. Iasón poslechl a Triton prý jim ukázal průjezd mělčinami. Troj nožku prý Triton uložil ve svém chrámu, ale předtím na ni usedl a věštil. Předpověděl Iasónovi a jeho druhům celou budoucnost. Jakmile prý si jeden z potomků plavců na lodi Argó pro trojnožku přijede, tehdy nastane osudová nutnost založit okolo jezera Tritónis sto řeckých měst. Domácí obyvatelé libyjské o té věštbě slyšeli a trojnožku ukryli.

[180] V sousedství Machlyů mají svá místa Auseové. Oni i Machlyové sídlí okolo jezera Jodlónis a hranici mezi nimi tvoří řeka Triton. Machlyové si nechávají růst vlasy na hlavě vzadu, kdežto Auseové vpředu. Při každoroční slavnosti Athénině se jejich dívky rozestoupí na dvě části a bojují spolu kamením a klacky. Říkají, že tím prokazují po otcích zděděnou poctu domácí bohyni, kterou my nazýváme Athéna. Zemrou-li některé dívky na rány, prohlašují o nich, že byly falešnými pannami.

Nežli však se dají do boje, konají toto: pokaždé společně vystrojí nejkrásnější dívku korintskou a řeckou zbrojí, postaví ji na vůz a objíždějí s ní kolem jezera. Nedovedu říci, čím dívky krášlili v dávných dobách, nežli se v jejich zemi usadili Řekové; myslím však, že je přiozdobovali zbrojí egyptskou. Tvrdím totiž, že jak štít, tak i přilba přišly do Řecka z Egypta.

O Athéně říkají, že je dcerou Poseidonovou a jezera Tritónis. Pro něco prý se na otce rozhněvala a odevzdala se do moci Diovy, který ji přijal za vlastní dceru. Takové věci vypravují. Se ženami souloží všichni společně; neuzavírají manželství a páří se jako dobytek. Když ženě dítě povyroste, sejdou se ve třetím měsíci muži na jedno místo a komu z mužů se dítě podobá, tomu je přirčeno.

[181] Tím jsou vypočteny přímořské kmeny kočovných Libyů. Za nimi směrem do vnitrozemí je Libye bohatá na divoká zvířata a za pásmem na zvěř bohatým se prostírá písčité vysočina, která se táhne od egyptských Théb až ke sloupům Héraklovým. Na této vysočině se ve vzdálenostech přibližně deset dní cesty vyskytují kusy soli ve velikých balvanech na pahorcích a na vrcholu každého pahorku prýští uprostřed soli pramen studené vody. Okolo pramene sídlí lidé jako poslední usedlíci před pouští za hranicemi pásma divoké zvěře. Deset dní cesty od Théb jsou to první Ammónovci, kteří mají chrám thébského Dia; v Thébách, jak jsem už výše řekl, je Diova socha s tváří berana. Ammónovci mají i jinou pramenitou vodu, která je za časného rána vlažná a v době, kdy končí trh, je chladnější. V poledne pak je velice chladná. V ten čas zalévají zahrady. Jak se den sklání, chladnosti ubývá a při západu slunce je voda zase vlažná. Až do půlnoci postupně se ohřívá a potom vaří klokotem. Jak půlnoc přechází i voda se ochlazuje až do jitra. Říkají jí Sluneční pramen*.

[182] Dalších deset dní cesty mezi písčítými kopci za Ammónovci je stejný pahorek soli jako ammónský, i pramen, a okolo něho sídlí lidé.

Toto místo se jmenuje Augila. Do této krajiny chodí Nasamónové česat datle.

[183] Opět deset dní cesty dále za Augilou je další slaný pahorek s vodou a s množstvím plodných datlovníků jako u předchozích. I tam sídlí lidé; nazývají se Garamanty a je to velice početný kmen. Na slanou půdu si nosí zem a tu osévají. Od nich je nejbližší k Lótofagům, neboť cesta od Lótofagů k nim trvá třicet dní. Také se u nich rodí skot, který se pase pozpátku. Pozpátku se pase proto, že má rohy zahnuté dopředu; proto se musí pást tak, že při tom couvá; kupředu jít nemůže, protože by se mu rohy zapíchly do země. Od ostatního skotu se jinak v ničem neliší, ledaže má tlustší a pevnější kůži. Tito Garamantové honí se čtyřspřežím Aithiopy sídlící v podzemních děrách, neboť tito podzemní Aithiopové jsou v běhu nejrychlejší ze všech lidí, o nichž jsme i z pověsti slyšeli. Živí se hady, ještěrkami a podobnými plazy. Jejich jazyk se nepodobá žádné jiné řeči, piští jako netopýři.

[184] Deset dní cesty za Garamanty je opět pahorek se solí a vodou, okolo kterého sídlí lidé; nazývají se Ataranty. Jediní z lidí, které známe, nemají žádných jmen. Všichni dohromady se sice jmenují Atarantové, ale žádný jednotlivec jméno nemá. Když na ně příliš svítí slunce, proklínají je a všelijak potupně mu lají, že je svým žářem ničí, a to jak lidi, tak i jejich půdu.

Po dalších deseti dnech cesty je opět slaný pahorek s vodou a s lidskými sídly okolo. Na toto solné území navazuje pohoří jménem Atlas. Je úzké a celkem kruhové a tak vysoké, že prý není možno spatřit jeho vrcholky. Z vrcholků nikdy nesejdou mraky, ani v létě, ani v zimě. Domorodci říkají, že je to sloup nebes. Lidé v tomto pohoří mají podle něho jméno, jmenují se totiž Atlantově. Nepojídají prý nic živého a nemají žádné sny.

[185] Až po tyto Atlanty mohu vyjmenovat názvy kmenů, které sídlí v pahorkatině, dále však již nikoli. Výšina se táhne až ke sloupům Héraklovým a ještě dále. Deset dní cesty dále je solný důl a sídlí tam lidé; domy mají všichni postavené ze solných balvanů, je to totiž už v té končině Libye, kde neprší, protože kdyby přšelo, nemohly by solné stěny obstát. Sůl, která se tam kope, je jednak bílá, jednak červená.

Za touto pahorkatinou k jihu do vnitrozemí Libye je země pustá, bez vody a zvěře, bez dešťů a bez dřeva; ani rosa se tam vůbec nevyskytuje.

[186] Od Egypta po jezero Tritónis tedy jsou kočovní Libyové, kteří jedí maso a pijí mléko; krav se ani nedotknou, ze stejných důvodů jako Egyptané, a vepře nechovají. Ani ženy Kyrénských nepovažují za správné pojídat krávy, a to kvůli egyptské Isidě. Pořádají na její počest posty a slavnosti.

Barkajské ženy se kromě masa krav vystříhají i masa vepřového.

[187] Tak se tedy věci mají. Na západ od jezera Tritónis již Libyové nejsou kočovníky, ani se neřídí stejnými zákony, ani nedělají s dětmi něco takového, co obyčejně dělají kočovníci. Mnozí kočovní Libyové totiž (zda všichni, nemohu přesně povědět), jakmile jejich děti dospějí do stáří čtyř let, jim vypalují tukem z ovčí vlny žíly na hlavě a někteří i na spáncích, a to proto, aby jim nikdy neškodil hnis, který prýští z hlavy. Proto prý jsou také velice zdraví. A Libyové jsou opravdu nejzdravější ze všech lidí, které známe. Je-li to tím, nemohu přesně povědět, ale nejzdravější jsou. Když při vypalování postihne děti křeč, mají proti tomu léčebný prostředek; postříkají je kozlí močí a tím je zachrání. Opakuji jen, co říkají sami Libyové.

[188] Kočovníci konají takovéto oběti. Kouskem ucha dobytčete jako prvotinou obět' začínají, potom dobytče v ohradě strhnou na zem a zakrouťí mu krk. Obětují jen slunci a měsíci; těm obětují všichni Libyové, avšak ti, kteří sídlí okolo jezera Tritónis obětují zvláště Athéně a potom Tritonovi a Poseidonovi.

[189] Šaty a štíty na sochách Athéniných převzali Řekové asi podle žen libyjských, neboť kromě toho, že je šat libyjských žen kožený a třásně na jejich štítech nejsoujyadi, nýbrž kožené řemínky, jsou ve všem ostatním upraveny stejně. I jméno samo prozrazuje, že šat soch Palladiných pochází z Libye, neboť libyjské ženy si přes šaty přehazují vydělané kozí kůže s třásněmi, nabarvené mořenou; podle těchto kozích kůží pojmenovali Řekové štíty*. Také myslím, že hlasitý pokřik ve svatyních tam vzal svůj počátek; libyjské ženy ho velice používají, a to krásně. I spřáhání čtyř koní se Řekové naučili od Libyů.

[190] Zemřelé pohřbívají kočovníci stejně jako Řekové, kromě Nasamónů; ti je pochovávají v poloze sedící a dávají pozor, aby umírající ho posadili* jakmile duši vypouští, aby nezemřel na zádech. Obydlí si zhotovují ze stvolů, zastrkaných do smyček provazů, takže jsou přenosná. Takové jsou jejich obyčeje.

[191] Na západě od řeky Tritonu sousedí s Ausey již Libyové zemědělci, kteří také obyčejně mají své domy. Jmenují se Maxyové. Po pravé straně hlavy si nechávají vlasy růst a po levé straně stříhají. Tělo si natírají suříkem. Říkají o sobě, že jsou potomky Trojanů. Jejich země a zbývající část Libye směrem na západ je mnohem bohatší na divokou zvěř a mnohem lesnatější než země kočovníků. Východní část Libye, ve které sídlí kočovníci, je až po řeku Triton nížinatá a písčité; od řeky na západ, tedy vlast zemědělců, je velice hornatá, hustě porostlá lesy a bohatá na zvěř. Jsou tam i nesmírně velcí hadi, lvi, sloni, medvědi, kobry a rohatí osli, dále zvířata s psí hlavou, zvířata bez hlavy mající oči na prsou, jak tvrdí o nich Libyové, diví mužové a divé ženy a mnohá jiná divoká zvířata nevybájená.

[192] Na území kočovníků nic takového není, nýbrž jsou tam jiná zvířata, pygargové, gazely, bubaliové a oslové, nikoli však ti rohatí, nýbrž jiní, kteří žijí bez vody (vůbec totiž nepijí), oryové, z jejichž rohů se zhotovují držadla foinických lyr (toto zvíře je asi tak veliké jako býk), lišky, hyeny, ježci, divoké ovce, vlci, šakalové, pantheři, boryové* a asi tři lokte dlouzí krokodýlové, kteří žijí na suché zemi a velice se podobají ještěrkám, pštrosové a malí hadi, z nichž každý má růžek. Taková zvířata tam žijí a dále i taková, která žijí v jiných končinách, kromě jelenů a divokých sviní. Jelen a divoký vepř v Libyi vůbec nežijí. Zato jsou tam tři druhy myší; jedněm se říká dvounohé, druhým zegeriové (toto jméno je libyjské a po řecku znamená otlé), a třetí ježaté. V siliiu žijí také lasičky, které jsou velice podobné lasičkám tartéským*. Tolik druhů zvěře je v zemi libyjských kočovníků, pokud jsme mohli dalekosáhlým vyptáváním zjistit.

[193] S libyjskými Maxyi sousedí Zauékové, jejich ženy jim dělají vozataje, když jedou do války.

[194] Na Zauéky navazují Gyzantové; v jejich území vyrábějí včely mnoho medu, ale daleko více prý ho vyrobí řemeslníci*. Všichni se natírají suříkem a požívají opice, těch tam žije v horách velmi mnoho.

[195] K jejich území prý patří podle Karthaginců ostrov jménem Kyrauis, dlouhý dvě stě stadií, ale úzký a z pevniny přístupný, a roste na něm množství oliv a vinných keřů. Je prý na něm jezero, z něhož domorodé dívky pomocí ptačích brků natřených smolou loví z bahna zlatonosný písek. Je-li to pravda, nevím, piši, co se povídá.

Může to však být, neboť jsem viděl na Zakynthu, jak vytahovali z jezera a z vody smůlu. Je tam jezer dokonce několik, největší z nich má

průměr sedmdesát stop a hluboké je na dva sáhy. Spouštějí do něho bidlo, na které přivazují na konci myrtovou větvičku; potom na myrtové větévce vytáhnou smůlu, která voní jako asfalt a je lepší než pryskyřice z Pierie. Strásají ji do jámy, vykopané vedle jezera. Když jí nashromáždí mnoho, nabírají ji z jámy do džbánu. Spadne-li něco do toho jezera, projde to pod zemí a objeví se v moři, které je od jezera vzdáleno čtyři stadia. Tak tedy i to o tom ostrově u Libye je pravděpodobné.

[196] Karthagiňané vypravují také, že existuje Libye i lidé, kteří sídlí za sloupy Héraklovými. Když prý k nim přijdou, vyloží zboží a nakladou je vedle sebe na pobřeží, vrátí se na lodi a zapálí oheň, aby hodně kouřil. Jakmile domorodci kouř spatří, jdou k moři, položí vedle zboží zlato, ustoupí a čekají opodál. Karthaginci vystoupí z lodí a podívají se; shledají-li, že zlato odpovídá ceně zboží, seberou je a odplují. Neodpovídá-li, vrátí se na lodi a zůstanou na místě. Domorodci přijdou a přidají další zlato, až je uspokojí. Žádná strana nešidí; ani Karthaginci se zlata nedotknou, dokud se jeho hodnota nevyrovná ceně zboží, ani domorodci nesáhnou na zboží dříve, dokud si Karthaginci zlato nevezmou.

[197] To jsou kmeny, které můžeme z libyjských obyvatel vyjmenovat. Většina z nich se ani dnes, ani tenkrát o perského krále vůbec nestarala. Tolik mohu říci o té zemi, že ji obývají čtyři národy, a ne více, pokud víme. Dva z těch národů jsou v zemi odedávna a dva nikoli. Libyové a Aithiopové jsou původními obyvateli, jedni na severu Libye a druzí na jihu. Foiničané a Řekové jsou přistěhovalci.

[198] Myslím však, že co do hodnoty půdy není možno Libyi srovnávat s Asií nebo Evropou, kromě země Kinypské; ta země má totiž stejné jméno jako řeka, vyrovná se co do výnosnosti plodin nejlepším a vůbec se ostatní Libyi nepodobá. Půda je tam černá a je zavlažována prameny. Netrpí suchem ani ji neničí příliš prudké deště; v té části Libye totiž pršívá. Výnosnost plodin je tam stejná jako v Babylónii. Dobrá půda je také v krajině, kde sídlí Euesperitové. Když se tam úroda vydaří, je výtěžek stonásobný, v Kinypské krajině však třistanásobný.

[199] Země Kyrénská je nejvýše položena v té části Libye, kterou obývají kočovníci, a jsou v ní tři podivuhodná roční období. Nejdříve volají, po žních a po sklizni plodiny v přímořském pásmu; když ty jsou svezeny, hlásí se o sklizeň plodiny ve středním pásmu krajin od moře vzdálenějších, kde se říká „v kopcích“. Když i tyto plodiny ve středním pásmu jsou sklizeny, dozrává úroda i v nejvyšších polohách země a hlásí

se o sklizeň, takže ve chvíli, kdy je vypita a snědena první úroda, přichází právě sklizeň poslední. Tak zaměstnává sklizeň Kyrénské po dobu osmi měsíců. Tolik budiž o těch věcech řečeno.

[200] Když Aryandés vypravil z Egypta Peršany Feretimě na pomoc, přitrhli k městu Barké a oblehli je. Obyvatele vyzvali, aby jim vydali pachatele vraždy na Arkesiláovi. Protože však byl spoluviníkem kdekdo, Barkajští na vyjednávání nepřistoupili. Peršané potom obléhali Bárku devět měsíců; kopali podzemní chodby směrem pod hradeb a podnikali prudké útoky. Podzemní chodby však odkryl jeden kovář pomocí bronzového štítu.

Vymyslel to takto: chodil s ním podél vnitřní strany hradeb a přikládal jej ve městě na zem. Zatímco ostatní místa, na která štít přikládal, zůstávala hluchá, na místech, kde se kopalo, ozývala se bronz štítu jako ozvěnou. Na těch místech začali Barkajští také kopat a perské zákopníky pobili. S podkopy si tedy poradili takto a útoky odráželi.

[201] Když se tak navzájem dlouho potírali a na obou stranách bylo mnoho padlých, především Peršanů, připravil velitel pozemního vojska Amasis lest. Pochopil, že města Barké mocí nelze dobýt, že ho však je možno dobýt lstí. Proto učinil toto: Dal v noci vykopat široký příkop, přikrýt jej slabými prkny, přes prkna dal nanosít a nasypat hlínu a vyrovnat do úrovně okolní půdy. Za časného jitra vyzval Barkajské k jednání; oni pak rádi poslechli, protože by byli rádi dospěli k dohodě. Dohodu udělali nějak tak, že ji zpečetili přísahou nad ukrytým příkopem; dokud toto místo zůstane tak, jak je, zůstanou v platnosti i přísahy; Barkajští prý prohlásili, že zaplatí králi náhradu, a Peršané že nebudou proti Barkajským dále nic podnikat.

Po přísahách Barkajští na dohodu spolehli, sami vyšli z města a dovolili, aby z nepřátel vešel do města, kdo chtěl; brány otevřeli dokořán. Peršané však strhli ukryté přemostění příkopu a vběhli do hradeb. Most, který postavili, strhli proto, aby dodrželi přísahu Barkajským, že totiž zůstane přísaha v platnosti tak dlouho, dokud zůstane i země tak jak tehdy byla. Jakmile kryt příkopu strhli, přestala přísaha platit.

[202] Přední viníky z Barkajských dala Feretimé okolo hradeb narážet na koly, jakmile jí je Peršané odevzdali, jejich ženám dala uřezat prsy a také ty dala rozvěsit po hradbách. Ostatní Barkajské ponechala Peršanům jako kořist kromě těch, kteří pocházeli z rodu Battova, a těch, kdo neměli na vraždě spoluvinu. Těm pak Feretimé město svěřila.

[203] Ostatní Barkajské Peršané vzali do otroctví a vrátili se. Když přibyli k městu Kyréné, povolili jim Kyrénští průchod městem, neboť tím plnili příkaz jakési věštby. Když vojsko městem procházelo, poručil velitel loďstva Badrés města se zmocnit, ale Amasis, velitel pozemního vojska to nedovolil. Byli prý vysláni jen proti jednomu řeckému městu, proti Bárce.

Když Peršané městem prošli a utábořili se na výšině Dia Lykaia, zamrzelo je, že se Kyrény nezmocnili, a pokoušeli se do města vejít znovu. Kyrénští to však nedovolili. Ačkoli Peršané nebojovali, zmocnil se jich takový strach, že utíkali a utábořili se až šedesát stadií daleko. Když tam měli zřízený tábor, dorazil k nim posel Aryandův, který je povolával zpět. Peršané si vyžádali od Kyrénských zásoby na cestu a dostali je. Jakmile si nabrali zásob, odtáhli do Egypta.

Od té chvíle však je Libyové chytali kvůli oděvu a kvůli vybavení, pobíjeli ty, kdo zůstávali pozadu a pochodovali za vojskem, dokud Peršané nedorazili do Egypta.

[204] Toto perské vojsko se dostalo v Libyi nejdále až do města Euesperides. Zotročené Barkajské odvedli z Egypta ke králi. Král Dareios jim dal k obývání vesnici na území baktrijském. Oni pak té vesnici dali jméno Barké; byla v zemi baktrijské obydlena ještě i za mých časů.

[205] Avšak ani Feretimé dobře neskončila. Hned jak se po své pomstě nad Barkajskými vracela z Libye do Egypta, zemřela ošklivou smrtí. Její tělo bylo zaživa plné červů; příliš tvrdé pomsty přinášejí lidem nenávisť bohů. Taková a tak veliká tedy byla nad Barkajskými pomsta Feretimy, dcery Battovy.

DĚJIN HÉRODOTA HALIKARNÉSSKÉHO

KNIHA PÁTÁ, NADEPSANÁ TERPSICHORÉ

[1] Ti pak z Peršanů, které zanechal Dareios v Evropě pod vedením Megabazovým, podrobili z lidí při Helléspontu nejprve obyvatele města Perinthu, kteří se Dareiovi nechtěli poddat. Již předtím učinili Perintští tvrdou zkušenost s Paiony. Paionové od řeky Strýmonu totiž obdrželi od boha pokyn, aby ve válce proti Perintským zaútočili tehdy, jestliže se Perintští proti nim utáboří a výslovně je vyzvou k boji. Jestliže tak neučiní, aby na ně neútočili. Paionové to tak udělali. Perintští se utábořili na předměstí a vyzvali je na tři souboje, muže proti muži, koně proti koni a psa proti psu. Když pak Perintští ve dvou soubojích zvítězili, zaradovali se a zpívali děkovné písně, tu Paionové pochopili pravý smysl věštby a řekli si: „Věštbě jsme teď snad učinili zadost a je na nás, abychom se chopili činů.“ A tak zaútočili na zpívající Perintské, mnoho jich přemohli a jen málo jich nechali naživu.

[2] Takto to tedy již dříve učinili Paionové. Stateční mužové perintští se tenkrát těšili svobodě, ale Peršané pod Megabazem se jich zmocnili přesilou. Jakmile byl Perinthos přemožen, hnal Megabazos vojsko napříč Thrákií a podrobil svému králi všechna města a všechny národy, které tam bydlely. Dareios mu totiž dal příkaz, aby Thrákii podmanil.

[3] Národ thrácký je po národu indickém největším národem na celém světě. Kdyby nad nimi vládl jeden člověk, nebo kdyby si to uvědomili, byli by nepřemožitelní a myslím, že by byli mezi všemi národy daleko nejmocnější. To však není u nich možné a nejsou toho schopni, v tom je jejich slabost. Podle rozličných krajín mají mnoho jmen. Ve všech končinách se řídí skoro stejnými obyčeji s výjimkou Getů, Trausů a obyvatel žijících nad městem Kréstónem.

[4] Již jsem se zmínil o tom, že prý Getové věří v nesmrtelnost. Trausové se jinak ve všem srovnávají s ostatními Thráky, ale při narození a při úmrtí dodržují takovéto obyčeje: Okolo novorozeněte se posadí příbuzní a nařikají nad ním, kolik zlého bude muset vytrpět od té doby, co se narodilo; všechny lidské strasti vypočítávají. Když někdo zemře, ukládají ho do země za stálých žertů a radovánek. Říkají, že šťastně unikl velmi mnohým zlům.

[5] Obyvatelé žijící nad městem Kréstónem mají tyto zvyky: Každý má mnoho žen, a když někdo z nich zemře, nastane mezi ženami prudký

spor a horlivé zápolení mezi přáteli o to, která z nich byla mužovi nejmilejší. Když pak je některá vybrána a zahrnuta poctami, velebí ji muži i ženy a její nejbližší příbuzný ji nad hrobem zabije. Je pak s mužem pochována zároveň. Ostatní ženy to považují pro sebe za veliké neštěstí, protože to pro ně znamená největší hanbu.

[6] Ostatní Thrákové se pak řídí těmito zákony: Děti prodávají do ciziny. Mladé dívky nehlídají a dovolují jim souložit, s kýmkoli se jim zachce. Vdané ženy však přísně střeží, kupují je od rodičů za velké peníze. Tetování se u nich považuje za znamení urozenosti. Kdo není tetován, toho pokládají za člověka nízkého původu. Za nejkrásnější věc považují lenošení a nejméně si váží zemědělců. Nejčestnější je u nich žít se válkou a loupeží. Takové jsou jejich nejvýznačnější obyčeje.

[7] Z bohů uctívají pouze Area, Dionýsa a Artemidu. Jejich králové pak na rozdíl od ostatních občanů ze všech bohů ctí nejvíce Herma. Přisahají pouze při něm a tvrdí, že jsou jeho potomky.

[8] Pohřby jejich boháčů se konají takto: Po tři dny mrtvolu vystavují, zabíjejí rozličná obětní zvířata a hodují. Předtím však nejdříve zapláčou. Potom teprve nebožtíka pohřbívají buď žehem, nebo ho ukládají do země. Na hrobě nasypávají mohylu a pořádají rozličné závody, při nichž jsou vypisovány velmi vysoké ceny, jako tomu bývá při hrách. Takové jsou tedy thrácké pohřby.

[9] Pokud jde o krajiny na sever od této země, nedovede nikdo s určitostí říci, jací lidé tam bydlí. Zdá se, že končiny hned za řekou Istrem jsou pusté a neschůdné. Jen tolik jsem se mohl doptat, že za Istrem bydlí lidé nazývaní Sigynnové. Prý se oblékají jako Médové. Koně mají po celém těle chlupaté, s hřívou na pět prstů dlouhou, malé a tuponosé, které člověka neunesou. Když je však zapřáhnou do vozu, jsou prý velmi rychlí. Proto prý tamní domorodci jezdí na vozech. Jejich hranice se táhnou až blízko k Venetům u moře Jaderského. Tvrdí o sobě, že pocházejí z Médie. Jak tam však mohli z Médie přijít, nedovedu říci. Jistě to asi trvalo velmi dlouho.

Ligyové, kteří sídlí nad Massalií, nazývají jménem Sigynnů obchodníky; na Kypru se tak zase říká kopím.

[10] Thrákové vypravují, že se krajina za Istrem hemží včelami a kvůli nim prý není možno proniknout dále. Mně se ovšem toto jejich tvrzení nezdá pravděpodobné. Tahle zvířátka jsou přece zimomřivá a myslím, že severní končiny jsou neobyvatelné právě pro chladno. Takové věci se

tedy vypravují o té zemi, jejíž přímořské kraje podrobil Megabazos Peršanům.

[11] Hned jak Dareios překročil co nejrychleji HellésPont a dorazil do Sard, vzpomněl si na to, jak dobře mu Histiaios milétský posloužil a jak dobrou radu mu dal mytilénský Kóés. Dal je oba povolát do Sard a vyzval je, aby si něco přáli. Histiaios byl již vládcem v Milétu, a proto netoužil po další vládě. Požádal tedy o místo jménem Myrkinos v krajině édónské, neboť měl v úmyslu založit tam město, a obdržel je. Kóés však nebyl vládcem, nýbrž prostým občanem, a vyžádal si tedy vládu nad městem Mytiléné. Oba dosáhli svého a odebrali se ujmout se držení svých darů.

[12] Příhoda, které se stal svědkem, přiměla Dareia k rozhodnutí, aby dal rozkaz Megabazovi přestěhovat Paiony z Evropy do Asie, jakmile je podrobí. Když se Dareios vrátil do Asie, přišli do Sard Pigrés a Mantýés, mužové Paionští, kteří usilovali o vládu nad Paiony, a přivedli s sebou svou sestru, dívku vysoké postavy a krásnou. Vyčkali, až Dareios zasedl na Lydském předměstí, a učinili toto: Vystrojili sestru co nejlépe a poslali ji pro vodu se džbánem na hlavě. Cestou předla len a vedla koně za uzdu, kterou měla zavěšenu na paži. Jak žena přešla, bylo to Dareiovi nápadné. Ženino chování totiž neodpovídalo zvyklostem ani perským, ani lydským, ani žádným asijským. Vzbudilo to jeho zvědavost a poslal za ní několik kopiníků, aby dali pozor, co bude žena s koněm podnikat. Ti ji zpovzdálí následovali. Když přišla žena k řece, napojila nejprve koně, potom naplnila džbán vodou a vracela se stejnou cestou se džbánem vody na hlavě, vedouc koně na paži a točíc vřetenem.

[13] Dareios se podivil jak tomu, co uslyšel od kopiníků, tak tomu, co sám viděl, jak se žena chová, a poručil, aby ji k němu přivedli. Když přišla, doprovázeli ji i její bratři, kteří přihlíželi zblízka tomu, co se dalo. Na Dareiovu otázku, odkud žena je, odpověděli mladíci, že jsou Paionové a ona že je jejich sestra. Na to se Dareios tázal, kdo jsou to vlastně ti Pajonové a kde vůbec bydlí a co oni sami přišli v Sardech pohledávat. Na to oni prohlašovali, že prý se mu přišli poddat a že prý se Paionie rozkládá nad řekou Strýmonem, Strýmón že je nedaleko od HellésPontu a Paionové prý pocházejí od Teukrů, přestěhovaných z Tróje. Toto všechno mu vyprávěli a on se také ptal, zda jsou u nich všechny ženy tak pilné. I to mu ochotně potvrdili, že tomu tak je. Vždyť kvůli tomu to všechno nastrojili.

[14] Nato dal Dareios napsat dopis Megabazovi, kterého nechal v Thrákii jako vojevůdce, a přikázal mu, aby vypudil Paiony z jejich sídel a aby je k němu přivedl i s dětmi a ženami. S poselstvím ihned odjel jízdní posel k Helléspontu. Přeplavil se na druhou stranu a odevzdal dopis Megabazovi. Ten si jej přečetl, opatřil si průvodce z Thrákie a táhl do Paionie.

[15] Když se Paionové dověděli, že proti nim táhnou Peršané, sebrali se a vytáhli k moři, protože se domnívali, že se tam dostanou perským útočníkům na kobytku. Paionové totiž měli v úmyslu zadržet postup Megabazova vojska, Peršané se však dověděli o tom, že se Paionové shromáždili, aby zabránili vpádu od moře, a protože měli průvodce, dali se cestou přes hory. Aniž o nich Paionové zvěděli, vpadli do jejich měst, zatímco muži byli pryč. To se jim snadno podařilo, když onou cestou pronikli. Jakmile se Paionové dověděli, že jsou města ztracena, ihned se všichni rozutekli domů a vzdali se Peršanům. Tak se stalo, že byli z Paionů Siropaionové, Paioplové a obyvatelstvo krajiny až po jezero Prusias vypuzeni ze svých sídel a přestěhováni do Asie.

[16] Megabazos však vůbec nepodrobil obyvatelstvo, sídlící v horách Pangaiských, ani v okolí města Doberu, ani Agriány a Odomanty, ani končiny okolo samotného jezera Prasiady. Pokusil se sice podmanit i obyvatele žijící na jezeře, ale bezvysledně. Uprostřed jezera totiž stála roubená lešení na vysokých kolech a příchod k nim byl z pevné země jen po jedné úzké lávce. Kůly pod lešeními kdysi postavili všichni občané společně a od té doby je stavějí podle tohoto pravidla: Opatřují je z pohoří, nazvaného Orbélos, a kdo se žení, postaví za každou ženu tři kůly. Mívají totiž všichni značný počet žen. Bydlí tím způsobem, že každý má na lešení svou chatrč, ve které žije, opatřenou padacími dveřmi v lešení směrem dolů k hladině jezera. Malé děti přivazují šňůrou za nohu z obavy, aby nespadly. Koně a tažný dobytek, který mají, krmí rybami, jichž je tam takové množství, že kdykoli otevřou padací dveře a spustí na provaze prázdný košík do vody, za malou chvíli jej vytáhnou plný ryb. Jsou to dva druhy ryb, jedněm říkají papraky, druhým tilony.*

[17] Porobené Paiony odváděli Peršané do Asie. Megabazos pak po porážce Paionů vyslal posly do Makedonie. Bylo to sedm Peršanů, kteří byli po něm ve vojsku nejvznešenější. Poslal je k Amyntovi, aby vyžádali pro Dareia zemi a vodu. Od jezera Prusias je do Makedonie velmi blízko. Nejprve se přijde od jezera k dolu, ze kterého později těžil Alexandros denně talent stříbra, za dolem se přejde hora jménem Dysóros a jsme v Makedonii.

[18] Když tedy tito perští vyslanci dorazili k Amyntovi, a když obdrželi u něho audienci, žádali od něho zemi a vodu pro krále Dareia. Amyntás obojí poskytl a vyzval je k uzavření pohostinného přátelství. Dal vystrojit velkolepou hostinu a choval se k Peršanům velmi přívětivě. Když seděli po hostině u vína, pravili Peršané: „Milý makedonský hostiteli, u nás Peršanů je obyčej, když pořádáme velkou hostinu, že s námi zasedají také souložnice a manželky. Když jsi nás tak ochotně přijal a nádherně nás hostíš a i králi Dareiovi jsi poskytl zemi a vodu, přijmi i náš obyčej.“

Nato Amyntás odpověděl: „Takový obyčej, Peršané, u nás není, u nás zůstávají muži a ženy odděleně. Stali jste se však našimi pány, a když si to přejete, budiž vám vyhověno i v tom.“ Po těch slovech poslal Amyntás pro ženy. Ženy na zavolání přišly a usedly v řadě naproti Peršanům. Když Peršané viděli, že jsou ženy pěkné, pravili Amyntovi, že není nijak moudré, co se právě stalo. Lépe prý by bylo, kdyby byly ženy vůbec nepřišly, než když přišly a místo aby přisedly k nim, usedly naproti a tak působily bolest jejich očím. Amyntovi nezbylo než poručit ženám, aby k nim přisedly. Ženy uposlechly a Peršané, kteří byli již hodně podnapilí, jim sahalí na prsy a někteří se je pokoušeli i líbat.

[19] Když to Amyntás viděl, zachoval klid, ačkoli mu to bylo velmi proti mysli, protože měl z Peršanů veliký strach. Amyntův syn Alexandros byl při tom a viděl to. Byl to mladý muž, nezkažený, a nemohl se již zdržet, protože to těžce snášel; řekl Amyntovi:

„Učiň ústupek svému věku, otče, a jdi si odpočinout, nezůstávej při té pitce. Já tu zůstanu a zařídím pro hosty vše potřebné.“

Amyntás pochopil, že má Alexandros něco za lubem proti Peršanům a pravil: „Myslím, že chápu, synu, co máš ve svém hněvu na mysli. Chceš mě poslat pryč a udělat něco hrozného. Prosím tě však, abys proti těmto mužům nic nezačínal. Mohl bys nás zničit. Přihlížej s klidem tomu, co dělají. Poslechnu tě však a odejdu.“

[20] Jakmile po této prosbě Amyntás odešel, pravil Alexandros Peršanům:

„Tyto ženy můžete, vážení hosté, beze všeho mít, i kdybyste chtěli se všemi spát nebo mít jen některé, jen si řekněte. Teď už je skoro čas jít na lože a vidím, že jste si pěkně popili; je-li vám to tedy milé, propusťte tyto ženy, aby se mohly umýt a vrátit k vám zpátky čisté.“

Peršané s jeho slovy projevíli souhlas. Jakmile ženy vyšly, poslal je Alexandros do ženské části paláce a sebral stejný počet mladíků hladkých lící, oblékl je do ženských šatů, dal jim dýky a zavedl je dovnitř. Při tom řekl Peršanům:

„Myslím, Peršané, že jsme vás pohostili co nejdokonaleji. Dali jsme vám vše, co máme, a všechno, co jsme mohli sehnat. Jako největší poctu ze všeho vám nabízíme své matky a sestry, abyste poznali nad slunce jasněji, jak si vás po zásluze vážíme. Oznamte svému králi, který vás poslal, jak dobře vás pohostil jeho řecký místodržitel v Makedonii u stolu i v loži.“ Po těch slovech posadil Alexandros ke každému Peršanu jednoho Makedonce za ženu přestrojeného. Ti pak, jakmile se jich Peršané pokoušeli dotknout, je probodli.

[21] Tak Peršané osudně zahynuli i se vším svým služebnictvem. Měli totiž s sebou i vozy a služebníky a mnoho zavazadel. To všechno i s nimi se všemi zmizelo. Peršané po nedlouhém čase začali po těch lidech usilovně pátrat, ale Alexandros je obratně zadržel. Dal veliké dary a svou sestru jménem Gygaia Peršanu Bubarovi, který byl velitelem oddílu, pověřeného hledáním zmizelých. Tím způsobem byla smrt těch Peršanu zahlazena a ututlána.

[22] Že jsou tito potomci Perdikkovi Řeky, jak také sami tvrdí, o tom jsem i já přesvědčen a také o tom v dalším výkladu podám důkaz. Že to jsou Řekové, to konečně uznali i pořadatelé olympijských her. Když se totiž Alexandros chtěl zúčastnit závodů a dostavil se za tím účelem na závodistiště, postavili se proti tomu ostatní řečtí závodníci a říkali, že účast na závodech není dovolena barbarům, nýbrž jen Řekům. Když však Alexandros dokázal, že je původem z Argu*, byl uznán za Řeka a pro běh ve stadiu byl vylosován hned v první skupině. Tak nějak se ty věci udály.

[23] Megabazos s Paiony dorazil k Hellésponu, přepravil se na druhou stranu a přišel do Sard. Zatím již Histiaios Milétský budoval hradby na místě, které si vyžádal jako dar od Dareia za odměnu, že uhájil lodní most. To místo je u řeky Strýmonu a nazývá se Myrkinos. Když se Megabazos dověděl, co Histiaios podniká, pospíšil s Paiony co nejrychleji do Sard a řekl Dareiovi:

„Co jsi to, králi, učinil, že jsi dovolil nebezpečnému a chytrému Řekovi založit město v Thrákii, kde jsou lesnatá pohoří s nadbytkem dříví vhodného pro stavbu lodí a na zhotovení vesel, kde jsou doly na stříbro, kde bydlí v okolí velké množství Řeků a mnoho barbarů, kteří

budou ve dne v noci konat to, co on jim přikáže, jestliže si ho učiní svým vůdcem! Zaraz to tomu člověku, abys nemusel vést válku na vlastní půdě. Učiň tomu přítrž tím, že ho k sobě zdvořile obešleš. Jakmile se ho zmocníš, postarej se, aby se již nikdy nedostal mezi Řeky.“

[24] Těmi slovy Megabazos Dareia brzy přesvědčil, že dobře předvídá, co by se mohlo stát. Dareios potom poslal do Myrkinu poselství, v němž pravil: „Toto ti praví, Histiaie, král Dareios: Když o tom uvažuji, shledávám, že se mnou a s mými záležitostmi nikdo nesmýšlí lépe než ty. Přesvědčil jsem se o tom nikoli ze slov, nýbrž z činů. Mám nyní v úmyslu vykonat veliké věci. Určitě přijed', abych se s tebou mohl poradit.“ Histiaios těm slovům uvěřil. Kladl si za velikou čest, že se stal královým rádcem, a odebral se do Sard.

Když tam přišel, pravil mu Dareios: „Poslal jsem pro tebe, Histiaie, z těchto důvodů: Když jsem se tak kvapně vrátil ze země skythské a když ty ses mi ztratil z očí, nic mně zkrátka tak nescházelo, jako s tebou se vídat a rozmlouvat, protože nade všechno bohatství je třeba si vážit přítele, který je rozumný a je člověku nakloněn. Vím dobře, že jsi v mých záležitostech obojí dokázal. Dobře jsi učinil, že jsi přišel. Dávám ti tento návrh: Nech Milét Milétem a opusť i nově založené město v Thrákii a pojd' se mnou do Sús. Co je mé, bude i tvé, budeš mým společníkem a rádcem.“

[25] Toto pravil Dareios a zanechav svého bratra z otcovy strany Artaferna v Sardech jako místodržitele, odejel spolu s Histiaiem do Sús. Velitelem přímořských oddílů ustanovil Otana. Jeho otec Sisamnés byl královským soudcem a král Kambýsés jej dal popravit a stáhnout mu celou kůži, protože za úplatek vydal nespravedlivý rozsudek. Z jeho stažené kůže dal nařezat řemeny a potáhnout jimi křeslo, na kterém jako soudce sedával. Když se tak stalo, ustanovil Kambýsés místo Sisamna, kterého dal popravit a sedřít, za soudce Sisamnova syna a uložil mu, aby pamatoval na to, na jakém křesle při souzení sedí.

[26] Tento Otanés, který sedával na onom křesle, se tehdy stal nástupcem Megabazovým ve velení. Zmocnil se země Byzantské a Kalchédonské, dobyl Antandru v zemi Trójské, podrobil i Lampónion. S pomocí lodí, které dostal na Lesbu, obsadil i Lémnós a Imbros, na nichž obou tenkrát ještě sídlili Pelasgové.

[27] Obyvatelé Lémnu statečně bojovali a dost dlouho se bránili, ale špatně to s nimi dopadlo. Nad těmi, kteří z nich zůstali naživu, ustanovili Peršané za místodržitele Lykaréta, bratra krále na Samu Maiandria.

Lykarétos pak vládl na Lémnu až do smrti. – – – * Důvod k tomu byl tento: všechny zotročil a podrobil. Některé obviňoval, že zběhli z výpravy proti Skythům, jiné zase, že loupežně napadali Dareiovo vojsko, když se ze Skythie vracelo.

[28] Toho všeho docílil vojenskými výpravami. Zakrátko byl konec nesnází. Začaly však pro Ióny nové pohromy způsobené Naxem a Milétem. Jednak byl tehdy Naxos jedním z nejbohatších ostrovů, jednak i Milétos sám v téže době dospěl k velkému rozkvětu, takže byl vsutku perlou Iónie. Předtím po dobu dvou generací velice trpěl vnitřními spory, až konečně Parští udělali pořádek. Ty si totiž Milétští vybrali ze všech Řeků za rozhodčí.

[29] Parští je smířili tímto způsobem: Když přišli jejich nejvznešenější mužové do Miléta, viděli, že jsou Milétští skoro úplně na mizině. Řekli jim, že si chtějí prohlédnout jejich polnosti. To také učinili a prošli celé milétské území. Jakmile někde spatřili na obdělávané půdě dobře opatřené pole, poznamenali si jméno jeho vlastníka. Na celém území jich našli málo. Vrátili se co nejrychleji do města, svolali shromáždění všeho lidu a za správce obce určili ty, jejichž pole shledali v pořádku. Prohlásili, že jsou toho mínění, že i o veřejné věci budou tak pečovat, jako o vlastní. Ostatním pak Milét'anům, kteří se až dosud svářili, přikázali, aby jich byli poslušní.

[30] Takovým způsobem zavedli Parští mezi Milét'any pořádek.

Nepokoje v Iónii vzešly tehdy z oněch měst takto: Část bohatých občanů uprchlá z Naxu před lidovou bouří a na útěku přišli do Miléta. Místodržcím v Milétu byl tenkrát Aristagorás, syn Molpagorův, švagr a synovec Histiaia, syna Lysagorova, kterého držel Dareios v Súsách. Vládcem v Milétu byl totiž Histiaios a právě v tu dobu, kdy přišli do Miléta jeho dřívější hostinní přátelé z Naxu, dlel v Súsách. Po příchodu do Miléta prosili uprchlíci z Naxu Aristagora, aby jim poskytl nějakou vojenskou moc, aby se mohli vrátit domů. Aristagorás sice uvážil, že se stane pánem na Naxu, jestliže se uprchlíci vrátí s jeho pomocí, ale ač se tvářil, jako by chtěl pomoci Histiaiovým hostinným přátelům, pronesl k nim tuto řeč:

„Sám nejsem s to poskytnout vám tak velkou moc, abych vás mohl uvést zpátky proti vůli těch, kteří mají v moci město Naxos. Pokud vím, mají na Naxu osm tisíc těžkooděnců a mnoho válečných lodí. Vynasnažím se však, jak nejlépe umím. Mám na mysli toto: Artafernés je můj přítel. Tento Artafernés je syn Hystaspův, bratr krále Dareia, a je

velitelem všech přímořských oddílů v Asii. Ten má veliké vojsko a mnoho lodí. Myslím, že tento muž učiní to, co by se nám mohlo hodit.“

Když to uprchlíci z Naxu uslyšeli, naléhali na Aristagoru, aby učinil vše, co bude moci. Ukládali mu, aby slíbil Artafernovi dary a úhradu nákladů na vojsko, že to sami zaplatí. Pevně doufali, že obyvatelé Naxu učiní všechno, co oni jim přikážou, jakmile se tam objeví, a že se stejně zachovají i ostatní ostrované. Z Kykladských ostrovů totiž dosud žádný Dareiovi nepodléhal.

[31] Když přišel Aristagorás do Sard, řekl Artafernovi, že sice ostrov Naxos nevyniká rozlohou, že však je krásný a bohatý a blízko íonského pobřeží. Je tam hodně peněz i otroků. „Do té země se určitě s vojskem vyprav a uveď do ní zpět ty, kteří odtamtud utekli. Když to podnikneš, mám jednak pro tebe k dispozici veliké peníze, nemluvě o nákladech na vojsko, neboť je spravedlivé, abychom náklady nesli my, kdo věc prosazujeme. Jednak získáš pro krále ostrovy, a to jak samotný Naxos, tak i ostrov na něm závislé, jako Paros, Andros a ostatní, kterým se říká Kyklady. Z tohoto opěrného bodu snadno můžeš zaútočit na Euboi, ostrov veliký a bohatý, nemenší, než je Kypr, a bez námahy se ho zmocníš. Na všechny ty ostrovy stačí sto lodí.“

Artafernés na to odpověděl: „Tvé rady pro královský dům jsou výborné a všechny tvé návrhy jsou dobré, kromě počtu lodí. Místo jednoho sta jich bude z jara připraveno dvě stě. Je však potřeba, aby tohle všechno schválil také král.“

[32] Když to Aristagorás vyslechl, byl velice potěšen a odejel zpět do Miléta. Artafernés pak poslal zprávu do Sus a vyložil králi návrhy Aristagorovy. Dareios je schválil a Artafernés začal připravovat dvě stě válečných lodí a ovšem také početné vojsko, složené z Peršanů a dalších spojenců. Za vojevůdce ustanovil Peršana Megabata z rodu Achaimenovců, s svého a Dareiova příbuzného, jehož dceru si později vzal Spartan Pausaniás, syn Kleombrotův – pokud je tahle historka pravdivá –, protože měl tisíc chutí stát se vládcem Řecka. Po ustanovení Megabatově vojevůdcem odeslal Artafernés vojsko Aristagorovi.

[33] Megabatés sebral z Miléta Aristagoru s vojskem íonským a uprchlíky z Naxu a plul jakoby směrem k Hálléspontu. Když se však dostal k Chiu, zakotvil lodi v Kaukasech, aby se odtamtud přeplavil na Naxos, jakmile zavane severní vítr. Tato výprava však obyvatelům Naxu mnoho neuškodila. Stala se totiž tato příhoda: Megabatés kontroloval hlídky na lodích a zjistil, že na jedné lodi myndské hlídka není.

Rozhněval se a poručil svým kopiníkům, aby mu přivedli velitele té lodi, jmenoval se Skylax. Dal ho svázat a vstrčit do otvoru pro veslo tak, že měl hlavu venku a tělo uvnitř. Kdosi oznámil Aristagorovi, že byl Skylax svázán a že Megabatés tím potupil jeho myndského pohostinného přítele. Aristagorás přišel a snažně Peršana žádal, aby dal Skylakovi milost, a když ničeho nedosáhl, šel a sám ho vyprostil.

Když se o tom dozvěděl Megabatés, hrozně se rozzlobil a prudce to Aristagorovi vyčetl. Ten však odpověděl: „Co je ti po těchto věcech? Což tě Artafernés neposlal, abys mne byl poslušen a plul, kam já ti přikáži? Co vlastně chceš?“ To mu řekl Aristagorás. Megabata to rozzuřilo, a hned jak nastala noc, poslal jednu loď na Naxos a mužstvu rozkázal, aby obyvatelům zvěstovali všechno, co se proti nim chystá.

[34] Na Naxu zatím ještě vůbec netušili, že je tato výprava namířena proti nim. Když však byli zpraveni, ihned snesli všechno z polí dovnitř městských hradeb a přichystali se na obležení. Co nejrychleji se zásobili potravinami a nápoji a I tak se připravili na nastávající válku. Když pak Peršané pluli s loďmi z Chiu na Naxos, narazili na obranu a čtyři měsíce město obléhali. Když Peršané spotřebovali všechny peníze, i které s sebou přivezli, a kromě toho i Aristagorás mnoho utratil a obléhání si vyžádalo další a další náklady, postavili pro uprchlíky opevněné ležení a se ztrátami odpluli k pevnině.

[35] Aristagorás nemohl dodržet slib daný Artafernovi. Nadto ho tížily náklady na vojsko, jejichž náhradu Peršané požadovali, a znepokojovaly ho ztráty, které vojsko utrpělo, i roztržka s Megabatem. Měl strach, aby nepřišel o vládu nad Milétem. Z obav nad tím vším uvažoval, zda by neměl od Peršanů odpadnout. Ve stejnou dobu přišel také ze Sús od Histiaia otrok s popsanou hlavou a radil Aristagorovi, aby se od krále odtrhl. Když chtěl Histiaios Aristagoru vyzvat, aby se vzbouřil proti králi, nemohl to nijakým způsobem udělat bezpečněji, protože cesty byly střeženy. Nejvěrnějším ze svých otroků ostříhal vlasy na hlavě, vytetoval mu zprávu do kůže a vyčkal, až mu vlasy narostou. Jakmile vlasy narostly, poslal ho do Miléta a nic jiného mu neuložil, než aby ihned po příchodu požádal Aristagoru, aby mu ostříhal vlasy a podíval se mu na hlavu. Písmo, jak jsem již dříve řekl, obsahovalo výzvu ke vzpouře. Histiaios to udělal proto, že svůj nucený pobyt v Súsách považoval pro sebe za velké neštěstí. Kdyby došlo ke vzbouření, pevně doufal, že mu bude povoleno odebrat se k moři. Dospíval totiž k názoru, že se do Miléta již nikdy nedostane, jestliže se toto město nevzbouří.

[36] Když to Histiaios důkladně uvážil, posla odeslal. Všechny ty události se Aristagorovi přihodily najednou. Radil se se svými přívrženci a oznámil jim jak svůj vlastní úmysl, tak i výzvu, která přišla od Histiaia. Všichni ostatní byli stejného mínění a radili ke vzpouře, jen dějepisec Hekataios byl od počátku proti tomu, aby se proti perskému králi začala válka. Poukazoval na všechny národy, jimž Dareios vládl, a na jeho moc. Když je nepřesvědčil, radil dále, aby se postarali o to, aby byli pány na moři. Jinak prý po zralé úvaze nenahlíží, že by ke vzpouře vůbec mohlo dojít. Je prý přece jasné, že je síla Milétanů slabá. Kdyby se však zmocnili chrámového pokladu v Branchidách, který tam obětoval lidský král Kroisos, měl by velkou naději, že se jim moře opanovat podaří. Tím způsobem budou sami moci těch peněz použít a nepřítel se jich nezmocní. Onen poklad byl veliký, jak jsem vylíčil v první knize.

Toto mínění nezískalo převahu. Usnesli se pouze, že se vzbouří. Jeden z nich měl odplout do Myúnta k loďstvu, které tam kotvilo po návratu od Naxu, a pokusit se zajmout vůdce té výpravy, kteří se zdržovali na lodích.

[37] Za tím účelem poslali Iatragora a ten se lstí zmocnil Oliata, syna Ibanólia z Mylasy, Histiaia, syna Tymneova z Termery, Kóa, syna Erkandrova, jemuž Dareios daroval Mytilénu, Aristagora, syna Hérakleida z Kýmé, a četných jiných. Takto překročil Aristagorás k otevřené vzpouře a všemi prostředky pracoval proti Dareiovi. Nejprve se naoko vzdal vlády a vyhlásil v Milétu svobodu, aby se tím raději Milétané spolu s ním vzbouřili. Totéž pak učinil i v celé Iónii. Některé vládcy vypudil a ty, které zajal na lodích, s nimiž táhl proti Naxu, vydal každého té obci, ze které pocházel, aby se městům zavděčil.

[38] Mytilénští, hned jak Kóa převzali, vyvedli ho za město a ukamenovali. Kymští svého vládce poslali do vyhnanství, tak učinila i většina ostatních. Tím nastal ve městech konec samovládám. Když takto Aristagorás Milétský vládce odstranil, vyzval každou obec, aby si ustanovila svého vojevůdce, a potom sám odplul jako vyslanec na válečné trojveslici do Lakedaimonu. Potřeboval totiž sehnat nějakého opravdu mocného spojence.

[39] Spartský král Anaxandridés, syn Leontův, už tehdy nevládl, byl již po smrti. Králem byl syn Anaxandridův Kleomenés, ne ovšem proto, že by se k tomu byl hodil, nýbrž pro svůj rodový původ. Anaxandridés totiž měl za ženu dceru své sestry, a ač si to přála z celého srdce, přece neměli děti. Když tomu tak bylo, zavolali si ho k sobě eforové a řekli

mu: „Když ty se o to nestaráš, musíme se postarat my, aby nevymřel rod Eurysthenův. Máš sice manželku, ale když ti nerodí děti, propuť ji a ožeň se s jinou, tím se Spartánům zavdčíš.“ Anaxandridés odvětil, že nic takového neučiní a že jejich radu nepovažuje za dobrou. Když po něm chtějí, aby zapudil ženu, která se proti němu neprovinila, a aby si vzal jinou, v tom že je neposlechne.

[40] Nato eforové a rada starších po poradě navrhli Anaxandridovi toto: „Když vidíme, jak lpíš na své manželce, učiň tedy toto a neprotiv se tomu, aby nemuseli Spartané proti tobě zakročít jinak: nežádáme na tobě, abys propouštěl ženu, kterou máš. Zachovej jí svou přízeň zcela tak jako dosud, ale vezmi si k ní ještě druhou ženu, která ti bude rodit děti.“

Na tento jejich návrh Anaxandridés přistoupil a měl od té doby dvě ženy a obýval dva příbytky, což ve Spartě vůbec není zvykem.

[41] Za krátký čas druhá manželka porodila onoho Kleomena a tak přivedla na svět Spartánům následníka trůnu. V téže době došlo k tomu, že otěhotněla i první žena, která byla až dosud neplodná. Když se o tom dověděli příbuzní druhé manželky, tropili povyk, že to jen předstírá, že se jen vychloubá, protože hodlá podvrhnout cizí dítě. Prohlašovali to za neslýchanou věc. Eforové tedy, aby zjistili, jak tomu opravdu je, usedli okolo ní, když přišel její čas, a střežili ji. Ona pak porodila Dóriea, brzy nato Leonidu a krátce po něm Klembrota. Tvrdí se také, že Kleombrotos a Leonidás byli dvojčata. Matka Kleomenova, druhá žena Anaxandridova, dcera Prinétada, syna Démarmenova, již další děti neměla.

[42] Říká se, že Kleomenés nebyl svého rozumu mocen, ba dokonce, že byl šílený. Dórieus naopak vynikal nad všechny své souvěkovce a vytkl si za cíl, že se sám stane králem na základě svých schopností. Tak smýšlel, a když Anaxandridés zemřel a Lakedaimonští podle zákona ustanovili za krále nejstaršího Kleomena, nechtěl to snášet a nepovažoval za sebe důstojné podrobit se Kleomenovi jako králi. Vyžádal si lidi a vedl Spartány do ciziny založit město, aniž se v Delfách ptal na věštbu, ve které zemi by měl město založit, a aniž dodržel cokoli z platných obyčejů. Jak byl rozhořčen, namířil s loďmi do Libye. Jako průvodci mu sloužili občané z Théry. Když dorazil do krajiny kinypské, usadil se na nejkrásnějším místě v Libyi nad řekou. O tři roky později ho vypudili Makeové, Libyjci a Karthagiňané a on se vrátil na Peloponnésos.

[43] Tehdy mu právě poradil Anticharés z Eleónu podle věštev Láiových, že má na Sicílii založit město Hérakleion. Celý kraj okolo

Eryku prý náleží potomkům Héraklovým, protože jej sám Héraklés získal. Když to Dórieus uslyšel, ihned se odebral do Delf, aby si vyžádal věštbu, zda dobude země, do které má namířeno. Pýthia mu odvětila, že ano. Sebral tedy Dórieus lidi, s nimiž táhl do Libye, a odebral se do Itálie.

[44] Sybarit'ané vyprávějí, že se právě v té době chystali se svým králem Télydem na válečnou výpravu proti Krotónu. Krotónští z toho dostali strach a snažili se získat Dóriea za spojence, což se jim podařilo. Dórieus s nimi táhl proti Sybaridě a spolu s nimi jí dobyl. Takto to tvrdí Sybaritští, že to Dórieus a jeho lidé udělali. Krotónští však prohlašují, že si nikoho cizího nepozvali ke své válce proti Sybaritským kromě věštce Kallia z rodu Iamidova z Élidy. K tomu prý došlo takto: dostal se k nim na útěku před vládcem sybaritských Télyem, když mu nepříznivě dopadla oběť, konaná za zdar výpravy proti Krotónu. Takhle to vypravují Krotónští.

[45] Obě strany ke svým tvrzením podávají důkazy. Sybaritští uvádějí posvátný háj a chrám u vyschlého řečiště Krathidy, o němž tvrdí, že jej dal postavit Dórieus po dobytí města na počest Athény Krathijské; za největší důkaz pak pokládají, že Dórieus zemřel, protože se zahubil tím, že jednal proti věštbě. Kdyby se byl do ničeho nepletl a vykonal to, kvůli čemu se vydal na výpravu, byl by jistě dobyl země erycké, byl by si ji i udržel a nebyl by přišel o život s celým svým vojskem. Krotónští zase poukazují na to, že Kalliás élidský dostal mnoho krásných statků v zemi krotónské, které ještě i za mých časů drželi Kalliovi potomci, a že naproti tomu Dórieus ani jeho potomci nedostali nic. Kdyby se byl Dórieus zúčastnil války se Sybaridou, byl by jistě dostal mnohem víc než Kalliás. Takovéto důkazy tedy obě strany uvádějí a kdokoli si může vybrat, čemu chce věřit.

[46] S Dóriem vypluli i jiní spoluzakladatelé spartské kolonie: Thessalos, Paraibatés, Keleás a Euryleon. Když dorazili s celým loďstvem na Sicílii, byli poraženi a padli v bitvě s Foiničany a s obyvateli města Egesty. Živ se zachránil z nich jen Euryleon. Sebral zbytky vojska a zmocnil se Minóy, což byla kolonie města Selinúntu. Selinúntským pak pomohl osvobodit se od samovládce Peithagory. Když jej sesadil, sám se Selinúntu zmocnil a nějaký čas tam vládl. Selinúntští však proti němu povstali a zabili ho u Diova oltáře na náměstí, kam se utekl.

[47] Po boku Dóriově padl také Filippos, syn Butakidův z Krotónu. Byl zasnouben s dcerou Télya sybaritského a protože se sňatku sešlo, uprchl z Krotónu a odplul do Kyrény. Odtamtud se vypravil na vlastní válečné lodi, opatřené posádkou na vlastní náklad, a připojil se k Dóriovi. Byl olympijským vítězem a ve své době byl nejkrásnějším ze všech Řeků. Svou krásou dosáhl u Egěstských tolik, jako nikdo jiný. Nad jeho náhrobkem postavili chrám a přinášeli mu oběti.

[48] Takovým tedy způsobem přišel Dórieus o život. Kdyby se byl smířil s tím, že mu Kleomenés vládne jako král, a kdyby byl zůstal ve Spartě, byl by se možná stal králem v Lakedaimonu. Kleomenés totiž vládl krátce a zemřel bez mužských potomků. Zůstavil jen dceru jménem Gorgó.

[49] Aristagorás, vládce milétský, tedy přišel do Sparty v době, kdy tam vládl Kleomenés. Lakedaimonští vypravují, že si ke slyšení s sebou přinesl měděnou desku, na které byl vyryt celý okrsek zemský se všemi moři a se všemi řekami. Když došlo k jednání, řekl Aristagorás Kleomenovi: i „Nediv se, Kleomene, že jsem sem k tobě přišel s takovým spěchem, ale situace je taková: Iónové upadli do poroby a nejsou svobodni, což je veliká hanba a bolest nejen pro nás samotné, ale mimo jiné i pro vás, kteří jste mezi Řeky nejpřednější. Nyní, při řeckých bozích, osvobodte z otroctví Ióny, kteří jsou vašimi krevními bratry. Pro vás je taková výprava přece snadná, barbaři statečností nevynikají, kdežto vy jste ve válkách nad jiné udatní. Jejich zbraněmi jsou luky a krátké oštěpy, do bitev chodí v dlouhých, širokých kalhotách a se špičatými čepicemi, takže je snadno přemůžete. Obyvatelé na oné pevnině jsou tak bohatí, jako nikde jinde. Mají především i zlato, stříbro a měď, bohatě zdobené oděvy, tažný dobytek i otroky. Sami to můžete mít, jestliže se rozhodnete. Ukáži, jak ty národy vedle sebe sídlí. V sousedství Iónů obývají Lýdové. Jejich země je bohatá a mají veliké množství stříbra.“ Při těchto slovech ukázal na vyobrazení zemského okrsku, které si přinesl vyryté na desce. „Tady vedle Lýdů,“ pokračoval Aristagorás, „jsou na východ Frygové, ti mají velké množství dobytka a jejich země je nejúrodnější ze všech, které znám. S Frygy sousedí Kappadokové, které my nazýváme Syrý. S nimi hraničí Kilikové, kteří sídlí u tohoto moře, v němž je zde ostrov Kypros. Od Kiliků dostává král roční daň ve výši pěti set talentů. Vedle Kiliků jsou Arméni. I ti mají mnoho dobytka a vedle nich jsou v této zemi Matiénové. Na ně navazuje země jménem Kissia, v níž tady nad řekou Ghoaspem leží Súsy, kde má veliký král svůj dvůr a kde jsou pokladnice s jeho penězi. Dobudete-li

tohoto města, budete si moci troufat i s Diem v bohatství soutěžit. Zatím však svádíte bitvy o malý kousek země zdaleka ne tak bohaté a bez valného výsledku proti Messéňanům, kteří se vám v boji vyrovnají, nebo proti Arkadům a Argejským, u nichž nelze dobýt zlata ani stříbra ani trochu, aby to stálo někomu za to bít se a umírat. Mohli byste snadno ovládnout celou Asii a dáte přednost něčemu jinému?“ Tolik Aristagorás.

Kleomenés odpověděl: „Milý příteli z Miléty, rozhodnutí odkládám na třetí den.“

[50] Tolik o té věci tenkrát jednali. Když přišel určený den rozhodnutí a opět se sešli, zeptal se Kleomenés Aristagory, kolik dní cesty je od Iónského moře ke králi. Aristagorás, ač byl jinak chytrý člověk a nad Kleomena vynikal, v této věci ovšem udělal chybu. Bylo zajisté třeba neříkat pravdu, jestliže chtěl Spartany dostat do Asie, on však odpověděl, že ta cesta trvá tři měsíce. Když chtěl Aristagorás ještě něco o té cestě dodat, přerušil ho Kleomenés a pravil: „Příteli milétský, odejdi ze Sparty, ještě než slunce zapadne. Je holý nesmysl, co říkáš, když chceš Lakedaimonské zatáhnout tři měsíce daleko od moře.“

[51] Po těchto slovech odešel Kleomenés do svého domu. Aristagorás však vzal do ruky olivovou ratolest, a vstoupil za ním jako prosebník o ochranu a požádal jej, aby poslal pryč své dítě. Kleomenova dcera jménem Gorgó totiž byla u otce; bylo to jeho jediné dítě, staré osm nebo devět let. Kleomenés ho vyzval, aby řekl, co říci chce, a aby si dítěte nevšímal. Aristagorás tedy začal slibovat nejdříve deset talentů, jestliže mu splní to, co si přeje. Když Kleomenés odmítl, stupňoval Aristagorás svou nabídku až do padesáti talentů. Tu se ozvalo dítě: „Tatínku, ten cizinec tě podplatí, jestli odtud neodejdeš.“ Kleomenés byl rád, že mu jeho dítě toto připomnělo, a vzdálil se do jiné komnaty. Aristagorás ze Sparty odešel, aniž se mu již dostalo příležitosti blíže popsat cestu od moře do vnitrozemí ke králi perskému.

[52] S tou cestou se to má tak: všude jsou královské stanice a krásné útulky pro pocestné a celá cesta vede krajinou obydlenou a bezpečnou. Přes Lýdii a Frygii je na délce čtyřidevadesáti a půl parasang umístěno dvacet stanic. Za hranicemi Frygie vede cesta přes řeku Halys, u níž je průsmyk, kterým musí projít každý, kdo chce řeku překročit. U řeky stojí silná pevnost. Za řekou na cestě do Kappadokie až po hory v Kilikii je královských stanic osmadvacet na délce sto čtyř parasang. V kilických horách se musí projít dvěma průsmyky a okolo dvou posádek. Když se tudy projde, vede cesta přes Kilikii v délce patnácti a půl parasangy se

třemi stanicemi. Hranicí mezi Kilikii a Arménií je splavná řeka jménem Eufratés. Cesta Arménií je dlouhá šestapadesát a půl parasangy a je na ní patnáct stanic a jedna pevnost. Arménií protékají čtyři splavné řeky, které je nutno překročit. První je Tigris, druhá a třetí mají stejné jméno Zabatos, ačkoli jde o řeky různé, přitékající z různých stran. Jedna z nich pramení v Arménii a druhá v zemi Matiénů. Čtvrtá řeka má jméno Gyndés. Tuto řeku kdysi Kýros rozvedl do tří set šedesáti kanálů. Když se z Arménie přejde do země Matiénů, je čtyřiatřicet stanic na cestě, dlouhé sto sedmatřicet parasang. Za zemí Matiénů přijde země jménem Kissia, kde je až po řeku Choaspés jedenáct stanic na dvačtyřiceti a půl parasangách. I tato řeka je splavná a město Sús leží při ní. Na cestě ze Sard do Sús je tedy celkem sto jedenáct stanic a stejný počet útulků pro pocestné.

[53] Jestliže byla královská cesta parasangami dobře změřena a má-li jedna parasanga třicet stadií, čemuž skutečně tak je, pak je cesta ze Sard až ke královskému paláci, zvanému palác Memnonův, dlouhá třináct tisíc pět set stadií, což činí čtyři sta padesát parasang.* Urazí-li se denně sto padesát stadií, je na tu cestu třeba právě devadesát dní.

[54] Když tedy řekl Aristagorás Milétský Kleomenovi Lakedaimonskému, že cesta do vnitrozemí k perskému králi potrvá tři měsíce, řekl to správně. Chce-li to však někdo vědět ještě přesněji, mohu mu i v tom vyhovět. Musí se totiž připočítat i cesta z Efesu do Sard. Počítám, že od řeckého moře až do Sús (tak se totiž nazývá město Memnonovo) je celkem čtrnáct tisíc a čtyřicet stadií, neboť z Efesu do Sard je pět set čtyřicet stadií. Proto je ta tříměsíční cesta o tři dni delší.

[55] Když Aristagorás ve Spartě nepořídil, odebral se do Athén, které se tehdy právě zbavily samovládců. Když Aristogeitón a Harmodios, původem z vnitrozemské Gefyry, zabili Hipparcha, syna Peisistratova, bratra samovládce Hippia, onoho Hipparcha, který měl živý sen, upadli potom Athéňané na čtyři roky v porobu ne menší, nýbrž spíše horší než předtím.

[56] V noci před Panathénaiemi se Hipparchovi ve snu zdálo, že u něho stojí veliký a krásný muž a že k němu promlouvá tato záhadná slova:

„Vyřid', ó lve, s myslí pevnou, až přijde hodina zkázy; odplatě neujde ten, kdo křivdy rozséval kolem.“

Hned jak se rozednilo, předložil věc samozřejmě vykladačům snů, ale pak na sen zapomněl a zahájil slavnostní průvod, při kterém přišel o život.

[57] Obyvatelé Gefyry, z nichž pocházeli vrahové Hipparchovi, o sobě tvrdí, že pocházejí původně z Eretrie. Pátral jsem však po tom a zjistil jsem, že to byli Foiničané, z těch, kteří přišli s Kadmem do krajiny, nyní nazývané Boiótií. Sídli v části tanagerské, kterou obdrželi losem. Odtamtud byl Kadmův lid nejprve vypuzen od Argejských; tito Gefyrští byli opět vypuzeni od Boióťanů a obrátili se do Athén. Athéňané je přijali za své spoluobčany pod podmínkou, že se vzdají mnohých svých dosavadních obyčejů. O těch však nemíním vyprávět.

[58] Od Foiničanů, kteří přišli s Kadmem a z nichž pocházeli Gefyrští, se Řekové mnohému naučili, mimo jiné i písmu, které, jak myslím, dříve neznali. Nejdříve psali Řekové tak, jako všichni Foiničané, s postupem času však spolu s jazykem změnili i tvar písmen. V té době sídlili v krajinách okolo Foiničanů z Řeků ponejvíce Iónové a ti se písmu od Foiničanů naučili. Používali ho s malými změnami a nazývali je po právu foinickým, protože je do Řecka přinesli Foiničané. Také říkají Iónové odedávna knihám „kůže“, protože v nedostatku papyru používali kozích a ovčích kůží. Ještě za mých časů mnozí z barbarů na takové kůže píší.

[59] Sám jsem viděl Kadmovo písmo v chrámu Apollóna Isménského v Thébách v Boiótii vyryté na třech troj nožkách a podobalo se velice písmu iónskému. Jedna z třínožek má tento nápis:

„Amfitryón mne věnoval, zvítěziv nad Télebóy.“

Podle toho tedy troj nožka pochází z časů Láia, syna Labdakova, který byl synem Polydórovým a vnukem Kadmovým.

[60] Na druhé troj nožce se praví v hexametru:

„Skaios, zápasník pěstí, zvítěziv, obětoval mě nádhernou tobě, ó Apollo s jistotou zasahující.“

Skaios byl asi syn Hippokoontův. Je-li to tento, kdo trojnožku obětoval, a ne někdo jiný stejného jména jako syn Hippokoontův, žil za času Oidipa, syna Láiova.

[61] I třetí třínožka má nápis v hexametru:

„Třínožku Láodamás sám vládce obětoval ti, Apollóne bystrého zraku, nádherný kousek.“

Za vlády tohoto Laodamanta, syna Eteoklova, byli potomci Kadmovi Argejskými vypuzeni a uchýlili se k Enchelejským. Gefyrští však zůstali a ustoupili později před Boióťany do Athén. Postavili si tam chrámy, které nemají nic společného s ostatními chrámy athénskými a liší se ode všech, zvláště chrám Démétrý Achajské se svými mystériemi.

[62] Vyprávění o Hipparchově snu a o tom, odkud mají svůj původ Gefyrští, z nichž pocházeli vrahové Hipparchovi, mne zavedlo stranou. Je třeba, abych k tomu ještě doplnil, co jsem chtěl říci na začátku, jak se totiž Athéňané zbavili samo vládců. Samovládce Hippiás byl pro smrt Hipparchovu na Athéňany rozezlen. Athénský rod Alkmaiónovců, kteří byli od Peisistratovců vypuzeni, se pokusil spolu s ostatními uprchlíky z Athén navrátit se mocí, ale s nezdarem. Byli na hlavu poraženi při pokusu vniknout do Athén a osvobodit je. Proto opevnili Leipsydrion v horní části dému Paionie. Odtamtud strojili proti Peisistratovcům všemožné úklady. Od Amfiktyonů získali za plat právo vybudovat v Delfech chrám, který tam nyní stojí, ale tenkrát ještě nestál. Protože měli hodně peněz a protože odedávna požívali veliké vážnosti, postavili chrám daleko krásnější, než bylo v plánu. Podle smlouvy měl být chrám postaven z kamene tufového, ale oni dali postavit průčelí z parského mramoru.

[63] Athéňané tvrdí, že tito lidé za svého pobytu v Delfech podplatili Pýthii, aby uložila Spartánům, jakmile od nich někdo přijde, ať již v zájmu soukromém či obecném, aby Athény osvobodili. Když Lakedaimonským přicházela stále stejná věštba, poslali Anchimolia, syna Asterova, muže mezi spoluobčany váženého, s vojskem, aby Peisistratovce z Athén vypudil, přestože s nimi udržovali velmi dobré přátelství. Kladli totiž přání boží nad přání lidská. Výpravu poslali přes moře po lodích. Anchimolios přistál ve Faléru a vojsko vylodil.

Peisistratovci se o tom dověděli a přivolali si pomoc z Thessalie. Thessalští byli totiž jejich spojenci a k jejich žádosti se jednomyslně usnesli poslat tisíc jezdců podvedením svého krále Kinea z města Gonnu. Když tím získali Peisistratovci spojence, připravili se k boji tak, že vymýtili rovinu falerskou, aby byla sjízdná pro koně, a poslali proti táboru jízdu. Při přepadení pobila jízda velké množství Lakedaimonských a padl také Anchimolios. Zbytek zahnal zpátky na lodi. Tak byla odražena první výprava Lakedaimonských. Náhrobek Anchimoliův je v Alópeké v Attice, nedaleko od Hérakleia u Kynosarg.

[64] Nato vystrojili Lakedaimonští větší výpravu a poslali ji proti Athénám v Čele s králem Kleomenem, synem Anaxandridovým, jako vojevůdcem, nikoli však již po moři, nýbrž po souši. Jak vpadli do Attiky, srazila se s nimi nejprve thessalská jízda. Obrátili ji brzy na útěk, padlo jich přes čtyřicet. Ostatní bez průtahů odtáhli do Thessalie. Kleomenés dorazil do města spolu s těmi z Athéňanů, kteří chtěli být svobodni, a oblehl samovládce, kteří se uzavřeli za pelasgickými hradbami*.

[65] Lakedaimonským však by se bylo vůbec nepodařilo Peisistratovce dobýt, protože nebyli na obléhání připraveni a Peisistratovci byli dobře zásobeni jídlem a pitím. Po několikadenním obléhání tedy odtáhli zpět do Sparty. Stalo se však něco, co bylo pro jednu stranu zlé, pro druhou však vážilo víc než spojenci. Peisistratovci poslali své děti tajně ven ze země do bezpečí, ale byly chyceny. Když se toto stalo, zhatily se Peisistratovcům všechny plány a přistoupili na to, že do pěti dnů opustí Attiku, když jim za to budou děti vydány. Vystěhovali se potom do Sigeia nad řekou Skamandrem. V Athénách vládli šestatřicet let. I oni pocházeli původně z Pylu a byli potomky Néleovými, právě tak jako rody Kodrův a Melanthův, které se kdysi přistěhovaly do Athén a získaly tam hodnost královskou. Z toho důvodu také Hippokratés neopomněl dát svému synovi jméno Peisistratos podle Peisistrata, syna Nestorova.

Tak se Athéňané osvobodili od samovládců. Nejprve ještě povím, co podnikli nebo zažili pozoruhodného po svém osvobození až do doby iónského povstání proti Dareiovi a do příchodu Aristagora Milétského, který chtěl získat jejich pomoc.

[66] Athény byly již předtím město veliké, ale po vypuzení samovládců ještě vzrostly. Rozhodující moc měli dva lidé, Kleisthenés z rodu Alkmaiónovců, o němž se říká, že on to byl, kdo podplatil Pýthii, a Isagorás, syn Tissandrův, z rodu slavného, nicméně však o jeho předcích nedovedu nic říci. Jeho příbuzní obětují Diovi Karskému. Tito mužové se svářili o moc, a když Kleisthenés podléhal, začal se přátelit s lidem. Rozdělil Athéňany na deset fyl (předtím se dělili na čtyři), odstranil jejich jména, pocházející od Iónových synů Geleonta, Aigikorea, Argada a Hopléta a určil jména podle jiných héroů domácího původu s výjimkou Aianta, kterého přijal jako souseda a spojence, ač byl cizinec.

[67] Myslím, že toto Kleisthenés napodobil podle svého děda z matčiny strany, Kleisthena, samovládce sikyonského.

Když Kleisthenés Sikyonský válčil s Argejskými, jednak zakázal v Sikyónu soutěže pěvců v přednesu básní homérských, protože se v nich ponejvíce opěvují Argejští a Argos, jednak si usmyslel vypudit ze země Adrásta, syna Talaova, jehož svatyně stála a dosud stojí v Sikyónu na tržišti, a to proto, že pocházel z Argu. Přišel do Delf a žádal o věštbu, zda má Adrásta vypudit. Pýthia však odpověděla, že Adrástos je sikyonským králem, kdežto on je vrah.

Když mu to tedy bůh nedovolil, vrátil se domů a hledal způsob, jak dosáhnout, aby Adrástos odešel sám. Když myslel, že už to má, poslal vzkaz do Théb boiótských, že chce získat přátelství Melanippa, syna Astakova. Thébané souhlasili. Když Kleisthenés Melanippa získal, dal vyměřit posvátný okrsek hned vedle radnice a postavit tam mohutný chrám. Melanippa si Kleisthenés získal (i to je třeba uvést), protože byl úhlavním nepřítelem Adrásta, který zabil jeho bratra Mékista a švagra Tydea. Jakmile vyměřil posvátný okrsek, zastavil oběti a pocty pro Adrásta a přenesl je na Melanippa. Sikyonští však daleko raději uctívali Adrásta. Jejich země totiž kdysi patřila Polybovi a Adrástos byl synem Polybovy dcery. Když Polybos zemřel bez synů, odkázal vládu Adrástovi. Zkrátka Sikyonští ctili Adrásta a oslavovali jeho protivenství tragickými chóry, které zpívali nikoli k poctě Dionýsově, nýbrž Adrástově. Kleisthenés naopak dal zpívat chóry Dionýsovi, ale oběti dal konat Melanippovi.

[68] Takové věci podnikal proti Adrástovi, že i dórské fyly přejmenoval, aby neměly stejná jména v Sikyóně a v Argu. I v tom si ztropil ze Sikyonských šašky. Pojmenoval je totiž podle sviní a oslů a přidal k tomu jen koncovky, ovšem s výjimkou své fyly. Té dal jméno podle své vlády. Ti se tedy nazývali Vévodové, druzí pak Sviňáci, další Oslíci, jiní zase Volatí. Těchto názvů svých fyl používali Sikyonští jak za vlády Kleisthenovy, tak i po jeho smrti ještě šedesát let. Potom se však dohodli a změnili si názvy na Hyllejské, Pamfylské a Dymanaty a čtvrtou fylu pojmenovali podle Adrástova syna Aigialea a nazvali ji Aigialejskou.

[69] Takhle se tedy zachoval Kleisthenés Sikyonský. Kleisthenés Athénský byl synem dcery Kleisthena Sikyonského a měl po něm i jméno a jak se mi zdá, měl na Ióny svrchu. Aby Athéňané neměli stejné fyly jako Iónové, napodobil svého jmenovce. Jakmile získal dosud

utlačený lid athénský zcela na svou stranu, přejmenoval fyly a zvětšil jejich počet. Jmenoval deset fylarchů namísto dosavadních čtyř a rozdělil lid do deseti fyl. Tím, že si získal lid, měl velikou převahu nad svými protivníky.

[70] Isagorás, který tentokrát podlehl, však chystal odvetu. Povolal lakedaimonského Kleomena, který byl jeho hostinným přítelem od času obléhání Peisistratovců. Říkalo se, že měl Kleomenés poměr s Isagorovou manželkou. Nejdříve poslal Kleomenés do Athén hlasatele s rozkazem, aby Kleisthenés a s ním mnoho dalších Athéňanů odešli do vyhnanství, protože prý jsou stíženi klatbou. Učinil tak z návodu Isagorova, protože Alkmaiónovci a jejich straníci byli spoluviníky na oné vraždě, nikoli však Isagorás a jeho přátelé.

[71] Klatba byla na některé z Athéňanů uvalena z tohoto důvodu: Mezi Athéňany žil muž jménem Kylón, který byl olympijským vítězem. Tento člověk usiloval, aby se stal vládcem; zorganizoval si družinu lidí stejného věku a pokusil se dobýt Akropole. Když se jim útok nezdařil, usedli jako prosebníci k soše bohyně. Prytanové městských čtvrtí, kteří v té době spravovali Athény, je přiměli k tomu, aby povstali, zaručivše jim život. Alkmaiónovci však byli příčinou toho, že je Athéňané pobili. Stalo se to před obdobím Peisistratovým.

[72] Jakmile Kleomenés vzkázal, že má Kleisthenés a lidé stíženi klatbou odejít do vyhnanství, vytratil se Kleisthenés v tichosti sám. Zakrátko nato přibyl Kleomenés do Athén s nevelkou mocí a vypudil do vyhnanství sedm set rodin Athéňanů, které mu označil Isagorás. Potom se pokusil rozpustit radu a svěřil vládu třem stům straníkům Isagorových. Rada se však postavila na odpor a nechtěla uposlechnout, a proto se Kleomenés spolu s Isagorou a jeho straníky zmocnili Akropole. Ostatní Athéňané se sjednotili a dva dny je obléhali. Třetí den bylo sjednáno příměří a na jeho základě odešli ze země všichni Lakedaimonští. Kleomenovi se tím splnila věštba.

Když totiž vystoupil na Akropoli, maje v úmyslu se jí zmocnit, vstoupil do svatyně Athéniny, aby se pomodlil. Dříve však, než mohl projít dveřmi, vstala kněžka z trůnu a pravila: „Vrať se, cizince lakedaimonský, a nevstupuj do svatyně. Není dovoleno Dóřům sem přicházet.“ Kleomenés odpověděl: „Já přece nejsem Dór, ženo, nýbrž Achajec.“ Nevzal si z té věštby ponaučení, podnikl útok a byl s Lakedaimonskými vypuzen. Athéňané ostatní zajali a popravili, mezi

nimi i Timésitheia z Delf, o jehož hrdinských činech a odvaze bych mohl mnoho vyprávět.

[73] Tak skončili zajatci a Athéňané povolali zpátky Kleisthena a oněch sedm set rodin, které vypudil Kleomenés. Nato poslali posly do Sard, aby získali Peršany za spojence. Obávali se totiž, že dojde k válce s Lakedaimonskými a s Kleomenem. Když dorazili poslové do Sard a přednesli, co jim bylo uloženo, ptal se sardský místodržitel Artafernés, syn Hystaspův, kdo vlastně jsou a kde bydlí, že se ucházejí o spojení s Peršany. Když se to od poslů dověděl, odbyl je zkrátka tím, že s nimi uzavře spojení, jestliže poskytnou Athéňané králi Dareiovi zemi a vodu. Jestliže tak neučiní, ať si jdou po svých. Vyslanci věc uvážili a prohlásili, že tak učiní, protože jim záleželo na tom, aby ke spojení došlo. Po návratu domů bylo jim to však velice vyčítáno.

[74] Když se Kleomenés dověděl, jak jej Athéňané tupí slovy i skutky, sebral vojsko z celého Peloponnésu. Neřekl však, proti komu vojsko sbírá. Chtěl se Athéňanům pomstít a umínil si, že Isagoru učiní vládcem. Isagorás s ním totiž odešel z Akropole. S velikým vojskem vpadl Kleomenés do Eleusiny, Boióťané v dohodě s ním zabrali Oinoé a Hysiai, což byly nejvzdálenější obce attické, a na druhé straně pustošili attické území Chalkidové, kteří tam vpadli. Ačkoli byli Athéňané napadeni ze všech stran, rozhodli se, že se budou Boióťany a Chalkidy zabývat později, a obrátili zbraně proti peloponnéským, kteří byli v Eleusině.

[75] Když mělo dojít ke spojení vojsk pro bitvu, tu nejprve Korintští změnili své smýšlení a odešli, protože si uvědomili, že by nebojovali za spravedlivou věc. Po nich tak učinil Démaratos, syn Aristónův, druhý král spartský, který spolu s ním přivedl vojsko z Lakedaimonu a až dosud s Kleomenem neměl spory. Jako následek tohoto střetnutí byl ve Spartě vydán zákon, který nedovoloval, aby oba králové táhli s vojskem na výpravu. Až dosud táhli vždy společně. Bude-li jeden z nich vzdálen, zůstane doma i jeden z Tyndarovců; i ti totiž předtím chodili oba na výpravy, když byli povoláni.

Když tenkrát v Eleusině viděli ostatní spojenci, že jsou lakedaimonští králové rozdílného mínění a že Korintští opustili válečný šik, odebrali se také domů.

[76] Bylo to již počtvrté, co Dórové přišli do Attiky. Dvakrát vpadli válečně a dvakrát přišli pro dobro většiny Athéňanů. Poprvé tehdy, kdy také založili kolonii v Megarách. Tato výprava za vlády athénské krále

Kodra se asi právem počítá za první. Podruhé a potřetí, když přišli ze Sparty, aby vyhnali Peisistratovce, počtvrté tentokrát, když Kleomenés v čele peloponnéského vojska vpadl do Eleusiny. Byla to tedy čtvrtá výprava Dóřů proti Athénám.

[77] Když se tedy tato výprava neslavně rozešla, chtěli se Athéňané pomstít a vytáhli nejprve proti Chalkidům. Boiótští však přišli Chalkidům u průlivu euripského na pomoc. Jakmile viděli Athéňané, že Chalkidům přichází pomoc, rozhodli se zaútočit nejprve na Boióťany a teprve potom na Chalkidy. Utkali se s Boiótskými a porazili je na hlavu. Velmi mnoho jich pobili a sedm set jich zajali. Ještě téhož dne se Athéňané přeplavili na Euboji a srazili se i s Chalkidskými. I nad těmi zvítězili, usadili tam čtyři tisíce kolonistů a přidělili jim pozemky tamního jezdeckva. Chalkidští boháči se totiž nazývali jezdcí.

Chalkidské zajatce spolu se zajatými Boióťany spoutali a i podrželi ve vazbě. Po čase je propustili na svobodu za výkupné* dvou min. Okovy, kterými byli zajatci spoutáni, pověsili v Akropoli, kde byly ještě za mých časů. Visely na zdi, která byla opálena ohněm od Peršanů, naproti svatyni na západní straně. Desetinu výkupného obětovali bohyni, dali za ni pořídit měděné čtyřspřeží. Stálo po levé straně hned na začátku Propylají, jimiž se vchází na Akropolis. Byl na něm tento nápis:

„Synové athénští Chalkidské s Boióty zkrotili válkou, statečně odešli v boj, vítězně vedli si v něm. Železným poutem ztlumili tvrdě nepřátel pýchu. Z desátku Palladě zde čtyřspřeží postaveno.“

[78] Athéňané se nyní vzdávali. Je z toho patrné, že svoboda je věc užitečná nejen v jednom ohledu, nýbrž po všech stránkách. Dokud byli Athéňané pod vládou samovládců, nikdy neměli ve válce převahu nad svými sousedy, jakmile se však samovládci zbavili, dostali se na místo daleko nejpřednější. Je jasné i to, že se nijak nesnažili chovat statečně, dokud je k tomu nutil samovládce; jakmile však získali svobodu, snažil se každý, seč byl, vykonat co nejvíce, protože pracovali pro sebe.

[79] Tak se tedy Athéňané činili. Thébané zatím poslali do Delf a žádali boha o věštbu, protože se chtěli Athéňanům pomstít. Pýthia jim odpověděla, že pomsta není věcí jich samotných, a přikázala jim, aby předložili věc všemu lidu a získali si za spojence své nejbližší. Když se vyslanci vrátili z věštiny, přednesli Thébané věštbu shromážděnému lidu. Thébští vyslechli jejich řeč, dozvěděli se, že si mají získat za spojence své nejbližší a řekli: „Cožpak nejsou našimi nejbližšími sousedy Tanagerští, Korónští a Thespíjští? Ti nám přece vždycky v boji

stojí po boku a ve válce nám pomáhají. Proč máme s nimi uzavírat spojenectví? To snad přece není pravý smysl věštby.“

[80] Když nad tím uvažovali, ozval se kdosi z posluchačů: „Myslím, že už chápu, co nám chce věštba říci. Asópos prý měl dcery Thébu a Aiginu. Protože to byly sestry, myslím, že nám bůh radí, abychom si získali Aiginské, aby se stali našimi pomocníky.“ A protože se zdálo, že nikdo nepodá lepší návrh než tento, poslali ihned k Aiginským o spojenectví a pomoc, odvolávající se podle věštby na to, že jsou jejich nejbližší příbuzní. Aiginští slíbili, že jim k jejich žádosti pošlou na pomoc Aiakovce.

[81] Thébané ve spojení s Aiakovci začali válku, ale byli od Athéňanů tvrdě odrazeni. Poslali Aiakovce zase zpátky a žádali o vojsko. Aiginští se spolehli na své bohatství a měli na paměti své staré nepřátelství k Athéňanům. Proto na žádost Thébanů vytrhli proti Athéňanům, aniž jim vyhlásili válku. Zatímco Athéňané leželi v poli proti Boiótským, připruli s válečnými lodmi do Attiky, poplenili Faléron a mnoho obcí na pobřeží a způsobili tak Athéňanům veliké škody.

[82] Staré nepřátelství Aiginských proti Athéňanům mělo tento počátek: Epidaurským jejich pozemky nepřinášely žádnou úrodu. Požádali ve své nouzi o radu delfskou věštírnu. Pýthia jim přikázala postavit sochy bohyním Damii a Auxésii. Až je postaví, že se jim povede lépe. Epidaurští se dále ptali, zda mají sochy zhotovit z mědi nebo z kamene, ale Pýthia jim nedovolila ani jedno, ani druhé, ale určila, aby sochy zhotovili ze dřeva ušlechtilé olivy. Prosili tedy Epidaurští v Athénách, aby jim dovolili porazit olivový strom, protože se domnívali, že tamní olivy jsou nejposvátnější. Říká se však také, že za onoho času nebyly olivy nikde jinde než v Athénách. Athéňané jim slíbili vyhovět pod podmínkou, že budou každoročně přinášet oběti do svatyně Athény Poliady a Erechtheovi. Epidaurští na to přistoupili a dosáhli svého. Zhotovili a postavili sochy z olivového dřeva. Země jim začala rodit a oni plnili podmínky, k nimž se vůči Athéňanům zavázali.

[83] V tom čase a již i předtím byli Aiginští poddanými Epidaurských. I k soudu museli chodit do Epidauru, ať již jako žalobci nebo jako obžalovaní ve svých vzájemných sporech. Později však si postavili lodi a nevděčně od Epidauru odpadli. Znepřátelili se s nimi, a protože byli na moři silnější, působili jim mnoho škod. Tak jim také sebrali sochy Damie a Auxésie, odvezli si je a postavili ve vlastní zemi doprostřed svého území nazývaném Oié, vzdáleném od města asi tak dvacet stadií. Když je

tam postavili, uctívali je obětmi a posměšnými chóry v ženských šatech. Pro každé z obou božstev ustanovili deset mužů za chorégy. Chóry si však netropily šašky z mužů, nýbrž z tamějších žen. I u Epidaurských jsou podobné bohoslužby, jsou i takové, o nichž se nemluví.

[84] Když byly Epidaurským ukradeny sochy, přestali plnit vůči Athéňanům to, k čemu se zavázali. Athéňané dali po poslech Epidaurským najevo svou nelibost. Ti však odpověděli, že se nedopouštějí bezpráví; pokud měli sochy ve své zemi, že závazek plnili. Když však o ně přišli, nejsou již povinni nic pdvádět. Odkázali Athéňany na Aiginské, kteří teď sochy mají. Nato poslali Athéňané do Áiginy a žádali o vrácení soch, Aiginští však prohlásili, že nemají s Athéňany co vyjednávat.

[85] Athéňané říkají, že potom poslali na jediné lodi několik svých občanů, kteří spravovali úřady, gt ti když přišli do Aiginy, pokoušeli se ony sochy stáhnout z podstavců, aby je mohli odvézt domů, protože jsou prý z jejich dřeva. Tím způsobem se jim nepodařilo se jich zmocnit; proto je otočili lany a táhli je po zemi. Jak je však táhli, nastalo hromobití a s hromobitím i zemětřesení. Posádka válečné lodi, která sochy táhla, se z toho pominula a následkem toho se začali navzájem pobíjet jako nepřátelé, až ze všech zbyl jen jeden, který se sám navrátil do Faléru. Takhle prý se to stalo podle Athéňanů.

[86] Aiginští však tvrdí, že Athéňané nepřipluli jen na jedné lodi. Proti jedné lodi, ba i proti několika lodím by se byli snadno ubránili, i kdyby třeba sami žádné lodi neměli. Athéňané však připluli do jejich země s velkým počtem lodí, takže jim Aiginští ustoupili. Nedovedou však jasně říci, zda ustoupili proto, že uznávali, že jsou slabší a námořní bitvu si nemohou dovolit, nebo proto, že prostě chtěli udělat to, co udělali. Když se Athéňanům nikdo k bitvě nepostavil, vylodili se a šli k sochám. Když je nemohli strhnout z podstavců, omotali je lany a vlekli tak dlouho, až se s oběma sochami stalo totéž. Co se mne týče, je neuvěřitelné, co Aiginští vypravují, ať si tomu věří, kdo chce. Obě sochy prý padly na kolena a od té chvíle již tak zůstaly. Takové věci prý dělali Athéňané. Aiginští sami prý dostali zprávy, že proti nim Athéňané chystají válečnou výpravu, a získali si za spojence Argejské. V době, kdy se Athéňané vylodovali na Aigině, byli tam již Argejské se svou pomocí. Přeplavili se totiž tajně z Epidauru na ostrov, přepadli nic netušící Athéňany a odřízli jim zpáteční cestu k lodím. V tu chvíli zároveň došlo k hromobití a k zemětřesení.

[87] Argejští vypravují, a Athéňané říkají totéž, že se jen jeden z nich zachránil a vrátil do Áttiky. Rozdíl je jen v tom, že Argejští prohlašují, že ten jeden zbyl, když oni potřeli attické vojsko, Athéňané pak, že to způsobilo božstvo. Ani ten jeden to však nepřežil, nýbrž přišel pryč o život takto: jakmile dorazil do Athén, podal zprávu o porážce. Když se o tom dověděly ženy mužů, kteří se zúčastnili výpravy na Aiginu, vyčítaly pryč mu prudce, že se zachránil jediný ze všech. Obklopily ho, bodaly do něho jehlicemi ze svých šatů a každá se ptala, kde je její muž. A tak pryč ho ubodaly. Tento ženský skutek připadl Athéňanům strašnější než utrpená porážka. Nevěděli, jak jinak je mají potrestat než tím, že jim změnili šat na íónský. Předtím totiž nosily athénské ženy šat dórský, velice podobný kroji korintskému. Změnili jim oděv na plátěný chitón, aby nemusely používat jehlic.

[88] Po pravdě řečeno však to není kroj íónský, nýbrž karský. Původní oděv řeckých žen byl všude ten, který nyní nazýváme dórským. Argejští a Aiginští pryč si z toho důvodu ustanovili pravidlo, že se u nich obojích vyrábějí jehlice o polovinu delší, než byla dosavadní míra, a že bohům v chrámech obětovaly ženy nejraději jehlice. Nepřinášeli do chrámů žádné výrobky z Áttiky ani hliněné nádoby a pili pravidelně vůbec jen z nádob domácí výroby. Ženy argejské i aiginské od těch dob ze vzdoru proti Athéňanům ještě za mých časů nosily jehlice delší než dříve.

[89] To byl počátek nepřátelství Aiginských proti Athéňanům, jak jsem vypravoval. Když je tehdy Thébané volali na pomoc, pomáhali Aiginští Boiótům ochotně, protože nezapomínali na události okolo soch. Aiginští tedy pustošili přímořské kraje Áttiky a Athéňané se chystali na výpravu proti nim. Z Delf jim však přišla věštba, že dosáhnou toho, co budou chtít, jestliže vydrží třicet let snášet od Aiginských bezpráví a jestliže v jedenatřicátém roce zasvětit okrsek Aiakovi a začnou proti Aiginským válčit. Vypraví-li se na válečnou výpravu ihned, že v té době utrpí mnoho porážek, jakož i mnoho vítězství, nakonec však je přece jen podrobí. Když vyslechli Athéňané tuto věštbu, vytyčili Aiakovi posvátný okrsek, a to ten, který podnes existuje blízko tržiště. Nedovedli se smířit s tím, že by měli po třicet let snášet útisk od Aiginských.

[90] Když se však chystali k odplatě, objevila se překážka ze strany Lakedaimonských. Když se totiž Lakedaimonští dověděli, jak věc zařídili Alkmaiónovci s Pýthií a jak zase Pýthia s nimi a s Peisistratovci, byli dvojnásob rozhněvani. Jednak proto, že vypudili z Athén své přátele, jednak proto, že se jim za to od Athéňanů nedostalo žádného vděku. Nadto je ještě popouzely věštby, podle nichž je od Athéňanů očekávalo

mnoho protivenství. Tyto věštby původně neznali, dověděli se o nich až od Kleomena, který je do Sparty přinesl s sebou. Kleomenovi se dostaly do rukou na athénské Akropoli. Původně patřily Peisistratovcům a ti je nechali v chrámu, když byli vyhnáni. Tam je Kleomenés našel pohozené.

[91] Když se takto Lakedaimonští zmocnili věšteg a když viděli, jak se Athény vzrnáhají a vůbec nejsou ochotny je poslouchat, uvědomili si, že se národ attický stane stejně silným jako oni, jestliže bude svobodný, kdežto pod vládou samovládce bude slabý a spíše se dá ovládat. Když to všechno uvážili, poslali pro Hippiu, syna Peisistratova, aby přišel ze Sigeia u Hellésponu. Hippiás se na zovolání dostavil, a když přišli i vyslanci ostatních spojenců, pro které poslali, řekli jim Sparta'ané toto:

„Vážení spojenci, uznáváme, že jsme sami udělali chybu. Na popud falešných věšteg jsme z vlasti vyhnali muže, kteří byli našimi nejlepšími přáteli a kteří byli schopni držet Athény na uzdě. Když jsme potom odevzdali město nevděčnému lidu, který se vzmohl díky tomu, že jsme jej osvobodili, zpupně nás i s naším králem vyhnal a vychloubá se tím jako nějakým slavným činem. Už se to nevyplatilo jejich sousedům Boiótům a Chalkidským a brzy na to doplatí kdokoli další. Když jsme se tedy v oněch věcech dopustili omylu, pokusíme se teď spolu s vámi na ně dokročit a potrestat je. Právě proto jsme poslali zde pro Hippiu a pro vás, jako zástupce spojeneckých měst, abychom po společném usnesení podnikli společnou výpravu a uvedli Hippiu do Athén a vrátili mu to, co jsme mu vzali.“

[92] Tolik Lakedaimonští. Většina spojenců však s návrhem nesouhlasila. Ostatní sice mlčeli, ale Sósiklés z Korinta řekl:

„Spíše bude nebe pod zemí a země se bude vznášet nad nebem, spíše budou lidé žít v moři a ryby tam, kde dosud žijí lidé, než budete schopni vy, Lakedaimonští, zrušit demokratická zřízení a zavést do měst samovlády. Není mezi lidmi nic nespravedlivějšího a více krví poskvrněného. Myslíte-li, že je pro města samovláda věcí užitečnou, začněte sami u sebe a ustanovte si samovládce, a teprve potom se o to pokoušejte jinde. Sami jste samovládu nezakusili a úzkostlivě dbáte, aby k ní ve Spartě nedošlo, a vůči svým spojencům byste se zachovali úplně naopak? Kdybyste měli se samo vládou takové zkušenosti jako my, předložili byste nám v této souvislosti návrhy lepší než dosud.“

V městě Korintu totiž bývala ústava oligarchická a nad městem vládli Bakchidovci. Ti se vdávali a ženili mezi sebou. Z toho rodu pocházel Amfión a tomu se narodila chromá dcera, jmenovala se Labda. Nikdo

z Bakchidovců se s ní nechtěl oženit, a tak ji dostal Éetión, syn Echekratův, z obce Petry. Byl to však původem Lapith z rodu Kaineova. Ani z této ženy, ani z jiné neměl děti. Vypravil se tedy do Delf, aby si vyprosil syna, a hned jak vkročil do chrámu, oslovila ho Pýthia těmito slovy:

„Éetióne, teď nikdo té nectí, ač úcty jsi hoden; Labda již počala; syn její padne jak drtící balvan na hlavu vládců; Korint pak bude mít to, co mu patří.“

O věštbě, které se Éetiónovi dostalo, se nějak Bakchidovci dověděli. Již dříve totiž dostali do Korinta věštbu, které nerozuměli, ale která měla stejný smysl jako věštba pro Eetióna. Zněla takto:

„Na skalách* orel potomka počal, porodí lvíče; lev ten mocný a po krvi lačný pobije mnohé. Občané korintští, sídlící okolo peirénské studny, v okolí pyšného města, vy dobrý pozor si dejte!“

Tato dřívější věštba byla pro Bakchidovce temná, když se však dověděli o věštbě, kterou dostal Éetión, ihned pochopili, že dřívější věštba má stejný smysl jako věštba Eetiónova. Když si to uvědomili, mlčeli a umínili si, že očekávaného syna Éetiónova zahubí. Jakmile Éetiónova žena porodila, poslali deset lidí ze svého středu do obce, v níž bydlel, aby dítě zabili. Ti přišli do Petry, vešli do Éetiónova dvorce a chtěli dítě vidět.

Labda nevěděla nic o tom, proč přišli, a domnívala se, že z přátelství k otci chtějí dítě spatřit; proto je přinesla a jednomu z nich podala. Návštěvníci se cestou domluvili, že ten, kdo první dostane dítě, uhodí s ním o zem. Když je Labda jednomu z nich podala, tu se děcko z božího vnučnutí na toho muže usmálo. Spiklence pojala lítost nad tím, že je má zabít, a v tom hnutí myslí je podal druhému a ten zase třetímu. Tak prošlo rukama všech deseti a nikdo z nich se neodhodlal k činu. Vrátili dítě zase rodičce a odešli. Před dveřmi zůstali stát a pustili se do sebe. Vyčítali si navzájem, a nejvíce tomu, kdo dostal dítě do rukou první, že nikdo z nich nevykonal to, na čem se usnesli. Po nějaké chvíli se dohodli, že se ihned vrátí a vykonají vraždu všichni společně.

Z tohoto Éetiónova syna vzešlo pro Korint mnoho zlého. Labda totiž všechno vyslechla, protože stála hned za dveřmi. Dostala strach, že si věc rozmysleli a že jí znovu dítě vezmou, aby je zabili. Proto je odnesla a ukryla na místě, o němž se domnívala, že tam nikdo dítě hledat nebude. Vložila je do truhlice, protože věděla, že budou chtít všechno

prohledávat, jestliže se vrátí. To se také stalo. Přišli a hledali, ale nenašli. Rozhodli se tedy odejít a tvrdit těm, kteří je poslali, že vykonali vše, co jim bylo uloženo. Vrátili se a řekli to.

Éetiónův syn potom vyrůstal, a protože unikl nebezpečí pomocí truhlice*, dostalo se mu přízviska Kypselos. Když dospěl do mužných let, požádal Kypselos v Delfech o věštbu. Dostal dvojsmyslnou odpověď. Spolehl se na ni, začal usilovat o vládu v Korintu a také jí dosáhl. Ona věštba zněla:

„Šťastný to mul, jeni právě vstupuje do mého domu, Kypselos Éetiův; bud pozdraven Korinta vládce, pouze však on a synové jeho, nikoli vnuci.“

Tolik věštba. Když se Kypselos zmocnil vlády v Korintu, stal se z něho takovýto člověk: Mnoho Korintských vyhnal z vlasti, mnohé připravil o majetek, ale daleko nejvíce jich připravil o život. Vládl skoro třicet let a zemřel v klidu. Jeho nástupcem ve vládě se stal jeho syn Periandros. Periandros byl sice zpočátku mírnější než jeho otec, ale když se po poslech dostal do styku s Thrasybúlem, vládcem milétským, stal se ještě krvelačnějším než Kypselos. Poslal k Thrasybúlovi hlasatele s dotazem, jak si má věci ve městě uspořádat co nejspolehlivěji, aby měl všechno co nejlépe v rukou.

Thrasybúlos vyvedl posla Periandrova za město a šel s ním mezi osetá pole. Při procházce mezi osením se posla vyptával, proč sem z Korinta přišel. Když při tom spatřil, že některý klas vyčnívá nad ostatní, vždy jej utrl a zahodil, až tak zničil nejkrásnější a nejvyšší část úrody. Tak pole prošel, poslu žádnou odpověď nedal a poslal jej domů.

Když se hlasatel vrátil do Korinta, byl Periandros zvědav, jakou radu mu přináší. Hlasatel však prohlásil, že mu Thrasybúlos nic neporadil a že se Periandrovi diví, proč ho poslal k takovému člověku, vždyť prý je to blázen, který páchá škody na svém majetku. Při tom vylíčil, co Thrasybúla viděl dělat. Periandros pochopil, oč tu šlo, a uvědomil si, že mu Thrasybúlos radí, aby zavraždil ty z občanů, kteří vynikají nad druhé. Od těch časů utiskoval občany, kde jen mohl. Koho Kypselos při vraždění a vypovídání pominul, ten neunikl Periandrovi.

Jednoho dne dal kvůli své ženě Melisse do nahá vysvléknout všechny ženy z Korinta. Když totiž poslal poselstvo k Thesprótům* nad řekou Acherontem, aby se pomocí vzývání mrtvých dověděl, kde je uložen poklad přítelem svěřený, odpověděla Melissa, která se zjevila, že mu

nenaznačí ani nepoví, na kterém místě je svěřený poklad uložen, protože je jí zima, neboť je nahá. K ničemu prý jí nejsou oděvy, které byly pohřbeny spolu s ní, protože nebyly spáleny. Důkazem toho, že mluví pravdu, je prý to, že Periandros vložil chleby do studené pece.

Když tohle Periandrovi oznámili, považoval to za spolehlivé znamení, neboť souložil s Melissou, když již byla mrtvá. Dal ihned veřejně vyhlásit, aby všechny korintské ženy přišly do chrámu Héřina. Ženy přišly jakoby ke slavnosti, každá oděna co nejsvátečněji. Periandros však postavil do zálohy své kopiníky a dal je všechny do jedné vysvléci bez ohledu na to, zda byly svobodnými občankami či služebnicemi, šaty dal snést do jámy a spálil je, modle se při tom k Melisse. Po tomto činu znovu poslal k Thesprótům a stín Melissin mu označil místo, na které uložila svěřený majetek.

Taková je samovláda, Lakedaimonští, a takové věci dokáže. My jsme se v Korintu hned zpočátku hrozně divili, když jsme viděli, že jste poslali pro Hippia, a teď se vám divíme ještě víc, když vás slyšíme takhle mluvit. Zapřísaháme vás a dovoláváme se řeckých bohů, nezavádějte samovládu do měst. Nenecháte-li toho a uvedete-li proti právu Hippia zpátky, vezměte na vědomí, že Korintští s vámi nesouhlasí.“

[93] Na tato slova korintského vyslance Sósikla odpověděl Hippiás a dovolával se týchž bohů jako on. Především Korint prý bude toužit po Peisistratovcích, až přijdou časy, kdy je budou Athéňané utiskovat. Hippiás proto tak odpověděl, protože se nejlépe ze všech lidí vyznal ve věštbách. Ostatní spojenci až dosud mlčeli, jakmile však uslyšeli, že Sósiklés promluvil otevřeně, začali se všichni ozývat, přikláněli se k mínění Korinta a zapřísahali Lakedaimonské, aby nevyvolávali žádné převraty v řeckém politickém životě. Tak z toho záměru sešlo.

[94] Když Hippiás odtamtud odjížděl, nabízel mu Makedonský král Amyntás město Anthemús a Thessalští město Iólkos. Hippiás však ani jedno z nich nepřijal a vrátil se zpátky do Sigeia, kterého Peisistratos dobyl v boji proti Mytilénským. Když se ho zmocnil, ustanovil tam za vládce svého nemanželského syna Hégésistrata, kterého měl s jednou ženou argejskou. Ten se však v dědictví po Peisistratovi neudržel bez boje. Mytilénští z Achilléia a Athéňané ze Sigeia jako ze svých základů vedli dlouhý čas válku. Jedni chtěli zemi získat zpět, Athéňané pak se s tím nechtěli spokojit a poukazovali na to, že Aiolové nemají o nic větší právo na trójské území než oni nebo ostatní Řekové, kteří pomáhali Meneláovi po Helenině únosu.

[95] Za těchto bojů se udaly rozličné věci, mimo jiné i básník Alkaios se zachránil útekem po srážce, ve které zvítězili Athéňané, ale jeho zbroj padla do rukou Athéňanů, kteří ji zavěsili v Athénině chrámu v Sigeiu. Alkaios o tom napsal a poslal do Mytilény báseň, v níž vylíčil své útrapy příteli Melanippovi. Mír mezi Mytilénskými a Athéňany zjednal Periandros, syn Kypselův, kterého si zvolili za rozhodčího. Rozhodl, aby každý podržel, co již má. Následkem toho zůstalo igeion Athéňanům.

[96] Když Hippiás dorazil z Lakedaimonu do Asie, podnikal všechno možné. Očerňoval Athéňany u Artaferna a všemožně se snažil podrobit Athény vládě své a Dareiově. Když se o této činnosti Hippiově dověděli Athéňané, poslali do Sard poselstvo a to varovalo Peršany, aby nedopřávali sluchu athénským uprchlíkům. Artafernés jim však přikázal, aby přijali Hippiia zpátky, jestliže chtějí zůstat bez pohromy. Athéňané s takovým výrokem nebyli spokojeni. Nepřijali jej a rozhodli se pro zjevné nepřátelství s Peršany.

[97] Právě v té době, kdy se tak rozhodli a rozešli se s Peršany, přišel Aristagorás, když se nedohodl s Kleomenem Lakedaimonským, ze Sparty do Athén, neboť to bylo město, které bylo ze všech ostatních nejvýznamnější. Předstoupil před shromáždění lidu a vykládal totéž jako ve Spartě, o tom, jak je Asie bohatá, jakým způsobem Peršané bojují, že nejsou zvyklí ani na štít, ani na kopí a že by je bylo možné snadno přemoci. K tomu dodával, že Miléťané byli původně athénskou kolonií a že by se slušelo, aby je Athéňané chránili, když jsou tak mocní. Sliboval jim hory doly a tolik je prosil, až je přemluvil. Je zřejmě snazší přemluvit množství nežli jedince. Samotného Kleomena Lakedaimonského nebyl schopen přesvědčit, ale se třiceti tisíci Athéňany se mu to podařilo. Když je získal na svou stranu, odhlasovali, že pošlou na pomoc Iónům dvacet lodí. Za vojevůdce ustanovili Melanthia, jednoho z nejpřednějších spoluobčanů. Tyto lodi se pak staly počátkem útrap pro Řeky i pro barbary.

[98] Aristagorás odplul napřed, a když dorazil do Miléta, pojal rozhodnutí, které mělo v budoucnu přinést Iónům málo užitku. O ten mu však nešlo, nýbrž o to, aby způsobil obtíže králi Dareiovi. Poslal svého člověka do Frygie k Paionům pocházejícím od řeky Strýmonu, které zajal Megabazos a kteří obývali ve Frygii krajinu a vesnici sami pro sebe. Když posel přišel k Paionům, řekl jim:

„Mužové paionští, posílá mne milétský vládce Aristagorás, abych vám nabídl záchranu, jestliže uposlechnete jeho rady. Celá Iónie teď povstala

proti králi a vám se naskýtá příležitost uniknout do své vlasti. Až k moři se musíte dostat sami, o další se již postaráme my.“

Paionům se ta řeč velmi zalíbila, popadli děti a ženy a prchali k moři. Někteří z nich však zůstali, protože z toho měli strach. Jakmile dorazili k moři, přeplavili se na Chios. Když již byli na Chiu, přišla v patách za nimi početná perská jízda, která je pronásledovala. Nedostala je však a vzkázala jim na Chios, aby se vrátili. Paionové neuposlechli. Chijští je převezli z Chiu na Lesbos a obyvatelé Lesbu je dopravili do Dorisku. Odtud pak již pěšky dorazili do Paionie.

[99] Když připluli Athéňané s dvaceti lodmi a spolu s nimi pět válečných lodí z Eretrie a když se dostavili i ostatní spojenci, uskutečnil Aristagorás výpravu do Sard. Eretrijští se nevydali na výpravu kvůli Athéňanům, nýbrž kvůli samotným Milétským, aby jim splatili svůj dluh. Miléťané totiž před časem válčili na jejich straně proti Chalkidským, zatímco Ghalkidským proti Eretrijským a Miléťanům pomáhali Samští. Aristagorás sám se na výpravu nevydal a zůstal v Milétu. Ustanovil Miléťanům jiné vojevůdce, a to svého bratra Charopina a z ostatních občanů Hermofanta.

[100] Když se na té výpravě Iónové dostali do Efesu, zanechali lodi v přístavu Koréssos v krajině efeské, přijali Efeské za průvodce a vypravili se se silným vojskem do vnitrozemí. Táhli podél řeky Kaystria, překročili pohoří Tmólos, dorazili do Sard a dobyli jich, aniž se jim kdo postavil na odpor. Zmocnili se všeho, kromě akropole, na které se uhájil Artafernés se silnou posádkou.

[101] Když Iónové dobyli Sard, nevyplenili je. Příčinou toho bylo, že domy v Sardech byly většinou z rákosu, a pokud byly z cihel, měly rákosové střechy. Jakmile jeden z nich kterýsi voják zapálil, ihned letěl oheň z domu na dům a zachvátil celé město. Jak město hořelo, byli ze všech stran odříznuti Lýdové a Peršané, kteří byli ve městě, protože oheň zachvátil vše kolem. Nemohli uniknout z města, a proto se sbíhali na tržiště a k řece Paktólu, která jim přináší zlatonosný písek z pohoří Tmólu, teče středem tržiště a dále se vlévá do řeky Hermu a s ní do moře. U řeky Paktólu a na tržišti shromážděným Lýdům a Peršanům nezbývalo než se bránit. Když Iónové viděli, že se někteří nepřátelé brání a že někteří ve velkých houfech proti nim útočí, ustoupili ze strachu do pohoří Tmólu a odtud v noci odtáhli k lodím.

[102] Sardy lehly popelem a v nich i chrám domácí bohyně Kybely. To si později vzali Peršané za záminku a v odvetu zapalovali chrámy

v Řecku. Tenkrát se však Peršané, kteří sídleli před řekou Halys, jakmile se o tom dověděli, sebrali Lydům na pomoc. V Sardech už Ióny nezastihli, vypravili se tedy za nimi a dostihli je v území efeském. Iónové se jim sice postavili k bitvě, ale byli těžce poraženi. Peršané jich mnoho pobili, i některé slavné bojovníky, například vojevůdce Eretrijských Eualkida, který několikrát zvítězil v závodech a jehož velmi opěval Simónidés z Kéu. Ti, kdo z bitvy unikli, rozešli se do svých domovů.

[103] Po této bitvě Athéňané ponechali Ióny zcela jejich osudu, a když je Aristagorás po poslech snažně žádal o pomoc, odmítli jim ji poskytnout. I když bylo po spojenectví s Athéňany, chystali se Iónové do války proti králi s nezmenšeným úsilím. Nic jiného jim totiž nezbyvalo po tom, co již proti Dareiovi podnikli. Vypluli na lodích do Helléspontu a podmanili si Byzantion a všechna ostatní města v té končině. Po návratu z Helléspontu si získali za spojence většinu Kárie. Dokonce i město Kaunos se tam k nim přidalo po vypálení Sard, ačkoli dřív o spojenectví nechtělo ani slyšet.

[104] S výjimkou Amathúntských se k nim připojili dobrovolně všichni Kyperští. I ti totiž odpadli od Peršanů, a to takto: Salaminský král Gorgos měl mladšího bratra Onésia, syna Chersova, syna Siróмова, syna Euelthontova. Tento člověk již dříve častokrát domlouval Gorgovi, aby od perského krále odpadl, a činil tak i teď, když se dověděl, že Iónové povstali. Nedal mu s tím pokoje. Gorgos se mu však nepodařilo přesvědčit. Onésilos tedy vyčíhal okamžik, kdy Gorgos vyšel z města Salaminy a spolu se svými stoupenci mu uzavřel brány. Gorgos byl tedy takto z města vypuzen a utekl se k Peršanům. V Salamině pak vládl Onésilos a přiměl k povstání proti Peršanům všechny obyvatele Kypru. Přemluvil je všechny, Amathúntští však ho nechtěli poslechnout, proto k nim přitáhl a oblehl je.

[105] V té době, kdy Onésilos obléhal Amathús, dostal král Dareios zprávu o tom, že Sard bylo dobyto a že byly vypáleny od Athéňanů a Iónů a že vůdcem tohoto spiknutí je milétský Aristagorás, který to spískal. Když prý se to dověděl, nezmínil se ani slovem o Iónech, protože dobře věděl, že ti trestu za vzpouru neuniknou, ptal se však, kdo jsou to ti Athéňané. Když mu to vysvětlili, požádal o luk, vložil na něj šíp, vystřelil jej vzhůru k nebi, a jak letěl nahoru, řekl prý: „Die, kéž je mi dopřáno se Athéňanům pomstít!“ Po těch slovech přikázal jednomu ze svých služebníků, aby mu před jídlem pokaždé třikrát řekl: „Pane, nezapomínej na Athéňany!“

[106] Potom si dal povolat Histiaia Milétského, kterého již dlouho zdržoval u sebe, a řekl mu:

„Dovídám se, Histiaie, že tvůj zástupce, kterému jsi svěřil Milétos, připravil proti mně povstání. Povolal lidi z druhé pevniny, přiměl je, aby táhli spolu s Ióny, kteří si odpykají to, co učinili, a připravil mě o Sardy. Cožpak je to takhle v pořádku? Což mohlo k něčemu takovému dojít, aniž bys ty v tom měl prsty? Dej si pozor, aby ses nakonec ty sám nemusel za to zodpovídat.“

Histiaios na to odpověděl: „Jaké slovo jsi to, králi, vyslovil? Já že bych byl radil k věcem, z nichž by ti mohly vzniknout nesnáze, ať už velké, nebo malé? Proč bych to dělal, copak mi něco schází? Mám přece všechno, co máš ty, a mám čest se podílet na všech tvých rozhodnutích. Jestliže můj zástupce dělá něco takového, jak jsi řekl, tedy věz, že tak učinil o své vůli. Nejsem vůbec toho názoru, že Milét'ané a můj zástupce podnikají něco proti tvým zájmům. Jestliže však přece něco takového činí a ty jsi o tom zpraven správně, tedy věz, králi, jak nesprávně jsi jednal, když jsi mě vzdálil od moře. Zdá se totiž, že Iónové udělali to, po čem odedávna toužili, když jsem jim sešel z očí. Kdybych byl zůstal v Iónii, nebylo by se hnulo ani jedno město. Dovol mi nyní co nejrychleji odcestovat do Iónie, abych tam v celé téhle věci udělal pořádek a odevzdal ti do rukou svého milétského zástupce, který ty věci spáchal. Až to dokončím podle tvého přání, přísahám při královských bozích, že nesvléknu košili, kterou budu mít na sobě, až se dostanu do Iónie, dokud ti neučiním poplatným jeden z největších ostrovů, Sardinii.“

[107] Těmito slovy Histiaios krále vodil za nos. Dareios mu uvěřil a dovolil mu odcestovat. Prikázal mu, aby se zase vrátil do Sús, jakmile vykoná to, co slíbil.

[108] V době, kdy se ke králi dostala zpráva o událostech okolo Sard, kdy se Dareios po vystřelení z luku dal do řeči s Histiaiem a kdy se Histiaios po propuštění od krále odebíral k moři, v celém tom čase došlo k těmto událostem: Salaminský Onésilos dostal při obléhání Amathúntských zprávu, že Peršan Artybios je očekáván na Kypru s velkým perským vojskem na lodích. Když se to Onésilos dověděl, poslal vyslance do Iónie, aby přivolali pomoc. Iónové se dlouho nerozmýšleli a připruli s velkým lodstvem. Iónové tedy již byli na Kypru a Peršané, přepravivše se z Kilikie po lodích, táhli k Salamině po souši. Na lodích pak obepluli Foiničané předhoří, které se nazývá Kyperské Klíče.

[109] Za tohoto stavu věcí svolali kyperští vládcové iónské velitele a řekli jim: „Mužové iónští, my, obyvatelé Kypru, vám dáváme na vybranou, proti komu chcete bojovat, zda proti Peršanům, či proti Foiničanům. Chcete-li se v šiku potýkat pěšky s Peršany, bylo by na čase, abyste sestoupili z lodí a seřadili se do bitevního šiku. My bychom pak vstoupili na vaše lodi a zaútočili na Foiničany. Chcete-li se však raději pokusit o Foiničany, učinite tak. Vyberte si jedno z obojího, aby se s vaší pomocí stala svobodnou jak Iónie, tak i Kypr. Iónové na to odpověděli: „Iónské společenství nás poslalo, abychom střežili moře, nikoli však, abychom odevzdali lodi Kyperským a sami bojovali proti Peršanům na souši. Učiníme, seč jsme, tam, kam jsme byli posláni. Vy si však uvědomte, co jste vytrpěli pod panstvím Peršanů, a bojujte statečně.“ To byla iónská odpověď.

[110] Když Peršané dorazili na rovinu salaminskou, sešikovali kyperští králové vybrané oddíly ze Salaminy a ze Soloi proti Peršanům a ostatní kyperské vojáky proti zbývajícimu vojsku. Proti perskému vojevůdci Artybiovi se dobrovolně postavil Onésilos.

[111] Artybios jel na koni, který byl naučen vzpínat se proti těžkooděncům. Onésilos se to však dověděl. Měl štítonoše, původem Kára, muže velmi zkušeného ve věcech válečných a odvážného, a tomu řekl:

„Slyším, že se Artybiův kůň vzpíná a že nohama i zuby bojuje proti tomu, na koho útočí. Rozmysli se a hned mi řekni, kterého z nich si chceš vzít na starost, zda koně, či samotného Artybia.“ Na to mu jeho služebník odpověděl: „Jsem, králi, ochoten vyřídit jak oba dva, tak jednoho z nich, záleží jen na tom, co mi poručíš. Povím ti však, co se podle mého mínění pro tebe lépe hodí. Tvrdím, že králi a vojevůdci se sluší potýkat se zase s králem nebo vojevůdce. Porazíš-li vojevůdce, bude to pro tebe velká čest, kdyby však naopak přemohl on tebe, což kéž se nestane, je jen polovičním neštěstím zemřít rukou rovnocenného protivníka. Úkolem nás, služebníků, je postavit se zase proti služebníkům a proti koni. Nemusíš se bát jeho uskoků. Postarám se o to, aby se už nestavěl na zadní proti žádnému člověku.“

[112] Domluvil a hned nato se vojska srazila na souši i na moři. V námořní bitvě se Iónové toho dne vyznamenali a Foiničany porazili. Nejstatečněji bojovali Samští. Na souši se vojska k sobě přiblížila, srazila se a dala se do boje. Pokud jde o oba vojevůdce, stalo se toto: Když Artybios koňmo útočil na Onésila, udeřil Onésilos podle domluvy

se štítonošem na útočícího Artybia, a jakmile kůň zvedl přední nohy na Onésilův štít, podsekl Kár šavlí koni nohy. Perský vojevůdce Artybios na místě padl i se svým koněm.

[113] Zatímco ostatní bojovali, zradil je Stésénór, vládce z Kuria, který měl s sebou dosti značnou sílu vojáků. Kurijští prý jsou potomky vystěhovalců z Argu. Jakmile Kurijští zrádně utekli z boje, zachovaly se ihned válečné vozy Salamiňanů stejně jako oni. Tím získali Peršané nad Kyperskými převahu. Kyperské vojsko se obrátilo na útěk a mnoho jich padlo, mimo jiné i Onésilos, syn Chersiův, který byl původcem kyperské vzpoury, a solijský král Aristokypros, syn Filokyprův, onoho Filokypra, kterého athénský Solón po svém příchodu na Kypr velebil ve své písni nejvíce ze všech vládců.

[114] Amathúntští usekli Onésilovu hlavu, protože je obléhal, odnesli ji do Amathúntu a pověsili nad městskou branou. Když hlava dlouho visela a byla již dutá, usadil se v ní roj včel a vyplnil ji plásty. Když se toto stalo, dotázali se Amathúntští věštírny, co mají s hlavou dělat. Obdrželi odpověď, že mají hlavu sejmout a pohřbít a Onésilovi přinášet každoročně oběti jako héroovi. Když tak učiní, že jim to přinese štěstí.

[115] Amathúntští vyhověli a činí tak ještě za mých časů.

Když se Iónové po námořní bitvě u Kypru dověděli, že byl Onésilos poražen a že jsou všechna kyperská města kromě Salaminy obležena (Salamínští město vydali svému dřívějšímu králi Gorgovi), ihned po té zprávě odpluli do Iónie. Z kyperských měst nejdéle vzdorovalo obležení město Soloi. Peršané ho dobyli po pěti měsících, tím že podkopali jeho hradby kolem dokola.

[116] Po roce svobody tedy upadli Kyperští zase znovu do poroby.

Daurisés, který měl za manželku Dareiovu dceru, dále Hymaiés a Otanés a ostatní perští vojevůdci, kteří také měli Dareiovy dcery, pronásledovali ty z Iónů, kteří se zúčastnili výpravy do Sard, a zatlačili je zpátky na lodi. Když v bitvě zvítězili, rozdělili si města mezi sebe a pustošili je.

[117] Daurisés se obrátil proti městům na Helléspontu Dobył Dardanu, dále Abydu, Perkóté, Lampsaku a Paisu. Dobýval jich den ze dne. Když táhl od Paisu k městu Parion, dostal zprávu, že proti Peršanům povstali Kárové, protože jsou stejného smýšlení jako Iónové. Obrátil se tedy od Helléspontu a hnál vojsko do Kárie.

[118] Kárové však o tom nějakým způsobem dostali zprávu, ještě než Daurisés přitrlh. Jakmile se to Kárové dověděli, shromáždili se u místa zvaného Leukai Stélai nad řekou Marsyás, která teče z krajiny Idrijské a vlévá se do Maiandru. Na shromáždění se Kárové dlouho radili. Nejlepší byla tuším rada Pixódara, syna Mausólova z Kindyé, který měl za manželku dceru kilického krále Syennesia. Tento muž zastával názor, že mají Kárové překročit řeku Maiandros a dát se do bitvy s řekou v zádech, aby neměli kam utéci a byli nuceni zůstat na místě, protože tím způsobem překonají svou přirozenou povahu. Toto mínění však nezvítězilo, nýbrž názor, aby Maiandros zůstal raději v zádech Peršanům než jim. Zřejmě proto, aby spadli Peršané do řeky a nikdo se nevrátil, kdyby byli v bitvě poraženi a dali se na útěk.

[119] Peršané přitrlhli, překročili řeku Maiandros a Kárové se tam s nimi srazili nad řekou Marsyás. Bitva byla veliká a trvala dlouho, ale nakonec Kárové podlehli přesile. Peršanů padlo na dva tisíce, Karů skoro deset tisíc. Ti z nich, kteří odtamtud unikli, uchýlili se do Labrandy do posvátného okrsku Dia Válečného, což byl veliký posvátný háj platanový. Kárové jsou, pokud víme, jediní, kdo přinášejí oběti Diovi Válečnému. Když se tam natlačili, radili se, jak se zachránit, zda se mají vzdát Peršanům, či zda by neudělali lépe, kdyby Asii vůbec opustili.

[120] Když ještě nad tím uvažovali, přišli jim na pomoc Milét'ané a jejich spojenci. Kárové tedy nechali úvah a chystali se zase k boji jako dřív. Peršané na ně zaútočili; Kárové se s nimi srazili a podlehli, ačkoli bojovali ještě statečněji nežli předtím. Mnoho jich padlo, ale nejvíce ztrát utrpěli Milét'ané.

[121] Po této porážce se však Kárové znovu vzpamatovali a znovu se dali do boje. Dostali totiž zprávu, že Peršané zamýšlejí táhnout proti jejich městům. Položili se proto do zálohy u cesty do Pédasu, Peršané v noci do zálohy padli a byli potřeni i se svými vojevůdci Daurisem, Amorgem a Sisimakem. Spolu s nimi přišel o život i Myrsos, syn Gygův. Velitelem zálohy byl Hérakleidés, syn Ibanóliův z Mylasy. Tím způsobem byla zničena tato část Peršanů.

[122] Hymaiés (i ten byl mezi těmi, kdo pronásledovali iónské účastníky tažení do Sard) se obrátil do Propontidy a dobyl město Kios v Mýsii. Po jeho dobytí se dověděl, že Daurisés odešel od Helléspontu a táhne do Kárie; nechal Propontidu Propontidou a vedl vojsko k Helléspontu, kde podrobil všechny Aioly, kteří obývají krajinu ílijskou

a podmanil Gergithy, což jsou zbytky dávných Teukrů. Sám však Hymaiés, který tyto národy podmanil, zemřel v Tróadě na nemoc.

[123] Tak tedy skončil tento Peršan.

Sardský místodržitel Artafernés a třetí vojevůdce Otanés dostali rozkaz, aby se válečně vypravili do Iónie a do sousední Aiolidy. V Iónii dobyli Klazomen a v Aiolii Kýmé.

[124] Když města padala jedno za druhým, ukázalo se, že Aristagorás není žádný hrdina. On to byl, kdo podnikl povstání v Iónii a zamíchal se do vysoké politiky, a teď radil i k útěku, když viděl následky. Nadto docházel k poznání, že nemá dost sil, aby mohl krále Dareia porazit. Proto si svolal své straníky a zastával názor, že by pro ně bylo lepší, kdyby měli nějaké útočiště pro případ, kdyby byli z Miléty vypuzeni. Ptal se jich, zda by se neměl postavit v čelo výpravy kolonistů z města do Sardinie nebo do Myrkinu v zemi Édónské, který opevnil Histiaios, když jej dostal darem od Dareia.

[125] Dějepisec Hekataios, syn Hégésandruv, vyslovil mínění, že se nemá Aristagorás vydávat na výpravu ani tam, ani tam, nýbrž vybudovat na ostrově Leru opevnění a tam v klidu vyčkávat, jestliže bude muset z Miléty utéci. Později se odtamtud může do Miléty vrátit.

[126] To byla rada Hekataiova, Aristagorovi se však nejvíce líbila myšlenka odejít do Myrkinu. Milét svěřil Pythagorovi, což byl jeden ze vznešených občanů, sebral všechny, kdo s ním chtěli jít, a odplul do Thrákie, kde opanoval území, kvůli němuž se tam vypravil. Na jedné výpravě, kterou odtamtud podnikl, ho Thrákové zahubili i s vojskem, když obléhal jejich město a povolil jim svobodný odchod.

DĚJIN HÉRODOTA HALIKARNÉSSKÉHO

KNIHA ŠESTÁ, NADEPSANÁ ERATÓ

[1] Tak skončil Aristagorás, který byl původcem iónského povstání. Milétský vládce Histiaios, kterého Dareios propustil, přišel do Sard. Když tam dorazil ze Sús, ptal se ho sardský místodržitel Artafernés, co bylo podle jeho mínění příčinou iónského povstání. Histiaios odpověděl, že neví, a divil se nad tím, co se stalo, jako by zřejmě o těch událostech nic nevěděl. Když Artafernés viděl, jak se přetvařuje, řekl mu (bezpečně totiž věděl, jak k povstání došlo): „Věci se mají takto, Histiaie: Tys botu ušil a Aristagorás ji obul.“

[2] Tolik řekl Artafernés o povstání. Histiaios se začal obávat, že se Artafernés něco doslechl, a hned nejbližší noci uprchl k moři. Tím krále Dareia podvedl. Slíbil, že mu podrobí veliký ostrov Sardinii, ale postavil se v čelo války Iónů proti Dareiovi. Přeplovil se na Ghios, Ghijští ho však zajali, protože ho podezřívali, že u nich chce vyvolat převrat ve prospěch Dareiův. Když se ovšem Chijští dověděli všechny příčiny, proč se s králem zneprátelil, propustili ho.

[3] Když se tehdy Iónové Histiaia ptali, proč tak důtklivě psal Aristagorovi, aby se vzbouřil proti králi, a proč tím přivedl Ióny do tak velikého neštěstí, zapřel pravý důvod a řekl jim, že měl král Dareios v úmyslu přesídlit Foiničany do Iónie a Ióny do Foinikie. Kvůli tomu prý psal. Tím naháněl Iónům strach, ačkoli králi nic takového ani nenapadlo.

[4] Potom poslal Histiaios do Sard jako posla Hermippa z Atarneu s dopisy k tamním Peršanům pod záminkou, jako by s ním o vzpouře byli již dříve jednali. Hermippos však dopisy neodevzdal těm, k nimž byl poslán, ale doručil je rovnou Artafernovi. Ten se tak všechno dozvěděl a poručil Hermippovi, aby dodal Histixaiovy dopisy těm, jimž je přinesl a odpovědi Peršanů pro Histiaia aby odevzdal jemu samému. Když pak zvěděl Artafernés jejich obsah, dal mnohé z Peršanů popravít.

[5] V Sardech tak sice nastal zmátek, ale Histiaios se ve svých nadějích zklamal. Na jeho prosby ho potom chijští uvedli zpátky do Miléta. Milétané však byli rádi, že se zbavili Aristagory, a vůbec nebyli ochotni přijmout do země jiného samovládce, protože přišli na chuť svobodě. Když se pak Histiaios pokusil v noci vniknout do Miléta násilím, poranil ho jakýsi Milétan do stehna. Tak byl Histiaios ze své vlasti vypuzen a vrátil se zpátky na Ghios. Protože se mu nepodařilo

přemluvit Chijské, aby mu dali lodi, přešel odtud do Mytilény a vymohl lodi od obyvatel ostrova Lesbu. Ti opatřili posádkou osm válečných lodí, pluli s Histiaiem do Byzantia a tam ze zálohy lapali lodi vyplouvající z Pohostinného moře, pokud posádky neslíbily Histiaiovi poslušnost.

[6] Zatímco Histiaios a Mytilénští tyto věci podnikali, bylo možno očekávat proti Milétu veliké tažení po moři i po souši. Perští vojevůdci totiž spojili své síly v jedno vojsko a táhli na Milétos, protože nepřikládali ostatním městům takovou důležitost. Ve válečném lodstvu nejvíce vynikali Foiničané, tažení se však účastnili také nedávno podrobení Kyperští a Kilikové s Egypt'any.

[7] Takové vojsko táhlo proti Milétu a proti celé Iónii.

Když se to Iónové dozvěděli, poslali své zástupce k poradě do Paniónia. Ti přišli na toto místo, radili se a usnesli, že nemá být sbíráno proti Peršanům vojsko, ale že se Milétští sami mají bránit za hradbami. Zároveň se dohodli, že osadí posádkami veškeré lodi, které mají, a shromáždí je co nejrychleji k ostrovu Lade Milétu na pomoc. Lade je totiž malý ostrov, položený naproti městu Milétu.

[8] Nato Iónové vystrojili lodi a dostavili se tam a s nimi i Aiolové, kteří obývají ostrov Lesbos. Sešikovali se takto: Na východním křídle byli samotní Milét'ané s osmdesáti lodmi. Vedle nich stáli Priénští s dvanácti lodmi a jako poslední na západním křídle šedesát lodí ze Samu. Celé lodstvo čítalo dohromady tři sta třiapadesát válečných lodí.

[9] Tolik bylo lodí iónských. Barbaři měli lodí šest set. Když se perští vojevůdci po příjezdu lodí a po příchodu pěšího vojska dozvěděli, kolik je lodí iónských, pojala je obava, že nemají k vítězství dost sil a že by za těchto podmínek nemuseli Miléta dobýt, kdyby nezmilitovali na moři. Hrozilo jim nebezpečí, že upadnou u Dareia v nemilost. Když nad tím uvažovali, shromáždili iónské vládce, kteří byli kdysi od Aristagora zbaveni vlády a utekli do Persie. Svolali ty z nich, kteří s nimi táhli proti Milétu a byli právě přítomni, a řekli jim:

„Mužové iónští, teď se může kdokoli z vás projevit jako dobrodinec královského domu. Pokuste se každý z vás odtrhnout své spoluobčany od ostatních spojenců. Slibte jim, že za vzpouru nebudou proti nim podniknuty žádné nepřátelské kroky, že ani jejich chrámy ani soukromý majetek nebudou dány v požeh a že s nimi v ničem nebude tvrději jednáno než dříve. Jestliže tak neučiní a nechají dojít k bitvě, pohrozte jim tím, co je opravdu stihne, že po porážce v bitvě budou prodáni do

otroctví, že jejich syny vykleštíme, dcery odvedeme do Bakter a zemi odevzdáme jiným osadníkům.“

[10] Tolik jim tedy řekli a iónští vládci v noci poslali každý ke svým posly s těmito zprávami. Když k Iónům poselství došla, jednali nerozvázně a nepřistoupili na zradu, protože se domnívali, že jen jim jednotlivým Peršané tyto věci vzkazují. To se udalo, hned jak Peršané dorazili k Milétu.

[11] Když se Iónové shromáždili u ostrova Lade, začaly se konat porady. Na poradách mluvili mnozí z nich, mezi jinými fókajský vojevůdce Dionysios, který řekl:

„Naše situace, Iónové, je na ostří břitvy. Bud budeme svobodní, nebo se staneme otroky, a to uprchlými otroky. Jestliže se odhodláte podstoupit námahu, budete sice mít tvrdou práci, ale když nepřátele přemůžete, získáte možnost zůstat svobodní. Budete-li však zbabělí a neukáznění, pak nevidím pro vás žádnou naději, jak uniknout královu potrestání za vzpuru. Proto mě poslechněte a podrobte se mému velení. Jsou-li bohové spravedliví, ručím vám za to, buď že se s námi nepřátelé vůbec nesrazí, nebo že budou těžce poraženi, jakmile zaútočí.“

[12] Když Iónové řeč vyslechli, svěřili se Dionysiovu velení. On pak vyváděl pokaždé lodi ve dlouhé řadě a cvičil veslaře tím, že je učil prorážet bitevní linii z vlastních lodí a že dal nastupovat posádkám lodí v plné zbroji. Po zbytek dne nechal lodi ležet na kotvách a ukládal tak Iónům po celý den namáhavou práci. Sedm dní ho poslouchali a konali, co jim přikázal, ale protože nebyli zvyklí na takové útrapy a byli vyčerpáni námahou a sluncem, řekli si dalšího dne:

„Proti kterému božstvu jsme se prohřešili, že musíme dělat takovéhle věci? Jací jsme to byli blázni bez rozumu, že jsme se podřídili tomu nafoukanému Fókajci, který postavil jen tři lodi! Jak nás dostal, hned nás týrá nesnesitelnými útrapami, takže mnozí z nás onemocněli a mnohé to ještě čeká. Než tohle zlo, to je pro nás lepší zakoušet cokoli jiného. Nežli snášet takové otroctví již teď, to je lepší počkat na tu porobu, která nás čeká, ať už bude jakákoli. Už ho tedy nebudeme poslouchat.“ To řekli a nikdo už potom nechtěl plnit rozkazy. Jako by byli pěšáky, rozbili stany na ostrově a uložili se v jejich stínu. Nechtěli už ani vstoupit na lodi, ani cvičit.

[13] Když se vůdci Samských dověděli o tom, co se mezi Ióny děje, ihned přijali výzvu Aiaka, syna Sylosóntova. (Šlo o výzvu, kterou poslal

Aiakés na příkaz Peršanů, v níž Samské žádal, aby vystoupili ze spojenectví s Ióny.) Samští jednak viděli, že je mezi Ióny mnoho nekázně, jednak se jim zdálo nemožné, že by mohli nad mocí královou zvítězit, protože dobře věděli, že i kdyby došlo k porážce tohoto loďstva, že by se proti nim postavilo jiné, pětkrát silnější. Proto výzvu přijali, a když viděli, že se Iónové zdráhají držet slovo, ihned si to vzali za záminku. Považovali za výhru, že zachrání své svatyně a své majetky. Onen Aiakés, od kterého vzkaz dostali, byl synem Sylosóna, syna Aiakova; byl původně vládcem na Samu a Aristagorás Milétský ho zbavil vlády, jako i jiné vládce v Iónii.

[14] Když tedy tenkrát Foiničané s lodmi připluli, vyvedli proti nim i Iónové své lodi v bitevním šiku. Jakmile se k sobě dostali a začali se potýkat, od toho okamžiku nemohu přesně popsat, kteří z Iónů byli v této bitvě zbabělí nebo stateční. Obviňují se totiž navzájem. Samští prý podle dohody s Aiakem v tu chvíli rozepjali plachty a odpluli z bitevního šiku na Samos, kromě jedenácti lodí. Jejich kapitáni neuposlechli rozkazu svých velitelů, zůstali na místě a bojovali. Za tento čin samská obec povolila vytesat jejich jména a jména jejich otců na čestném pomníku, protože to byli mužové stateční. Ten pomník stojí dosud na náměstí. Když spatřili Lesbané, že jejich sousedé utíkají, učinili totéž co Samští. A stejně se zachovala většina Iónů.

[15] Z těch, kteří v bitvě vytrvali, byli nejhůře postiženi Ghijští, protože vykonali skvělé činy a nechtěli jednat proti zájmům své vlasti. Jak už jsem prve řekl, měli sto lodí a na každé z nich posádku čtyřiceti vybraných lidí z občanstva. Když viděli, že většina spojenců zradila, nechtěli se stát stejnými zbabělci, ale osamoceni s několika málo zbylými spojenci projížděli mezi nepřátelskými loďmi a bojovali s nimi, až nakonec mnoho nepřátelských lodí dobyli, ale většinu svých ztratili. Se zbytkem lodí utekli domů.

[16] Ti z nich, jejichž lodi byly pro poškození neschopné manévrování, se uchýlili na poloostrov Mykalé. Tam nechali lodi najet na břeh, opustili je a pokračovali pěšky po pevnině.

Když Chijští na pochodu dorazili do krajiny efeské, byla právě noc a tamní ženy konaly slavnost thesmoforií. Efesané se dosud nedověděli, v jaké situaci Chijští jsou, a viděli, že na jejich území vpadlo vojsko. Domnívali se, že jsou to lupiči, kteří mají spadeno na jejich ženy. Vyrazili jim ihned s veškerým lidem na pomoc a Ghijské pobili. Takovému osudu tedy Ghijští podlehli.

[17] Dionysios Fókajský zajal tři nepřátelské lodi, a když zjistil, že je věc Iónů ztracena, neodplul do Fókaiie, protože dobře věděl, že bude zotročena spolu s celou Iónií; ihned bez průtahů plul do Foinikie, tam potopil obchodní lodi a s velkou kořistí odplul na Sicílii. Odtamtud vyjížděl jako námořní lupič, nikoli však proti Řekům, nýbrž proti Karthagiňanům a Etruskům.

[18] Když Peršané nad Ióny v námořní bitvě zvítězili, oblehli Milétos po zemi i po moři. Podkopali hradby, přivezli si rozličné dobývací stroje a z kořene je vyvrátili v šestém roce od vzpoury Aristagorovy. Občanstvo uvrhli do otroctví, takže se plnilo utrpení, které věštba Milétu předpověděla.

[19] Když se totiž Argejští v Delfech dotazovali, zda bude jejich město zachráněno, dostalo se jim společné věštby, určené sice pro ně, ale obsahující dodatek pro Milétany. To, co se týkalo Argejských, uvedu, až se k tomu při vyprávění dostanu. Věštba, určená nepřítomným Milétanům zněla takto:

„Tehdy se, Miléte, jeni vidy osnuješ záhubné dílo, kořistí staneš, hodovat budou na tobě mnozí, vlasatým cizincům leny tvé budou umývat nohy. Didymskou svatyni naši dostanou na starost jiní.“

Tenkrát se to Milétanům splnilo. Většina jejich mužů byla pobita od Peršanů, kteří nosí dlouhé vlasy, jejich ženy a děti se staly otroky a posvátný okrsek v Didymech, chrám i věštírna, byl vyloupen a spálen. O pokladech v tomto chrámu jsem se na jiných místech svého vyprávění často zmiňoval.

[20] Ti z Milétských, kteří byli zajati živí, byli odvedeni do Sús. Král Dareios jim žádný další trest neuložil. Usadil je u Rudého moře v městě Ampé, mimo které teče řeka Tigris a vlévá se do moře. Z milétského území podrželi Peršané sami okolí města a nížinu, a pahorkatinu odevzdali v držení pédaským Kárům.

[21] Když se toto vše Milétským od Peršanů přihodilo, nezachovali se k nim Sybaritští tak, jako oni se zachovali, když Sybarité ztratili své město a usídlili se v Lau a Skidru. Když Krotónští Sybaris dobyli, ostříhali si Milétané vlasy všichni do jednoho a hluboce truchlili. Ta města totiž ze všech, která známe, byla poutána nejužším poutem pohostinného přátelství.

Zcela jinak se zachovali Athéňané. Ti dali častokrát a různým způsobem najevo, jak je dobytí Miléta zarmucuje. Když například

Frynichos napsal a uvedl drama „Dobytí Miléty“, vypukl v divadle pláč a Athéňané ho potrestali pokutou tisíce drachem za to, že jim připomněl neštěstí přátel, a zakázali, aby kdokoli toto drama uváděl.

[22] V Milétu už tedy nebylo Milétanů. Těm z obyvatel Samu, kteří měli nějaký majetek, se vůbec nelíbilo, jak se vůči Peršanům chovali samští vojevůdci. Na poradě, konané ihned po bitvě, se usnesli, že nebudou čekat, až se jim do země vrátí samovládce Aiakés, a že se vypraví založit kolonii, aby se nestali otroky Peršanů a Aiaka, kdyby zůstali doma. V téže době totiž sicilští Zanklaiové poslali do Iónie poselstvo, jímž Ióny zvali na Krásné pobřeží, protože tam chtěli založit iónské město. To tak zvané Krásné pobřeží je na Sicílii, na straně proti Etrurii. Na jejich výzvu se z Iónů vypravili jen Samští a s nimi ti z Milétanů, kterým se podařilo uniknout.

[23] Výprava měla asi takovýto průběh: Samští na cestě na Sicílii přibyli do epizefyrského města Lokroi, sami Zanklejští se svým králem, který se jmenoval Skytneš, obklíčili jedno sicilské město, kterého chtěli dobýt; když se o tom dověděl vládce Rhégia Anaxileós, který byl tehdy se Zanklejskými znepřátelen, navázal se Samskými spojení a přesvědčil je, že by bylo lepší nechat Krásné pobřeží Krásným pobřežím a zmocnit se Zanklé, dokud jsou muži nepřítomni. Samští na to přistoupili a Zanklé opanovali.

Když se Zanklejští dozvěděli, že jejich město je obsazeno, spěchali je zachránit a na pomoc volali Hippokrata, vládce v Gele. Měli s ním totiž spojeneckou smlouvu. Hippokratés jim s vojskem na pomoc přišel, ale dal spoutat samovládce Zanklejských Skytha, protože prý se o své město nepostaral, a poslal ho i s jeho bratrem Pythogenem do města Inyx. Se Samskými se dohodl dohodou potvrzenou vzájemnými přísahami a ostatní Zanklejské ponechal jejich osudu. Za odměnu mu Samští přiznali polovinu všeho movitého majetku a otroků ve městě a všechnen majetek na venkově. Většinu Zanklejských měl Hippokratés v poutech jako otroky a tři sta jejich předáků odevzdal Samským, aby je popravili. Samští to však přece jen neučinili.

[24] Zanklejský vládce Skythés uprchl z Inyku do Himery a odtamtud odešel do Asie ke králi Dareiovi. Dareios ho považoval za nejčestnějšího ze všech, kdo k němu z Řecka přišli, protože vyžádal si od krále svolení, odešel na Sicílii a hned zase zpátky ze Sicílie ke králi. Zemřel v Persii ve vysokém věku a bohat. Tak se Samští zbavili Peršanů a bez námahy získali velmi krásné a výstavné město Zanklé.

[25] Po námořní bitvě u Miléta uvedli Foiničané na perský příkaz zpátky na Samos Aiaka, syna Sylosóntova, protože se o Peršany velmi zasloužil a vykonal pro ně veliké věci. Obyvatelům Samu jako jediným ze vzbouřenců proti Dareiovi nevypálili Peršané město ani chrámy, protože s loďmi bitvu opustili. Hned po pádu Miléta opanovali Peršané Kárii. Některá města se podrobila dobrovolně, jiná byla přinucena mocí.

[26] Takový byl průběh událostí. Histiaios Milétský byl v okolí Byzantia a lapal iónské nákladní lodi plující z Pohostinného moře, když dostal zprávy o tom, co se stalo v Milétu. Záležitosti okolo Helléspontu svěřil Bisaltovi, synu Apollofanovu z Abydu, sám pak s lesbickými loďmi plul na Chios. Když mu strážé nedovolily vstoupit do města, srazil se s nimi na Chiu na místě zvaném Koiloi. Mnoho jich pobil a ostatní Chijské přemohl, jak postupoval na chijském území z Polichné. Byli totiž po námořní bitvě v bídém stavu.

[27] Stává se, že bývá nějakými znameními předpověděno, když se na město nebo na národ chystá nějaká pohroma. Také Chijským se před těmi událostmi objevila velká znamení. Jednak poslali do Delf sbor jednoho sta mladých mužů a vrátili se z nich jen dva, protože jich osmadvadesát náhle onemocnělo morem, který je sklátil, jednak se v téže době, krátce před námořní bitvou, zřítíl ve městě dům a zasypal žáky, kteří se učili číst a psát, takže ze sto dvaceti dětí uniklo jen jediné. Taková znamení jim božstvo seslalo. Námořní bitva, do které se potom pustili, srazila město na kolena a po bitvě se objevil Histiaios se svými Lesbany. Chijští byli zničeni útrapami, a proto je snadno porazil.

[28] Z Chiu táhl Histiaios s velkým množstvím Iónů a Aiolů proti Thasu. Při jeho obléhání mu došla zpráva, že Foiničané vyrazili po moři z Miléta proti ostatní Iónii. Když se to dověděl, nechal obléhání a odtáhl s celým vojskem na Lesbos. Jeho vojsko však trpělo hladem, a proto se přepravil na pevninu, kde chtěl požít obilí v krajině atarnejské a dále i v rovině okolo řeky Kaikos v území Mysů. V té krajině však náhodou byl Peršan Harpagos s početným vojskem, který se s ním utkal, hned jak přistál, jeho samotného zajal a jeho vojsko z větší části zničil.

[29] Histiaios byl zajat takto: Řekové bojovali s Peršany u Maléné v krajině atarnejské a dlouho se sice bránili, ale později zasáhla do bitvy jízda a udeřila na ně. Výsledek toho byl, že se Řekové obrátili na útěk. Histiaios doufal, že ho král pro jeho prohřešek nezahubí, a proto se dopustil takovéto zbabělosti. Když ho kterýsi Peršan na útěku chytil a

zajal a chtěl ho probodnout, použil perského jazyka a prohlásil se, že je Histiaios z Milétu.

[30] Myslím, že by se mu bylo nic zlého nestalo a že by mu byl král Dareios jeho vinu odpustil, kdyby ho byli hned po zajetí odvedli k němu. Právě proto však, a také proto, aby jim neunikl a nezískal u krále znovu velký vliv, dali ho sardský místodržitel Artafernés a Harpagos, který ho zajal, narazit na kůl, hned jak ho přivedli do Sard, a jeho hlavu dali nabalzamovat a poslali ji králi Dareiovi do Sús. Když se to Dareios dověděl, vytkl jim, co učinili, a že mu ho nepřivedli živého. Histiaiovu hlavu dal umýt, zahalit do rouch a pohřbít jako hlavu muže, který byl velkým dobrodincem jeho a Peršanů. Tak to tedy dopadlo s Histiaiem.

[31] Perská námořní armáda přezimovala v okolí Miléta, a když na druhý rok znovu vyrazila, snadno se zmocnila ostrovů, které leží poblíž pevniny, Chiu, Lesbu a Tenedu. Jakmile vojsko některého ostrova dobylo, hned uskutečnili barbaři lov na lidi. Dělají to takto: muž vedle muže se uchopí za ruce a postupují od severního pobřeží k jižnímu, a když projdou celým ostrovem, chytají lidi jako zvěř. Také na pevnině dobyli iónských měst stejným způsobem, jenže tam nelovili lidi, protože to nebylo možné.

[32] Tehdy se ukázalo, že hrozby perských vojevůdců, jimiž pohrozili Iónům, kteří se proti nim válečně postavili, nebyly prázdnými slovy. Jak se měst postupně zmocňovali, vybrali si nejkrásnější jinochy, zbavili je mužství a z mužů tak nadělali eunuchy. Nejkrásnější dívky odvedli ke králi. Takové věci dělali a města vypalovali i se svatyněmi. Iónové byli takto zotročeni potřetí. Poprvé od Lýdů, a pak dvakrát po sobě od Peršanů.

[33] Po odchodu z Iónie opanovalo perské loďstvo všechno, co je po levé straně, když se vplouvá do Helléspontu. Pravou stranu již měli v rukou z pevniny. Na evropské straně Helléspontu jsou: Chersonésos, na kterém jsou četná města, dále Perinthos, opevněná místa thrácká a Sélybrié s Byzantiem. Byzantští a naproti nim bydlící Kalchédonští nevyčkali příchodu Foiničanů, nýbrž opustili svou vlast a ustoupili do Pohostinného moře, kde se usadili v městě Mesémbrii. Foiničané řečená města vypálili a obrátili se proti Prokonnésu a proti Artaké. Zničili je ohněm a ihned pluli k Chersonésu, aby dobyli zbývajících měst, která při prvním přistání nezpustošili. Kyzikos nechali vůbec stranou, protože Kyzičtí sami se ještě před příchodem Foiničanů králi podrobili, učinili úmluvu s Oibarem, synem Megabazovým, jenž byl místodržitelem

v Daskyleiu. Na Chersonésu se Foiničané zmocnili všech měst kromě Kardie.

[34] Až do této doby byl jejich vládcem Miltiadés, syn Kimóna, syna Stésagorova. Tuto vládu založil kdysi Miltiadés, syn Kypselův takto: Na Chersonésu obývají thráctí Dolonkové. Tito Dolonkové byli tísněni válkou s Apsinthii, a proto poslali své krále do Delf, aby si vyžádali věštbu o výsledku války. Pýthia jim vydala věštbu, že mají do své země uvést jako osadníka toho, kdo je po odchodu z chrámu první pozve jako své hosty. Dolonkové tedy šli posvátnou cestou přes Fókii a Boiótii, a když je nikdo nepozval, obrátili se do Athén.

[35] V Athénách měl tehdy celou moc v rukou Peisistratos, nicméně však mocným mužem byl i Miltiadés, syn Kypselův. Pocházel z rodiny, která vydržovala čtyřspřeží a pocházela původně od Aiaka z Aiginy; před nedávným časem získal Miltiadés athénské občanství. První z té rodiny je získal Filaios, syn Aiantův. Tento Miltiadés seděl právě před svým domem a spatřil, jak jdou mimo Dolonkové v cizokrajném šatě a s oštěpy v rukou. Zavolal na ně, a když přišli blíže, nabídl jim přístřeší a pohostinství. Dolonkové přijali, a když je pohostil, oznámili mu celý obsah věštby a prosili ho, aby byl boha poslušen. Miltiadés je vyslechl a dal se jejich řečí hned přesvědčit, protože si stýskal pod vládou Peisistratovou a zamýšlel se vystěhovat. Pro jistotu se ještě dotázal věštírny, má-li učinit, co po něm Dolonkové chtějí.

[36] Pýthia mu to schválila, a tak Miltiadés, syn Kypselův, který před časem zvítězil v Olympii na čtyřspřeží, sebral tenkrát všechny ty z Athéňanů, kteří se chtěli výpravy zúčastnit, a odplul s Dolonky. Zemi opanoval a ti, kdo si ho přivedli, si ho ustanovili za vládcu. Nejprve přehradil zdi šíji Chersonésu od města Kardie k městu Paktyé, aby nemohli Apsinthiové zemi ničit svými vpády. Šíje je široká šestatřicet stadií. Celý Chersonésos je od šíje dlouhý čtyři sta dvacet stadií.

[37] Přehradiv chersonéskou šíji zbavil se Miltiadés tím způsobem Apsinthiů a z ostatních se pustil nejprve do války s Lampsackými. Ale Lampsactí si na něj počíhali v záloze i i a zajali ho živého. Miltiadés však byl důvěrným přítelem lydského Kroisa, a když ten se o tom dověděl, přikázal po poslech Lampsackým, aby Miltiada propustili. Jestliže tak neučiní, pohrozil jim, že je vyhladí tak, jak se kácí borovice. Lampsactí byli nad tím vzkazem na pochybách, co asi má znamenat to, čím jim Kroisos hrozí, že je vyhladí jako borovice, až konečně to pochopil jeden ze starších a vyložil, že borovice jediná ze stromů

nevypouští žádné výhonky, když je podseknuta, ale hyne celá. Ze strachu před Kroisem Lampsacktí Miltiada propustili.

[38] Tak Miltiadés díky Kroisovi vyvázl a později zemřel bez potomků. Vládu a majetek odevzdal Stésagorovi, synu Kimóna, který byl jeho vlastním bratrem, z téže matky. Když zemřel, obětovali mu Chersonésané, jak je tam zvykem, a uspořádali hry jezdecké a tělocvičné, jichž nebylo dovoleno účastnit se nikomu z Lampsackých. Za války proti Lampsackým i Stésagorás zahynul bez dětí. Byl raněn sekerou do hlavy na radnici od člověka, který se prohlašoval za přeběhlíka, ve skutečnosti to však byl zavilý nepřítel.

[39] Když takto přišel o život i Stésagorás, vypravili Peisistratovci Miltiada, syna Kimónova, bratra nebožtíkova, s válečnou lodí, aby se na Chersonésu chopil vlády. I v Athénách mu prokazovali dobrodiní, jako by vůbec nevěděli o smrti jeho otce Kimóna. Na jiném místě naznačím, jak se to stalo. Když Miltiadés dorazil na Chersonésos, zdržoval se doma, jakoby proto, aby uctil památku svého bratra Stésagora. Jakmile se to Chersonésané dověděli, shromáždili se odevšad předáci ze všech měst a společně mu přišli projevit soustrast. Byli však od něho zajati. Tak ovládl Miltiadés Chersonésos. Vydřoval si pět set žoldnéřů a oženil se s Hégésipyloú, dcerou thráckého krále Olora.

[40] Tento Kimónův syn Miltiadés, který před nedávným přišel na Chersonésos, zažil horší události, než jsou ty, o které teď jde. Tři roky předtím musel utíkat před Skythy. Vydraždění králem Dareiem se totiž kočovní Skythové spojili a táhli až na Chersonésos. Miltiadés na ně nečekal a z Chersonésu utekl. Teprve až když Skythové odtáhli, uvedli ho Dolonkové zpátky. To se tedy udalo tři roky předtím.

[41] Když se tenkrát dozvěděl, že jsou Foiničané na Tenedu, naložil svůj majetek na pět válečných lodí a odplul do Athén. Vyplul z města Kardie a plul Černým zálivem podél Chersonésu a Foiničané jeho lodi napadli. Miltiadés sám se čtyřmi lodmi unikl na Imbros, pátou lod Foiničané na útěku zajali. Velitelem této lodi byl náhodou právě nejstarší Miltiadův syn Métiochos, který však nepocházel z dcery thráckého Olora, nýbrž z jiné matky. Toho Foiničané spolu s lodí zajali, a když uslyšeli, že je synem Miltiadovým, odvedli ho ke králi. Předpokládali, že se mu tím zavděčí, protože Miltiadés to byl, kdo mezi Ióny prosazoval, aby uposlechli skythské výzvy, v níž je Skythové žádali, aby strhli lodní most a odpluli domů. Dareios však Métiochovi nic zlého neučinil, když mu ho Foiničané jako syna Miltiadova přivedli, nýbrž naopak prokázal

mu četná dobrodiní. Dal mu dům, majetek a Peršanku za ženu. Měl s ní děti, které se staly Peršany. Miltiadés pak z Imbru doplul do Athén.

[42] Toho roku již Peršané neučinili nic dalšího, co by bylo způsobilo sváry mezi Ióny, naopak toho roku učinili věc pro Ióny velice užitečnou. Sardský místodržitel Artafernés vyzval města, aby k němu poslala posly, a přinutil je uzavřít perským prostřednictvím dohodu všech Iónů, podle které se měli podrobit společnému řádu a upustit od vzájemného drancování. K tomu je donutil a dal rozměřit jejich území na parasangy (tak říkají Peršané délce třiceti stadií). Po rozměření uložil všem daně a od těch časů až do mé doby odvádějí daně podle pozemkového majetku tak, jak jim je uložil Artafernés. Daně byly skoro stejné, jaké platili již dříve. Takové uspořádání vedlo mezi nimi k míru.

[43] Jakmile začalo jaro, odvolal král ostatní vojevůdce a Mardonios, syn Góbryův, sestoupil k moři s velikým vojskem, většinou pěším; měl také velké loďstvo. Byl ještě mlád a nedávno se oženil s Artozóstrou, dcerou krále Dareia. Když se Mardonios dostal s vojskem do Kilikie, sám vstoupil na loď a pokračoval v cestě s loďstvem a pěší armádu vedli jiní vůdcové k Helléspontu.

Nyní povím věc velice podivnou, že tomu někteří Řekové ani nebudou věřit. Otanés projevil názor před Sedmi z Peršanů, že by bylo třeba zavést demokratickou ústavu i mezi Peršany. Mardonios totiž, když cestou kolem Asie přišel do Iónie, sesadil všechny iónské vládce a zavedl ve městech demokracii.

Po tomto činu pospíšil k Héléspontu. Jakmile se shromáždilo mnoho lodí a velké pěší vojsko, překročili po lodích Helléspont a táhli po evropském území proti Eretrii a Athénám.

[44] Tato města jim sloužila za záminku k výpravě, ale jejich úmyslem bylo podrobit si co nejvíce řeckých obcí.

Proto loďstvem podmanili Thasos, jehož obyvatelé proti nim nehnuli ani prstem, proto pěším vojskem připojili Makedony mezi ostatní poddané. Národy až po Makedonii již měli všechny pod svou mocí. Z Thasu se přepravili na druhou stranu a pluli podél pevniny až k Akanthu, odkud pak obepluli Athos. Při obeplouvání však je přepadla od severu prudká bouře a zle je zřídila, neboť vrhla mnoho lodí u Athosů na souš. Bylo prý při tom zničeno na tři sta lodí a přišlo o život přes dvacet tisíc lidí. Moře okolo Athosů se hemží dravými zvířaty a tak některé uchvátila a zahubila tato dravá zvířata, jiní se rozbili o skály, jiní

se utopili, protože neuměli plavat, jiní zase zemřeli chladem. Tak tedy dopadlo námořní vojsko.

[45] Na pěším tažení Makedonií přepadli v noci Mardoniova thráctí Brygové. Mnoho Peršanů bylo zabito a sám Mardonios byl raněn. Ani Brygové však neušli podmanění od Peršanů. Mardonios se totiž z těch končin nevzdálil, dokud je nepodrobil. Když je porazil, odtáhl s vojskem nazpátek, jednak proto, že mělo pěší vojsko v bojích s Brygy velké ztráty, jednak že loďstvo bylo u Athosů velmi poškozeno. Výprava tedy s hanbou odtáhla zpátky do Asie.

[46] Druhý rok nato nejprve Dareios po poslu poručil obyvatelům Thasu, aby strhli hradby a lodi aby dopravili do Abdéry. Jejich sousedé je totiž pomluvili, že prý chystají vzpouru. Když je obléhal Histiaios Milétský, použili svých velkých příjmů ke stavbě válečných lodí a k zesílení hradeb. Příjmy měli z pevniny a z rudných dolů. Ze zlatých dolů ve Skapte Hylé jim plynulo celkem osmdesát talentů, z dolů na ostrově samotném sice méně, ale i tak to bylo dost, takže Thaští, kteří neplatili žádné daně z výnosu svých pozemků, měli z pevniny a z dolů každý rok příjem dvě stě talentů, a když byl dobrý rok, i tři sta.

[47] Ty zlaté doly jsem sám viděl. Nejpodivuhodnější z nich je ten, který objevili Foiničané, kteří spolu s Thasem ten ostrov osídlili. Od tohoto foinického Thasa má ostrov své jméno. Foinický důl je na Thasu mezi místy zvanými Ainyra a Koinyra, naproti ostrovu Samothráké. Při těžbě tam obrátili naruby veliký kopec. Stávají se takové věci.

[48] Thaští na králův příkaz hradby strhli a všechny lodi dopravili do Abdéry.

Potom se Dareios pokoušel zjistit, jaké úmysly mají Řekové, zda s ním chtějí válčit, nebo se mu poddat. Rozeslal hlasatele na všechny strany po celém Řecku s příkazem, aby žádali pro krále zemi a vodu. To byla jedna skupina, kterou poslal do Řecka; jiné hlasatele rozeslal do svých poddaných měst u moře s rozkazem, aby stavěla válečné lodi a lodi pro dopravu koní.

[49] Ti to tedy připravovali. Hlasatelům, kteří přišli do Řecka, mnozí obyvatelé pevniny dali, co Peršan žádal, a rovněž tak všichni ostrované, kde se hlasatelé objevili. I jiní ostrované dávali Dareiovi zemi a vodu, mimo jiné i Aiginští. Jakmile to učinili, ihned je Athéňané napadli, protože se domnívali, že je to namířeno proti nim, že Aiginští dali zemi a vodu proto, aby mohli spolu s Peršanem proti nim válčit. Rádi se té

záminky chopili a opětovně poslali do Sparty žalobu, že Aiginští svým činem zradili Řecko.

[50] Na základě této žaloby se spartský král Kleomenés, syn Anaxandridův, odebral na Aiginu. Chtěl zajmout ty z Aiginských, kteří byli nejvíce vinni. Když se o to pokoušel, postavili se ostatní Aiginští proti tomu, mezi jinými nejvíce Krios, syn Polykritův. Ten prohlásil, že s Kleomenem nikdo z Aiginských dobrovolně nepůjde. Podniká prý totiž celou věc bez usnesení spartského sněmu, protože byl od Athéňanů podplacen. Jinak by totiž byl přišel zatýkat spolu s druhým králem. Toto mu poradil v dopise Démaratos. Když se Kleomenés vracel z Aiginy, ptal se Kria, jak se jmenuje, a ten mu to řekl. Na to Kleomenés odpověděl:

„Již teď si, berane*, opatří rohy bronzovým krytem, protože tohle ti přijde draho.“

[51] Démaratos, syn Aristónův, v té době zůstal ve Spartě a pomlouval Kleomena. I on byl spartským králem, ale z méně významného rodu. Ten rod nebyl vlastně v ničem méně významný, protože pocházel ze stejného předka, ale podle prvorozenství byl jaksi více v úctě rod Eurysthenův.

[52] Lakedaimonští na rozdíl ode všech básníků tvrdí, že je do jejich země, ve které nyní bydlí, přivedl sám král Aristodémos, syn Aristomachův, syna Kleodaiova, syna Hyllova, a nikoli Aristodémovi synové. Krátce nato porodila Aristodémova žena, která se jmenovala Argeia; byla prý to dcera Autesióna, syna Tisamenova, syna Thersandrova, syna Polyneikova. Porodila prý dvojčata a Aristodémos, který byl nemocen, zemřel, sotvaže děti spatřil. Tehdejší Lakedaimoňané se usnesli, že podle zákona ustanoví králem staršího z chlapců. Nevěděli prý však, kterého si mají vybrat, protože si oba byli k nerozeznání podobní. Když se nedovedli rozhodnout, nebo snad již předtím, otázali se rodičky. Ta však prohlásila, že ani, ona je nerozezná. Dovedla je sice rozeznat, ale řekla to tak, protože si přála, aby se králi stali oba dva.

Lakedaimonští si nevěděli rady a z rozpaků poslali do Delf s otázkou, co mají dělat. Pýthia jim přikázala, že mají přijmout za krále oba hochy, ale že mají více ctít staršího. Takovou věštbu jim dala Pýthia, ale Lakedaimonští byli dále na rozpacích, jak zjistit, který z nich je starší, až jim poradil jeden Messéňan, jehož jméno bylo Panités. Tento Panités prý Lakedaimonským poradil, aby si dávali pozor, kterého z chlapců matka dříve koupe a krmí. Když uvidí, že to dělá vždycky ve stejném pořadí, budou vědět všechno, co potřebují a co chtějí zjistit. Bude-li ona na

rozpacích a bude-li pořadí střídat, že jim bude jasné, že ani ona neví víc, a budou muset hledat jiný způsob.

Spartané tedy podle rady Messéňanovy pozorovali matku Aristodémových synů a viděli, že postupuje vždy stejně a že vždycky dává témuž přednost při krmení a koupání, aniž věděla, proč ji hlídají. Vzali tedy chlapečka, kterému matka dávala přednost, jako staršího a dali ho vychovat pod veřejným dozorem. Dali mu jméno Eurysthenés a mladšího nazvali Proklés. Když chlapečci dospěli, byli po celou dobu svého života navzájem protivníky, ačkoli to byli bratři. A jejich potomci prý se chovají stejně.

[153] Takhle to vypravují Lakedaimonští jako jediní z Řeků. V dalším napíší, jak to vypravují Řekové. Dórské krále vypočítávají Řekové správně až po Persea, syna Danaina – když necháme stranou boha* – a dokazují, že jsou řeckého původu. Již v těch dobách se totiž mezi Řeky počítali. Privil jsem až po Persea, a nešel jsem dále z toho důvodu, že u Persea není jmenován žádný smrtelný otec, jako Amfitryón u Hérakla; z dobrého důvodu a právem pravím „až po Persea“, neboť sledujeme-li předky Danaé, dcery Akrisiovy, zpátky, ukazuje se, že vůdci Dóru pocházejí z Egypta.

[54] Takový je podle vyprávění Řeků jejich rodokmen; Peršané však vypravují, že Perseus sám pocházel z Asýrie a stal se Řekem, ale jeho předkové Řeky nebyli. Pokud jde o předky Akrisiovy, kteří vůbec nebyli s Perseem příbuzní, tvrdí o nich souhlasně s Řeky, že to byli Egyptané.

[55] Tolik o těch věcech postačí. Jak se stalo a jakými činy se stali dórskými králi, ačkoli byli Egyptany, to o nich řekli již jiní, proto to ponecháme stranou. Zmíním se jen o tom, co jiní neuvedli.

[56] Spartané udělili svým králům tato čestná práva: dvojí kněžství, jednak Dia Lakedaimonského, jednak Dia Urania, dále právo vést válečnou výpravu, do kterékoli země se jim zlíbí (v tom jim nesměl žádný Spartan překážet, jinak se dopouštěl zločinu), na válečném tažení šli králové v čele a poslední se vraceli, sto vybraných mužů tvořilo ve vojsku jejich tělesnou stráž, na výpravu si mohli vzít s sebou tolik ovcí, kolik chtěli, a ze všech obětí jim patřily kůže a hřbety.

[57] Taková práva jim patří za války.

V době míru jsou jim přiznány tyto pocty: Koná-li se státní oběť, usedají králové k hostině jako první a první dostávají jídlo; každý z nich dostává ode všeho dvakrát více nežli ostatní hodovníci; mají právo

obětovat jako první a patří jim kůže z obětních zvířat. Při každém novoluní a sedmý den každého měsíce dostávají oba z veřejných prostředků bezvadné obětní zvíře pro chrám Apollónův a spolu s ním měřici ječné mouky a lakónské čtvrtně vína. Při každých hrách jsou jim vyhrazena vybraná čestná místa. Přísluší jim právo ustanovovat podle své vůle občany za proxeny a každý z nich si smí vybrat dva věštce; věštcí jsou vyslanci státu pro věštírnu v Delfech a jsou spolu s králi živi na veřejné útraty; pokud nepřijdou ke společnému jídlu s králem, posílají se jim do domu každému dva choiniky ječné mouky a jedna kotyla vína, jsou-li přítomni, dostávají toho všeho dvojité příděl. Stejným způsobem je uctívají i soukromé osoby, když je pozvaly ke stolu. Králové opatrují věštby, spolu s nimi však je znají i věštcí. Pouze králům přísluší soudit jen tyto případy: komu připadne jediná dcera jako dědička otcovského jmění, jestliže ji otec nikomu nezaslíbil; spory o veřejné cesty; chce-li někdo přijmout dítě za vlastní, činí tak před králem. Zasedají při poradách rady starších, jichž je osmadvacet. Pokud se nedostaví, přísluší královské počty těm starším, kteří jsou s nimi nejbližší příbuzní; odevzdávají za ně dva hlasy a třetí za sebe.

[58] Taková práva jsou přiznána od obce spartské králům zaživa. Když pak zemrou, dostane se jim těchto počt: jízdní poslové rozhlašují po celé zemi Lakónské, co se stalo, a po městě chodí ženy a tlukou na kotle. Zatímco se toto děje, je povinností dvou svobodných občanů z každého domu, muže a ženy, obléci smuteční šat; kdyby to neučinili, propadnou velikým pokutám. Lakedaimonští mají při úmrtí králů stejné obyčeje jako asijská barbaři; většina barbarů se totiž při úmrtí králů chová stejným způsobem. Když zemře lakedaimonský král, musí se z celé země lakedaimonské kromě Spartánů účastnit pohřbu přesně určený počet poddaných. Když se účastníků pohřbu sejde mnoho tisíc, jak Spartánů, tak heilótů, spolu s ženami se bijí horlivě v čela a spustí hrozný nářek. Říkají, že poslední zemřelý král byl právě ten nejlepší. Padne-li jeden z králů ve válce, zhotoví jeho podobu a tu vynášejí na krásně pokrytých márách. Po pohřbu se deset dní nekonají trhy ani se neschází volební shromáždění; v těch dnech se truchlí.

[59] Spartáné se shodují s Peršany i v tomto: když po smrti králově nastoupí nový král, odpouští při nástupu dluhy, které kdokoli má vůči králi nebo obci. U Peršanů zase nový král promíjí všem městům nedoplatky na daních.

[60] V těchto věcech se Lakedaimonští shodují i s Egyptány: Jejich hlasatelé, pištcí i kuchaři dědí svá řemesla po otcích; pištcem se stává

syn pištcův, kuchařem syn kuchařův a hlasatelem syn hlasatelův; nikdo je nevytlačí, i když vyniká nad nejasným hlasem; co konal otec, koná i syn. Takto to tedy chodí.

[61] Démaratos tehdy očernil Kleomena, když ten byl na Aigině a zabýval se záležitostmi prospěchu celého Řecka, nikoli proto, že by byl pečoval o Aiginské, nýbrž ze závisti a záští. Po návratu z Aiginy pomýšlel Kleomenés na to, jak Démarata zbavit královské hodnosti. Vytasil se proti němu s touto záležitostí: Spartský král Aristón, který měl dvě ženy, neměl děti. Byl toho názoru, že vina není na jeho straně, a oženil se s třetí ženou.

Ke svatbě došlo takto: Aristón měl mezi Spartany přítele, s nímž se ze všech občanů nejvíce stýkal. Tento muž měl za manželku ženu daleko nejkrásnější ze všech spartských žen. Krasavici se stala, ač byla předtím velice ošklivá. Byla slaboučká a její rodiče těžce nesli, že je nehezka, ač je dítětem zámožných rodičů. Její chůva to viděla, proto si vymyslela toto: Nosila každý den dítě do chrámu Helenina, který stojí v takzvaném Therapné nad chrámem Foibovým. Když je tam chůva přinesla, položila je k soše bohyně a prosila ji, aby dítě zbavila ošklivé podoby. Když jednou vycházela chůva z chrámu, zjevila prý se jí žena a ptala se jí, co to nese v náručí. Ona odpověděla, že dítě. Žena poručila, aby jí dítě ukázala, ale chůva tak neučinila. Rodiče jí totiž nakázali, aby je nikomu neukazovala. Žena jí však znovu přikazovala, aby jí dítě ukázala. Když chůva viděla, že na tom ženě velmi záleží, aby dítě spatřila, tedy jí je ukázala. Žena dítě pohladila po hlavičce a pravila, že bude nejkrásnější ze všech žen ve Spartě. Od té doby se její podoba změnila. Když přišel čas, oženil se s ní Agétos, syn Alkedeiův, právě onen Aristónův přítel.

[62] Aristón se do té ženy šíleně zamiloval. Vymyslel si tedy takovou lest. Slíbil svému příteli, jehož byla ženou, ženu dá darem z celého svého majetku jednu věc, kterou on sám si vybere, a žádal přítele, aby mu dal stejný dar. Přítel se o ženu neobával, protože viděl, že i Aristón je ženat, a souhlasil; dohodu si stvrдили přísahou. Nato Aristón dal příteli to, co si Agétos vybral z jeho pokladů, ať už to bylo cokoli. Na oplátku se zase Aristón pokusil odvést ženu svého přítele. Ten však prohlásil, že souhlasil s dohodou jen s touto jedinou výjimkou. Byl však vázán podvodným uskokem vylákanou přísahou, a tak dovolil, aby si ji Aristón odvedl.

[63] Takto si přivedl Aristón třetí ženu a druhou propustil. V krátkém čase, méně než za deset měsíců, porodila žena tohoto Démarata. Kdosi

z jeho čeledi mu oznámil, právě když seděl v křesle s efory, že se mu narodil chlapec. Aristón si však pamatoval dobu, když si ženu přivedl, spočítal si měsíce na prstech a pravil odmítavě: „To asi není můj syn.“ Eforové to sice slyšeli, ale v tu chvíli na to nebrali zřetel. Dítě rostlo a Aristóna mrzelo, co řekl; byl pevně přesvědčen, že je chlapec Démaratos jeho synem. Jméno Démaratos mu dal z těchto důvodů: Předtím se Spartané všeobecně modlili za Aristóna, jako muže, který se těšil největší úctě ze všech králů, co jich kdy ve Spartě bylo, aby měl syna; proto mu pak dal jméno Démaratos*.

[64] Svým časem Aristón zemřel a královské hodnosti se ujal Démaratos. Když vyšly tyto věci najevo, slušelo se zřejmě zbavit Démarata královské hodnosti; ostatně již dříve došlo mezi ním a Kleomenem k velké roztržce, když Démaratos odvedl vojsko od Eleusiny, a ovšem i teď, když měl Kleomenés odvézt z Aiginy perské straníky.

[65] Kleomenés se mu chtěl pomstít, a proto se dohodl s Leutychidem, synem Menarea, syna Agiova, který pocházel z téhož rodu jako Démaratos, že ho učiní králem místo Démarata, když s ním potáhne proti Aiginským. Leutychidés byl velikým nepřítelem Démaratovým z tohoto důvodu: Leutychidés byl zasnouben s Perkalou, dcerou Chilóna, syna Démarmenova. Démaratos však svými úklady připravil Leutychida o sňatek, protože sám dříve Perkalu unesl a pojal za ženu. Tak vzniklo Leutychidovo nepřátelství proti Démaratovi.

Na popud Kleomenův se Leutychidés proti Démaratovi zapřisáhl a prohlásil, že nekraluje Spartánům po právu, protože není synem Aristónovým. Po tomto přísěžném prohlášení na něj podal žalobu a uvedl onen výrok, který pronesl Aristón tenkrát, když mu otrok oznámil narození syna, jak spočítal měsíce a pravil, že syn není jeho. O tato slova se Leutychidés opíral a oznámil, že Démaratos není synem Aristónovým a že se tedy nesluší, aby ve Spartě kraloval. Za svědky povolal tehdejší efory, kteří seděli při tom, a slyšeli, co Aristón řekl.

[66] Vznikly o to spory a nakonec se Spartané usnesli dotázat se věštírny v Delíech, zda je Démaratos Aristónův syn. Kleomenés si vzal na starost učinit dotaz k Pýthii a získal na svou stranu Kobóna, syna Aristofantova, muže v Delfech velice vlivného. Kobón přemluvil věstkyni Periallu, aby řekla, co si přál Kleomenés slyšet. A tak tedy Pýthia na dotaz poslů rozhodla, že Démaratos není Aristónův syn.

Později to vyšlo najevo, Kobón z Delf uprchl a kněžka Perialla ztratila svou hodnost.

[67] Tak došlo k tomu, že Démaratos ztratil království. Ze Sparty k Peršanům uprchl pro následující pohanění: Po sesazení z královské hodnosti zastával Démaratos jiný úřad, k němuž byl zvolen. Konaly se právě hry mládeže, a když Leutyichidés uviděl Démarata (byl již jako králem místo něho), poslal k němu služebníka, aby ho ponížil a zesměšnil, s dotazem, jaké to je, když člověk úřaduje místo kralování. Démaratos se nad otázkou rozhněval a pravil, že on už zkusil obojí, kdežto Leutyichidés nikoli, že však tato otázka bude pro Lakedaimonské bud začátkem tisícerych útrap, nebo bezmezného štěstí. Po těch slovech se zahalil a odešel z divadla domů.

Doma ihned vykonal přípravy k oběti a obětoval Diovi býka. Po oběti si povolal matku.

[68] Když matka přišla, vložil jí do rukou část vnitřností a těmito slovy ji prosil: „Zapřísahám tě, matko, ostatními bohy i Diem, ochráncem tohoto domu, a prosím tě, abys mi řekla pravdu, kdo je ve skutečnosti mým otcem. Leutyichidés totiž prohlásil v našem sporu, že jsi přišla k Aristónovi, když jsi již byla v jiném stavu s dřívějším mužem; jsou však i lidé, kteří tvrdí ještě větší nesmysl, že prý jsi šla mezi otroky k oslaři a já že jsem jeho syn. Při bozích tě tedy žádám, abys řekla pravdu. Jestliže jsi učinila něco z toho, co jsem říkal, nejsi sama, učinily tak mnohé. Říká se vůbec ve Spartě, že Aristón nebyl schopen zplodit děti, protože jinak by mu byly porodily děti i jeho dřívější manželky.“

[69] Toto jí řekl a ona odpověděla: „Když mě tak, synu, úpěnlivě prosíš, abych ti řekla pravdu, řeknu ti celou pravdu. Když mě Aristón přivedl do svého domu, třetí noci po té první přišlo ke mně zjevení v podobě Aristónově, vyspalo se se mnou a pak mě ověncilo věnci, které mělo s sebou. Když bylo pryč, přišel Aristón. Vida, že jsem ověncena, ptal se, kdo mi věnce dal. Pravila jsem, že on, ale on to popíral. Odpřísáhla jsem to a řekla mu, že nejedná pěkně, když zapírá, vždyť byl před malou chvílí u mne a věnce mi dal, když se se mnou pomiloval. Když Aristón viděl, že přísahám, pochopil, že jde o zásah nějakého boha. Ukázalo se, že věnce pocházejí ze svatyně héra, který stojí před vraty paláce, říkají mu chrám Astrabakův, a věštcí vykládali, že to byl sám tento hérós. Nyní víš, synu, všechno, co sis přál zvědět. Buďto jsi synem tohoto héra a tvým otcem je tedy heros Astrabakos, nebo jsi synem Aristónovým, neboť oné noci jsem tě počala. A to, čeho tvoji nepřátelé

proti tobě nejvíce používají, že sám Aristón řekl před mnoha svědky, že nejsi jeho syn, když mu oznámili, že ses narodil, protože čas deseti měsíců ještě nevypršel, tato slova řekl Aristón jen proto, že se v těchto věcech nevyznal. Ženy totiž rodí i v devátém a v sedmém měsíci, a ne všechny nosí plod deset měsíců. Ty ses mi, synu, narodil v sedmi měsících. I sám Aristón brzy poznal, že to řekl z neznalosti. Jiné zprávy o svém narození neber na vědomí, neboť jsi slyšel úplnou a čistou pravdu. Z oslařů ať rodí ženy syny Leutychildovi a těm, kdo takové věci vykládají.“

[70] Tolik mu řekla matka. Když se dozvěděl, co vědět chtěl, opatřil si prostředky na cestu a odejel do Élidy. Dal rozhlásit, že cestuje do Delf, aby se poradil s věštkyní. Lakedaimonští však Démarata podezřivali, že chce uprchnout, a pronásledovali ho. Jemu se však podařilo nějakým způsobem přejít z Élidy na ostrov Zakynthos. Lakedaimonští se tam přepravili za ním, zmocnili se ho a zajali jeho služebnictvo. Obyvatelé Zakynthu ho však nevydali a tak se odtud přepravil do Asie ke králi Dareiovi. Ten ho přijal s velikými poctami a daroval mu území i s městy. Tak přišel Démaratos do Asie a takový byl jeho osud. Proslavil se mezi Lakedaimoňany v mnohém ohledu svými činy a názory. Získal pro ně i olympijské vítězství v závodě čtyřspřeží. Ze všech králů spartských on jediný to dokázal.

[71] Po sesazení Démaratově převzal královskou hodnost Leutychildés, syn Menareův. Měl syna Zeuxidéma, někteří ze Spartánů mu říkali Kyniskos*. Tento Zeuxidemos ve Spartě nekraloval, protože zemřel před Leutychildem. Zanechal syna Archidéma. Když přišel Leutychildés o syna Zeuxidéma, oženil se znovu a vzal si Eurydamu, sestru Meniovu, dceru Diaktoridovu. Neměl s ní mužských potomků, nýbrž dceru Lampitó. S tou se oženil Archidemos, syn Zeuxidémův, protože mu ji Leutychildés dal.

[72] Ani Leutychildés však ve Spartě nezestarál. Za Démarata vzal takovouhle odplatu: Jako vojevůdce vedl Lakedaimonské do Thessalie. Měl sice možnost si tam všechno podrobit, dal se však podplatit velikými penězi. Byl přistižen při činu na místě v táboře, právě když seděl na pytlí plném stříbra. Když byl pohnán před soud, uprchl ze Sparty. Jeho dům byl stržen. Utekl do Tegey a tam zemřel.

[73] To se však stalo později. Tenkrát, když se Kleomenovi podařila intrika proti Démaratovi, ihned vzal s sebou Leutychilda a táhl proti Aiginským, na které byl strašně rozhněván, protože ho ponížili. Když

proti Aiginským přicházeli oba králové, docházeli k názoru, že se již nemají stavět na odpor. Vybrali deset nejvýznamnějších aiginských mužů, kteří nejvíce vynikali bohatstvím i rodem, mezi nimi i Kria, syna Polykritova, a Kasamba, syna Aristokratova, kteří měli největší vliv, odvedli je do Attiky a svěřili je do ochrany největším nepřátelům Aiginských – Athéňanům.

[74] Potom vyšly najevo Kleomenovy úklady proti Démaratovi, Kleomenés dostal strach ze Spartánů a tajně uprchl do Thessalie. Odtamtud přišel do Arkadie, kde osnoval převraty a ponoukal obyvatele Arkadie proti Spartě. Zavázal si je přísahami, mimo jiné, že ho budou následovat, kam je povede. Chtěl dokonce přivést arkadské předáky do města Nonakris, aby tam přísahali při vodě řeky Styx*. V tomto městě prý je v Arkadii voda řeky Styx, aspoň je tam cosi takovéhohle: ze skály tam prýští trochu vody a mizí v propasti a okolo té propasti je kruhový kamenný val. Město Nonakris, v němž je ten pramen, je v Arkadii blízko Feneu.

[75] Když se Lakedaimonští dozvěděli, co Kleomenés podniká, dostali strach a uvedli ho zpátky do Sparty za stejných podmínek, za kterých vládl již předtím. Hned po návratu ho zachvátilo šílenství. Již předtím byl podivín. Kdykoli potkal někoho ze Spartánů, udeřil jej holí do obličeje. Když se takto choval jako bez rozumu, dali ho příbuzní spoutat a uvrhnout do klády. Když byl spoután a viděl, že je jeho strážce sám, požádal o dýku. Strážce mu nejprve nechtěl vyhovět, a tak on vyhrožoval, co mu všechno učiní, až bude zase volný. Strážce se hrozeb polekal, byl to totiž jeden z heilótů, a dýku mu podal. Kleomenés se chopil čepele a začal se zraňovat na lýtkách; rozřezal si po délce maso a pokročil z lýtek na stehna, ze stehna na boky a do slabin; nato přešel na břicho, rozřezal si je a tak zemřel (jak se domnívají mnozí z Řeků), protože přemluvil Pýthii vydat výrok pro i Démaratovi.

Athéňané však říkají, že to byl trest za to, že při vpádu do Eleusiny zpustošil okrsek zasvěcený bohům, kdežto Argejští tvrdí, že se mu to stalo za to, že dal vyvést z jejich chrámu a pobít ty z Argejských, kteří se tam utekli z bitvy, a samotný posvátný háj bezohledně spálil.

[76] Když se totiž Kleomenés dotazoval v Delfech, obdržel věštbu, že Argu dobude. Jakmile dorazil v čele Spartánů k řece Erasinu, která prý pramení z jezera Stymfalského (vody tohoto jezera odtékají do podzemní propasti a vytékají na povrch v Argu, odtud jejich tok nazvali Argejští Erasinós), když tedy Kleomenés přišel k této řece, vykonal jí oběť.

Nedostalo se mu žádného znamení pro přechod, i řekl, že sice chyálí řeku za to, že drží se svými krajany, ale že to Argejští stejně nemají darováno. Nato odtáhl pryč a odvedl vojsko zpátky do Thyrey; obětoval moři býka a po lodích se přeplavil na území Tirynthu a Nauplie.

[77] Když se to Argejští dozvěděli, vyrazili na moře. Jakmile byli blízko Tirynthu, utábořili se u vesnice Sépeia, docela blízko naproti Lakedaimonským. Z otevřené bitvy neměli strach, ale obávali se, aby nebyli přemoženi Istí. Neboť na to podle nich mířila věštba, kterou dostali spolu s Milétany v tomto znění:

„Jakmile jednou se stane, že nad muiem zvítězí ženská, s hanbou ho zapudí a bude se v Argu domáhat slávy, mnohým argejským ženám činem tím způsobí hoře. Možná, že jednou řeknou i potomci potomků našich: Strašný, natříkrát stočený had* zhylnul, přemožen kopím.“

Tyto všechny souvislosti nahnaly Argejským strach. Proto se rozhodli, že se budou řídit podle hlasatele nepřátel. Rozhodnutí uskutečňovali tak, že kdykoli spartský hlasatel rozhlašoval Lakedaimonským nějaký rozkaz, učinili Argejští totéž.

[78] Když Kleomenés přišel na to, že Argejští dělají, cokoli spartský hlasatel provolává, dal pokyn, aby se chopili zbraní a vyrazili proti Argejským, jakmile bude hlasatel provolávat, že je čas k svačině. Lakedaimonští to také tak učinili. Přepadli Argejské, právě když podle hlasatelova provolání svačili, mnoho jich pobili, ale ještě více jich obklíčili a střežili v posvátném háji Argově, kam se utekli.

[79] Potom Kleomenés učinil toto: Podle zpráv od přeběhlíků dal hlasatelem vyvolávat jmény ty Argejské, kteří byli v posvátném okrsku, a říci jim, že za ně dostal výkupné. U obyvatel Peloponnésu je za zajatce pevné výkupné dvě miny. Na padesát Argejských dal takto jednotlivě vyvolat a dal je zavraždit. Ostatní v posvátném okrsku nevěděli, co se děje. Háj byl totiž hustý, a tak neviděli ti, kdo byli uvnitř, co dělají ti, kdo byli venku, až konečně jeden z nich vylezl na strom a spatřil, co se děje. Pochopitelně pak už na zavolání nikdo nevyšel ven.

[80] Nato nařídil Kleomenés, aby všichni heilóti bez rozdílu snesli okolo háje dříví, a když poslechli, dal háj zapálit. Když háj hořel, zeptal se kteréhosi přeběhlíka, kterému z bohů je háj zasvěcen. Odpověď zněla, že Argovi. Jak to Kleomenés uslyšel, zasténal a pravil: „Apollóne Věštný, jak velice jsi mě podvedl, když jsi mi předpověděl, že dobudu Argu. Zdá se, že se mi věštba vyplnila.“

[81] Nato Kleomenés propustil větší část vojska, aby se vrátila do Sparty. S tisícem nejlepších bojovníků se odebral do chrámu Héřina, aby tam obětoval. Když chtěl vykonat oběť u oltáře, kněz mu to zakázal, protože prý není dovoleno, aby tam konal oběť cizinec. Kleomenés dal heilótům rozkaz, aby kněze od oltáře odvěkli a aby ho zbičovali, načež obětoval sám. Potom se vrátil do Sparty.

[82] Po návratu ho jeho nepřátelé přivedli před efory a tvrdili, že se dal podplatit, aby Argu nedobyl, ačkoli se ho mohl snadno zmocnit. On jim odpověděl – nedovedu určitě říci, zda lhal či mluvil pravdu – řekl tedy, že je toho názoru, že věštba boží došla splnění tím, že se zmocnil chrámu Argova. Nepovažoval prý za správné, aby se pokoušel o město, dokud by nevykonal oběti a nezjistil, zda mu bůh město odevzdá, či zda se postaví proti němu. Když konal oběť v chrámě Héřině, vyšlehl prý oheň z prsů bohyně, z čehož bezpečně zvěděl, že Argu nedobude. Kdyby prý byl oheň vyšlehl z hlavy sochy, byl by Argos vyvrátil z kořen, jestliže však vyšlehl z prsou, že bylo již učiněno vše, co si bůh přál, aby se stalo. Tuto odpověď Spartané uznali za důvěryhodnou a pravděpodobnou a většinou hlasů ho zprostiti obvinění.

[83] Argos byl do té míry zbaven mužů, že se všechny záležitosti dostaly do rukou otroků. Vládli a obstarávali veřejné záležitosti do té doby, dokud nedospěli synové zahubených mužů. Potom synové otroky vypudili a získali Argos do svých rukou. Vypuzení otroci se bitvou zmocnili Tirynthu. Nějaký čas trvalo přátelství mezi nimi, dokud nepřišel mezi otroky věstec Kleandros, původem z Figalie v Arkadii. Ten pohnul otroky k tomu, aby podnikli útok proti pánům. Vznikla z toho dlouhá válka, ve které nakonec Argejští taktak zvítězili.

[84] Argejští tvrdí, to že byly důvody, které způsobily Kleomenovo šílenství a strašnou záhubu. Spartané sami však říkají, že šílenství Kleomenovo nezpůsobilo žádné božstvo. Když prý byl ve styku se Skythy, zvykl si pít nesmíšené víno a z toho prý ztratil rozum. Když totiž Dareios vpadl do země kočovných Skythů, chtěli se mu pomstít; poslali prý do Sparty poselstvo se žádostí o spojenectví a o dohodu, že by bylo třeba, aby se sami Skythové pokusili vpadnout do perské říše údolím řeky Fásis, a Spartany vyzývali, aby vyrazili od Efesu do vnitrozemí a spojili se s nimi na jednom místě. Kleomenés prý se Skythy o těch věcech rozmlouval až příliš a při tom se od nich naučil pít nesmíšené víno víc, než se slušelo; a z toho se podle mínění Spartanů pomátl na rozum. Od těch dob, když prý chtějí pít silnější víno, říkají, že je chtějí pít po skythsku. Tak vypravují historii Kleomenovu Spartané; mně se

však zdá, že to byla odplata, kterou vzal Kleomenés za to, co učinil Démaratovi.

[85] Když se Aiginští dověděli o smrti Kleomenově, poslali do Sparty poselstvo se žalobou na Leutychida ve věci rukojmí držených v Athénách. Lakedaimonští svolali soud a uznali, že Leutychidés jednal s Aiginskými zpupně; rozhodli, aby byl Leutychidés vydán a odveden na Aiginu v náhradu za muže zadržené v Athénách. Když již chtěli Aiginští Leutychida odvést, pravil jim Theasidés, syn Leóprepův, muž ve Spartě vážený: „Co chcete učinit, mužové Aiginští? Chcete odvést spartského krále, kterého vám jeho spoluobčané vydali? Spartané teď v hněvu takto rozhodli. Jen aby vám později nepřinesli do vaší země zkázu a neštěstí, jestliže to učiníte.“ Když to Aiginští uslyšeli, upustili od záměru Leutychida odvést a učinili dohodu, podle které měl Leutychidés jít s nimi do Athén, aby tam Aiginským rukojmí vydal.

[86] Když Leutychidés přišel do Athén a požadoval vrácení svěřených rukojmí, zdráhali se je Athéňané vydat. Za záminku si vzali, že rukojmí jim svěřili oba dva králové, takže nepovažují za spravedlivé vydat je jednomu bez druhého. Když tedy Athéňané odmítli je vydat, vyprávěl jim Leutychidés tuto historku:

„Učiňte, Athéňané, co sami chcete. Když rukojmí vydáte, budete jednat podle božích zákonů, nevydáte-li, prohřešíte se proti nim. Povím vám, co se kdysi stalo ve Spartě v souvislosti se svěřenými věcmi. U nás ve Spartě se vypráví, že tři generace přede mnou žil v Lakedaimonu Glaukos, syn Epikydeův. Tento muž prý dosáhl ve všem největší dokonalosti a nejvíce proslul spravedlivostí mezi všemi, kdo v tom čase v Lakedaimonu žili.

V době, o které se to u nás vypráví, se stalo, že přišel do Sparty člověk z Miléty, který s ním chtěl mluvit, a učinil mu tento návrh: ‚Jsem z Miléty a přicházím, Glauku, abych využil tvé spravedlivosti. Často se vypráví po celém Řecku i v Iónii o tvé spravedlivosti, a tak jsem si řekl, že v Iónii je stále nebezpečno, takže by člověk snadno mohl přijít o majetek, kdežto Peloponnésos je uspořádán bezpečněji. Uvažoval jsem nad tím, radil jsem se a rozhodl jsem, že zpeněžím polovici svého majetku a peníze uložím u tebe, protože dobře vím, že uložení u tebe je bezpečné. Přijmi tedy ty peníze a uschovej toto znamení. Kdo bude peníze požadovat a tímto znamením se vykáže, tomu je vydej.‘ To řekl milétský cizinec. Glaukos přijal peníze do úschovy pod uvedenou podmínkou.

Po dlouhém čase přišli do Sparty synové onoho muže, který si peníze uložil, navštívili Glauka, prokázali se znamením a žádali o vydání peněz. On to odmítl a odpověděl jim: „Nepamatuji se na to a nic mi vaše slova nepřipomínají. Jestliže si vzpomenu, učiním vše, co je spravedlivé. Jestliže jsem peníze dostal, také je správně odevzdám. Pokud jsem je vůbec nedostal, použiji proti vám řeckých zákonů. Za čtyři měsíce ode dneška vám oznámím své rozhodnutí.“ Miléťané odešli se smutkem, protože se domnívali, že byli o peníze oloupeni, Glaukos pak odcestoval do Delf, aby učinil dotaz u věštírny. Na jeho dotaz, zda si může peníze přivlastnit, když bude přísahat, vydala mu Pýthia věštbu tohoto znění:

„Zisk v tuto chvíli mít budeš, Glauku, Kydeův synu,
soka když přísahou porazíš snadno a peněz se zmocníš,
přisahej klidně, vždyť zemře i ten, kdo přísahou nelhal.
Avšak přísaha křivá má syna bez jména i těla,
potomek ten ji pomstí krutě a zasáhne rychle,
rozdrtí rod a zničí potomstvo, rozmetá domov.

Rod muže spravedlivého však bude i v budoucnu vzkvétat“*

Když to Glaukos uslyšel, prosil boha za odpuštění za to, co řekl. Pýthia mu však odpověděla, že pokoušet boha dotazem má stejnou váhu jako křivá přísaha. Glaukos pak poslal pro milétské cizince a peníze jim odevzdal. Povím vám, Athéňané, z jakého důvodu jsem vám tuto věc vyprávěl. Po Glaukovi nezůstali žádní potomci, ani rodinný krb, který by nesl jeho jméno. Byl potřen a z kořene vytržen a není po něm ve Spartě památky. Proto je poctivé pomýšlet jen na to, abychom na požádání vrátili, co nám bylo svěřeno.“ Po těchto slovech Leutychidés odešel z Athén, protože ho Athéňané neuposlechli ani teď.

[87] Ještě než Aiginští došli odplaty za to, co dříve spáchali proti Athéňanům, aby se zavděčili Thébanům, učinili toto: Byli na Athéňany rozzlobeni a měli za to, že utrpěli křivdu, proto hledali cestu, jak se Athéňanům pomstít. Pro Athéňany nastával totiž čas pětileté výroční slavnosti u Suma*. Aiginští si počíhali na slavnostní loď a zajali ji plnou předních mužů athénských a zajatce svázali.

[88] Po tomto kousku Aiginských se již Athéňané bez odkladu chystali proti Aiginským všemi prostředky. Na Aigině byl vážený muž jménem Nikodromos, syn Knoithův, a ten měl na Aigmské svrchu, protože byl kdysi od nich z ostrova vypuzen. Když se tehdy dověděl, že

se Athéňané chystají proti Aiginským tvrdě zakročit, smluvil se s nimi, že jim Aiginu zradí. Dal jim vědět, že v den, kdy se dá do práce, i oni mu musejí přijít na pomoc. Podle dohody s Athéňany pak obsadil takzvané Staré město, ale Athéňané se nedostavili včas.

[89] Neměli totiž právě k dispozici pro utkání s Aiginskými bojeschopné lodi. Žádali Korintské, aby jim lodi půjčili, ale mezitím byl jejich záměr zmařen.

Korintští byli v té době s Athéňany velice spřáteleni a poskytli Athéňanům na jejich žádost dvacet lodí, ale za úplatu pěti drachem za každou lod. Podle jejich zákona totiž nebylo možno dát lodi zadarmo. Athéňané připojili korintské lodi ke svým, vypravili celkem sedmdesát lodí a vypluli proti Aigině, kam dorazili o jeden den později, než bylo domluveno.

[90] Když se Athéňané včas nedostavili, vstoupil Nikodromos na lod a uprchl z Aiginy. Připojili se k němu i jiní obyvatelé aiginští. Athéňané jim vykážali obydlí v Sunionu. Odtud pak vyjžděli a konali nájezdy proti Aiginským, kteří zůstali na ostrově. K tomu však došlo později.

[91] Aiginští boháči zvítězili nad lidem, který se proti nim vzbouřil spolu s Nikodromem, vzbouřenců se zmocnili a vyvedli je z města ven, aby je popravili. Tím se dopustili krvavého zločinu, který nemohli smýt očistnými oběťmi, ač se o to snažili. Dříve než je bohyně přijala na milost, byli z ostrova vypuzeni. Sedm set vzbouřenců z lidu zajali a vedli k popravě, ale jeden z nich se osvobodil z pout a utekl se do předsíně chrámu Démětry Zákonodárkyně, tam se chopil dveřního kruhu a pevně se držel. Když ho nemohli od kruhu odtrhnout a odvléci, usekli mu ruce a tak ho odvedli. Ruce však zůstaly pevně na dveřním kruhu.

[92] Takto se Aiginští chovali vůči svým vlastním lidem. Když přišli Athéňané, bojovali s nimi na moři se sedmdesáti loďmi. Byli však v námořní bitvě poraženi a volali na pomoc stejné spojence jako dříve, totiž Argejské. Ti však jim na pomoc nepřišli, protože na ně byli rozezleni za to, že se aiginské lodi na nátlak Kleomenův účastnily tažení do Argolidy a že se tam Aigiňané vylodili spolu s Lakedaimonskými. Vylodění se při tomto vpádu účastnily také posádky lodí sikyonských. Argejští jim za to uložili zaplatit pokutu tisíc talentů, každým po pěti stech.

Sikyonští uznali, že se dopustili bezpráví, a dohodli se s nimi, že zaplatí sto talentů za to, aby byli další pokuty zproštěni. Aiginští však

svůj omyl neuznali a chovali se zpupně. Proto jim na jejich žádost podle sněmovního usnesení nepřišel nikdo na pomoc, jen tisíc dobrovolníků, které vedl zápasník v pětiboji Eurybatés. Většina z nich se nevrátila. Athéňané je na Aigině pobili. Sám vojevůdce Eurybatés sice v souboji zabil tři protivníky, ale padl ranou čtvrtého, jímž byl Sóíanés z Dekeleie.

[93] Na moři se Aiginští srazili s Athéňany, když ti ještě nebyli k bitvě seřazeni, porazili je a zajali jim čtyři lodi i s posádkou.

[94] Athéňané tedy byli zaneprázdněni válkou proti Aiginským, ale Peršan uskutečňoval svůj záměr, protože mu jeho služebník stále Athéňany připomínal. I Peisistratovci na něj naléhali a Athéňany očerňovali. Dareios chtěl zároveň použít té příležitosti k tomu, aby si podrobil ty z Řeků, kteří mu neposkytli zemi a vodu. Mardonias, který měl při výpravě neúspěch, sesadil z vojevůdcovství a proti Eretrii a Athénám ustanovil vojevůdce jiné, a to Datida, původem Méda, a Artaferna, syna Artatěrnova, svého synovce. Přikázal jim, aby zotročili Eretrii a Athény a otroky aby přivedli před jeho tvář.

[95] Když ustanovení vojevůdci přišli na pochodu od krále do Kiiikie na rovinu Alejskou, měli s sebou veliké a dobře vyzbrojené vojsko. V době, kdy tam tábořili, přitrhlo i celé válečné loďstvo, jehož vypravení bylo každému národu přikázáno, a dostavily se i dopravní lodi pro koně, které v minulém létě přikázal Dareios svým poddaným zhotovit. Koně se naložili a pěší vojsko vstoupilo na lodi a plulo na šesti stech válečných lodích do Iónie. Odtamtud nesměřovali s loďmi podél pevniny přímo k Hellésponu a do Thrákie, nýbrž od Samu namířili podle ostrova Ikaru a pluli mezi ostrovy.

Myslím, že měli nesmírný strach z obeplouvání Athosů, protože když vedli výpravu v minulém létě tamtudy, utrpěli obrovské ztráty. Nadto je k takovému postupu nutil i ostrov Naxos, který dosud nebyl v jejich moci.

[96] Když Peršané vypluli z moře Ikarského, přiblížili se k Naxu, protože proti tomuto ostrovu mínili válčit nejdříve. Obyvatelé Naxu se pamatovali na dřívější události, nečekali a ustoupili do hor. Peršané vzali do otroctví ty z nich, které chytili, zapálili chrámy a město a odpluli k dalším ostrovům.

[97] Mezitím i Délští opustili ostrov Délos a utekli se na ostrov Ténos. Když se loďstvo blížilo k Délu, vyplul Datis napřed a nedovolil, aby

lodstvo zakotvilo u ostrova, nýbrž naproti v Rhénaji. Když se dověděl, kde jsou Délští, sám poslal hlasatele a dal jim oznámit toto:

„Mužové bohům zasvěcení, proč jste se dali na útěk, jako byste ode mne očekávali příkoří? Vždyť jsem jednak sám v té věci rozhodnut, jednak i král mi tak přikázal, abych nezpůsobil škodu zemi, ve které se zrodili dva bohové*, a to ani krajině, ani jejím obyvatelům. Vraťte se tedy domů a hospodařte na svém ostrově.“ Toto dal Délským ohlásit, nato dal shromáždit tři sta talentů kadidla a zapálit na oltáři.

[98] Potom odplul Datis s vojskem nejprve na Eretrii. S sebou vedl i Ióny a Aioly. Když vyplul odtamtud na širé moře, pohnul se ostrov Délos. Jak Délští vypravují, došlo k zemětřesení poprvé a naposledy až do mých časů. Tímto znamením naznačil asi bůh lidem budoucí pohromy, neboť za časů Dareia, syna Hystaspova, Xerxa, syna Dareiova a Artaxerxa, syna Xerxova – v těchto třech generacích zažilo Řecko více útrap než za dvacet generací před Dareiem, ať již mu je způsobili Peršané, nebo sami jejich předáci, kteří mezi sebou válčili o nadvládu. Není tedy divu, že se Délos pohnul, ač byl dříve nehybný. I v jedné věštbě bylo o něm napsáno toto:

„Pohnu i s ostrovem Délem, jakkoli pevný má základ.“

V řečtině mají ta jména tento význam: Dareios znamená Podmanitel, Xerxés Válečník a Artaxerxés Veliký Válečník. Tak by si správně mohli Řekové tyto krále pojmenovat ve svém jazyku.

[99] Po odchodu z Délu namířili barbaři k ostrovům a z nich vzali s sebou pomocné oddíly a děti ostrovanů jako rukojmí. Při cestách kolem ostrovů přibyli také k městu Karystos, ale jeho obyvatelé jim nedali rukojmí a prohlásili, že nepotáhnou proti sousedním městům, čímž mínili Eretrii a Athény. Proto je barbaři obléhali a jejich zemi pustošili, až se konečně Karystští přidali na jejich stranu.

[100] Když se Eretrijští dověděli, že na ně táhne perské vojsko, požádali Athéňany o pomoc. Athéňané jim neodepřeli a poslali jim na pomoc čtyři tisíce osadníků, kterým byla přidělena půda chalkidského jezdeckva. Eretrijští si vůbec nevěděli rady; poslali sice pro Athéňany, ale jejich názory byly rozděleny. Jedni chtěli opustit město a odejít do eubojských hor, jiní zase připravovali zradu, protože očekávali od Peršana osobní zisky. Eretrijský předák Aischinés, syn Nothónův, věděl o obou míněních a vylíčil příchozím Athéňanům, jak se všechny věci

u nich mají. Požádal je, aby se vrátili domů, aby je nestihla záhuba spolu s nimi. Athéňané rad Aischinových uposlechli.

[101] Přeplavili se do Órópu a tak se zachránili. Peršané zakotvili lodi na území eretrijském u míst jménem Tamynai, Choirai a Aigilia a hned po zakotvení vyloďovali koně a chystali se k útoku proti nepřátelům. Eretrijské nepomýšleli na to, aby jim vyšli vstříc a bojovali, šlo jim spíš o to, nějak se udržet za hradbami, když převládlo mínění, že nemají město opouštět. Po šest dní Peršané prudce útočili na hradby a mnoho lidí na obou stranách padlo, až sedmého dne zradili město Peršanům mužové mezi občany vážení Euforbos, syn Alkimachův, a Filagros, syn Kyneův. Peršané vnikli do města a jednak vydrancovali svatyně a zapálili je jako odplatu za spálené chrámy v Sardech, jednak podle příkazů Dareiových vzali lidi do otroctví.

[102] Po dobytí Eretrie vyčkali několik dní a potom pluli do Attiky, aby zahnali Athéňany do úzkých a připravili jim stejný osud jako Eretrijským. Hippiás, syn Peisistratův je přivedl k Marathónu, což byla v Attice nejvhodnější krajina pro jízdu a bylo to velmi blízko od Eretrie.

[103] Když se o tom Athéňané doslechli, pospíšili také k Marathónu.

Vedlo je deset vojevůdců, z nichž desátý byl Miltiadés, jehož otce Kimóna, syna Stésagorova stihl osud, že musel z Athén uprchnout před Peisistratem, synem Hippokratovým. Když byl ve vyhnanství, stal se vítězem na olympiádě v závodech čtyřspřeží. Vítězství však postoupil svému bratru Miltiadovi, s nímž pocházel z téže matky. Při příští olympiádě zvítězil s týmiž klisnami a dal za vítěze prohlásit Peisistrata. Dohodl se s ním a za postoupené vítězství se vrátil domů. Když zvítězil se stejnými klisnami v další olympiádě, stihla ho smrt z rukou synů Peisistratových, protože Peisistratos sám už nebyl naživu. Dali ho zabít ze zálohy v noci u radního domu. Kimón je pohřben před městem za cestou, která vede přes Koilé, a naproti němu jsou pochovány i ony klisny, které zvítězily na třecholympiádách. I jiné klisny dokázaly totéž, byly to klisny Spartána Euagora, ale už žádné jiné. Starší ze synů Kimónových Stésagorás žil v té době u svého strýce z otcovy strany na Chersonésu, mladší pak žil u samotného Kimóna v Athénách a jmenoval se Miltiadés po Miltiadovi, který kolonizoval Ghersonésos.

[104] Tento Miltiadés, který přišel z Chersonésu a ušel dvojímu nebezpečí smrti, byl tedy athénským vojevůdcem. Jednak ho totiž pronásledovali Foiničané až k ostrovu Imbru a dělali všechno možné, aby ho chytili a odvedli ke králi, jednak – když jim unikl a vrátil se do

vlasti v domnění, že už jev bezpečí – obžalovali ho jeho nepřátelé před soudem pro jeho samovládu na Chersonésu. Obhájil se i proti nim a byl ustanoven athénským vojevůdcem, protože ho zvolil lid.

[105] Když byli ještě ve městě, poslali vojevůdci nejprve do Sparty jako hlasatele Athéňana Feidippida, který byl ostatně rychlým poslem z povolání. Feidippidés prý potkal – a On sám to Athéňanům vypravoval a vyřídil – v Panenských horách nad Tegeou boha Pana. Pan prý zavolal Feidippida jménem a poručil mu, aby vyřídil Athéňanům, proč prý mu neprojevují úctu, ačkoli on je Athéňanům nakloněn a často jim prokázal užitečné služby a ještě prokáže. Athéňané uvěřili, že je to pravda, a když se jejich záležitosti obrátily k lepšímu, vystavěli pod Akropolí Panovi chrám a uctívají ho od onoho vzkazu každoročními oběťmi a pochodňovým během.

Tohoto Feidippida vojevůdci poslali – a při tom se mu, jak pravil, zjevil bůh Pan – a ve dvou dnech dorazil z Athén do Sparty. Předstoupil před vládnoucí úředníky a pravil: „Lakedaimonští, Athény vás žádají o pomoc a prosí, abyste nedopustili, aby upadlo do otroctví barbarů nejstarší řecké město. Nedávno byla zotročena Eretria a Řecko tak o významné město oslabeno.“ Vyřídil jim, co mu bylo přikázáno, a oni sice byli nakloněni poskytnout Athéňanům pomoc, ale nemohli tak učinit ihned, protože nechtěli porušit zákon. Byl totiž právě devátý den v měsíci a devátého prý nevyrazí, leda až bude kruh měsíce úplný.

[107] Vyčkávali tedy úplňku, zatím však přivedl barbary Peisistratův syn Hippiás k Marathónu. Předešlé noci měl ve spánku vidění: zdálo se mu, že sdílí lože se svou vlastní matkou. Z toho snu usoudil, že se vrátí do Athén, že se opět zmocní vlády a zemře ve vlasti jako stařec. Tak si vyložil své vidění. Po přistání dal jednak vyložit otroky z Eretrie na ostrov patřící městu Styrea, nazvaný Aigileia, jednak dal zakotvit lodi, které přivedl k Marathónu, a když barbaři vystoupili, seřadil je. Když to konal, přišlo na něj kýchání a kašel silnější než obvykle. Protože byl už starší muž, viklaly se mu skoro všechny zuby. Jeden z nich mu vypadl, když silně zakašlal. Padl do písku a Hippiás se velmi namáhal, aby ho našel. Když ho nemohl najít, povzdechl a pravil k okolostojícím: „Tato země není naše a nebudeme moci ji podrobit. Nakolik mi jí kousek patřil, zabral ho ten zub.“

[108] Hippiás dospěl k názoru, že tímto způsobem došel splnění jeho sen. Athéňanům, kteří byli seřazeni v posvátném okrsku Héraklově,

přišli na pomoc Platajští s celou svou mocí. Platajští se totiž poddali pod athénskou ochranu a Athéňané pro ně již vynaložili mnohou námahu.

K jejich poddání došlo takto: Když byli Platajští tísněni od Thébanů, poddali se nejdříve Kleomenovi, synu Anaxandridovu, a Lakedaimonským, kteří byli právě přítomni. Ti však nabídku nepřijali a řekli jim: „Bydlíme příliš daleko a taková pomoc by pro vás byla bez užítku. Dávno byste byli v otroctví, než by se kdo z nás o tom dozvěděl. Radíme vám, abyste se poddali Athéňanům. Jsou to lidé, kteří bydlí blízko vás a spojenci jsou to dobří.“ Tuto radu dali Lakedaimonští ani ne tak proto, že by byli Platajským nakloněni, jako spíše proto, že chtěli, aby měli Athéňané potíže s Boióty.

Platajští této radě Lakedaimonských uvěřili, a když slavili Athéňané slavnost dvanácti bohů, usedli jako prosebníci k oltáři a poddali se do jejich ochrany. Když se to dověděli Thébané, podnikli proti Platajím válečnou výpravu a Athéňané jim přišli na pomoc. Mělo již dojít k bitvě, ale nedopustili to Korintští, kteří byli právě nablízku. Na základě souhlasu obou stran sjednali smír a rozdělili území tak, že Thébané měli nechat na pokoji ty z Boiótů, kteří nechtějí do Boiótie odvádět dávky. Po tomto rozhodnutí Korintští odešli. Na odchodu Boiótové Athéňany napadli, byli však v bitvě poraženi. Athéňané překročili hranice, které Platajským vymezili Korintští, a určili, aby hranicí mezi Thébami na jedné straně a Platajemi se vsí Hysiai na druhé straně byla řeka Asópos. Vyličeným způsobem se tedy dostali Platajští pod ochranu Athéňanů a v této době přišli k Marathónu na pomoc.

[109] Mezi athénskými vojevůdci byl dvojitý názor. Jedni nechtěli dopustit, aby došlo k boji, protože prý jich bylo pro srážku s perským vojskem málo, druzí zase boj žádali. Mezi těmi byl i Miltiadés. Když se nemohli dohodnout a převaha se klonila k mínění horšímu, promluvil Miltiadés k polemarchovi Kallimachovi z Afidnai. Jedenáctý rovnoprávný hlas s vojevůdci měl totiž odedávna u Athéňanů losem volený polemarchos a tím byl tenkrát Kallimachos z Afidnai. Miltiadés k němu přišel a řekl mu:

„Na tobě teď, Kallimachu, záleží, zda dopustíš, aby byly Athény zotročeny, či zda je osvobodíš, a tak po sobě zůstavíš pro všechna lidská pokolení památku, které se nevyrovná ani památka Harmodia a Aristogeitona. Pro Athény teď nastává největší nebezpečí od časů, kdy vznikly. Jestliže se Peršanům pokoří, je jasné, co je čeká, až budou odevzdány Hippiovi. Jestliže však město zvítězí, získá tím možnost stát

se prvním mezi městy řeckými. Jak se to může stát a proč právě ty máš rozhodnutí o těch věcech v rukou, to ti teď chci říci. Mezi námi deseti vojevůdci se názory rozdělily. Jedni chtějí bojovat, druzí nikoli. Kdybychom nebojovali, obávám se, že by nastaly veliké nepokoje, které by otřáslы sebedůvěrou Athéňanů natolik, že by se přiklonili na stranu perskou. Dáme-li se do boje dřív, než některým z Athéňanů přijdou na mysl ustrašené nápady, pak jsme schopni v boji zvítězit, jestliže jsou bohové spravedliví. To všechno se teď týká tebe a na tobě to záleží. Přidáš-li se k mému mínění, budeš mít vlast svobodnou a tvé město bude prvním mezi městy řeckými. Jestliže však přijmeš názor těch, kdo se stavějí proti boji, dostane se ti pravého opaku výhod, které jsem ti vypočetl.“

[110] Těmito slovy Miltiadés Kallimacha získal. Polemarchovo mínění pak rozhodlo, že se bude bojovat. Nato vojevůdci, kteří zastávali názor, že se má bojovat, odevzdali velení Miltiadovi, jakmile přišla řada na ně, aby měli denní vrchní velení. Miltiadés to přijal, ale nepustil se do bitvy dříve, než přišel jeho vlastní velitelský den.

[111] Když ten den nastal, seřadili se Athéňané k bitvě tímto způsobem: Na pravém křídle velel polemarchos. Tenkrát totiž u Athéňanů platil zákon takový, že má polemarchos mít pravé křídlo. Pod jeho velením se seřadily fyly podle svých čísel těsně vedle sebe. Nakonec se zařadili Platajští jako levé křídlo. Od času této bitvy, když Athéňané konají oběti a slavnostní shromáždění v pětiletých obdobích, modlí se athénský hlasatel zároveň za dobro Athénských i Platajských. Když se Athénští u Marathónu seřadili, byla situace taková, že se jejich vojsko délkou šiku vyrovnalo vojsku perskému, ale jeho střed měl hloubku jen několika řad. V tom místě byl šik nejslabší, kdežto obě křídla byla množstvím silnější.

[112] Když byli seřazeni a oběť před bitvou dopadla dobře, byl vydán rozkaz a Athéňané se klusem hnali proti barbarům. Vzdálenost mezi oběma vojsky činila aspoň osm stadií. Když je Peršané viděli, jak se blíží poklusem, chystali se je odrazit. Měli za to, že se Athéňané ke své úplné zkáze docela zbláznili, když viděli, jak je jich málo, a že se k nim ženou poklusem, aniž by měli na pomoc jízdu a lučištníky. Taková byla jejich domněnka; Athéňané však na ně padli v sevřených řadách a bojovali tak, že to stojí za vyprávění. Vždyť to byli první ze všech Řeků, pokud víme, kteří se na nepřátele vrhli ztečí, a první, kdo vydrželi pohled ríia perský šat a na muže v něm oděné. Až dosud nahánělo Řekům strach i pouhé jméno Peršanů.

[113] Bitva u Marathóna trvala dlouho. Ve středu bitevního šiku zvítězili barbaři. V tom místě byli Peršané a Sakové. Zvítězivše prorazili šik a pronásledovali poražené směrem do vnitrozemí. Na obou křídlech však zvítězili Athéňané a Platajští. Po vítězství nechali Athéňané barbary obrácené na útěk běžet a spojivše obě křídla dali se do boje s těmi, kteří prorazili střed jejich šiku, a zvítězili nad nimi. Bili do utíkajících Peršanů, až za nimi doběhli k moři, kde se snažili zmocnit se lodí a zapálit je.

[114] V tomto boji padl polemarchos Kallimachos, který se vyznamenal jako muž statečný. Z vojevůdců padli Stésileós, syn Thrasyleův, a Kynegeiros, syn Euforiónův, jenž zahynul, když mu sekerou usekli ruku, kterou uchopil loď za ozdobu na zádi. Dále padlo mnoho Athéňanů slavných jmen.

[115] Sedmi lodí se tak Athéňané zmocnili; s ostatními barbaři odrazili na moře, sebrali eretrijské zajatce z ostrova, na kterém je zanechali, a obepluli Sunion, protože chtěli dorazit do města dříve než Athéňané. Mezi Athéňany bylo vzneseno obvinění, že na tu myšlenku je přivedlo lstivé jednání Alkmaiónovců. Byli prý s Peršany smluveni a dali jim znamení zdviženým štítem, když již byli na lodích.

[116] Peršané tedy obeplouvali Sunion, ale Athéňané běželi městu na pomoc*, co jim nohy stačily. Dorazili tam dříve než barbaři a po příchodu z Hérakleia marathónského se utábořili opět v Hérakleiu, v Kynosarges. Barbaři připluli s lodmi naproti Faléru, to byl tenkrát athénský přístav. Manévrovali nějaký čas lodmi sem a tam a potom odpluli zpátky do Asie.

[117] V bitvě u Marathóna padlo šest tisíc čtyři sta barbarů a Athéňanů stodaadevadesát. Tolik lidí tam tedy padlo. Stal se tam však div; Athéňan Epizélos, syn Kufagorův, statečně v bitvě bojoval a přišel o zrak, aniž utrpěl na těle nějakou ránu nebo zásah. Od toho času byl až do konce života slepý. Slyšel jsem, že prý o tom utrpení vyprávěl asi takto: objevil prý se před ním obrovský těžkooděnc, jehož plnovous přikrýval celý štít. Jeho prý to zjevení minulo a zabilo bojovníka vedle něho. Tak prý to Epizélos říkal, jak jsem se dozvěděl.

[118] Datis cestoval s vojskem do Asie, a když dorazil k ostrovu Mykonos, měl ve snu vidění. Jaké to bylo vidění, pověst neříká, jakmile se však rozednilo, nařídil prohledat lodi. Na jedné foinické lodi našel pozlacenou sochu Apollónovu a ptal se, odkud byla uloupena. Když se dověděl, z kterého chrámu pochází, plul s vlastní lodí na Délos.

Obyvatelé Délu se už tenkrát na ostrov vrátili. Sochu tam uložil v chrámu a přikázal Délským, aby ji dále dopravili do Délia thébského. Je to u moře naproti Chalkidč. Když to vykonal, odplul, ale Délští tu sochu dále neposlali. Do Délia ji dopravili teprve po dvaceti letech sami Thébané na základě boží věštby.

[119] Eretrijské zajatce odvedli Datis a Artafernés hned po přistání v Asii do Sús. Ještě než upadli Eretrijské do zajetí, byl na ně král Dareios velice rozezlen, protože oni to byli, kdo se mu první začali protivit. Když však je spatřil, jak je k němu přivádějí jako jeho poddané, neučinil jim nic zlého a dal je usadit v území kissijském na svém vlastním statku, který se jmenuje Arderikka a je od Sús vzdálen dvě stě deset stadií. Čtyřicet stadií je vzdálen od studny, která dává tři různé věci. Čerpá se z ní totiž asphalt, sůl a olej, a to vahadlem, na němž je místo vědra připravena polovina koženého vaku. Čerpá se ponořením vaku do studny a vylévá se do cisterny. Z té se pak přelévá do jiných nádrží a při tom se rozděluje na tři části. Asphalt a sůl ihned tuhnou a olej se shromažďuje do nádob. Peršané mu říkají radinaké. Je černý a silně páchne. Tam usídlil král Dareios Eretrijské a ti až do mých časů to území obývají a zachovali si svůj původní jazyk.

[120] To byly události okolo Eretrijských. Po úplňku přišlo do Athén dva tisíce Lakedaimonských. Postupovali s takovým spěchem, aby do města dorazili, že vykonal cestu ze Sparty do Attiky za tři dni. K bitvě přišli sice pozdě, ale chtěli Peršany aspoň spatřit. Spatřili je, když přišli k Marathónu. Pochválili Athéňany a jejich dílo a vrátili se domů.

[121] Je mi divné a nevěřím tomu vyprávění, že by byli Alkmaiónovci dali Peršanům znamení štítem na základě dohody a že by byli chtěli, aby se Athéňané dostali pod moc barbarů a pod vládu Hippiovu. Vždyť se přece Alkmaiónovci jeví jako odpůrci samovlády víc, nebo aspoň stejně jako Kalliás, syn Fainippův a otec Hipponikův. Kalliás jako jediný z Athéňanů se totiž odvážil koupit ve veřejné dražbě od obce majetek Peisistratův, když byl Peisistratos z Athén vypuzen, a i jinak proti němu strojil všemožné úklady.

[122] Kalliás si zaslouží, aby na něho lidé často vzpomínali. Jednak proto, co už jsem prve řekl, že to byl muž, který se horlivě zasazoval o osvobození své vlasti, jednak i proto, co vykonal v Olympii. Zvítězil v jízdě na koni, v závodě čtyřspřeží byl druhý a předtím i ve hrách Pýthijských byl vítězem. Mezi všemi Řeky byl znám svou nesmírnou štedrostí. A konečně i proto, jak se zachoval jako otec vůči svým třem

dcerám. Když dospěly do věku, kdy se mohly vdávat, vybavil je velkolepým věnem a dovolil jim, aby si každá z nich vybrala ze všech Athéňanů za muže, koho chce, a tomu ji dal.

[123] A Alkmaiónovci nenáviděli samovládu stejně a neméně než on. Divím se tedy a neschvaluji pomluvu, že znamení štítem dali právě ti, kdo se po celý čas samovládce varovali, a jejichž dílo to bylo, že Peisistratovci samovládu ztratili. Podle mého mínění Alkmaiónovci daleko více vykonali pro athénskou svobodu nežli Harmodios a Aristogeitón. Ti totiž zabitím Hipparcha rozzuřili zbylé Peisistratovce, ale ničím neučinili přítrž jejich samovládě, kdežto Alkmaiónovci Athény určitě osvobodili, je-li pravda, že oni to byli, kdo pohnuli Pýthii k příkazu Lakedaimonským, aby Athény osvobodili, jak jsem výše objasnil.

[124] Leč přece jen – nezradili vlast pro nějakou nevůli vůči athénskému lidu? Vždyť nebylo mezi Athéňany mužů nad ně proslulejších ani větší úcty požívajících. Proto nelze rozumem pochopit, že by někdo z nich pozvedl štít z takového důvodu. Štít byl sice pozdvížen, o tom není pochyby, protože se to stalo. Kdo však ho pozdvihl, o tom nemohu nic dalšího říci.

[125] Alkmaiónovci byli v Athénách proslulí odedávna, již od času Alkmaiónova, a znovu se velmi proslavili Megaklem. Alkmaión, syn Megaklův, ochotně se ujal a pomáhal sardským Lýdům, kteří přišli od Kroisa do delfské věštírny. Když se Kroisos dověděl, že Lýdům na cestě do věštírny prokázal dobrodiní, obeslal si ho do Sard a po jeho příchodu ho obdaroval zlatem, kolik mohl najednou vlastní silou odnést. Obdarování bylo veliké a Alkmaión šije zvětšil ještě tím, že si oblékl široký šat s velikými záhyby, obul si boty, jaké nejširší jen mohl najít, a tak šel do pokladnice, do které ho zavedli. Svalil se na hromadu zlatého prachu a nejdříve si nabral do holínek zlata, kolik se ho jen do bot vešlo, pak si všechny záhyby šatů naplnil zlatem, do vlasů na hlavě si nabral zlatého prachu, další zlato si nabral do úst a tak vyšel z pokladnice sotva za sebou boty vleká a podobaje se všemu jinému spíše než člověku. Ústa měl nacpána a ze všech stran byl naditý. Když ho Kroisos spatřil, přišlo mu to k smíchu a všechno mu daroval a přidal mu nejméně ještě jednou tolik. Tím ta rodina velmi zbohatla a Alkmaión, který si teď mohl dovolit chovat čtyřspřeží, zvítězil v Olympii.

[126] O dvě generace později způsobil sikyonský samovládce Kleisthenés, že se rodina Alkmaiónovců stala mezi Řeky ještě mnohem

proslulejší, než byla dříve. Kleisthenés, syn Aristónyma, syna Myróna, syna Andreova, měl dceru jménem Agaristé. Tu chtěl dát za ženu nejlepšímu ze všech Řeků, jakého najde. Když byly olympijské hry, na kterých Kleisthenés zvítězil v závodě čtyřospřeží, dal vyhlásit, aby se k němu do Sikyónu dostavili do šedesáti dní nebo i dříve ti, kdo si* myslí, že by byli hodni stát se jeho zeti. Pro svatbu ustanovili Kleisthenés lhůtu jednoho roku, počínaje šedesátým dnem² od vyhlášení. Jako nápadníci přišli ti, kdo z Řeků byli domýšliví na vlastní význam i na svůj rod. Kleisthenés jim dal upravit závodisko a postavit tělocvičnu a měl je k tomu, aby jich používali.

[127] Z Itálie přišel Smindyridés, syn Hippokratův ze Sybaridy, který dosáhl největšího přepychu, v jakém kdy kdo žil (Sybaris totiž byla v té době na vrcholku své slávy), dále Damastos, syn Amyria, zvaného Moudrý, z města Siris. Ti přišli z Itálie. Z oblasti Iónského zálivu přišel Amfimnéstos, syn Epistrofův, z Epidamnu. Z Aitólie přišel Malés, bratr Titorma, který vynikal nad Řeky silou*, ale uprchl před lidmi do nejzazších končin Aitólie. Z Peloponnésu přišel syn argejského samovládce Feidóna Leókadés. Byl to syn onoho Feidóna, který zavedl pro obyvatele Peloponnésu míry a váhy a ze všech Řeků byl nejzpuštěnější; zahnal při zápasech élejské soudce a sám řídil olympijské hry. Dále Amiantos, syn Lykúrgův, Arkad'an z Trapezúntu a Lafanés, syn Euforiónův z města Paios v krajině Ázanské. O Euforiónovi se v Arkadii vypráví, že přijal do svého domu Dioskúry a od té doby pohostinsky přijímal všechny lidi. Další byl Agaiův syn Onomastos z Élidy. Ti přišli ze samotného Peloponnésu. Z Athén přišli Megaklés, syn onoho Alkmaióna, který se vrátil od Kroisa, dále Hippokleidés, syn Tisandrův, který mezi Athéňany vynikal bohatstvím i krásou. Z Eretrie, která v té době vzkvétala, přišel Lysaniás jako jediný z Euboje. Z Thessalie přišel Diaktoridés z rodu Skopadovců z Krannóna a Alkón z kmene Molossů. Tolik bylo nápadníků.

[128] Když se řečeného dne dostavili, vyptával se Kleisthenés nejprve, odkud kdo je a jakého je rodu. Potom je tam rok držel a zkoumal jejich statečnost, povahu, vychování a mravy. Rozmlouval s každým zvlášť a se všemi dohromady. Mladší z nich vodil do tělocvičny, a co bylo nejdůležitější, zkoumal je při hostinách, ke kterým je zval, a bohatě je hostil po celou dobu pobytu. Nejvíce se mu z nápadníků líbili ti, kdo přišli z Athén, a z těch zase nejvíce Hippokleidés, syn Tisandrův, jednak pro svou statečnost, jednak proto, že svým původem byl příbuzný s korintskými Kypselovci.

[129] Když přišel rozhodný den, kdy se mělo zalehnout ke svatební hostině a kdy se měl Kleisthenés vyslovit, koho si ze všech vybral, obětoval sto býků a vystrojil hostinu pro nápadníky a pro všechny obyvatele Sikyónu. Když vstali od hodů, nastal mezi nápadníky spor o hudbu a o věci, jichž se týkala společná rozmluva. Pítka však pokračovala a Hippokleidés, který měl na ostatní velký vliv, přikázal pištcí, aby mu zahrál k tanci. Pištec poslechl a Hippokleidés se dal do tance. Tančil pro své potěšení, ale Kleisthenés se na celou věc díval s nelibostí. Hippokleidés na chvíli přestal a potom si dal přinést nějaký stůl. Když mu ho přinesli, tančil na něm nejprve lakónské tance*, potom attické a do třetice se postavil na hlavu a do taktu klátil nohama. Při prvních i při druhých tancích se již Kleisthenés rozhodl, že Hippokleidés pro ten nestydatý tanec jeho zetěm nebude, zdržel se však, protože ho nechtěl plísnit. Když ho však viděl klátit nohama, nemohl se už udržet a řekl: „Synu Tisandrův, protancoval jsi svou svatbu.“ Hippokleidés mu na to odpověděl: „Z toho si Hippokleidés nic nedělá.“ Od té doby se toho používá jako úsloví.

[130] Kleisthenés požádal o ticho a promluvil ke všem takto: „Nápadníci mé dcery, všichni se mi líbíte, a kdyby to bylo možné, všem bych rád vyhověl a žádného z vás nechci nad druhé vyvyšovat svým rozhodnutím ani ostatní snižovat. Ale není možné všem vyhovět, když mám učinit rozhodnutí pro jedinou dceru. Těm z vás, kdo se musejí vzdát té svatby, dám každému talent stříbra darem jako uznání toho, že jste se chtěli oženit s mou dcerou a že jste proto byli tak dlouho vzdáleni z domova. Svou dceru Agaristu zasnujuji podle athénských zákonů Alkmaiónovu synovi Megaklovi.“ Když Megaklés prohlásil, že zasnoubení přijímá, potvrdil Kleisthenés sňatek.

[131] Tolik věcí se okolo výběru nápadníků udalo a tím se Alkmaiónovci proslavili po celém Řecku. Z toho spojení vzešel Kleisthenés, který uspořádal athénské fyly a demokracii. Jméno měl po svém sikyonském dědu. Megaklés měl tohoto syna a Hippokrata, Hippokratovi se narodil další Megaklés a další Agaristé, která měla jméno po Agaristě Kleomenově. Vdala se za Xanthippa, syna Arifrónova, a když byla v jiném stavu, měla ve snu vidění. Zdálo se jí, že porodí lva. Po několika dnech porodila Xanthippovi Perikla.

[132] Po porážce Peršanů u Marathóna ještě více stoupl vliv Miltiadův v Athénách, ačkoli již předtím byl mezi nimi proslulý. Vyžádal si od nich sedmdesát lodí, vojsko a peníze, aniž uvedl, do které země chce táhnout; prohlásil, že je obohatí, jestliže ho budou následovat. Povede prý je do

takové země, odkud si bez námahy přivezou nesmírné množství zlata. Tolik jim řekl a žádal o lodi. Athéňany to povzbudilo a lodi mu dali.

[133] Miltiadés plul s vojskem proti ostrovu Páru, a to z toho důvodu, že Parští jako první táhli s válečnou lodí s Peršanem k Marathónu. Byla to však jen záminka, protože měl na Parské zlost kvůli Lysagorovi, synu Tisiovu, který z Páru pocházel a šířil o něm pomluvy u Peršana Hydarna. Když doplul Miltiadés k cíli, oblehl Parské, kteří se uzavřeli v hradbách, a poslal k nim hlasatele s požadavkem jednoho sta talentů. Vzkázal jim, že s vojskem neodejde, dokud jich nedobude, jestliže nezaplatí. Parští však nepomýšleli na to, aby dali peníze, nýbrž konali přípravy, aby město uhájili. Kdekoli byla v hradbách slabší místa, pečlivě v noci zvýšili hradby na dvojnásobek.

[134] Až potud se shoduje vyprávění všech Řeků. O dalších událostech vypravují Parští takto: Když byl Miltiadés v tísní, promluvil s jednou zajatkyní, která pocházela z Páru a jmenovala se Timó. Byla to chrámová služebnice podzemních bohů. Předstoupila před něj a poradila mu, aby vykonal to, co ona mu řekne, jestliže mu tolik záleží na tom, aby Páru dobyl. Když mu svou radu řekla, vystoupil prý Miltiadés na pahorek nad městem a přeskočil ohradu chrámu Démétrý Zákonodárkyně, protože se mu nepodařilo otevřít bránu. Nato vešel do svatyně a tam se chtěl něčeho dopustit, ať již pohnout s něčím, co bylo nedotknutelné, nebo jakéhokoli jiného skutku. Jak byl u brány, padla prý na něho náhlá hrůza a vracel se stejnou cestou. Když seskakoval ze zdi, vymkl si nohu v kyčli. Jiní tvrdí, že si narazil koleno.

[135] Bylo mu bídňě, a tak plul domů, aniž přivážel Athéňanům peníze a aniž Paros podrobil. Město obléhal šestadvacet dní a ostrov zpustošil. Když se Parští dověděli, že cestu Miltiadovi ukázala chrámová služebnice Timó, chtěli ji za to potrestat, a hned jak nastal klid po obležení, poslali do Delf poselstvo s dotazem, zda mají chrámovou služebnici popravít za to, že dala nepřátelům návod, jak dobýt jejich otčiny, a že Miltiadovi ukázala chrám, do kterého je mužskému pokolení přístup zakázán. Pýthia to však nedovolila a prohlásila, že Timó za to nemůže; pro Miltiada prý je určeno, že zemře nedobrou smrtí, a ona prý ho zavedla na cestu k jeho neštěstí. Taková byla věštná odpověď Pýthiina Parským.

[136] Když se Miltiadés z Páru navrátil, bylo z toho v Athénách mnoho řečí. Mluvil kdekdo, ale nejvíce Xanthippos, syn Arifrónův, který podal na Miltiada žalobu před lidem za to, že Athéňany oklamal, a

navrhoval trest smrti. Miltiadés byl sice přítomen, ale nehájil se (nebyl toho schopen, protože se mu stehno zanítilo). Ležel na lehátku a obhajobu vedli jeho přátelé. Připomínali hlavně bitvu u Marathóna a dobytí Lémnu, který po dobytí a potrestání Pelasgů odevzdal Athéňanům. Lid se přiklonil na jejich stranu a k smrti ho neodsoudil, nýbrž pokutoval ho za jeho provinění padesáti talenty. Miltiadovi stehno zhnisalo a zemřel. Padesát talentů zaplatil jeho syn Kimón.

[137] Lémnu se Kimónův syn Miltiadés zmocnil tímto způsobem: Když byli od Athéňanů z Attiky vypuzeni Pelasgové, ať už se tak stalo po právu či nespravedlivě (nedovedu to určitě říci kromě toho, co se říká obecně, že se Hekaiaios, syn Hégésandrův ve svých dějinách vyjádřil, že prý to bylo nespravedlivé; když totiž Athéňané spatřili pozemky, které jim dali pod horou Hymettem odměnou za to, že postavili hradby kolem Akropole, a když viděli, jak jsou pozemky dobře vzdělány, ač dříve byly špatné a k ničemu, pojala je závist a touha po nich a vyhnali je, aniž si vzali k tomu nějakou záminku; Athéňané sami tvrdí, že je vyhnali právem; athénské dcery totiž chodily pro vodu ke studni Enneakrúnos, protože v té době neměli ani Athéňané ani jiní Řekové otroků, a Pelasgové se po svém usídlení pod Hymettem dopouštěli bezpráví tím, že je ze zpučnosti a nenávisti znásilňovali; ani to jim prý nestačilo, a tak se domluvili, že je přepadnou, a byli přistiženi při činu; Athéňané prý se ukázali natolik lepšími než oni, že jim přikázali, aby odešli ze země, ačkoli je mohli zabít, když je při spiknutí přistihli, což však nechtěli učinit; tak tedy Pelasgové odešli ze země a mimo jiné se usadili také na Lémnu; první verze je Hekataiova, to druhé tvrdí Athéňané).

[138] Když tedy Pelasgové tehdy žili na Lémnu, chtěli se Athéňanům pomstít. Znali velmi dobře pořad athénských slavností a tak si počíhali s padesátiveslicemi na athénské ženy, které slavily Artemidinu slavnost v Braurónu. Mnohých z nich se zmocnili a odpluli s nimi na Lémnos, kde z nich udělali své souložnice.

Athénské ženy měly mnoho synů a učily je jazyku attickému a mravům athénským. Ti se pak nechtěli stýkat se syny žen Pelasgů, a když některý z nich dostal ránu od některého ze synů Pelasgů, pomáhali si navzájem a společně mstili svá příkoří. Považovali dokonce za spravedlivé, aby oni vládli nad syny Pelasgů a velice nad ně vynikali.

Když to Pelasgové viděli, začali nad tím uvažovat. Připadalo jim strašné, co asi budou dělat, až dospějí v muže, když pozorovali, jak si navzájem pomáhají proti synům legitimních žen a jak se už teď

pokoušejí nad nimi vládnout. Usnesli se proto, že syny attických žen pobijí. Vykonali to a spolu s nimi zahubili i jejich matky. Podle tohoto skutku a ještě podle jednoho činu dřívějšího, který spáchaly ženy, když pobily své muže spolu s Thoantem, se po celém Řecku říká takovým hrozným činům činy lémnické.

[139] Po povraždění vlastních dětí a žen neplodila Pelasgům země tak jako dříve, ani jim ženy nerodily, ani stáda se nemnožila. Zakoušeli hlad a neměli dětí, a proto poslali do Delf se žádostí o nějaké řešení nastalých pohrom. Pýthia jim přikázala, aby dali Athéňanum takové zadostiučinění, jaké sami Athéňané určí.

Přišli tedy Pelasgové do Athén a prohlásili, že jim chtějí nahradit veškerá příkoří. Athéňané postavili v radnici nejkrásnější lehátko jaké měli, a k němu stůl plný všemožných dobrot a přikázali Pelasgům, aby jim svou zemi odevzdali v takovém stavu. Pelasgové odpověděli: „Odevzdáme, až za jeden den přijede z vaší země lod do naší hnána severním větrem.“ Řekli to, protože věděli, že se to stát nemůže, Attika je přece od Lémnu daleko na jih.

[140] To se stalo tenkrát. O mnoho a mnoho let později, když se stal Chersonésos na Helléspontu panstvím Athéňanů, připnul Miltiadés, syn Kimónův, na lodi z Elaiúntu na Ghersonésu na Lémnos, když nastaly výroční větry, a rozkázal Pelasgům odejít z ostrova. Připomněl jim věštbu, o které Pelasgové věřili, že se nikdy nesplní. Héfaistovci uposlechli. Myrinovci však neuznali, že je Chersonésos attickým územím. Miltiadés je oblehl, až konečně i oni se podrobili. Tak Athéňané a Miltiadés opanovali Lémnos.

DĚJIN HÉRODOTA HALIKARNÉSSKÉHO

KNIHA SEDMÁ, NADEPSANÁ POLYMNIA

[1] Král Dareios, syn Hystaspův byl na Athéňany již dříve velice rozezlen pro jejich vpád do Sard, když však mu došla zpráva o bitvě u Marathóna, zuřil ještě mnohem více a ještě horlivěji se chystal na válečnou výpravu proti Řecku. Ihned rozeslal po městech posly s příkazy, aby se připravovalo vojsko, a všem ukládal daleko více, než poskytovali dříve, jak válečné lodi, tak koně i potraviny a nákladní lodi. Když se to po Asii rozhlásilo, nastal všude neklid a po tři roky se sbírali nejstatečnější muži, aby se vycvičili k výpravě proti Řecku. Ve čtvrtém roce odpadli od Peršanů Egypťané, které kdysi podrobil Kambýsés. Od té chvíle se Dareios chystal na válečnou výpravu proti obojím.

[2] Když se již Dareios chystal vytáhnout proti Egyptu a Athénám, nastal mezi jeho syny veliký spor o vládu. Podle perského zákona totiž může král vytáhnout do boje, teprve když ustanovil svého následníka. Ještě než se stal Dareios králem, měl tři syny z dřívější manželky, dcery Góbryovy; a když nastoupil na trůn, narodili se mu z Atossy, dcery Kýrovy, další čtyři. Z prvních tří byl nejstarší Artobazanés, z pozdějších Xerxés. Svářili se, protože nepocházeli z jedné matky. Artobazanés tvrdil, že je nejstarší z celého potomstva a že u všech lidí je pravidlem, že vláda přechází na nejstaršího. Xerxés naproti tomu prohlašoval, že je synem Atossy, dcery Kýrovy a že Kýros to byl, kdo Peršany osvobodil.

[3] Ještě než Dareios spor rozhodl, přišel v té době do Sús Démaratos, syn Aristónův, který byl zbaven hodnosti ve Spartě a z Lakcdaimonu uprchl ke králi. Když se tento muž seznámil s podstatou sporu Dareiových synů, přišel prý ke Xerxovi a radil mu, aby k tomu, co již uvedl, prohlásil, že on se Dareiovi narodil, když byl již králem a měl v rukou moc nad Peršany, kdežto Artobazanés se Dareiovi narodil ještě jako prostému občanu. Nesluší prý se tedy a není to ani spravedlivé, aby hodnost obdržel někdo jiný než on. Jako doklad uvedl Démaratos, že i ve Spartě platí toto pravidlo. Jsou-li synové, kteří se narodili dříve, než se otec stal králem, a narodí-li se mu později za jeho vlády další syn, stane se následníkem tento později narozený syn.

Xerxés použil rady Démaratovy, Dareios uznal, že má pravdu, a ustanovil ho následníkem. Myslím však, že by se byl Xerxés stal králem i bez této rady, protože Atossa měla veškerou moc v rukou.

[4] Po ustanovení Xerxa budoucím perským králem se Dareios chystal na válečnou výpravu. Druhý rok však po tom a po odmítnutí Egypta Dareios uprostřed příprav zemřel. Králem byl celkem šestatřicet let a nebylo mu souzeno, aby se pomstil odpadlým Egyptanům ani Athéňanům. Po jeho smrti přešlo království na jeho syna Xerxa.

[5] Xerxés vůbec neměl v úmyslu táhnout napřed proti J Kecku a shromažďoval vojsko proti Egyptu. Největší slovo z Peršanů měl u Xerxa Mardonios, syn Góbryův, který byl jeho bratrancem, protože byl synem Dareiovy sestry. Řekl mu:

„Nesluší se, pane, aby Athéňané ušli trestu za to, co učinili, protože způsobili již Peršanům mnoho zlého. Bude jistě dobře, když nyní uskutečníš svůj záměr. Až však zkrotíš zpupný Egypt, ved vojsko proti Athénám. Získáš tím mezi lidmi dobrou pověst a každý dá pozor, aby tvé území válečně nenapadal.“ K těmto slovům ho vedla touha po pomstě a dodal, že Evropa je překrásná země s množstvím ovocných stromů, velice! úrodná, takže se sluší, aby patřila králi jako jedinému ze smrtelných lidí.

[6] Řekl to i proto, že byl ctižádostivý a sám se chtěl stát v Řecku místodržitelem. Postupem času dosáhl svého a Xerxa přemluvil.

I jiné události mu při jeho přemlouvání Xerxa přišly na pomoc. Jednak přišlo poselstvo z Thessalie od Aleuadovců, volali krále do své země; prohlašovali, že jsou ochotni k jakékoli pomoci proti Kecku (tito Aleuadovci byli thessalští králové), jednak ti z Peisistratovců, kteří přišli do Sús, používali stejných argumentů jako Aleuadovci a k tomu přidali ještě daleko více. Přišli s Athéňanem Onomakritem, který byl věštcem a pořadatelem věštb Músaiových, přičemž ponechali stranou nepřátelství, které vůči němu měli.

Onomakrita totiž vypudil z Athén Hipparchoš, syn Peisistratův, protože ho Lasos z Hermiony přistihl, že vpašoval mezi věštby Músaiovy předpověď, podle které měly zmizet v moři ostrovy, které jsou v blízkosti Lémnu. Proto ho Hipparchos vyhnal, ačkoli předtím jeho služeb často používal. Tenkrát s nimi přišel do Sús, a kdykoli předstupoval před krále, vykládal věštby, protože o něm Peisistratovci pěli samou chválu. Pokud ve věštbách bylo něco pro barbary nepříznivého, o tom nemluvil a vykládal jen věci nejpriznivější. Tvrdil, že bude jednou Helléspont Peršanem spoután a vyličil celé tažení. Přimlouval se svými věštbami a Peisistratovci spolu s Aleuadovci uváděli důvody.

[7] Xerxés se dal přesvědčit, aby táhl proti Řekům, a druhý rok po smrti Dareiově uspořádal výpravu proti vzbouřencům. Porazil je, celý Egypt zotročil daleko více, než byl zotročen za časů Dareiových, a odevzdal jej pod správu svého bratra Achaimena, syna Dareiova. Achaimena později zavraždil jako místodržícího Libyjec Inarós, syn Psammitichův.

[8] Po dobytí Egypta hodlal Xerxés vzít do rukou válečné tažení proti Athénám, a proto svolal shromáždění nejvznešenějších Peršanů, aby vyslechl jejich mínění a aby jim řekl, jaké jsou ve všech záležitostech jeho záměry. Když se shromáždili řekl jim:

„Peršané, nejsem to já, kdo ustanovil toto pravidlo, ani ho nepoužiji jako první, protože jsem je převzal. Dovídám se od starších, že od času, kdy jsme převzali nadvládu od Médů, když Kýros odstranil Astyaga, jsme nikdy nežili v klidu. Sledujeme mnoho cílů a božstvo to tak řídí, že se naše záměry daří. Dobře víte a nikdo vám to nemusí říkat, co dokázali Kýros, Kambýsés a můj otec Dareios, a které národy si podrobili. Když jsem nastoupil na trůn, pomýšlel jsem na to, abych v této cti nezůstal pozadu za svými předky a abych rovněž tak rozšířil perskou moc. Při těchto úvahách docházím k názoru, že spolu se slávou se rozšiřuje i naše říše, neboť země, které jsme dobyli, není o nic menší či méně významná a je velmi úrodná, nadto pak bylo třeba se pomstít a potrestat ji. Proto jsem vás shromáždil, abych vám oznámil co mám v úmyslu učinit. Chci postavit most přes Hellésponť a vést vojsko proti Řecku Evropou, abych ztrestal Athéňany za to, co učinili Peršanům a mému otci. Viděli jste, že se Dareios právě chystal na výpravu proti těmto lidem. Zemřel však a nebylo mu dopřáno, aby se pomstil. Já za něho i za ostatní Peršany neustanu, dokud Athén nedobudu a dokud je nespálím, protože Athéňané to byli, kdo mně a mému otci začali činit příkoří. Nejprve s Aristagorou Milétským, který byl naším otrokem, napadli Sardy a spálili posvátné háje a svatyně. Všichni jistě dále víte, co nám učinili, když jsme v jejich zemi přistáli pod vedením Datidovým a Artafernovým. Z těchto důvodů se chystám proti nim na válečnou výpravu a po zralé úvaze shledávám v tom tyto výhody: Jestliže si podrobíme je i jejich sousedy, kteří bydlí v zemi fryžského Pelopa*, rozšíříme území perské říše až na hranice Diových nebes. Slunce pak nespátří žádnou zemi, která by se naší vyrovnala velikostí, naopak, všechny je spolu s vámi učiním zemí jedinou, protože projdu celou Evropou. Podle mých zpráv totiž nezbude žádné město ani žádný národ, který by se s námi mohl měřit v boji, až na hlavu porazíme ty, které jsem uvedl. Otrocké jho ponесou s viníky

i nevinní. Vy pak se mi zavděčíte tím, že se všichni do jednoho ochotně dostavíte, až vám oznámím dobu i srazu. Kdo přijde v čele co nejlépe vypraveného vojska, tomu dám dary, jaké jen nejvzácnější ve svém paláci mám. Takto musí být věci zařízeny. Aby se vám však nezdálo, že jednám pouze z vlastního rozhodnutí, předkládám věc vám a vyzývám vás, abyste projevili své mínění, jestliže chcete.“ Těmito slovy skončil.

[9] Po něm promluvil Mardonios: „Pane můj, nejenže jsi nejlepší z Peršanů, kteří byli před tebou, nýbrž také z těch, kdo přijdou po tobě. Vše, co jsi řekl, je nejvýš správné a pravdivé, i to, že nedopustíš, aby se nám vysmívali Iónové sídlící v Evropě, protože se nám nemohou rovnat. Vždyť by to byla hrozná věc, jestliže jsou našimi poddanými Sakové, Indové i Asyřané a mnoho jiných velkých národů, které Peršanům v ničem neublížily a podrobili jsme si je, protože jsme chtěli rozšířit svou moc, kdybychom nepotrestali Řeky, kteří nám, začali činit příkoří. Čeho bychom se báli? Cožpak je jich mnoho? Známe jejich způsob boje a víme také, že jejich válečná moc je slabá. Vždyť jsme si podrobili jejich syny, kteří sídlí v naší zemi a nazývají se Iónové, Aiolové a Dórové. Sám již jsem získal zkušenosti, když jsem se na příkaz tvého otce proti těm lidem válečně vypravil; došel jsem až do Makedonie a mnoho nescházelo a byl bych dorazil do Athén a nikdo se mi neodvážil postavit k bitvě. Řekové se, jak se doovídám, pouštějí do válek bez rozmyslu, protože jsou hloupí a neobratní. Když si navzájem vypovědí válku, vyhledají nejkrásnější rovinu, na té se sejdou a bojují. Vítězové odcházejí zle pošramoceni, o poražených ani nemluví, protože ti jsou úplně zničeni. Protože Řekové mluví stejným jazykem, měli by srovnávat své spory hlasateli a poselstvy a vůbec čímkoli spíše než bitvami, a kdyby už bylo třeba spolu válčit, tu by měli vyhledat místo, na kterém jsou obě strany nejtíže přemožitelné, a tam se potýkat. Když jsem došel do Makedonie, nedospěli k rozhodnutí, že by měli bojovat, protože se řídí takovými zbytečnými obyčejí. Kdo by se ti, králi, odvážil postavit v boji, když vedeš ohromnou armádu z Asie a všechny lodi? Jsem přesvědčen, že tak daleko řecká odvaha nesahá. Jestliže se však mýlím a jestliže se seberou a postaví se nám bezhlavě k bitvě, dozvědí se, že jsme ze všech lidí nejlepší válečníci. Všechno je třeba zkusit, nic nepřichází samo od sebe. Jen odvaha přináší lidem obvykle dobré výsledky.“

[10] Takovými slovy Mardonios připravil cestu Xerxovu mínění a umkl. Ostatní Peršané byli zticha a neodvažovali se projevovat názory odporující předloženému rozhodnutí, až promluvil Xerxův strýc z otcovy strany (a na to spoléhal) Artabanos, syn Hystaspův:

„Když nejsou, králi, proti sobě postaveny názory navzájem si odporující, není možné mezi nimi volit a vybrat lepší, nýbrž vzít zavděk tím, co bylo řečeno. Jsou-li vyslovena rozdílná mínění, je to možné. Je to právě tak, jako když nerozpoznáme jakost čistého zlata z něho samého; když však je třeme jiným kouskem zlata, poznáme, které je lepší. Říkal jsem již tvému otci, svému bratrovi, aby se nevydával na výpravu proti Skythům, lidem to, kteří nikde na světě nebydlí v žádném městě. Doufal, že kočovné Skythy porazí, a neposlechl mě. Z výpravy se vrátil, ztrativ z vojska mnoho statečných mužů. Ty však chceš, králi, válčit proti lidem daleko statečnějším, než jsou Skythové, proti lidem, o nichž se říká, že jsou nejlepší na moři i na souši. Sluší se, abych ti řekl, jaké je v tom nebezpečí. Pravíš, že zbuduješ most přes Helléspont a že potáhneš proti Řecku Evropou. Nejednou se stalo, že útočník podlehl buď na souši, nebo na moři, anebo na obou; jsou prý to lidé stateční. Je možno to vytušit i z toho, že Athéňané sami porazili tak veliké vojsko, které přišlo do Áttiky pod velením Datidovým a Artafernovým. Nemusí se jim podařit obojí; jestliže by však vstoupili na lodi a po vítězství v námořní bitvě odpluli do Helléspontu a tam zničili most, to by bylo, králi, strašlivé. To jsem si sám nevymyslel; vzpomeň, kolik jsme před nedávným museli vytrpět, když tvůj otec postavil most přes thrácký Bosporos a přes řeku Istros a přešel je proti Škythům. Skythové se tenkrát všemožně snažili pohnout Ióny k tomu, aby nám zamezili cestu zpět. Iónům totiž byla svěřena stráž u přechodu přes Istros. Kdyby se byl tenkrát milétský samovládce Histiaios přidal k mínění ostatních vládců a nepostavil se proti tomu, byli by Peršané ztraceni. Je hrozné i jen pomyslet, že osud králův závisel na jediném člověku. Nechtěj se vrhat do žádného takového nebezpečí, když tě k tomu nic nenutí, a poslechni mě. Rozpusť nyní toto shromáždění, sám u sebe věc uvaž, a až to uznáš za vhodné, dej vyhlásit, co se ti jeví jako nejlepší. Já shledávám, že největším ziskem je dát si dobře poradit. Vyskytnou-li se překážky, nestala se tím rada horší, ale podlehla nepřízni osudu. Špatná rada zůstane špatnou, i když je výsledek šťastný a lze mluvit o nečekaném zisku. Vždyť víš, že bůh sráží bleskem tvory, kteří vynikají příliš vysoko, a nedovolí jim, aby se mu rovnali, kdežto malí ho ničím nedráždí, vidíš, že své střely vrhá vždy jen na nejvyšší budovy a stromy; bůh totiž ničí všechno, co vyniká. I veliká armáda může být zničena malým vojskem, když jí bůh z nenávisti vnukne strach či ohromení, a tak propadne zkáze, aniž za to může. Bůh totiž nedovolí, aby někdo jiný než on byl hrdý a pyšný. Ze spěchu se rodí chyby, za které pak rády přicházejí veliké tresty. Úspěch spočívá v sebeovládání, i když se to nezdá na první

pohled. Teprve čas to ukáže. Toto je rada, kterou ti, králi, dávám. Ty pak, Mardonie, synu Góbryův, přestaň s pošetilými řečmi, jako by Řekové nestáli za řeč. Tím, že Řeky snižuješ, ponoukáš krále k válečné výpravě a myslím, že to děláš právě proto. To by nemělo být, neboť pomluva je hrozná věc, při níž dva křivdí a jednomu je ubližováno. Ten, kdo pomlouvá, dopouští se křivdy vůči nepřítomnému, když na něj kydá hanu, a ten, kdo se pomlouvou dá přesvědčit dřív, než získá správné informace, křivdí rovněž. Křivda nepřítomnému spočívá v tom, že je jednou stranou pomlouván a druhou považován za špatného. Je-li už vůbec třeba proti těmto lidem válčit, budiž, ale král ať zůstane v Persii. Děti nás dvou ať jsou vzaty jako rukojmí. Ty pak sám ved' výpravu a vyber si k tomu lidi podle svého uznání a vojsko tak veliké, jak budeš chtít. Bude-li pro krále výsledek takový, jak pravíš, ať jsou moje děti usmrceny a s nimi i já. Dopadne-li výprava tak, jak předpovídám já, ať se dostane téhož dětem tvým i tobě, jestliže se vrátíš. Nechceš-li to podstoupit a přece povedeš vojsko proti Řecku, pak pravím, že uslyšíme, jak budou říkat ti, kdo to přežijí, že Mardonios je pro Peršany příčinou velikého neštěstí a že se stal kdesi v zemi Athéňanů či v Lakedaimonu kořistí psů a ptáků, pokud k tomu nedojde už dříve cestou tam, a že poznal, proti jakým lidem přemlouváš krále k válečné výpravě.“

[11] Tolik řekl Artabanos. Xerxés však se rozhněval a odpověděl: „Jsi bratrem mého otce, Artabane, a to tě zachrání, že se ti nedostane náležité odplaty za pošetilá slova. Učiním ti však tu hanbu, že nepotáhneš se mnou proti Řecku a zůstaneš zde spolu s ženami, protože jsi ničemný a zbabělý. I bez tebe dokážu to, co jsem řekl. Nesměl bych být synem Dareia, syna Hystaspova, syna Arsamova, syna Ariamnova, syna Teispova, syna Kýrova, syna Kambýsova, syna Teispova, syna Achaimenova, kdybych Athéňany nepotrestal. Dobře vím, že budeme-li zticha my, nedají si pokoj oni a tím spíše potáhnou do naší země. Vždyť to vyplývá z počínání těch z nich, kteří táhli do Asie a vypálili Sardy. Ani jedna, ani druhá strana již nemůže ustoupit. Věc stojí tak, že je třeba buď podniknout čin, nebo trpět; buď bude tady všechno pod panstvím Řeků, nebo tam všechno pod panstvím Peršanů. V tomto nepřátelství není střední cesty. Je tedy správné, abychom se již pomstili, když jsme předtím utrpěli příkoří, abych i já poznal, co mi hrozí strašného, když potáhnu proti lidem, které porazil i otrok mých otců, fryžský Pelops, tak dokonale, že se podnes jak lidé, tak i jejich země po něm jmenují.“

[12] Po těchto řečech nastala noc a Xerxa hryzlo mínění Artabanovo. Přemýšlel o tom v noci a dospěl dokonce k závěru, že by proti Řecku

táhnout neměl. Po tomto rozhodnutí ihned usnul a měl prý, jak Peršané vyprávějí, v noci sen: Zdálo se mu, že u něho stojí muž veliké postavy a krásného zevnějšku a že mu říká:

„Měníš, Peršané, své rozhodnutí a nepovedeš výpravu proti Řecku, ačkoli jsi Peršanům přikázal shromážďovat vojsko. Nečiníš dobře, že rozhodnutí měníš, a nikdo ti to neuzná. Tou cestou jdi, ke které ses rozhodl ve dne.“ Po těchto slovech se Xerxovi zdálo, že postava odletěla.

[13] Když nastal den, nepřikládal Xerxés snu žádnou váhu. Znovu svolal včerejší shromáždění Peršanů a řekl jim: „Mějte se mnou, Peršané, strpení, že tak rychle měním svá rozhodnutí. Ještě jsem nedospěl k nejvyšší metě moudrosti a ti, kdo mne přemlouvají, abych ony věci vykonal, mi ani chvilku nedají pokoje. Když jsem vyslechl názor Artabanův, hned se ve mně vzpěnila mladistvá krev, takže jsem se na muže staršího obořil slovy ošklivějšími, než se slušelo. Nyní to uznávám a budu se řídit jeho míněním. Budte klidní, změnil jsem své rozhodnutí a nepodniknu výpravu proti Řecku.“ Jak to Peršané uslyšeli, zaradovali se a vrhli se mu k nohám.

[14] Když však nastala noc a Xerxés usnul, přistoupilo k němu ve snu zase totéž zjevení a řeklo mu: „Synu Dareiův, odřekl jsi tedy zřejmě před Peršany válečné tažení a nic nedbáš na má slova, jako bys je byl vůbec neslyšel. Jestliže se ihned nevydáš na výpravu, tedy věz, že to bude mít za následek, že se opět velmi rychle staneš bezvýznamným, jak ses v krátkém čase stal velikým a mocným.“

Xerxa to vidění vyděsilo, vyskočil z lůžka a poslal pro Artabana. Když Artabanos přišel, řekl mu Xerxés: „Jednal jsem, Artabane, bez rozmyslu, že jsem ti za dobrou radu řekl pošetilá slova. Zakrátko jsem to ovšem uznal a rozhodl jsem se, že učiním to, co jsi radil ty. Nemohu to však udělat, ač bych chtěl. Když jsem se totiž obrátil a změnil své rozhodnutí, přichází ke mně zjevení, které to nikterak neschvaluje, a nyní dokonce odešlo s pohrůzkou. Posílá-li toto zjevení božstvo a má-li zájem na tom, aby k výpravě proti Řecku došlo, zjeví se i tobě, právě tak, jako se zjevilo mně. Myslím, že k tomu dojde, jestliže si na sebe vezmeš celý můj oděv, posadíš se v něm na můj trůn a potom usneš v mém lůžku.“

[16] Když mu Xerxés toto řekl, nechtěl Artabanos zpočátku příkazu uposlechnout, protože nepovažoval za správné, aby usedl na královský trůn. Když však ho Xerxés nutil, vyhověl rozkazu a pravil:

„Je to, králi, podle mého názoru totéž, jestliže někdo správně smýšlí, nebo jestliže má dobrou vůli dát se přesvědčit rozumnými důvody. Tobě se dostalo obojího ale klamou tě řeči lidí špatných. Je to, jako když póry vy větrů padnou na moře, které je ve všech směrech pro lidi užitečné, a zabraňují mu, aby zachovávalo svou přirozenou povahu. Ani mě tolik nezarmucovalo, že jsem od tebe vyslechl zlá slova, jako to, že jsi ze dvou názorů, které stály před Peršany (jeden pýchu rozmnožoval, druhý ji krotil a prohlašoval, že je špatné učit ducha touze po majetku větším a větším), z těchto dvou mínění že jsi zvolil to, které je pro tebe i pro Peršany nebezpečnější. Když ses teď obrátil k názoru lepšímu a upouštíš od válečného tažení do Řecka, říkáš mi, že na tebe přichází vidění seslané od nějakého boha, které ti brání, abys výpravu zrušil. To však není, synu, nic božského. Jsem o mnoho let starší než ty a vysvětlím ti, co to jsou sny, které lidem nahodile přicházejí. Snové vidiny přicházejí lidem nejčastěji o tom, nač kdo ve dne myslí. My pak jsme v minulých dnech měli plné ruce práce s tím tažením. Není-li tomu tak, jak soudím, a je-li to něco božského, řekl jsi vše, co je třeba říci: necht' se tedy zjeví i mně stejně jako tobě a vyřkne svůj příkaz. Zjevit se mi může, ať už mám na sobě oděv tvůj nebo svůj, ať už odpočívám na tvém lůžku či na svém, pakliže se vůbec zjevit chce. Není to přece bytost tak prostoduchá, cokoli to je, co se ti ve snu zjevovalo, aby myslela, že jsi to ty, když uvidí mě ve tvém oděvu. Nebude-li si mě vůbec všimnout a neuzná-li za vhodné se mi zjevit, ani pokud budu ve svém oděvu, ani pokud budu ve tvém, na tebe však chodit bude, to už pak stojí za uvážení. Bude-li se ti zjevovat neustále, pak bych sám řekl, že jde o cosi božského. Jestliže jsi tak rozhodl a nic tě od toho neodvrátí, a je-li tedy třeba, abych usnul ve tvém loži, necht' se tedy zjeví i mně, až se tak stane. Zatím však budu zastávat dosavadní mínění.“

[17] Po těchto slovech Artabanos učinil, co mu bylo poručeno, doufaje, že dokáže nesmyslnost Xerxovy řeči. Oblékl si Xerxův šat, usedl na královský trůn, a když potom ulehl, zjevilo se mu po usnutí totéž zjevení jako Xerxovi, zastavilo se nad ním a pravilo:

„Ty jsi ten, kdo odvrací Xerxa od výpravy proti Řecku pod záminkou, že oň pečuješ? Neujdeš trestu ani teď, ani později za to, že bráníš tomu, co se má stát. Co se stane Xerxovi, když neuposlechne, řekl jsem jemu samému.“

[18] Tak se zdálo Artabanovi, že mu zjevení hrozí a že mu chce žhavým železem vypálit oči. Hrozně vykřikl, vyskočil a přiběhl

ke Xerxovi. Podrobně mu vypověděl, co ve snu viděl a kromě toho mu řekl:

„Jsem, králi, člověk, který viděl již mnohou velkou moc podlehnout moci menší, a proto jsem nedopouštěl, abys ve všem povoloval své mladosti. Víím, že je nesprávné toužit po mnohých věcech a mám v paměti, jak dopadla Kýrova výprava proti Massagetům, nezapomínám na Kambýsovu výpravu proti Aithiopům a účastnil jsem se Dareiovy výpravy proti Skythům. Toto vše jsem měl na paměti, a proto jsem zastával názor, že tě budou všichni lidé velebit, když setrváš v klidu. Je tu však nějaký božský záměr, a jak se zdá, má asi Řeky stihnout od bohů seslaná záhuba. Proto i já se obracím a měním svůj názor. Ty pak oznam Peršanům, co ti bůh seslal, a vydej rozkaz, aby se řídili tím, co jsi řekl nejdříve o přípravě tažení. Když to bůh přikazuje, postarej se, abys nic nezanedbal ze svých povinností.“ Vidění je povzbudilo a po těchto slovech, hned jak nastal den, oznámil Xerxés všechno Peršanům a Artabanos, který předtím jediný od věci odrazoval, nyní k ní otevřeně radil.

[19] Když se Xerxés chystal k výpravě, zjevilo se mu ve snu třetí vidění. Když o něm slyšeli mágové, vyložili je, že se vztahuje k celé zemi a že mu budou sloužit všichni lidé. Bylo to takovéto vidění: Xerxovi se zdálo, že byl ověnčen ratolestí olivy a že výhonky té olivy zasahovaly celou zemi. Potom však věnec, který měl na hlavě, zmizel. Když to mágové takto vyložili, rozešli se shromáždění Peršané ihned každý do své provincie a s velkou horlivostí se všichni starali o vykonání rozkazů, protože každý chtěl obdržet slíbené dary. Xerxés pak shromažďoval vojsko tím způsobem, že dal probírat kousek po kousku celou pevninu.

[20] Čtyři plné roky od pokoření Egypta vyzbrojoval vojsko a chystal věci pro výpravu potřebné. Když nastalo páté léto, vydal se na výpravu v čele velice početné armády. Ze všech válečných výprav, o nichž víme, byla tato největší. Nic vedle ní není Dareiova výprava proti Skythům ani skythský vpád do říše médské, když Skythové pronásledovali Kimmerie a podrobili pod svou moc skoro celé asijské vnitrozemí, začez je později Ďareios trestal, ani výprava Átreovců proti íliu, jak o ní pověst vypráví, ani výprava Mysů a Teukrů před trojskou válkou, když překročili Bospor a vtrhli do Evropy, podrobili si všechny Thráky, dorazili až k Iónskému moři a na jih přitáhli až k řece Péneiu.

[21] Všechny tyto výpravy ani kterékoli jiné se nevyrovnají této jediné. Vždyť které národy Xerxés nevyvedl z Asie proti Řekům? Které vody (kromě velikých řek) nepochybělo, když z ní pili? Jedni poskytli lodi, jiní sloužili jako pěšáci, jiným bylo uloženo opatřit jízdu, jiným zase obstarat nákladní lodi a táhnout s sebou, opět jiní museli poskytnout velké lodi pro stavbu lodních mostů a další zase potraviny i lodi.

[22] Protože předešlá výprava ztroskotala při obeplutí hory Athos, dal Xerxés konat proti Athosů přípravu už asi tři roky předem. V Elaiúntu na Ghersonésu kotvily válečné lodi a odtamtud zajížděly střídavě různé oddíly vojska a pod biči prokopávaly šíji. Kopali i obyvatelé z okolí Athosů. Práci řídili Peršané Bubarés, syn Megabazův, a Artachaiés, syn Artaiův. Athos je veliké a znamenité pohoří, které vybíhá do moře a bydlí na něm lidé. Tam, kde pohoří končí na pevnině, podobá se Ghersonésu. Šíje tam je široká asi dvanáct stadií, je to rovina s nevelkými pahorky, která se táhne od moře Akantového k zálivu naproti městu Toróné. Na této šíji, kde končí pohoří Athos, je řecké město Sáné. Na druhé straně od Sáné směrem k Athosů jsou města, která hodlal Peršan učinit městy ostrovními na rozdíl od měst pevninských; jsou to města Dion, Olofyxos, Akrothón, Thyssos a Kleónai. Tolik o městech na Athosů.

[23] Kopalo se tímto způsobem: Barbaři si rozdělili území podle národů a vytyčili přímou čáru v blízkosti města Sáné. Když byl příkop hluboký, kopali ti, kdo byli nejnižší, jiní podávali vykopanou hlínu dalším nad sebou na stupních a ti zase dalším, až došla k nejhořejším; ti ji vynášeli a vyhazovali. Všichni kromě Foiničanů měli práci dvojitou, protože se jim sesouvaly stěny příkopu; muselo k tomu dojít, protože učinili průkop nahoře i dole stejně široký. Foiničané však jsou i v jiných pracích zkušenější a dokázali to i zde. Když jim losem byl přidělen úsek, který na ně připadal, kopali tak, že učinili hořejší šíři průkopu dvojnásobnou, než jak měl být, a s postupem práce jej zužovali. U dna bylo dílo stejně široké, jako je měli ostatní. Je tam louka, na které měli shromážděná a kde byly pro ně trhy. Přiváželi za nimi z Asie mnoho mletého obilí.

[24] Když nad tím tak uvažuji, shledávám, že dal Xerxés kopat z pýchy, protože chtěl ukázat svou moc a zachovat po sobě památku. Vždyť by bylo nedalo žádnou práci lodi přes šíji převléci, a přece dal kopat mořský průplav tak široký, aby mohly vedle sebe plout dvě válečné lodi zároveň. Stejným lidem, kteří kopali průplav, přikázal i zbudovat most přes řeku Strýmón.

[25] Kromě toho všeho dal připravit od Foiničanů a Egyptanů pro mosty lana z konopí i bílého lnu a shromažďovat potraviny, aby netrpělo hladem vojsko ani soumaři, které hnal proti Řecku. Zjistil si, kde je to nejvhodnější, a dal je skládat na různá místa, kam je dal dopravovat těžkými i lehkými loďmi odevšad z Asie. Nejvíce zásob vozili na tak zvané Bílé pobřeží v Thrákii, jiní vozili do Tyrodizy, města Perintských, jiní do Dorisku, jiní do Éiona nad řekou Strýmonem, jiní porůznu do Makedonie.

[26] Zatímco ti konali, co jim bylo uloženo, shromáždilo se celé pěší vojsko a táhlo s Xerxem od města Kritalla v Kappadokii do Sard. Tam bylo určeno shromážděště pro veškeré vojsko, které mělo s Xerxem táhnout po souši. Který z místodržitelů dostal od krále slíbené dary za to, že přivedl vojsko nejlépe vypravené, nedovedu povědět. Nevím ani, zda v té věci došlo k nějakému rozhodování.

Když překročili řeku Halys, octli se ve Frygii. Cestou Frygií se dostali do města Kelainai, kde jsou prameny řeky Maiandru a druhé řeky, nemenší než Maiandros, která se jmenuje Katarraktés. Její pramen je na samém náměstí v Kelainai a vlévá se do Maiandru. Na náměstí v Kelainai je také zavěšena kůže Siléna Marsy a. Frygové vypravují, že ji tam pověsil Apollón, když mu ji stáhl.

[27] V tomto městě bydlel Lýd Pýthios, syn Atyův, a ten uctil celé královo vojsko i samotného Xerxa velkolepými pohostinnými dary. Králi nabídl, že mu na válku poskytne peníze. Když mu ten návrh učinil, tázal se Xerxés přítomných Peršanů, kdo vlastně Pýthios je a jaké je jeho jmění, že je nabízí. Peršané odpověděli: „To je ten muž, králi, který obdaroval tvého otce Dareia zlatým platanem a révou. Je to, pokud víme, po tobě nejbohatší člověk.“

[28] Xerxés se podivil posledním slovům a položil druhou otázku Pýthiovi: jak veliké má jmění. Pýthios odpověděl: „Nebudu to, králi, před tebou skrývat, ani předstírat, že nevím, jak veliký mám majetek. Víím to a přesně ti povím. Když jsem se nedávno dověděl, že jsi na cestě k řeckému moři, chtěl jsem ti dát na válku peníze, a tak jsem shledal a napočítl, že mám dva tisíce talentů stříbra, zlata pak čtyři milióny Dareiových statérů bez sedmi tisíc. To ti daruji. Sám mám dostatečně živobyčí ze svých otroků a pozemků.“ Tolik Pýthios. Xerxés byl jeho slovy potěšen a pravil:

[29] „Příteli lydský, nesetkal jsem se od svého odchodu z Persie s člověkem, který by byl chtěl dávat mému vojsku pohostinné dary ani

který by byl přede mne předstoupil a sám dobrovolně chtěl dávat peníze na válku – kromě tebe. Ty pak jsi nejen velkolepě uctil mé vojsko, ale i velké peníze mi nabízíš. Za to ti dám takovýto čestný dar: jmenuji tě svým hostinným přítelem a doplním ti z vlastních prostředků čtyři milióny statérů o oněch sedm tisíc, aby ti do čtyř miliónů nechyběly. Tak budeš mít ode mne doplněný plný počet. Podrž sám, co je tvé, a zůstaň vždy takovým. Budeš-li jednat takto, nebude tě to mrzet ani teď, ani v budoucnu.“

[30] Xerxés splnil svá slova a ihned táhl dále. Minul fryžské město Anaua a jezero, ze kterého se dobývá sůl, a dorazil do velkého fryžského města Kolossai, ve kterém se řeka Lykos ztrácí v zemské rozsedlině. Ve vzdálenosti asi pěti stadií zase vychází na povrch a také se vlévá do Maiandru. Z Kolossai táhlo vojsko na hranice mezi Frygií a Lýdií a přitrhlo k městu Kydrara, kde je do země zasazen sloup s nápisem, postavený Kroisem a označující hranice.

[31] Po přechodu z Frygie do Lýdie se cesta dělí. Nalevo vede do Kárie, napravo do Sard. Když se cestuje tudy, musí se bezpodmínečně přejít řeka Maiandros a jít okolo města Kallatébu, v němž řemeslníci vyrábějí sirup z tamaryšku a pšenice. Xerxés se dal touto cestou a přišel k platanu, který pro jeho krásu obdaroval zlatým šperkem a ustanovil pro něj věčného strážce. Druhý den pak přišel do hlavního města lydského.

[32] Po příchodu do Sard poslal nejprve posly do Řecka s požadavkem země a vody a s příkazem, aby Řekové připravili pro krále hostinu. Toliko do Athén a do Lakedaimonu neposlal žádat o zemi a vodu, jinak však všude jinde. Posílal pro zemi a vodu podruhé, protože se nadál, že ze strachu vyhovějí ti, kdo dříve nevyhověli stejnému požadavku Dareiovu. Chtěl mít v této věci naprostou jistotu.

[33] Potom se připravoval na další pochod do Abydu.

Mezitím se kladl most přes Helléspont z Asie do Evropy. Na helléspontském Chersonésu je totiž mezi městy Séstem a Madytem skalnatý výběžek do moře naproti Abydu, kde byl nedlouho po těchto událostech pod velením athénského vojevůdce Xanthippa, syna Arifrónova, zajat místodržitel v Séstu, Peršan Artayktés, a zaživa přibit na dřevo. Byl to člověk, který si vodil ženy i do chrámu Prótesiláova v Elaiúntu a páchal tam s nimi bezbožnosti.

[34] Stavitelé mostu směřovali z Abydu k řečenému výběžku. Jeden most vázali Foiničané lany z bílého lnu, druhý Egyptané konopnými.

Z Abydu na protější břeh je sedm stadií daleko. Když byl přechod spojen, nastala veliká bouře a celé dílo strhala a rozbila.

[35] Jakmile se to Xerxés dozvěděl, velice se rozhněval, kázal dát Helléspontu tři sta ran bičem a vhodit do moře dvoje okovy. Slyšel jsem dokonce, že spolu s nimi poslal i katovy pacholky, aby Helléspontu vypálili znamení. Přikázal těm, kdo bičovali, aby při tom pronášeli barbarská a zpupná slova: „Vodo hořká, pán ti ukládá tento trest, protože ses dopustila urážky, aniž se ti od něho stalo nějaké příkoří. Král Xerxés tě překročí, ať chceš nebo nechceš. Nikdo z lidí ti po právu nebude obětovat, protože jsi řeka kalná a slaná.“ Takovými slovy přikázal moře pokárat a těm, kdo řídili práce s přemostěním Helléspontu, dal srazit hlavy.

[36] Těm, kdo měli onen nevděčný úřad, se stalo, jak nařídil. Most pak stavěli jiní stavitelé. Spojovali jej takto: Sestavili vedle sebe padesátiveslice a válečné lodi, ze strany Pohostinného moře tři sta šedesát lodí, z druhé strany tři sta čtrnáct. Směrem k Pohostinnému moři je stavěli šikmo, v Helléspontu však po proudu, aby proud udržoval lana napjatá, a zakotvili je velikými kotvami. Učinili tak kvůli větrům, vanoucím od Pohostinného moře, a na druhé straně k západu kvůli egejským větrům západnímu a jižnímu. Mezi padesátiveslicemi a válečnými lodmi ponechali na třech místech mezery, aby bylo možno proplovat lehkými plavidly směrem k Pohostinnému moři a z něho ven. Když to učinili, napínali lana ze souše dřevěnými hřídely, ale nikoli již odděleně, nýbrž po dvou lněných a čtyřech konopných na každou stranu. Tloušťka a jakost lan byla stejná, lněná však byla přirozeně těžší, loket jich vážil jeden talent. Když byl přechod spojen, nařezali klády stejně dlouhé, jako byla šířka mostu, a položili je po řadě na napjatá lana a jak je kladli, hned je spojovali. Potom přivezli prkna a opět je nakladli vedle sebe. Nato přivezli hlínu, udusali ji a z obou stran postavili ohradu, aby se soumaři a koně neplašili při pohledu na moře shora.

[37] Když byly skončeny práce na mostech i u pohoří Athos a okolo ústí průplavu zbudovány násypy kvůli přílivu, aby se ústí nezanášela pískem, a když bylo oznámeno, že je průplav zcela dokončen, vyrazilo vojsko po přezimování s počátkem jara v plné zbroji ze Sard do Abydu. Když se vydali na pochod, zmizelo slunce ze svého nebeského sídla a nebylo ho vidět, ačkoli obloha byla skoro bez mráčku, a nastala noc místo dne. Když to Xerxés uviděl a pozoroval, pojaly ho obavy a ptal se mágů, co ten úkaz znamená. Mágové odpověděli, že bůh zvěstuje Řekům

zmizení jejich měst, protože prý je slunce předobrazem Řeků a měsíc Peršanů. Z této zprávy se Xerxés zaradoval a pokračoval v cestě.

[38] Když bylo vojsko na cestě, přišel ke Xerxovi Lýd Pýthios, poděšený nebeským zjevením. Povzbuzen dary, které od Xerxa dostal, řekl mu: „Pane můj, rád bych od tebe prosbou něčeho dosáhl. Pro tebe je to maličkost, pro mě však věc veliké důležitosti.“ Xerxés se nenadal, že bude žádat o to, oč žádal, a řekl, že mu vyhoví. Ať tedy řekne, čeho si přeje.

Když uslyšel Pýthios takovou odpověď, dodal si odvahy a řekl: „Mám, pane, pět synů a všechny stihla povinnost táhnout s tebou proti Řecku. Slituj se nad mým stářím a jednoho z mých synů, nejstaršího, propusť z válečného tažení, aby mohl pečovat o mne a o majetek. Ostatní čtyři odved' s sebou a vrať se, až vykonáš, co sis předsevzal.“

[39] Xerxés se velice rozhněval a odpověděl: „Ty ničemný člověče, ty se odvažuješ mluvit mi o svém synu, když sám táhnu proti Řecku a vedu s sebou své syny, bratry, příbuzné i přátele, ty můj otrok, jemuž by se slušelo, aby šel s sebou s celým svým domem i s manželkou? Pamatuj si, že v lidských uších přebývá duch, který rozkoší naplňuje tělo, když uslyší cosi užitečného; bouří se však, když slyší opak. To, že jsi vykonal řádné činy a projevil ochotu k dalším, ti nedává právo chlubit se, že jsi překonal krále dobrodiním, když se teď stáváš nesmírně nestydatým. Nedostane se ti za to trestu, jakého zasloužíš, ale menšího. Tebe a čtyři tvé syny chrání hostinné přátelství. Potrestám tě ztrátou života toho, na němž ti nejvíce záleží.“ Hned po té odpovědi přikázal těm, kdo měli tyto věci na starosti, aby vyhledali Pýthiovy syny a nejstaršího aby přesekli napůl. Rozťaté poloviny pak aby položili vpravo a vlevo od cesty a vojsko aby procházelo mezi nimi.

[40] Stalo se a vojsko se vydalo na cestu. Nejprve šlo vozatajstvo se zavazadly a soumaři, za nimi vojsko složené z různých národů v pestré směsici bez rozdělení. Za polovinou byla ponechána mezera a první polovina vojska neměla styk s králem. Před králem jelo tisíc jezdců, vybraných ze všech Peršanů, dále šlo tisíc kopiníků, rovněž vybraných ze všech, s kopími skloněnými k zemi, potom deset posvátných koní, zvaných nisajských, v překrásných postrojích. Nisajskými se ti koně jmenují podle veliké roviny v Médii, která slově Nisajská a rodí se v ní tento veliký druh koní. Za deseti koňmi byl zařazen posvátný vůz Diův, tažený osmi bílými koňmi. Za koňmi kráčel pěšky vozataj s opratěmi v rukou, protože nikdo z lidí na tento vůz nevstupuje. Za Diovým vozem

jel sám Xerxés na voze taženém nisajskými koňmi. Kromě něho vstoupil na vůz vozataj jménem Patiramfés, syn Peršana Otana.

[41] Takovým způsobem vyrazil Xerxés ze Sard. Kdykoli však se mu zachtělo, přestoupil z vozu do krytého cestovního kočáru. Za ním šlo tisíc kopiníků z nejstatečnějších a nejvznešenějších Peršanů, držících kopí podle předpisu, potom dalších tisíc vybraných perských jezdců a za jízdou deset tisíc vojáků, vybraných z ostatních Peršanů. To byli pěšáci; tisíc z nich mělo na kopích místo obyčejného dolního konce zlatá granátová jablka a obkličovali ostatní; devět tisíc těch, kteří šli uvnitř šiku, mělo stříbrná granátová jablka. Zlatá granátová jablka a obyčejná jablka měli i ti, kteří nesli kopí skloněná, i ti, kdo šli těsně za Xerxem. Za deseti tisíci pěšáky bylo zařazeno deset tisíc perských jezdců. Za jízdou byla mezera dvou stadií a pak následovala zase směsice ostatního vojska.

[42] Směr pochodu vedl vojsko z Lýdie k řece Kaikos a na území Mýsie. Od Kaiku táhlo vojsko s pohořím Kanés po levé straně krajem Atarnským do města Karéné, odtud thébskou rovinou* mimo město Atramytteion a pelasgický Antandros; pohoří Ida ponechalo vlevo a vstoupilo do země ílijské. Když tábořili první noc pod Idou, udeřily na ně hromy a blesky a dosti velký počet jich tam zahubily.

[43] Potom přišlo vojsko ke Skamandru. Byla to první z řek na cestě ze Sard, které pochybělo vody a nestačila na napojení vojska a dobytčat. Když Xerxés dorazil k této řece, vystoupil na Priamův hrad Pergamon, protože toužil si ho prohlédnout. Po prohlídce, když se vyptal na všechny podrobnosti o oněch událostech, obětoval ílijské Athéně tisíc krav a mágové vykonali úlitby héróům. V noci nato padl na tábor strach. S rozbřeskem dne táhl Xerxés odtud, ponechávaje na levé straně město Roiteion, Ofryneion a Dardanos, který sousedí s Abydem, a na pravé teukrické Gergithy.

[44] Když byli v Abydu, chtěl Xerxés vykonat přehlídku celého vojska. Bylo tam pro něho na pahorku předem připraveno vhodné sedadlo z bílého mramoru, které postavili na dřívější královský příkaz obyvatelé Abydu. Když tam usedl, viděl na pobřeží a přehlédl pěší vojsko i lodi. Při pohledu zatoužil spatřit závody lodí. Závody byly uspořádány a zvítězili v nich sidónští Foiničané. Závody i vojsko způsobily králi potěšení.

[45] Když viděl, že je celý Helléspont pokryt lodmi a že je celé pobřeží i roviny Abydské plné lidí, naplnilo ho to blažeností, ale pak zaplakal.

[46] Když se o tom dozvěděl jeho strýc Artabanos, který původně projevil své mínění a odrazoval Xerxa od výpravy proti Řecku, oslovil slzícího Xerxa těmito slovy: „Jak velice rozdílné věci jsi, králi, učinil teď a malou chvíli předtím! Nejprve ses považoval za blaženého, a teď slzíš.“

Král odpověděl: „Když tak nad tím uvažuji, přichází mi líto, jak krátký je celý lidský život. Vždyť z takového množství lidí tu za sto let nikdo nebude.“

Na to mu řekl Artabanos: „Jiné věci jsou v životě politování hodnější než toto. Žádný člověk není v tak krátkém životě natolik šťastný ani z těchto, ani z jiných lidí, aby mu nepřišlo často a nejednou na mysl, že chce být raději mrtev než žít. Neštěstí, která člověka stíhají, a nemoci, které ho navštěvují, jsou příčinou toho, že se nám i krátký život zdá dlouhým. Tak se stala smrt pro člověka velmi žádoucím útočištěm před bídou života a bůh, který dal člověku okusit sladkosti života, v tom právě má důvod k závisti.“

[47] Nato pravil Xerxés: „Nechme, Artabane, úvah o lidském životě, který je takový, jak ty líčíš, a nepřipomínejme věci nepříjemné, když máme před sebou důležité úkoly. Pověz mi toto: kdyby se ti bylo ve snu neukázalo tak zřetelné zjevení, podržel bys své původní mínění proti výpravě do Řecka, nebo bys je změnil? Pověz mi pravdu.“

Artabanos odpověděl těmito slovy: „Kéž, králi, vidění ze sna dopadne tak, jak si oba přejeme. Já jsem až dosud pln strachu a nesvůj. Mnoho nad tím uvažuji a vidím, že dvě věci ti ze všeho nejvíce stojí v cestě.“

[48] Na to mu pravil Xerxés: „Ty jsi divný člověk. Které dvě věci myslíš, že se proti mně stavějí nepřátelsky? Cožpak se ti zdá pozemské vojsko svým množstvím bezvýznamné a řecké mnohonásobně větší než naše, či je naše loďstvo horší než jejich, či snad obojí? Domníváš-li se, že naše věc má v tomhle slabinu, může se sebrat co nejrychleji další vojsko.“

[49] Nato Artabanos: „Nikdo rozumný, králi, nemůže nic vytknout ani vojsku, ani množství lodí. Sebereš-li jich ještě více, postaví se proti tobě ty dvě věci, které mám na mysli, ještě nepřátelštěji. Ty dvě věci jsou totiž země a moře. Myslím, že nikde na moři není přístav tak veliký, který by za bouře pojal toto loďstvo a zajistil jeho ochranu. A není třeba jen jednoho přístavu, ale přístavů u celé pevniny, podél které pluješ. Takových prostranných přístavů není, a proto věz, že osudy vládnou lidem, a nikoli lidé osudům. Mluvil jsem o dvou věcech, povím ti tedy i

o druhé. Země pak se ti bude protivit tímto způsobem: I kdyby ti nechtěla nic postavit v cestu, bude vůči tobě tím nepřátelštější, čím dále budeš postupovat, i když budeš postupovat vždy opatrně. Při úspěchu není člověku dáno vědomí, kdy má dost. Pravím, že i když se ti nikdo nebude protivit, přivodí ti země hlad tím, že jí bude s postupem času stále více. Nejlepší člověk by byl ten, který by v radě uvažoval bázlivě a bral v počet všechno, co by ho mohlo stihnout, v činech však by byl statečný.“

[50] „Artabane,“ řekl na to Xerxés, „správně to všechno vykládáš, ale nesmíš mít ze všeho strach a posuzovat všechny okolnosti stejným způsobem. Kdybys chtěl vždycky o všem hloubat stejně, když se ti něco postaví do cesty, nikdy bys nic nedokázal. Lépe je všeho se odvážit a raději polovinu zlých věcí zakusit, než všeho se předem bát a nezkusit nic. Budeš-li klást námitky proti všemu, aniž bys ukázal, co je bezpečné, budeš nutně chybovat stejným způsobem, jako ten, kdo říká pravý opak. To je úplně stejné. Jak vlastně může člověk vědět, co je bezpečné? Myslím, že vůbec nemůže. Kdo chce něco podniknout, tomu se obyčejně úspěch dostaví, kdo však nade vším dumá a váhá, tomu se dostavuje nerad. Vidiš, jaké moci dosáhla perská říše. Kdyby se byli moji královští předchůdci řídili stejnými názory jako ty, nebo kdyby takových názorů nebyli, ale měli takové rádce, sotva bys viděl perskou říši v takovém rozkvětu. Oni však se neohlíželi na nebezpečí, a proto ji přivedli tak daleko. Velké cíle vyžadují podstoupit velká nebezpečí. My se jim chceme vyrovnat, a proto se vydáváme na výpravu v nejkrásnější roční dobu; podrobíme si celou Evropu a vrátíme se, aniž se kde setkáme s hladem a aniž zakusíme nějaké jiné nepříjemnosti. Jednak si vezeme s sebou hojné zásoby, jednak dostaneme potraviny od těch národů, jejichž územím potáhneme. Vždyť jsme na výpravě proti usedlým zemědělcům, a nikoli proti kočovníkům.“

[51] „Králi,“ ozval se po těchto slovech Artabanos, „když nedopouštíš, abych se něčeho obával, přijmi ode mne alespoň radu; je přece jen třeba o mnohých věcech říci více. Kýros, syn Kambýsův, si podrobil a učinil poplatnou celou Iónii kromě Athéňanů. Radím ti, abys Ióny žádným způsobem nevodil proti jejich mateřskému městu. I bez nich jsme schopni nepřátele porazit. Půjdou-li s námi, nutně se stanou buď velmi bezecnými, když své mateřské město zotročí, nebo velmi spravedlivými, když je pomohou osvobodit. Jako bezecní pro nás neznamenaají žádný velký zisk, jako spravedliví mohou tvému i vojsku nesmírně uškodit.

Pomni, že i staré přísloví dobře říká, j že na začátku celého konce nedohlédneš.“

[52] „Z těch úsudků, které jsi pronesl, Artabane,“ odvětil Xerxés, „v tomto se mýlíš nejvíce. Máš strach, aby Iónové nepřeběhli, ale o jejich smýšlení máme nejlepší důkaz – a ty sám jsi toho byl svědkem – jak táhli spolu s Dareiem proti Skythům. Mohli zničit nebo zachránit celé perské vojsko. Zachovali však spravedlivost a věrnost a neučinili nic nepřijemného. Kromě toho zanechali v naší zemi děti, ženy a majetky, takže si nelze ani představit, že by se vzbouřili. Ani toho se tedy neobávej. Buď dobré mysli a opatruj můj dům a mou vládu, neboť tobě jedinému ze všech svěřuji své žezlo.“

[53] Po těchto slovech odeslal Xerxés Artabana do Sus a znovu k sobě povolal nejpřednější z Peršanů. Když se dostavili, řekl jim:

„Shromáždil jsem vás, Peršané, proto, abych vás požádal, abyste byli stateční a nezahanbili dřívější činy perské, neboť to byly činy veliké a hodné ocenění. Jeden každý z nás a všichni dohromady budme pohotově. Jde o společné dobré nás všech, proto přikazuji, abyste válce věnovali veškeré úsilí. Jak se dovídám, jdeme do války proti mužům statečným. Když je přemůžeme, neodolá nám již žádné jiné lidské vojsko. Nyní se modleme k bohům, kterým je svěřena perská země, a přejdeme na druhou stranu.“

[54] Toho dne se chystali na přechod. Druhý den čekali na slunce, protože je chtěli vidět vycházet, a pálili na mostech všeliká kadidla a posypávali cestu myrtovými ratolestmi. Když se slunce objevilo, vylil Xerxés ze zlaté číše oběť do moře a modlil se k slunci, aby se mu nenaskytla žádná překážka, která by mu zabránila podrobit si Evropu, dokud se nedostane do jejích nejzazších končin. Po vykonání modlitby hodil do Helléspontu číši, zlatý džbán a perský meč zvaný akinakés. Nedovedu však přesně posoudit, zda oběť pro slunce spustil do moře, či zda litoval toho, že dal Helléspont zbičovat, a za to učinil dar moři.

[55] Když to bylo vykonáno, přecházela pěchota a veškerá jízda po mostě ležícím na stranu k Pohostinnému moři, po mostě na stranu k Egejskému moři soumaři a služebnictvo. V čele kráčelo oněch deset tisíc Peršanů, všichni ověnění, za nimi pak smíšené vojsko různých národů. Ti přešli toho dne. Druhý den jeli jako první jezdci a oni kopiníci, kteří nosili kopí skloněná. I ti byli ověnění. Za nimi přešli posvátní koně a posvátný vůz, spolu s ním sám Xerxés s kopiníky a tisícem jezdců a za nimi zbytek vojska. I lodi byly zároveň převezeny na

druhou stranu. Slyšel jsem však také, že král přešel jako poslední ze všech.

[56] Když přešel Xerxés do Evropy, vykonal přehlídku vojska, krácejícího pod ranami bičů. Jeho vojsko pochodovalo sedm dní a sedm nocí bez přestávky. Když Xerxés přešel Helléspont, řekl prý jakýsi člověk od Helléspontu:

„Proč si, ó Die, bereš na sebe podobu Peršana a jméno Xerxés místo svého, když chceš Řecko zahubit v čele všeho lidstva? Vždyť bys to dokázal i bez toho.“

[57] Když byli všichni na druhé straně a vydali se na pochod, ukázalo se jim důležité znamení. Xerxés ho nedbal, ač se dalo snadno vyložit. Klisna vrhla zajíce. Znamení se dalo snadno vyložit tak, že hodlá Xerxés vést vojsko proti Řecku s velkou pýchou a nádherou, ale zpátky že poběží závod o svůj život a vrátí se, odkud přišel. Ještě když byl v Sardech, ukázalo se mu jiné znamení: mezkyně vrhla mládě s dvojím pohlavím, samčím i samicím; navrch však bylo pohlaví samčí.

[58] Z obou těch znamení si Xerxés nic nedělal a pokračoval v cestě s peším vojskem. Loďstvo plulo z Helléspontu podél pobřeží opačným směrem, nežli šlo pozemské vojsko. Plulo totiž na západ směrem k mysu Sarpédonskému, kde mělo příkaz čekat, kdežto pozemské vojsko pochodovalo k východu slunce po Chersonésu. Po pravé straně mělo mohyly Helly, dcery Athamantovy, po levé město Kardié. Směr pochodu vedl středem města, které se náhodou také jmenuje Agora*. Odtamtud obešlo vojsko takzvaný Černý záliv a Černou řeku, jejíž proud pro vojsko nevystačil a ustal. Po přechodu této řeky, podle níž má své jméno i záliv, obrátilo vojsko k západu a táhlo mimo aiolské město Ainos a jezero Stentoris, až dorazilo do Dorisku.

[59] Doriskos je veliká rovina na pobřeží Thrákie, kterou protéká mocná řeka Hebros, a stojí v ní královská pevnost, nazývaná také Doriskos. Byla v ní perská posádka, ustanovená Dareiem od té doby, kdy táhl do války proti Skythům. Xerxovi se toto místo zdálo vhodné k tomu, aby zde uspořádal a spočítal své vojsko, i učinil tak. Všechny lodi, které připlyly do Dorisku, dali kapitáni na Xerxův příkaz vytáhnout na břeh blízko Dorisku, tam kde jsou samothrácká města Salé a Zóné, až po pověstný mys Serreion. Tato krajina kdysi patřila Kikonům. Po příjezdu na toto pobřeží tedy vytáhli lodi na břeh a odpočívali. Xerxés zatím v tom čase počítal v Dorisku své vojsko.

[60] Neumím říci přesně, jaké byly počty jednotlivých oddílů, nikde se o tom mezi lidmi nevypravuje. Celého pozemského vojska napočítali milión sedm set tisíc. Spočítali to tím způsobem, že shromáždili na jedno místo deset tisíc lidí, stlačili je co nejvíce a zevně narýsovali kruh. Potom propustili těch deset tisíc a podle kruhu postavili ohradu, vysokou po pupek muže; nato naháněli jiné dovnitř postaveného okruhu, až tím způsobem všechny spočítali. Po sečtení je zase seřadili podle národů.

[61] Válečného tažení se účastnili:

Peršané, kteří byli vystrojeni takto: na hlavách měli čepice, zvané tiáry, z měkké plsti, na těle pestré chitóny s rukávy ze železných šupin podobných rybím, na nohách nohavice, místo těžkých štítů měli lehké, pod nimiž visely toulce. Kopí měli krátká, luky však veliké a rákosové šípy, dále po pravém boku dýky zavěšené na opasku. Jejich velitelem byl Otanés, otec Xerxovy ženy Améstry. Za starodávna je Řekové nazývali Kéfény, oni sami však i jejich sousedé jim říkali Artaiové. Když přišel Danain a Diův syn Perseus ke Kéfeovi, synu Bélovu, a pojal jeho dceru Andromedu, narodil se mu syn, jemuž dal jméno Persés. Toho syna tam zanechal, protože Kéfeus neměl mužských potomků. Podle něho dostali Peršané jméno.

[62] Médové táhli do války ve stejné výstroji; je to totiž výstroj médská, a nikoli perská. Médy vedl Tigranés z rodu Achaimenovců. Kdysi jim všichni říkali Áriové, ale po příchodu kolchidské Médey z Athén mezi ně i oni změnili své jméno. Tak to o sobě vypravují sami Médové.

Kissiové byli vystrojeni vcelku jako Peršané, ale místo plstěných čepic nosili mitry. Jejich velitelem byl Otanův syn Anafés.

Hyrkanové byli vyzbrojeni stejně jako Peršané. Velel jim Megapanos, který se později stal místodržitelem v Babylónu.

[63] Asyřané měli na hlavách měděné přilby, zhotovené jakýmsi barbarským způsobem, který se nedá dobře popsat; štíty, kopí a dýky měli velmi podobné jako Egyptané, dále měli dřevěné palice okované železem a lněné prošívané. Řekové jim říkali Syřané, barbaři Asyřané. Patří mezi ně i Ghaldejští. Velel jim Otanés, syn Artachaiův.

[64] Baktřané táhli do boje, majíce na hlavách pokrývky nejvíce podobné médkým, dále měli domácí rákosové luky a krátká kopí.

Skythští Sakové měli na hlavách turbany, vytažené a zpevněné do ostrých přímých špicí, nohavice, domácí luky a dýky a dále válečné sekyry zvané sagaris. Ačkoli jsou to Skythové, říká se jim Sakové Amyrgičtí; Peršané totiž všem Skythům říkají Sakové. Baktřany a Saky vedl Hystaspés, syn Dareiův a Atossy, dcery Kýrovy.

[65] Indové měli na sobě šaty z bavlny, rákosové luky a rákosové šípy se železným hrotem. Taková byla jejich výstroj. Na válečném tažení byli podřízeni Farnazathrovi, synu Artabatovu.

[66] Áriové měli médké luky a jinak stejnou výstroj jako Baktřané. Jejich velitelem byl Sisamnés, syn Hydarnův.

Parthové, Ghorasmiové, Sogdové, Gandarové a Dadikové táhli do boje ve stejném kroji jako Baktřané. Jejich veliteli byli: u Parthů a Chorasmiů Artabazos, syn Farnakův, u Sogdů Ázanés, syn Artaiův, u Gandarů a Dadiků Artyfios, syn Artabanův.

[67] Kaspiové měli na sobě kožichy, měli domácí rákosové luky, meče zvané akinaky. Velel jim Ariomardos, bratr Artyfiův.

Sarangové se vyznačovali pestrým šatem, boty měli až po kolena, luky a kopí médká. Sarangům velel Ferendatés, syn Megabazův.

Paktyové také nosili kožichy, domácí luky a dýky. Vedl je Artyntés, syn Ithamitrův.

[68] Utiové, My kove a Parikaniové byli ustrojeni jako Paktyové. V čele Utiů a Myků stál Arsaménés, syn Dareiův, v čele Parikaniů Siromitrés, syn Oiobazův.

[69] Arabové měli široké pláště s opasky a po pravé straně veliké luky s konci zpět ohnutými.

Aithiopové byli oděni pardálími a lvími kožemi, měli veliké luky, zhotovené z palmových větví, nemenší než čtyři lokte zdéli, a malé rákosové šípy, na nichž místo železa byl přitesán ostrý kámen, jímž ryjí i pečeti. Dále měli kopí, na nichž byl jako hrot upevněn přiostržený gazelí roh. Měli také sukovité kyje. Když šli do bitvy, natírali si polovici těla křídou a druhou polovici suříkem. Arabům a Aithiopům, sídlícím za Egyptem, velel Arsamés, syn Dareia a Artystóny, dcery Kýrovy. Tu měl Dareios ze svých žen nejraději a dal si její podobu vytepat do zlata.

Aithiopy, sídlící za Egyptem, a Araby tedy vedl Arsamés.

[70] ale východní Aithiopové (neboť tažení se účastnili dvojí Aithiopové) byli přiřazeni k Indům. Od prvních se lišili jen jazykem a vlasy. Východní Aithiopové totiž mají vlasy rovné, Libyjští však je mají ze všech lidí nejkudrnatější. Asijští Aithiopové byli většinou ustrojeni stejně jako Indové; na hlavách měli kůži staženou z koňské hlavy i s ušima a hřívou. Místo chocholu jim stačila hříva a koňské uši měli přímo vztyčené; místo štítů používali jako ochranného krytu kůží z jeřábů.

[71] Libyové měli oděv kožený a užívali oštěpů s hroty zpevněnými ohněm. Vedl je Massagés, syn Oarizův.

[72] Paflagonové táhli do boje s pletenými přilbicemi na hlavách, s malými štíty a nevelkými kopími, kromě kopí měli dýky a na nohou boty domácí výroby, sahající do půl holení.

Ligyové, Matiénové, Mariandynové a Syrové měli stejné odění jako Paflagonové. Tyto Syry nazývají Peršané Kappadoky. Paflagonům a Matiénům velel Dótos, syn Megasidrův, Mariandynům, Ligyům a Sýrům Góbryás, syn Dareiův a Artystónin.

[73] Frygové byli vypraveni skoro stejně jako Paflagonové. Lišili se od nich jen málo. Makedonci vypravují, že dokud byli Frygové Evropany a sídlili v jejich sousedství, jmenovali se Brigové, a jméno na Frygy změnili spolu se zemí, když se přestěhovali do Asie.

Arméni vypadali jako Frygové, protože to byli jejich osadníci. Obojím dohromady velel Artochmés, jenž měl za ženu Dareiovu dceru.

[74] Lýdové měli výzbroj velmi podobnou řecké. Kdysi se jmenovali Méiony, ale změnili jméno a přijali je po Lýdovi, synu Atyovu.

Mýsové měli na hlavách přilbice domácí výroby, měli malé štíty a používali oštěpů s vypálenými hroty. Jsou odnoží Lýdů a podle pohoří Olympu se jim říká Olympští. Lýdy a Mysy vedl Artafernés, syn Artaferna, který vpadl s Datidem k Marathónu.

[75] Thrákové šli do boje s liščími čepicemi na hlavách, na těle měli suknice, přes ně měli přehozeny pláště, na nohou a holeních boty z jelenice, dále měli oštěpy, lehké kožené štíty a malé dýky. Když přešli do Asie, nazvali se Bithyny, předtím však, jak sami vypravují, se nazývali Strýmonskými, protože sídlili u řeky Strýmonu. Z jejich vlasti prý je vypudili Teukrové a Mýsové. Asijským Thrákům velel Bassakés, syn i Artabanův.

[76] Pisidové* měli malé štíty z nevydělaných hovězích kozí. Každý z nich měl dva vrhací oštěpy lykického díla a na hlavě měděnou přilbici. Na přilbicích byly připevněny měděné hovězí uši a rohy, a byly na nich i chocholy. Holeně měli ovinuty červenými pruhy látky. V jejich zemi je věštírna Areova.

[77] Méionští Kabelové, kterým se také říká Lasoniové, měli stejný kroj jako Kilikové. Popíši jej, až se dostanu k vyličení kilického oddílu.

Milyové měli krátká kopí a šat sepnutý sponkami; někteří z nich měli lykické luky a na hlavách přilbice z vydělaných kozí. Těm všem velel Badrés, syn Hystanův.

[78] Moschové měli na hlavách přilbice dřevěné, měli malé štíty a malá kopí, ale s velikými hroty. Tibarénové, Makrónové a Mosynoikové táhli do boje vyzbrojeni jako Moschové. Jejich náčelníci byli: u Moschů a Tibarénů Ariomardos, syn Dareia a Parmye, dcery Smerdise, syna Kýrova, u Makrónů a Mosynoiků Artayktés z Chorasmu, který byl místodržitelem v Séstu na Helléspontu.

[79] Marové měli na hlavách domácí pletené přilbice, malé kožené štíty a oštěpy. Kolchové měli přilby dřevěné, malé štíty ze surových hovězích kozí a kromě mečů krátká kopí. Mary a Kolchy vedl Farandatés, syn Teaspiův.

Alarodiové a Saspeirové byli vyzbrojeni jako Kolchové. Jejich velitelem byl Masistios, syn Siromitrův.

[80] Národy z ostrovů v Rudém moři, z ostrovů, na které král usazuje tak řečené vyhnance, byli vystrojeni a vyzbrojeni celkem jako Médové. Tyto ostrovany vedl Mardontés, syn Bagaiův, který druhý rok nato padl jako velitel v bitvě u Mykalé.

[81] To byly národy, které táhly do boje po souši a byly zařazeny do pěšího vojska. Veliteli tohoto vojska byli ti, které jsem jmenoval. Ti je seřadili, spočítali a ustanovili tisícníky a desetitisícníky. Setníky a desátníky určili desetitisícníci. Vedoucími oddílů a národů byli jiní.

[82] To tedy byli, jak jsem již řekl, velitelé. Jim a celému pozemskému vojsku veleli Mardonios, syn Góbryův, Tritantaichmés, syn onoho Artabana, který pronesl názor, že se výprava proti Řecku nemá uskutečňovat, a Smerdomenés, syn Otanův (tito oba byli synové Dareiových bratří a Xerxovi bratranci), dále Masistés, syn Dareia a Atossy, Gergis, syn Arizův, a Megabyzos, syn Zópyrův.

[83] To byli velitelé veškeré pěchoty kromě deseti tisíc. Deseti tisícům vybraných Peršanů velel Hydarnés, syn Hydarnův. Těmto Peršanům se říkalo „nesmrtelní“, protože když některý z nich z počtu odpadl smrtí nebo pro nemoc, byl již připraven náhradník, a nikdy jich nebylo ani více ani méně než deset tisíc. Úpravností vynikali nejvíce Peršané a byli také nejlepší. Kromě výstroje, o níž jsem se zmínil, vynikali nad ostatní nesmírným množstvím zlata. Vozili s sebou cestovní vozy se souložnicemi a množstvím dobře vybaveného služebnictva, jejich zásoby potravin vezli odděleně od ostatního vojska velbloudi a soumaři.

[84] Ne všechny národy postavily jízdu, nýbrž jen některé. V jízdě sloužily tyto národy:

Peršané byli stejně vycvičeni jako jejich pěchota; někteří z nich však měli na hlavách měděné nebo železné kované přilbice.

[85] Existuje kočovný lid jménem Sagartiové; je to národ i jazykem perský, jejich výstroj však je směsí perské a paktyjské. Ti postavili osm tisíc jezdců. Obyčejně nemají ani měděné ani železné zbraně kromě dýk; používají provazů spletených z řemenů a na ty v boji spoléhají. Jejich způsob boje je takovýto: Když se srazí s nepřáteli, házejí na ně lana se smyčkami na konci; koho zachytí, ať již koně nebo člověka, toho si přitáhnou. Kdo ve smyčce uvázne, je ztracen. Takto bojují. Byli přiřazeni k Peršanům.

[86] Médská jízda měla stejnou výstroj jako pěchota. Rovněž Kissiové. Také Indové byli vypraveni stejně jako jejich pěchota; jeli na koních a na vozech, do nichž byli zapraženi koně a divocí osli. I bakterská jízda byla vypravena stejně jako pěchota, a rovněž tak i Kaspiové. Také Libyové měli stejnou výzbroj jako pěchota; i ti jeli všichni na vozech. Dále pak i Kaspeirové a Parikianiové byli stejně vybaveni jako pěší vojsko. Rovněž tak i Arabové; ti jeli všichni na velbloudech, kteří si rychlostí nezdali s koňmi.

[87] Pouze tyto národy sloužily v jízdě. Celkový počet jízdy činil osmdesát tisíc kromě velbloudů a vozů. Jízda byla seřazena podle oddílů, Arabové jako poslední. Stalo se tak proto, že koně nebyli na velbloudy zvyklí, aby se tedy neplašili.

[88] Veliteli jízdy byli Harmamithrés a Tithaios, synové Datidovi. Třetí spoluvatel Farnúchés zůstal v Sardech nemocen. Když totiž vyjžděli ze Sard, stala se mu nepříjemná nehoda. Jak jel, vběhl pod nohy jeho koně pes. Kůň ho předtím nespátřil, splášil se a vzepjal a Farnúcha

shodil. Po pádu začal Farnúchés chrlit krev a nemoc se změnila v souchotiny.

Jeho služebníci s koněm hned naložili, jak přikázal. Přivedli ho na místo, kde svého pána shodil, a přesekli mu nohy. Tak pozbyl Farnúchés velitelského místa.

[89] Válečných lodí bylo tisíc dvě stě sedm a vypravily je tyto národy:

Foiničané spolu se Syřany palestinskými tři sta; byli vyzbrojeni takto: na hlavách měli přilby, zhotovené skoro stejně jako řecké, na sobě měli lněné prošívanice, nosili štíty bez okrajů a oštěpy. Foiničané bydleli za starodávna, jak sami vypravují, u Rudého moře. Odtamtud přešli do Sýrie a obývají přímořské krajiny. Celá tato syrská krajina až po Egypt se nazývá Palestina.

Egyptané vypravili dvě stě lodí. Měli na hlavách pletené přilbice, dále měli vypouklé štíty s velkými okraji, kopí pro boj na moři a velké válečné sekery. Většina jich měla brnění a velké meče. Taková byla jejich výzbroj.

[90] Kyperští vypravili sto padesát lodí. Jejich králové měli na hlavách mitry, ostatní měli suknice a oděv jako Řekové. Pocházejí z těchto národů: jedni ze Salaminy a z Athén, jiní z Arkadie, jiní z Kythnu, další z Foinikie a z Aithiopie; vypravují to tak sami Kyperští.

[91] Kilikové vypravili sto lodí. Na hlavách měli přilbice, jaké se nosí v jejich zemi, místo štítů měli terče ze surové hovězí kůže a oblečení byli do vlněných suknic. Každý měl dva oštěpy a meč velice podobný mečům egyptským. Za dávných časů se nazývali Hypachaiové, jméno dostali po Kilikovi, synu foinického Agénora.

Pamfylové poslali třicet lodí a byli vyzbrojeni řeckými zbraněmi. Tito Pamfylové jsou potomci Řeků, kteří spolu s Amřilochem a Kalchantem zabloudili při návratu od Tróje. [92] Lykiové poskytli padesát lodí. Oděni byli v pancéřích a měli náholeníky. Ozbrojeni byli dřínovými luky, rákosovými šípy bez opeření a oštěpy. Přes ramena měli přehozené kozí kůže, na hlavách klobouky zdobené dokola ptačím peřím; dále měli dýky a srpy. Lykiové pocházeli z Kréty a jmenovali se kdysi Termilové. Jméno dostali po Lykovi, synu Pandionovu z Athén.

[93] Asijští Dórové vypravili třicet lodí. Měli řeckou výzbroj a pocházeli z Peloponnésu.

Kárové poslali sedmdesát lodí; vyzbrojeni byli jako Řekové, měli však i srpy a dýky. Jak se dříve jmenovali, jsem již vypověděl v předcházejících knihách.

[94] Iónové, vyzbrojeni jako Řekové, vypravili sto lodí. Dokud sídlili Iónové na Peloponnésu v dnešní Achaji, ještě než na Peloponnésos přišli podle řeckého vyprávění Danaos a Xutlios, nazývali se pelasgickými Aigialy. Jméno Iónů dostali po Iónovi, synu Xuthovu.

[95] Obyvatelé ostrovů poskytli lodí sedmnáct. I oni byli vyzbrojeni jako Řekové. Také tento pelasgický národ byl později nazván iónským ze stejného důvodu, jako Iónové z Dvanáctiměstí, založeného Athéňany.

Aiolové dali šedesát lodí; i oni byli vyzbrojeni jako Řekové a podle řeckého vyprávění se kdysi jmenovali Pelasgové.

Obyvatelé z okolí Helléspontu, kromě Abydských (Abydským král přikázal, aby zůstali doma a střežili mosty), a ostatní účastníci od Pontu vypravili sto lodí. Vyzbrojeni byli jako Řekové. Byli to iónští a dórští osadníci.

[96] Na všech lodích se k posádce připojili Peršané, Médové a Sakové. Nejlepší lodi měli Foiničané a z Foiničanů Sidónští. Ti všichni, i ti kdo byli zařazeni do pěšího vojska, měli vesměs své domácí náčelníky. Neuvádím je, protože mě k tomu nenutí historické důvody. Jednak náčelníci jednotlivých národů nestáli za zmínku, jednak bylo v každém národě tolik náčelníků, kolik bylo měst. Neúčastnili se tažení jako vojevůdci, nýbrž jako ostatní poddaní. Pokud šlo o vojevůdce, kteří měli vrchní moc a poroučeli jednotlivým národům, uvedl jsem ty, kteří z nich byli Peršané.

[97] Loďstvu veleli Ariabignés, syn Dareiův, Préxaspés, syn Aspathinův, Megabazos, syn Megabatův, a Achaimenés, syn Dareiův. Iónské a karské loďstvo vedl Ariabignés, syn Darcia a dcery Góbryovy. Egyptskému loďstvu velel Achaimenés, Xerxův bratr po obou rodičích. Ostatnímu loďstvu veleli další dva. Třicetiveslic, padesát vešli c, lehkých lodí a malých lodí pro dopravu koní se dohromady napočítalo tři tisíce.

[98] Z ostatních, kdo pluli na lodích, byli kromě vojevůdců nejvýznačnější tito lidé: Sidónan Tetramnéstos, syn Anysův, Tyran Matitén, syn Sirómův, Araďan Merbalos, syn Agbalův, Kilik Syennesis, syn Óromedontův, Lyk Kyberniskos, syn Sikův, kyperští Gorgos, syn

Chersiův, a Timónax, syn Timagorův, z Kárie Histriaios, syn Tymnův, Pigrés, syn Seldómův a Damasithymos, syn Kandaulův.

[99] O ostatních velitelích oddílů se nezmíním, protože je to zbytečné. Uvedu však Artemisii, protože se této ženě, jako účastnici tažení proti Řecku velice obdivuji. Po smrti svého muže sama držela vládu; její syn byl nezletilý a ona se s odvahou a mužně zúčastnila tažení, ačkoli ji k tomu nikdo nenutil. Jmenovala se Artemisia, byla dcerou Lygdamiovou, po otci původem z Halikarnéssu, po matce Kréťanka. Vedla Halikarnésské, Kójské, Nisyrské a Kalydňany na pěti lodích. Po Sidónských byly její lodi nejslavnější a ze všech spojenců dávala králi nejlepší rady. Národ ve všech městech, nad nimiž, jak jsem uvedl, vládla, prohlašují celý za dórský. Halikarnésští pocházeli z Troizénu a ostatní z Epidauru.

[100] Až potud jsem líčil námořní vojsko. Když bylo vojsko spočítáno a seřazeno, zachtělo se Xerxovi osobně celým vojskem projet a přehlédnout je. Učinil tak, a jak projížděl na voze, vyptával se na jeden každý národ a písaři to zaznamenávali, až přešel z jednoho konce jízdy i pěchoty na druhý. Když to bylo vykonáno, dal stáhnout lodi na moře, přestoupil z vozu na sidónskou lod, kde usedl pod zlatým stanem, a plul podél přídí. U každé lodi se ptal stejně jako u pozemního vojska a dal zapisovat. Kapitáni odvedli lodi od břehu do vzdálenosti asi čtyř plether, zakotvili je, obrátili přídě směrem k pevnině a posádky ozbrojili jako k boji. Xerxés konal přehlídku plavě se mezi příděmi a pobřežím.

[101] Když je všechny obeplul a vystoupil z lodi, dal si poslat pro Démarata, syna Aristónova, který se spolu s ním účastnil tažení proti Kecku. Když ten k němu přišel, otázal se ho takto:

„Teď je mi, Démarate, příjemné ptát se tě na věci, které chci vědět. Ty jsi také Řek, a jak jsem se dozvěděl od tebe i od jiných Řeků, s nimiž jsem mluvil, pocházíš z města, které není ani nejmenší, ani nejslabší. Řekni mi tedy, zda mi Řekové odolají, když se proti mně postaví. Domnívám se, že ani všichni Řekové a ostatní lidé, kteří bydlí v západních končinách, kdyby se sebrali, nemohou mému útoku odolat, protože nejsou sjednocení. Chci však slyšet i to, co ty mi o nich povíš.“

K této otázce mu Démaratos odvětil: „Mám ti, králi, říci pravdu, nebo ti mám lichotit?“ Král mu přikázal, aby řekl pravdu; nestane prý se mu méně milým, než byl dříve.

[102] Když to Dēmaratos uslyšel, pravil: „Poroučíš, králi, abych se řídil čistou pravdou v tom, co ti řeknu, abys později nebyl někým obelhán. Chudoba je s Řeckem srostlá od kolébky, statečnost pak je vlastnost získaná, ke které Řeky přivedla moudrost a přísné zákony. Statečností se Řecko brání proti chudobě a otroctví. Tím chválím všechny Řeky, kteří sídlí v dórských krajinách, v dalším však již nebudu mluvit o všech, nýbrž jen o Lakedaimonských. Předně nepřichází v úvahu, že by přijali tvé návrhy, které znamenají pro Řecko porobu, dále postaví se proti tobě do bitvy, i kdyby byli na tvé straně všichni ostatní Řekové. Pokud jde o počet, neptej se, kolik je těch, kteří se takto zachovají. Kdyby jich do boje vytáhlo tisíc, ti budou s tebou bojovat. Stejně tak, bude-li jich méně nebo více.“

[103] Xerxés to vyslechl, zasmál se a řekl: „Co to povídáš, Dēmarate, tisíc mužů že by se postavilo k boji s tak velkým vojskem? Pravíš, že jsi byl králem těch lidí; pověz mi, chtěl by ses teď hned postavit k boji proti deseti mužům? A je-li všechno vaše občanstvo takové, jak líčíš, pak by se tobě jako jejich králi slušelo postavit proti dvojnásobnému počtu podle vašich zákonů. Stačí-li každý z nich proti deseti mužům mého vojska, pak musíš ty stačit proti dvaceti. Jen tak může být pravda to, co říkáš. Jestliže jste takoví a takových postav, jako ty a jako ti z Řeků, kteří ke mně přicházejí vyjednávat, a jestliže se tedy tak velice vychloubáte, pak dej pozor, ať není i tvoje řeč prázdným žvaněním. I když to posoudím podle veškeré pravděpodobnosti, jak by mohlo tak velikému vojsku odolat tisíc mužů, anebo i deset tisíc či padesát tisíc, když jsou všichni stejně svobodní a neovládá je jednotlivec? I když jich bude pět tisíc, je nás víc než tisíc na jednoho každého. Kdyby měli jednoho velitele, jako je to u nás, pak by snad ze strachu před ním byli statečnější, než obyčejně bývají, a bičem přinuceni by šli v menším počtu proti přesile. Protože však jsou svobodní, nedojde zřejmě ani k jednomu, ani k druhému. Já si myslím, že by Řekové sotva mohli bojovat se samotnými Peršany, i kdyby se jim počtem vyrovnali. U nás se totiž vyskytuje to, o čem ty mluvíš, i když ne vždy a jen zřídka. Mezi mými perskými kopiníky jsou mužové, kteří budou chtít bojovat se třemi Řeky najednou. Ale o tom ty nic nevíš, a proto mluvíš nesmysly.“

[104] „Věděl jsem, králi, od začátku,“ odvětil Dēmaratos, „že se ti nezavděčím, když budu mluvit pravdu. Ty však jsi mě přinutil, abych ti řekl čistou pravdu, vylíčil jsem ti tedy, jak se věc má se Spartány. Sám dobře víš, jak je teď mám v lásce, když mě zbavili cti a úřadu po předcích a udělali ze mne vyhnance bez vlasti. Tvůj otec se mně ujal a

dal mi živobytí i dům a nesluší se, aby moudrý muž odmítal projevenou přízeň, nýbrž aby byl vděčný. Netvrdím, že jsem schopen bojovat s deseti muži, ani se dvěma, ba nechtěl bych bojovat ani s jedním. Kdyby však nastala nějaká nevyhnutelná nutnost nebo zápas na život a na smrt, pak bych ze všech nejraději bojoval s jedním z těch mužů, kteří tvrdí, že se každý z nich vyrovná třem Řekům. Právě tak i Lakedaimonští, i když bojují po jednom, nejsou horší než kteříkoli jiní, když však jsou pohromadě, jsou nejlepší ze všech. Jsou sice svobodní, ale ne ve všem; jejich pánem je zákon a před ním mají daleko větší úctu než tví lidé před tebou. Konají to, co jim zákon ukládá, a zákon jim ukládá vždy totéž: neutíkat z bitvy před žádným množstvím nepřátel, nýbrž vytrvat v šiku a buď zvítězit, nebo padnout. Tobě se zdá, že se chvástám, když ti to říkám, budu již tedy mlčet. Promluvil jsem, protože jsi mne přinutil. Necht' se ti daří podle tvého přání, králi.“

[105] Xerxés si z této jeho odpovědi ztropil smích a nerozhněval se naň, nýbrž propustil ho v milosti. Po této rozmluvě ustanovil místodržitelem v Dorisku Maskama, syna Megadostova, sesadiv místodržitele ustanoveného Dareiem, a dal se s vojskem přes Thrákii na pochod proti Řecku.

[106] Onomu Maskamovi, kterého tam zůstavil, posílal Xerxés jedinému dary jako nejlepšímu ze všech místodržitelů, které ustanovil on nebo Dareios, a činil tak každý rok, stejně jako Xerxův syn Artoxerxés Maskamovým potomkům. Již před tímto tažením byli všude v Thrákii a v krajině u Hellésponu ustanoveni místodržitele. Všichni tito místodržitele v Thrákii a při Hellésponu byli po válce od Řeků vypuzeni kromě místodržitele v Dorisku. Maskama se z Dorisku nikomu nepodařilo vystrnadit, ač se o to mnozí pokoušeli. Proto mu perský král posílal dary.

[107] Z těch, které Řekové vyhnali, nepovažoval král Xerxés nikoho za statečného, s výjimkou jediného Boga z Éionu. Toho si vážit nepřestal a jeho synům, žijícím v Persii, udílel velké pocty. Bogés si ovšem svou velkou slávu zasloužil. Když ho obléhali Athéňané pod vedením Kimóna, syna Miltiadova, nechtěl učinit úmluvu, podle které by byl mohl odejít a vrátit se do Asie, ač by byl mohl, aby nevzbudil v králi mínění, že tak učinil ze zbabělosti. Vydržel až do konce, a když už v pevnosti nebyly žádné potraviny, zapálil velkou hranici, pobil své děti, ženu a souložnice i služebnictvo a vhodil je do ohně. Potom vysypal všechno zlato a stříbro, co ho ve městě bylo, z hradeb do řeky Strýmonu,

a když to vykonal, vrhl se do ohně sám. Z toho důvodu je právem podnes od Peršanů veleben.

[108] Cestou z Dorisku proti Řecku nutil Xerxés k účasti na výpravě každého, kdo se mu namanul. Celé území až po Thessalii bylo totiž, jak jsem už dříve vyprávěl, podrobena a učiněno pro krále poplatným od Megabaza i později Mardonía. Nejprve táhl mimo pevná místa samothrácká, z nichž nejdále na západ je město jménem Mesambrié. Blízko něho je thasské město Strymé a uprostřed mezi nimi protéká řeka Lissos, jejíž vody tenkrát Xerxovu vojsku nepostačily a přestaly téci. Ta země se dříve jmenovala Galaiké, nyní se jí říká Briantiké. Po pravdě řečeno však i tato země patří Kikonům.

[109] Překročiv vyschlé řečiště Lissu, míjel řecká města Maróneji, Dikaji a Abdéru. V jejich blízkosti táhl mimo známá jezera Ismarské mezi Maróneji a Strymou a jezero Bistonské u Dikaje. Do Bistonského jezera se vlévají dvě řeky, Trauos a Kompsatos. U Abdéry Xerxés jezero nemíjel, protože tam žádné není, ale překročil řeku Nestos, která se vlévá do moře. Potom táhl mimo města na pevnině, z nichž u jednoho je jezero, které má na obvodu skoro třicet stadií. Je v něm množství ryb a vodu má velmi slanou. Jenom napájením soumarů se úplně vysušilo. Jméno toho města je Pistyros. Uvedená řecká města přímořská mu zůstala po levé straně.

[110] Táhl zemí těchto thráckých kmenů: Paitů, Kikonů, Bistonů, Sapaiů, Dersaiů, Édónů a Satrů. Ti z nich, kdo sídlili při moři, následovali ho po lodích, vnitrozemští obyvatelé, které jsem vypočetl, byli všichni kromě Satrů přinuceni účastnit se tažení pěšky.

[111] Pokud víme, nebyli dosud Satrové nikomu poddáni, nýbrž vytrvávají až do mé doby jediní z Thráků jako svobodní. Sídlí totiž ve vysokých horách, pokrytých hlubokými lesy a sněhem, a jsou to tvrdí válečníci. Patří jim věštírna Dionýsova, která je v nejvyšších horách. Věštci ve svatyni jsou Béssové, kteří patří mezi Satry. Přední věstkyní je jako v Delfech žena. Jinak tam není nic zvláštního.

[112] Když minul Xerxés tuto krajinu, táhl mimo pevnosti Pierů, z nichž jedna se jmenuje Fagrés a druhá Pergamos. Gesta vedla pod samými hradbami a na pravé straně zůstala hora Pangaion, hora mohutná a vysoká, v níž jsou doly na zlato a stříbro, z nichž těží Pierové a Odomantové, nejvíce však Satrové.

[113] Když minul Paiony, Dobéry a Paioply, kteří sídlí od Pangaia na sever, táhl Xerxés k západu, až dorazil k řece Strýmonu a městu Éionu, ve kterém vládl Bogés, který byl, tehdy ještě naživu. Zmínil jsem se o něm před malou chvílí. Země okolo pohoří Pangaion se jmenuje Fy His a táhne se na západ k řece Angités, která se vlévá do Strýmonu, na jih pak j k samotnému Strýmonu, jemuž mágové obětovali pro dobrý j výsledek bílé koně.

[114] Když vykonali u řeky tyto kouzelné obřady a ještě mnohé jiné, přešli u Devíticestí v zemi Edónů přes Strýmón po mostech, které našli připraveny. Když se dozvěděli, že se tomu místu říká Devíticestí, pohřbili tam zaživa devět chlapců a devět dívek z domácích obyvatel. Pohřbít zaživa je perský zvyk. Doslechl jsem se, že když zestárla Xerxova manželka Améstris, dala za sebe pohřbít dvakrát sedm synů významných Peršanů, aby se zavděčila bohu, který prý sídlí pod zemí. *

[115] Když vojsko postupovalo v pochodu od řeky. Strýmonu, minulo na pobřeží na západní straně řecké město M., Argilos. Tato krajina a její okolí se jmenuje Bisaltie. Odtamtud táhl rovinou, zvanou Syleovou, maje po levé ruce záliv u Posidiea. Přešel mimo řecké město Stageiron a dorazil do Akanthu. Odváděl s sebou každý z těchto národů, i z těch, které sídlí okolo hory Pangaia, stejně jako ty, o nichž jsem,; už mluvil dříve. Ti, kdo sídlili u moře, se zúčastnili tažení na lodích, kdo sídlili dále od moře, táhli s ním pěšky. Cestu, po které Xerxés vojsko vedl, Thrákové ani neruší, ani neosévají a mají ji ve veliké úctě i v mé době.

[116] Když dorazili do Akanthu, ohlásil Peršan Akantf, ským pohostinné přátelství a obdaroval je mědským oděvem* Velice je chválil, když viděl jejich ochotu k válečnému tažení a když slyšel o průkopu.

[117] Za Xerxova pobytu v Akanthu zemřel na nemoc velitel prací na průkopu Artachaiés. Byl to rodem Achaimenovec a Xerxés si ho velice vážil. Postavou byl největší z Peršanů, do pěti královských loket mu chyběly čtyři prsty. Měl ze všech lidí nejsilnější hlas. Xerxés pokládal jeho úmrtí za veliké neštěstí, vypravil mu nádherný pohřeb a dal ho pochovat. Mohyly mu nasypávalo celé vojsko. Podle božího pokynu obětují Akantští Artachaiovi jako hérovi a vzývají přitom jeho jméno.

[118] Artachaiova smrt tedy způsobila Xerxovi zármutek. Řekové pak, kteří vojsko pohostinně přijali a Xerxa pohostili, se tím dostali do veliké nouze, že museli opustit své statky. Antipatros, syn Orgeův, jeden z nejváženějších občanů, kterého si zvolili, vypočetl, že hostina, kterou

Thasiové vystrojili za svá města na pevnině pro Xerxa a jeho vojsko, si vyžádala náklad čtyř set talentů stříbra.

[119] K podobným závěrům dospěli představení i v jiných městech. Hostina totiž byla dlouhou dobu předem ohlášena a dali si na ní velice záležet. Jakmile jim ji hlasatelé od města k městu ohlásili, rozdělili si občané ve městech obilí a všichni po řadu měsíců mleli pšeničnou i ječnou mouku, dále vyhledali nejdražší a nejkrásnější kusy dobytka a dali je na výkrm, v kurnících a na rybnících krmili suchozemské i vodní ptáky, aby měli čím vojsko vyčastovat. Kromě toho vyráběli zlaté poháry a nádoby a vůbec vše, co se na stůl prostírá. To ovšem dělali jen pro krále a jeho spolustolo vniky; pro ostatní vojsko chystali jenom to, co bylo k jídlu. Než vojsko přitáhlo, byl již připraven stan, ve kterém se ubytoval Xerxés, ostatní vojsko zůstalo pod širým nebem. Když nastal čas hostiny, měli hostitelé plné ruce práce. Vojáci pak se nacpali a po přenocování druhý den strhli stan, sebrali veškeré náčiní a odtáhli. Nic nenechali a vše odnesli.

[120] Dobře to tenkrát vyjádřil Megakreón z Abdéry, když Abdérským poradil, aby všichni i se ženami vešli do svých chrámů, sedli si tam jako prosebníci a prosili bohy, aby je i v budoucnu ochránili před polovinou hrozících neštěstí, a aby bohům vzdali veliké díky i za to, co přestáli, že totiž král Xerxés nemá v obyčeji jíst dvakrát denně. Kdyby byli dostali příkaz připravit stejnou snídani jako večeři, nebylo by Abdérským zbývalo nežli buď odejít dříve, než Xerxés přijde, nebo vyčkat a podstoupit nejhorší záhubu, jaká kdy lidi postihla.

[121] Ač byli v tísní, přece splnili, co jim bylo přikázáno. V Akanthu Xerxés propustil lodi a přikázal velitelům, aby na něj loďstvo počkalo v Thermě. Thermé je položena v Thermském zálivu, který má od ní své jméno. Dostal totiž zprávu, že tudy je cesta nejkratší. Až do Akanthu táhlo pozemské vojsko z Dorisku tak, že je Xerxés rozdělil na tři části; jedna z nich táhla při moři zároveň s loďstvem, té veleli Mardonios a Masistés, druhá třetina vojska táhla vnitrozemím pod velením Tritantaichmovým a Gergovým, třetí část, se kterou postupoval sám Xerxés, šla mezi nimi; té veleli Smerdomenés a Megabyzos.

[122] Loďstvo Xerxem propuštěné proplulo průkopem v pohoří Athos do zálivu, u něhož jsou města Assa, Pilóros, Singos a Sarté. Ze všech těchto měst přibralo posily a plulo dále do zálivu Thermského. Obeplulo torónský mys Ampélos a plulo mimo řecká města Toróné, Galépsos,

Sermylé, Mékyberna a Olynthos, odkud přibralo lodi i mužstvo. Tato krajina se nazývá Sithonia.

[123] Od mysu Ampélu plulo loďstvo přímo k mysu Kanastraion, což je nejzazší bod celé Pallény, odkud přibralo lodi i mužstvo z měst Potidaie, Afyty, Neapole, Aigé, Therambu, Skióny, Mendy a Sány. To jsou města na poloostrovu Palléné, kterému se dříve říkalo Flegra. Když obepluli i toto území, směřovali ke svému cíli. Z měst, položených blízko Palléné a sousedících se zálivem Thermským, přibrali také posily. Jsou to Lipaxos, Kómbreia, Lisai, Gigónos, Kampsá, Smila a Aineia. Krajina se tam až podnes nazývá Krossaia. Od Aineie, kterou jsem jmenoval na posledním místě, vyplouvalo loďstvo již přímo do Thermského zálivu ke krajině Mygdonské. Tak dorazilo do řečené již Thermy a do měst Sindu a Ghalestry nad řekou Axiem, který tvoří hranici mezi Mygdonií a zemí Bottiajskou, v níž jsou na úzkém pruhu pobřeží města Ichnai a Pella.

[124] Loďstvo se tedy utábořilo na řece Axiu, v městě Thermě a v městech okolních a čekalo na krále. Xerxés a pozemské vojsko táhli z Akanthu přímou cestou vnitrozemím a mířili do Therm. Směr pochodu vedl přes zemi Paionskou a Krétonsou k řece Echeidóru, která pramení v zemi Krétonske, protéká Mygdonií a vlévá se do moře nedaleko bažin na řece Axiu.

[125] Na této cestě lvi přepadali velbloudy, naložené potravinami. Přicházeli v noci ze svých úkrytů a nevšímalí si ničeho, ani mezků, ani lidí, jen velbloudy trhali. Divím se, co to asi bylo, co přimělo lvy nevšímat si ničeho jiného a útočit jen na velbloudy, vždyť jsou to zvířata, která nikdy předtím nespatrili ani jich neokusili.

[126] Lvů je v těchto krajinách mnoho a rovněž tak divokých turů, jejichž obrovské rohy se do Řecka dovážejí na prodej. Hranicí pro lvy je řeka Nestos, protékající územím abdérským, a řeka Achelóos, která protéká Akarnanií. Na východ od Nestu nikde v přední Evropě lva nespatriš, ani na západ od řeky Achelóu. Jsou jen mezi těmito dvěma řekami.

[127] Když Xerxés přitáhl do Thermy, položil se tam táborem. Tábořiště jeho vojska zabralo veliké území při mořském břehu od města Thermy a Mygdonie až po řeky Lydias a Haliakmón, které se spojují v jeden tok a jsou hranicí mezi zemí Bottiajskou a Makedonií. Na takové rozloze barbaři tábořili. Z uvedených řek jediná řeka Echeidóros, tekoucí ze země Krétonske, neměla dost vody pro napojení vojska a vyschla.

[128] Když spatřil Xerxés z Thermy thessalské hory, převysoký Olymp a Ossu, a když se dozvěděl, že je mezi nimi úzké údolí, kterým protéká Péneios, a slyšel, že tudy vede cesta do Thessalie, zachtělo se mu zhlédnout ústí Péneiu. Hodlal totiž táhnout s vojskem hořejší cestou přes území Makedonů, kteří tam nahoře sídlili, mimo město Gonnos do země Perraibů. Dostal totiž zprávy, že je to cesta nejbezpečnější. Jak si usmyslil, tak i učinil; vstoupil na sidónskou loď, na kterou vždycky vstupoval, když něco takového chtěl podniknout, a dal povel ostatním, aby vypluli. Pozemské vojsko zanechal na místě. Když připlul k cíli a spatřil ústí Péneiu, velice užasl, povolal si průvodce a vyptával se jich, zda je možné řeku obrátit a vyvést do moře jinudy.

[129] O Thessalii se říká, že byla kdysi jezerem, protože je ze všech stran obklopena převysokými horami. Na východní straně ji uzavírají hory Pélion a Ossa, splétající navzájem svá předhoří, na severní straně Olympos, na západě Pindos, na polední straně Othrys. Uprostřed mezi řečenými horami je thessalská kotlina. Vtékají do ní četné řeky, z nichž pět nejznamenitějších jsou Péneios, Apidanos, Onochónos, Enipeus a Pamosos. Stékají pod vlastními jmény z hor obkličujících Thessalii, a do moře vtékají jediným údolím, a to tímto úzkým výtokem, když se předtím spojily v jeden tok. Od soutoku převládá jménem Péneios a ostatní svá jména ztrácejí.

Vypráví se, že za starodávna toto údolí neexistovalo, ani tento výtok řek, a že ani řeky, ani jezero Boibejské neměly svá jména jako dnes. Tekly však stejně a z celé Thessalie činily moře. Thessalové sami tvrdí, že to údolí, kterým protéká Péneios, udělal Poseidon, a mají asi pravdu. Uznáme-li, že Poseidon zemí otřásá a že trhliny způsobené zemětřesením jsou dílem tohoto boha, pak asi i toto, když to spatříme, uznáme za dílo Poseidonovo. Rozsedlina mezi horami je totiž, jak se mi to jevílo, následek zemětřesení.

[130] Na Xerxovu otázku, zdá má Péneios možnost vtéci do moře jinudy, odpověděli průvodci, protože to dobře věděli: „Králi, tato řeka nemá k moři jiný odtok kromě tohoto. Celá Thessalie je ověncena horami.“

Na to prý Xerxés řekl: „Thessalové jsou moudří lidé; dávno zřejmě přišli na to, že jejich země je snadno dobytá a že nemůže útoku dlouho odolávat. Vždyť by stačilo jen obrátit řeku do jejich země, tím že by se udělala hráz v údolí a zahradilo dnešní řečiště, a celá Thessalie kromě hor by se octla pod vodou.“ Tím narážel na syny Aleuovy, kteří jsouce

Thessalové jako první z Řeků se králi poddali. Domníval se totiž, že mu nabízeli přátelství jménem celého národa. Po těch slovech, když se dost vynadával, odplul Xerxés do Thermy.

[131] Potom trávil řadu dní v okolí Pierie. Třetina vojska totiž mýtila les v makedonském pohoří, aby tamtudy mohlo celé vojsko přejít do území Perraibů.

Z hlasatelů, kteří byli posláni do Řecka, aby žádali zemi, se někteří vrátili s prázdnou, jiní se zemí i vodou.

[132] Mezi těmi, kdo se poddali, byli Thessalové, Dolopové, Eniénové, Perraibové, Lokrové, Magnéti, Achaiové, fthijští, Thébané a ostatní Boiótové kromě Thespijských a Piatajských. Řekové, kteří se pustili do války proti barbarovi, učinili proti nim přísahu, která zněla: Ti z Řeků, kdo se bez přinucení poddali Peršanovi, ač jejich věci stály dobře, budou z jedné desetiny učiněni otroky boha delfského. Takový byl obsah řecké přísahy.

[133] Do Athén a do Sparty Xerxés hlasatele s požadavkem země neposlal, protože jedni před časem vhodili Dareiovy posly do propasti, když o ně žádali, druzí do studně s tím, aby odtamtud králi zemi a vodu přinesli. Proto tedy Xerxés k nim už neposílal. Jaké nepříjemnosti postihly Athéňany za jejich čin proti poslům, říci neumím, ledaže byly jejich země i město zpustošeny. To však podle mého mínění tím nebylo způsobeno.

[134] Na Lakedaimonské však dopadl hněv Talhybia, hlasatele Agamemnonova. Ve Spartě je totiž Talhybiova svatyně a žijí tam jeho potomci, zvaní Talhybiovcí, jimž jsou jako čestný úřad svěřována všechna poselství ze Sparty vysílaná. Sparťané po té události nemohli při obětech dosáhnout příznivých znamení. A tak se jim stávalo po dlouhý čas. Lakedaimonští se nad tím rmoutili a považovali to za veliké neštěstí. Často svolávali veřejná shromáždění a dávali vyhlašovat, zda by někdo z Lakedaimonských chtěl za Spartu podstoupit smrt. Tehdy se dobrovolně zavázali Sperthiáš, syn Anéristův, a Búlis, syn Nikoláův, oba Sparťané z dobrého rodu a svými statky stojící mezi předními, že podstoupí u Xerxa pokutu za Dareiovy hlasatele, kteří přišli ve Spartě o život. Tak je tedy Sparťané poslali do Persie na smrt.

[135] Odvaha těch mužů je hodná podivu, a nadto i, co řekli. Cestou do Sús přišli k Hydarnovi. Hydarnés byl rodem Peršan a zastával úřad

vojenského velitele přímořských obyvatel v Asii. Ten jim poskytl pohostinství u sebe a při hostině jim pravil:

„Proč se vy, Lakedaimoňané, zpěčujete stát se královými přáteli? Vždyť přece vidíte, že král dovede statečné muže ocenit. Pohleďte na mě a na mou moc. Tak by se dařilo i vám, kdybyste se králi poddali. V jeho očích jste lidé stateční. Každý z vás by vládl v nějaké řecké zemi, kterou by vám král dal.“

„Hydarne,“ odpověděli mu na to, „rada, kterou nám dáváš, se pro nás nehodí stejnou měrou jako pro tebe. Dáváš ji, protože znáš jednu stránku věci, ale o druhé nevíš nic. Víš, co to znamená být otrokem, ale svobody jsi nikdy neokusil, zda je sladká či ne. Kdybys jí okusil, radil bys nám, abychom o ni bojovali nejenom kopími, ale i sekerami.“ To byla jejich odpověď Hydarnovi.

[136] Když potom přišli do Sús a dostalo se jim slyšení u krále, poroučeli jim nejprve kopiníci slovy i násilím, aby králi vzdali čest tím, že mu padnou k nohám. Prohlásili, že to neučiní v žádném případě, i kdyby je za hlavu k zemi přitlačili, protože není jejich obyčejem padat před lidmi na tvář, a že ani proto nepřišli. Když pak se tomu ubránili, znovu pronesli k Peršanům slova tohoto smyslu:

„Králi Médů, posílají nás Lakedaimonští jako náhradu za posly, kteří byli ve Spartě zahubeni, abychom za ně podstoupili trest.“

Na tato jejich slova Xerxés velkomyslně odvětil, že nebude jednat stejně jako Lakedaimonští. Ti totiž vraždou poslů porušili obyčej platící u všech lidí. Neučiní prý sám totéž, co vytýká jim, a nezbaví Lakedaimonské jejich viny tím, že by za náhradu zabil je.

[137] Po tomto činu Spartánů Talthybiův hněv na ten čas utichl, i když se Sperthiáš s Búliem do Sparty vrátili. Jak vyprávějí Lakedaimonští, povstal znovu o hodně později za války Peloponnésanů proti Athéňanům. Vidím v tom řízení boží. Ze Talthybiův hněv padl na posly a neustal, dokud nedošel svého ukojení, to s sebou nese spravedlnost; postihl však syny oněch mužů, kteří kvůli němu přišli ke králi, totiž Nikoláa, syna Búlioiva, a Anérista, syna Sperthioiva, který dobyl Halie (její obyvatelé pocházeli z Tirynthu), připluv tam na nákladní lodi plné vojáků, a právě z toho je mi jasné, že šlo o boží zásah způsobený oním hněvem.

Lakedaimonští je totiž poslali s poselstvím do Asie, ale zradili je thrácký král Sitalkés, syn Téreův, a Nymfodóros, syn Pýtheův z Abdéry.

Athéňané je zajali u Bisanthy na Helléspontu, odvedli je do Attiky a tam je usmrtili i s Korint'anem Aristeem, synem Adeimantovým. To však se přihodilo mnoho let po králově výpravě. Vráťím se tedy k dřívějšímu vyprávění.

[138] Králova výprava zdánlivě směřovala proti Athénám, ale byla namířena proti celému Kecku. Řekové to věděli již dávno, ale přesto se všichni nesjednotili. Někteří z nich poskytli Peršanovi zemi a vodu a doufali, že se jim od barbarů nestane nic zlého; ti pak, kdo se nepodrobili, měli veliký strach, protože nebylo v Kecku dost bojeschopných lodí, aby se mohly proti útočníkovi postavit, a mnohým Řekům se ani do války nechtělo a raději se přidávali k těm, kdo stranili Peršanům.

[139] Na tomto místě mě nutnost dohání k tomu, abych vyslovil názor, který se většině lidí nebude líbit, který si však pro sebe nenechám, protože je podle mého mínění pravdivý. Kdyby se byli Athéňané polekali hrozícího nebezpečí a vlast opustili, nebo i kdyby ji neopustili, zůstali doma a Xerxovi se poddali, byl by se na moři nikdo neodvážil proti králi postavit. Kdyby byl Xerxés na moři nenarazil na odpor, byly by události na pevnině proběhly asi takto: Jakkoli zřídili obyvatelé Peloponnésu napříč Isthmem množství obranných valů, byli by Lakedaimonští zůstali osamoceni. Jejich spojenci by je byli opustili, nikoli dobrovolně, nýbrž z nutnosti, protože by bylo barbarské loďstvo dobývalo jejich města jedno po druhém. Osamoceni by byli vykonali hrdinské činy a vznešeně by byli padli. Bud by tedy byli dopadli tak, nebo by se byli vůči Xerxovi zachovali jako ostatní Řekové, když by byli předtím viděli, že se Řekové přidali na perskou stranu. Tím způsobem by se bylo Kecko tak jako tak dostalo pod perskou nadvládu, Nemohu totiž pochopit, k čemu by byly dobré hradby napříč Isthmem, kdyby král byl ovládal moře.

Říká-li se tedy dnes, že Athéňané Řecko zachránili, je to celkem pravda. Převaha byla nutně na té straně, ke které se oni přidali. Protože se rozhodli, že má Řecko zůstat svobodné, byli to oni, kdo povzbudili všechny ostatní Řeky, kteří se k Peršanům nepřidali, a krále s pomocí bohů odrazili. Ani hrozné a strach budící věštby z Delf je nepřiměly k tomu, aby Řecko ponechali osudu. Vytrvali na místě a postavili se proti nepříteli, který na jejich zemi útočil.

[140] Athéňané totiž poslali poselstvo do Delf a chtěli si vyžádat věštbu. Když poslové vykonali v posvátném obvodu všechny obvyklé

obřady, vstoupili do svatyně a usedli, věštila jim Pýthia, jejíž jméno bylo Aristoníké, toto:

„Na co tu čekáte, ubozí? V nejzazší končiny země prchnete, opusťte domy i strmý hrad svého města, neboť pohroma strašná postihne hlavu i Ulo, Zničí vás všechny bez slitování od hlavy k páté. Všechno obrátí vniveč; žhavým vás plamenem stihne Árés nemilosrdný, jedoucí v asijském voze. Poboří pevností mnoho, všude, nejenom u vás, zhoubnému ohni odevzdá svatyně nesmrtných bohů. Ted už v nich bohové potí se zaliti smrtelným potem, třesou se hrázou a po sténách chrámů černá se Hne krev jako předzvěst neštěstí, které se kvapem už blili. Opusťte chrám a pro svou bídu si připravte ducha.“

[141] Když to athénští poslové uslyšeli, byli z toho velice zarmoucení. Zoufali již nad pohromou, kterou jim věštba předpovídala, a tu jim poradil člověk v Delfech nejváženější, Timón, syn Androbúlův, aby vzali prosebné ratolesti a šli znovu do chrámu a ptali se věštírny jako prosebníci. Athéňané ho uposlechli a pravili:

„Zvěstuj nám, ó pane, něco příznivějšího o naší vlasti! Měj soucit s prosebnými ratolestmi, které neseme v rukou, neboť jinak ze svatyně neodejdeme a zůstaneme tu, až zde i zemřeme.“ Na tato jejich slova jim velekněžka vydala tuto druhou věštbu:

„Nemůže usmířit Pallas Athéna velkého Dia, i když se uchýlí k prosbám a užije chytrosti celé. Slovo, jež ted vám povím, je věštba pevná jak ocel. Až budou obydlí všechna, jež objímá Kekropův kopec spolu s posvátným Kithairónem, v nepřítel rukou, dopustí Leus, & Polladé zůstanou dřevěné hradby, které náporů vydrží. Prospějí vám všem i dětem. Neradím vyěkávat v klidu, až přijde po souši jízda, také k četnému pěšímu vojsku se obraťte zády, stejně se s nimi setkáte, až přijde příhodná chvíle. Ó božský ostrove Salamis, staneš se příčinou zkázy, až bude setby čas či až nastane pro sklizeň doba.“

[142] Tato věštba se jim zdála příznivější než první věštba, a také byla. Zapsali si ji a odešli do Athén. Když pak poslové po návratu oznámili věc lidu, bylo mnoho různých mínění při výkladu věštby, nejvíce však proti sobě stály tyto dva názory: Někteří ze starších prohlašovali, že podle jejich názorů bůh předpovídá, že Akropolis zůstane zachována. Akropolis totiž byla v dávných dobách Athén obehnána trnitým plotem. Domnívali se, že to je právě ta dřevěná hradba. Jiní zase pravili, že bůh tím míní lodi, a prohlašovali že je třeba je přichystat a ostatní nechat

stranou. Ty však, kdo vykládali, že lodi jsou ona dřevěná hradba, máty poslední dva verše Pýthiina výroku:

„Ó božský ostrove Salamis, staneš se příčinou zkázy, až bude setby čas či až nastane pro sklizeň doba.“

Tato slova otrásala míněním těch, kdo tvrdili, že dřevěné hradby znamenají lodi. Vykladači totiž pojímali věc tak, jako by jim hrozila porážka, kdyby se chystali k námořní bitvě v blízkosti Salaminy.

[143] Mezi Athéňany však byl muž, který se teprve nedávno dostal mezi předáky. Jmenoval se Themistoklés a říkalo se mu syn Neoklův. Tento muž tvrdil, že vykladači věšteg nevykládají všechno správně. Prohlásil, že kdyby ten výrok opravdu směřoval proti Athéňanům, že by podle jeho úsudku sotva bylo znění věšteg tak jemné. Místo „Ó božský ostrove Salamis“ by bylo řečeno „ó hrozný ostrove Salamis“, kdyby tam měli Athéňané zahynout. Vykládá-li se tedy věšteg správně, míří boží výrok proti nepřátelům, a nikoli proti Athéňanům. Proto radil, aby se připravovali k boji na moři, protože ony dřevěné hradby jsou lodi. Když Themistoklés věšteg takto vyložil, uznali Athéňané, že je tento výklad pro ně spíše přijatelný nežli to, co říkají vykladači, kteří zrazují od příprav k námořní bitvě a radí, aby vůbec ani prstem proti nepříteli nehnuli a opustivše území attické, usadili se jinde.

[144] Předtím však i jiný Themistoklův návrh v pravý čas zvítězil. Když měli Athéňané ve společné pokladnici velké přebytky, které jim plynuly z laurejských dolů, chtěli šije rozdělit po deseti drachmách na hlavu. Tenkrát přesvědčil Themistoklés Athéňany, aby od rozdělení upustili a aby za ty peníze dali postavit dvě stě válečných lodí, přičemž měl na mysli válku proti Aiginským. To, že tato válka hrozila, tenkrát Řecko zachránilo, protože přinutila Athéňany stát se námořníky. Lodi se sice nepoužilo k tomu účelu, ke kterému byly postaveny, ale takto v případě potřeby přišly Řecku vhod. Tyto dříve postavené lodi tedy měli Athéňané k dispozici, ale bylo třeba postavit ještě další. Když se po vydání věšteg radili, usnesli se, že boha uposlechnou a že se všichni postaví proti barbarskému útoku na Řecko na lodích spolu s těmi z Řeků, kteří se k nim přidají.

[145] Takových věšteg se tedy dostalo Athéňanům. Potom se sešlo shromáždění těch, kdo měli na mysli prospěch Řecka, a uzavřeli spolek. Na poradě se tenkrát dohodli, že ze všeho nejdříve učiní konec nepřátelství a vzájemným válkám mezi sebou. Válčili mezi sebou i jiní, ale největší byla válka mezi Athéňany a Aiginskými. Když se potom

dozvěděli, že je Xerxés s vojskem v Sardech, rozhodli se poslat zvědy do Asie, aby poznali, jaká je králova moc. Vyslali také poselstvo do Argu, aby proti Peršanovi uzavřelo obranný spolek, jiné na Sicílii ke Gelónovi, synu Deinomenovu, dále na Kerkýru s výzvou na pomoc Řecku, další zase na Krétu. Zamýšleli všechny Řeky sjednotit a postupovat všichni společně, protože nebezpečí hrozilo všem Řekům stejně. Gelónova moc prý byla veliká, větší než kterákoli moc řecká.

[146] Když se takto usnesli a zastavili mezi sebou nepřátelství, poslali nejprve tři muže do Asie na zvědy. Ti přišli do Sard, prohlédli si královo vojsko, ale byli poznáni a po výslechu u velitelů pěšího vojska odvedeni na popravu. Čekala je tedy smrt, ale když se o tom dověděl Xerxés, neschvaloval rozhodnutí generálů a poslal několik svých kopiníků s rozkazem, aby zvědy k němu přivedli, zastihnou-li je ještě naživu. Ti je ještě zastihli a ke králi přivedli. Když se od nich doslechl, proč přišli, poručil, aby je kopiníci vodili a ukázali jim veškeré vojsko pěší i jízdu. Až se dosyta vynadívají, aby je bez úhony propustili, kamkoli budou chtít jít.

[147] Důvodem k tomuto rozhodnutí byla úvaha, že kdyby zvědové zahynuli, nedověděli by se Řekové, že jeho moc přesahuje jakoukoli představu, a že by se záhubou tří mužů nepřátelům dohromady neuškodilo. Vrátili-li se zvědové do Řecka, pravil, že se domnívá, že se Řekové vzdají své svobody ještě před výpravou, až uslyší, jaká je jeho moc, takže nebude ani třeba se s výpravou proti nim trmáčet.

Podobné rozhodnutí učinil Xerxés i při jiné příležitosti. Když byl v Abydu, spatřil spízní lodi, proplouvající Helléspontem z Pohostinného moře a mířící na Aiginu a na Peloponnésos. Když se jeho družina dověděla, že jsou to plavidla nepřátel, měla tisíc chutí je zajmout. Pohlíželi na krále, kdy dá rozkaz, ale Xerxés se jich zeptal, kam lodi plují. „K tvým nepřátelům, pane,“ zněla odpověď, „vezou potraviny.“ Na to král odvětil: „Vždyť i my plujeme tam, kam oni, a jsme zaopatřeni potravou i jinými věcmi. Cím nám tedy škodí, když nám tam chystají zásoby?“

[148] Zvědové tedy takto věc vyšetřili a po propuštění se vrátili do Evropy. Řecký spolek proti Peršanovi po odeslání zvědů poslal dále poselstvo do Argu. Argejší vypravují, že se události u nich vyvinuly takto: dověděli prý se hned zpočátku, co barbar proti Řecku chystá a když dostali zprávy, že se Řekové pokusí získat je za spojence proti Peršanovi, poslali prý je do Delf, aby se boha zeptali, co mají učinit, aby

to pro ně dopadlo co nejlépe. Teprve nedávno jich totiž padlo šest tisíc v boji proti Lakedaimonským a Kleomenovi, synu Anaxandridovu, a to byla příčina jejich poselství. Pýthia jim na jejich dotaz odpověděla:

„Miláčku bohů nesmrtných, sousedům trnem jsi v oku, oštěp si do pouzdra skryj a pěkně v klidu sed doma. Hlavu si pořádně chraň, jen rozumem zachráníš tělo.“

Toto prý jim Pýthia věštila předtím. Když přišli poslové do Argu, vešli do rady a oznámili, co jim bylo uloženo. Argejští prý na to odpověděli, že jsou ochotni ke spolku přistoupit, když budou mít s Lakedaimonskými uzavřeno příměří na třicet let a když jim bude svěřeno vedení poloviny všech spojenců. Příslušelo by jim prý sice vedení nade všemi, ale spokojí se s polovinou.

[149] Tak prý zněla odpověď rady, přestože jim věštba zabraňovala uzavřít spojenectví s Řeky. Ačkoli se věštby obávali, přece usilovali o třicetileté příměří, aby jim za ta léta synové dospěli v muže. Kdyby k úmluvě nedošlo, obávali prý se, aby je k minulému neštěstí nestihla nová porážka od Peršanů, takže by se nakonec dostali do lakedaimonského područí.

Ti z poslů, kteří byli ze Sparty, k výroku rady odpověděli, že ve věci příměří vynesou věc na shromáždění obce, a pokud jde o vůdcovství, že mají uloženo odpovědět slovy, že ve Spartě mají dva krále, kdežto v Argu jednoho. Nelze prý žádného z obou vůdcovství zbavit, nic prý však nestojí v cestě tomu, aby měl argejský král spolu s nimi rovný hlas. Nato prý Argejští prohlásili, že nebudou snášet spartskou převahu a že se raději podrobí nadvládě barbarů, než by v něčem Lakedaimonským povolili. Poselstvu přikázali, aby před slunce západem opustili argejské území, jinak že s nimi bude naloženo jako s nepřáteli.

[150] Takhle to podávají sami Argejští, ale po Řecku koluje i jiná verze, že prý Xerxés poslal do Argu hlasatele dříve, než se vydal na výpravu proti Řecku. Ten prý přišel a prohlásil:

„Mužové argejští, toto vám vzkazuje král Xerxés: Podle našeho mínění je Persés, od něhož pocházíme, synem Perseovým, syna Danaina, a narodil se z Kéfeovy dcery Andromedy. Podle toho bychom byli vašimi potomky. Nesluší se tedy, ani abychom my válčili se svými předky, ani abyste se vy stali našimi protivníky, kdybyste jiným proti nám pomáhali, nýbrž abyste v klidu zůstali doma. Zachováte-li se podle mého přání, budu vás ctít nejvíce ze všech lidí.“

Když prý to Argejští uslyšeli, vzali to vážně a k ničemu se nezavazovali. Když pak je Řekové volali na pomoc, požadovali vůdcovství, protože věděli, že se ho Lakedaimonští nevzdají, aby pod tou záminkou mohli zachovat klid.

[151] S tím souhlasí i tato historka, kterou někteří Řekové vypravují. O mnoho let později prý se stalo, že z nějakého důvodu byli na Memnonově hradě v Súdech přítomni jako poslové Athéňanů Kalliás, syn Hipponikův, a jeho společníci. V téže době vyslali poselstvo i Argejští, a když jejich poslové přišli do Sús, ptali prý se Artoxerxa, syna Xerxova, zda ještě trvá přátelství, které uzavřeli s Xerxem, či zda je považuje za své nepřátele. Král Artoxerxés prý prohlásil, že zajisté trvá a že žádné město nepovažuje za většího svého přítele nežli Argos.

[152] Poslal-li opravdu Xerxés hlasatele s tímto poselstvím do Argu a zdali se Argejští po příchodu do Sús dotazovali Artoxerxa o přátelství, neumím přesně povědět ani o tom nevyslovuji jiné mínění, než jaké zastávají sami Argejští. Tolik však vím, že kdyby snesli všichni lidé své chyby na jednu hromadu a chtěli je vyměnit za chyby svých bližních, rádi by si zase všichni odnesli zpátky to, co sami přinesli, až by poznali, jaké jsou chyby těch druhých. Tak ani Argejští nejednali nejhanebněji. Mým úkolem je povědět, co se vypráví, ale věřit tomu přece nemusím, a to se týká každého mého vyprávění. Vždyť i to se povídá, že Argejští to byli, kdo Peršany proti Řekům pozvali, když se jim v boji proti Lakedaimonským dařilo špatně, protože by byli raději snášeli všechno jiné nežli zármutek, který jim nastal.

[153] O Argejských jsem tedy pověděl. Na Sicílii přišli od spojenců jiní poslové, aby vyjednávali s Gelónem. Byl mezi nimi také Syagros z Lakedaimonu. Předek onoho Gelóna sídlil v Gele a pocházel z ostrova Téliu, ležícího naproti mysu Triopiu. Když obyvatelé města Lindu na Rhodu spolu s Antifémem zakládali Gelu, nezůstal doma. Jeho potomci se časem stali velekněžími podzemních bohů a v této hodnosti setrvali.

Télinés, jeden z předků, získal hodnost tímto způsobem: Občané gelští, kteří podlehli v domácích rozbrojích, uprchli do města Maktória, ležícího nad Gelou. Télinés je uvedl zpátky do Gely, aniž měl nějakou brannou moc, nýbrž jen svátosti těchto bohů. Kde je vzal či jak je získal, neumím povědět, spolehl však na ně a přivedl občany zpět pod podmínkou, že se jeho potomci stanou velekněžími oněch bohů. Podle toho, co jsem o něm slyšel, je mi divné, že Télinés něco takového dokázal. Takový čin myslím nemůže vykonat kdokoli, nýbrž jen člověk

statečného ducha a mužné síly. O něm však sicilští obyvatelé vypravují, že byl naopak zženštilec a člověk příliš slabý. Takto tedy získal onu hodnost.

[154] Když zemřel Kleandros, syn Pantareův, který vládl v Gele sedm let (o život přišel rukou gelského občana Sabylla), ujal se vlády Kleandrův bratr Hippokratés. Za vlády Hippokratovy byl Gelón, potomek velekněze Télina, spolu s řadou jiných, mimo jiné i s Ainésidémem, synem Patakiovým, členem osobní stráže Hippokratovy. Zanedlouho byl za statečnost povýšen na velitele veškeré jízdy. Když Hippokratés obléhal Kallipolské, Naxské, Zanklejské a Leontinské a k tomu válčil se Syrakusany a s početnými barbary, ve všech těch válkách se Gelón velice vyznamenal. Z měst, o nichž jsem se zmínil, neuniklo porobě Hippokratově žádné kromě Syrakus. Když byli Syrakusané poraženi v bitvě u řeky Elóru, zachránili je Korintští a Kerkyrstí. Podmínkou míru bylo, že Syrakusy vydají Hippokratovi Kamarinu, která jim odedávna patřila.

[155] Hippokratés vládl stejný počet let, jako jeho bratr Kleandros a zemřel u města Hyblé na válečné výpravě proti Sikelům. Tehdy Gelón předstíral, že pomáhá Hippokratovým synům Eukleidovi a Kleandrovi, protože je občané už nechťeli poslouchat. Ve skutečnosti však, když zvítězil v bitvě nad Gelskými, ujal se vlády sám a Hippokratovy syny vlády zbavil. Po tomto šťastném výsledku uvedl z města Kasmeny zpátky do Syrakus tak zvané gamory, které vypudil lid a jejich otrocij nazývaní Kyllyriové, a tak opanoval i Syrakusy. Když přitáhl, vydal mu syrakuský lid město a poddal se.

[156] Když se ujal moci v Syrakusách, méně již dbal o vládu v Gele a odevzdal ji svému bratru Hierónovi. Sám vládl v Syrakusách a ty mu byly vším, také se hned vzrnuly a vzkvétaly. Jednak přivedl do Syrakus všechny Kamarinské, učinil je občany a město Kamarinu dal zbořit, jednak učinil totéž více než s polovinou občanů Gelských. Ze sicilských Megařanů, kteří po obléhání přistoupili na smlouvu, bohaté uvedl do Syrakus a dal jim občanství (oni proti němu zdvihli válku a domnívali se, že proto přijdou o život), a prostý lid megarský, který za válku nemohl a domníval se, že se mu nic zlého nestane, přivedl do Syrakus také, ale prodal jej na vývoz ze Sicílie. Stejně rozdělil a naložil i s Eubojskými, kteří sídlili na Sicílii. S obojími naložil tak proto, že považoval prostý lid za nejnevděčnější spoluobčany. Tím způsobem vzrostla Gelónova moc.

[157] Když tenkrát přišli řečtí poslové do Syrakus a dostali slyšení, řekli mu:

„Posílají nás Lakedaimonští a Athénané a jejich přátelé, abychom tě získali za spojence proti barbarovi. Zajisté ses již doslechl, kdo proti Řecku přichází a že Peršan přemostil Helléspont a přivádí všechno východní vojsko z Asie na válečnou výpravu proti Řecku. Za záminku si vzal, že míří proti Athénám, má však v úmyslu podrobit si Řecko celé. Ty ses domohl veliké moci a jako vládci na Sicílii ti náleží Řecka nemalá část*. Pomoz těm, kdo chtějí Řecko osvobodit, a staň se jeho spoluosvoboditelem. Když se dá celé Řecko dohromady, postaví silnou válečnou moc a budeme schopni útočníky odrazit. Jestliže se však někteří z nás dopustí zrady, jiní nebudou chtít pomoci a zdravý zbytek Řecka bude nepatrný, tu již vzniká obava, aby nepadlo Řecko celé. Nedoulej, že k tobě Peršan nepřijde, jestliže nás v bitvě porazí, ale učiň proti tomu opatření. Pomůžeš-li nám, pomůžeš sám sobě.* Dobře uvážená věc mívá obyčejně i dobrý konec.“

[158] Když mu toto řekli, velice se na ně Gelón obořil slovy:

„S domýšlivou řečí se ke mně odvažujete přijít, mužovy řečtí, abyste mě získali za spojence proti barbarovi. Když jsem i já vás dříve žádal, abyste se se mnou spojili proti barbarskému vojsku v době, kdy jsem byl zapleten do sporů s Karthaginany, když jsem vám kladl na srdce, abyste na Egěstských pomstili smrt Dória, syna Anaxandridova, když jsem vás vybízel, abyste se mnou osvobodili trhovářská města, z nichž vám plynuly veliké užitky a příjmy, ani mně jste nepřišli na pomoc, ani Dóriovu vraždu jste nepomstili, takže kdyby záleželo na vás, bylo by to všechno v moci barbarů. Věci však dopadly pro nás dobře, ale teď, když dochází na vás a máte válku za dveřmi, vzpomněli jste si na Gelóna. Zachovali jste se ke mně sice hanebně, ale nebudu vám to stejnou mincí oplácet. Jsem ochoten vám pomoci dvěma sty válečnými lodmi, dvaceti tisíci těžkoodenci, dvěma tisíci jezdci, dvěma tisíci lučištníky, dvěma tisíci prakovníky a dvěma tisíci lehké jízdy. Dále se zavazují, že budu celé řecké vojsko až do konce války zásobovat potravinami. To všechno slibují pod podmínkou, že budu mít ve válce proti barbarovi vrchní velení. Jinak bych ani sám nepřišel, ani nikoho neposlal.“

[159] Když to slyšel Syagros, neudržel se a pravil:

„Velice by zaplakal Pélopovec Agamemnón, kdyby se dověděl, že Gelón a Syrakusané zbavili Spartány vůdcovství. O této podmínce, abychom ti odevzdali vrchní velení, se už nezmiňuj. Chceš-li Řecku

pomoci, tedy věz, že budeš stát pod velením Lakedaimonských. Myslíš-li, že se nesluší, aby ti někdo poroučel, pak nepomáhej.“

[160] Když Gelón vyslechl odmítavá slova Syagrova, učinil jim tento poslední návrh:

„Příteli Spartane, když se člověku dostane pohany, obyčejné vzkypí hněvem. Použil jsi ve své řeči zpupných slov, ale nepohneš mě k tomu, abych ti odpověděl neslušné. Když vám tolik záleží na velení, sluší se, aby mně na něm záleželo ještě více, protože jsem vojevůdce vojska mnohonásobně většího a daleko většího počtu lodí. Je-li vám však tato podmínka tolik proti mysli, slevíme něco z jejího původního znění. Budete-li vy velet pozemnímu vojsku, budu já velet loďstvu. Bude-li vám libo velet na moři, chci já velet na souši. Buď se s tím musíte spokojit, nebo odejít bez tak mocných spojenců.“ Tak zněl návrh Gelónův.

[161] Athénský vyslanec si pospíšil a odpověděl místo lakedaimonského:

„Řecko nás k tobě, králi syrakuský, poslalo nikoli proto, že by potřebovalo vrchního velitele, nýbrž proto, že potřebuje vojsko. Ty však prohlašuješ, že nepošleš vojsko, pokud nebudeš řeckým velitelem, a požaduješ, aby ses jím stal. Pokud jsi žádal vrchní velení nad celým řeckým vojskem, stačilo nám Athéňanům zachovat klid, protože jsme věděli, že ti Spartan bude umět odpovědět za oba. Jestliže upouštíš od celkového velení a požaduješ velení nad loďstvem, má se věc takto: ani kdyby ti Spartan dal souhlas k tomu, abys jím vládl, nebudeme souhlasit my. Velení nad loďstvem je naše věc, protože je Lakedaimonští sami nechtějí. Kdyby si ho ti žádali, nestavěli bychom se na odpor, ale nikomu jinému námořní velení nepostoupíme. Zbytečně bychom byli budovali největší řecké válečné loďstvo, kdybychom jako Athéňané ustoupili z velení Syrakusanům, ačkoli jsme nejstarším národem a jediní z Řeků jsme nezměnili svá sídla. Již básník Homéros praví, že nejlepší vojevůdce přišel k Íliu od nás, takže nám nelze vůbec vyčítat, když o tom mluvíme.“

[162] „Zdá se, příteli athénský,“ odpověděl na to Gelón, „že máte velitele, ale nemáte, komu by veleli. Když v ničem nepovolíte a chcete mít všechno, pak nemeškejte, pospěšte zpátky a oznamte Řecku, že se mu z celého roku ztratilo jaro.“ Smysl tohoto výroku je: je přece jasné, že jaro je nejvýznamnější část roku, a právě takový význam má v řeckém

vojsku vojsko Gelónovo; jestliže tedy bylo Řecko zbaveno jeho společenství, přirovnával to, jako by bylo z roku odstraněno jaro.

[163] Po takovém vyjednávání s Gelónem řecké poselstvo odplulo. Gelón se však přece jen obával, že Řekové nebudou moci barbara zdolat, i když považoval pro sebe za hrozné a nepřijatelné, aby on, vládce na Sicílii, přišel na Peloponnésos pod velení Lakedaimonských. Zanechal tedy tohoto způsobu a volil jiný. Jakmile se jen dověděl, že Peršan překročil Helléspont, poslal Kadma, syna Skythova z Kóu, se třemi padesátiveslicemi, množstvím peněz a přátelských slov, aby vyčkal, jak bitva dopadne, a jestliže barbar zvítězí, aby mu odevzdal peníze i zemi a vodu, jimiž Gelón vládl. Zvítězí-li Řekové, aby se vrátil domů.

[164] Tento Kadmos kdysi zdědil po otci dobře zavedenou samovládu na Kóu a sám od sebe, ač nehrozilo žádné nebezpečí, jen ze spravedlivosti odevzdal vládu do rukou Kójských a odešel na Sicílii. Tam spolu se Samskými opanoval a osadil město Zanklé, které se pak přejmenovalo na Messénu.

Tohoto Kadma tedy, který k němu takovým způsobem pro svou spravedlivost přišel – a o jehož spravedlivosti se i jinak přesvědčil –, Gelón poslal. Kromě jiných spravedlivých skutků, které vykonal, zanechal po sobě Kadmos i tento čin, nemenší než jeho skutky dřívější. Měl v rukou ohromné peníze, které mu svěřil Gelón, a ačkoli šije mohl podržet, nechtěl tak učinit a po řeckém námořním vítězství, když Xerxés odtáhl, vrátil se i on se všemi penězi na Sicílii.

[165] Na Sicílii se vypravuje, že by byl Gelón Řekům stejně pomohl, i když se zdráhal vstoupit pod velení Lakedaimonských, kdyby nebyl v téže době proti němu přivedl Térillos tři sta tisíc Foiničanů, Libyjců, Iberů, Ligyů, Helisyků, Sardinských a Kyrniů pod velením Amilka, syna Annónova.

Térillos, syn Krinippův, byl samovládcem v Himeře a byl z Himery vypuzen akragantským vládcem Thérónem, synem Ainésidémovým. Amilkás byl králem v Karthagině a Térillos ho k tomu přemluvil, protože byl jeho pohostinným přítelem; velice mu při tom pomohla ochota Anaxilea, syna Krétinova, který jako samovládce v Rhegiu dal své děti Amilkovi za rukojmí a tak ho přivedl na Sicílii svému tchánu na pomoc. Anaxileós totiž měl za ženu Térillovu dceru jménem Kydippé. Tím se stalo, že Gelón Řekům pomoci nemohl a peníze poslal do Delf.

[166] Tvrdí se i to, že v tentýž den porazili na Sicílii Gelón s Thérónem Karthagiňana Amilká a Řekové u Salaminy Peršana. Slyšel jsem, že Amilkás, který byl po otci Karthagiňan a po matce Syrakusan a karthaginským králem se stal pro svou statečnost, zmizel, když došlo k boji a když byl v bitvě poražen. Nenašli ho ani živého, ani mrtvého, ač ho Gelón hledal a všechno všude prošel.

[167] Sami Karthagiňané vypravují, a je to pravděpodobné, že boj barbarů s Řeky na Sicílii trval od časného rána do pozdního večera, tak dlouho prý se bitva protáhla. Amilkás v tom čase dlel v táboře, na veliké hranici obětoval za dobrý výsledek a páčil celá těla obětních zvířat. Ve chvíli, kdy konal nad oběťmi úlitbu, spatřil, jak se jeho vojsko obrací na útěk, a vrhl se do ohně. Tím způsobem zmizel, protože se upálil. Ať už zmizel Amilkás tak, jak to vypravují Foiničané, nebo; nak, jak to líčí Syrakusané, Karthagiňané mu obětují a zřídili mu památníky ve všech svých městech, největší v samé Karthagině. Tolik o tom, co se stalo na Sicílii.

[168] Kerkyrstí se vůči poslům zachovali pokrytecky. Stejní poslové, kteří přišli na Sicílii, se je snažili získat a uváděli stejné důvody, jaké předkládali Gelónovi. Kerkyrstí hned slíbili, že pomoc pošlou a že budou Řecko bránit. Prohlásili, že nemohou nechat záhubu Řecka bez povšimnutí. Kdyby Řecko kleslo, nezbyvalo by jim samým nic jiného než otroctví hned od příštího dne. Proto je třeba pomoci, pokud síly stačí. Takto krásnými slovy odpověděli, ale když bylo třeba pomoci, vystrojili za jiným cílem šedesát lodí, a sotva vypluli, přistáli u Peloponnésu a zakotvili lodi u Pylu a Tainaru na území lakedaimonském.

I oni vyčkávali, jak válka dopadne. Nedoufali, že Řekové odolají, a očekávali, že Peršan po svém vítězství ovládne celé Řecko. Učinili tak s úmyslem, aby mohli Peršanovi říci: Řekové nás, králi, volali v této válce na pomoc, protože máme dosti velkou moc a mohli bychom poskytnout značný počet lodí, největší po Athéňanech, ale nechtěli jsme se ti stavět na odpor a dělat něco, co by ti bylo proti mysli. Takovými slovy doufali, že získají lepší postavení nežli druzí.

A myslím, že by jim to bylo i vyšlo. Vůči Řekům měli připravenou výmluvu, které také použili; když jim Řekové vytýkali, že nepřišli na pomoc, odpověděli, že vystrojili šedesát válečných lodí, ale že pro pasátní větry nemohli obeplout Malejský mys; proto prý k Salamině nepřišli a bitvu že nezmeškali z žádného obmyslného důvodu. Takovým způsobem odmítali řecké výtky.

[169] Když přišli určení řečtí vyslanci na Krétu, aby její obyvatele získali za spojence, zachovali se Kréťané takto: Poslali společně poselstvo do Delf a tázali se boha, zda je pro ně výhodné Řekům pomoci. Pýthia jim odpověděla:

„Vy pošetilci, stěžujete si, jaké strasti na vás seslal Minós, když se na vás hněval za to, že jste pomáhali Meneláovi. Oni nepomohli pomstít jeho smrt v Kamiku, kdežto vy jste jim pomáhali mstít únos spartské ženy mužem barbarským.“

Když byla Kréťanům přinesena tato odpověď, odepřeli pomoc poskytnout.

[170] Vypravuje se totiž, že při hledání Daidala přišel Minós na Sikanii, která nyní slově Sicílie, a že tam zemřel násilnou smrtí. Po čase přišli všichni Kréťané kromě občanů z Polichné a Praisu na pokyn boží s velkou výpravou na Sikanii a po pět let obléhali město Kamikos, které za mých časů patří Akragantským. Nakonec nemohli ani města dobýt, ani setrvat, protože je tísnil hlad, a tak od obléhání upustili a odešli. Když se cestou dostali k Iapygii, zachvátila je veliká bouře a vyvrhla je na břeh. Jejich lodi ztroskotaly, takže se nemohli nijakým způsobem dostat na Krétu.

Založili tedy město Hyrii a zůstali tam. Z Kréťanů se stali iapyžskými Messapii a z ostrovanů obyvateli pevniny. Z města Hyrie osadili města další. O mnoho později je pustošili Tarentští, ale byli těžce poraženi.

Bylo to největší vraždění Řeků, o jakém jsme se dozvěděli, a to jak Tarentských, tak Rhégijských. Rhégijské občany přinutil k pomoci Mikythos, syn Choirův, a když přišli Tarentským na pomoc, padlo jich tři tisíce. Padlé Tarentány ani nepočítali. Mikythos byl služebníkem Anaxileovým a ten ho ustanovil místodržitelem v Rhégii. Byl to týž Mikythos, který po vypuzení z Rhégia obsadil arkadské město Tegeu a dal postavit v Olympii množství soch.

[171] Vyprávěním o Rhégijských a Tarentských jsem odbočil. Obyvatelé Praisu vypravují, že se na zpustlé Krétě usadili jiní lidé, převážné Řekové. Ve třetí generaci po smrti Minóově nastala válka trojská, ve které byli Kréťané pro Meneláa pomocníky velice platnými. Za to prý po návratu od Tróje nastal hlad a mor mezi lidmi i dobyt看kem, čímž Kréta znovu zpustla, takže kromě zbytku jsou dnes jejími držiteli již třetí Kréťané. Tyto události jim Pýthia připomněla a zdržela je, když chtěli Řekům pomoci.

[172] Thessalové se zprvu přidali na stranu perskou z nutnosti, jak dokázali tím, že se nespokojili s jednáním Aleuadovců. Hned jak se doslechli, že Peršan hodlá přejít do Evropy, vyslali poselstvo na Isthmos. Na Isthmu totiž byli shromážděni vybraní zástupci z řeckých měst, která se starala o prospěch Řecka. Když tam thessalští poslové přišli, řekli jim:

„Řekové, je třeba střežit olympský průsmyk, aby byla před válkou chráněna Thessalie a celé Řecko. Jsme ochotni se toho účastnit, je však třeba, abyste i vy poslali početné vojsko. Když to neučiníte, vezměte na vědomí, že se s Peršanem dohodneme. Nemůžete žádat, abychom sami za vás zahynuli, když jsme tak vzdálenou přední stráž před ostatním Řeckem. Nechcete-li pomoci, nemůžete nás k ničemu přinutit, neboť nikdy nebyl nátlak silnější nežli nemožnost. Sami se v tom případě postaráme o svou záchranu.“ To byla slova Thessalů.

[173] Řekové se na to dohodli, že pošlou do Thessalie po moři pěší vojsko, aby průsmyk bránilo. Jakmile se vojsko shromáždilo, odplulo průlivem Euripským a po příchodu do Allu v Achaji vystoupilo z lodí, které tam zanechalo, a pokračovalo v cestě do Thessalie, až přišlo do průsmyku v údolí Tempé, kudy vede cesta z dolní Makedonie do Thessalie podél řeky Péneiu mezi horami Olympem a Ossou. Tam se utábořilo asi deset tisíc řeckých těžkooděnců a spolu s nimi thessalská jízda. Veliteli byli za Lakedaimonské Euainetés, syn Karénův, vybraný z polemarchů, ale nikoli z rodu královského, a za Athéňany Themistoklés, syn Neoklův. Setrvali tam jen několik dní; přišli totiž poslové od makedonského Alexandra, syna Amyntova, a radili jim, aby odtáhli a nečekali v průsmyku, až je útočící vojsko rozšlape. Naznačili jim, jak velké je vojsko a jaký je počet lodí. Tyto rady, které jim poslové dávali, se jim zdály být správné a Makedonce považovali za svého příznivce, proto uposlechli. Myslím však, že pohnutkou byl strach, když slyšeli, že do Thessalie vede i jiný příchod z horní Makedonie přes území Perraiů u města Gonnu, kudy také Xerxovo vojsko vskutku vpadlo. Řekové se tedy vrátili k lodím a odebrali se nazpátek na Isthmos.

[174] Tažení do Thessalie se uskutečnilo, když už král hodlal přejít z Asie do Evropy a když už byl v Abydu. Thessalové ztratili spojence, a tak se ochotně a bez váhání přidali na stranu perskou a prokázali králi v jeho podnicích mnohou cennou službu.

[175] Když se vrátili Řekové na Isthmos, radili se o tom, co jim vzkázal Alexandros, kde by se měli zastavit a ve kterém kraji podstoupit boj. Zvítězilo mínění, že je třeba chránit průsmyk thermopylský. Je užší

než thessalský, je jediný a je k němu z jejich vlasti blíže. O stezce, kterou byli Řekové v Thermopylách zaskočení, předtím nevěděli a dověděli se o ní od Trachinských, teprve když tam přišli. Tento průsmyk se usnesli střežit a zamezit barbarovi vstup do Řecka. Loďstvo pak poslali k Artemisiu v krajině histiajské. Obě tato místa jsou blízko u sebe, takže je možno se dovědět, co se děje na druhém.

Situace je tam taková:

[176] U Artemjsia se široké thrácké moře zužuje v úzký průliv mezi ostrovem Skiathem a pevninou s krajinou Magnesíí. Za úžinou již začíná eubojské pobřeží Artemision, na kterém stojí chrám Artemidin. Vchod do Řecka přes Trachis je na nejužším místě a je široký půl plethra. Není zde však nejužší místo v celé krajině, to je až před Thermopylami a za nimi. U Alpenoi za Thermopylami má cesta šíři pouhé vozové cesty a stejně tak před Thermopylami u řeky Foiniku blízko města Anthély. Na západ od Thermopyl je neschůdná a strmá hora, táhnoucí se k pohoří Oité, na východ od cesty je hluboké moře.

V thermopylském průsmyku jsou teplé lázně, jimž domácí obyvatelé říkají Chytroi, a u nich byl postaven oltář Héraklovi. U průsmyku stojí tvrz a za starodávna tu byla brána. Tvrz postavili Fókové ze strachu před Thessaly, když ti přišli osazovat z krajiny thesprótské zemi aiolskou, která jim teď patří. Thessalové totiž chtěli Fóky podrobit a Fókové tomu zabránili tím, že tenkrát vpustili do průsmyku horkou vodu, takže se stal neprůchodným. Dělalí všechno možné, aby se jim Thessalové nedostali do země. Původní tvrz tam stála od dávných dob a valná její část byla časem zbořena. Řekové uznali za vhodné ji vyspravit a na tom místě bránit barbarovi ve vstupu do Řecka. Blízko cesty je tam vesnice jménem Alpenoi; z té se hodlali Řekové zásobovat.

[177] Tato místa se tedy zdála Řekům příhodná. Všechno prohlédli a uvážili, že barbaři nebudou moci použít ani množství, ani jízdy, a rozhodli se na tomto místě útočníka proti Řecku očekávat. Když dostali zprávy, že je Peršan v Pierii, rozešli se z Isthmu; část šla pěšky do Thermopyl, jiní pluli po moři k Artemisiu.

[178] Řekové se tedy rozdělili a rychle táhli na svá místa. V té době se Delfští tázali boha na svůj osud, protože měli obavy i o Řecko. Dostalo se jim věštby, že se mají modlit k větrům, stanou prý se pro Řecko velikými spojenci. Když Delfští tu věštbu obdrželi, oznámili nejprve těm z Řeků, kteří chtěli zůstat svobodní, jaké předpovědi se jim dostalo, a získali si tak jejich nesmrtelnou vděčnost, protože měli Řekové z barbara

ohromný strach. Potom zřídili Delfští větrům oltář v Thyji, tam kde je posvátný okrsek Kéfisovy dcery Thyje, podle níž se ono místo jmenuje, a začali s oběťmi. Podle té věštby Delfští uctívají větry dodnes.

[179] Xerxovo námořní vojsko vyrazilo z Thermy a deset nejlépe plujících lodí namířilo přímo k ostrovu Skiathos, kde stály tři řecké lodi jako přední hlídky. Byly to lodi troizénská, aiginská a attická. Když spatřily lodi barbarů, daly se na útěk.

[180] Troizénskou loď, jejímž kapitánem byl Préxinos, barbaři zajali hned na začátku pronásledování. Nejkrásnějšího muže z její posádky vyvedli na příď a tam ho zabili. Považovali pro sebe za dobré znamení, že mohou obětovat nejkrásnějšího člověka z prvních řeckých zajatců. Onen zabitý se jmenoval Leon, snad i to jméno k tomu přispělo.

[181] Aiginská loď, které velel Asónidés, jim dala hodně práce. Členem její posádky byl Pýtheás, syn Ischenoův, který se toho dne vyznamenal statečností. Když loď zajímali, tak dlouho kladl odpor a bojoval, až byl celý rozsekán. Když padl, nezemřel a ještě dýchal. Posádky perských lodí pro jeho statečnost dělaly všechno možné, aby ho zachovaly při životě. Hojili jeho rány myrhou a obvazovali je proužky z bysského plátna. Když se navrátili do tábora, ukazovali ho s obdivem celému vojsku a dobře ho ošetřovali. S ostatními zajato z té lodi naložili jako s otroky.

[182] Tak byly dvě z těch lodí zajaty. Třetí loď, jejímž kapitánem byl Athéňan Formos, uvázla na útěku na mělčinách v ústí Péneiu. Lodi se barbaři zmocnili, ale nikoli posádky, neboť jakmile ztroskotali, seskočili Řekové s lodi a přes Thessalii odešli do Athén. Řekové tábořící u Artemisia se o tom dověděli pomocí ohňových signálů ze Skiathu. Dostali strach a přesunuli se do Chalkidy, aby hlídali průliv Euripský. Na výšinách eubojských postavili denní hlídky.

[183] Z deseti barbarských lodí tři připluly k úskalí mezi Skiathem a Magnesií, které se jmenuje Myrméka. Na úskalí postavili barbaři kamenný sloup, který s sebou přivezli z Thermy. Když takto překážka přestala být nebezpečná, připluli tam se všemi loďmi za jedenáct dní po králově odchodu z Thermy. Na skalisko, které je právě v plavební dráze, je upozornil nejspíše Pammón ze Skyru. Po celodenní plavbě dorazili barbaři k Sépiadě v území magnétském, na pobřeží mezi městem Kasthanají a mysem Sépiadou.

[184] Až po toto místo a po Thermopyly nezakusilo vojsko nic zlého. V tu dobu, jak počítám, byla jeho velikost takováto: Na lodích z Asie, jichž bylo tisíc dvě stě sedm, bylo původně ze všech národů dohromady dvě stě jedenačtyřicet tisíc čtyři sta mužů počítáme-li na každou lod po dvou stech mužích. Kromě domácích posádek bylo na těchto lodích ještě po třiceti Peršanech, Médech a Sacích. To dává součet šestatřiceti tisíc dvou set desíti. K tomuto a k předešlému součtu přidám ještě mužstvo z padesátiveslic, dejme tomu, že bylo na každé tak asi po osmdesáti lidech. Tohoto druhu lodí, jak jsem už dříve řekl, byly tři tisíce; to znamená, že na nich bylo dvě stě čtyřicet tisíc mužů. Asijské loďstvo celé dohromady tedy mělo pět set sedmnáct tisíc šest set deset lidí.

Pěchoty bylo milión sedmkrát sto tisíc a jízdy osmdesát tisíc. K tomu přidám Araby na velbloudech a Libyjce na vozech, řekněme dvacet tisíc mužů. Námořní i pozemské vojsko dohromady tedy činí dva milióny tři sta sedmdesát tisíc šest set deset. Toto vojsko, jak se praví, bylo přivedeno jen z Asie, nehledě ke služebnictvu, které táhlo s ním, a ke spízním lodím s jejich posádkami.

[185] K tomu všemu, co jsem spočítal, je třeba ještě přidat vojsko z Evropy; tu však nezbyvají než odhady. Řekové z Thrákie a z ostrovů při Thrákii ležících poskytli sto dvacet lodí, na těchto lodích mohlo být čtyřadvacet tisíc lidí. Pěchotu, kterou postavili Thrákové, Paionové, Eordové, Bottiaiové, národ Chalkidský, Brigové, Pierové, Makedonci, Perraibové, Eniénové, Dolopové, Magnéti, Achaiové a obyvatelstvo z pobřeží Thrákie, těchto národů bylo myslím třikrát sto tisíc. Když se tyto desetitisíce přidají k počtům z Asie, dá to dohromady dva milióny šest set jedenačtyřicet tisíc šest set deset bojovníků.

[186] To byl počet bojového mužstva. Služebnictva, které s nimi táhlo, dále posádek lehkých špižních lodí a ostatních plavidel, která plula spolu s vojskem, bylo myslím neméně než bojovníků, spíše víc. Avšak dejme tomu, že jich bylo stejně, ani více, ani méně; odhadneme-li, že jich bylo právě tolik, dostaneme ještě jednou výše uvedený počet; přivedl tedy Xerxés, syn Dareiův, k Sépiadě a k Thermopylám pět miliónů dvě stě třiaosmdesát tisíc dvě stě dvacet mužů.

[187] To je tedy součet celého Xerxova vojska. Pokud jde o počet žen chystajících jídlo, souložnic a eunuchů, nedovede nikdo říci jejich přesný počet. Totéž platí i o soumarech a o ostatních nákladních dobytčatech a o indických psech, kteří táhli s sebou, ani jejich množství by nikdo nedovedl určit. Nedivím se tedy, že toky řek jim nemohly stačit, spíše je

mi s podivem, jak mohla takovému množství desetitisíců stačit potrava. Počítám-li, že každý dostával denně jeden choinix pšenice a nic více, bylo na každý den třeba sto deset tisíc tři sta čtyřicet medimnů*, přičemž nepočítám ženy, eunuchy, soumary ani psy. Z tolika tisíc mužů nikdo nebyl nad Xerxa krásnější ani větší, aby byl hoden ovládat takovou moc.

[188] Když loďstvo vyplulo a přistálo v Magnésu u pobřeží mezi městem Kasthanají a mysem Sépijským, přirazily první lodi k zemi a ostatní kotvily za nimi. Pobřeží je tam nevelké, a proto stály lodi za sebou v osmi řadách. Tak stály za noci. Za časného rána pod nebem bez mráčku a za bezvětrí se začalo moře vlnit a přihnala se veliká bouře a prudký východní vítr, kterému tamní obyvatelé říkají helléspontský. Ti z nich, kdo včas zpozorovali, že vítr sílí, a měli k tomu příhodné postavení, unikli bouři tím, že vytáhli lodi na břeh. Tak to přečkali oni i jejich lodi. Ty lodi, které bouře zastihla na moři, odnesla na skaliska Ipnoi u hory Pélia, jiné vyvrhla na břeh. Některé ztroskotaly u samého mysu Sépijského, jiné u města Meliboje, jiné vyvrhlo moře u Kasthanaje. Byla to bouře nesnesitelná.

[189] Vypravuje se, že si Athéňané na základě věštby přivolali na pomoc Borea. Dostali totiž další věštbu, že mají volat na pomoc švagra. Boreás má podle řecké pověsti za manželku ženu z Attiky, Óreithyji, dceru Erechtheovu. Podle tohoto příbuzenského svazku, jak o něm pověst praví, se Athéňané domnívají, že je Boreás jejich švagr. Leželi na kotvách v Ghalkidě na Euboji, a jakmile seznali, že se bouře rozmáhá, nebo snad již předtím, obětovali a vzývali Borea a Óreithyji, aby jim přispěli na pomoc a zničili lodi barbarů, jako dříve u Athosů. Zdali Boreás kvůli tomu barbary přepadl, neumím povědět. Athéňané tvrdí, že jim Boreás jako dříve, tak i tentokrát přišel na pomoc a onu zkázu způsobil. Když se vrátili, postavili Boreovi chrám nad řekou Ilissem.

[190] Při této pohromě přišlo nazmar přinejmenším čtyři sta lodí, mužů zahynulo nepočítaných a zničilo se nesmírné množství cenných věcí. Ztroskotání lodí přineslo veliký užitek Ameinoklovi, synu Krétinovu z krajiny Magnétské, který měl pozemky okolo mysu Sépiady. Nasbíral později mnoho zlatých i stříbrných číší a perských pokladů a jiných nesčíslných cenností, které moře vyvrhlo. Těmi nálezy se stal velikým bohatcem, ač jinak nebyl šťasten. I jeho tížilo nějaké velké neštěstí, asi smrt jeho dětí.

[191] Spížních lodí, nákladních a jiných plavidel bylo zničeno bezpočtu, takže se velitelé loďstva obávali, aby je po této nehodě

Thessalové nenapadli, a zbudovali z lodních trosek vysokou hradbu. Bouře trvala tři dny. Nakonec ji buď mágové zažehnali zaklínáním a obětmi Thetidě a Néreovnám, nebo se sama nějak utišila. Thetidě obětovali, protože od Iónů zaslechli pověst, že z tohoto místa byla Péleem unesena a že celý mys Sépias patří jí a ostatním Néreovnám.

[192] Čtvrtého dne tedy bouře ustala. Avšak hned druhý den potom, kdy bouře nastala ohlásily Řekům denní hlídky, seběhnuvše z výšin Euboje, vše, co se týkalo ztroskotání lodí. Když se to Řekové dozvěděli, modlili se k Poseidonovi Ochránci, konali mu úlitby a co nejrychleji se odebrali k Artemisiu, kde doufali najít něco málo lodí, které se proti nim postaví. Když dorazili podruhé k Artemisiu, zakotvili a od té doby až podnes mají v obyčeji nazývat Poseidona Ochráncem.

[193] Když se vítr utišil a vlnění se zmírnilo, stáhli barbaři lodi na vodu. Pluli podél pobřeží, obepluli výběžek země Magnétské a zamířili přímo do zálivu u Pagasai. V tomto zálivu je v zemi Magnétské nu sto, kde prý Iásón zanechal Hérakla a jeho druhy z lodi Argu, když se vypravili pro vodu. To bylo tehdy, když pluli pro rouno do Aie v Kolchidě; na tom místě chtěli načerpat vody a pustit se na širé moře, proto se tomu místu začalo říkat Afetai*. Zde tedy Xerxovo loďstvo přistálo.

[194] Patnáct z jeho lodí vyplulo nakonec a o hodně později. Jejich mužstvo spatřilo řecké lodi u Artemisia. Barbaři se domnívali, že jsou to lodi jejich, a jak pluli, narazili na nepřátele. Velitelem těch lodí byl Sandókés, syn Thamasiův, místodržitel v Kýmé Aiolské. Před těmito událostmi patřil mezi královské soudce a král Dareios ho uvěznil a dal ukřižovat, protože byl obžalován, že za peníze vydal nespravedlivý rozsudek. Když už visel, uvažoval nad tím Dareios a shledal, že vykonal pro královský dům více dobrých skutků, než kolika se dopustil provinění. Dareios dospěl k názoru a uznal, že sám jednal spíše ukvapeně než moudře a dal ho sejmout. Sandókés tak unikl smrti z rukou krále Dareia, zůstal naživu, a když teď narazil na Řeky, nebylo mu souzeno, aby unikl smrti podruhé.

Když je totiž Řekové uviděli připlouvat a pochopili jejich omyl, vyrazili a snadno je zajali.

[195] Na jedné z těch lodí byl zajat Aridólis, samovládce města Alabanda v Kárii, na druhé pafský vojevůdce Penthylós, syn Démonoův, který přivedl dvanáct lodí z města Pafu. Jedenáct jich ztratil v bouři u mysu Sépiady, na jediné zbývající plul k Artemisiu a byl zajat. Řekové

je vyslechli o všem, co chtěli zvědět o Xerxově vojsku, a pak je poslali v poutech na korintskou šíji.

[196] Kromě patnácti lodí, o nichž jsem řekl, že byl jejich velitelem Sandókés, připlulo barbarské loďstvo do Afetai. Xerxés s pozemním vojskem táhl přes Thessalii a Achaji a třetího dne vstoupil do krajiny Mélijské. V Thessalii uspořádal závody svých koní, v nichž vyzkoušel i jízdu thessalskou, protože slyšel, že je v Řecku nejlepší. Řečtí koně však zůstali daleko pozadu. Z thessalských řek pouze Onochónos nepostačil svým tokem vojsko napojit, z achajských řek nestačila žádná, ba i Épidanos, který je z nich největší, stačil jen taktak.

[197] Když přišel Xerxés do Alu v Achaji, tu mu jeho průvodčí, kteří mu všechno chtěli vyložit, vypravovali domácí pověst o chrámu Dia Lafystia, jak Athamás, syn Aiolův, po poradě s Inou nastrojil Frixovi záhubu a jak potom Achajové podle věštby uložili jeho potomkům pokutu, podle které ten, kdo je z rodu nejstarší, nesmí vkročit do radnice; dávají na to sami dobrý pozor. Radníci říkají Achajové léiton. Vzkročí-li tam nejstarší z rodu, vyjde ven, jen aby mohl být obětován. Mnozí z těch, kteří již měli být obětováni, prý ze strachu uprchli do jiné země. Když se po čase vrátili a byli přistiženi při vstupu do radnice, byli prý vyvedeni na oběť zcela ověnceni a s velkou slávou. Postihuje prý to potomky Kytissóra, syna Frixova, protože tím Achajové na pokyn bohův očišťují svou zemi. Měli obětovat Athamana, syna Aíolova, a tu přišel onen Kytissóros z Aie v Kolchidě a zachránil ho. Tím činem uvalil na své potomky bohův hněv. Xerxés to vyslechl, a když přišel k posvátnému háji, sám do něho nevstoupil a zakázal vstup všemu vojsku. Měl v úctě jak dům Athamantových potomků, tak i posvátný okrsek.

[198] To se stalo v Thessalii a v Achaji. Odtamtud přišel Xerxés do Mélidy u mořského zálivu, ve kterém je každý den odliv a příliv*. Okolí tohoto zálivu je rovinaté, místy široké, místy velice úzké. Rovina je lemována vysokými a neschůdnými horami, obkličujícími celou zemi Mélidskou a nazvanými Trachinské skály. Když sejde z Achaje, je prvním městem Antikyré, blízko něhož se vlévá do moře řeka Spercheios, přicházející z krajiny Énijské. Asi dvacet stadií od ní je řeka, která se jmenuje Dyras. Ta prý vytryskla na povrch a přišla na pomoc Héraklovi, když hořel na hranici. O dalších dvacet stadií dále je jiná řeka, která má jméno Melas.

[199] Město Trachis je od řeky Melas vzdáleno pět stadií. V těchto místech, kde stojí město Trachis, dosahuje celá krajina největší šíře od hor k moři. Tamní rovina je veliká dvaadvacet tisíc pletor*. V pohoří, které obkličuje zemi Trachinskou, je na jih od Trachiny průrva, skrze kterou protéká podél úpatí hor řeka Asópos.

[200] Na jih od Asópu je další nevelká říčka Foinix, která stéká z těch hor a vlévá se do Asópu. U řeky Foiniku je nejužší místo, je tam zřízena silnice zšíří jen pro jeden vůz. Od Foiniku je patnáct stadií k Thermopylám. Mezi Foinikem a Thermopylami je vesnice jménem Anthélé, okolo níž vtéká Asópos do moře. Je tam široké prostranství, na kterém stojí chrám Démétrý Amfiktyonské, jsou tam křesla amfiktyonů a chrám samotného héra Amfiktyona.

[201] Král Xerxés se utábořil v okolí Trachiny v Mélidě a Řekové v průsmyku. Většina Řeků nazývá toto místo Thermopylami, domácí obyvatelé mu říkají Pylai*. Tam tedy tábořily obě strany. Xerxés ovládal vše odtud na sever až po Trachinu, Řekové pak pevninu odtud na jih.

[202] Na tomto místě očekávalo Peršana tři sta těžkooděnců spartských, tisíc Tegejských a Mantinejských (obojích po pěti stech), z arkadského Orchomenu sto dvacet a z ostatní Arkadie tisíc mužů; tolik bylo Arkadanů. Z Korinta čtyři sta, z Fliúntu dvě stě a z Mykén osmdesát, ti byli z Peloponnésu; z Boiótů Thespijských sedm set a Thébanů čtyři sta.

[203] Dále byli povoláni na pomoc Lokrové Opuntští s celým vojskem a tisíc Fóků. Řekové je sami povolali na pomoc. Vzkázali jim po poslech, aby sami přišli dříve než ostatní, že ostatní význační spojenci tu budou každým dnem, že střežení moře mají na starosti Athéňané a Aiginští a ostatní, kteří byli zařazeni do námořního vojska, takže není čeho se obávat. Vždyť přece útočník proti Řecku není bůh, nýbrž člověk. Není a nebude prý smrtelníka, kterému by od samého začátku nebylo souzeno nějaké neštěstí, a největším Údem se může přihodit největší neštěstí. A tak i ten, kdo se hrne na Řecko, musí spadnout z vrcholu své slávy. Když to Lokrové a Fókové uslyšeli, poslali k Trachině pomoc.

[204] Řekové měli vůdce z každého města. Nejvíce obdivovaným však byl vůdce celého vojska Lakedaimonského Leonidás, syn Anaxandridův, syna Leontova, syna Eurykratidova, syna Anaxandrova, syna Eurykratova, syna Poiydórova, syna Alkamenova, syna Téleklova, syna Archeláova, syna Hégésiláova, syna Doryssova, syna Leóbotova, syna Echestratova, syna Égiova, syna Eurysthenova, syna Aristodémova,

syna Áristomachova, syna Kleodaiova, syna Hyllova, syna Héraklova, který se neočekávaně stal spartským králem.

[205] Měl dva starší bratry Kleomena a Dória a vůbec nemyslel na to, že by se mohl králem stát. Když zemřel Kleomenés bez mužského potomstva a Dórieus už také nebyl naživu, protože zemřel na Sicílii, postoupil Leonidás k hodnosti královské, protože byl starší než Kleombrotos. Kleombrotos byl nejmladším synem Anaxandridovým. Leonidás měl kromě toho za manželku dceru Kleomenovu.

Ten tedy šel tenkrát do Thermopyl, vybrav si ustanovený počet tří set mužů, a to takových, kteří měli děti. Cestou přibral z Thébanů i ty, o nichž jsem se při výčtu zmínil. Velel jim Leontiadés, syn Eurymacliův. Leonidás se rozhodl přibrat si je na pomoc jako jediné z Řeků proto, že se o nich tvrdilo že jsou nakloněni Peršanům. Povolal je do války, protože chtěl vědět, zda pomoc pošlou, či zda se zjevné spolku s Řeky odřeknou. Oni však, ač byli jiného smýšlení, pomoc přece poslali.

[206] Družinu Leonidovu poslali Spartáané napřed, aby je ostatní spojenci viděli a tažení se zúčastnili a aby se nepřidali k Peršanům, kdyby zvěděli, že oni sami váhají. Vadil jim totiž svátek karnejský a po něm, až by skončili slavnosti, hodlali zanechat ve Spartě jen stráže a co nejrychleji všichni přijít na pomoc. Stejně tak zamýšleli učinit i ostatní spojenci. Do téže doby s oněmi událostmi spadala totiž i olympiáda. Poslali jen přední oddíly, protože se ovšem nedomnívali, že dojde u Thermopyl k tak rychlému rozhodnutí.

[207] Tak byli rozhodnuti učinit. Když se Peršan přiblížil k průsmyku, dostali Řekové u Thermopyl strach a radili se o odchodu. Ostatní Peloponnésští mínili ustoupit na Peloponnésos a střežit Isthmos. Fókové a Lokrové však byli nad takovým nápadem rozhořčeni, a proto Leonidás rozhodl, že zůstanou na místě a že pošle posly do měst s výzvou k pomoci, protože jich je málo na to, aby se mohli perskému vojsku ubránit. [208] Zatímco se o tom radili, poslal Xerxés jízdní hlídku, aby zjistila, kolik jich je a co dělají. Již předtím totiž v Thessalii zaslechl, že toto sebrané vojsko je nepatrné a že je vedou Lakedaimonští a Leonidás z rodu Héraklova. Když jezdec přijel k táboru, nespátl a neviděl celé vojsko. Nebylo možno vidět ty, kdo byli seřazeni za hradbou, kterou obnovili a střežili. Pozoroval jen ty, kdo byli před hradbou a jejichž zbraně tam byly rozloženy. Náhodou to byli právě Lakedaimonští. Někteří z mužů cvičili, jiní se česali. Prohlížel si je, divil se a počítal, kolik jich je. Když všechno přesně zjistil, vrátil se v klidu zpátky. Nikdo

ho nepronásledoval ani si ho nevšímal. Po návratu vypověděl Xerxovi všechno, co viděl.

[209] Když to Xerxés slyšel, nedovedl pochopit, že by se chystali na smrt, která je za daných okolností určitě čeká. Připadalo mu, že se chovají směšně; poslal si pro Démarata, syna Aristónova, který byl v jeho vojsku. Jakmile Démaratos přišel, podrobně se ho vyptával, protože chtěl porozumět počínání Lakedaimonských. Démaratos mu odpověděl:

„Již dříve jsi ode mne slyšel o těchto lidech, hned jak jsme se vydali na výpravu proti Řecku. Tenkrát ses mi vysmíval, když jsem ti řekl svou předpověď, jak se budou věci vyvíjet. Je mou největší snahou, králi, říkat ti čistou pravdu. Poslyš ji i teď. Tito mužové přišli proti nám hájit průsmyk a chystají se na to. Je už u nich takový obyčej, že si kráší hlavu, když podstupují nebezpečí života. Věz, králi, porazíš-li tyto muže a ostatek jich ve Spartě, pak neexistuje žádný lidský národ, který by se proti tobě postavil, protože teď máš proti sobě nejkrásnější řecké království a nejlepší muže.“

Xerxovi se to zdálo neuvěřitelné a znovu se ptal, jak budou proti jeho vojsku bojovat, když je jich tak málo. „Nalož se mnou, králi, jako s lhářem,“ odvětil Démaratos, „nedopadnou-li věci tak, jak já říkám.“

[210] Xerxa však těmi slovy nepřesvědčil. Xerxés nechal minout čtyři dni, stále doufaje, že Řekové utekou. Když neodešli a zdálo se, že s drzostí a bez rozumu setrvávají na místě, rozhněval se a poslal pátého dne na ně Médy a Kissie s příkazem, aby je zajali živé a přivedli před něho. Když Médové na Řeky zaútočili, mnoho útočníků padlo, ale nastupovali další a neustávali, ačkoli měli veliké ztráty. Bylo každému jasné a neméně i samému králi, že je to sice mnoho lidí, ale málo mužů. Srážka trvala celý den.

[211] Když se Médům dařilo zle, ustoupili a vystřídali je Peršané, a to ti, které král nazýval „nesmrtelnými“. Velel jim Hydarnés. Mělo se za to, že tuto věc snadno vyřídí. Když ti se však srazili s Řeky, nepořídili nic víc než vojsko médské a dopadlo to stejně. Bojovali totiž na úzkém místě, měli kopí kratší než Řekové a nemohli využít svého množství. Lakedaimonští bojovali výtečně a na těch, kdo bojovat neuměli, ukazovali, že oni umějí bojovat velmi dobře. Tak se k nim i obrátili zády a dali se na útěk; když barbaři spatřili, že utíkají, vrhli se s křikem a rámusem za nimi. Jakmile je dostihli, obrátili se Řekové proti nim a při tom obratu porubali Peršanů nesčíslné množství. Padlo při tom i několik

málo Spartánů. Když se Peršané nemohli průsmyku nijak zmocnit, ač se o to pokoušeli po jednotlivých oddílech i všelijak jinak, stáhli se nazpátek.

[212] Král prý útokům v této bitvě přihlížel a třikrát vyskočil z trůnu, obávaje se o osud svého vojska. Tak boje probíhaly a druhého dne si barbaři v boji nevedli o nic lépe. Doufali, že je Řeků málo a že jsou zemdleni ranami, takže nebudou moci rukama ani hnout, a zaútočili. Řekové však byli uspořádáni podle oddílů a podle kmenů a kromě Fóků se v boji střídali. Fókové stáli nahoře a střežili stezku. Když však Peršané shledali, že je situace stejná jako předešlý den, ustoupili.

[213] Král byl na rozpacích, co má za dané situace udělat. Tu k němu přišel Epialtés, syn Eurydémův z Mélie, protože doufal, že se mu od krále dostane veliké odměny, a pověděl mu o stezce, která vede do Thermopyl přes hory. Řeky, kteří tam vytrvávali, tím zničil. Později se obával Lakedaimonských a uprchl do Thessalie. Když se v Thermopylách sešli pylagorové, zástupci amfiktyonů, vypsali na jeho hlavu odměnu. O něco později se Epialtés vrátil do Antikyry a tam zemřel rukou Athénada, muže trachinského. Athénadés ho zabil z jiného důvodu, o němž se zmíním v dalším vyprávění,* nicméně ho Lakedaimonští odměnili. Tak přišel později Epialtés o život.

[214] Koluje však i jiná pověst, že totiž ono oznámení králi učinili Onétés, syn Fanagorův, z Karystie a Korydallos z Antikyry, a oni že Peršany přes horu převedli, já tomu však vůbec nevěřím. Jednak to lze usoudit z toho, že řečtí pylagorové vypsali cenu nikoli na Onéta a Korydalla, nýbrž na Epialta Trachinského, a ti to jistě věděli přesně, jednak že víme, že pro tu vinu Epialtés uprchl. Onétés, i když nebyl z Mélie, sice onu stezku mohl také znát, když v té krajině často pobýval, ale Epialtés to byl, kdo Peršany po stezce převedl přes horu; jeho zaznamenávám jako viníka.

[215] Xerxovi se zalíbilo, co mu slíbil Epialtés vykonat, ihned se zaradoval a poslal Hydarna s jeho oddílem. Vyrázili z tábora, když se stmívalo. Onu stezku objevili domácí obyvatelé mélijští a tudy převedli Thessaly proti Fókům, když tenkrát Fókové průsmyk zahradili zdí a tak se chránili před válkou. Od té doby mélijští stezky nepoužívali.

[216] Ta stezka vypadá tak: Začíná u řeky Asópu, která protéká průrvou; hora i stezka tu mají stejné jméno, Anopaia. Táhne se po hřbetě hory a končí u města Alpénu, což je první město lokridské ze strany

Mélie, a u kamene, zvaného Melampygos a sedadel Kerkópů, kde je také nejužší.

[217] Po této stezce, jak jsem ji vylíčil, přecházeli Peršané po překročení Asópu celou noc. Napravo jim zůstalo pohoří Oitské, nalevo hory Trachinské. Za svítání byli na nejvyšším místě pohoří. Na tomto místě pohoří stálo na stráži, jak jsem už prve vylíčil, tisíc těžkooděnců z Fókidy. Chránili svou vlast a střežili stezku. Průsmyk dole byl střežen těmi, o nichž jsem již mluvil, a stezku přes hory střežili Fókové, kteří se k tomu Leonidovi dobrovolně nabídli.

[218] Když Peršané vystupovali nahoru, nebylo je vidět, protože celé pohoří je porostlé duby. Bylo bezvětrí, a tak se o jejich příchodu dověděli Fókové tím, že nastalo veliké šustění, což bylo přirozené, protože půda byla postlána listím. Fókové vyskočili a oblékali se do odění, a již byli barbaři tu. Když spatřili muže oblékající si zbroj, užasli. Byli té naděje, že nikde nenarazí na odpor a narazili na vojsko. Tu se Hydarnés ulekl, zda Fókové nejsou Lakedaimonští, a ptal se Epialta, jaké je to vojsko. Když se dověděl, oč jde, seřadil Peršany do bitvy. Když byli Fókové zasypáváni hustými mraky šípů, utekli se na vrcholek hory a chystali se k smrti, protože se domnívali, že oni jsou cílem útoku. Byla to však jen domněnka, protože Peršané okolo Epialta a Hydarna se již o ně vůbec nestarali a co nejrychleji sestupovali z hory dolů.

[219] Řekům v Thermopylách nejprve věstec Megistiés zvěstoval po prozkoumání vnitřností oběti, že zjitra zemrou. Také někteří přeběhlíci jim oznámili, že Peršané přešli hory. Ti jim to oznámili ještě v noci. Jako třetí jim o tom podaly zprávu hlídka, které seběhly z výšin, když již nastal den. Řekové se tedy radili a jejich mínění se rozcházela. Jedni nechtěli šik opustit, jiní tomu odporovali. Potom však se rozdělili; jedni se jednotlivě rozešli do svých měst, druzí se chystali zůstat s Leonidou na místě.

[220] Také se říká, že je odeslal sám Leonidás, protože nechtěl, aby zahynuli. Pro sebe a pro přítomné Spartány prý nepokládal za správné, aby opustili stanoviště, k jehož střežení sem přišli. Kloním se spíše k tomu mínění, že když Leonidás viděl, jak spojenci váhají a nechtějí podstoupit nebezpečí spolu s nimi, odeslal je pryč; pro sebe však odejít nepovažoval za slušné. Měl za to, že setrvá-li, zůstává po sobě velikou slávu a štěstí Sparty že bude zachováno. Pýthia totiž Spartánům věštila, když se jí hned na samém začátku této války ptali, že buď bude

Lakedaimón od barbarů vyvrácen, nebo že jejich král zahyne. Věštba v hexametrech zněla takto:

„Mužové, kteří bydlíte v širé krajině spartské, bud vám Peršané zpusťou vaše veliké město, nebo nad smrtí zapláčou hory v Lakedaimonu – krále z Hérakla rodu –, když osud rozhodne jinak. Bojovnost jeho a síla překoná býky i tygry, silný bude jak Zeus a pravím vám s jistotou toto: Bojovat bude až do konce, zvítězí, a nebo padne.“

Na to asi Leonidás myslel a chtěl slávu získat pouze pro Spartány, a proto raději spojence odeslal, než by dopustil, aby odešli bez pořádku a v neshodě.

[221] Patrným důkazem toho je pro mě i to, že bez okolků posílal pryč kromě ostatních i věstce Megistia z Akarnanie, jenž prý rodem pocházel od Melampoda, a který vojsku z oběti předpověděl, jaký je čeká výsledek – aby spolu s nimi nezahynul. Ten však, ač ho pryč posílal, sám neodešel, ale odeslal svého jediného syna, který se tažení zúčastnil.

[222] Spojenci tedy Leonida uposlechli a odešli. S Lakedaimonskými zůstali jen Thespijští a Thébané. Thébané zůstali neradi a proti své vůli, Leonidás je totiž zadržel jako rukojmí. Thespijští setrvali velice rádi. Prohlásili, že neodejdou a neopustí Leonida a jeho družinu, a také tam zůstali a padli. Jejich velitelem byl Démofilos, syn Diadromův.

[223] Xerxés vykonal po východu slunce oběť a posečkal do doby, kdy bývá na tržišti živo; potom zaútočil. Ustanovil to tak Epialtés, protože sestup z hor je kratší a vzdálenost menší než obejití hory a výstup. Xerxovi barbari se tedy blížili a Řekové okolo Leonida, protože šli stejně na jistou smrt, vykročili mnohem dále než zpočátku, na širší prostranství v průsmyku. V předešlých dnech bojovali v užších místech, protože šlo o ochranu hradeb, teď však se dali do boje mimo těsná místa a barbari padali ve velikém počtu, neboť je velitelé oddílů zezadu všechny šlehali biči a neustále je pobízeli kupředu. Mnoho jich spadlo do moře a tak přišli o život, ještě daleko více se jich navzájem zaživa ušlapalo. O umírající se nikdo nestaral. Protože Řekové věděli, že smrti neujdou z rukou těch, kdo obešli pohoří, nešetřili proti barbarům sil a konali divy šílené odvahy.

[224] Většina jich už měla zlámaná kopí, a tak pobíjeli Peršany meči. Leonidás v této seči padl jako muž statečný, a s ním řada slavných Spartánů. Protože to byli mužové toho hodní, zjistil jsem si jejich jména a to všech třiset. I z Peršanů tam padli mnozí výteční mužové, mezi nimi

dva synové Dareiovi, Abromékés a Hyperanthés, kteří se Dareiovi narodili z Frataguny, dcery Artanovy. Artanés byl bratrem krále Dareia, synem Hystaspa, syna Arsamova. Když dceru vdával za Dareia, dal jí věnem celý svůj dům, protože to byla jeho jediná dcera.

[225] V boji o mrtvolu Leonidovu tam padli dva bratři Xerxovi; nastala taková tlačence Peršanů a Lakedaimonských, že ji Řekové protivníkům vyrvali a čtyřikrát protivníky zahnali na útěk. To trvalo až do chvíle, kdy se objevili ti, které přiváděl Epialtés. Když dostali Řekové zprávu, že přicházejí, změnili způsob boje. Ustoupili zpátky do úzkého místa průsmyku, minuli tvrz a všichni zbývající vystoupili na kopec kromě Thébanů. Ten pahorek je u vstupu do průsmyku, tam kde teď stojí kamenný lev na památku Leonidovu. Na tomto místě se bránili meči, pokud je ještě měli, rukama i zuby, ale barbaři je zasypali střelami. Jedni postupovali zepředu a strhli ochrannou zed tvrze, jiní je obklíčili ze všech stran.

[226] Lakedaimonští a Thespijští byli stateční, nejstatečněji prý si však přece jen vedl Spartán Diénekés. Než se s Peršany srazili, zaslechl prý od kohosi z Trachinských, že když barbaři spustí luky, zakryje se slunce množstvím šípů jako mrakem, tolik prý jich bude. Diénekés se tím nezalekl a pravil o množství Peršanů se nestaraje, že jim trachinský přítel přináší dobré zprávy; zakryjí-li Peršané slunce, budou s nimi moci bojovat v chládku, a ne na slunci. Tímto i jinými podobnými výroky prý po sobě zanechal Diénekés Lakedaimonský památku.

[227] Po něm prý si velice statečné vedli dva lakedaimonští bratři Alfeos a Marón, synové Orsifantovi. Z Thespijských se nejvíce proslavil Dithyrambos, syn Harmatidův.

[228] Pochováni jsou na tom místě, kde padli. Jim i těm, kdo zemřeli před odchodem Řeků, které Leonidás odeslal, byl na památku vytesán nápis tohoto znění:

„Na místě tom proti třem stům myriádám v boji stáli Peloponnésané zde v počtu jen tisíců čtyř“

To byl nápis na památku všech. Pro Spartány byl vytesán nápis zvlášť:

„Lakedaimonským o nás, cizince, svědectví vydej,
tady, že každý z nás pad; jejich tak kázal nám rád.“

To na paměť Lakedaimonských; na památku věštcovu bylo napsáno:

„Na paměť Megistja, slavného věštce, jež tady Médi, přes řeku překročivše, o život připravili. Smrt že se blíží, to bezpečně věděl, leč na místě zůstal. Opustit přátel svých šik na mysl nepřišlo mu.“

Nápisy a pomníky, kromě nápisu věštce, je oslavili amfiktyoni. Nápis pro věštce Megistia napsal z přátelství Simónidés, syn Leóprepův.

[229] Dva muži z oněch tří set, Eurytos a Aristodémos, byli Leonidou z tábora propuštěni a leželi ve vsi Alfénoi, protože měli velmi nemocné oči. Měli možnost se dohodnout a společně se zachránit do Sparty, nebo, kdyby se byli nechtěli vrátit, spolu s ostatními zemřít. Ač tedy měli možnost učinit jedno z obojího, nemohli prý se shodnout. Jejich mínění se rozcházela, a tak když se Eurytos dověděl, že Peršané Řeky obešli, požádal o zbroj, oblékl ji a přikázal svému heilótovi, aby ho vedl do bitvy. Heilót ho tam dovedl a utekl, on pak se vrhl doprostřed boje a padl.

Aristodémos však prý ztratil odvahu a zůstal. Kdyby byl býval Aristodémos sám nemocen a vrátil se do Sparty, nebo kdyby se byli vrátili oba společně, myslím, že by jim byli Spartané nic nevyčítali. Když však jeden z nich zahynul a druhý, ač byl ve stejném postavení, zemřít nechtěl, pak nutně musel proti Aristodémovi propuknout veliký hněv.

[230] Jedni říkají, že se Aristodémos zachránil útekem do Sparty pod touto záminkou, jiní zase, že byl vyslán jako posel z tábora, a ačkoli mohl přijít do bitvy ještě včas, že nechtěl a že se na cestě zdržel, kdežto jeho spoluposel k bitvě dorazil a padl.

[231] Když se Aristodémos navrátil do Lakedaimonu, lpěla na něm hanba a potupa. Snášel takovéto pohany: Nikdo ze Spartánů mu neposloužil ohněm, nikdo s ním nemluvil. Spílali mu „zběh Aristodémos“. V bitvě u Plataj však napravil všechno, co se mu vyčítalo.

[232] Vypravuje se, že prý ještě jeden ze tří set byl poslán s poselstvím do Thessalie a zůstal naživu. Jmenoval se prý Pantités. Když se vrátil do Sparty a jednali s ním jako s člověkem bezectným, oběsil se.

[233] Thébští pod vedením Leontiadovým bojovali z přinucení proti královu vojsku, pokud byli pohromadě s Řeky. Když však viděli, že je na perské straně převaha a že Leonidás s Řeky ve spěchu ustupuje na kopec, odtrhli se od nich, pozdvihli ruce a šli blíže k barbarům prohlašujícíce, což byla pravda pravdoucí, že jsou straníky perskými, že dali mezi prvními králi zemi a vodu, že přišli do Thermopyl z donucení a že nenesou vinu

na ztrátě, která krále postihla. Po tomto prohlášení zůstali naživu, neboť pravdivost jejich slov dosvědčovali i Thessalové. Přece však se jim zcela dobře nevedlo. Jak přicházeli, barbaři je popadli a některé zabili, hned jak se, přiblížili, většině jich pak na příkaz Xerxův vypálili znamení královo*, počínaje jejich vůdcem Leontiadem. Leontiadova syna Eurymacha později zabili Platajští, když se čtyřmi sty Thébanů opanoval jejich město.

[234] Tak tedy bojovali Řekové u Thermopyl. Xerxés si povolal Démarata a začal mu klást otázky:

„Jsi, Démarate, muž řádný, jak soudím z pravdivosti tvých slov. Cokoli jsi řekl, vše se tak udalo. Pověz mi teď, kolik je ostatních Lakedaimoňanů a kolik z nich je tak zkušených válečníků, nebo snad jsou takoví všichni?“

„Množství všech Lakedaimonských,“ zněla odpověď, „je veliké, králi, mají mnoho měst. Hned se dozvíš, co chceš vědět. V Lakedaimonu je město Sparta, které má asi osm tisíc mužů. Ti všichni jsou stejní jako ti, kteří bojovali tady. Ostatní Lakedaimonští se jim nevyrovnají, ale jsou také dobří.“

Nato pravil Xerxés: „Jakým způsobem bychom, Démarate, co nejsnáze nad nimi zvítězili? Vylož mi to, neboť znáš cestičky jejich rozhodování, vždyť jsi byl jejich králem.“

[235] „Jsi-li tomu nakloněn, králi, se mnou se radit,“ odpověděl Démaratos, „bude jen spravedlivé, když ti dám radu nejlepší. Měl bys poslat proti zemi lakónské tři sta válečných lodí. Blízko ní totiž leží ostrov jménem Kythéra, o kterém prohlašoval Chilón, muž u nás velmi moudrý, že by bylo pro Spartány výhodnější, kdyby se propadl do moře, než aby z moře vyčníval. Vždycky se domníval, že se stane základnou k tomu, co ti vyložím. Nepředvídal ovšem tvou výpravu, ale obával se každé válečné výpravy stejně. Z tohoto ostrova jako základny nechť tvé lodi Lakedaimonské znepokojují. Budou-li mít ve svém sousedství válku na domácí půdě, nebudeš se muset obávat, že by šli Řecku na pomoc, až je budeš pozemním vojskem dobývat. Až bude celé ostatní Řecko pokořeno, zbude jen osamocená Lakónie, a ta je proti tobě slabá. Když tak neučiníš, pak se věci asi vyvinou takto: Na Peloponnésu je úzká šíje, a protože se všichni obyvatelé Peloponnésu proti tobě zavázali přísahou, mám za to, že tě očekávají horší bitvy než dosud. Učiníš-li však, co ti radím, získáš onu šíji i města bez boje.“

[236] Rozmluvě byl náhodou přítomen Xerxův bratr Achaimenés, který byl velitelem loďstva. Pojala ho obava, aby se Xerxés nerozhodl jednat podle rady Démaratovy, a řekl:

„Vidím králi, že přijímáš návrhy od člověka, který ti závidí tvé úspěchy, nebo tě dokonce zrazuje. Vždyť takových způsobů Řekové rádi používají; závidí tomu, kdo má úspěchy, a silnějšího nenávidí. Jestliže po dosavadních nehodách, při nichž ztroskotalo čtyři sta lodí, odešleš z loďstva další tři sta, aby obepluly Peloponnésos, pak budou mít tvoji protivníci stejnou sílu jako ty. Zůstane-li však loďstvo pohromadě, pak na ně sotva budou moci zaútočit a převaha bude od počátku na tvé straně. Celé loďstvo bude moci pozemnímu vojsku pomáhat a pěší vojsko zase loďstvu, pokud budou postupovat spolu. Jestliže je roztrhneš, ani ty jim nebudeš moci prospět, ani oni tobě. Mysli jen na to, jak své věci uspořádat co nejlépe, a nestarej se o záležitosti svých protivníků, jakým způsobem válku povedou, co udělají a kolik jich je. Oni se o sebe dovedou postarat sami, starejme se tedy také my o sebe. Postaví-li se Lakedaimonští proti Peršanům v bitvě, nenapraví tím své dosavadní ztráty.“

[237] „Myslím, že dobře mluvíš, Achaimene,“ odvětil Xerxés, „a učiním podle tvé rady. Démaratos mi říká věci, o nichž předpokládá, že jsou pro mě nejprospěšnější, ale tvá rada ho překonala. Nemyslím si však, že by se mnou špatně smýšlel. Soudím tak z toho, co říkal dříve, a také z toho, že člověk závidí člověku šťastnému a škodí mu svým mlčením. Když se pak člověk svého spoluobčana ptá na radu, sotva od něho dostane radu podle jeho nejlepšího svědomí, ledaže by byl daleko pokročil na cestě k ctnosti, ale takových je málo. Pro přítele, kterému se daří dobře, však je přítel ztělesněním přízně, a je-li tázán o radu, poradí co nejlépe. Proto zakazuji, aby napříště kdokoli Démarata osočoval, neboť je to můj přítel.“

[238] Po těchto slovech prošel Xerxés mezi padlými, a když uslyšel, že byl Leonidás králem a vůdcem Lakedaimonských, nařídil, aby mu uťali hlavu a vstrčili ji na kůl. Z mnohých jiných skutečností a neméně i z tohoto skutku je mi jasné, že byl král Xerxés na Leonidu ze všech lidí nejvíce rozezlen, dokud byl živ. Jinak by se byl sotva tak proti jeho nirtvole prohřešil, když přece Peršané ze všech lidí, které znám, dovedou mít v největší úctě lidi ve válce zkušené. Ti však, jimž to poručil, to udělali.

[239] Vrátil jsem se teď tam, kde jsem s vyprávěním přestal. Lakedaimonští se první dozvěděli, že se král chystá na válečnou výpravu proti Řecku, a proto poslali do delfské věštírny a dostali odtamtud věštbu, o které jsem se maličko výše zmínil. Zprávu dostali podivuhodným způsobem. Démaratos, syn Áristónův, který uprchl do Persie, nebyl Lakedaimonským nakloněn, jak myslím, a jak je také pravděpodobné. Zůstává tedy otázkou, zda tak učinil z náklonnosti, nebo ze škodolibosti. Když se totiž Xerxés k výpravě proti Řecku rozhodl, byl Démaratos v Súsách, a jakmile se to dozvěděl, chtěl to Lakedaimonským oznámit.

Nemohl to ovšem učinit jinak, protože bylo nebezpečí, že bude přistižen. Vymyslel tedy toto: Vzal dvojitou psací destičku, seškrábal s ní vosk a potom na dřevěný podklad destičky napsal zprávu o králově rozhodnutí. Potom zase zalil písmena voskem, aby prázdná destička cestou nenarazila na potíže ze strany strážců cest. Když se pak dostala do Lakedaimonu, nedovedli tomu Lakedaimonští porozumět, až jim, jak se dovídám, poradila Kleomenova dcera a Leonidova žena Gorgó, která pochopila, že mají vosk seškrábat a že najdou písmo na dřevě. Poslechli, našli a přečetli, a potom oznámili ostatním Řekům. Tak prý se to stalo.

DĚJIN HÉRODOTA HALIKARNÉSSKÉHO

KNIHA OSMÁ, NADEPSANÁ URANIA

[1] V řeckém válečném loďstvu byli zařazeni: Athéňané, kteří vypravili sto sedmadvacet lodí; Platajští, kteří byli v námořnictví nezkušení, osadili statečně a s ochotou lodi spolu s Athéňany; Korintští poskytli čtyřicet lodí a Megarští dvacet; Chalkidští obsadili mužstvem dvacet lodí, které jim půjčili Athéňané; Aiginští vypravili osmnáct lodí, Sikyonští dvanáct, Lakedaimonští deset, Epidaurští osm, Eretrijští sedm, Troizénští pět, Štýrští dvě a Kejští dvě kromě dvou padesátiveslic; Lokrové Opuntští přišli na pomoc se sedmi padesátiveslicemi.

[2] To tedy byli ti, kdo se plavili k Artemisiu, a tím jsem také vyložil, kolik lodí kdo poskytli. Celkový počet lodí,* které se shromáždily u Artemisia, byl kromě padesátiveslic dvě stě jedenasedmdesát. Vrchního velitele dodali Spart'ané, a to Eurybiada, syna Eurykleidova. Spojenci totiž prohlásili, že nebude-li velitelem Spart'an, že se athénskému velení nepodrobí a že se rozejdou, dřív než se loďstvo shromáždí.

[3] Ještě než odešlo poselstvo kvůli získání spojenců na Sicílii, mluvilo se zpočátku o tom, že by loďstvo mělo být svěřeno Athéňanům. Spojenci se však proti tomu postavili a Athéňané ustoupili, protože jim velice záleželo na tom, aby bylo Řecko zachováno. Uznali, že Řecko zahyne, jestliže se o vůdcovství budou svářit, a jejich úsudek byl správný. Vnitřní rozbroj je o tolik horší než svorně vedená válka, o kolik je válka horší než mír. To Athéňané věděli, a proto se nevzpírali, nýbrž ustupovali, dokud spojenců nutně potřebovali; později to dali jasně najevo. Když totiž Peršana odrazili a vedli boj už o jeho vlastní území, vzali si za záminku Pausaniovu zpupnost a Lakedaimonským vrchní velení odňali. To však se stalo až později.

[4] Ti z Řeků, kteří tenkrát připluli k Artemisiu, spatřili množství lodí shromážděných u Afetai a viděli, že je všude plno vojska. Utkání s barbary se mimo nadání vyvíjelo jinak, než očekávali, takže dostali strach a radili se, zda by neměli od Artemisia utéci do vnitřního Řecka. Eubojské na to přišli, že se o tom radí, a prosili Eurybiada, aby trochu posečkali, dokud by oni neodstranili do bezpečí své děti a čeled'. Když u něho neuspěli, obrátili se na velitele Athéňanů a odměnou třiceti talentů přemluvili Themistokla, aby loďstvo zůstalo u Euboje a svedlo tam bitvu.

[5] Aby Řekové vydrželi, zařídil Themistoklés tak, že z oněch peněz dal pět talentů Eurybiadovi, jako by je dával sám ze svého. Ten se tím dal přemluvit; z ostatních se vzpíral jen Adeimantos, syn Ókytův, který byl velitelem Korint'anů. Prohlásil, že od Artemisia odpluje a že tam nezůstane. Themistoklés ho zapřísahal a řekl mu:

„Ty nás neopustíš, neboť ti dám větší dary, než by ti snad dal perský král za to, abys spojení opustil.“

Spolu s těmito slovy poslal do Adeimantovy lodi tři talenty stříbra. Podplacení těmi dary se dali přesvědčit, Eubojským bylo vyhověno a sám Themistoklés na tom vydělal; utajilo se totiž, že podržel zbytek, a ti, kdo z těchto peněz dostali, věřili, že peníze za tím účelem přišly z Athén.

[6] Tak tedy zůstali Řekové u Euboje a námořní bitvu svedli. Průběh událostí byl takovýto: Barbaři připluli k Afetai za časného odpoledne. Již předtím dostali zprávy, že okolo Artemisia leží na kotvách několik málo řeckých lodí, a když je v tu chvíli spatřili, měli chuť na ně udeřit a pokusit se je zajmout. Nezdálo se jim však vhodným plout přímo k nim, aby se snad Řekové nedali na útěk, kdyby je uviděli přijíždět; na útěku by je totiž skryla noc a utíkat určitě budou; podle jejich představy bylo třeba, aby neunikl ani ohňonosič.

[7] Aby toho dosáhli, nastrojili věci tak, že vybrali ze všech lodí dvě stě a poslali je oklikou za ostrovem Skiathem, aby nespátřeny od nepřátel obepluly Euboji a okolo mysů Kaférea a Geraista vnikly do průlivu Euripu. Tím chtěli Řeky obklíčit, protože tato část by jim v Euripu zahradila cestu zpátky a oni by se na ně vrhli zepředu. Když se takto uradili, odeslali nejrychlejší lodi a sami toho dne nezamýšleli na Řeky zaútočit, dokud od obeplouvajících lodí nedostanou smluvené znamení, že už jsou na místě. Po odeslání lodí konali u Afetai sčítání těch lodí, které jim zbyly.

[8] V době, kdy konali přehlídku lodí, byl v jejich vojsku Skylliás ze Skióné, nejlepší potápěč své doby, který také při ztroskotání lodí u hory Pélia Peršanům mnoho zboží zachránil a i sám mnoho vyzískal. Tento Skylliás měl asi už dříve v úmyslu přeběhnout k Řekům, ale až dosud se mu nenaskytla příležitost taková, jako nyní. Jakým způsobem se odtamtud k Řekům dostal, neumím přesně povědět. Pochybují, že je pravda, co se vypráví. U Afetai prý se potopil do moře a nevyplul na hladinu dřív, dokud nedorazil k Artemisiu; uplaval prý oněch asi osmdesát stadií pod vodou. O tomto muži se vypravují i jiné věci, které se podobají lžím, ale některé jsou pravdivé. Budiž však řečeno, že podle

mého názoru se dostal k Artemisiu na lodi. Jakmile tam dorazil, ihned podal vůdcům zprávu o průběhu ztroskotání a o lodích, které byly poslány okolo Euboje.

[9] Když to Řekové uslyšeli, svolali poradu a po mnohých řečech zvítězilo mínění, že mají toho dne zůstat na místě a přenocovat a o půlnoci vyrazit vstříc lodím obeplovávajícím Euboji. Potom však, když proti nim nikdo nevyplul, vyčkali do pozdního odpoledne a sami vyjeli proti barbarům, protože si na nich chtěli zkusit svůj způsob boje a prorážení nepřátelského šiku.

[10] Když je viděli Xerxovi vojáci a vojevůdci, jak připlouvají na několika málo lodích, pokládali je za úplné šílence a vyrazili s loďmi také. Doufali, že se jich snadno zmocní, což pokládali za velice pravděpodobné, neboť viděli, že je řeckých lodí málo, kdežto jejich lodí je mnohonásobně více a lépe manévrují. Na základě těchto úvah je obklíčili kolem dokola. Ti z Iónů, kteří byli Řekům nakloněni, se manévru zúčastnili jen neradi. Velmi těžce nesli, když viděli, že jsou Řekové obklíčeni, a když docházeli k názoru, že z nich nikdo nevyvázně; tak slabá se jim jevila řecká moc. Ti však, kterým se vývoj situace líbil, závodili mezi sebou, kdo první zajme attickou loď a dostane za to od krále dary. O Athéňanech se totiž po celém loďstvu mluvilo nejvíce.

[11] Řekové se nejprve na dané znamení obrátili předěmi proti barbarům a zádi otočili směrem do středu; na druhé znamení se dali do díla, ač byli sevřeni na docela malém prostoru čelem proti čelu. V tomto postavení zajali třicet barbarských lodí a Filaona, syna Chersiova, který byl bratrem salaminského krále Gorga a těšil se ve vojsku velké slávě. První Řek, který zajal nepřátelskou loď, byl Athéňan Lykomédés, syn Aischraiov, a tak dobyl ceny za vítězství.

Bitva zůstala nerozhodná a zápasící strany rozvedla nadcházející noc. Řekové odpluli k Artemisiu a barbaři k Afetai. Výsledek boje byl docela jiný, než očekávali. Z Řeků, kteří stáli při králi, přeběhl v té bitvě na řeckou stranu pouze Antidoros z Lémnu; Athéňané mu za tento čin darovali kus země na ostrově Salamině.

[12] Když nastala noc, bylo to uprostřed léta, spustil se prudký liják, který trval celou noc, a nad Péliem se strhla mohutná bouře. Moře vyvrhovalo u Afetai mrtvoly a lodní trosky, které se zachycovaly na přídích lodí a narážely na vesla. Když to vojáci slyšeli, padal na ně strach a domnívali se, že nastala jejich poslední hodinka, když se dostali do tak zlé situace. Ani se ještě nevzpamatovali po ztroskotání lodí a po bouři

u Pélia, a již nastala prudká bitva, po bitvě obrovský liják, mocné bystřiny tekoucí do moře a nesmírné hromobití.

[13] Takovou měli noc. Těm však, kdo dostali příkaz obeplout Euboji, se téže noci vedlo ještě daleko hůře, o to hůře, že na ně noc padla na širém moři. Jejich konec byl smutný. Bouře a déšť je přepadly, když se plavili poblíže skalisek Koila na Euboji. Vichr je hnál, aniž věděli kam, a narazili na skály. To všechno bylo řízení boží, aby se perská síla srovnala s řeckou a nebyla mnohem větší. Ti tedy zahynuli u útesů Koila na Euboji.

[14] Když barbarům u Afetai nastal k jejich radosti den, nechali své lodi v klidu. Pro tu chvíli jim nezbyvalo než zachovat pokoj, protože se jim dařilo špatně. Řekům přišlo na pomoc třiapadesát lodí attických. Jejich příchod jim dodal zmužilosti, a kromě toho i zpráva o tom, že všechny barbarské lodi, které obeplouvaly Euboji, přišly prý v bouři nazmar. Vyčkali zase stejné doby denní, napadli lodi kilické, potřeli je, a jakmile nastala noc, vrátili se k Artemisiu.

[15] Třetího dne připadlo velitelům barbarů strašné, že jim tak malý počet lodí působí takové škody, a obávali se, co tomu řekne Xerxés. Nečekali, až bitvu začnou Řekové, dodali si odvahy a za poledne s hodmi vypluli. Náhodou se stalo, že se tyto námořní bitvy odehrávaly ve stejné dny, jako pěší bitvy u Thermopyl. Na moři se vedl boj hlavně o úžinu Euripskou, právě tak jako družina Leonidova střežila průsmyk. Na jedné straně se navzájem povzbuzovali, aby nevpustili barbary do Řecka, druhé straně šlo o to, aby zničila řecké vojsko a vynutila si průchod.

[16] Když Xerxovo loďstvo připlouvalo v bitevním šiku, zachovali Řekové u Artemisia klid. Barbaři se seřadili do tvaru půlměsíce a obklíčili je, aby se jich zmocnili. V tu chvíli jim Řekové vypluli vstříc a srazili se s nimi. Obě strany si v té bitvě byly skoro rovny, neboť Xerxovo loďstvo si samo působilo škody svou velikostí a množstvím lodí, protože lodi se dostávaly do zmatku a narážely jedna na druhou; nicméně však perské loďstvo vydrželo a neustoupilo. Připadalo jim strašné, aby je několik málo lodí obrátilo na útěk. Bylo tam zničeno mnoho řeckých lodí a padlo mnoho řeckých mužů, ale ještě daleko více barbarských lodí a Peršanů. Po boji se obě strany rozešly.

[17] V té bitvě se z Xerxových vojáků vyznamenali Egypťané, kteří vykonali veliké činy a zajali pět řeckých lodí i s posádkami. Z Řeků se

v ten den vyznamenali Athéňané a z Athéňanů Kleiniás, syn Alkibiadův, který se boje zúčastnil na vlastní náklad s vlastní lodí a dvěma sty muži.

[18] Když obě strany s ulehčením ustaly v boji, vrátily se rychle do svých přístavů. Jakmile se Řekové z bitvy vzdálili, sebrali mrtvé a trosky lodí; postižení byli krutě, snad nejvíce z nich Athéňané, kteří měli polovinu lodí poškozenou. Radili se o tom, že ustoupí do vnitřního Řecka.

[19] Themistoklés pochopil, že by byli Řekové schopni porazit ostatní loďstvo, kdyby se daly od barbara odvrátit kmeny iónský a karský. Když Eubojské sháněly svůj dobytek k moři, shromáždil velitele a řekl jim, že se mu zdá, že ví o prostředku, kterým doufá zbavit krále jeho nejlepších spojenců. Více neodhalil a řekl, že za nastalých okolností je třeba učinit toto: Z eubojského dobytka ať si každý porazí, kolik chce, neboť je lepší, když ho bude mít řecké vojsko nežli nepřátelé. Dále je vyzýval, aby každý svým lidem poručil zažehnout oheň; on sám že se postará o to, aby se v pravý čas vydali na cestu a bez úhony dorazili do Řecka.

Návrh se zalíbil, ihned zapálili ohně a dali se do dobytčat.

[20] Eubojské totiž nedbali věštby Bakidovy a jednali, jako by jí nebylo. Nic neodvezli do bezpečí, ani si nic nepřivezli, jako by válka ani nebyla; sami si tím způsobili, že je postihlo neštěstí. Bakidova věštba o těch věcech zní takto:

„Až moře - - - a člověk s podivnou řečí položí, všechn svůj dobytek z Euboje odstranit hleďte.“

Těmi slovy se neřídili ani tenkrát, ani při pozdějších pohromách, a proto museli vypít neštěstí až do dna.

[21] Zatímco se takto zaměstnávali, přišla k nim spojka z Trachiny. U Artemisia byl jako spojka Polyás, rodem z Antikyry. Měl plavidlo stále pohotově a jeho úkolem bylo podat zprávu posádce u Thermopyl, kdyby na moři došlo k boji. Stejně jako on byl i u Leonidy pohotově Athéňan Habrónichos, syn Lysiklův, aby podal po třicetiveslící zprávu loďstvu u Artemisia, kdyby se něco nového udalo vojsku pěšímu. Tento Habrónichos tedy k nim přišel a podal jim zprávu o tom, co se stalo s Leonidou a jeho vojskem. Když tu zprávu dostali, přestali odchod odkládat a odpluli tak, jak byli seřazeni, Korintští jako první a naposledy Athéňané.

[22] Themistoklés sebral nejlepší athénské lodi; objel s nimi prameny pitné vody a dal tam na skály vyškrábat nápisy, které pak četli Iónové

druhého dne po příchodu k Artemisiu. Nápisy zněly:

„Mužové iónští, dopouštíte se křivdy, když táhnete proti svým předkům a uvádíte Řecko do otroctví. Přidejte se raději k nám; nemůžete-li tak učinit, pak nám aspoň nyní sami ustupte z cesty a Káry požádejte, aby učinili jako vy. Není-li možné ani jedno, ani druhé, a jste-li spoutáni těžším jhem, než abyste mohli odpadnout, pak aspoň v boji nekonejte divy statečnosti, až se s vámi srazíme. Pamatujte, že pocházíte z nás a že nepřátelství s barbarami nám od prvopočátku nastalo kvůli vám.“

To dal Themistóklés napsat a myslím, že tím sledoval dvojí cíl: Jednak aby přiměl Ióny, aby změnili smýšlení a přidali se k nim, pokud se král o nápisech nedozví, jednak, když se to k němu donese a bude vyzraženo, aby podnítl k lónům nedůvěru a tak je vzdálil z námořních bitev.

[23] Takové nápisy dal Themistóklés vyrýt. Ihned nato přibyl k barbarům na lodi jistý člověk z Histiaie se zprávou o útěku Řeků od Artemisia. Barbaři tomu nevěřili, dali posla střežit a poslali rychlé lodi na obhlídku. Když ty přinesly zprávu, že je to pravda, přeplulo hned s východem slunce celé loďstvo pohromadě k Artemisiu. Tam se zdrželi až do poledne a po poledni pluli k Histiaji. Hned po příchodu se města Histiajských zmocnili a v ellopském kraji země histiajské poplenili všechny přímořské vesnice.

[24] Když tam byli, učinil Xerxés opatření týkající se mrtvých a poslal hlasatele k loďstvu. Ono opatření bylo takové: Z jeho vojska bylo u Thermopyl dvacet tisíc mrtvých; nechal jich ležet asi tisíc, pro ostatní dal vykopat jámy a dal je pohřbít. Na hroby dal nasypat hlínu a listí, aby je námořní vojsko nevidělo. Když přišel hlasatel do Histiaje, dal shromáždit celé vojsko a prohlásil: „Spojenci, král Xerxés povoluje každému, kdo bude chtít, aby opustil šik a přišel se podívat, jak bojuje král s lidmi, kteří nemají rozum a kteří doufali, že královi moc přemohou.“

[25] Po tomto ohlášení nastala ohromná sháňka po loďkách, tolik lidí se chtělo jít podívat. Přeplavili se, procházeli mezi mrtvolami a prohlíželi si je. Neuvěřili však všichni, že jsou ti padlí jen Lakedaimonští a Thespijské, neboť viděli také heilóty. Procházejícím ovšem zároveň neušlo, co udělal Xerxés se svými mrtvými, vždyť to také bylo směšné; z jedné strany viděli ležet tisíc mrtvých, a ti druzí leželi všichni pohromadě, sneseni najedno místo v počtu čtyř tisíc. Ten den byl

věnován podívané, druhého dne se vrátili do Histiaie k lodím a Xerxovo vojsko se dalo na pochod.

[26] Z Arkadie k nim přišlo několik přeběhlíků, kteří neměli z čeho žít a chtěli si něco vydělat. Peršané je přivedli ke králi a vyptávali se jich, co dělají Řekové; jeden z Peršanů se jich vyptával za všechny. Oni odpověděli, že Řekové slaví olympijské hry a že přihlížejí závodům v tělesných cvičeních a na koních. Peršan se zeptal, jaká je cena, o kterou se závodí, a oni odpověděli, že olivový věnec, který dostává vítěz.

V tu chvíli pronesl Tritantaichmés, syn Artabanův, názor velice pravdivý a přivodil si tím od krále výčitku zbabělosti. Když totiž slyšel, že cenou je věnec, a nikoli peníze, neudržel se a řekl přede všemi: „Běda, Mardonie, proti jakým to lidem jsi nás vyvedl do boje, kteří nezávodí o peníze, nýbrž o čest!“ To byla jeho slova.

[27] Mezitím po porážce u Thermopyl poslali Thessalové hlasatele k Fókům, které měli odedávna v nenávisti, zejména pak od poslední porážky. Thessalové a jejich spojenci totiž vpadli do Fókie s celým vojskem několik málo let před výpravou královou a byli od Fóků poraženi a zle zřízeni. Fókové se ohradili na hoře Parnassu a měli s sebou élidského věštce Telliia. Tento Telliás jim vymyslel lest: natřel šest set nejstatečnějších mužů z Fóků sádrou, a to jak je, tak i jejich zbraně a v noci s nimi udeřil na Thessaly, přikázav jim, aby zabili každého, koho spatří, že nezáří bělostí.

Thessalské stráže, které je spatřily první, dostaly strach, protože se domnívaly, že je to nějaké zjevení, a po strážích dostalo strach i celé vojsko, takže Fókové pobili čtyři tisíce nepřátel. Polovinu jejich štítů poslali jako obětní dar do města Abai a druhou do Delf. Z desetiny kořisti z té bitvy byly postaveny ony veliké sochy, stojící okolo třínožky před chrámem v Delfech, a jiné takové v Abai.

[28] Takhle se vypořádali Fókové s thessalskou pěchotou, která je obléhala. Thessalskou jízdu, která jim vpadla do země, zničili strašným způsobem. V průsmyku u Hyampole vykopali velikou jámu, do které nakladli prázdné džbány, potom nanosili hlínu, urovnali povrch s ostatní půdou a očekávali thessalský útok. Thessalové se přihnali, aby Fóky kopyty rozdupali, a dopadli na džbány. Koně si tam polámali nohy.

[29] Pro obě ty věci je měli Thessalové v nenávisti a po hlasateli jim vzkázali:

„Snad již, Fókové, uznáváte, že se nám nevyrovnáte. Vždyť i dříve jsme měli mezi Řeky nad vámi převahu, pokud nám to bylo vhod; teď máme u barbara takovou moc, že na nás záleží, budete-li zbaveni své vlasti a stanete-li se otroky. Ačkoli to vše máte v rukou, nechceme vám zlé oplácet zlým. Zaplaťte nám za to padesát talentů stříbra, a my vám slibujeme, že odvrátíme to, co se na vaši zemi valí.“

[30] To jim Thessalové vzkázali. Ze všech lidí v těch končinách jediní Fókové nestránili Peršanům, a to z žádného jiného důvodu, jak shledávám, nežli z nepřátelství k Thessalům. Kdyby se byli Thessalové k Řekům přidali, zdá se mi, že by se byli asi Fókové přidali k Peršanům. Na thessalské sliby odpověděli Fókové, že jim peníze nedají a že je jim stejně jako Thessalům možno se k Peršanům přiklonit, kdyby se jinak rozmysleli. Nestanou se však dobrovolně zrádci Řecka.

[31] Když dostali Thessalové tento vzkaz, rozezlili se na Fóky tak velice, že se stali barbarům průvodci. Z Trachinska vpadli do Dóridy. Mezi Mélidou a zemí Fóků se táhne úzký pruh země dórské, široký tak asi třicet stadií; za starodávna to byla Dryopis. Tato krajina je mateřskou zemí Dóřů, sídlících na Peloponnésu. Tuto zemi dórskou barbaři při svém vpádu nepustošili, její obyvatelé byli perskými přívrženci a Thessalové tomu nebyli nakloněni.

[32] Když však vpadli z Dóridy do Fókidy, samotné Fóky nezastihli. Část Fóků vystoupila na výšiny Parnassu. Vrcholek Parnassu je docela vhodný k tomu, aby pojal množství lidí; stojí o samotě u města Neonu a jmenuje se Tithorea. Tam vynesli svůj majetek a sami tam vystoupili. Větší část Fóků se odebrala k Lokrům Ozolským do města Amíissy, položeného nad rovinou Kriskou. Barbaři zběhali celou zemí Fóků, neboť tak Thessalové vojsko vodili. Všude, kam se dostali, všechno zpustošili a vypálili, do měst i do chrámů vhodili oheň.

[33] Táhli podél řeky Kéfisu a všude plenili; spálili města Drymos, Gharadru, Tethrónion, Amfikaji, Neon, Pedieji, Triteji, Elateji, Hyampoli, Parapotamie a Abai, kde byl bohatý chrám Apollónův, vyzdobený mnohými poklady a obětními dary; byla tam tenkrát a je tam podnes věštírna, i tuto svatyni vyloupili a spálili. Také pronásledovali a zajali nedaleko hor několik Fóků a několik žen připravili o život, protože s nimi souložil velký počet mužů.

[34] Město Parapotamioi barbaři minuli a přišli do Panopea. Tam se jejich vojsko rozdělilo na dvě části. Větší a silnější část se samotným Xerxem zaměřila k Athénám a vpadla do Boiótie, do krajiny

orchomenské. Boiótský lid stál vesměs na straně perské a jejich města chránily makedonské posádky, které tam poslal Alexandros. Chránili je tím, že se snažili Xerxovi dokázat, že jsou Boióti přívrženci Peršanů.

[35] Část barbarů se tedy obrátila tím směrem, druhá část, vedená průvodci, směřovala ke svatyni v Delfech, ponechávajíc Parnassos po pravé straně. Kamkoli se ve Fókidě dostali, všechno zpustošili; vypálili i města Panopeus, Daulis a město Aiolských. Oddělili se od ostatního vojska a táhli tím proto, aby vyloupili delfskou svatyni a poklady odevzdali králi Xerxovi. Doslýchám se, že Xerxés věděl o všem, co stálo ve svatyni za zmínku, lépe nežli o tom, co zanechal ve vlastním paláci, protože mu o tom neustále kdekdo vyprávěl, zejména o obětních darech Kroisa, syna Alyattova.

[36] Když se to Delfští dozvěděli, padla na ně velká úzkost a ve velikém strachu se ptali boha, co mají učinit s posvátnými poklady, zda je mají zakopat nebo odvézt do jiné země. Bůh však nedovolil s nimi pohnout a prohlásil, že si sám své věci dovede ochránit. Když to Delfští uslyšeli, starali se sami o sebe. Děti a ženy poslali přes moře na různá místa do Achaje a sami většinou vystoupili na vrcholky Parnassu a zanesli své majetky do Kórycké jeskyně, jiní odešli do Amíissy v Lokridě. Tak všichni delfští město opustili kromě šedesáti mužů a věštce.

[37] Když se barbaři přiblížili a byli v dohledu svatyně, spatřil v tu chvíli věstec, jmenoval se Akératos, že posvátné zbraně, jichž se nesměl žádný člověk dotknout, jsou vyneseny z chrámové síně a leží před chrámem. Šel přítomným občanům delfským zázrak oznámit. Když se však barbaři přihnali k chrámu Athény Pronajské, přihodil se jim div ještě větší nežli předtím. Je to jistě veliký div, když se válečná zbroj sama od sebe objevila venku před chrámem, ale co se stalo potom, je hodno největšího obdivu ze všech zázraků, co se jich kdy stalo. Když se barbaři blížili ke chrámu Athény Pronajské, v tu chvíli na ně padly z nebes blesky a s Parnassu se utrhyly dva vrcholky a padaly na ně s velikým hřmotem. Mnoho jich rozdrtily a z chrámu bohyně Pronajské bylo slyšet řev a válečný pokřik.

[38] Z toho všeho padl na barbary strach. Když je Delfští viděli utíkat, seběhli se na ně a mnoho jich pobili. Kdo vyvázl, utíkal přímo do Boiótie. Ti z barbarů, kteří se vrátili, vypravovali, jak jsem slyšel, že kromě toho viděli ještě jiné zjevení; prý je pronásledovali a pobíjeli dva těžkooděnci nadlidsky velikých postav.

[39] Delfští praví, že ti dva byli domácí héroové Fylakos a Autooos, jejichž posvátné obvody jsou v blízkosti chrámu; Fylakův u samé cesty nad chrámem bohyně Pronajské a Autooův blízko kastalského pramene pod vrcholkem Hyampským. Balvany spadlé z Parnassu se dochovaly až po naše dny.* Leží v posvátném obvodu Athény Pronajské, kde uvázly proletěvše řadami barbarů. Takovým způsobem došlo k tomu, že ti lidé od chrámu odtáhli.

[40] Na žádost Athéňanů zamířilo řecké loďstvo od Artemisia k Salamině. Příčinou toho, že Athéňané žádali, aby se plulo k Salamině, bylo, že hodlali své děti a ženy vyvést z Attiky a že se chtěli poradit, co podniknout dále. Za nastalých okolností chtěli uspořádat poradu, protože se zmýlili ve svých předpokladech. Očekávali totiž, že najdou v Boiótii peloponnéské Řeky se vším lidem, jak tam očekávají útok barbarů; to však neshledali, naopak se dozvěděli, že Peloponnéští opevňují Isthmos a že jim ze všeho nejvíce záleží na tom, aby se zachránil Peloponnesos. Toho jen si hledí a o ostatní nedbají. Proto na základě těchto zpráv požádali, aby loďstvo zamířilo k Salamině.

[41] Ostatní loďstvo tedy plulo k Salamině, Athéňané pak domů. Po příchodu dali vyhlásit, že má každý Athéňan své děti a příslušníky svých rodin zachránit, kam kdo může. Většinou je posílali do Troizénu, jiní na Áiginu, jiní na Salaminu. Pospíchali s jejich odvozem, protože chtěli vyhovět věštbě, a neméně pak i z toho důvodu: Athéňané praví, že v chrámu žije jako strážce Akropole veliký had; tvrdí to, a jako by had skutečně existoval, předkládají mu každý měsíc oběť. Ta oběť je medový koláč a v předchozích dobách byl koláč vždycky sněden, tentokrát však zůstal nedotčen. Když to kněžka ohlásila, opouštěli Athéňané město tím spíše a tím raději, když i bohyně už Akropoli opustila. Jakmile bylo všechno odstraněno do bezpečí, pluli do lodního ležení.

[42] Když lodi od Artemisia zakotvily u Salaminy, připlulo tam na zprávu o tom i ostatní řecké loďstvo z Troizénu. Původně totiž bylo shromáždění určeno v troizénském přístavu Pógónu. Sešlo se dohromady daleko více lodí, než bylo v bitvě u Artemisia, a od většího počtu měst. Vrchní velitel byl i teď týž jako u Artemisia, Eurybiadés, syn Eurykleidův ze Sparty. Nepocházel však z rodu královského. Nejvíce a nejlepších lodí postavili Athéňané.

[43] Do boje se vypravili: z Peloponnesu Lakedaimonští se šestnácti loďmi, Korintští se stejným množstvím jako u Artemisia, Sikyonští s patnácti loďmi, Epidaurští poskytli deset lodí, Troizénští pět,

Hermionští tři. Kromě Hermionských byli ti všichni příslušníky Dórského a Makednického kmene a z Erinea, Pindu a Dryopidy se vystěhovali naposledy. Hermionští jsou Dryopové a byli z dnešní Dóridy vypuzeni Héraklem a Mélijskými. Tolik jich bylo z Peloponnésu.

[44] Z protější pevniny přidali sami Athéňané ke všem ostatním lodím sto osmdesát. Na Salamině se s Athéňany Platajští boje nezúčastnili, protože když Řekové odtáhli od Artemisia a pluli mimo Chalkidu, vystoupili Platajští na protější pobřeží boiótské, aby se postarali o odvezení svých rodinných příslušníků. Zůstali tedy pozadu, aby je zachránili. Za časů, kdy dnešní Řecko obývali Pelasgové, byli Athéňané Pelasgy a jmenovali se Kranaové. Za krále Kekropa se nazývali Kekropovci, když převzal vládu Erechtheus změnili jméno na Athéňany. Když se stal athénským vládcem Ión, syn Xuthův, nazvali se po něm Ióny.

[45] Megarští měli stejné množství lodí jako u Artemisia. Amprakijští přišli na pomoc se sedmi loďmi, Leukadští se třemi. Ti byli původem Dórové z Korintu.

[46] Z ostrovanů poslali Aiginští třicet lodí; ti měli i jiné lodi osazeny posádkami, ale těmi střežili svou vlast; se třiceti nejlepšími se zúčastnili bitvy u Salaminy. Aiginští jsou původem Dórové z Epidauru, jejich ostrov se dříve jmenoval Oinóné. Po Aiginských tam byli Chalkidští s těmi dvaceti loďmi, s nimiž byli u Artemisia, a Eretrijští se sedmi. Ti jsou Iónové. Potom Kejští s týmiž loďmi, to jsou Iónové původem z Athén; obyvatelé Naxu vypravili čtyři lodi; občanstvo je sice poslalo k Peršanům jako jiní ostrované, ale na podnět Démokrita, občana váženého a v té době velitele lodí, toho rozkazu nedbali a přišli k Řekům. Obyvatelé Naxu jsou Iónové původem z Athén. Štýrští poskytli tytéž lodi jako u Artemisia; obyvatelé Kythnu poskytli jednu loď válečnou a jednu padesátiveslici; ti byli obojí Dryopové. Obyvatelé Šerifu, Sifnu a Melu se také zúčastnili výpravy, oni jediní z ostrovanů nedali barbarovi zemi a vodu.

[47] Ti všichni, kdo se boje účastnili, sídlí z této strany území Thesprótů a řeky Acherontu. Thesprótové sousedí s Amprakijskými a Leukadskými, kteří přitáhli z nejvzdálenějších krajin. Z těch, kdo sídlili ještě dále, přišli Řecku na pomoc v nebezpečí pouze Krotónští s jednou lodí, které velel Fayllos, trojnásobný vítěz v hrách pýthijských. Krotónští jsou původem z Achaje.

[48] Všichni táhli do boje s válečnými loďmi kromě obyvatel z Melu, Sifnu a Šerifu, kteří připluli s padesátiveslicemi. Mělští, kteří jsou původem z Lakedaimonu, poslali dvě, obyvatelé Sifnu a Šerifu, původem Iónové z Athén, po jedné. Celkový počet lodí kromě padesátiveslic byl tři sta osmasedmdesát.

[49] Když se vojevůdci z řečených měst sešli u Salaminy, shromáždili se na návrh Eurybiadův k poradě, aby každý, kdo bude chtít, objasnil, kde myslí, že by bylo nejlépe svést námořní bitvu v končinách, které ovládají. Od Áttiky se už upustilo a výzva se týkala jen krajin ostatních. Většinou se názory řečníků shodovaly v tom, že se má plout k Isthmu a svést námořní bitvu před Peloponnésem. Jako důvod uváděli, že by v případě porážky na moři u Salaminy byli obléháni na ostrově, kde by se nemohli nadít odnikud pomoci, kdežto od Isthmu se dostanou ke svým.

[50] Zatímco vojevůdci z Peloponnésu o těchto věcech debatovali, přišel posel z Athén a oznámil, že barbar už je v Attice a že ji celou ohněm pustoší. Vojsko, které táhlo s Xerxem přes Boiótii, vypálilo město Thespii, jehož obyvatelé je opustili a odešli na Peloponnésos, a stejně i Plataje a dorazilo do Athén a všude po sobě zanechávalo spoušť. Thespii a Plataje vypálili proto, že se od Thébanů dozvěděli, že tato města nejsou Peršanům nakloněna.

[51] Od přechodu Hellésponu, kde strávili jeden měsíc přechodem do Evropy a odkud své tažení začali, za tři měsíce dorazili barbari do Áttiky. V Athénách tehdy vládl archón Kalliadés. Město našli prázdné, jen několik málo Athéňanů bylo ve svatyni, byli to strážci svatyně a chudina, kteří se na Akropoli ohradili prkny a kládami a tak se proti útočníkům bránili. Na Salaminu neodešli jednak proto, že neměli z čeho žít, jednak i proto, že se domnívali, že pochopili Pýthiinu věštbu, podle které měla být dřevěná hradba nedobytnou, a tedy považovali za útočiště podle věštby toto místo, a nikoli lodi.

[52] Peršané se utábořili naproti Akropoli na kopci, kterému Athéňané říkají Areův vrch*, a obléhali je tím způsobem, že ovíjeli šípy koudelí, zapálili je a tak stříleli proti zátarasům. Obléhaní Athéňané se však přesto bránili, i když dospěli až na okraj záhuby a ohrada je přestala chránit. Nepřijali ani nabídku Peisistratovců, aby se dohodli o kapitulaci; bránili se všemožnými způsoby; když se barbari blížili k bránám, shazovali na ně balvany, takže se Xerxés dostal nadlouho do nesnázi, protože je nemohl zmocnit.

[53] Časem však barbaři z nesnází východisko našli, vždyť se podle věštby měla celá attická pevnina dostat v moc Peršanů. Na přední straně Akropole*, stranou od bran a od přístupové cesty, kde nikdo nehlídal, ani se nenadal, že by se tudy vůbec někdo dostal nahoru, tudy vystoupili někteří Peršané ke svatyni Kekropovy dcery Aglaury, ač bylo to místo velice strmé.

Když je Athéňané spatřili, že na Akropoli vystoupili, vrhali se někteří z hradeb dolů, a tak se zahubili, jiní utekli do chrámové síně. Peršané, kteří vylezli nahoru, obrátili se nejprve k bránám a otevřeli je. Pobíjeli ty, kdo prosili o milost. Když se se všemi vypořádali, vyloupili svatyni a celou Akropoli zapálili.

[54] Když měl Xerxés Athény zcela ve své moci, odeslal k Artabanovi do Sus jízdního posla se zprávou o dosaženém úspěchu. Druhý den po odeslání posla svolal athénské uprchlíky, kteří byli v jeho doprovodu, a přikázal jim, aby vystoupili do svatyní na Akropoli a po svém způsobu vykonali oběti. Příkaz vydal buď proto, že měl ve snu nějaké vidění, nebo že se v něm hnulo svědomí za to, že dal zapálit chrám. Athénští vyhnanci vykonali, co jim přikázal.

[55] Hned vyložím, proč to připomínám. Na Akropoli je totiž chrám Erechthea, o němž se vykládá, že byl synem země, a v tom chrámu je olivový strom a mořská voda, které tam podle athénské pověsti dali jako důkazy své přízně Poseidon a Athéna, když se přeli o tuto zemi. Spolu s ostatním chrámem spálili barbaři i olivu. Když druhý den po požáru vstoupili do svatyně Athéňané, kterým král přikázal vykonat oběti, spatřili, že z pahýlu vyrostl výhonek zděli asi jednoho lokte. Podali o tom zprávu.

[56] Když dostali Řekové u Salaminy zprávu o tom, co se stalo na athénské Akropoli, nastal mezi nimi takový zmatek, že někteří z vojevůdců ani nevyčkali, až bude učiněno nějaké rozhodnutí o tom, co se má učinit, rozeběhli se ke svým lodím a dali nappnout plachty, aby se mphli dát na útěk. Ostatní se rozhodli, že svedou námořní bitvu u Isthmu. Nastala noc, rozešli se z porady a vstoupili na své lodi.

[57] Když přišel Themistoklés na svou loď, ptal se ho Athéňan Mnésiřilos, jaký je výsledek porady. Když od něho uslyšel, že bylo rozhodnuto odvést lodi k Isthmu a podniknout námořní bitvu před Peloponnésem, pravil:

„Odvedou-li lodi od Salaminy, nesvedeš už asi námořní bitvu o žádnou otčinu. Rozutkou se totiž do svých měst a ani Eurybiadés, ani kdo jiný nebude moci zabránit tomu, aby se loďstvo nerozptýlilo. Řecko zahyne na nerozvážnost. Jdi, a je-li to nějak možné, pokus se zvrátit usnesení, jestliže se ti podaří přemluvit Eurybiada, aby změnil svůj názor a zůstal tady.“

[58] Návrh se Themistoklovi velice zalíbil; neřekl na to nic a šel k lodi Eurybiadově. Jakmile tam přišel, prohlásil, že s ním chce projednat nějakou společnou záležitost. Eurybiadés ho vyzval, aby vstoupil na loď a řekl, co chce. Themistoklés k němu přisedl a vyložil mu všechno, co slyšel od Mnésiíila. Vydával to za svůj nápad a dodal ještě mnoho jiného, a tak na něj naléhal, až ho přemluvil, že vystoupil z lodi a svolal vůdce na poradu.

[59] Hned jak se sešli, a ještě než vyložil Eurybiadés příčinu, pro kterou vojevůdce svolal, již byl Themistoklés v plném proudu řeči, protože mu na tom velice záleželo. Na jeho slova odpověděl korintský vojevůdce Adeimantos, syn Okytův:

„Jestliže se někdo při závodech předčasně zvedne, Themistokle, dostává se mu výprasku.“

Themistoklés se však hájil a řekl: „Zato ti, kdo zůstanou pozadu, nedosáhnou věnce vítězství.“

[60] Korint'anova v tu chvíli odpověděl mírně. Eurybiadovi však již neopakoval, co mu řekl předtím, že totiž utekou, jestliže se vzdálí od Salaminy; když byli spojenci přítomni, neslušelo se nikoho z nich obviňovat. Použil jiného důvodu a pravil:

„Ve tvých rukou je záchrana Řecka, jestliže mě uposlechneš a svedeš námořní bitvu zde na místě a nedáš-li se přemluvit důvody těchto mužů, abys dopravil lodi k Isthmu. Vyslechni oba názory a polož je proti sobě. V bitvě u Isthmu budeš bojovat na otevřeném moři, což je pro nás velice nepříznivé, protože máme lodi těžší a počtem slabší, a nadto ztratíš Salaminu, Megara i Aiginu, i kdybychom jinak měli úspěch. V patách za jejich loďstvem totiž následuje pozemní vojsko a tím způsobem je sám povedeš na Peloponnésos a ohrožíš celé Řecko. Učiníš-li však to, co já pravím, shledáš v tom tyto výhody. Za prvé budeme mít velkou převahu, bude-li se boj vyvíjet normálně, když se na těsném prostoru dáme s malým počtem lodí do boje proti velkému loďstvu; bojovat na úzkém prostoru je výhodou pro nás, kdežto na širém moři zase pro ně. Za druhé

zůstane v naší moci Salamis, kde jsou naše děti a ženy. A je v tom i další výhoda, na které vám velice záleží. Za Peloponnésos budeš bojovat stejně tady, jako u Isthmu, a jestliže to dobře uvážíš, nepřátele na Peloponnésos nepovedeš. Dopadne-li to tak, jak doufám, a zvítězíme-li na moři, nepůjdou barbaři ani k vám na Isthmos, ani nepokročí nikam dále z Attiky a ve zmatku odejdou. My tím získáme to, že nám zůstanou Megara, Aigina i Salamis, u níž máme podle věštby nepřátele přemoci. Když se lidé radí o řádných úmyslech, obvykle se jim věci daří; když se však radí o věcech nevhodných, pak ani bůh se nechce přiklonit k mínění lidí.“

[61] Korintský Adeimantos se za tato slova na Themistokla obořil a vyzýval, aby mlčel ten, kdo už nemá otčinu, a aby Eurybiadés nedovolil, aby se hlasování účastnil člověk bez domova. Až se Themistoklés vykáže domovským městem, pak teprve ať podává návrhy. Tím mu vyčetl, že Athén bylo dobyté a že jsou v moci nepřátel. Nato Themistoklés pronášel vůči němu a vůči Korintským mnoho ostrých slov a svou řečí jim dokazoval, že mají Athéňané i město i území větší než oni, dokud mají k dispozici dvě stě lodí s posádkami; nikdo z Řeků by jejich útoku neodolal.

[62] Po tomto prohlášení se obrátil k Eurybiadovi se slovy ještě důraznějšími:

„Jestliže ty zde zůstaneš, budeš muž statečný; pakli nezůstaneš, Řecko zničíš; celá váha války totiž spočívá na našich lodích. Proto mě poslechni. Neuposlechneš-li, pak bez otálení sebereme své čeledi a odplujeme do města Siris v Itálii, které nám odedávna patří a o němž nám věštby praví, že je máme osadit. Vzpomenete si pak na má slova, až budete stát osamoceni bez takových spojenců, jako jsme my.“

[63] Eurybiadés si vzal Themistoklova slova k srdci. Myslím však, že se dal spíše přesvědčit z obavy, aby je Athéňané neopustili, kdyby odvedl lodi k Isthmu. Po odchodu Athéňanů by už zbytek loďstva totiž nebyl schopen dát se do boje. Proto se přidal k mínění Themistoklovu, aby zůstali na místě a svedli bitvu.

[64] Tak se Řekové u Salaminy po slovních potyčkách chystali k námořní bitvě, když tak Eurybiadés rozhodl. Mezitím nastal den a při východu slunce došlo k zemětřesení na zemi i na moři. Usnesli se proto, že vykonají modlitby k bohům a že budou vzývat o pomoc Aiakovce. Jak se rozhodli, tak i učinili; po modlitbě ke všem bohům volali o pomoc

hned na místě ze Salaminy k Aiantovi a Telamónovi a k Aiakovi a k ostatním Aiakovcům poslali loď na Aiginu.

[65] Athéňan Dikaios, syn Theokydův, který žil mezi Peršany jako uprchlík a byl mezi nimi v té době ve veliké vážnosti, vypravoval, že v době, kdy byla Attika od Athéňanů opuštěna a kdy ji Xerxovo vojsko pustošilo, byl právě náhodou spolu s lakedaimonským Démaratem v rovině thriaské a tam spatřili oblak prachu, jak se pohybuje od Eleusiny, jako by to pochodovalo aspoň třicet tisíc mužů. Podivili prý se, kdo by to mohl být, a najednou uslyšeli hluk, který jim připadal jako jásání bakchického původu.

Démaratos se nevyznal v eleusinských slavnostech, a proto se Dikaia ptal, jaký je to halas. Dikaios odpověděl: „Není možné, Démarate, aby královo vojsko nestihla nějaká veliká pohroma. Attika je pustá a je tedy zřejmé, že ten hlas pochází od božstva, které jde z Eleusiny na pomoc Athéňanům a jejich spojencům. Zamíří-li na Peloponnésos, hrozí nebezpečí samotnému králi a pozemnímu vojsku; obrátí-li se k lodím u Salaminy, pak hrozí králi ztráta válečného loďstva. Tento svátek slaví Athéňané každoročně na počest Matky i Dcery*; kdokoli z nich i ostatních Řeků chce, může se stát zasvěcencem, a hlas, který slyšíš, je jásání při tom svátku.“

Démaratos prý odpověděl: „Mlč a nikomu o tom nevypravuj. Kdyby se tato slova donesla ke králi, ztratíš hlavu a já tě nebudu moci zachránit, ani kdo jiný. Buď zticha a o tohle vojsko ať se starají bohové.“ To prý mu Démaratos poradil a z prachu a halasu povstal oblak, který se vznesl do výše a hnal se k Salamině k táboru Řeků. Tak prý poznali, že bude zahubeno Xerxovo loďstvo. To vyprávěl Dikaios, syn Theokydův, a dovolával se svědectví Démaratova a jiných.

[66] Když vojáci zařazení do Xerxova válečného loďstva se vynadávali na zkázu lakónského oddílu, vrátili se z Trachiny do krajiny Histiajské. Tam setrvali tři dny a odtamtud za další tři dny dorazili průlivem Euripským do Faléru.

Jak se mi zdá, bylo těch, kdo vpadli do Athén po souši i po lodích, na počet neméně, nežli kolik jich přišlo k mysu Sépiadě a do Thermopyl. Namísto těch, kdo zahynuli v mořské bouři a padli v bitvách u Thermopyl a u Artemisia počítám ty, kdo se v té době ještě ke králi nepřidali, totiž Mélijské, Dórijské, Lokry a Boióty, kteří se tažení zúčastnili se vším svým vojskem kromě Thespijských a Platajanů, dále Karystské a obyvatelé ostrovů Andru a Tenu a všechny ostatní ostrovany

kromě pěti měst, jejichž jména jsem výše uvedl. Čím dále postupoval Peršan do vnitřního Řecka, tím více národů se přidávalo na jeho stranu.

[67] Když tedy ti všichni kromě Parských přišli do Athén – Parští totiž zůstali v Kythnu a vyčkávali, jak válka dopadne –, když tedy ostatní přišli do Faléru, sešel Xerxés sám k lodím, protože se s nimi chtěl sejít a zjistit mínění té části vojska, která přibyla po lodích. Když po svém příchodu zasedl v čele, byli již k jeho obeslání přítomni vládcové jednotlivých národů a admirálové. Usedli tak, jak jim každému jednotlivému král čestné místo vykázal, nejprve král sidónský, dále král tyrský a za nimi ostatní. Když již seděli v náležitém pořádku, tázal se jich poradě Xerxés prostřednictvím Mardoniovým, zda má svést námořní bitvu.

[68] Mardonios začal králem sidónským a všichni postupně pronášeli totéž mínění, že se má námořní bitva svést, avšak Artemisia pravila:

„Řekni králi, Mardonie, že já pravím toto: V námořních bitvách u Euboje jsem nebyla nejhorší, ani jsem nedokázala nejméně, proto se, pane, sluší, abych projevila svůj názor, protože to s tebou myslím co nejlépe. A já ti pravím, šetři své lodi a nepouštěj se do bitvy na moři. Tito muži jsou na moři o tolik silnější nežli tvé mužstvo, o kolik jsou muži silnější nežli ženy. A proč bys vůbec musel podstupovat nebezpečí námořních bitev? Cožpak nemáš ve své moci Athény, kvůli nimž ses vydal na válečnou výpravu, cožpak nemáš v moci ostatní Řecko? Nikdo se ti nestaví na odpor. Kdo se na odpor postavili, dostali, co jim patřilo. Povím ti, jak se podle mého mínění vyvinou poměry u tvých nepřátel. Jestliže nebudeš s námořní bitvou pospíchat a podržíš lodi tady u pobřeží, nebo popřípadě postoupíš na Peloponnésos, snadno se ti, pane, podaří dosáhnout toho, za čím jsi přišel. Řekové ti nejsou schopni dlouho odporovat, rozeženeš je a oni utekou každý do svého města. Jak se dozvídám, nemají na tom ostrově dostatek potravin. Povedeš-li pozemské vojsko na Peloponnésos, tu jistě dostanou strach ti, kdo odtamtud pocházejí, a nebude jim záležet na tom, aby na moři bojovali za Athény. Budeš-li naléhat na to, aby se teď svedla bitva na moři, pak se obávám, aby válečné loďstvo neutrpělo pohromu a nestrhlo s sebou do záhuby i vojsko pozemské. Kromě toho si, králi, uvědom, že dobří lidé mívají často špatné služebníky a špatní lidé dobré. Ty jsi nejlepší ze všech lidí, a máš otroky špatné, kteří se počítají mezi tvé spojence, totiž Egyptany, Kiliky a Pamfyly, kteří nejsou k ničemu.“

[69] Po těchto slovech, která pronesla k Mardoniovi, padly obavy na ty, kdo jí byli nakloněni, že s ní král zle naloží za to, že ho zrazuje od bitvy na moři. Ti, kdo na ni měli zlost a záviděli jí, že se jí dostává nejpřednějších poct mezi všemi spojenci, měli z jejího stanoviska radost, že jí přinese záhubu. Když byly názory předneseny Xerxovi, velmi ho potěšilo mínění Artemisiino, a přestože již dříve ji považoval za výbornou rádkyni, chválil ji tenkrát ještě daleko více. Přesto však přikázal, aby se uposlechlo většiny, protože se domníval, že si válečné loďstvo vedlo u Euboje schválně špatně, protože on nebyl přítomen. Teď však byl připraven námořní bitvě osobně přihlížet.*

[70] Jakmile byl vydán rozkaz vyplout na moře, vyvedli lodi k Salamině a tam je v klidu seřadili do bitevního pořádku. Den však již nestačil ke svedení bitvy, protože nastávala noc. Chystali se tedy na příští den. Na Řeky padly obavy a strach, nejvíce na ty, kdo byli z Peloponnésu. Obávali se, že sice budou u Salaminy bojovat za území Athéňanů, že však, kdyby byli poraženi a na ostrově sevřeni jako v obležení, zůstaví tím své otčiny bez ochrany.

[71] Pozemní vojsko barbarů totiž za nastávající noci táhlo směrem k Peloponnésu. Byla ovšem učiněna všemožná opatření, aby se tam barbari po pevnině nedostali. Jakmile se totiž Peloponnésané dověděli, že byla Leonidova družina u Thermopyl potřena, seběhli se z měst na Isthmos a tam se utábořili pod velením Kleombrota, syna Anaxandridova, který byl Leonidovým bratrem. Na Isthmu zahradili skiránskou cestu a potom podle usnesení společné porady stavěli hradbu napříč Isthmem. Protože jich bylo mnoho desítek tisíc a všichni se práce zúčastnili, dílo se dařilo. Pomocníci přinášeli kameny, cihly, klády a koše s pískem a neustávali v práci ani na chvíli, ani v noci, ani ve dne.

[72] Se vším lidem přišli na Isthmos na pomoc tito Řekové: všichni Lakedaimonští a Arkadští, Elejští, Korint'ané, Sikyónští, Epidaurští, obyvatelé Fliúntu, Troizénští a Hermionští. Ti přišli na pomoc, protože se obávali, že je Řecko v nebezpečí. Ostatním Peloponnésanům na tom vůbec nezáleželo. Olympijské a karnejské slavnosti již minuly.

[73] Na Peloponnésu sídlí sedm národů*. Dva z nich patří mezi původní obyvatelé a jsou usazeni na území, které obývají od pradávna. Jsou to Arkádové a Kynúrští. Jeden národ, Achajové, se sice z Peloponnésu nevystěhoval, ale odešel ze svých sídel a bydlí jinde. Čtyři zbývající ze sedmi národů jsou přistěhovalci, totiž Dórové, Aitólové, Dryopové a Lémňané. Dórové mají mnoho významných měst,

Aitólové mají jen Élidu, Dryopové města Hermioné a Asiné, která leží u Iakónské Kardamyly, k Lémňanům patří všichni Paróreéti. Kynúrští jako praobyvatelé jsou asi jediní původu iónského, byli však časem podorůstěni pod vládou Argejských, protože sídlí v městě Orneai a jeho okolí. Ostatní města těchto sedmi národů (kromě těch, která jsem vyjmenoval) zůstala stranou. Je-li možno to tak říci, tím že zůstala stranou, přidala se k Peršanům.

[74] Na Isthmu se tedy zabývali takovou prací, protože jim šlo o všechno a nedoufali, že s loďstvem něco dokáží. Řekové u Salaminy se o tom dozvěděli a obávali se ani ne tak o sebe, jako o Peloponnésos. Nějaký čas o tom rozmlouvali v tichosti jednotlivci mezi sebou a divili se Eurybiadově nerozvážnosti, ale nakonec to vypuklo, sešlo se shromáždění a bylo o tom mnoho řečí. Jedni pravili, že je třeba odplout k Peloponnésu a za něj podstoupit nebezpečí a nečekat na boj o zemi, které už nepřítel dobyl, Athéňané pak, Aiginští a Megarští zastávali názor, že je třeba zůstat a bránit se.

[75] Tu když jeho strana podléhala mínění Peloponnéských, vyšel Themistoklés tajně ze shromáždění a poslal na lodce posla do perského tábora, uloživ mu, co má vyřídit. Posel se jmenoval Sikinnos a byl to vychovatel Themistoklových synů. Později po těchto událostech ho Themistoklés učinil občanem thespijským, když Thespijští přijímali nové občany, a udělal z něho boháče. Když připlul Sikinnos na lodce k barbarům, vyřídil jejich vojevůdcům toto:

„Posílá mě velitel Athéňanů bez vědomí ostatních Řeků. Je totiž králi nakloněn a raději chce, abyste zvítězili vy nežli Řekové. Mám vyřídit, že se Řekové radí o útěku, protože mají strach. Máte nyní příležitost, vykonat největší čin ze všech, iestliže nedopustíte, aby se rozutekli. Jsou nesvorní a už se vám nebudou stavět na odpor. Uvidíte, že budou bojovat vezi sebou ti, kdo jsou vám nakloněni a kdo ne.“ To jim oznámil a odešel.

[76] Peršané považovali vzkaz za hodnověrný, proto jednak vysadili mnoho vojáků na ostrůvek Psyttaleji, položený mezi Salaminou a pevninou, jednak, jakmile nastala noc, převedli západní křídlo blíže k Salamině, aby ji obklíčili, dále postoupily i ty lodi, které byly seřazeny v okolí předhoří Keu a mysu Kynosúry. Celý průliv až k přístavu Munychii naplnili loďmi. Lodi tam vyvedli Peršané proto, aby Řekové nemohli utéci a aby v obklíčení na Salamině vzali odplatu za bitvy u Artemisia. Na ostrůvek Psyttaleji vysadili Peršané posádku z toho důvodu, že leží uprostřed míst, kde se měla svést bitva. Sem totiž z bitvy

mohlo připlout velmi mnoho mužů i trosek; posádka měla za úkol jedny zachraňovat a druhé pobíjet. To všechno vykonali Peršané potichu, aby se o tom protivníci nedověděli; té noci si vůbec pro ty přípravy neodpočinuli.

[77] Naprosto nemám v úmyslu mluvit proti věštbám, jako by nebyly pravdivé; nechci se pokoušet je popírat, když jsou tak zřetelné, jak je patrné z následujícího příkladu:

„Avšak jakmile jednou nepřítel zahradí lodmi mys Kynosúru a břeh svatý bohyně se zlatou zbrojí, nádherné Athény, v Hlene zpupnosti zpustošiv předtím, tehdy Odplata potře mocného potomka Pýchy, at zuří jak chce v domnění, svět ie mu náleží celý. Zbroj se se zbrojí srazí a krví boj zabarví moře; tenkrát svobody den všem Řekům nastane jasný dík synu hřmícímu Krona* a vznešené bohyni Níké.“ Když o takových věcech mluví Bakis takto zřetelně, neodvažuji se sám proti věštbám mluvit a neschvaluji to ani u jiných.

[78] Mezi vojevůdci u Salaminy došlo k tuhé slovní půtce. Netušili ještě, že je barbaři loďmi obkličují, a mysleli, že zůstali tak, jak je viděli seřazené ve dne.

[79] Zatímco byli vojevůdci ještě shromážděni, připlul z Aiginy Aristeidés, syn Lýsimachův. Byl to Athéňan, kterého střepinový soud lidu poslal do vyhnanství. Vyptával jsem se na jeho povahu a dospěl jsem k názoru, že to byl nejlepší a nejspravedlivější člověk v Athénách. Tento muž stanul před místem shromáždění a dal si vyvolat Themistokla, ačkoli to nebyl jeho přítel, nýbrž největší protivník. S ohledem na velikost hrozící pohromy však na to nevzpomínal a dal ho vyvolat, protože s ním chtěl promluvit. Již předtím totiž zaslechl, že mají Řekové z Peloponnésu v úmyslu odplout s loďmi k Isthmu. Jakmile Themistoklés vyšel, řekl mu Aristeidés:

„Je nám souzeno svářit se jako v jiných dobách tak i teď o to, kdo z nás obou vykoná pro vlast více dobra. Pravím ti, že je úplně jedno, domlouvát Peloponnésanům hodně nebo málo pro jejich úmysl odplout odtud. Říkám ti, že jsem viděl na vlastní oči, že v tuto chvíli nemohou Korintští, ba ani sám Eurybiadés odplout, i kdyby chtěli. Nepřátelé nás totiž obklíčili kolem dokola. Jdi a řekni jim to.“

[80] Themistoklés mu odpověděl: „Dáváš velice dobrou radu a tvá zpráva je výborná. Přicházíš jako očitý svědek toho, po čem jsem toužil, aby se stalo. Věz, že já jsem způsobil to, co Peršané činí. Bylo třeba

Řeky proti jejich vůli donutit k tomu, aby se postavili k boji, když tak nechtěli učinit dobrovolně. Protože přinášíš dobré zprávy, sám jim je řekni. Kdybych jim to říkal já, mysleli by, že jsem si to vymyslel, a nepřesvědčím je, že to barbari opravdu dělají. Pojď a sám jim to řekni, jak se věci mají. Až jim to řekneš, buď uvěří, a to by bylo v pořádku; neuvěří-li, je to pro nás jedno. Už se nerozběhnou, jsme-li ze všech stran obklíčeni, jak pravíš.“

[81] Aristeidés předstoupil a podal zprávu, že přichází z Aiginy a že jen stěží proplul nepozorován mezi kotvícími loďmi. Řecké loďstvo je celé obklíčeno Xerxovými loďmi. Radil jim, aby se chystali k obraně. Po těchto slovech se vzdálil a mezi vojevůdci nastal spor. Většina zprávě totiž nevěřila.

[82] Mezitím však přibyla válečná loď z ostrova Tenu, která k nim přeběhla pod velením Panaitia, syna Sósimenova, a ta přinesla plnou jistotu. Pro tento skutek byli Ténští v Delfech zapsáni na třínožku mezi těmi, kdo barbara zničili. Tato loď, která přeběhla na řeckou stranu k Salamině spolu s lodí z Lémnu, která předtím přešla k Řekům u Artemisia, doplnila počet řeckých lodí na tři sta osmdesát. Dvě lodi totiž do toho počtu chyběly.

[83] Když Řekové uvěřili slovům Ténských, chystali se k bitvě. Za svítání shromáždili posádky lodí a Themistoklés k nim výborně promluvil jako první ze všech; v celé své řeči kladl proti sobě výhody a nevýhody situace. Důtklivě jim doporučil, aby z toho, co s sebou přináší lidská přirozenost a povaha, volili vždy to lepší, řeč rázně zakončil a dal rozkaz nastoupit do lodí. Ve chvíli, kdy nastupovali, příplula z Aiginy válečná loď, která byla vypravena pro Aiakovce. Potom vyplouvali Řekové se všemi lodmi na moře.

[84] Již při tomto manévru na ně barbari zaútočili. Řekové s lodmi couvali a přirazili zpátky ke břehu, avšak Athéňan Ameiniás z dému Palléné vyrazil z řady a vrhl se na nepřátelskou lod. Jeho lod se zaklesla, takže se nemohl vrátit a tím způsobem se ostatní dostali do boje, když mu šli na pomoc. Takto že začala bitva, tvrdí Athéňané; naproti tomu tvrdí Aiginští, že boj začala loď, která k nim byla vypravena pro Aiakovce. Vypravuje se však i jiná věc, že se Řekům ukázalo zjevení v podobě ženy, které je povzbudilo tak, že to slyšelo celé řecké vojsko. Předtím však je pokárala slovy: „Vy pošetilci, jak daleko ještě budete couvat?“

[85] Proti Athéňanům stáli Foiničané; ti měli západní křídlo směrem k Eleusině. Proti Lakedaimonským stáli Iónové, ti drželi východní křídlo směrem k Peiraieu. Někteří z nich se zachovali podle Themistoklova návodu a bojovali liknavě, většina však nikoli. Mohl bych uvést celou řadu jmen kapitánů, kteří zajali řecké lodi, ale neučiním tak. Zmíním se z nich jen o Theoméstorovi, synu Androdamantovu, a Fylakovi, synu Histiaiovu. Oba pocházeli ze Samu. Zmiňuji se o nich jen proto, že se Theoméstór za ten čin stal podle perského rozhodnutí samovládcem na Samu a Fylakos byl zapsán mezi dobrodince královny a byl obdarován množstvím pozemků. Královým dobrodincům se persky říká orosangové. [86] Tak to s nimi dopadlo. U Salaminy bylo zničeno mnoho lodí, některé od Athéňanů, jiné od Aiginských. Řekové bojovali v pořádku a v šiku; barbaři však seřazení nebyli a počínali si vůbec bez rozumu, proto je muselo postihnout to, co se jim stalo, jakkoli se mnozí z nich toho dne chovali daleko statečněji než u Euboje. Všichni se činili z obav před Xerxem a kdekdo se domníval, že se na něho král dívá.

[87] Nemohu říci nic podstatného o tom, jak kdo bojoval z barbarů nebo z Řeků; Artemisii však se stala příhoda, pro kterou ještě více stoupla ve vážnosti u krále. Když se totiž králova strana dostala do velikého zmatku, y tu chvíli pronásledovala loď Artemisiinu loď attická. Neměla kam uhnout, protože měla před sebou lodi přátelské a její loď byla vysunuta směrem mezi lodi nepřátel. Rozhodla se tedy k činu, který jí také prospěl. Na útěku před lodí attickou vrazila do lodi přátelské, obsazené lidmi kalyndskými, na které plul sám kalyndský král Damasithymos.

Nedovedu povědět, zda byl mezi nimi nějaký spor, když ještě byli u Helléspontu, ani zda to učinila úmyslně, či zda se srazila s kalyndskou lodí náhodou. Narazila na ni a potopila ji, a to bylo její štěstí a přineslo jí to dvojí výhodu. Attický kapitán, když viděl, že se vrhla na barbarskou loď, usoudil, že je Artemisiina loď buď řecká, nebo loď, která přešla na řeckou stranu od barbarů, a proto se jim brání, obrátil a hnál se za jinými.

[88] Tím se Artemisii jednak podařilo uniknout záhubě, jednak právě tím, že se dopustila zlého činu, ohromně stoupla u Xerxa ve vážnosti. Král prý totiž tomu přihlížel a všiml si, jak loď narazila, a kdosi prý k tomu poznamenal: „Vidíš, pane, Artemisii, jak dobře bojuje a jak potopila nepřátelskou loď?“ Král prý se zeptal, zda to opravdu učinila Artemisia, a oni mu to potvrdili, protože dobře znali znak její lodi. Zničenou loď považovali za nepřátelskou. I v tom, jak se vypráví, měla

štěstí, že se z kalyndské lodi nikdo nezachránil a tak nebylo žalobníka. Xerxés prý na tato slova odvětil: „Z mužů se mi vyklubaly ženy a z žen muži.“ Tak prý se Xerxés vyslovil.

[89] V boji padl vojevůdce Ariabignés, syn Dareiův a bratr Xerxův, a mnoho jiných významných Peršanů, Médů a ostatních jejich spojenců. Řeků padlo jen málo. Řekové totiž uměli plavat, a tak ti, jejichž lodi byly zničeny a kteří nepřišli o život v boji, doplávali na Salaminu. Barbaři plavat neuměli, a tak se jich většina v moři utopila. K největší zkáze barbarských lodí došlo ve chvíli, kdy se přední lodi obrátily na útěk. Posádky lodí v zadních řadách se pokoušely proniknout s loďmi kupředu, aby se i ony před králem vyznamenaly nějakým skutkem, a vrážely do vlastních lodí, které byly na útěku.

[90] V tom zmatku došlo k tomu, že někteří z Foiničanů, jejichž lodi byly zničeny, přišli ke králi a obviňovali Ióny, že jsou to zrádci a že oni jsou příčinou zkázy jejich lodí. Stalo se však, že vůdcové Iónů zůstali naživu a že se Foiničanům za jejich osočování dostalo odplaty. Ještě jak to říkali, vrazila samothrácká loď do lodi attické a attická loď se potopila; samothráckou loď potopila loď aiginská, která se na ni vrhla. Samothrákové však jsou výteční vrhači oštěpů, a tak z lodi, která jim jejich loď potopila, sehnali posádku, vstoupili na: a zmocnili se jí.

Tento čin Ióny zachránil. Když totiž Xerxés viděl jak veliký skutek vykonali, obrátil se k Foiničanům velice rozmrzen a proti všem rozhořčen a dal jim srazit hlavy, aby neosočovali statečnější, než jsou oni, když jsou sami zbabělí. Xerxés seděl pod horou jménem Aigialeós naproti Salamině, a kdykoli spatřil, že někdo z jeho lidí vykonal v bitvě nějaký hrdinský skutek, vyptával se na jeho jméno a jeho písaři je zaznamenávali i se jménem jeho otce, kapitána lodi a domovského města. K osudu Foiničanů přispěl trochu i přítomný Peršan Ariaramnés, který byl přítelem Iónů.

[91] Peršané se tedy dali do Foiničanů. Aiginští se postavili v úžině a vykonali paměťhodné činy proti barbarům, kteří se obrátili na útěk a odplouvali k Faléru. Athéňané totiž ve víru bitvy ničili lodi, které se stavěly na odpor a které se obracely na útěk, a Aiginští zase ty, které z bitvy odplouvaly. Unikl-li někdo Athéňanům, naběhl na Aiginské.

[92] Při pronásledování nepřátelské lodi se tam setkala loď Themistoklova s lodí Polykrita, syna Kriova z Aiginy, která vrazila do lodi sidónské. Ona sidónská loď se u Skiathu zmocnila hlídkující lodi aiginské, na níž se plavil Pýtheás, syn Ischenoův, kterého Peršané

s těžkými zraněními pro jeho statečnost vezli na své lodi, protože se mu obdivovali. Sidónská loď, na které byl, upadla do zajetí i s Peršany, takže se tím způsobem Pýtheás zachránil na Aiginu. Když Polykritos spatřil attickou loď a poznal podle odznaku, že je to loď velitelská, křikl na Themistokla posměšnou poznámku o perském smýšlení Aiginských. Taková slova vmetl Polykritos při srážce lodí Themistoklovi do tváře. Barbaři pak, jejichž lodi to přečkaly, se na útěku dostaly do Faléru pod ochranu pozemního vojska.

[93] V oné námořní bitvě se z Řeků nejvíce proslavili Aiginští a po nich Athéňané. Z jednotlivců se nejvíce vyznamenali aiginský Polykritos, Athéňané Eumenés, Anagyrasios a pallénský Ameiniás, který také pronásledoval Artemisii. Kdyby byl věděl, že je na té lodi Artemisia, nebyl by ustal, dokud by ji nebyl zajal nebo dokud by byl sám neupadl do zajetí. Takový rozkaz měli athénští kapitáni, a nadto byla vysána odměna deseti tisíc drachem tomu, kdo by ji zajal živou. Považovali totiž za hroznou věc, že proti Athénám se válečně vypravila žena. Ona však, jak už jsem dříve řekl, unikla. I ostatní, jejichž lodi se zachovaly, byli ve Faléru.

[94] O korintském vojevůdci Adeimantovi vykládají Athéňané, že hned na začátku, jak se lodi srážely, unikl z bitvy a obrátil se na útěk, protože dostal veliký strach. Rozepjal plachty a hledal spásu v útěku. Když Korint'ané spatřili, že je velitelská loď na útěku, učinili totéž. Na útěku se dostali do blízkosti chrámu salaminské Athény Skirady a tam je potkal náhle božím řízením vyslaný rychlý člun. Nebylo patrné, kdo ho poslal, blížil se ke Korintským, kteří nic nevěděli o situaci loďstva; z toho se usuzuje, že šlo o řízení boží. Jakmile člun se k lodím přiblížil, volala jeho posádka: „Adeimante, tys obrátil lodi, dal ses na útěk a Řeky jsi zradil. Oni však přece vítězí a přemáhají nepřítele, jak si sami přáli.“ Adeimantos prý jejich řeči nevěřil, načež oni pravili, že jsou ochotni zemřít jako rukojmí, ukáže-li se, že Řekové nejsou vítězi. Nato Adeimantos obrátil loď čelem vzad a ostatní také a dorazili prý k loďstvu, když už bylo po všem. Takovou zkazku o nich vypravují Athéňané, ale Korintští s ní nesouhlasí. Ti tvrdí, že se zúčastnili námořní bitvy mezi prvními, a to jim dosvědčuje i ostatní Řecko.

[95] Athéňan Aristeidés, syn Lýsimachův, o němž jsem se již svrchu zmínil jako o muži statečném, vykonal ve zmatku bitvy u Salaminy takovýto čin: Sebral mnoho těžkooděnců, kteří stáli na pobřeží Salaminy (byli to Athéňané) a vstoupil v jejich čele na ostrov Psyttaleji; všechny Peršany na tom ostrůvku pobili.

[96] Když noc bitvu přerušila, stáhli Řekové k Salamině lodní trosky, co jich tam ještě bylo, a chystali se k další bitvě, protože očekávali, že král ještě použije lodí, které mu zbyly. Množství lodních trosk však zanesl západní vítr k Attice, k pobřeží zvanému Kólias. Tak se vyplnily i všechny ostatní věštby o námořní bitvě, které pronesli Bakis a Musaios; vyplnilo se i to, co o těch vyplavených troskách řekl před mnohými lety ve své věštbě athénský věstec Lysistratos a čemu nikdo z Řeků nerozuměl: „Na veslech budou pokrmy péci kólijské ženy.“

To se mělo stát po odchodu králově.

[97] Když si Xerxés uvědomil svou porážku, pojala ho obava, aby někdo Řekům neporadil, nebo aby na to sami nepřišli, plout do Helléspontu a tam strhnout mosty. Tím by byl v Evropě odříznut a hrozila by mu záhuba. Proto pomýšlel na útek. Nechtěl však svůj úmysl prozradit ani Řekům, ani svým vlastním lidem, a proto dal směrem k Salamině nasypávat hráz a svazovat foinické nákladní lodí, aby posloužily jako lodní most i jako hradba. Konal válečné přípravy, jako by se chystal ke druhé námořní bitvě. Když všichni viděli, co dělá, byli pevně přesvědčeni, že se ze všech sil chystá k tomu, že zůstane a bude pokračovat ve válce. Avšak Mardoniovi to vše nezůstalo utajeno, protože nejlépe znal královo smýšlení. Zároveň s těmi přípravami poslal Xerxés posla do Persie se zprávou o utrpené porážce.

[98] Není mezi lidmi nic rychlejšího než tito poslové, tak dobře to Peršané vymysleli. Vypráví se, že kolik dní trvá celá cesta, tolik koní a mužů je po ní rozestavěno, vždy ve vzdálenosti jednodenní cesty kůň a muž. Ani sníh, ani déšť, ani vedro, ani noc jim nezabrání, aby co nejrychleji nepřekonali uloženou vzdálenost. První jezdec odevzdává uložené poselství druhému, druhý třetímu, a tak přechází zpráva od jednoho ke druhému, jako při pochodňovém běhu, který konají Řekové na počest Héfaistovu. Tuto štafetu nazývají Peršané angaréion.

[99] Když přišla do Sús první zpráva, že se Xerxés zmocnil Athén, způsobilo to Peršanům doma zůstaveným takovou radost, že posypali všechny cesty myrtovými ratolestmi, pálili kadidlo, konali obětní hostiny a oslavovali. Druhá zpráva je tak sklíčila, že všichni roztrhli svá roucha a dali se do nesmírného pláče a naříkání. Všechnu vinu svalovali na Mardonía. Chovali se tak ani ne tolik z lítosti nad zkázou lodí, jako z obav o samotného Xerxa.

[100] Smutek Peršanů trval celou dobu, dokud se Xerxés sám nevrátil a neučinil mu konec. Když viděl Mardonios, že Xerxés považuje porážku

v námořní bitvě za veliké neštěstí, pojal podezření, že se rozhoduje z Athén utéci. Domýšlel se, že ho stihne trest za to, že krále k výpravě proti Řecku přemluvil, a že by tedy bylo lepší podstoupit nebezpečí a buď Řecko podrobit, nebo se slávou padnout při pokusu o velikou věc.

Klonil se spíše k tomu, aby podrobil Řecko. Uváživ to, proslovil tuto řeč:

„Nermut' se, pane, a netruchli vůbec nad tím, co se stalo. Naše věc nezávisí jen na boji dřev*, nýbrž na boji mužů a koní. Nikdo z těch, kdo si myslí, že už všechno dokázali, nesestoupí z lodí, aby se pokusil postavit se ti na odpor; rovněž tak nikdo z pevniny. Kdo se na odpor postavili, vzali za to odplatu. Rozhodneš-li tak, pokusme se ihned o Peloponnésos. Rozhodneš-li se vyčkat, i to je možno učinit. Neztrácej odvahu, pro Řeky není jiného východiska, než aby za to, co učinili teď i dříve, zaplatili tím, že se stanou tvými otroky. To bys měl učinit nejspíše. Jsi-li však snad rozhodnut odejít a vojsko odvést, pak i pro ten případ mám radu. Nedopust', králi, aby byli Peršané Řekům na posměch. Peršané nejsou příčinou tvého neúspěchu a nemůžeš říci, kde jsme se zachovali zbaběle. Byli-li zbabělí Foiničané, Egypt'ané, Kyperští a Kilikové, pak nejsou příčinou porážky Peršané. Jestliže se tedy Peršané proti tobě neprovinili, pak poslechni mé rady. Jsi-li rozhodnut, že nezůstaneš, pak odejdi do vlasti a odveď s sebou většinu vojska. Já však ti musím odevzdat porobené Řecko, k čemuž si vyberu tři sta tisíc vojáků.“

[101] Když to Xerxés uslyšel, zaradoval se a potěšil, jako by to bylo východisko z nesná í, a Mardoniovi odvětil, že se poradí a rozhodne, co z toho obojího učiní. Radil se s povolanými Peršany a usmyslel si povolati na radu také Artemisii, protože se předtím ukázalo, že ona jediná věděla, co se mělo udělat. Jakmile Artemisia přišla, vzdálil Xerxés od sebe ostatní, perské rady i tělesnou stráž, a řekl jí:

„Mardonios mi radí, abych tu zůstal a pokusil se o Peloponnésos, protože prý Peršané a pozemní vojsko nenesou vinu na porážce a chtějí, aby s tom mohli podat důkaz. Mne pak vybízí, buď abych to udělal já, nebo si chce sám vybrat tři sta tisíc vojáků a předložit mi porobené Řecko. Já sám pak mám podle jeho rady odejít s ostatním vojskem domů do vlasti. Tys mi, pokud šlo o námořní bitvu, dobře radila, že se do ní nemám pouštět; porad' mi i teď, co z toho obojího mám učinit, abych se s dobrou potázal.“

[102] Artemisia na jeho žádost o radu odpověděla: „Je to, Králi, obtížné najít správnou odpověď, když je člověk tázán o radu, ale za současné situace myslím, že by ses ty sám měj vrátit, a chce-li to Mardonios vykonat a zaváže-li se k tomu, pak ho tu nech s těmi, které si vybere. Buď podrobí, co říká, že chce podrobit, a podaří se mu to, co má v úmyslu, pak to bude tvé dílo, pane, protože je vykonají tvoji otroci. Nebo dopadne Mardonios opačně, než očekává, a pak to nebude žádná velká nehoda, protože ty zůstaneš zachován i se svou mocí doma. A budeš-li zachován ty a tvůj dům, pak ještě mnoho a mnohokrát poběží Řekové závod o svůj život. Stane-li se něco Mardoniovi, pes po něm neštěkne; vítězní Řekové vítězi nebudou, protože zahubí jen tvého otroka. Ty pak jsi dosáhl toho, kvůli čemu ses vydal na výpravu; Athény jsi vypálil a vrátíš se.“

[103] Xerxovi se rada zalíbila. Artemisia náhodou řekla právě to, co měl on sám na mysli. Myslím, že by byl nezůstal, i kdyby mu byli všichni a všechny radili zůstat, takový měl strach. Artemisii pochválil a odeslal ji se svými syny do Efesu; měl totiž s sebou některé své nemanželské syny.

[104] Spolu se syny poslal jako průvodce Hermotima, rodem z Pédasu, který zastával nejpřednější místo mezi královými kleštěnci. Pédaští bydlí nad Halikarnéssem. Vypráví se, že se u nich stává takováhle událost: Kdykoli hrozí komukoli ze sousedů tohoto města v určité lhůtě nějaká pohroma, tehdy narostou tamní kněžce Athénině dlouhé vousy. Už se to stalo dvakrát.

[105] Z těchto Pédaských pocházel Hermotimos, a tomu se stalo, že se mohl za křivdu pomstít tak jako nikdo z lidí, o nichž víme. Když upadl ve válce do zajetí nepřátel a byl prodáván na trhu, koupil ho Paniónios z Chiu, který si vydělával na živobytí skutky velice hanebnými. Kdykoli koupil sličné chlapce, vykleštil je, odvedl do Sard a do Efesu, a tam je za veliké peníze prodal. Barbaři si totiž cení eunuchů pro jejich věrnost ve všem více než nevykleštěných služebníků. Mnoho jich Paniónios vykleštil, protože to byla jeho živnost, a tak také vykleštil Hermotima. Ten neměl neštěstí ve všem a dostal se ze Sard spolu s ostatními dary ke králi a postupem času si u Xerxa získal mezi eunuchy nejpřednější postavení.

(106) Když král zahájil perskou výpravu proti Athénám a byl ještě v Sardech, tehdy odcestoval Hermotimos za nějakou záležitostí do krajiny v Mýsii, která patří Chijským a nazývá se Atarneus, a tam potkal

Paniónia. Poznal ho a promlouval k němu mnoho přátelských slov a především mu vypočítával, jak se jeho zásluhou má dobře. Potom mu sliboval, že se mu za to velice odmění, jestliže vezme svou rodinu a usadí se tam. Dosáhl toho, že mu Paniónios uvěřil a přivezl tam své děti a ženu.

Jakmile ho Hermotimos dostal do své moci s celou jeho rodinou, řekl mu: „Človče, který sis učinil živnost ze skutků mezi všemi lidmi nejvíce hanebných, čím jsem se provinil já nebo někdo z mých příbuzných proti tobě nebo proti někomu z tvých, že jsi mě z muže udělal ničím? Myslíš sis, že bohové neviděli, cos tenkrát spáchal, ale oni tě za bezbožné skutky podle spravedlivého zákona vydali v mé ruce. Nebudeš si moci stěžovat na trest, kterého se ti ode mne dostane.“ Když mu to vyčetl, dal přivést jeho syny a přinutil Paniónia, aby svým čtyřem synům uřízl ohanbí. Paniónios to z přinucení udělal. Jakmile byl hotov, uřezali jeho synové z přinucení ohanbí jemu. Tak dostihla Paniónia Hermotimova pomsta.

(107) Když Xerxés odevzdal své syny Artemisii, aby je odvedla do Efesu, povolal si Mardonía a přikázal mu, aby si z vojska vybral, koho chce, a aby se pokusil učinit svá slova skutky. To bylo ve dne; v noci pak na králův rozkaz vyvedli vojevůdci lodi z Faléru zpátky do Helléspontu, jak nejrychleji kdo uměl. Měli za úkol chránit mosty, aby král mohl přejít. Když se barbaři na cestě dostali do blízkosti předhoří Zóstéru, kde z pevniny vybíhají do moře úzké mysy, považovali je za lodi a utíkali, jak daleko mohli. Později přišli na to, že to nejsou lodi, ale mysy, shromáždili se a pluli dále.

[108] Když nastal den, viděli Řekové, že pozemní vojsko zůstalo v zemi. Očekávali tedy, že i lodi jsou ve Faléru. Mysleli, že dojde k bitvě a chystali se k obraně. Když přišli na to, že lodi jsou pryč, ihned se rozhodli, že je budou pronásledovat. Nespatřili však Xerxovo loďstvo, ač je pronásledovali až k ostrovu Andru. Po příchodu k Andru se sešli k poradě. Themistoklés vyslovil názor, že mají proplout mezi ostrovy a při stíhání plout přímo k Helléspontu a tam zničit mosty. Eurybiadés proti tomu postavil mínění opačné. Prohlásil, že by zničením mostů způsobili pro Řecko pohromu daleko největší ze všech. Kdyby totiž byl Peršan odříznut a musel zůstat v Evropě, pak by asi nezůstal v klidu. Neboť kdyby zůstával na místě, v ničem by se jeho záležitostí nedařilo a neměl by ani možnost se vrátit. Jeho vojsko by ničil hlad. Kdyby však zaútočil a chopil se činu, pak je schopen si všechno všude v Evropě podmanit, jedno město po druhém a národ po národu, ať již dobytím,

nebo předtím smlouvou. K výživě jim bude sloužit každoroční řecká úroda. Podle Eurybiadova mínění Peršan po porážce na moři v Evropě nezůstane, a proto je třeba mu nechat možnost k útěku, aby se mohl spasit domů. Potom teprve ať se Řekové pokusí bojovat o jeho zemi. Stejného mínění byli i vůdcové ostatních Peloponnésanů.

[109] Když bylo Themistoklovi jasné, že nepřemluví většinu k tomu, aby pluli k Hellésponu, obrátil se k Athéňanům (ti byli totiž nejvíce rozhořčení nad tím, že barbaři unikli, a byli odhodláni plout do Hellésponu i na vlastní pěst, kdyby ostatní nechtěli) a řekl jim:

„Sám jsem již byl mnohokrát při tom a ještě daleko častěji jsem slyšel, že se to stává, že se poražení vzchopí, když jsou zahráni do úzkých, a napraví svou dřívější porážku. Pro nás i pro Řecko je šťastným výsledkem, že jsme odrazili tak ohromné množství lidí. Přestaňme pronásledovat prchající. Vždyť jsme to nedokázali sami, nýbrž bohové a héroové, kteří nedopustili, aby jediný muž kraloval nad Asií i Evropou, protože je to bezbožník a prostopášník, který stejně jedná s chrámy jako s obyčejnými příbytky, zapaluje je a strhává sochy bohů, který i moře dal zbičovat a pouta do něho spustil. V této chvíli se nám daří dobře, a proto zůstaňme v Řecku a starejme se sami o sebe a o své rodiny. Každý postav znovu své obydlí a postarej se o setbu, když jsme barbara zahrnali. Jak nastane jaro, vyplujeme k Hellésponu a do Iónie.“

To pravil, protože se chtěl Peršanovi zavděčit pro případ, kdyby ho v Athénách stihlo nějaké neštěstí, aby měl útočiště; což se také stalo.*

[110] Těmi slovy Themistoklés Athéňany klamal, oni však poslechli. Již dříve byl uznáván za muže moudrého a opravdu se ukázalo, že je moudrý a že umí dobře poradit, proto byli všichni ochotni jeho slov uposlechnout. Jakmile je přemluvil, hned nato odeslal v plavidle muže, jimž důvěřoval, že budou mlčet, i kdyby měli podstoupit všechny druhy mučení, a že neprozradí, co jim uložil králi vyřídit. Byl mezi nimi opět i jeho služebník Sikinnos. Když připluli k Attice, zůstali na lodi, Sikinnos však vystoupil a řekl Xerxovi:

„Posílá mě Themistoklés, syn Neoklův, athénský vojevůdce a nejstatečnější i nejmoudřejší muž ze všech spojenců. Mám ti vyřídit, že ti chce Athéňan Themistoklés pomoci, a proto zadržel Řeky, když chtěli pronásledovat lodi a strhnout mosty na Hellésponu. Proto se nyní klidně vydej na cestu.“

[111] Po vyřízení vzkazu se vrátili. Když se Řekové rozhodli, že nebudou dále pronásledovat barbarské lodi a že ani nepoplují do Helléspontu, aby strhli přechod, oblehli Andros a chtěli ho dobýt. Obyvatelé Andru jako první z ostrovanů odepřeli vyhovět Themistoklově žádosti o peníze. K Themistoklovu zdůvodnění, že k nim Athéňané přišli se dvěma mocnými bohyněmi, s Domluvou a Nutností, a že jim tedy peníze nutně musejí dát, odpověděli, že Athény jsou přirozeně veliké a bohaté a že mají dobré bohy, kdežto na Andru jsou chudáci nad chudáky a jejich ostrov neopouštějí dvě nedobré bohyně a stále tam s oblibou přebývají, totiž Chudoba a Nouze. Protože jsou obyvatelé Andru jejich poddanými, že peníze nedají; ani athénská moc není silnější než jejich nemožnost. Tolik odpověděli, nic nedali a byli obleženi.

[112] Themistoklés neustal ve své žádostivosti peněz a posílal i na ostatní ostrovy výhružné vzkazy a vyžadoval peníze po týchž poslech, užívaje stejných důvodů jako u obyvatel Andru, nedají-li, co se od nich žádá, že přivede řecké vojsko, oblehne je a dobude. Takovým způsobem sebral mnoho peněz od Karystských a Parských, kteří se doslechli, že je Andros oblehán pro svou náklonnost k Peršanům a že Themistoklés má mezi vojevůdci největší slovo. Toho se začali bát a peníze poslali. Nedovedu říci, zda poslali i někteří jiní ostrované. Myslím, že dali i jiní, a nejen ti, které jsem uvedl. Karystští tím ovšem nijak nezískali odklad svého neštěstí. Parští Themistokla penězi usmířili a tak obležení unikli. Bez vědomí ostatních vůdců tak Themistoklés získával z Andru jako východiska peníze od ostrovanů.

[113] Xerxův lid vyčkal několik dní po námořní bitvě a vydal se stejnou cestou na pochod do Boiótie. Mardonios se rozhodl, že krále doprovodí, a kromě toho byla pro válku již pozdní roční doba. Považoval za prospěšnější přezimovat v Thessalii a s počátkem jara se pokusit o Peloponnésos. Po příchodu do Thessalie si Mardonios nejprve vybral všechny Peršany zvané nesmrtelnými kromě vůdce Hydarna; ten totiž prohlásil, že krále neopustí; z ostatních Peršanů pak ty, kteří měli brnění, dále tisíc jezdců, Médy, Saky, Baktry a Indy, jak pěchotu, tak i jízdu. Tyto národy vzal celé a z ostatních spojenců si vybral po několika lidech ty, kdo měli pěkné postavy a o nichž věděl, že něco řádného vykonali. Z největší části si vybíral Peršany, kteří nosili náhrdelníky a náramky, a potom Médy. Těch nebylo na počet méně nežli Peršanů, ale byli slabší. Všech dohromady jich bylo s jízdou tři sta tisíc.

[114] V době, kdy si Mardonios vybíral vojsko a Xerxés dlel v Thessalii, přišla Lakedaimonským z Delf věštba, že mají od Xerxa

žádat náhradu za smrt Leonidovu a že mají přijmout to, co jim bude dávat. Poslali tedy Spartané co nejrychleji hlasatele a ten zastihl ještě celé vojsko v Thessalii. Hlasatel předstoupil před krále a pravil:

„Králi perský, Lakedaimonští a rod Héraklův ze Sparty od tebe požadují náhradu za vraždu, protože jsi usmrtil jejich krále, když hájil Řecko.“

Král se zasmál a nadlouho se odmlčel. Potom ukázal na Mardonia, který stál nablízku, a pravil: „Dobrá, tady Mardonios zaplatí takovou náhradu, jaká jim přísluší.“

[115] Hlasatel přijal toto vyjádření a odešel.

Xerxés pak nechal Mardonia v Thessalii a sám co nejrychleji cestoval k Helléspontu. K přechodu dorazil v pětačtyřiceti dnech. Nevedl s sebou skoro žádné vojsko. Kudykoli táhli bez ohledu na to, čí to bylo území, tam loupili úrodu, a tak se živili. Když úrodu nenašli, trhali trávu, která rostla ze země, strhávali kůru ze stromů a trhali listí a to jedli bez ohledu, zda to byly stromy štěpné nebo plané; nic nenechávali. Činili tak z hladu. Cestou padl na vojsko mor a úplavice a hubily je. Nemocné nechával Xerxés na cestě a přikazoval obcím, kudy táhl, aby se o ně postaraly a živily je. Některé nechal v Thessalii, jiné v paionském městě Siris a v Makedonii. Tam také zanechal posvátný vůz Diův, když táhl do Řecka, a při návratu ho nedostal zpátky. Paionové, kteří ho dali Thrákům, ke Xerxově žádosti odpověděli, že koně uchvátili na pastvě Horní Thrákové, kteří sídlí okolo pramenů Strýmonu.

[116] Zde také spáchal hrozný skutek král Bisaltů a země Kréstónské, Thrák, který prohlásil, že Xerxovi dobrovolně otročit nebude, a ustoupil nahoru do pohoří Rhodopé. Synům pak zakázal výpravy proti Řecku se zúčastnit. Ti však na to nebrali zřetel, nebo snad se jim zachtělo válku vidět, a spolu s Peršanem na výpravu šli. Když se pak všichni zdraví vrátili, bylo jich celkem šest, vypíchl jim za to otec oči. [117] Takovou dostali odplatu.

Peršané z Thrákie přišli k přechodu a spěšně se po lodích přeplavili do Abydu. Mosty totiž už nenašli spojené, nýbrž stržené bouří. V Abydu se zdrželi a dostávali tam daleko více potravy nežli cestou. Bez míry se přecpávali a pili kdejakou vodu, a tak mnoho ze zbylého vojska pomřelo. Ostatek dorazil s Xerxem do Sard.

[118] Vypravuje se i jiná pověst, že Xerxés po odchodu z Athén přišel do města Éionu nad řekou Strýmonem a odtud již necestoval po souši;

odevzdal vojsko Hydarnovi, aby je dovedl k Helléspontu, sám vstoupil na foinickou loď a odplul do Asie. Za plavby prý ho přepadl silný strýmonský vítr* a vlnobití. Loď trpěla bouří o to víc, že byla přetížena, protože bylo na palubě velké množství Peršanů Xerxova doprovodu. Na krále prý padl strach a volal na kormidelníka, zda je naděje na záchranu. „Není, pane,“ odpověděl kormidelník, „jestliže se nějak nezbavíme toho množství lidí na palubě.“ Když to Xerxés uslyšel, zvolal: „Teď ukažte, Peršané, jak si krále vážíte, zdá se, že moje spása závisí na vás.“ Na tato jeho slova mu vzdali poctu a skočili do moře. Lodi se ulehčilo a dostala se do Asie. Hned jak vystoupil na souš, udělal prý Xerxés toto: Za zachování králova života obdaroval kormidelníka zlatým věncem; za to, že připravil o život mnoho Peršanů, dal mu srazit hlavu.

[119] Tahle druhá pověst o Xerxově návratu se mi vůbec nezdá věrohodná, ani jinak, ani v tom, co se týká osudu Peršanů. Neboť i kdyby to byl kormidelník Xerxovi řekl, nenašel bych mezi deseti tisíci nápady ani jediný, podle kterého by král neučinil toto: Lidi z paluby by poslal do podpalubí, protože to byli Peršané, a to přední Peršané, a do moře by shodil veslaře, protože to byli Foiničané, a to v tom počtu, kolik bylo Peršanů. Král však, jak jsem již prve řekl, šel stejnou cestou jako ostatní vojsko, a tak se vrátil do Asie.

[120] Velikým důkazem je tu i to, že Xerxés na zpáteční cestě přišel do Abdéry, kde uzavřel s občanstvem hostinné přátelství a obdaroval je zlatým mečem a zlatem vyšívanou tiárou. Abdérští vypravují, což však se mi nezdá pravdivé, že tam Xerxés poprvé rozepjal pás od té doby, co utíkal zpátky z Athén, protože tam byl v bezpečí. Abdéra je k Helléspontu blíže nežli Strýmón a Éión, kde prý vstoupil na loď.

[121] Když se Řekům nepodařilo dobýt Andru, obrátili se proti Karystu. Zpustošili jejich území a vrátili se k Salamině. Nejprve vybrali čestné dary bohům, mimo jiné také tři foinické válečné lodi. Jednu z nich poslali na Isthmos (byla tam až do mých časů), druhou na Sunion a třetí věnovali Aiantovi tam na Salamině. Potom rozdělili kořist a poslali obětní dary do Delf, mezi nimi také sochu, která držela v ruce lodní příď; byla vysoká dvanáct loket. Tato socha stojí na téměř místě jako zlatá podobizna Makedonce Alexandra.

[122] Když odeslali Řekové obětní dary do Delf, tázali se zároveň společně boha, zda dary, které dostal, jsou dostatečné a zda se mu líbí. Bůh odpověděl, že od ostatních Řeků ano, nikoli však od Aiginských; požadoval od nich čestný dar za bitvu u Salaminy. Když dostali Aiginští

tuto zprávu, obětovali zlaté hvězdy, které jsou v počtu tří umístěny na měděném stěžni v koutě síně blízko Kroisova džbánu.

[123] Po rozdělení kořisti pluli Řekové k Isthmu, aby udělili odměnu za statečnost tomu, kdo se v této válce nejvíce vyznamenal. Po příjezdu hlasovali vojevůdci před oltářem Poseidonovým. Měli vybrat prvního a druhého ze všech a každý z nich odevzdal hlas pro sebe, protože se považoval za nejlepšího. Co do druhého místa se většina shodla na Themistoklovi. Tak se stalo, že byli ostatní ojedinelí, kdežto Themistoklés na druhém místě velice vynikal.

[124] Řekové to ze závisti nechtěli rozhodnout a odpluli domů bez rozhodnutí. Přece však byl Themistoklés provolán a oslaven po celém Řecku jako muž z Řeků daleko nejmoudřejší. Když se mu nedostalo pocty jako vítězi od spolubojovníků od Salaminy, odebral se hned potom do Lakedaimonu, protože chtěl, aby se mu pocty dostalo. Lakedaimonští ho pěkně přijali a prokazovali mu velikou úctu. Jako čestný dar za statečnost dali Eurybiadovi olivový věnec, Themistoklovi pak za moudrost a obratnost také olivový věnec. Darovali mu také nejkrásnější vůz z celé Sparty. Velice ho oslavovali a při odchodu ho doprovázelo tři sta vybraných Spartánů, kterým se říká jezdcí, až na hranice tegejské. Jeho jediného ze všech lidí, pokud víme, Spartáné vyprovázeli.

[125] Když se Themistoklés vrátil z Lakedaimonu do Athén, pojala závist Timodéma z Afidnai, který náležel mezi protivníky Themistoklovy, ale jinak to byl člověk bezvýznamný, a jako bez rozumu lál Themistoklovi pro jeho cestu do Lakedaimonu, že dostal čestné dary kvůli Athénám, a ne kvůli sobě. Když s tím Timodemos nepřestával, odpověděl mu Themistoklés: „Ale ovšem! Spartáné by mi takové pocty neprokazovali, kdybych byl z Belbiny, zrovna tak jako ani tobě, i když jsi Athéňan.“

[126] Tak ty události probíhaly. Přední a významný Peršan Artabazos, syn Farnakův, ještě daleko více proslavený po bitvě u Plataj, doprovodil krále k přechodu se šedesáti tisíci vojska, které si vybral Mardonios. Když už byl král v Asii, táhl Artabazos zpátky a přišel do Palléné; Mardonios přezímoval v Thessahi a v Makedonii a nijak ho nenutil, aby se spojil s ostatním vojskem, a tak, když se setkal s odpadlými Poiidajskými, považoval za správné, aby je podrobil. Potidajští totiž zjevně od barbarů odpadli, hned jak od nich král odešel a hned jak perské loďstvo uprchlo od Salaminy. Stejně se zachovali i ostatní Pallénští.

[127] Artabazos tedy Potidaji obléhal; a protože pojal podezření i proti Olyntským, že od krále chtějí odpadnout, oblehl i je. V tomto městě sídlili Bottiajští, které Makedonové vypudili ze zálivu Thermského. Jakmile města po obléhání dobyl, vyvedl obyvatele k jezeru a tam je dal pobít. Město odevzdal do správy Kritobúlovi Torónskému a usadil tam lid z Ghalkidiky. Tím způsobem obdrželi Olynth Chalkidští.

[128] Po dobytí města usiloval Artabazos ze všech sil o Potidaji. Když se do toho dal, smluvil se s ním vojevůdce Skiónských Timoxeinos o zradě. Jak to začalo, neumím povědět, nevypráví se o tom. Konec však byl takovýhle. Když napsal Timoxeinos list a chtěl ho poslat Artabazovi, nebo Artabazos Timoxeinovi, připevnili ho na šíp do zářezu a tak dali dopisu křídla; stříleli pak na smluvené místo. Že Timoxeinos Potidaji zrazuje, se však prozradilo. Když jednou střílel Artabazos na smluvené místo, minul se ho a trelil jednoho Potidajského do ramene. Okolo raněného se seběhl shluk lidí, jak tomu ve válce bývá, šíp vzali, a když spatřili dopis, odnesli ho k vojevůdcům. Byly při tom i pomocné oddíly ostatních Palléňanů. Vojevůdci dopis přečetli a zjistili viníka zrady, ale kvůli Skiónu ří imoxeina za zradu neodsoudili, aby se později nemyslelo, že jsou Skiónští vždycky zrádci. Tak to vyšlo najevo.

[129] Když už Artabazos obléhal město tři měsíce, nastal na dlouhý čas veliký mořský odliv. Když viděli barbaři mělčinu, postupovali do Pallény. Měli za sebou již dvě pětiny cesty a tři jim ještě zbývaly, aby se dostali do Pallény, a tu nastalo veliké vzduťí moře jako dosud nikdy, jak tamní obyvatelé říkají, ač se to stává často. Kdo neuměli plavat, zahynuli; ty, kdo uměli, pobili Potidajští, kteří připluli na lodích. Potidajští říkají, že příčinou záplavy a zničení Peršanů bylo, že ti z Peršanů, kdo zahynuli v moři, zneuctili chrám Poseidonův a jeho sochu na předměstí. Myslím, že to vykládají správně.

Zbylé Peršany odvedl Artabazos do Thessalie k Mardoniovi.

[130] Takhle to dopadlo s těmi, kdo krále doprovodili. Zbytek Xerxova loďstva, který se na útěku od Salaminy dostal do Asie a přepravil krále a jeho vojsko z Ghersonésu do Abydu, prezimoval v Kýmé. Jakmile zasvitly první jarní paprsky, shromažďovalo se loďstvo u Samu. I tam některé lodi prezimovaly. Většinu posádek tvořili Peršané a Médové a za vojevůdce k nim přišli Mardontés, syn Bagaiův, a Artayntés, syn Artachaiův. Podíl na velení měl také Artayntův synovec Ithamitrés, kterého si Artayntés vzal s sebou. Protože byli dost poničeni, nepostupovali na širé moře k západu, a také jek tomu nikdo nenutil.

Zůstávali u Samu a střežili Iónii, aby od krále neodpadla. Lodí měli spolu s iónskými tři sta. Neočekávali, že by Řekové přišli do Iónie. Mínili, že se spokojí střežením své vlasti; soudili tak z toho, že je Řekové na útěku od Salaminy nepronásledovali a že se sami vzdálili. Na moři tedy Peršané poklesli na mysli, ale domnívali se, že bude mít Mardonios na souši velikou převahu. Radili se u Samu, jak by mohli nepřátelům způsobit škodu, a přitom vyčkávali, jak dopadne podnik Mardoniov.

[131] Řeky probudilo blížící se jaro a Mardonios, který byl v Thessalii. Pozemní vojsko se zatím ještě nesbíralo, loďstvo pak připlulo k Aigině v počtu sto deseti lodí. Velitelem a admirálem byl Leutychidés, syn Menarův, syna Hégésileova, syna Hippokratidova, syna Leutychidova, syna Anaxileova, syna Archidémova, syna Anaxandridova, syna Theopompova, syna Nikandrova, syna Gharillova, syna Eurynimova, syna Polydeuktova, syna Prytaniova, syna Euryfóntova, syna Proklova, syna Aristodémova, syna Aristomachova, syna Kleodaiova, syna Hyllova, syna Héraklova; pocházel z druhého královského rodu. Ti všichni kromě dvou prvních, jmenovaných po Leutychidovi, byli spartskými králi. Athéňanům velel Xanthippos, syn Árifronův.

[132] Když připluly všechny lodi k Aigině, přišli do řeckého tábora poslové Iónů, kteří krátce předtím byli ve Spartě, a žádali Lakedaimonské, aby Iónii osvobodili. Byl mezi nimi i Hérodotos, syn Basiléidův. Ti se spojili a ukládali o život Strattiovi, samo vládci na Ghiu. Bylo jich původně sedm. Když vyšlo spiknutí najevo, protože jeden z účastníků úklad prozradil, uteklo ostatních šest z Chiu, přišli do Sparty a nyní k Aigině se žádostí, aby Řekové pluli do Iónie. Přivedli je však stěží k Délu. Dále se to Řekům zdálo nebezpečné, protože ta místa neznali a mysleli, že je všude plno vojska. O Samu se domnívali, že je stejně daleko jako Sloupy Héraklovy. Tak se stalo, že se ani barbaři neodvažovali plout dále k západu od Samu, protože se báli, a Řekové se zase neodvažovali plout na východ od Délu, ač je o to Ghijští žádali. Takto udržoval vzdálenost mezi nimi strach.

[133] Řekové tedy pluli k Délu a Mardonios přezimoval v Thessalii. Odtud poslal jednoho muže z města Európu, který se jmenoval Mýs, k věštírám a uložil mu, aby všude žádal o věštby, kde by se jen mohl ptát. Go chtěl věštbami zvědět a proč dal ten příkaz, nedovedu říci. Nikdo o tom nevypravuje. Myslím si, že to bylo kvůli nastávajícím událostem a kvůli ničemu jinému.

[134] Tento Mýs zřejmě přišel do Lebadeje a odměnou pohnul kteréhosi domácího člověka, aby sestoupil k Trofóniovi; přišel také do věštírny v Abai ve Fókii; hned jakmile přišel do Théb, žádal o věštbu Apollóna Isménského (tam se, stejně jako v Olympii, věští z obětí); kromě toho přiměl peněžitou odměnou jakéhosi cizince, a nikoli Thébana, aby ulehl v chrámě Amfiaráově. Nikdo z Thébanů tam nemůže dostat věštbu, protože je Amfiaráos věštbou vybídl, aby si vybrali, zda ho chtějí mít za věštce, nebo za pomocníka, a toho druhého aby se zřekli. Oni pak si zvolili pomocníka. Proto není dovoleno nikomu z Thébanů, aby v tom chrámě ulehl.

[135] Za největší div považují, co vypravují Thébané. Při obchůzce po všech věštírnách prý přišel európský Mýs také do posvátného okrsku Apollóna Ptójského. Svatyně se nazývá Ptójská, patří Thébanům a leží nad jezerem Kópajským u hory, zcela blízko u města Akraíie. Když prý řečený Mýs přišel do této svatyně, byli s ním podle usnesení obce tři vybraní mužové z občanstva, aby zapisovali znění věštby. Věštec však ihned použil jazyka barbarského a thébští průvodci užasli, když slyšeli barbarský jazyk místo řeckého, a nevěděli co mají dělat. Mýs z Európu prý jim vytrhl psací destičku a zapsal na ni, co věštec říkal. Prohlásil, že věštec mluvil karsky. Zapsav to, odešel do Thessalie.

[136] Když si Mardonios přečetl, co pravily věštby, poslal jako vyslance do Athén Alexandra, syna Amyntova z Makedonie, jednak proto, že měl mezi Peršany příbuzné (Alexandrovu sestru Gygaji, dceru Amyntovu, měl za ženu Peršan Bubarés; narodil se z ní Amyntás asijský, pojmenovaný po dědovi, kterému dal král do správy veliké město Alabanda ve Frygii), jednak proto, že se Mardonios dozvěděl, že je Alexandros athénským proxenem a dobrodincem města. Myslel si, že takto Athéňany nejspíše získá, protože o nich slyšel, že je to lid početný a mocný. Věděl také, že to, co potkalo Peršany na moři, způsobili nejvíce Athéňané. Kdyby je získal, doufal, že snadno ovládne moře, což by se jistě bylo stalo. Na souši pak myslel, že má velikou převahu. Tak počítal, že se mu podaří Řeky přemoci. Snad i věštby mu to naznačovaly a radily mu, aby si získal za spojence Athény. Uposlechl jich a poslal Alexandra.

[137] Vládu nad Makedony založil sedmý předek tohoto Alexandra, Perdikkás. Stalo se to takto: Tři bratři z potomků Témenových, Gauanés, Aeropos a Perdikkás, uprchli z Argu do Ilýrie. Z Ilýrie přešli do horní Makedonie a přišli do města Lebaje. Tam sloužili za mzdu u krále. Jeden pásł koně, druhý krávy a nejmladší z nich, Perdikkás, drobný brav. Za starých časů bývaly i královské vlády chudé na peníze, nejenom lid.

Králova manželka jim sama pekla chléb. Kdykoli pak se pek l chléb najatého služebníka Perdikka, vykynul na dvojnásobek.* Když se to stále opakovalo, řekla to svému muži. Jak to král uslyšel, přišlo mu na mysl, že to asi je zázrak a že to znamená něco velikého. Zavola l si služebníky a poručil jim, aby z jeho země odešli. Oni odpověděli, že odejdou, až obdrží svou spravedlivou mzdu. Tu král, když uslyšel o mzdě (slunce svítilo komínem dovnitř domu), v náhlém pomatení myslil pravil, ukazuje na slunce: „Tohle vám dávám jako mzdu, kterou jste si zasloužili.“ Starší bratři Gauanés a Aeropos stáli v úžasu, když to slyšeli, chlapec pak, který měl náhodou u sebe nůž, obrýsoval slunce nožem* na podlaze jizby, třikrát si nabral slunečních paprsků do záhybů svého šatu a pravil: „Přijímáme, králi, co nám dáváš.“ Potom odešel a oba bratři s ním.

[138] Když odešli, vyložil kdosi z rádců králi, co hoch učinil a proč nejmladší s vědomím ostatních přijal, co mu král dával. Uslyšev to král, rozzuřil se a poslal za nimi jezdc e, aby je zabili. V té zemi je řeka, které potomci těchto mužů z Argu obětují jako zachránkyni. Když ji potomci Témenovi přešli, stoupla tak vysoko, že ji jezdci nemohli překročit. Témenovci přešli do jiné krajiny v Makedonii a usadili se blízko zahrad, kterým se říká zahrady Mida, syna Gordiova. Rostou v nich samy od sebe růže, z nichž každá má šedesát lístků, a vůní jiné předstihují. V těchto zahradách byl také chycen Silénos, jak o tom Makedonci vypravují. Nad zahradami je hora jménem Bermion, která je pro led neschůdná. Té krajiny se zmocnili a odtamtud si podrobili i ostatní Makedonii.

[139] Od tohoto Perdikka tedy pocházel Alexandros; byl synem Amyntovým, Amyntás pak synem Alketeovým, Alketeův otec byl Aeropos, Aeropův otec byl Filippos a Filippův otec byl Argaios; Argaiův otec Perdikkás vládu založil.

[140] Takový byl původ Alexandra, syna Amyntova. Když přišel Alexandros jako vyslanec Mardonioův do Athén, řekl jim:

„Toto vám, Athéňané, vzkazuje Mardonios: „Dostal jsem od krále poselství, v němž se praví: Odpouštím Athéňanům všechna provinění, jichž se vůči mně dopustili. Ty pak, Mardonie, učiň toto: Odevzdej jim jejich zemi, a nechť si k tomu sami vyberou jiné území, které budou chtít, protože jsou samostatní. Všechny chrámy, které jsem já spálil, jim znovu postav, jestliže budou chtít se mnou učinit smlouvu. – Protože toto poselství přišlo, musím tak učinit, pakliže se tomu nepostavíte na odpor. Proto vám pravím: Co šílíte, že zdviháte válku proti králi? Jeho

nepřemůžete ani mu nejste schopni klást odpor po všechen čas. Víte, jak početná byla Xerxova válečná výprava a co dokázala, máte také zprávy, jakou vojenskou moc teď já při sobě mám. I kdybyste nás přemohli a zvítězili, čehož se nemůžete nadít, pakliže dobře uvažujete, přijde jiná, daleko větší. Nechtějte se tedy králi rovnat a tak svou zemi ztratit, nechtějte závodit o svůj vlastní život, smířte se s ním. Máte ke smíru nádhernou možnost, když vám král podává ruku. Buďte svobodní a uzavřete s námi vojenský spolek beze lsti a klamu.‘ To mi, Athéňané, Mardonios uložil, abych vám vyřídil. O své náklonnosti k vám sám nebudu nic říkat, neslyšeli byste to poprvé. Přeji si jen, abyste Mardoniovi uposlechlí, protože nahlížím, že nebudete schopni stále s Xerxem válčit. Kdybych viděl, že tu možnost máte, nebyl bych k vám přišel s tímto poselstvím, vždyť král má velikou moc nad lidmi a jeho vliv sahá daleko. Jestliže v tuto chvíli smlouvu neuzavřete, když vám Peršané nabízejí skvělé podmínky, pod kterými chtějí k smlouvě přistoupit, pak se obávám o váš osud, protože jste ze všech spojenců nejvíce na ráně a vždycky to sami odnesete, neboť obýváte území, které je skoro předurčeno za bojiště. Nuže poslechněte, opravdu to stojí za to, jestliže veliký král vám jediným z Řeků promíjí viny a chce se stát vaším přítelem.“

Tolik jim řekl Alexandros.

[141] Když se Lakedaimonští dověděli, že Alexandros přišel k Athéňanům, aby je získal pro spojenectví s barbarem, vzpomněli na věštby, podle kterých měli být spolu s ostatními Dory od Peršanů a Athéňanů z Peloponnésu vypuzeni, a pojala je veliká obava, aby se Athéňané s Peršanem nedohodli. Proto se ihned rozhodli, že vypraví do Athén posly. A stalo se, že poslové byli ve shromáždění zároveň přítomni. Athéňané totiž dobře tušili, že se Lakedaimonští dovědí o příchodu barbarova vyslance za účelem uzavření smlouvy a že co nejrychleji pošlou své posly; proto otáleli a vyčkávali. Činili tak schválně, protože chtěli ukázat Lakedaimonským, jak smýšlejí.

[142] Když Alexandros skončil svou řeč, ujali se slova vyslanci spartští:

„Nás zase posílají Lakedaimonští požádat vás, abyste nepodnikali nic nového, pokud se týká Řecka, a abyste nepřijímali barbarovy návrhy. Nebylo by to vůbec spravedlivé a ani ostatním Řekům by to nesloužilo ke cti, tím méně pak vám z mnohých důvodů. Vy jste tuto válku začali bez naší vůle a boj nastal o vaše území; teď však se věc týká celého

Řecka. Nehledě k tomu všemu bylo by naprosto nesnesitelné, aby se Athéňané stali příčinou otroctví všech Řeků. Vždyť jste vždycky a odedávna považováni za osvoboditele mnohých lidí. Cítíme s vámi, že jste v tísní, protože jste už přišli o dvojí úrodu, a že už filouho jsou vaše domácnosti zničeny. Za to vám Lakedaimonští a ostatní spojenci slibují, že budou živit vaše ženy a všechny příslušníky vašich rodin, kteří jsou boje neschopni, dokud bude tato válka trvat. Necht' vás makedonský Alexandros nepřemluví tím, že staví řeč Mardoniovu do příznivého světla. On tak činit musí; je samovládcem a pomáhá samovládcí. Vy to však udělat nesmíte, jestliže máte rozum; vždyť víte, že u barbarů se nelze v ničem nadít ani věrnosti, ani pravdy.“

[143] To pravili poslové lakedaimonští. Athéňané pak dali Alexandrovi tuto odpověď:

„I my sami víme, že je Peršanova moc mnohonásobně větší než naše, to nám není třeba připomínat. Lpíme však na své svobodě a budeme se bránit, jak jen budeme moci. Nepokoušej se nás přemluvit k tomu, abychom uzavřeli smlouvu s barbarami, protože neposlechneme. Vyříd' Mardoniovi slova Athéňanů, že pokud bude slunce chodit po stejné dráze jako dosud, potud s Xerxem nikdy smlouvu neuzavřeme. Spoléháme na spojenectví bohů a hérůů, jejichž chrámy a sochy on bezohledně spálil, a vytáhneme proti němu, abychom se bránili. Ty pak se napříště neobjevuj v Athénách s takovými řečmi a nevybízej nás k bezbožným činům, jako bys nám prokazoval dobrodiní. Nechceme, aby se ti od Athéňanů stalo něco nepřijemného, protože jsi náš proxenos a přítel.“

[144] To byla jejich odpověď Alexandrovi. Spartským poslům pak řekli:

„Bylo ovšem docela lidské, že se Lakedaimonští obávali, abychom neuzavřeli smlouvu s barbarami. Zdá se však, že špatně znáte smýšlení Athéňanů, když jste měli strach. Nikde na zemi není tolik zlata ani krajina tak vynikající krásou a plodností, abychom za ně chtěli přejít na stranu Peršanů a zotročit Řecko. Mnoho závažných důvodů nám brání, abychom to učinili, i kdybychom chtěli. Především a nejvíce spálené a zbořené sochy a obydlí bohů, které máme za povinnost spíše co nejvíce pomstít než uzavírat spojenectví s tím, kdo to učinil, dále pak společný původ a společný jazyk všech Řeků, společné chrámy bohů a společné oběti a stejné mravy. Nelze mít za to, že by Athéňané tyto věci zradili. Jestliže jste to dosud nevěděli, vezte teď, že nikdy neuzavřeme smlouvu s Xerxem, pokud zbude jen jediný Athéňan naživu. Oceňujeme vaši péči,

jakou o nás máte, že myslíte na to, že jsou naše domácnosti zničeny a že chcete živit příslušníky našich rodin. Dokázali jste svou laskavost, my však vytrváme, jak jsme, a nebudeme vás obtěžovat. Jak se nyní věci mají, pošlete co nejdříve vojsko. Soudíme, že barbar zanedlouho vpadne do naší země, jakmile se dozví, že neučiníme nic z toho, oč nás žádal. Dříve než se objeví v Attice, je na čase, abyste nám přišli na pomoc do Boiótie.“ S touto athénskou odpovědí se poslové vrátili do Sparty.

DĚJIN HÉRODOTA HALIKARNÉSSKÉHO

KNIHA DEVÁTÁ, NADEPSANÁ KALLIOPÉ

[1] Když se Alexandros vrátil a vyřídil Mardoniovi vzkaz Athéňanů, vytrhl Mardonios z Thessalie a spěšně vedl vojsko proti Athénám. Kamkoli cestou přišel, všude přibíral bojovníky. Thessalští předáci nijak nelitovali svých dřívějších činů a tím více Peršana pobízeli; Thórax z Lérisy vyprovázal Xerxa na útěku a i teď zcela otevřeně postupoval s Mardoniem proti Řecku.

[2] Když vojsko na pochodu přibylo do Boiótie, zdržovali Thébané Mardonía a radili mu, že není nikde příhodnějšího místa k utáboření nad ono; odrazovali ho od dalšího postupu a navrhovali mu, aby se tam usadil a snažil se podrobit si celé Řecko bez boje. Když jsou Řekové sjednoceni, nepřemohou je silou ani všichni lidé dohromady, jak ostatně Peršané nedávno sami poznali. „Učiníš-li to, co ti radíme,“ pravili mu, „budeš bez námahy znát všechny jejich úmysly. Pošli peníze předním mužům ve městech a tím Řecko rozdvojíš. Potom ty, kdo se ti budou protivit, snadno se svými straníky podrobíš.“

[3] Tak mu radili, ale on neposlechl. Měl v sobě hroznou touhu dobýt Athén podruhé; jednak to byla domýšlivost, jednak měl v úmyslu oznámit králi, který byl v Sardech, ohňovými znameními po ostrovech, že má Athény v moci. Ani tentokrát, když přišel do Attiky, Athéňany nezastihl; doslechl se jen, že jsou skoro všichni u Salaminy na lodích. Zmocnil se tedy pustého města. Od dobytí králova po tažení Mardoniovo uplynulo deset měsíců.

[4] Když přibyl Mardonios do Athén, poslal na Salaminu Murychida, člověka původem od Helléspontu, se stejným vzkazem, jaký přinesl Athéňanům Makedonec Alexandros. Vzkázal to podruhé, ač věděl, že smýšlení Athéňanů není přátelské, protože doufal, že upustí od svého nerozumu, když již celé Attiky mečem dobyl a byla pod jeho mocí. Proto poslal Murychida na Salaminu.

[5] Ten přišel před radu a vyřídil Mardoniovu vzkaz. Jeden z členů rady, Lykidés, pronesl mínění, že by bylo lépe Murychidem přednesený návrh přijmout a předložit lidu. Takový názor projevil buď proto, že dostal od Mardonía peníze, nebo proto, že se mu návrh zalíbil. Athéňané však se ihned strašně pohoršili jak v radě, tak i mimo ni; když se o tom doslechli, Lykida obklopili a ukamenovali ho. Helléspontského

Murychida pak propustili bez úhony. O rozruchu okolo Lykida se na Salamině dověděly athénské ženy, sebraly se, navzájem se povzbuzující, o své újmě k Lykidovu domu a ukamenovaly jeho ženu a děti.

[6] K přechodu Athéňanů na Salaminu došlo takto. Dokud doufali, že jim z Peloponnésu přijde vojsko na pomoc, setrvali v Attice. Když však Peloponéští věc protahovali a otáleli a podle zpráv byl již nepřítel v Boiótii, tu odvezli všechnen majetek a sami přišli na Salaminu. Do Lakedaimonu poslali poselstvo, jednak aby Lakedaimonským vytklo, že dopustili, aby barbar vpadl do Attiky, a že se spolu s nimi nevypravili proti němu do Boiótie, jednak aby jim připomnělo, co jim všechno Peršan slíbil, jestliže přejdou na jeho stranu. Prohlásili, že si Athéňané sami najdou nějakou jinou pomoc, jestliže jim nepomohou Lakedaimonští.

[7] Lakedaimonští totiž měli v té době slavnost hyakinthii a velice jim záleželo na tom, aby obstarali záležitosti boží. Zároveň také hradba, kterou stavěli na Isthmu, již dostávala cimbuří. Když přišli poslové z Athén spolu s posly megarskými a platajskými do Lakedaimonu, předstoupili před efori s tímto prohlášením:

„Posílají nás Athéňané a vzkazují vám, že nám perský král vrací naši zemi a chce nás získat za spojence beze lsti a klamu jako rovný s rovným. Chce nám k našemu území přidat i jinou zemi, kterou si sami vybereme. My však máme v úctě řeckého Dia a zradu Řecka považujeme za strašnou věc, proto jsme nesvolili, nýbrž odmítli, ačkoli nám Řekové křivdí a nechávají nás na holičkách, a přestože víme, že smlouva s Peršanem přináší větší zisk než válka s ním. Pokud jde o nás, dobrovolně s ním ve smlouvu nevstoupíme. Takto upřímně jednáme vůči Řekům. Vy jste tenkrát dostali ohromný strach, abychom s Peršanem neučinili úmluvu, ale když jste bezpečně zjistili, jaké je naše smýšlení, že Řecko nikdy nezradíme, a když se zeď, kterou stavíte přes Isthmos, blíží svému dokončení, neberete na Athény žádný ohled. Dohodli jste se s námi, že se postavíte proti Peršanovi v Boiótii, ale nedodrželi jste to a dopustili jste, aby barbar vpadl do Attiky. Proto jsou teď Athéňané na vás rozhořčeni, protože jste jednali neslušně. Nyní vám vzkazují, abyste s námi co nejrychleji poslali vojsko, abychom barbara v Attice odrazili. Když jsme přišli o Boiótii, je nejlepším místem k boji thriaská rovina v naší zemi.“

[8] Když to eforové vyslechli, odložili odpověď na druhý den a druhý den opět na další. Tak to dělali deset dní, odkládající ze dne na den.

V tom čase všichni obyvatelé Peloponnésu s velikým spěchem stavěli na Isthmu zeď a již ji dokončovali. K tomu, že se Lakedaimonští po příchodu Alexandra Makedonského do Athén horlivě zasazovali o to, aby se Athéňané nepřidali k Peršanům, teď však že se o ně již nestarali, nedovedu najít jiný důvod, nežli že Isthmos byl již přehrazen a oni se domnívali, že už Athéňany vůbec nepotřebují. V době, kdy přibyl Alexandros do Attiky, ještě hradba hotova nebyla, a proto ze strachu před Peršany dělali všechno možné.

[9] Konec pokrytectví a spartskou výpravu přinesla tahle událost. Den před posledním odkladem odpovědi se od eforů dozvěděl celý obsah athénské vzkazu Chileos z Tegey, který měl ze všech cizinců v Lakedaimonu největší vliv. Když vyslechl, oč jde, řekl jim:

„Věc se má tak, eforové. Nebudou-li nám Athéňané nakloněni a stanou-li se spojenci barbarovými, jsou pro Peršana vrata na Peloponnésos otevřena dokořán, i když je napříč Isthmem postavena silná hradba. Proto Athéňany vyslyšte, než se rozhodnou k něčemu, co by Řecku přineslo zkázu.“

[10] To jim poradil a oni si to hned vzali k srdci. Vyslancům z měst neřekli nic a ještě v noci odeslali pět tisíc Spartánů, z nichž každému přidělili sedm heilótů. Velení svěřili Pausanioví, synu Kleombrotovu. Velitelství sice příslušelo Leonidovu synovi Pleistarchovi, ale to byl ještě chlapec. Pausaniás byl jeho bratranec a poručník. Pausaniův otec a syn Anaxandridův Kleombrotos již nebyl naživu; navrátil se z Isthmu s vojskem, které stavělo zeď, a krátce nato zemřel. Příčinou toho, že Kleombrotos vojsko z Isthmu odvedl, bylo, že se slunce na obloze zatemnilo, když konal oběť proti Peršanovi. Pausaniás si přibral Dóriova syna Euryanakta, který byl příslušníkem téhož rodu. Tak se tedy Spartané vydali pod vedením Pausaniovým na výpravu.

[11] Když nastal den, předstoupili vyslanci před efory. Nevěděli nic o odchodu vojska a byli rozhodnuti odejít každý domů. Eforům řekli: „Vy, Lakedaimonští, sedíte doma, slavíte hyakinthie a raduj*ete se a při tom zrazujete své spojence. Vůči Athéňanům pácháte bezpráví; proto se v nedostatku spojenců srovnají s Peršanem, jak budou moci. Je jasné, že po smíru s králem se staneme jeho spojenci a zúčastníme se jeho válečných tažení, kam nás Peršané povedou. Potom poznáte, co vám z toho vzejde.“

Na tato slova vyslanců odpověděli eforové pod přísahou, že je spartská výprava proti cizákům jistě již u Oresteia. Gizáky mínili

barbary. Poslové tomu nerozuměli a ptali se, co tím míní. Dozvěděli se, jak se věci mají, užasli a pospíchali za vojskem. Spolu s nimi pospíchalo pět tisíc těžkooděnců, vybraných z lakedaimonských perioiků.

[12] Ti tedy pospíchali k Isthmu. Jakmile se Argejští dozvěděli, že Pausaniův oddíl vyrazil ze Sparty, poslali do Attiky jako hlasatele nejlepšího běžce, jakého mohli najít, protože předtím Mardoniovi slíbili, že Spartany zadrží. Když přišel posel do Athén, oznámil:

„Posílají mě, Mardonie, Argejští, abych ti vyřídil, že z Lakedaimonu vytáhlo mladé mužstvo a že Argejští nejsou schopni je zadržet. Proto si musíš poradit sám.“ Po těch slovech se vrátil.

[13] Mardonios po této zprávě již nehodlal zůstat v Attice. Předtím vyčkával, protože chtěl zvědět, co udělají Athéňané, a nepustošil ani neničil zemi attickou, doufaje, že se časem s nimi Athéňané přece jen dohodnou. Když je nepřemluvil a zvěděl pravý stav věci, odtáhl zpátky, než dorazilo Pausaniovo vojsko na Isthmos. Dříve však Athény zapálil, a kde ještě stál nějaký kus hradeb, domů či chrámů, dal všechno strhnout a srovnat se zemí. Odešel i proto, že se země attická nehodí pro jízdu; kdyby byl poražen, neměl kudy uniknout kromě úzkého průsmyku, kde by Peršany i hlouček lidí mohl zadržet. Rozhodl se vrátit k Thébám a svést bitvu u spřáteleného města v krajině pro jízdu vhodné.

[14] Když byl již Mardonios na cestě, dostal zprávu, že předvoj tisíce Lakedaimonských dorazil do Megar. Usmyslel si, že by mohl raději nejprve zničit tento předvoj. Obrátil tedy vojsko a vedl je na Megara. Jízda táhla napřed a krajinu megarskou zpustošila. To bylo v Evropě nejdále na západ, kam se toto perské vojsko dostalo.

[15] Potom dostal Mardonios zprávu, že jsou Řekové shromážděni na Isthmu. Táhl tedy zpátky přes krajinu dekelejskou. Předáci boiótského spolku poslali pro sousedy Asópských a ti ho vedli stezkou do Sfindaleai a odtud do Tanagry. V Tanagře přenocoval, a obrátiv se druhého dne k městu Skólos, byl na území thébském. Tam poplenil thébská pole, ačkoli byli Thébané perskými straníky, ne z nepřátelství k nim, nýbrž z naprosté nezbytnosti, protože chtěl pro své vojsko zbudovat opevněné ležení, aby měl útočiště, kdyby bitva nedopadla tak, jak chtěl.

Jeho ležení se táhlo od Erythrai mimo Hysiai a podél řeky Asópu dosahovalo až na území platajské. Val však neučinil tak dlouhý, nýbrž jen asi deset stadií z každé strany. Zatímco barbaři konali tuto namáhavou práci, pozval Théban Attaginos, syn Frygónův, Mardonía a

padesát nejpřednějších Peršanů k velkolepé hostině. Peršané pozvání vyhověli; hostina se konala v Thébách.

[16] To, co teď následuje, jsem slyšel od Thersandra z Orchomenu, který se v Orchomenu těšil největší vážnosti. Thersandra Attaginos také pozval k oné hostině a spolu s ním i padesát Thébanů. Ti prý neleželi u hostiny odděleně, nýbrž na každém lehátku byl jeden Peršan a jeden Théban. Když byli po jídle a popíjeli, použil prý Thersandrův druh na lehátku řeckého jazyka a ptal se ho, odkud je. On odpověděl, že z Orchomenu. Nato Peršan pravil:

„Když ses stal mým spolustolovníkem a spolu jsme vykonali úlitbu bohům, chci ti zanechat památku na své mínění, abys i ty věděl, co se přihodí, a mohl učinit ve svých záležitostech opatření. Vidiš ty hodující Peršany a vojsko, které zanechali v táboře u řeky? Zakrátko z nich ze všech spatříš jen málo naživu.“ Při těch slovech Peršan velice slzel.

Thersandros se jeho slovům velmi podivil a řekl mu: „Nebylo by to třeba říci Mardoniovi a Peršanům, kteří jsou v hodnosti hned za ním?“

„Příteli,“ odvětil Peršan, „co se má stát z božího rozhodnutí, nemůže člověk odvrátit. Nikdo nechce věřit ani těm, kdo mluví věci zaručené. I když o tom mnozí z nás Peršanů vědí, přece jdeme neodvratně vstříc svému osudu. Nejhorší z lidských útrap je, když člověk mnoho ví a nic nemůže.“

To jsem slyšel od orchomenského Thersandra a kromě toho, i že to hned řekl lidem, dříve než došlo k bitvě u Plataj.

[17] Když tábořil Mardonios v Boiótii, poskytli všichni Řekové, kteří v těch končinách stáli na perské straně, pomocné oddíly a zúčastnili se vpádu do Athén. Neúčastnili se jen Fókové. Neboť zajisté ani oni nestáli na perské straně rádi, nýbrž z nutnosti. Několik málo dní po Mardoniově příchodu do Théb se dostavilo tisíc jejich těžkooděnců, vedl je nejpřednější z jejich občanstva Harmokydés. Když se i oni dostavili do Théb, vzkázal jim Mardonios po několika jezdcích, že se mají v rovině utábořit odděleně.

Jakmile to učinili, ihned se objevila veškerá jízda a mezi řeckými oddíly, které stály po boku Peršanů, se rozletěla pověst, že jízda Fóky pobije. Doneslo se to i k samotným Fókům. Tehdy k nim promluvil jejich velitel Harmokydés: „Je zcela jasné, Fókové, že nás tito lidé chtějí úmyslně vydat na smrt, protože jsme byli, jak soudím, od Thessalů osočeni. Ted je potřeba, aby se každý z vás zachoval jako muž statečný.

Je rozhodně lepší něco dokázat a skončit svůj život se zbraní v ruce, než nečinně přihlížet a zahynout potupnou smrtí. Ať každý z nich pozná, že připravovali vraždění řeckých mužů, ač jsou pouzí barbaři.“

[18] Tak je tedy povzbuzoval. Jezdci je zatím obklíčili a hnali se na ně, jako by je chtěli pobít. Napřahovali kopí, jako by je chtěli vrhat, a sem tam je i hodili. Fókové se postavili čelem proti nim a sestoupili se ze všech stran tak těsně, jak jen mohli. Pojednou však jezdci obrátili a hnali se zpátky. Nedovedu najisto povědět, zda přišli s úmyslem Fóky pobít na žádost Thessalů a obrátili se na rozkaz Mardoniovův zpátky, když viděli, že se Fókové chystají k obraně; báli se, aby sami neutrpěli úhony. Možná také, že chtěl Mardonios Fóky vyzkoušet, zda se vůbec umějí bránit. Po návratu jezdců poslal hlasatele se vzkazem:

„Budte dobré mysli, Fókové, neboť se ukázalo, že jste stateční, a nikoli takoví, jak mi vás vylíčili. Teď se horlivě dejte do války, v dobrodiní nepřekonaáte ani mě, ani krále.“ To byla událost okolo Fóků.

[19] Když dorazili Lakedaimonští na Isthmos, utábořili se. Ostatní Peloponnésané, kteří byli nakloněni prospěchu Řecka, se o tom dozvěděli a někteří také viděli pochod Spartanů; nepovažovali proto za správné, aby se lakedaimonského tažení neúčastnili. Oběti dopadly dobře, a tak se všichni z Isthmu vydali na cestu a dorazili do Eleusiny. I tam vykonali oběti, a když dopadly dobře, táhli dále. Spolu s nimi postupovali Athéňané, kteří se přeplavili ze Salaminy a spojili se s nimi v Eleusině. Po příchodu do Eryther v Boiótii zvěděli, že barbaři táboří u Asópu, a po té zprávě se proti nim seřadili na úpatí Kithairónu.

[20] Když Řekové sestupovali do roviny, poslal proti nim Mardonios celou jízdu pod velením významného Peršana Masistia. Řekové ho nazývají Makistiem. Jel na nisajském koni se zlatou uzdou, i jinak krásně vystrojeném. Jak se tenkrát jezdci k Řekům přihnali, doráželi na ně po oddílech; svými útoky jim působili mnoho škod a spílali jim bab.

[21] Shodou okolností stáli na nejslabším místě celého prostranství Megařané, a právě tam byl pro jízdu nejsnazší přístup. Jak jízda útočila, dostávali se Megarští do tísně, a proto poslali hlasatele k řeckým vojevůdcům. Hlasatel vojevůdcům vyřizoval:

„Megarští vzkazují: Spojenci, nejsme schopni sami odolat perské jízdě na stanovišti, na které jsme byli na začátku postaveni. Až do této chvíle se vytrvale a statečně držíme, ač jsme v tísní. Nepošlete-li však někoho,

kdo by nás v šiku vystřídal, pak vězte, že ustoupíme.“ To jim posel vyřídil.

Pausaniás se dotazoval, zda by někdo jiný z Řeků nechtěl dobrovolně na to místo jít a Megarské v šiku vystřídat. Když nikdo jiný nechtěl, ujali se věci Athéňané, a to tři sta vybraných athénských mužů pod velením Ólympiodóra, syna Lampónova.

[22] Ti to na sebe vzali a postavili se u Eryther před ostatní Řeky. Na pomoc si vzali lučištníky. Boj trval nějaký čas a konec bitvy byl takový: Jak jízda po oddílech útočila, dostal se Masistiův kuň před ostatní a byl raněn šípem do slabin. Bolestí se vzepjal a Masistia shodil. Jak Masistios padl, hned se na něj Athéňané vrhli. Jeho koně se zmocnili a jeho zabili, ač se bránil. Zpočátku ho však zabít nemohli, protože byl oděn vespod pancířem ze zlatých šupin a přes pancíř měl nachovou sukni. Ranami do brnění mu nic neudělali, až si toho kdosi všiml a bodl ho do oka. Tak Masistios padl a zemřel.

Ostatní jezdci nepostřehli, jak se to stalo. Neviděli ho padat s koně ani neviděli, že by byl zabit. Při obratu na ústup nevěděli, co se stalo, pohřešili ho však ihned, jakmile se zastavili, protože je nikdo nepořádal. Když si uvědomili, co se stalo, povzbudili se navzájem a všichni pobídli koně, aby zachránili aspoň mrtvolu.

[23] Jakmile Athéňané viděli, že jezdci již neútočí po oddílech, ale že se ženou všichni najednou, volali na pomoc ostatní vojsko. Na pomoc jim přišla veškerá pěchota a o mrtvého se strhla prudká bitva. Dokud bylo tři sta Athéňanů osamoceno, nemohli náporu odolat a museli se mrtvolou vzdát. Když jim však přišlo množství pomocníků, tu již jezdci nevydrželi a nepodařilo se jim padlého sebrat. Kromě Masistia i mnoho jiných jezdců přišlo o život. Odstoupili tedy do vzdálenosti asi dvou stadií a radili se, co dělat. Protože jim chybělo vedení, rozhodli se vrátit k Mardoniovi.

[24] Po návratu jízdy do tábora velice truchlilo pro Masistia celé vojsko i Mardonios. Ostříhali si vlasy a koním i soumarům ostříhali hřívy a nesmírně hořekovali. Pláč se ozýval po celé Boiótii, protože zemřelý byl po Mardoniovi nejváženějším mužem u Peršanů i u krále. Tak barbaři svým způsobem uctívali památku mrtvého Masistia.

[25] To, že Řekové odolali útoku jízdy a že ji zatlačili zpět, jim velice dodalo myslí. Nejprve vložili mrtvolu na vůz a vozili ji podél svých šiků. A mrtvý stál za podívanou pro velikost a krásu své postavy; i z řad kvůli

tomu vystupovali, aby se na Masistia mohli podívat. Potom se rozhodli sestoupit dolů k Platajím. Platajská krajina se jim jevila daleko příznivější pro táboření nežli krajina u Eryther, protože tam také bylo více vody. Uznali za správné tam přejít a v pořádku se utábořit na platajském území u Gargafského pramene. Sebrali zbraně a táhli podhůřím Kithairónu k Platajím a po příchodu se seřadili podle kmenů poblíže Gargafské studny a posvátného okrsku héraa Androkrata na nízkých kopcích a v rovině.

[26] Při rozestavování vznikla tenkrát veliká hádka mezi Tegejskými a Athéňany. Obojí totiž vyžadovali pro sebe levé křídlo a dovolávali se při tom svých nových i starých činů. Tegejští prohlašovali:

„Toto umístění v šiku nám přísluší mezi všemi spojenci odjakživa, kdykoli se konalo společné tažení Peloponnésanů kdysi i v době přítomné, a to od časů, kdy se po smrti Eurystheově pokoušeli Héraklovci o návrat na Peloponnésos. Získali jsme je tímto skutkem: Když jsme spolu s Achajci a tehdejšími peloponnéskými Ióny přišli na pomoc a utábořili jsme se naproti těm, kdo se na Peloponnésos vraceli, tehdy podle pověsti prohlásil Hyllos, že by bylo správné, nikoli aby podstupovalo nebezpečí srážky vojsko proti vojsku, nýbrž aby byl z peloponnéského vojska vybrán, koho za nejlepšího uznají, a ten aby s ním podnikl pod smluvenými podmínkami souboj. Peloponnéští uznali, že to lze učinit, a přísahali, že se budou moci Héraklovci vrátit do své otčiny, jestliže Hyllos zvítězí nad vůdcem Peloponnéských. Bude-li však poražen, odejdou Héraklovci zpátky, vojsko odvedou a po sto let se o návrat na Peloponnésos nepokusí. Ze všech spojenců pak byl vybrán jako dobrovolník Echemos, syn Éeropův, syna Fégeova, který byl naším vojevůdcem a králem. Ten pak v souboji Hylla zabil. Tím skutkem jsme mezi tehdejšími Peloponnésany získali i jiné velké počty, které dosud máme, a také právo velet levému křídlu, kdykoli dojde ke společnému tažení. Tím se nestavíme na odpor vám, Lakedaimonští, a dáváme vám na vybranou; kterému křídlu chcete velet, to vám popustíme. Prohlašujeme však, že velení nad druhým křídlem přísluší nám jako v dobách dřívějších. Kromě toho skutku, který jsme uvedli, zasluhujeme si ono křídlo daleko více nežli Athéňané. Vždyť jsme po vašem boku, Spartáné, vybojovali mnohý statečný boj, a mnoho jsme jich vybojovali i po boku jiných. Proto je spravedlivé, abychom levému křídlu veleli my, a nikoli Athéňané; vždyť nevykonali takové činy jako my, ani nedávno, ani kdysi.“

[27] Na jejich řeč odpověděli Athéňané takto: „Je nám známo, že jsme se tu sešli kvůli bitvě proti barbarům, a ne kvůli řečem. Když však si zástupce Tegejských vzal do hlavy vykládat staré i nové činy statečnosti, které obě strany za všechen čas vykonaly, nezbyvá nám nežli objasnit, odkud jsme podědili to, že jsme stateční a že jsme vždy spíše my první nežli Arkádové. Když Héraklovci, jejichž vůdce prý Tegejští zabili na Isthmu, ještě předtím prchali před otroctvím Mykénských, a kam přišli, všude je Řekové vyháněli, my jediní jsme je přijali a zkrotili pýchu Eurystheovu, když jsme zvítězili v bitvě nad tehdejšími pány Peloponnésu. Když Argejští táhli s Polyneikem proti Thébám a padli a zůstali ležet bez pohřbu, tu jsme my vytrhli proti Kadmovcům, abychom mrtvé sebrali a pohřbili v naší zemi v Eleusině. Dále jsme vykonali statečný čin proti Amazonkám od řeky Thermódontu, které kdysi vpadly do země attické. Ani ve válce trojské jsme za nikým nezůstali pozadu. Ale nemá smysl tyto věci připomínat. Ti, kdo byli stateční kdysi, mohou být teď slaboši, a ti, kdo byli slabochy, se mohli stát statečnějšími. Ale dosti už o starých činech. Kdybychom byli nedokázali nic jiného, ačkoli jsme vykonali mnoho statečných činů, jako kteříkoli jiní Řekové, jen pro svůj čin u Marathóna jsme hodni této pocty a i mnohých jiných nadto, protože jsme jediní z Řeků bojovali s Peršanem. Tak veliký úkol jsme na sebe vzali; přemohli jsme je a zvítězili jsme nad šestačtyřiceti národy. tož nejsme hodni za tento jediný čin toho, abychom veleli onomu šiku? Nesluší se však v této chvíli, abychom se svářili o postavení. Jsme ochotni vás poslechnout, Lakedaimonští, kde rozhodnete, že je nejužitečnější, abychom se postavili, a vedle koho máme stát. Ať budeme zařazeni kamkoli, vynasnažíme se, abychom byli stateční. Určete nám místo, a my poslechneme.“

[28] To byla jejich odpověď. Na Lakedaimonské pak volalo celé vojsko, že jsou Athéňané hodnější toho, aby veleli na křídle, nežli Arkadští. Tak Athéňané to místo dostali a Tegejské překonali.

Řekové, kteří přišli původně, a ti, kdo se k nim přidali, se seřadili takto: Na pravém křídle stálo deset tisíc Lakedaimonských. K pěti tisícům z nich, kteří byli Spartané, bylo přiděleno pětatřicet tisíc lehkoooděnců z heilótů, vždy po sedmi ke každému Spartanu. Za své sousedy si Spartané vybrali Tegejské, jednak aby jim prokázali čest, jednak pro jejich statečnost. Bylo jich patnáct set těžkoooděnců. Dále stálo pět tisíc Korintských. Vedle nich dostali od Pausania povolení postavit se Potidajští z Pallény, kterých bylo tři sta. Na ně navazovalo šest set Arkadů orchomenských a potom tři tisíce Sikyónských. Dále

stálo osm set Řeků z Epidauru a vedle nich tisíc Troizénských. Na Troizénské navazovalo dvě stě Lepreétských, dále čtyři sta Mykénských a Tiryntských a za nimi tisíc Fliúntských. Vedle těch pak stálo tři sta Hermiónských, za nimi šest set Eretrijských a Štýrských, potom čtyři sta Chalkidských a pět set Amprakijských. Po nich stáli v řadě Leukadští a Anaktorští v počtu osmi set a dále dvě stě Palských z Kefallénie. Na ty navazovalo pět set Aiginských, tři tisíce Megařanů a šest set Platajských. Jako poslední a první* stáli Athéňané v počtu osmi tisíc a měli velení na levém křídle. Vedl je Aristeidés, syn Lýsimachův.*

[29] Všichni, kromě sedmi mužů u každého Spartana, byli těžkooděnci a dohromady jich bylo osmatřicet tisíc sedm set. To byl celkový počet těžkooděnců, kteří se shromáždili proti barbarovi. Množství lehkooděnců pak bylo toto: Ve spartském šiku pětatřicet tisíc mužů, po sedmi u každého Spartana; každý z nich byl do bitvy vyzbrojen; ostatních lakedaimonských a řeckých lehkooděnců bylo přibližně po jednom na každého muže, bylo jich třiačtyřicet tisíc pět set. Všech bojeschopných lehkooděnců bylo dohromady devětašedesát tisíc pět set.

[30] Všeho řeckého vojska se u Plataj sešlo (včetně těžkooděnců a bojeschopných lehkooděnců) sto deset tisíc bez jednoho tisíce osmi set S Thespijskými, kteří byli přítomni, byl počet sto deseti tisíců úplný. Thespijských, kteří zbyli, bylo v táboře tisíc osm set, ale neměli zbraně.

[31] Takto rozestaveni tábořili Řekové u Asópu. Když přestali Mardoniovi barbaři truchlit pro Masistia a dozvěděli se, že jsou Řekové u Plataj, přesunuli se i oni k řece Asópu. Po příchodu se pod velením Mardoniovým seřadili takto: Proti Lakedaimonským postavil Mardonios Peršany. Peršanů však bylo daleko více než Lakedaimonských, proto byli rozděleni na více šiků a stáli také proti Tegejským. Mardonios tak učinil na přímlovu a radu Thébanů. Vedle Peršanů postavil Médy proti Korintským, Potidajským, Orchomenským a Sikyónským. Na Médy navazovali Baktřané a stáli proti Epidaurským, Troizénským, Leprejským, Tiryntským, Mykénským a Fliúntským. Za Baktřany postavil Indy proti Hermionským, Eretrijským, Štýrským a Ghalkidským. V sousedství Indů zařadil Saky proti Amprakijským, Anaktorským, Leukadským, Palským a Aiginským. Na Saky navazovali proti Athéňanům, Platajským a Megarským Boiótové, Lokrové, Mélijští, Thessalové a tisíc Fóků. Všichni Fókové nebyli na straně perské. Někteří z nich i Řekům pomáhali. Byli shromážděni v okolí Parnassu a svými výpady škodili a znepokojovali vojsko Mardoniovo a ty z Řeků, kdo byli

s ním. Proti Athéňanům postavil Mardonios také Makedony a kmeny z okolí Thessalie.

[32] Vyjmenoval jsem jenom největší z národů, které byly seřazeny pod Mardoniovým velením, pokud to byly národy významné a hodné větší zmínky. Mezi nimi byli přimíšeni i mužové z jiných národů, Frygové, Thrákové, Mýsové, Paioni a jiní, dále Aithiopové a z Egyptůanů takzvaní Hermotybiové a Kalasirové s meči, kteří jsou jediní z Egyptůanů bojovní. Mardonios jim ještě ve Faléru přikázal sestoupit s lodí, na nichž byli posádkou. Egyptůané totiž nebyli zařazeni do pozemního vojska, které přišlo s Xerxem do Athén. Barbarů bylo tři sta tisíc, jak už jsem výše objasnil; počet řeckých spojenců Mardoniových nikdo nezná, nikdo je totiž nepočítal. Odhaduji, že se jich sebralo tak asi na padesát tisíc. Takto vedle sebe seřazena stála pěchota. Jízda stála odděleně.

[33] Když byli všichni seřazeni podle národů a podle oddílů, vykonaly druhého dne obě strany oběti. U Řeků byl obetníkem Tisamenos, syn Antiochův. Přišel s vojskem jako věstec. Původem byl z Élidy z rodu Iamidovců a Lakedaimonští ho učinili svým spoluobčanem. Když Tisamenos žádal v Delfech o věštbu o svém potomstvu, odpověděla mu Pýthia, že zvítězí v pěti prevelikých zápasech. On však smysl věštby nepochopil a pěstoval tělesná cvičení, aby zvítězil ve sportovních zápasech. Cvičil se v pětiboji a o jeden zápas se minul s vítězstvím na olympiádě, když byl jeho protivníkem Hierónymos z Andru.

Lakedaimonští pochopili, že se Tisamenova věštba nevztahuje na zápasy tělocvičné, nýbrž na válečné, a pokoušeli se ho odměnou získat, aby se spolu s králi z rodu Héraklova stal vojevůdcem v jejich válkách. Když viděl, jak mnoho Spartůanům záleží na tom, aby ho získali za přítele, zvýšil cenu a naznačil jim, že jim vyhoví, jestliže ho učiní svým spoluobčanem, účastným na všech výhodách; za jinou cenu že to neudělá. Když to Spartůané poprvé uslyšeli, velice se pohoršili a od své žádosti zcela upustili. Nakonec však, když se nad nimi vznášela veliká hrozba této perské výpravy, zkrotli a povolili. Tisamenos poznal, že si to rozmyslili, a prohlásil, že už se nespokojí jen s tím, ale že žádá, aby se i jeho bratr Hégiás stal Spartůanem za stejných podmínek, za jakých se jím stane on.

[34] Těmi slovy, jak se zdá, napodoboval Melampoda v jeho žádosti o království a občanství, neboť i Melampús požadoval jako mzdu polovici království, když argejské ženy propadly šílenství a Argejští ho žádali, aby přišel z Pylu a zbavil jejich ženy nemoci. Argejští na to

nepřistoupili a odešli. Když pak šílenství zachvacovalo ženy víc a víc, podrobili se Melampodovým požadavkům a přicházeli mu dát, co chtěl. Melampús viděl, že obrátili, a žádal víc; nedají-li třetinu království i jeho bratru Biantovi, neučiní, co po něm chtějí. Argejští se dostali do úzkých a vyhověli i tomuto požadavku.

[35] Tak také Spartané Tisamenovi ve všem vyhověli, protože ho velice potřebovali. Když Spartané přijali jeho podmínky a Tisamenos z Élidy se stal Spartánem, vyhrál spolu s nimi jako věstec pět prevelikých zápasů. Ze všech lidí pouze tito dva se stali spartskými spoluobčany. Oněch patero zápasů bylo: první tento boj u Plataj, další v Tegeji proti Tegejským a Argejským, potom v Dipaji proti všem Arkadům kromě Mantinejských, dále boj s Messéňany u Ithomé a poslední u Tanagry proti Athéňanům a Argejským. To byl poslední z pěti zápasů.

[36] Tento Tisamenos tenkrát pod vedením Spartanů konal v krajině platajské věštby pro Řeky. Oběti dopadly pro Řeky příznivě, pokud se budou bránit, nikoli však pro případ, že by překročili Asópos a bitvu začali.

[37] Mardonios měl v úmyslu bitvu začít a pro ten případ mu věštily oběti nepříznivě; kdyby však se bránil, byly příznivé i pro něho. I on totiž používal řeckého způsobu obětování a jako věstce měl Hégésistrata z Élidy, nejvýznamnějšího muže z rodu Telliovců.

Toho Hégésistrata v dřívější době Spartané zajali a spoutali a chtěli ho usmrtit, protože se proti nim dopustil mnohých nepřátelských činů. Když byl Hégésistratos v této zlé situaci, protože mu běželo o život a před smrtí ho očekávalo mnohé potupné mučení, vykonal neuvěřitelný skutek. Byl vsazen do okované klády. Zmocnil se železného nástroje, který kdosi do vězení přinesl, a vykonal nejmužnější čin ze všech, které známe. Vyzkoumal nejprve, jak dostane z klády ostatní část nohy, a uřízl si chodidlo. Po tomto činu, přestože ho strážci hlídali, prokopal zeď a uprchl do Tegey. V cestě pokračoval v noci a ve dne se skrýval v lesích a odpočíval a tak, ačkoli ho Lakedaimonští hledali, dorazil třetí noci do Tegey. Lakedaimonští žasli nad jeho odvahou, když spatřili uřezaný kus nohy, a nemohli Hégésistrata najít.

Tak Lakedaimonským tenkrát unikl a uchýlil se do Tegey, která v té době nebyla s Lakedaimonskými zadobře. Když se uzdravil a opatřil si dřevěnou nohu, stal se Lakedaimonským zapřísáhlým nepřítelem. Jeho

záští k Lakedaimonským však mu nakonec neprospělo. Zajali ho jako věštce na Zakyntu a usmrtili ho.

[38] Ke smrti Hégésistratově však došlo později po událostech u Plataj. Tehdy u Asópu jej Mardonios najal za velikou odměnu a on obětoval a ochotně mu pomáhal jednak z nepřátelství k Lakedaimonským, jednak i pro zisk. Oběti nedopadly pro boj příznivě ani u samotných Peršanů, ani u Řeků, kteří byli jejich spojenci. I tito Řekové totiž měli s sebou věštce Hippomacha z Leukady. Řeků neustále přibývalo. I poradil Mardoniovi Timégenidés, syn Herpyův z Théb, aby dal střežit průsmyky na Kithairónu. Pravidl, že Řekové neustále každý den přicházejí a že by jich mohl mnoho zajmout. rf39] Obě vojska již proti sobě ležela osm dní, když Timégenidés Mardoniovi tu radu dal. Mardonios uznal, že je rada dobrá, a jakmile nastala noc, poslal jízdu do kithairónského průsmyku, který vede k Plataj ím. Boiótové mu říkají Tři hlavy, Athéňané pak Dubové hlavy. Vyslaní jezdci tam nepřišli marně. Zajali při východu do roviny pět set soumarů se zásobami potravin z Peloponnésu pro vojsko a lidi, kteří vozy doprovázeli. Zachytivše tuto kořist vraždili Peršané nemilosrdně a nešetřili ani zvířata, ani lidi. Když se zabíjení nasytili, sebrali zbytek a hnali jej do tábora k Mardoniovi.

[40] Po té události uplynuly další dva dny a ani jedna strana nechtěla bitvu začít. Barbaři přicházeli až k Asópu a dráždili Řeky, ale ani jedna strana řeku nepřekročila. Mardoniova jízda ovšem na Řeky dotírala a působila jim škody. Thébané totiž jako horliví perští přívrženci se války ochotně zúčastnili a vodili je až k bitvě; potom však postoupili vpřed Peršané a Médové, a oni to byli, kdo prokazovali statečnost.

[41] Za oněch deset dní se neudalo kromě toho nic jiného. Když nastal jedenáctý den, co proti sobě u Plataj leželi, a Řeků bylo stále více, mrzelo i Mardoniova nečinně sedět. Tehdy došlo k rozmluvě mezi Mardoniem, synem Góbryovým, a Artabazem, synem Farnakovým, kterého si Xerxés vážil jako málokoho jiného mezi Peršany. Radili se a jejich mínění se různila. Artabazos zastával názor, že by měli co nejrychleji s celým vojskem odejít k thébským hradbám, kde jsou pro ně nahromaděny zásoby potravin a píce pro soumary. Tam by se měli v klidu utábořit a přivést věci ke konci tímto způsobem: Mají přece mnoho zlata raženého i neraženého, mnoho stříbra a číší. Necht' tedy ničeho nešetří a rozesílají to mezi Řeky, z Řeků pak hlavně městským předákům, ti že se brzy vzdají své svobody a nebudou se vydávat nebezpečím bitvy. Artabazovo mínění bylo stejné jako mínění Thébanů, protože předvídal ještě daleko více. Mardonioův názor byl energičtější a

nerozumnější a vůbec neústupný. Mínil, že perské vojsko je daleko silnější než řecké a že by tedy měli co nejrychleji přikročit k bitvě a nečekat, až se Řeků shromáždí ještě více, než jich je pohromadě. Hégésistratovy oběti prý mají pustit z hlavy a nevynucovat si příznivá znamení, ale dát se do boje podle perského obyčeje.

[42] Nikdo jeho mínění neodporoval, a tak jeho rozhodnutí zvítězilo; velitelskou pravomoc nad vojskem měl od krále on, a nikoli Artabazos. Obeslal si velitele oddílů a vojevůdce Řeků, kteří byli v jeho vojsku, a ptal se jich, zda vědí o nějaké věštbě, podle které by měli Peršané v Řecku zahynout. Když shromáždění mlčeli, jednak proto, že věštby neznali, jednak proto, že je sice znali, ale netroufali si o nich mluvit, promluvil sám Mardonios:

„Jestliže tedy nic nevíte nebo se neodvažujete mluvit, povím vám o nich, protože je dobře znám. Existuje věštba, že Peršané po svém příchodu do Řecka vyloupí svatyni v Delfech a po vyloupení že všichni zahynou. My však o tom dobře víme; proto proti té svatyni nepůjdeme ani seji nepokusíme vyloupit, a proto také z té příčiny nezahyneme. Radujte se všichni, kdo jste Peršanům nakloněni, protože Řeky přemůžeme.“ Po těchto slovech vydal rozkaz, aby všechno přichystali v dobrém pořádku, protože příštího dne dojde k bitvě.

[43] O věštbě, kterou Mardonios uváděl, že se týká Peršanů, vím, že byla vydána o Ilyrech a Enchelejích, a nikoli o Peršanech. K Peršanům se vztahuje to, co o bitvě z Plataj předpověděl Bakis:

„U řeky Thermódontu i Asópu v travnatých lukách sejdou se Řekové; barbaři spustí tam nesmírný povyk; větší množství Médů nosících luky tam padne, nezlí si přejí osud i smrt – až přijde ta chvíle.“

I o jiných podobných věštbách, které pronesl Músaios, vím, že se vztahují na Peršany. Řeka Thermódón teče mezi městy Tanagrou a Glysanem.

[44] Po Mardoniových dotazech o věštbách a po jeho výzvě nastala noc a byly rozestaveny stráže. Když noc pokročila a zdálo se, že v táborech vládne klid a lidé jsou většinou pohříženi ve spáнку, přihnal se k athénským strážím na koni Alexandros, syn Amyntův, který byl vojevůdcem a králem Makedonů. Žádal, aby mohl promluvit s veliteli. Většina stráží zůstala na místě, někteří pak běželi k vojevůdcům a řekli jim, že z perského tábora přijel člověk na koni, který nechce říci ani slovo, jen jmenuje vojevůdce a chce s nimi promluvit.

[45] Vojevůdci to vyslechli a šli s nimi ihned ke strážím. Jakmile přišli, řekl jim Alexandros:

„Svěřuji vám, Athéňané, tato slova jako tajemství, které nesmíte prozradit nikomu jinému kromě Pausaniovi, abyste mě neuvrhli do záhuby. Nepromluvil bych, kdyby mi na srdci neležela starost o celé Řecko. Sám jsem původem odedávna Řek a nechtěl bych Řecko spatřit zotročené místo svobodného.

„Pravím vám, že Mardoniovi a jeho vojsku dopadají oběti stále nepříznivě, jinak byste byli museli dávno bojovat. Nyní se rozhodl, že nechá oběti obětmi, a hned jak se rozední, dá se do bitvy. Myslím, že se obává, aby se vás neshromáždilo ještě více. Chystejte se; kdyby snad Mardonios bitvu odložil a nesvedl ji, vydržte a zůstaňte na místě. Peršané mají potravin jen na několik dní. Dopadne-li tato válka podle vašeho přání, pak necht' se nezapomene s osvobozením ani na mne, neboť jsem pro Řeky ochotně podnikl tento odvážný čin, abych vás seznámil s Mardoniovými úmysly a aby vás barbaři nepřepadli nepřipravené. Jsem totiž Alexandros Makedonský.“ Po těchto slovech odejel zpátky do tábora ke svému oddílu.

[46] Athénští vojevůdci přišli na pravé křídlo a oznámili Pausaniovi, co slyšeli od Alexandra. Po těchto slovech pojaly Pausania obavy z Peršanů a pravil:

„Má-li zrána dojít k bitvě, pak je třeba, abyste se vy, Athéňané, postavili proti Peršanům, a my proti Boiótům a Řekům, seřazeným proti vám, a to proto, že vy máte s Peršany a jejich způsobem boje zkušenosti, když jste s nimi bojovali u Marathóna, kdežto my s nimi zkušenosti nemáme a neznáme jejich způsoby; nikdo ze Spartánů* s nimi dosud nebojoval. My pak známe způsob boje Boiótů i Thessalů. Je třeba, abyste sebrali zbraně a šli sem na toto křídlo, my pak půjdeme na levé.“

„Již dávno a od začátku nás samotné napadlo,“ odpověděli Athéňané, „když jsme viděli, že proti vám jsou sešikováni Peršané, že bychom měli navrhnout to, co jste právě vyslovili. Obávali jsme se však, aby vám taková řeč nebyla nepříjemná. Když jste se o tom sami zmínili, vítáme váš návrh a rádi uposlechneme.“

[47] Oběma stranám se návrh líbil, a jakmile se rozednívalo, vyměnili si stanoviště. Boiótové poznali, co se stalo, a oznámili to Mardoniovi. Jakmile to Mardonios uslyšel, i on se hned pokoušel změnit postavení a převáděl Peršany proti Lakedaimonským. Pausaniás zpozoroval, co se

děje a poznal, že jeho manévr nepřítel prohlédl; vedl proto Spartány zpátky na pravé křídlo. A právě tak jednal i Mardonios na svém levém křídle.

[48] Když zaujali svá původní postavení, poslal Mardonios ke Spartánům hlasatele s tímto vzkazem: „Zdejší lidé o vás říkají, Lakedaimonští, že jste nejstatečnější a obdivují vás, že z války neutíkáte ani neopouštíte šik, nýbrž vytrváváte a buď protivníky zničíte, nebo sami zahynete. Z toho však asi nic není pravda. Ještě než jste se s námi srazili a než došlo k boji, viděli jsme vás i utíkat, i šik opouštět. Athéňanům necháváte, aby to s námi zkusili první, a sami se stavíte proti našim otrokům. Tak nejednají muži stateční. Velice jsme se ve vás zklamali. Podle vaší slávy jsme očekávali, že k nám pošlete hlasatele s výzvou, že chcete bojovat pouze s Peršany. Byli jsme na to připraveni a shledáváme, že nic takového neříkáte, ale spíš se třesete strachy. Když tedy jste vy s takovou řečí nepřišli, začínáme my. Což abyste za Řeky bojovali vy, když jde o vaši pověst, že jste nejlepší, a za barbary my, obojí ve stejném počtu? A myslíte-li, že mají bojovat i ostatní, ať bojují po nás. Jestliže však myslíte, že stačíme pouze my, vybojujeme si to s vámi. Kteří z nás zvítězí, budou vítězi za celé vojsko.“

[49] Tolik pověděl hlasatel a chvíli vyčkával. Když nikdo nic neodpověděl, vrátil se zpátky. Po návratu podal zprávu Mardoniovi, co se mu přihodilo. Mardonios se zaradoval a povznesen planým vítězstvím poslal proti Řekům jízdu. Jízda svým nájezdem celému řeckému vojsku velice škodila. Vrhala na ně kopí a střílela z luků, protože to byli jízdní lučištníci, a bylo těžko se jim dostat na kobytku. Zničili a zasypali také gargafský pramen, z něhož čerpalo vodu celé řecké vojsko. U pramene totiž stáli pouze Lakedaimonští; ostatní Řekové byli od pramene vzdáleni podle toho, jak byli rozestaveni. Měli blíže k Asópu, ale protože je od Asópu Peršané zaháněli, chodili k prameni. Z řeky vodu brát nemohli kvůli jízdě a střelbě z luků.

[50] Za této situace, kdy vojsku bylo zabráněno čerpat vodu a kdy je znepokojovala perská jízda, shromáždili se kvůli tomu a kvůli jiným věcem řečtí vojevůdcové a přišli na pravé křídlo k Pausaniovi. I jiné věci jim totiž dělaly starosti. Neměli již potraviny, protože jejich doprovod, který odeslali na Peloponnésos pro zásoby, byl jízdou odříznut a nemohl se dostat do tábora.

[51] Při poradě dospěli vojevůdci k rozhodnutí, že přejdou na ostrov, jestliže budou Peršané ještě toho dne otálet a nedají se do bitvy.

Onen ostrov je před městem Platajských, deset stadií vzdálen od Asópu a gargafské studny, kde v tu dobu tábořili. Je to ovšem ostrov na pevnině. Řeka, tekoucí shora z Kithairónu, se dělí a teče do roviny dvěma rameny; obě řečiště jsou od sebe vzdálena asi tři stadia a potom se opět spojují v jedno. Jmenuje se Óeroé a tamní obyvatelstvo u Asópu říká, že je to dcera Asópova. Na toto místo se chtěli přesunout, aby měli hojnost vody a aby jim jezdcí nemohli škodit jako dosud, kdy je měli přímo před sebou. Přesun se rozhodli uskutečnit za druhé noční hlídky, aby je Peršané neviděli odcházet a aby je jízda nepronásledovala a nepřekážela jim. Jakmile by přišli na ono místo, které Asópova dcera Óeroé svými rameny z Kithairónu obtéká, rozhodli se odeslat ještě téže noci polovinu vojska do Kithairónu, aby poskytla ochranu doprovodu, který se vypravil pro potraviny; byl totiž v Kithairónu obklíčen.

[52] Když se na tom usnesli, měli po celý den neustále co dělat s útoky jízdy. Když pak skončil den, jezdcí přestali útočit, nastala noc a přišla hodina, na kterou byl odchod domluven, tu se většina zvedla k odchodu. Neměli však v úmyslu jít na místo, které bylo domluveno; jakmile se hnuli, utíkali s chutí před jízdou až k městu Platajím a na útěku se zastavili u chrámu Héřina. Héřin chrám stojí před Platajemi ve vzdálenosti dvaceti stadií od gargafského pramene. Jakmile tam přišli, odložili před chrámem zbraně.

[53] Utábořili se tedy před chrámem Héřiným. Když je Pausániás viděl odcházet z tábora, přikázal i Lakedaimonským, aby sebrali své věci a šli za ostatními, kteří šli napřed. Byl toho domnění, že jdou na místo, o kterém se dohodli. Ostatní velitelé oddílů byli ochotni Pausania poslechnout, jen Amomfarétos, syn Poliadův, který byl velitelem oddílu Pitanatů, prohlásil, že nebude před cizáky utíkat a že dobrovolně hanbu Spartě neučiní. Divil se tomu, co se děje, protože nebyl při předchozí poradě přítomen.

Pausániás a Euryanax se hněvali nad tím, že Amomfaréta nepřiměli k poslušnosti a za ještě horší věc považovali opustit pitanatský oddíl, když byl jeho velitel umíněný, aby nezahynul Amomfarétos a jeho lidé, kdyby ho zanechali osudu a učinili to, na čem se s ostatními Řeky dohodli. V úvahách nad tím nechávali lakedaimonský tábor na místě a pokoušeli se ho přesvědčit, že by to tak nemělo být.

[54] Zatímco tedy Lakedaimonští vůdcové domlouvali Amomfarétovi jako poslednímu ze Spartánů a Tegejských, stáli Athéňané na místě, kde se seřadili, protože znali povahu Spartánů; věděli, že jinak smýšlejí a

jinak jednají. Když pak se vojsko hnulo, poslali jezdce, aby se podíval, zda se mají Spartané k odchodu, nebo zda se rozhodují vůbec nikam nechodit, a aby se zeptal Pausania, co by se mělo udělat.

[55] Když přišel hlasatel k Lakedaimonským, viděl, že jsou seřazeni na svém místě a že se jejich předáci hádají. Když totiž Euryanax a Pausániás domlouvali Amomfarétovi, aby se jako jediný lakedaimonský oddíl nevydávali v nebezpečí tím, že zůstanou na místě, nedařilo se jim to, takže se dostali do hádky; a v tu chvíli právě přišel athénský hlasatel. V hádce popadl Amomfarétos oběma rukama balvan, položil ho Pausaniovi k nohám a prohlásil, že tímto hlasovacím kamenem hlasuje, že před cizinci nebude utíkat. Cizinci mínili barbary. Pausániás ho nazval bláznem bez rozumu, a když se ho athénský hlasatel ptal, jak mu bylo uloženo, nařídil mu, aby pověděl Athéňanům, co se děje, a žádal je, aby k nim přišli blíže a pokud jde o odchod, aby se řídili podle nich.

[56] Hlasatel se vrátil k Athéňanům a Spartané se hádali až do rána. V tu dobu dospěl Pausániás, který až dosud vyčkával, k názoru, že Amomfarétos nezůstane, když ostatní Lakedaimonští odejdou, což se také stalo. Vydal rozkaz a odvedl přes kopce všechny ostatní. I Tegejští ho následovali. Athéňané se seřadili a šli jinou cestou nežli Spartané. Spartané se drželi v kopcích a v podhůří Kithairónu, protože měli strach z jízdy, kdežto Athéňané se obrátili směrem do roviny.

[57] Amomfarétos zpočátku nepředpokládal, že by se Pausániás odvážil jeho oddíl opustit, a trval na tom, že zůstanou a šik neopustí. Když pak Spartané s Pausaniem odešli napřed, rozzlobil se, že ho zhola opouštějí, dal svému oddílu rozkaz sebrat věci a vedl jej pomalu za ostatními. Spartané odešli do vzdálenosti asi deseti stadií a čekali na oddíl Amomfarétův, odpočívající u řeky Moloentu v takzvané krajině argiopské, kde stojí také chrám Démétry Eleusinské. Čekali proto, aby mohli Amomfarétovi a jeho oddílu přijít zpátky na pomoc, kdyby své místo neopustili a zůstali. Ve chvíli, kdy se k nim Amomfarétovi lidé připojili, zaútočila také veškerá barbarská jízda. Jezdci totiž konali totéž, co každý den, a když viděli, že je opuštěno místo, na kterém stáli Řekové v minulých dnech, hnali koně stále kupředu, a jak Řeky dostihli, zaútočili.

[58] Mardonios se dozvěděl, že Řekové v noci odešli, a spatřil místo po nich prázdné; dal si zavolat Thóraka z Larisy a jeho bratry Eurypyly a Thrasydéia a řekl jim:

„Co ještě povíte, synové Aleuovi, když to tu vidíte opuštěné? Vy jste tvrdili jako jejich sousedé, že Lakedaimonští z bitvy neutíkají, že jsou to mužové ve válečných věcech nejpřednější. Již předtím jste viděli, jak mění svá postavení, a teď po dnešní noci vidíme všichni, že vzali dokonce do zaječích. Tím dokázali, že mají-li se měřit s lidmi v bitvě beze sporu nejlepšími, nejsou přece jen k ničemu a naporují se mezi Řeky kteří nestojí za nic. Vy jste ovšem s Peršany neměli zkušenosti a proto vám nemám za zlé, že jste Lakedaimonské chválili protože jste je aspoň trochu znali. Divil jsem se však spíše Artabazovi, že se jich dokonce bál a ve strachu pronesl mínění velice zbabělé, že bychom měli hnout táborem a jít do města thébského, abychom se dali obléhat. O tom ještě král ode mne uslyší. O tomhle však budeme mluvit jinde. Teď jim nesmíme nechat volnou ruku v tom, co dělají, ale musíme je pronásledovat, až je dostihneme a ztrestáme za všechno, čeho se proti Peršanům dopustili.“

[59] Po těch slovech vedl Peršany poklusem před Asópos po stopě Řeků v domnění, že utíkají. Narazil však pouze na Lakedaimonské a Tegejské, protože pro kopce neviděl Athéňany, kteří se obrátili do roviny. Když viděli velitelé ostatních barbarských oddílů, že Peršané vyrazili na Řeky, ihned zvedli praporece a jali se je následovat, co jim nohy stačily, beze všeho pořádku a neseřazení. Tak se tedy nepřátelé s křikem a ve shluku řítily na Řeky, aby se jich naráz zmocnili.

[60] Pausaniás, hned jak se přihnala jízda, poslal k Athéňanům jezdce se vzkazem:

„Mužové athénští, nastává nám zápas největší; buď bude Řecko svobodné, nebo upadne do otroctví. Nás, Lakedaimonské, a vás, Athéňany, spojenci zradili a v minulé noci se rozutekli. Teď je rozhodnuto, co musíme od této chvíle činit: musíme se bránit, jak nejlépe budeme moci, a navzájem si pomáhat. Kdyby byla jízda vyrazila nejdříve proti vám, byli bychom vám přišli na pomoc my s Tegejskými, kteří spolu s námi Řecko neztadili. Veškerá jízda se však teď vrhla na nás, takže je na vás, abyste přišli bránit tu část, která je v tísní největší. Kdybyste snad sami pro nějakou překážku na pomoc přijít nemohli, prokažte nám přízeň a pošlete nám aspoň lučištníky. Víme tak dobře jako vy, že v této válce konáte vše, co je ve vašich silách, a že tedy vyslyšíte i toto.“

[61] Na tu zprávu wtrhli Athéňané na pomoc a chystali se k obraně ze všech sil. Když však už byli na pochodu, udeřili na ně z protivné strany

Řekové, kteří stáli při králi, takže už Lakedaimonským pomoci nemohli; bránil jim v tom útok nepřátel. Tak zůstali Lakedaimonští a Tegejští osamoceni. Lakedaimonských bylo spolu s lehkooděnci padesát tisíc a Tegejských tři tisíce (ti se nikdy od Lakedaimonských neodlučovali). Před bojem s Mardoniem a jeho vojskem konali oběti. Jejich oběti však dopadaly nepříznivě a v tu chvíli jich mnoho padlo a bylo ještě daleko více raněných. Peršané se totiž kryli štít na štít a bezohledně stříleli šípy, takže se Spartané dostali do tísně a oběti nemohly být vykonány. Za této situace upřel Pausaniás oči na platajský chrám Héřin a prosil bohyni o pomoc, aby jejich naděje nebyly zklamány.

[62] Ještě za jeho modlitby vyrazili před ostatními nejdříve Tegejští a vrhli se na barbary; i Lakedaimonským se ihned po Pausaniově modlitbě oběť dařila. Jakmile pak uplynul čas a oběť byla hotova, vykročili i Lakedaimonští proti Peršanům a Peršané se jim postavili odloživše luky. Nejprve se strhl boj o ohradu ze štítů; když ta padla, nastal již boj u samotného chrámu Démétrina a trval dlouho; došlo k boji zblízka muže proti muži. Barbaři totiž zachycovali kopí těžkooděnců a lámali je. Co do odvahy a síly nebyli Peršané horší, neměli však pancíře a k tomu byli nezkušení a nevyrovnali se protivníkům chytrostí. Vyráželi kupředu po jednom i po deseti a ve větších či menších hloučcích se dostávali mezi Spartány a tak hynuli.

[63] Tam, kde byl sám Mardonios, který bojoval na bílém koni a měl kolem sebe tisíc vybraných nejlepších Peršanů, tam své protivníky tiskli Peršané nejvíce. Dokud byl Mardonios naživu, Peršané se drželi a v obraně pobili mnoho Lakedaimonských. Jakmile však Mardonios zahynul a padli ti, kdo byli okolo něho (byl to nejlepší oddíl), tu i ostatní se obrátili a před Lakedaimonskými ustoupili. Nejvíce jim bylo na škodu, že byli oděni v šat bez brnění, bojovali jen v lehkém odění proti těžkooděncům.

[64] Tenkrát podle věštby ztrestali Spartané Mardonía za zavraždění Leonidovo a Pausaniás, syn Kleombrota, syna Anaxandridova, dobyl vítězství nejkrásnějšího ze všech, o nichž víme. Jména jeho dalších předků jsem uvedl při Leonidovi, mají oba tytéž. Mardonios padl ranou Arimnésta, muže ve Spartě slavného, který se později po perských válkách v čele tří set mužů srazil za války u Stenykléru s celou mocí Messénských a zahynul i se svými třemi sty muži.

[65] Když Lakedaimonští obrátili u Plataj Peršany na útěk, utíkali Peršané v nepořádku do svého tábora za dřevěnou ohradu, kterou

postavili na thébském území. Divím se, že ani jediný z Peršanů, kteří bojovali u posvátného háje Démétrina do okrsku svatyně nevstročili ani v něm nikdo nezemřel, ačkoli jich většina padla okolo chrámu na půdě nezasvěcené. Domnívám se, pokud lze něco tušit o bozích záměrech, že je sama bohyně nepřijala, protože vypálili její svatyni v Eleusině.

[66] Takový byl průběh bitvy. Artabazos pak, syn Farnakův, kterému se od počátku nelíbilo, že král v Řecku zanechal Mardoniova, i tentokrát od bitvy velice zrazoval, ale se svým odporem proti srážce neuspěl. Protože neschvaloval počínání Mardoniovo, učinil sám toto: Jakmile došlo k bitvě, o níž dobře věděl, jak dopadne, sebral své vojáky (a měl u sebe nemalou moc, na čtyřicet tisíc lidí) a přikázal jim, aby šli všichni tam, kam on je povede, jakmile by viděli, že spěchá. Po tomto rozkazu vedl vojsko dále jakoby do bitvy, ale pokročiv kupředu, viděl už prchající Peršany. Už je pak nevedl ve stejném pořádku, ale dal se co nejrychleji na útěk, a to nikoli do dřevěného ohrazení ani do hradeb thébských, nýbrž do Fókidy, protože chtěl co nejdříve dorazit k Helléspontu.

[67] Ti se tedy obrátili tím směrem, a zatímco se ostatní Řekové, kteří stáli na straně králově, chovali vědomě zbaběle, Boiótové bojovali s Athéňany po dlouhý čas. Ti totiž z thébských obyvatel, kteří byli přívrženci Peršanů, bojovali s nemalou horlivostí a nechtěli být vědomě nestateční, takže jich tři sta nejpřednějších a nejlepších padlo rukama Athéňanů. Když i ti se obrátili na útěk, prchali do Théb, a nikoli tam, kam se uchýlili Peršané. Na útěk se dali hromadně i ostatní spojenci, aniž se s kýmkoli dostali do boje a aniž cokoli dokázali.

[68] Je mi jasné, že celá situace barbarů závisela na Peršanech a že spojenci utíkali, ještě než se střetli s nepřáteli, protože viděli utíkat Peršany. Na útěk se dali všichni kromě jízdy barbarské a boiótské. Jízda velice prospívala utíkajícím tím, že se držela stále co nejbliže nepřátel a oddělovala prchající přátele od Řeků. Vítězní Řekové pak lid Xerxův na útěku pobíjeli.

[69] Jakmile nastal útěk nepřátel, dostali zprávu i ostatní Řekové, kteří byli seřazeni okolo Héřina chrámu a do bitvy nezasáhli, že se strhla bitva a že vítězí Pausaniás se svým lidem. Hned jak to uslyšeli, ubírali se bez pořádku jedni s Korintskými podhůřím a přes kopce přímou cestou nahoru ke chrámu Démétrinu, a druhá skupina táhla v čele s Megarskými a Fliúntskými rovinou po cestě velice pohodlné. Když se Megarští a Fliúntští dostali do blízkosti nepřátel, spatřili je thébští jezdci, jak se kvapem blíží beze všeho pořádku, a rozjeli se proti nim. Velitelem jezdců

byl Asópodóros, syn Timandrův. Při náhlém přepadení jich pobili šest set a ostatní pronásledovali a zahnali na útěku do Kithairónu. Ti tedy zahynuli pro nic a za nic.

[70] Peršané pak a ostatní oddíly po útěku za dřevené hradby pospíchali na bašty, aby tam byli dříve, nežli přijdou Lakedaimonští, a zpevnili ohradu, jak nejlépe mohli. Po příchodu Lakedaimonských jim nastal tuhý boj o hradby. Dokud při tom nebyli Athéňané, Peršané se bránili a měli nad Lakedaimonskými převahu, protože ti neměli v bojích o hradby zkušenosti. Jakmile jim však přišli Athéňané na pomoc, nastal prudký boj a trval dlouho. Nakonec se Athéňané svou statečností a vytrvalostí na hradby dostali a prolomili je a průlomem se Řekové hrnuli dovnitř. První vnikli do hradeb Tegejští a oni to byli, kdo ukořistili Mardoniov stan se vším, co v něm bylo, mimo jiné i koňské jesle, celé z mědi; stály za podívanou. Mardoniovy jesle věnovali Tegejští chrámu Athény Alejské a ostatní kořist snesli s Řeky na společnou hromadu.

Když padly hradby, nevzmohli se už barbaři na organizovaný odpor a nikdo z nich na obranu ani nemyslel. Zmateně pobíhali ve strachu, protože byli sevřeni na malém prostoru v počtu mnoha tisíc lidí. Tak je Řekové mohli pobíjet, že z třístatisícového vojska po odečtení čtyřiceti tisíc, které utekly s Artabazem, nezůstaly naživu ani tři tisíce. Lakedaimonských ze Sparty padlo v bitvě všeho všudy jedenadevadesát, Tegejských šestnáct a Athéňanů dvaapadesát.

[71] Z barbarů si statečně vedla perská pěchota a jízda Saků a z jednotlivců prý Mardonios. Z Řeků pak, ač byli dobří i Tegejští a Athéňané, vynikli statečností nejvíce Lakedaimonští. Soudím tak pouze proto, že měli proti sobě nejsilnější část barbarského vojska a přemohli ji, neboť jinak i ostatní zvítězili nad svými protivníky.

Daleko nejjudatnější činy vykonal podle mého mínění Aristodémos, který se jediný zachránil ze tří set u Thermopyl, začež se mu dostalo hanby a bezecti. Po něm se nejvíce vyznamenali Poseidónios a Filokyón a Spart'an Amomfarétos. Přesto však, když došlo k rokování, kdo z nich byl nejstatečnější, usoudili přítomní Spart'ané, že Aristodémos ze známé příčiny zjevně vyhledával smrt, zuřivě vybíhal ze šiku a vykonal veliké činy, kdežto Poseidónios zemřít nechtěl, a přece se zachoval jako statečný muž. Tím právě byl lepší nežli Aristodémos. Ale to asi říkali i ze závidi. Těm, které jsem jmenoval, se všem kromě Aristodéma dostalo pocty jako padlým v bitvě. Aristodémovi se z uvedené příčiny pocty nedostalo, protože zemřít chtěl.

[72] To byli mužové, kteří se v bitvě u Plataj nejvíce vyznamenali. Mimo bitvu padl Kallikratés, který byl nejkrásnějším mužem v tehdejší řeckém vojsku nejen mezi Lakedaimonskými, ale mezi všemi Řeky. Byl raněn šípem do boku v řadě, když Pausaniás konal oběti. Když došlo k boji a jeho vynesli z řady, protože umíral, pravil Arimnéstovi, muži platajskému, že ho nemrzí, že umírá za Řecko, ale že ho mrzí, že nepřiložil ruku k dílu a že nevykonal žádný čin, který by ho byl hodný a po kterém toužil.

[73] Z Athéňanů prý se proslavil Sófanés, syn Eutykidův z dému dekelejského, z těch Dekelejských, kteří kdysi vykonali čin pro všechny časy užitečný, jak o tom sami Athéňané vypravují. Když totiž kdysi dávno vpadli Tyndarovci s velikým vojskem do Attiky, aby odvedli Helenu*, a pustošili domy, protože nevěděli, kde je Helena tajně chována, tehdy prý Dekelejští, podle některých pak sám Dekelos, rozhořčen na Theseovu zpučnost a v obavách o osud celé země athénské, jim všechno vyzradil a zavedl je k Afidnai, které pak Tyndarovcům zrádně vydal Titakos, jenž odtamtud pocházel. Pro ten čin jsou Dekelejští ve Spartě povždy až po naše časy osvobozeni od daní a přísluší jim čestná přední místa, a dokonce když později po mnoha letech došlo k válce mezi Athéňany a Peloponnésem, ušetřili Lakedaimonští Dekeleje, ač ostatní Attiku pustošili.

[74] Z tohoto dému pocházel Sófanés, který se tehdy mezi Athéňany vyznamenal. Vypráví se o něm dvojí pověst. Podle jedné nosil na opasku svého brnění železnou kotvu na bronzovém řetězu, kterou zarážel do země, kdykoli se přiblížil k nepřítelům, aby s ním nepřátelé nemohli z místa hnout, kdyby učinili výpad. Kdykoli pak se protivníci dávali na útěk, hodlal kotvu vytáhnout a pronásledovat je. Tak vypravuje první pověst. Druhá pověst, která první pověsti odporuje, říká, že nosil znamení kotvy na štítě, kterým stále mával a nikdy jej klidně nedržel, a nikoli železnou kotvu zavěšenou na opasku.

[75] Sófanés vykonal i jiný skvělý čin. Když Athéňané obléhali Aiginu, vyzval na souboj a zabil zápasníka v pětiboji Eurybata z Argu. Později po těchto událostech Sófanés padl jako statečný muž, když vedl spolu s Leagrem, synem Glaukónovým, Athéňany v bitvě s Édóny o zlaté doly u Datu.

[76] Tenkrát, když Řekové porazili barbary u Plataj, přišla k nim jako přeběhlice žena. Byla to souložnice Peršana Farandata, syna Teaspiova, a když zjistila, že jsou Peršané zničeni a Řekové vítězí, ozdobila se

množstvím zlatých šperků a oblečena do nejlepších šatů, jaké měla, sestoupila se svými služebnicemi z vozu a šla k Lakedaimonským, kteří ještě pobíjeli nepřátele. Vidouc, že všechno řídí Pausaniás, jehož jméno i původ již předem znala, protože o něm mnohokrát slyšela, poznala ho, objala jeho kolena a pravila:

„Králi spartský, vysvobod' mě jako prosebnici z otrockého zajetí! Již tím jsi nám prospěl, že jsi zničil ty, kdo nedbají ani daimonů ani bohů. Jsem původem z Kóu, dcera Hégétorida, syna Antagorova. Peršan se mne na Kóu zmocnil násilím.“

Pausaniás jí odpověděl: „Bud' dobré mysli, ženo, i jako prosebnice, tím spíše, jestliže mluvíš pravdu a jsi dcerou Hégétorida z Kóu, který je mým nejlepším hostinným přítelem ze všech, kteří v těch končinách bydlí.“ Po těch slovech ji odevzdal péči přítomných eforů a později ji poslal na Aiginu, kam sama chtěla.

[77] Krátce po příchodu oné ženy se dostavili Mantinejští, když už bylo po všem. Jak zjistili, že přicházejí po bitvě, velice se zarmoutili a pravili, že zasluhují trest. Když pak zvěděli, že je Artabazos se svými Peršany na útěku, pronásledovali je až do Thessalie, ačkoli jim v tom Lakedaimonští bránili. Po návratu do vlasti vypověděli velitele svého vojska ze země. Po Mantinejských přišli Élidští a stejně jako Mantinejští byli zarmoucení a odtáhli. I oni po návratu vyhnali své velitele. Tolik o Mantinejských a Élidských.

[78] V aiginském vojsku byl u Plataj také Lampón, syn Pýtheův, byl to aiginský předák. Ten přiběhl k Pausaniovi s návrhem velice hříšným. Přispěchav k němu, pravil: „Synu Kleombrotův, vykonal jsi nesmírně veliký a krásný čin a bůh dopustil, abys Řecko zachránil a tak se pokryl slávou ze všech Řeků největší. Vykonej, co ještě zbývá, aby tvá sláva byla ještě větší a aby se napříště každý barbar vystříhal bezbožných činů proti Řekům. Když Leonidás padl u Thermopyl, dali mu Mardonios a Xerxés useknout hlavu a narazit ji na kůl. Oplatíš-li mu stejnou měrou, získáš pochvalu nejprve ode všech Spart'anů a potom i od ostatních Řeků. Dáš-li Mardoniovi narazit na kůl, pomstíš svého strýce Leonida.“

Lampón se domníval, že se tím Pausaniovi zavděčí. Pausaniás však odpověděl:

[79] „Příteli aiginský, uznávám tvůj dobrý úmysl i to, že máš o mne péči, ale minul ses se slušností. Vysoko vynášíš mě i mou vlast, ale ničíš to vše tím, že mě vybízíš, abych zohavil mrtvolu, a říkáš, že budu mít

slavnější pověst, když to učiním. Takové věci se spíše hodí pro barbary než pro Řeky, a i jim to máme za zlé. Nechci se takovým skutkem zavděčit ani Aiginským, ani těm, kterým se takové věci líbí. Stačí mi, že se mé jednání bude líbit Spartánům a že budu konat skutky zbožné a mluvit zbožné věci. Říkáš, že mám pomstít Leonidu, ale já ti pravím, že byl pomstěn velkolepě a jeho památka i památka ostatních padlých u Thermopyl je uctěna dušemi těchto nesčetných mrtvých. Nechod už ke mně s takovými řeči a radami a buď rád, že se ti nic nestalo.“

[80] Lampón se po této odpovědi vzdálil. Pausaniás dal vyhlásit, že se nikdo nemá dotýkat kořisti, a přikázal heilótům, aby snesli cenné věci na hromadu. Heilóti se rozeběhli po táboře a nacházeli stany vybavené zlatými a stříbrnými předměty, pozlacená i postříbřená lehátka, zlaté džbány a číše a jiné poháry. Na vozech nalézali měchy se zlatými a stříbrnými kotlíky; padlým odebírali zlaté náramky, náhrdelníky a meče akinaky; pestrých oděvů si nikdo nevšímal. Mnoho věcí heilóti ukradli a prodávali Aiginským, mnoho věcí však i odvedli, protože je nemohli ukrýt. Tenkrát byla založena bohatství aiginských občanů, protože kupovali od heilótů zlato, jako by to byla měď.

[81] Jakmile snesli Řekové poklady na jednu hromadu, oddělili desátek pro delfského boha (z něhož byla obětována zlatá troj nožka, která stojí blízko oltáře na tříhlavém bronzovém hadu*), pro boha olympijského (z něhož pořídili desetiloketní bronzovou sochu Diovu) a pro boha na Isthmu (z něhož dali postavit sedmiloketní sochu Poseidonovu). Ostatek rozdělili a každý dostal, čeho byl hoden, ať šlo o perské souložnice, či o zlato a stříbro, nebo o jiné poklady a soumary. Co dostali ti, kdo se v bitvě u Plataj vyznamenali, o tom se nikde nevypráví, myslím však, že i oni byli obdařeni. Pausaniás dostal desátý díl všeho, ženy, koně, talenty*, velbloudy a jiné cennosti.

[82] Vypravuje se také, že Xerxés na útěku z Řecká zanechal Mardoniovi své polní vybavení. Když viděl Pausaniás Mardoniovo zařízení se zlatem a stříbrem a s pestrými pokrývkami, poručil prý pekařům a kuchařům, aby připravili oběd stejným způsobem jako pro Mardoniova. Oni rozkazu vyhověli, a když Pausaniás viděl zlatá a stříbrná lehátka s krásnými pokrývkami, zlaté a stříbrné stoly a velkolepou přípravu oběda, užasl nad bohatstvím, které před ním leželo, a se smíchem poručil svým služebníkům, aby připravili oběd po spartánsku. Když byla hostina připravena a rozdíl mezi oběma byl veliký, rozesmál se Pausaniás a poslal pro řecké vojevůdce. Jak se sešli, ukázal jim na obojí úpravu oběda a řekl jim: „Svolal jsem vás, Řekové, protože vám

chci ukázat hloupost toho Peršana, který takhle žil, a přece k nám přišel loupit, ačkoli žijeme bídne.“ To prý řekl Pausaniás řeckým vojevůdcům.

[83] V pozdějších časech po těchto událostech našli i mnozí z Platajských skříňky se zlatem, stříbrem a jinými cennostmi. Později přišly najevo i jiné věci. Když z mrtvol odpadlo maso, snášeli Platajští kosti na jedno místo. Našla se lebka, která neměla švu, nýbrž byla z jediného kusu kosti; našla se i čelist, spolu i s horní čelistí, na které byly zuby z jednoho kusu, všechny z jedné kosti, a to přední zuby i stoličky; našly se kosti muže pětiloketního.

[84] Druhého dne zmizela mrtvola Mardoniova. Kdo ji odstranil, neumím přesně povědět. Slyšel jsem totiž o mnohých lidech z různých končin, že Mardoniova pohřbili, a vím, že mnozí dostali za ten skutek dary od syna Mardoniova Artonta. Nepodařilo se mi přesně vyzvědět, kdo Mardoniovu mrtvolu sebral a pohřbil. Říká se také, že ho pohřbil Dionýsofanés z Efesu.

[85] Takovým způsobem došel pohřbu Mardonios.

Když rozdělili Řekové kořist z bitvy u Plataj, pohřbili své mrtvé, každá obec oddělené. Lakedaimonští vykopali tři hromadné hroby. Do jednoho pohřbili mladé muže, mezi nimi i Poseidónia, Amomfaréta, Filokyona a Kallikrata; v tom jednom tedy byli ti nejstatečnější, ve druhém ostatní Spartané a ve třetím heilóti. Tak pohřbili své mrtvé Spartané. Tegejští pohřbili své padlé odděleně od Spartanů všechny pohromadě, a stejně i Athéňané a i Megarští a Fliúntští ty, kdo byli pobiti od jízdy. Hroby těchto všech jsou plné, ostatní pak mohyly, které lze vidět u Plataj, jsou prázdné. Jak se dovídám, daly je nasypat ty obce, které se bitvy neúčastnily, protože se za to styděly vůči svým potomkům. I Aiginští tam mají takzvaný hrob, o kterém jsem slyšel, že jej dal zřídit o deset let později na žádost Aiginských Kleadés, syn Autodikův z Plataj, který byl jejich proxenem.

[86] Když pohřbili Řekové u Plataj své padlé, sešli se k poradě a usnesli se táhnout proti Thébám a žádat o vydání těch, kdo byli perskými přívrženci, především pak o vydání Timégenida a Attagina, kteří stáli v čele; nevydají-li je, že od města neupustí, dokud ho nedobudou. Na základě tohoto rozhodnutí jedenáctý den po bitvě přišli, Théby oblehli a žádali o vydání oněch mužů. Thébští je vydat nechtěli, a tak Řekové pustošili jejich území a útočili na hradby.

[87] Když plenění neustávalo, promluvil Timégenidés dvacátý den k Thébanům:

„Thébané, jestliže si Řekové usmysleli, že neupustí od obležení, dokud Théb nedobudou, nebo dokud nás jim nevydáte, nuže ať pro nás netrpí země boiótská. Jde-li jim o peníze pod záminkou, že žádají o naše vydání, dejme jim peníze ze společné pokladnice, stáli jsme přece na straně perské spolu s obcí, a nikoli sami. Obléhají-li nás opravdu proto, že žádají o naše vydání, sami se jim postavíme k obhajobě.“ Thébané uznali, že mluví správně a v pravý čas a ihned Pausaniovovi oznámili, že chtějí ony muže vydat.

[88] Jak se o tom dohodli, uprchl Attaginos z města a jeho děti Pausaniás, když je k němu přivedli, zprostil viny řka, že děti nenesou spolu vinu na perském smýšlení. Ostatní mužové pak, které Thébané vydali, se domnívali, že budou postaveni před soud a spoléhali na to, že se vyplatí penězi. Pausaniás však, jakmile je dostal do své moci, právě proto, že to předvídal, propustil veškeré vojsko spojenců, ony muže odvedl do Korinta a tam je dal popravit.

[89] Tyhle věci se udaly u Plataj a v Thébách. Zatím se dostal Artabazos, syn Farnakův, na útěku od Plataj daleko. Thessalové, když k nim přišel, ho pozvali k hostině a ptali se ho na ostatní vojsko, protože o tom, co se stalo u Plataj, nevěděli nic. Artabazos uznal, že by hrozilo nebezpečí záhuby jemu i jeho vojsku, kdyby jim chtěl povědět o bitvě plnou pravdu. Obával se, že by ho kdekdo napadal, kdyby zvěděli, co se stalo. Na základě této úvahy neoznámil Fókům nic a Thessalům řekl:

„Jak vidíte, Thessalové, pospíchám co nejrychleji do Thrákie a mám napilno, protože jsem spolu s těmito vojáky poslán od vojska vyřídit nějakou záležitost. Očekávejte, že v patách za mnou táhne Mardonios s vojskem. Pohostěte ho a prokazujte mu dobrodiní. Jestliže to učiníte, nebudete toho časem litovat.“

Po těchto slovech s vojskem rychle odtáhl Thessalií a Makedonií přímo do Thrákie, protože opravdu pospíchal; táhl nejkratší cestou vnitrozemím. Dorazil do Byzantia, ztrativ velký počet svých vojáků, protože je cestou pobili Thrákové nebo zahubil hlad a námaha. Z Byzantia přeplul na lodích.

[90] Tak se vrátil Artabazos do Asie. Téhož dne, kdy došlo k porážce u Plataj, byli barbari poraženi i u My kalé v Iónii. Když totiž Řekové, kteří připluli po lodích spolu s Leutychidem Lakedaimonským,

prodlávali na Délu, přišli k nim jako poslové ze Samu Lampón, syn Thrasyklův, Athénagorás, syn Archestratidův, a Hégésistratos, syn Aristagorův. Samští je poslali bez vědomí Peršanů a samovládce Theoméstora, syna Androdamantova, kterého za samovládce na Samu ustanovili Peršané. Po příchodu k vojevůdcům domlouval jim Hégésistratos všemi způsoby; že prý Iónové odpadnou od Peršanů, jakmile je jen spatří, a že barbari se jim nepostaví na odpor, a i kdyby se na odpor postavili, že Řekové sotva najdou jinou takovou kořist. Dovolával se společných bohů a nabádal je, aby osvobodili Řeky z otroctví a zahrnali barbary. Je prý to snadné, protože jejich lodi plují špatně a v boji se nemohou řeckým vyrovnat. Oni sami pak, jestliže se Řekové obávají, aby je nevlákali do pasti, že jsou ochotni plout s nimi na jejich lodích jako rukojmí.

[91] Když pak samský cizinec velice prosil, zeptal se ho Leutykidés, buď že chtěl získat nějakou předzvěst, nebo protože to bylo řízení boží:

„Jaké je tvé jméno, samský cizince?“

On pak odpověděl: „Hégésistratos.“

Leutykidés mu skočil do řeči, pokud snad chtěl Hégésistratos něco říci, a pravil: „Přijímám věštné znamení* k vedení vojska, cizince ze Samu. Ty pak nám dej spolu se svými druhy záruky, že nám budou Samští horlivými spojenci, a odpluj.“

[92] Po jeho slovech následovaly hned činy. Samští dali záruky a přísahali, že budou řeckými spojenci. Potom odpluli a s nimi na rozkaz Leutykidův i Hégésistratos, z jehož jména si vzal věštné znamení. Toho dne Řekové vyčkali a druhý den vykonali oběti, při nichž jim věštil Déifonos, syn Euénioův z Apollónie u Iónského zálivu.

Jeho otci Euéniovi se stala tato příhoda:

[93] V Apollónii mají stádo ovec zasvěcené slunci. Ve dne se pasou ovce u řeky, která teče z Lakmónských hor přes apollónijské území do moře v zálivu Órickém. V noci je hlídají vybraní mužové z občanstva, kteří vynikají rodem i bohatstvím, každý po jeden rok. Apollónijským na těch ovcích velice záleží kvůli nějaké věštbě. V noci je chovají v jakési jeskyni nedaleko od města. Tam je tehdy střežil Euénios, jak na něj padla volba. Jednou na stráži usnul, do jeskyně vnikli vlci a na šedesát ovcí podávali. Když to zpozoroval, zamlčel, co se stalo, a nikomu nic neřekl, protože měl v úmyslu koupit jiné náhradou. Před ApoUonijskými se

však věc neutajila, a když se to dozvěděli, předvedli Éuénia před soud a za to, že na hlídce usnul, ho odsoudili ke ztrátě zraku.

Jakmile však ho oslepili, přestaly jim ihned ovce rodit a ani púda nenesla plody. Ptali se v Dódóně i v Delfech věštců po příčině toho neštěstí, a dostalo se jim věštev, že nespravedlivě zbavili zraku strážce posvátného stáda Euénia. Bohové sami prý vlky poslali a nepřestanou je trestat, dokud za svůj čin nedají Euéniovi takovou náhradu, jakou si sám zvolí a uzná za spravedlivou; až to bude splněno, že bohové sami dají Euéniovi takový dar, pro který ho budou mnozí lidé velebit.

[94] Takových věštev se jim dostalo. Apollónijští věštby zatajili a uložili některým mužům z občanstva, aby je splnili. Ti se úkolu zhostili takto: Když jednou seděl Euénios před svým domem, přišli, sedli si k němu a vedli různé řeči, až došli k tomu, že mu vyslovovali soustrast s jeho utrpením. Když ho k tomu pomalu přivedli, ptali se ho, jakou náhradu by si určil, kdyby se Apollónijští podvolili dát mu něco za to, co mu učinili. On o věštbě neslyšel a pravil, že by se spokojil, kdyby mu někdo dal pole občanů, které jmenoval, a o nichž věděl, že jsou to dva nejlepší pozemky z celé Apollónie, a k tomu dům, o němž říkal, že je nejkrásnější ve městě. Toho kdyby se mu dostalo, že by se přestal hněvat a taková náhrada že by mu stačila.

To byla jeho slova, načež mu ti, kdo u něho seděli, odpověděli: „Tuto náhradu ti, Euénie, dávají Apollónijští za oslepení podle věštev, kterých se jim dostalo.“ Když se potom Euénios dověděl, jak se věc má, velice se hněval, protože ho oklamali. Apollónijští koupili od vlastníků, co si vybral, a dali mu to. Hned nato dostal od bohů dar umění věšteckého, takže se stal dokonce slavným.

[95] Tohoto Euénia synem byl Déifonos, který doprovázel Korintány a sloužil vojsku jako věstec. Slyšel jsem však také, že si Déifonos přivlastnil jméno Euéniovo a konal po Řecku práce za mzdu, ale že Euéniovým synem nebyl.

[96] Když Řekům věštby vyšly příznivě, odpluli s loďmi od Délu k Samu. Jak dopluli k samskému pobřeží z Kalamoi, spustili kotvy u tamního chrámu Héřina a chystali se k námořní bitvě. Peršané pak, když se dozvěděli, že Řekové připlouvají, odpluli s loďmi k pevnině kromě lodí foinických, které odeslali pryč. Po poradě totiž dospěli k rozhodnutí, že se do bitvy nedají, protože se domnívali, že se Řekům nevyrovnej. K pevnině pluli proto, aby se dostali pod ochranu svého pozemního vojska, které leželo u My kalé. Zůstalo tam na rozkaz Xerxův

jako část ostatních branných sil, aby střežilo Iónii. Na počet ho bylo šedesát tisíc a velel mu Tigranés, jenž krásou a velikostí postavy mezi Peršany vynikal. Vůdci loďstva se rozhodli utéci pod záštitu tohoto vojska, vytáhnout lodi na souš a zřídit ohradu na ochranu lodí a jako útočiště pro sebe.

[97] Po tomto rozhodnutí vyrazili na moře. Když připluli ke chrámu vznešených bohyň* na Mykalé na potoce Gaisónu u Skolopontu (je tam chrám Démétrý Eleusinské, který postavil Filistos, syn Pasiklův, když se ubíral za Neilem, synem Kodrovým, aby založili Milétos), vytáhli lodi na břeh a zřídili ohradu z kamení a klád, vysekavše ovocné stromy, a kolem ohrady zarazili palisády. Chystali se tak jak na obležení, tak i na vítěznou bitvu. Uvážili obě možnosti, a proto se tak připravovali.

[98] Když Řekové zvěděli, že barbaři ustoupili na pevninu, měli zlost, že jim unikli, a byli na vahách, co mají dělat, zda se mají vrátit nebo odplout k Helléspontu. Nakonec se rozhodli neučinit ani jedno, ani druhé, ale plout k pevnině. Přichystali si lodní můstky a ostatní potřeby jako k námořní bitvě a pluli k Mykalé. Když už byli blízko tábora a nikdo proti nim nevyplul, viděli lodi vytažené na souš uvnitř ohrady a na pobřeží seřazenou početnou pěchotu, tu vyplul nejprve Leutychidés s lodí co nejbliže ke břehu a dal hlasatelem Iónům oznámit toto:

„Iónové, pokud mě slyšíte, dejte pozor, co pravím; Peršané totiž vůbec nebudou rozumět tomu, co vám ukládám. Až dojde k bitvě, pamatuj každý z vás především na svobodu a potom na heslo ‚Hébé‘. Kdo jste slyšeli, povězte i těm, kdo neslyšeli.“ Smysl opatření byl stejný, jako podniknutí Themistoklova u Artemisia. Bud zůstane výzva před barbary utajena a Iónové ji poslechnou, nebo se o ní dozvědí a pojmu k Iónům nedůvěru.

[99] Po této Leutychidově výzvě učinili Řekové dále to, že přiřazili s lodmi ke břehu, vystoupili z nich a řadili se k bitvě. Když Peršané viděli, že se Řekové chystají k boji a že učinili provolání k Iónům, pojali podezření proti Samským, že straní Řekům, a odňali jim zbraně. Samští totiž po příchodu barbarských lodí s athénskými zajatci, které jako zbytky obyvatelstva pobrali Xerxovi vojáci v Attice, všechny zajatce vykoupili, opatřili je prostředky na cestu a odeslali do Athén. Proto byli v nemalém podezření, když vykoupili pět set Xerxových nepřátel.

Dále uložili Peršané Milétanům, aby střežili průchody vedoucí k vrcholům My kalé, protože Milétští tu krajinu nejlépe znali; důvodem však bylo, aby byli Milétané vzdáleni z tábora. Takovým způsobem se

Peršané opatřili proti těm Iónům, o nichž se domnívali, že by se mohli vzbouřit, kdyby měli příležitost; sami pak snesli štíty, aby si z nich učinili ohradu.

[100] Jakmile měli Řekové všechno připraveno, vytrhli proti barbarům. Na pochodu se po celém vojsku šířila zvěst (a také spatřili na pobřeží ležet hlasatelskou berlu), podle které zvítězili Řekové v bitvě nad Mardoniem v Boiótii. Z mnohých znamení je tu patrné boží řízení, když se obojí udalo v týž den, jak porážka u Plataj, tak nastávající bitva u Mykalé, a zpráva o tom se k Řekům dostala v týž den, takže vojsko nabylo daleko více odvahy a s větší ochotou se vrhalo do nebezpečí.

[101] Je tu i další shoda, že se obojí srážka udala blízko posvátného okrsku Démétry Eleusinské. Jak v krajině platajské, jak jsem už řekl, se bitva strhla u samého chrámu Démétrina, tak i u Mykalé se chystala na obdobném místě. Zpráva o tom, že Řekové s Pausaniou dobyli vítězství, přišla právě včas. Bitva u Plataj se totiž odehrála za časného rána a bitva u Mykalé k večeru. Že došlo k obojí události v týž den a téhož měsíce, objasnilo se Řekům brzy nato, když po tom pátrali. Dokud zprávu neměli, nebyli v obavách ani tak o sebe, jako spíše o Řecko, aby nepodlehlo Mardoniovi. Jakmile pak je ona zpráva dostihla, tím raději a rychleji podnikali útok na nepřítele. Tak tedy jak Řekové, tak barbari se horlivě chystali k bitvě, neboť cenou vítězství byly ostrovy a Helléspont.

[102] Athéňané a ti, kdo stáli v šiku vedle nich, asi polovina vojska, měli před sebou cestu po pobřeží a po rovině, Lakedaimonští pak spolu se svými sousedy v řadě šli úžlabinou a přes kopce. Zatímco Lakedaimonští šli oklikou, strhl se již na druhém křídle boj. Dokud Peršané udrželi štíty zpřímá, bránili se a vedli si v bitvě statečně. Stav se však měnil, když se athénští vojáci spolu s ostatními oddíly navzájem pobízeli, aby výsledek boje byl jejich dílem, a nikoli Lakedaimonských, a horlivěji se dali do díla. Prolomili štíty a padli na Peršany hromadným útokem. Peršané se jim postavili a dlouho se bránili, ale nakonec utekli za ohradu. Athéňané, Korintští, Sikyónští a Troizénští (stáli totiž v šiku vedle sebe) se hnali v patách za nimi a spolu s nimi vnikli do ohrady. Tak bylo dobyté i ohrady a barbari se již přestali bránit a všichni kromě Peršanů se dali na útěk. Peršané se v hloučcích bili s Řeky neustále do ohrady vnikajícími. Dva z perských vojevůdců utekli a dva padli. Utekli velitelé loďstva Artayntés a Ithamitrés a v boji padli Mardontés a velitel pěchoty Tigranés.

[103] Peršané ještě bojovali, když dorazili Lakedaimonští a ti, kdo byli s nimi, a společně dokonali, co zbývalo. Padlo tam i hojně Řeků, mimo jiné i Sikyonských, padl i vojevůdce Perileós. Samští vojáci, kteří byli v perském táboře a jimž byly odebrány zbraně, dělali všechno možné, aby Řekům pomohli, když viděli, že je bitva zpočátku nerozhodná. Jakmile ostatní Iónové viděli, že Samští začali, odpadli i oni od Peršanů a vrhli se na barbary.

[104] Milétané měli od Peršanů rozkaz střežit stezky pro jejich záchranu, kdyby se jim snad přihodilo to, co se vskutku stalo. Chtěli mít průvodce, aby se mohli zachránit na vrcholky mykalského pohoří. Za tím účelem je tam postavili, a také proto, aby nemohli Milétští v táboře podniknout něco proti nim. Milétané však dělali pravý opak toho, co jim bylo přikázáno. Podle jejich pokynů utíkali Peršané jinými cestami, které je vedly mezi nepřátele, a nakonec je Milétané sami pobíjeli jako jejich největší nepřátelé. Takto odpadla Iónie od Peršanů podruhé.

[105] V bitvě se z Řeků nejvíce vyznamenali Athéňané a z Athéňanů Hermolykos, syn Euthynův, který pěstoval obecný zápas. Později po těchto událostech, za války mezi Athéňany a Karystskými zastihla Hermolyka smrt v bitvě u Kyrnu v krajině karystské. Pohřben je u Geraistu. Po Athéňanech se vyznamenali Korintané, Troizénští a Sikyónští.

[106] Jakmile Řekové zdolali množství barbarů, jednak v boji, jednak na útěku, snesli kořist na pobřeží (našli také několik pokladnic s penězi) a spálili lodi i celou ohradu. Spálivše ohradu i lodi, odpluli. Po příchodu na Samos se Řekové radili o tom, že přesídlí obyvatelstvo z celé Iónie, a uvažovali, do kterých končin Řecka, které byly v jejich moci, by je měli usadit. Iónii chtěli ponechat barbarům, protože se jim zdálo nemožné, aby sami po celý čas Ióny hájili, a bez jejich ochrany neměli Iónové naději, že by Peršanům unikli.

Peloponnéští předáci zastávali mínění, že by mělo být vypuzeno obyvatelstvo těch trhových obcí, které se přiklonily k Peršanům, a jejich území by se mělo odevzdat k obývání Iónům. Athéňané však vůbec nebyli toho názoru, že by se měla Iónie přesídlit, ani že by měli Peloponnéští rozhodovat o jejich vlastních koloniích. Jejich odporu Peloponnéští ochotně ustoupili. Tak se stalo, že Řekové přijali do spojeneckého svazku Samské, Chijské, Lesbany a ostatní ostrovany, kteří se společného tažení zúčastnili, a zavázali je smlouvou a přísahou, že

vytrvají a od spolku neodpadnou. Po vykonání přísah odpluli, aby strhli mosty; domnívali se totiž, že je ještě najdou neporušené.

[107] Pluli tedy k Helléspontu. Uprchlí barbaři se shromáždili na výšinách My kalé, bylo jich jen málo, a vydali se na cestu do Sard. Cestou řekl Masisté, syn Daréiův, který byl porážce přítomen, veliteli Artayntovi mnoho nepříjemných věcí a prohlásil, že je Artayntés horší nežli žena, když takhle vede vojsko, a že si zaslouží co nejhorší trest, když takto zostudil královský dům.

Říci někomu, že je horší nežli žena, je u Peršanů největší urážka. Artayntés již vyslechl mnoho zlých slov a rozhněval se, vytasil na Masista meč a chtěl ho zabít. Jak se však na něj rozběhl, zabránil mu v tom Xeínagorás, syn Praxileův z Halikarnéssu. Stál za Artayntem, popadl ho v pase, zvedl a uhodil s ním o zem. V tu chvíli již byla Masistova tělesná stráž pohotově.

Xeínagorás se tím činem velmi zavděčil Masistovi i Xerxovi, protože zachránil jeho bratra. Z královny milosti se za svůj skutek stal Xeínagorás vládcem celé Kilikie. Na další cestě se již nic nepříhodilo, a tak přišli do Sard. V Sardech byl král od té doby, kdy tam přišel na útěku po námořní porážce.

[108] Tehdy se v Sardech Xerxés zamiloval do Masistovy ženy, která tam právě také dlela. Posílal jí vzkazy, ale ničeho nemohl dosáhnout. Násilí nepoužil, protože se obával svého bratra Masista. (Táž myšlenka dodávala síly i ženě, protože dobře věděla, že se proti ní násilí neužije.) Xerxés se tedy zdržel dalších zákroků a uspořádal svatbu svého syna Dareia s dcerou ženy Masistovy. Domníval se, že si ji tím činem spíše nakloní. Zasnoubil je, vykonal obvyklé obřady a odcestoval do Sús. Když pak tam dorazil a uvedl ženu pro Dareia do svého domu, upustil od ženy Masistovy a pro změnu zahořel láskou k ženě Dareiově, která byla dcerou Masistovou; a dosáhl svého. Ona žena se jmenovala Artaynté.

[109] Věc vyšla časem najevo tímto způsobem. Xerxova manželka Améstris utkala široký a pestrý plášť, který stál za podívanou, a dala jej Xerxovi. Xerxés z něho měl radost, oblékl si jej a šel k Artaynté. I u ní se potěšil a vyzval ji, aby si žádala, co chce, za to, co mu poskytla, zejí ve všem vyhoví. Tu ona pravila Xerxovi (neboť bylo usouzeno, aby se jí s celou rodinou vedlo zle): „Dáš mi, oč tě požádám?“

On pak se domníval, že bude žádat cokoli jiného, slíbil a přísahal. Artaynté, když Xerxés přísahal, bez rozpaků požádala o plášť. Xerxés jí

nabízel všechno možné, protože jí plášť nechtěl dát z toho jediného důvodu, že měl strach z Améstry. Ta již dříve tušila, co se děje, a on nechtěl, aby přišla na to, že je to pravda. Dával jí města i množství zlata a vojsko, jímž by nevládl nikdo jiný nežli ona; vojsko je vskutku dar podle perského způsobu. Nepodařilo se mu však ji přemluvit a plášť jí tedy dal. Artaynté měla z daru velikou radost, nosila plášť a chlubila se jím.

[110] Améstris se dozvěděla, že má Artaynté onen plášť; pochopila, co se děje. Nehněvala se na Artayntu, ale věřila, že její matka je tím vinna a ona že to způsobila; proto osnovala záhubu Masistově ženě. Vyčkala, až její muž Xerxés uspořádá královskou hostinu. Tato hostina se pořádá jednou do roka, v den králových narozenin, po persku se jí říká tykta, což znamená po řecku dokonalá. Pouze při této hostině* si král natírá hlavu vonnými oleji a dává Peršanům dary.

Na ten den čekala Améstris a požádala Xerxa, aby jí dal Masistovu ženu. Xerxovi to bylo proti mysli a považoval to za hroznou věc vydat manželku bratrovi; nadto věděl, že ona na celé věci nemá vinu. Pochopil totiž, proč ji Améstris žádala.

[111] Nakonec však, když trvala na svém, a pod tlakem zákona velmi nerad svolil, protože u nich není možno prosebníku odepřít, co žádá, když se koná královská hostina. Vydav Masistovu ženu, učinil toto: Améstré řekl, ať učiní co chce a poslal pro svého bratra, kterému řekl:

„Masiste, jsi Dareiův syn a můj bratr a k tomu jsi ještě řádný muž. Přestaň obcovat se ženou, s níž obcuješ, a já ti za ni dám svou dceru, a s tou obcuj. Zapud ženu, kterou máš nyní, protože nepovažuji za správné, abys ji měl.“

Masisté se těm slovům podivil a řekl: „Jaká zlá slova mi, pane, říkáš, když mi prikazuješ, abych propustil ženu, z níž mám tři mladistvé syny a dcery, z nichž jednu jsi zasnoubil svému synu, ženu, která mi velice vyhovuje, a abych se oženil s tvou dcerou? Velice si, králi, vážím toho, že mě uznáváš za hodná své dcery, nicméně nic takového neučiním. Nenuť mě k tomu násilím, pro tvou dceru se najde muž nijak horší, než jsem já. Nech mne dále obcovat s mou ženou.“ To byla jeho odpověď.

Xerxés se rozhněval a řekl: „Sám sis to, Masiste, způsobil. Nedal bych ti svou dceru za manželku a s onou ženou už také dlouho obcovat nebudeš, aby ses naučil přijímat, co se ti dává.“ Jak to Masités uslyšel, odešel s těmito slovy: „Ještě jsi mě, pane, nezničil.“

[112] Zatímco Xerxés rozmlouval s bratrem, poslala si Améstris pro Xerxovy kopiníky a dala Masistovu ženu důkladně zmrzačit. Dala jí uříznout prsy a hodila je psům, stejně i nos, uši a rty a vyříznout jazyk a takto znetvořenou ji poslala domů.

[113] Masisté se o tom ještě nedoslechl, ale tušil, že se děje něco zlého, a přiběhl úprkem domů. Když spatřil svou ženu zcela zohavenou, dohodl se s dětmi a odešel se syny a ještě s několika jinými muži do Bakter, aby bakterský kraj vzbouřil a způsobil králi co největší škody.

A myslím, že by k tomu bylo i došlo, kdyby se byl k Baktřanům a Sakům dostal: byl bakterským místodržitelem a měli ho rádi. Xerxés však se o jeho počínání dověděl, poslal na něj vojsko a dal na cestě zabít jak jeho a jeho syny, tak i pobít jeho vojsko. Takové věci se udaly okolo Xerxovy lásky a smrti Masistovy.

[114] Řekové, kteří pluli od Mykalé k Helléspontu, zakotvili nejprve u mysu Lektá, protože je tam zdržovaly větry; odtamtud pak dorazili do Abydu a shledali, že mosty jsou strženy. Očekávali, že je najdou ještě napjaté, a právě kvůli tomu do Helléspontu připluli. Peloponnéští se pod vedením Leutychildovým rozhodli, že odplují do Řecka. Athéňané s vůdcem Xanthippem si však umínili, že zůstanou a pokusí se dobýt Ghersonésu. Peloponnéští Řekové tedy odpluli a Athéňané se přeplavili z Abydu na Chersonésos a oblehli Séstos.

[115] Do tohoto města, které je v těch končinách nejsilnější pevností, se na zprávu o přítomnosti Řeků v Helléspontu sešli Peršané z okolních měst, mezi jinými také Peršan Oiobazos z Kardie, který sem dal dopravit lana z mostů. Domácími obyvateli tam byli Aiolové, ale byli s nimi Peršané a velké množství ostatních spojenců.

[116] Vládce v tomto kraji byl Xerxův náměstek Artayktés, Peršan a člověk strašný a bezbožný, který podvedl i krále, když táhl proti Athénám, ukradl pro sebe z Elaiúntu poklady Prótesiláa, syna IfiklovajV Elaiúntu na Ghersonésu je totiž Prótesiláův náhrobek a oLoío něho posvátný okrsek, kde bylo mnoho pokladů, zlatých a stříbrných číší, měděných předmětů a rouch a jiných obětních darů, které Artayktés z dopuštění králova uloupil. Xerxa podvedl těmito slovy:

„Je tam, pane, dům jednoho Řeka, který se válečně vypravil proti tvé říši a při tom po zásluze našel smrt. Dej mi jeho dům, ať každý ví, že proti tvé zemi nelze válčit.“ Těmi slovy mohl snadno Xerxa přemluvit k tomu, aby mu dům onoho muže daroval, protože král netušil, co má

Artayktés na mysli. O Prótesiláově tažení proti území královu* mohl mluvit, protože věděl, že Peršané považují celou Asii za majetek svůj a svého právě panujícího krále.

Když mu král poklady daroval, odvezl je z Elaiúntu do Iséstu a posvátný obvod dal osévat a spásat, a sám, kdykoli přišel do Elaiúntu, souložil s ženami uvnitř svatyně. Nyní‘ když byl Athénami obležen, ač na obléhání připraven – se Řeků ani nenadal. Přepadli ho zřejmě, když je nečekal.

[117] Když nastával pozdní podzim a obležení ještě trvalo, Byli Athéňané netrpěliví, protože byli vzdáleni od vlasti a dobývání se jim nedařilo. Žádali vojevůdce, aby je odvedli domů. Ti však odepřeli, ledaže by bylo Séstu dobyto, nebo že by pro ně poslala obec athénská. Spokojili se tedy s věcmi, jak byly.

[118] Obležení však už měli tak svrchovanou nouzi, že vařili a pojídali řemení ze svých lehátek. Když pak již ani to neměli, uprchlí Peršané s Ártayktem a Oiobazem v noci z města. Slezli s hradeb na zadní straně města, kde bylo nejméně nepřátel. Jakmile nastal den, oznámili Chersonéští Athéňanům z věží, co se stalo, a otevřeli jim brány. Větší část Athéňanů se jala Peršany pronásledovat a ostatní obsadili město.

[119] Oiobazos utekl do Thrákie, kde ho Thrákové Apsintští zajali a obětovali po svém způsobu domácímu bohu Pleistórovi. Jeho doprovod pobili jiným způsobem. Artayktés se svými druhy se vydal na útěk později a Athéňané ho dostihli nedaleko za Aigos Potamoi. Peršané se dosti dlouho bránili, zčásti pak padli a část jich upadla do zajetí. Řekové je přivedli spoutané do Séstu s spolu s nimi v poutech i samotného Artaykta a jeho syna.

[120] ChersorieTtT vypravují, že prý se jednomu ze strážců zajatých přihodil zázrak, když si opékal sušené ryby. Sušené ryby prý nad ohněm vyskakovaly a škubaly sebou, jako by byly čerstvě chycené. Lidé se seběhli a divili se tomu, když však ten div spatřil Artyaktés, zavolal na kuchaře ryby pekoucího:

„Příteli Athéňané, nic se toho divu neboj, není určen tobě; mně tím dává znamení Prótesiláos z Elaiúntu, že má od bohů moc potrestat toho, kdo mu ublížil, ač je už mrtev a seschlý. Chci mu dát náhradu; za poklady, které jsem pobral v chrámu, sto talentů bohu a za sebe i za syna pak dám Athéňanům dvě stě talentů, zůstanu-li naživu. Takovými sliby však vojevůdce Xanthippa nepřemluvil. Jednak si žádali jeho smrti

Elaiúntští jako pokuty za Prótesiláa, jednak i sám vojevůdce byl téhož mínění. Odvedli ho na pobřeží na místo, kde končil Xerxův most (jiní říkají, že na kopec nad městem Madytem), přibili ho na prkno a pověsili. Jeho syna před jeho očima ukamenovali.

[121] Po těchto skutcích odpluli do Řecka a vezli s sebou poklady i lanoví z mostů, aby je obětovali v chrámech. Toho roku se již nic dalšího neudalo.

[122] Předek tohoto pověšeného Artaykta Artembarés učinil Peršanům návrh, který oni přijali za svůj a předložili Kýrovi. Návrh zněl: „Dává-li bůh Peršanům nadvládu a ty, Kýre, jsi mužem, který přemohl Astyaga, nuže, máme zemi malou a celkem drsnou, vystěhujme se z ní a podržme pro sebe jinou, lepší. Je mnoho zemí v sousedství, mnoho i vzdálenějších. Získáme-li některou z nich, bude více důvodů k tomu, aby se nám lidé obdivovali. Sluší se přece, aby vládnoucí lidé takto jednali. Kdy se nám k tomu naskytne lepší příležitost nežli teď, kdy vládneme mnohým lidem a celé Asii?“

Kýros věc vyslechl, návrhu se nedivil a řekl, aby tak učinili, ale připomenul jim, aby se připravili na to, že napříště už nebudou vládci, nýbrž ovládanými. V mírných krajinách se prý rodí mírní mužové. Není dáno, aby táž země plodila podivuhodné ovoce a zároveň bojovné muže. Peršané to uznali a od návrhu ustoupili, přemoženi Kýrovým rozumem. Zvolili si raději vládnout a bydlet v zemi drsné, nežli osívat zemi rovinatou a stát se poddanými.

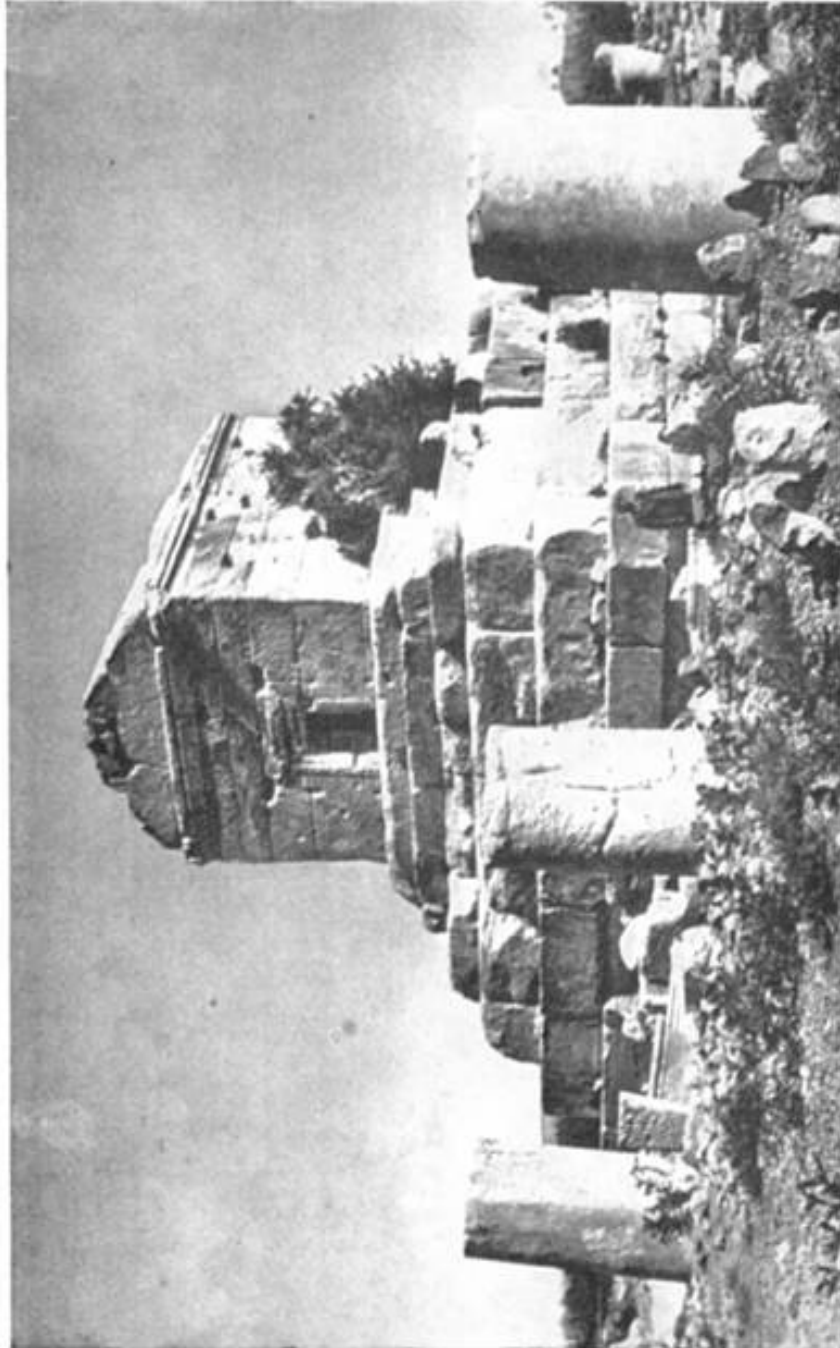
OBRAZOVÁ A MAPOVÁ PŘÍLOHA

Obr. 1. Hérodotos (Národní muzeum v Neapoli)

Obr. 1. Hérodotos (Národní muzeum v Neapoli)

Obr. 2. Hrobka Kýra Staršího v Pasargadách (konec 6. stol. př. n. l.)

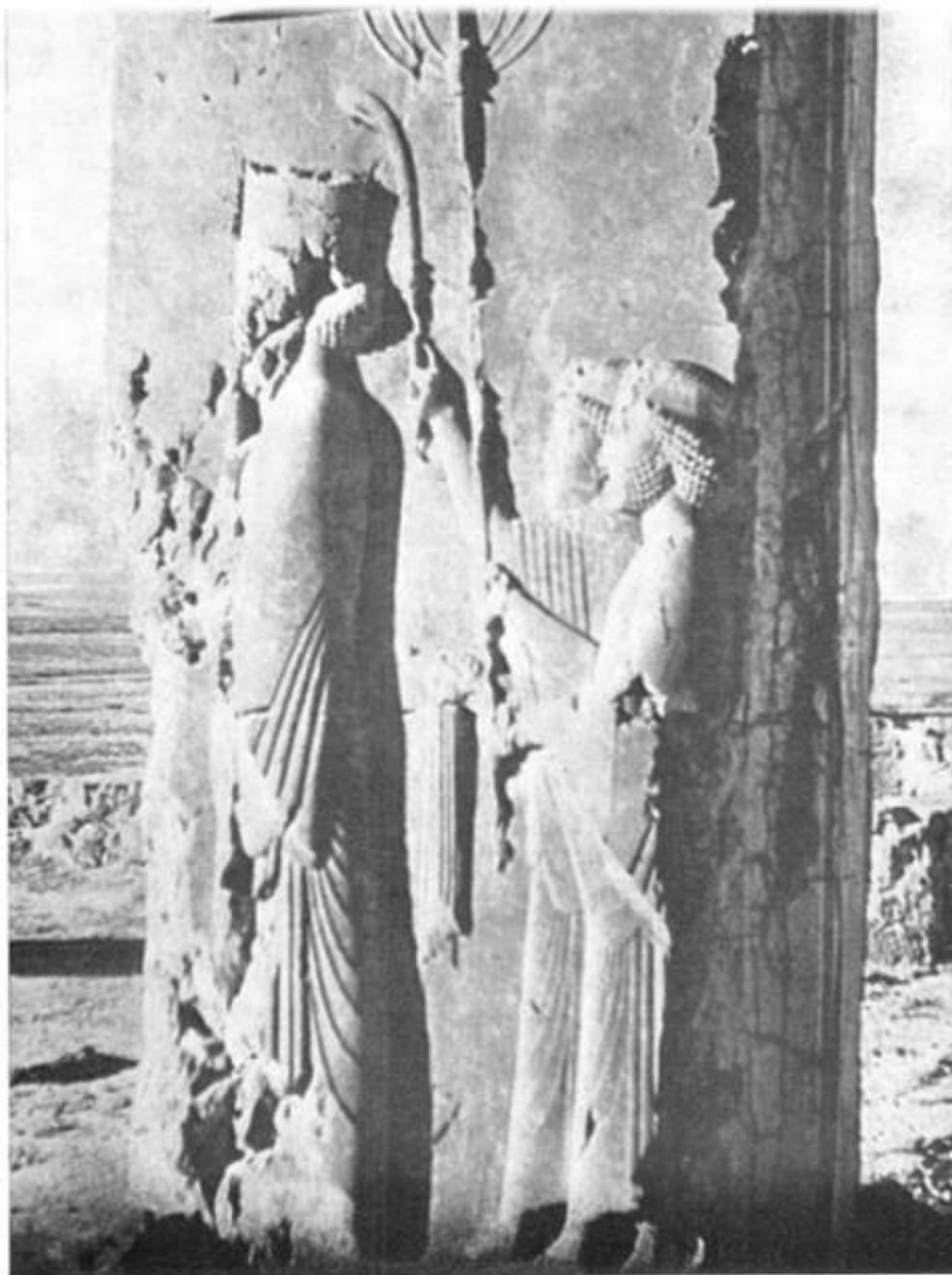
Obr. 2. Hrobka Kýra Staršího v Pasargadách (konec 6. stol. př. n. l.)

Obr. 3. Persepolis z ptačí perspektivy

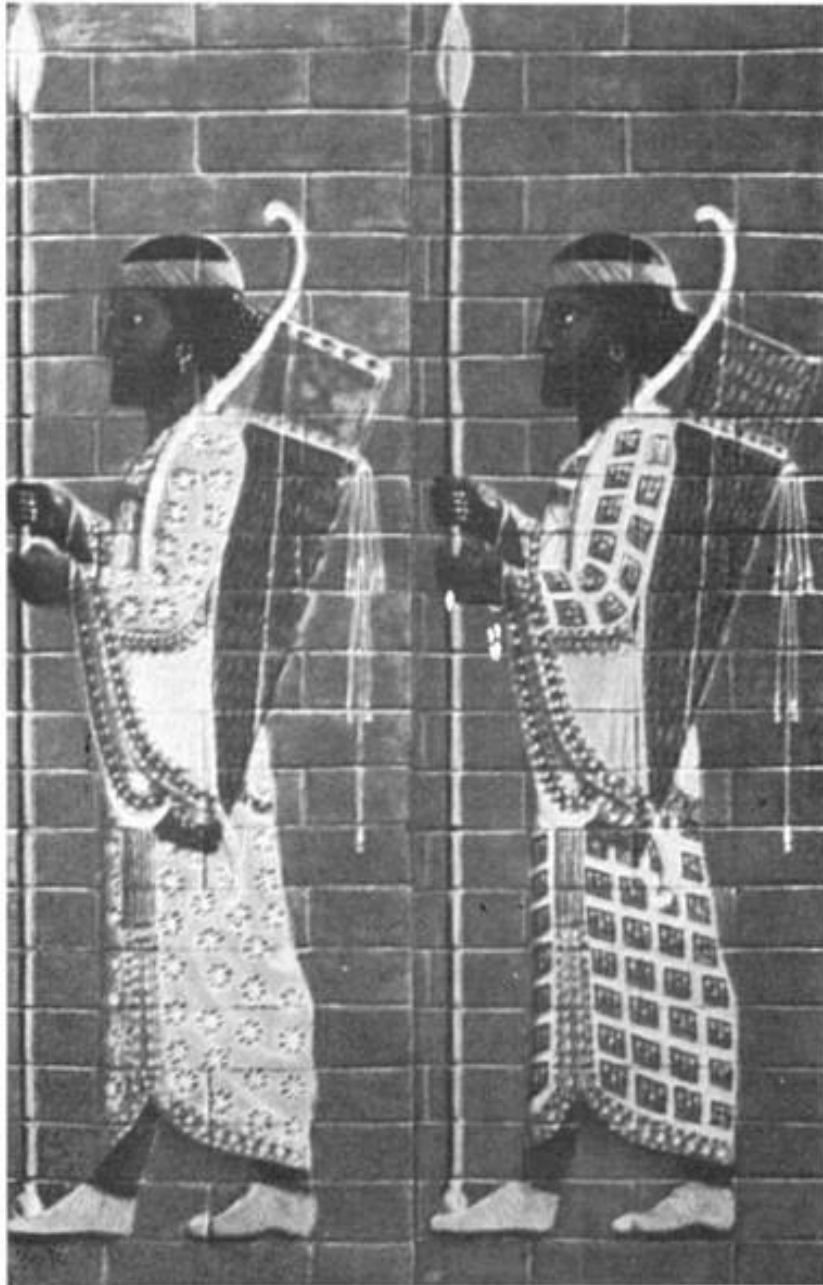
Obr. 3. Persepolis z ptačí perspektivy

Obr. 4. Král Dareios vychází z paláce (reliéf v Persepoli)

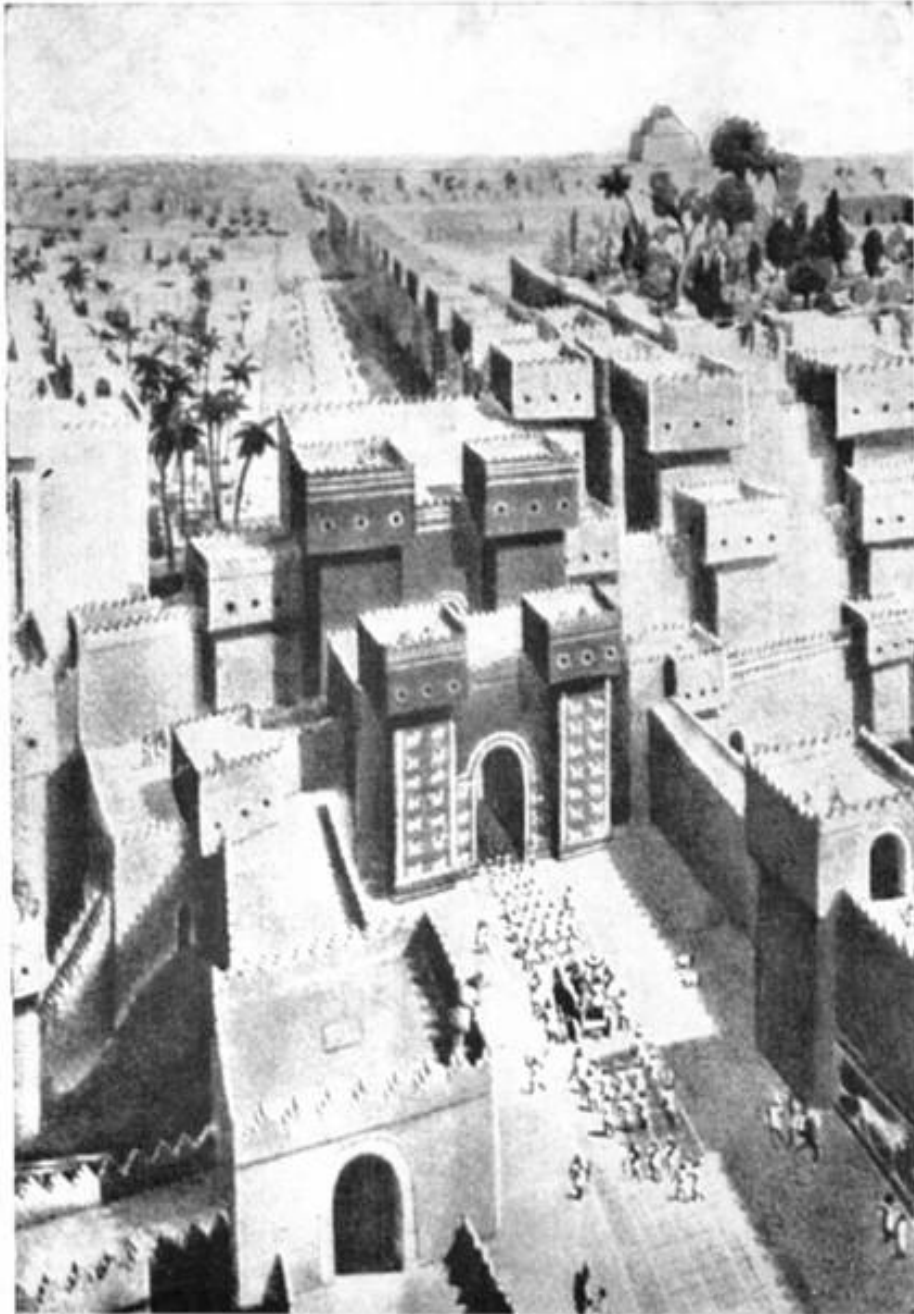
Obr. 4. Král Dareios vychází z paláce (reliéf v Persepoli)

Obr. 5. Perská královská tělesná stráž, tzv. „nesmrtelní“ (vlys z paláce Artaxerxa II. v Súsách, 4. stol. př. n. l.)

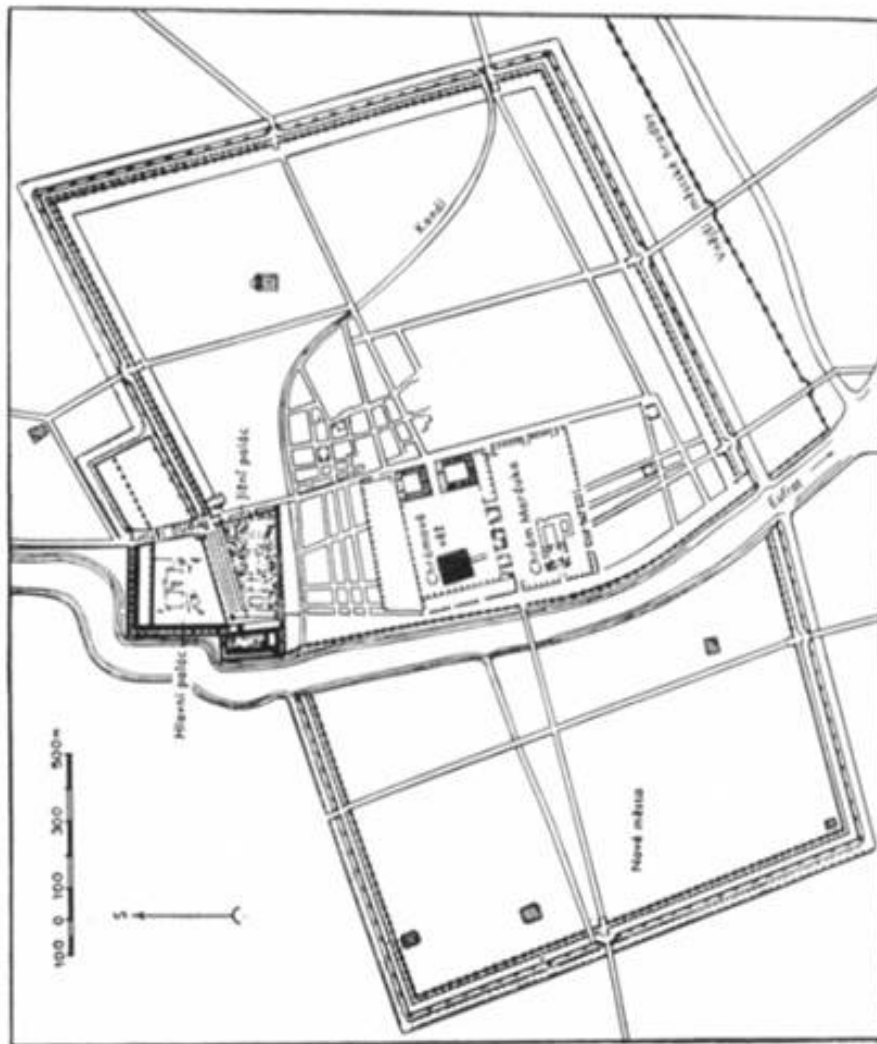
Obr. 5. Perská královská tělesná stráž, tzv. „nesmrtelní“ (vlys z paláce Artaxerxa II. v Súsách, 4. stol. př. n. l.)

Obr. 6. Město Babylon v 6. stol. př. n. l. (rekonstrukce)

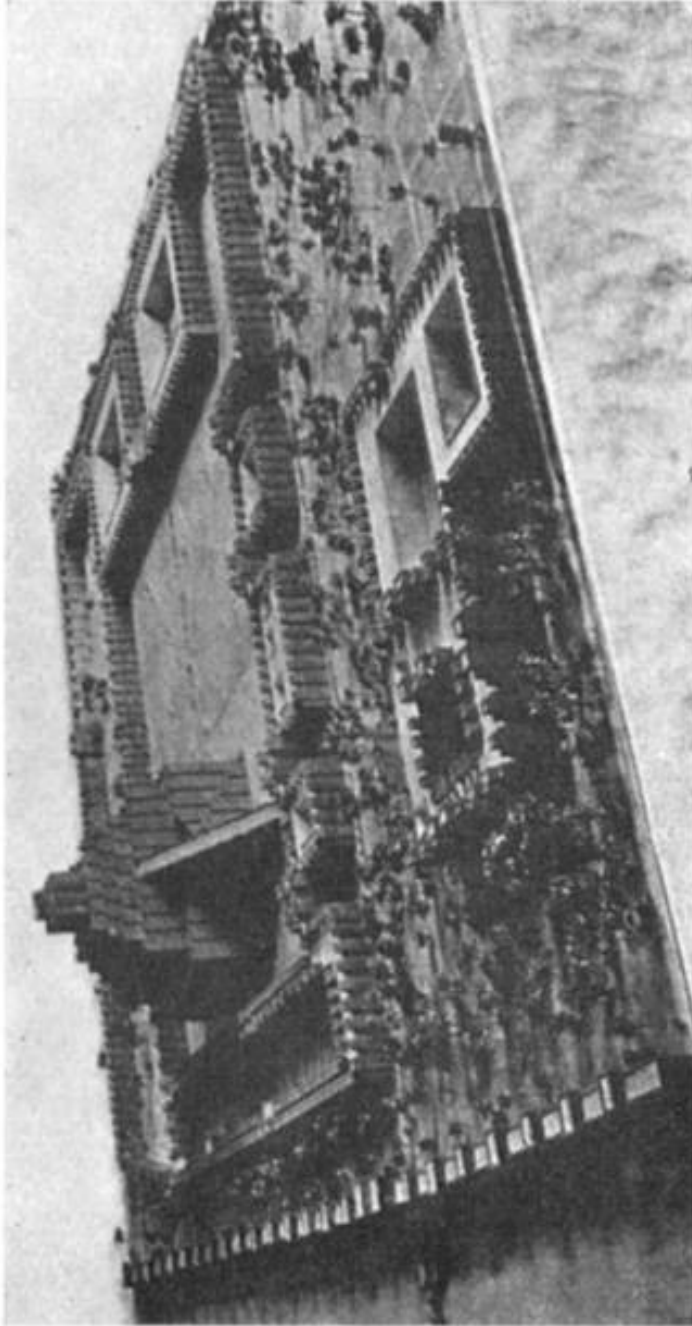
Obr. 5. Město Babylon v 6. stol. př. n. l. (rekonstrukce)

Obr. 7. Schematický plán Babylóna v 6. stol. př. n. l.

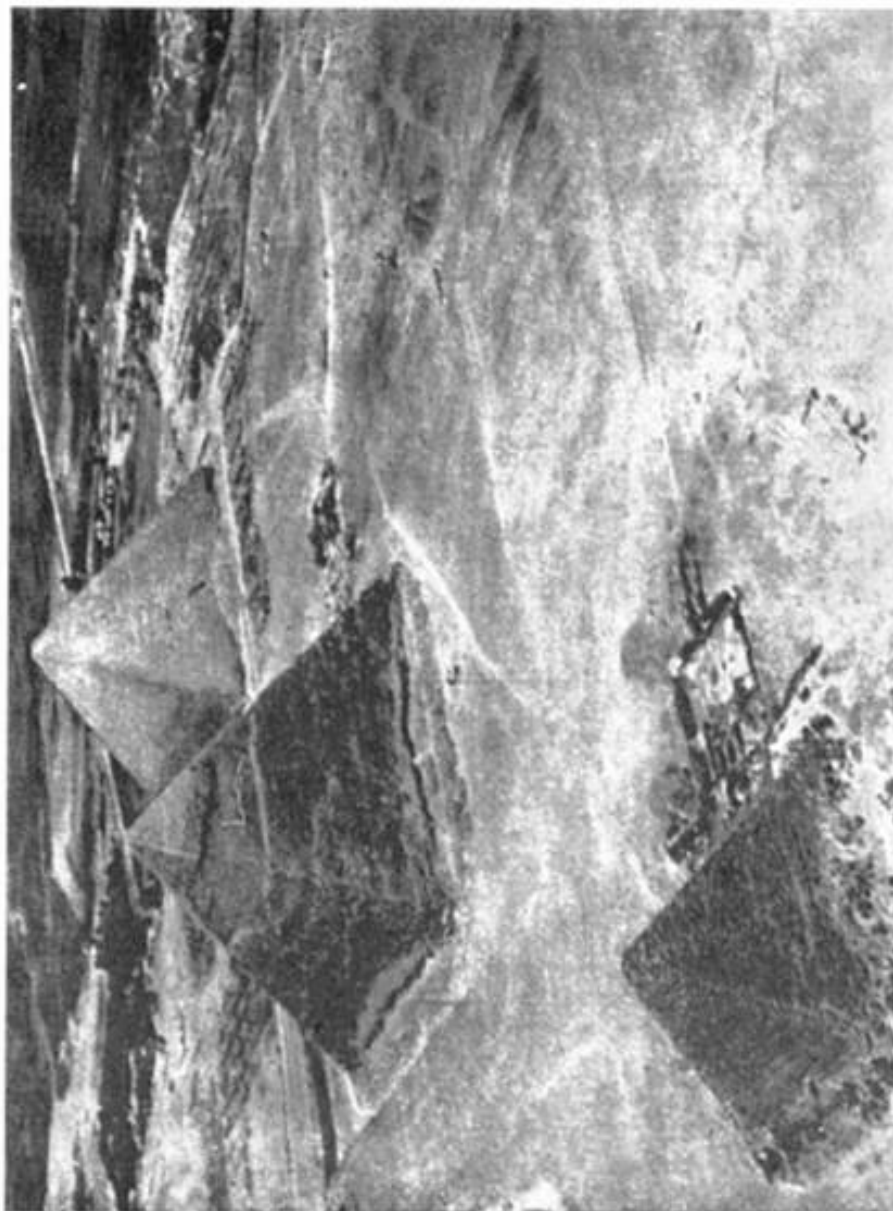
Obr. 7. Schematický plán Babylóna v 6. stol. př. n. l.

Obr. 8. Rekonstrukce tzv. babylónské věže (zikkurat)

Obr. 8. Rekonstrukce tzv. babylónské věže (zikkurat)

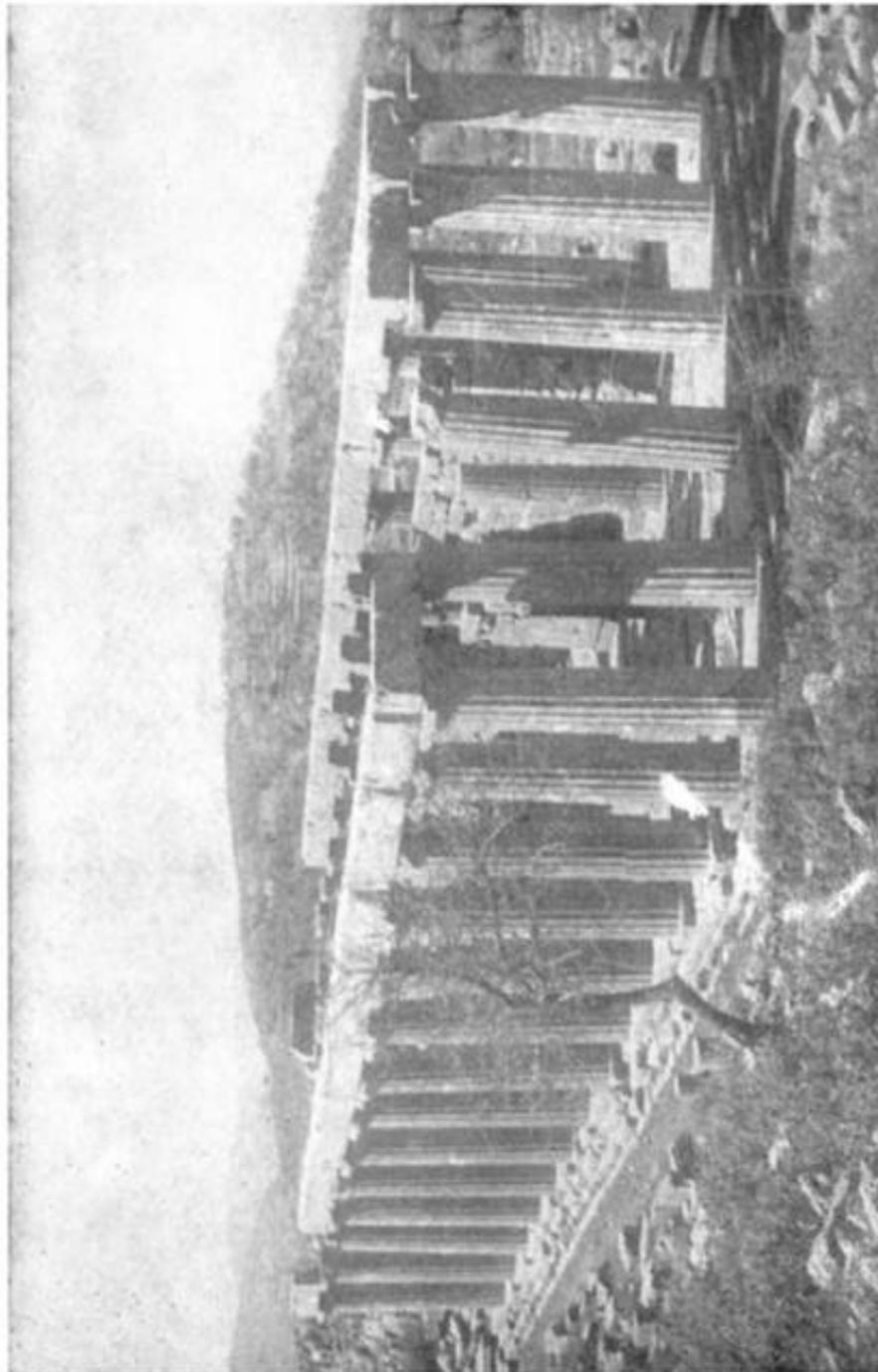
Obr. 9. Pyramidy Chufuova (Cheops), Chafrénova (Ghefrén) a Menkovréova (Mykerinos)

Obr. 9. Pyramidy Chufuova (Cheops), Chafrénova (Ghefrén) a Menkovréova (Mykerinos)

Obr. 10. Typická krajina v Arkadii na Peloponnésu, v popředí chrám Apollónův v Bassai

Obr. 10. Typická krajina v Arkadii na Peloponnésu, v popředí chrám Apollónův v Bassai

Obr. 11. Akropolis v Athénách

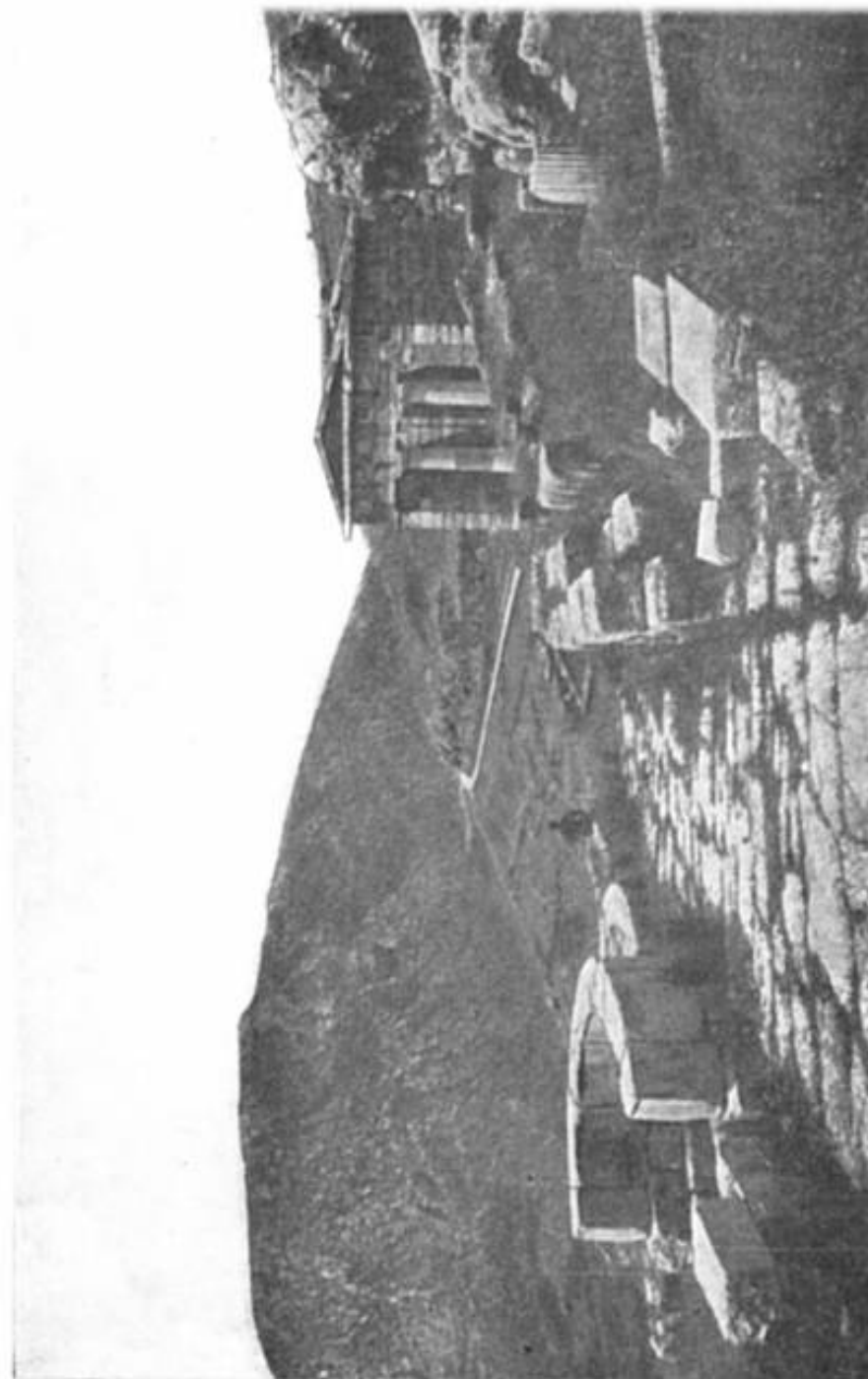
Obr. 11. Akropolis v Athénách

Obr. 12. Posvátný okrsek delfský; v popředí divadlo, za ním základy chrámu Apollónova a athénská pokladnice

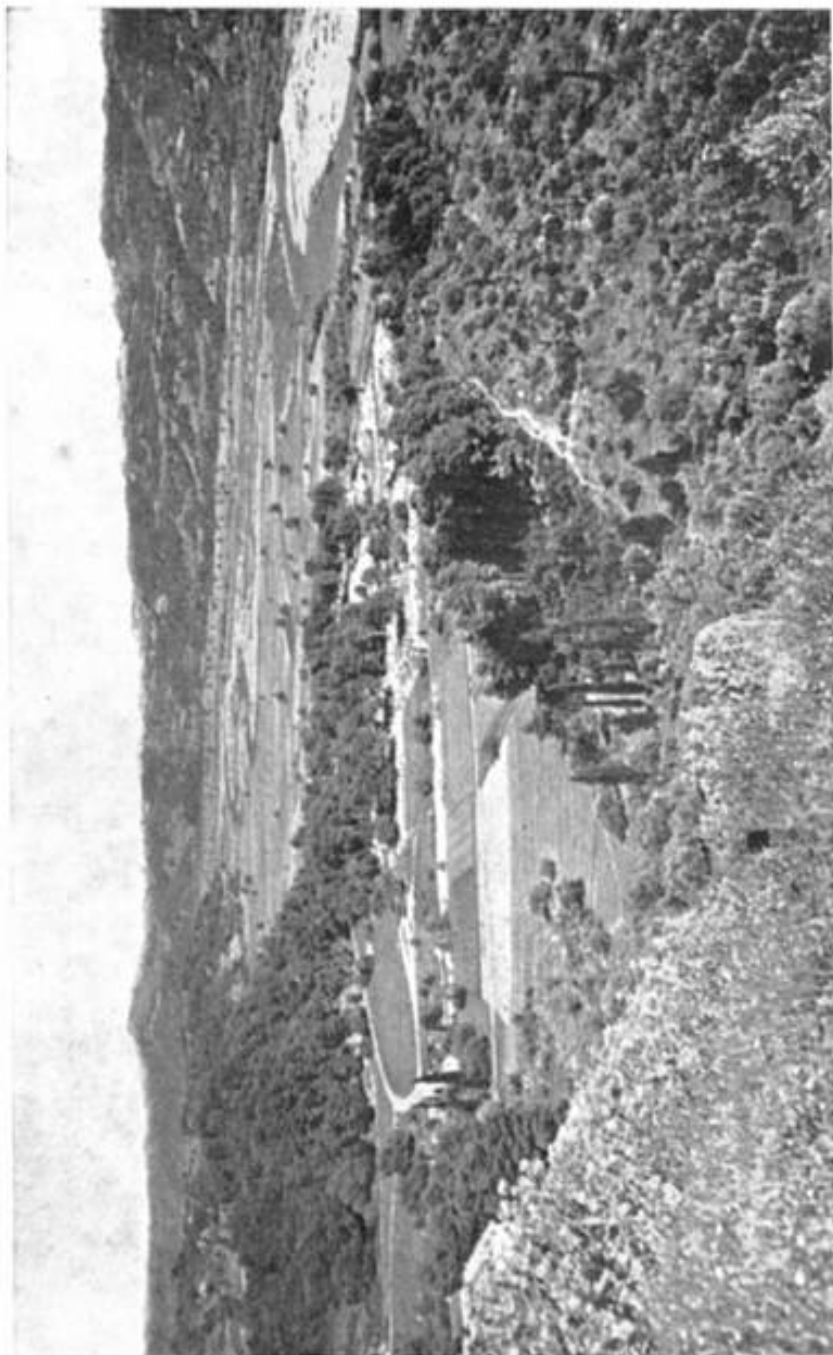
Obr. 12. Posvátný okrsek delfský; v popředí divadlo, za ním základy chrámu Apollónova a athénská pokladnice

Obr. 13. Posvátná cesta v Delfech, napravo athénská pokladnice a skály Sibylliny

Obr. 13. Posvátná cesta v Delfech, napravo athénská pokladnice a skály Sibylliny

Obr. 14. Olympia – celkový pohled

Obr. 14. Olympia – celkový pohled

Obr. 15. Celkový pohled na rozvaliny Korinta

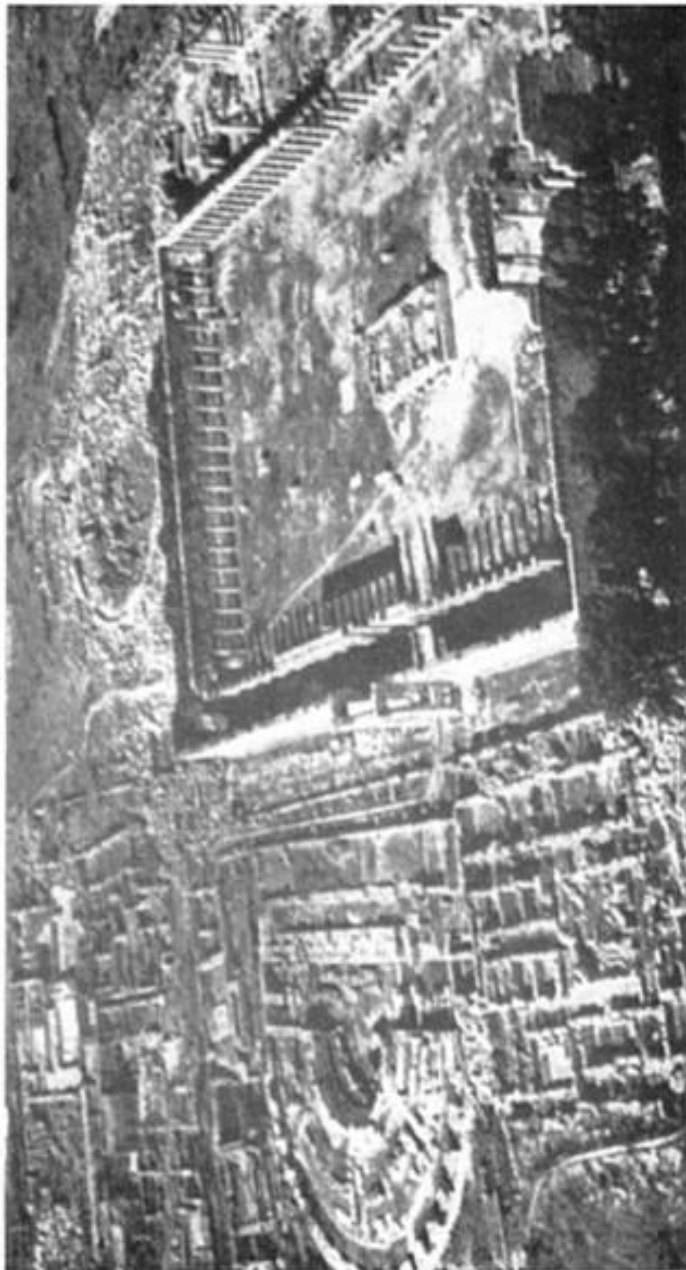
Obr. 15. Celkový pohled na rozvaliny Korintu

Obr. 16. Ostrov Théra, nejjižnější sopečný ostrov kykladský

Obr. 16. Ostrov Théra, nejjižnější sopečný ostrov kykladský

Obr. 17. Zříceniny města Kyréne (stav z doby římské)

Obr. 17. Zříceniny města Kyréne (stav z doby římské)

Obr. 18. Hlasovací střešina se jménem Themistoklovým (ostrakon)

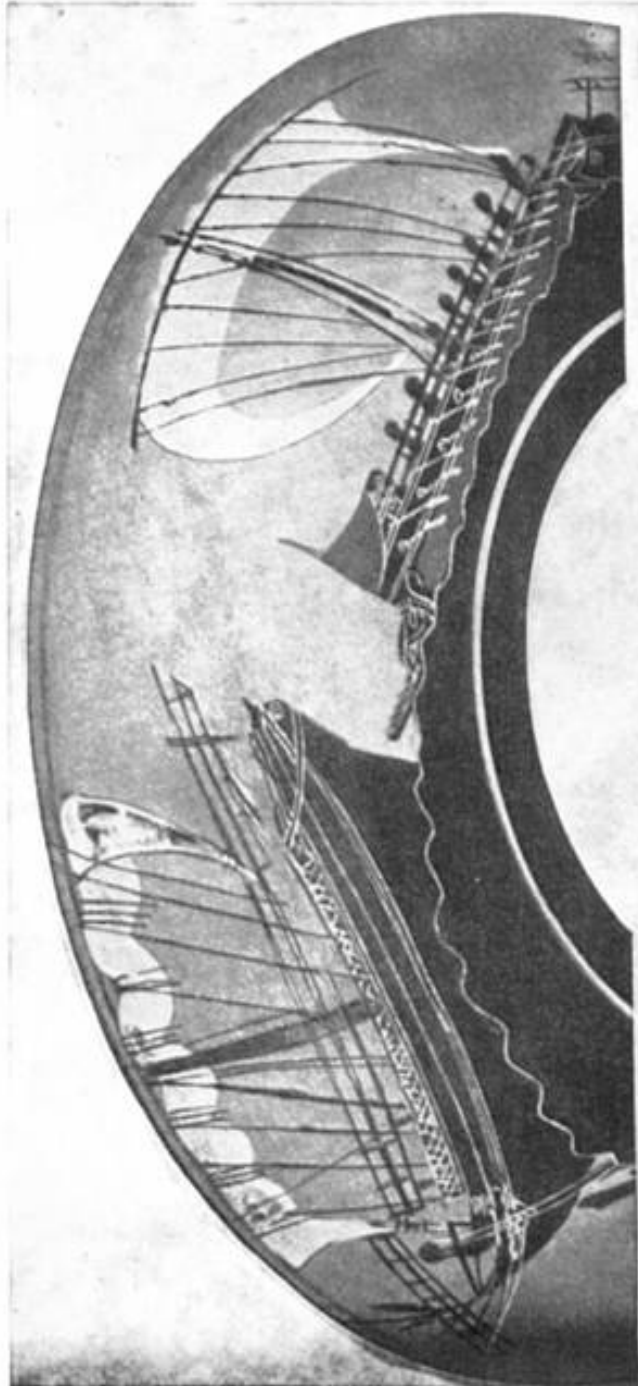
Obr. 18. Hlasovací střešina se jménem Themistoklovým (ostrakon)

Obr. 19. Zátoka Salaminská

Obr. 19. Zátoka Salaminská

Obr. 20. Nákladní loď pronásledovaná válečnou trojveslicí (attická mísa z 2. pol. 6. stol. př. n. l., Britské muzeum)

Obr. 20. Nákladní loď pronásledovaná válečnou trojveslicí (attická mísa z 2. pol. 6. stol. př. n. l., Britské muzeum)

Obr. 21. Miltiadés (1. pol. 5. stol. př. n. l., Mnichov)

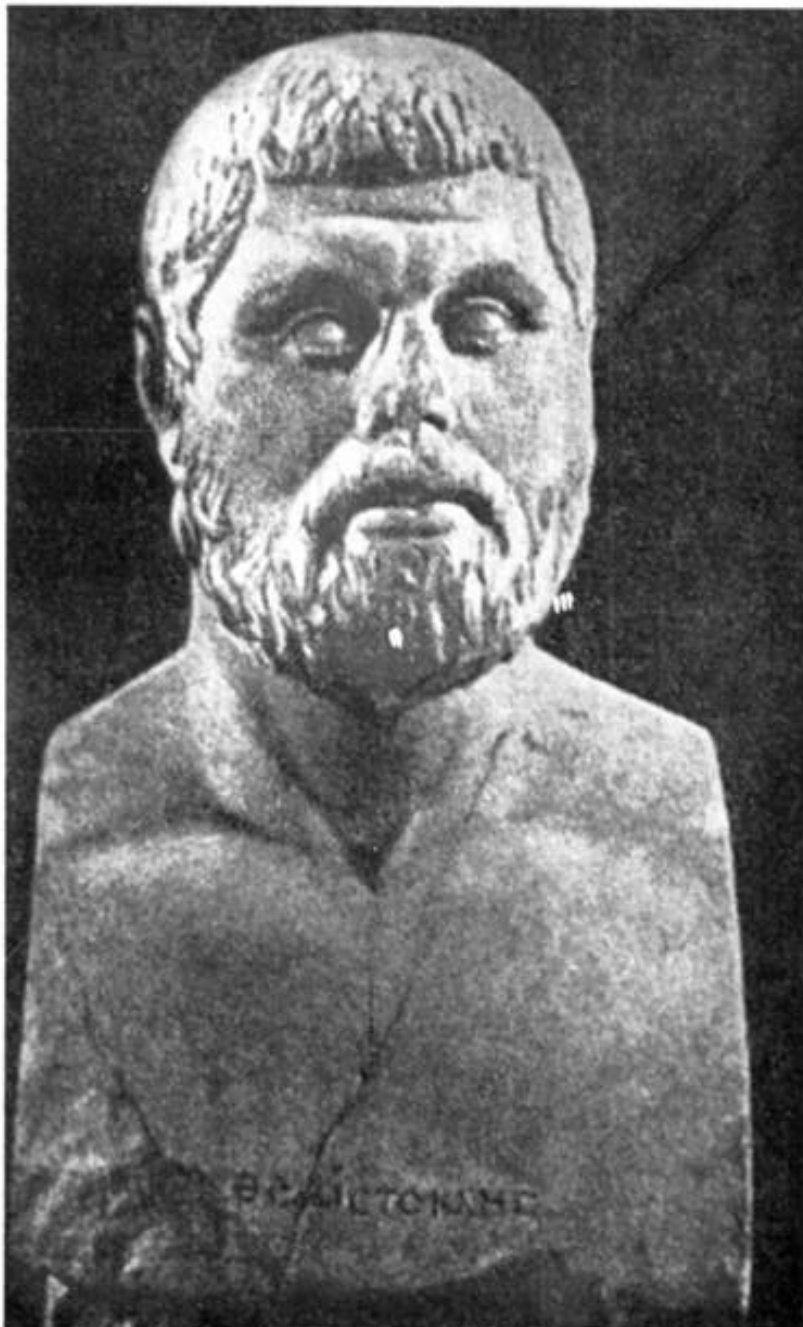
Obr. 21. Miltiadés (1. pol. 5. stol. př. n. l., Mnichov)

Obr. 22. Spartský bojovník, tzv. Leonidás (1. pol. 5. stol. př. n. l.,
Národní museum v Athénách)

*Obr. 22. Spartský bojovník, tzv. Leonidás (1. pol. 5. stol. př. n. l., Nár. muz.
v Athénách)*

Obr. 23. Themistoklés (5. stol. př. n. l., římská kopie)

Obr. 23. Themistoklés (5. stol. př. n. l., římská kopie)

Obr. 24. Athénský těžkoodětec (Národní muzeum v Athénách)

Obr. 24. Athénský těžkoodětec (Nár. muzeum v Athénách)

POZNÁMKY K TEXTU

Podrobný komentář k Hérodotovu textu by si vyžádal svazku tlustšího, než je překlad sám. Zejména pak přesná identifikace historických postav, jejichž jména Hérodot pořečtil, není vždy snadná, protože i jeho chronologický sled událostí je dosti nepřesný. To se týká zejména knihy druhé, kde jsou pod jmény jednotlivých egyptských králů často spojeny události na generace od sebe vzdálené. I jména božstev popisovaných národů Hérodot pořečtil, nebo přesněji ztotožnil je s bohy řeckými. Protože v tomto vydání jde především o spolehlivý překlad textu Hérodotova, omezují se poznámky jen na nejnutnější míru, aby čtenáři byly některé autorovy narážky v textu objasněny. Vše ostatní, co je pro pochopení potřebné, najde čtenář v abecedních vysvětlivkách, které za těmito poznámkami následují. Pokud jde o vlastní jména, jsou většinou ponechána ve znění, jehož použil Hérodotos, kromě několika výjimek, které lze již v češtině považovat za znění zdomácnělá. Proto i jména dórská jsou většinou ponechána v Hérodotově znění iónském.

Místa, k nimž se textové poznámky vztahují, jsou v textu označena hvězdičkami. V poznámkách jsou vždy uvedena pod příslušným číslem kapitoly.

KNIHA PRVNÍ

[1] K našemu moři – tj. ke Středozevnímu.

[2] Vypravili se s válečnou lodí – míněna je výprava Iásonova a jeho druhů na lodi Argó do Kolchidy pro zlaté rouno (Argonaute).

[6] Mezi Sýrií a Pafiagonií – k Sýrii se zde počítá i severní Kappadokie.

[7] Pocházeli z otrokyně Iardanovy – jmenovala se Omfalé a podle jiných byla dcerou krále Iardana.

[14] Šest zlatých džbánů – míněna jsou měsidla na víno, tj. nádoby proti běžné představě džbánu podstatně větší (krátery).

[26] Natáhli lano od chrámu ke hradbám – věnováním města Artemidě vlastně rozšířili posvátný okrsek chrámový a natažené lano bylo toho vnějším výrazem.

[32] Vkladný měsíc – tím by vyšla průměrná délka roku na 375 dní; je patrné, že se Hérodotos zmýlil.

[51] Šest set amfor – to by znamenalo 234 hl, takže jde asi o chybu, vzniklou opisováním; spíše by mohlo jít o 600 džbánek (chús), tj. 19,5 hl nebo o 600 choiniků, tj. 648 litrů.

Podobizna Kroisovy pekařky – když prý chtěla Kroisa jeho macecha zahubit otráveným chlebem, zachránila mu život otrokyně která v paláci pekla chléb.

[70] Tři sta amfor – jde asi o obdobnou chybu jako v kap. 51.

[72] Dolní část Asie – jde o Malou Asii.

[74] Den se změnil v noc – jde o zatmění slunce ze dne 28. května r. 585 př. n. l. Syennesis z Kilikie a Labynétos z Babylóna – syennesis a labynétos nejsou jména vlastní, nýbrž označení vládců v domorodých jazycích která Hérodotos z nepochopení chápe jako jména vlastní.

[94] Přišli k Ombrikům – tj. do střední Itálie; Etruskové (Tyrsénové) by tedy byli lidskými kolonisty v Itálii.

[110] Kynó – řecké slovo kyón znamená psa.

[122] Pověst – ve skutečnosti však Kýros vnukem Astyagovým nebyl. Byl synem dědičného místokrále v Persii Kambýsa a jméno jeho matky není klínovými nápisy doloženo.

[141] Tuto bajku – zachovala se ve sbírce známé pod jménem Aisópovým (Ezop).

[163] Médie – míněna je říše perská; Médy a Peršany Hérodotos často zaměňuje.

[166] Kadmejské vítězství – narážka na souboj bratří Eteokla a Polyneika ve válce Sedmi proti Thébám, v nichž oba bratři padli a tak se stali vítězi i poraženými zároveň.

[181] Pevná věž – jde o zikkurat, biblickou babylónskou věž.

[188] Vodu z řeky Choaspu – vozili si s sebou k účelům kultovním.

[195] Podobnou obuvi boiótské – boiótská obuv byla nižší a jednodušší než kdekoli jinde v Řecku.

[202] Opájejí se jako Řekové vínem – snad jde o konopí, z jehož jednoho druhu se vyrábí hašiš (cannabis indica).

[203] Při praní nepouštějí – míněna je asi mořena barvířská.

KNIHA DRUHÁ

[4] Pod jezerem moirijským – tj. na sever od jezera Moiris.

[6] 3600 stadií – asi 650 km. [7] 1500 stadií – asi 270 km.

[8] 200 stadií – asi 36 km. [9] 4860 stadií – asi 875 km. 6120 stadií – asi 1102 km. 1800 stadií – asi 324 km.

[20] Tři domněnky – první domněnka o Nilu pochází od Thalety Milétského, druhou zastávali Homér a Hekataios, třetí je Anaxagorova.

[32] Ksevernímu moři – tj. ke Středozemnímu. A jsou v ní krokodýli – je dosti pravděpodobné, že jde o Niger a o Timbuktu.

[36] Jednomu říkají posvátné, druhému lidové – posvátným písmem jsou míněny hieroglyfy, lidovým písmem písmo démotické.

[38] I jazyk mu vytáhne – viz kniha III, kap. 28.

[41] Nepochybně Řeka na ústa, nepoužije Řekova nože... – to proto, že Řekové pojídají maso z krav.

[61] Nad kým truchlí – jde o smuteční slavnost za Osirise.

[62] Posvátná historie – o Isidě a o jejím smutku za Osirise.

[67] Vlky – jde o šakaly.

[69] Přirovnávají k ještěrkám – slovo krokodeilos znamená v řečtině také obyčejnou ještěrku.

[84] Neviditelné nemoci – tedy jacísi internisté.

[104] Syrové v Palestině – jde především o Židy.

[109] Nástroj na určování ročních období – pravděpodobně jde o nějakou primitivní formu astrolabia.

[141] Množství polních myší – myš byla symbolem moru; Starý zákon (2. kniha královská, 19,35), klade stejnou událost do ležení Senacheribova před Jeruzalémem.

[142] Slunce nevycházelo na svém obvyklém místě – Hérodotovo podání je zmatené, protože mu nemohla být jasná podstata toho, co zpráva snad znamená; jde asi o matnou vzpomínku na posuny světových stran, způsobené precesí zemské osy.

[170] Jehož jméno nepovažují za zbožné vyslovit – jde o Osirise.

KNIHA TŘETÍ

[15] Býčí krev – ve starověku byla považována za jedovatou.

[19] Proti svým synům – Karthago byla foinická kolonie.

[24] Z křišťálu – nejde o skutečný křišťál, nýbrž o nějakou jinou, dnes neznámou sklovitou látku; v orig. užito slova „hyelos“.

[28] Pod jazykem skaraba – uzlovitý výrůstek, který svou podobou připomíná posvátného brouka skaraba.

[57] Parským mramorem – perský mramor byl proslulý svou zářivou bělostí.

[80] Uplynulo pět dní – po smrti králově udržovali Peršané pětidenní bezvládí, aby si lidé uvědomili cenu spořádané vlády; následující řeči jsou ovšem ohlasem řeckých diskusí o nejvhodnější formě vlády.

[84] Médský šat – nejvyšší hodnostáři nosili médský šat jako znamení své důstojnosti; toto znamení jim uděloval král.

[86] Kůň zaržál... zablesklo se – koňské zaržání platilo za příznivé znamení slunečního boha Mithry, hrom a blesk za znamení boha nebe Ahuramazda.

[95] 14 560 talentů – tj. přes 381 tun stříbra; tehdejší kupní sílu stříbra ovšem nelze měřit dnešními měřítky.

[98] Z Jednoho dílu rákosu – jde ovšem o druh bambusu.

[102] Mravenci – jde o druh svišťů.

[106] Stromy tam mají jako plody vlnu – tj. bavlnu.

[138] KnidŠti Dareia uposlechli – Knidos byl Peršanům poddán již od časů Kýrových, jeho přátelství s Tarentem pramenilo ze společného dórského původu.

[151] Až budou mít mezkyné mladé – mezkové jakožto kříženci jsou většinou neplodní.

KNIHA ČTVRTÁ

[2] Otroky Skythové oslepují – asi Hérodotův omyl, spočívající v nesprávné interpretaci nějakého skythského slova, jímž byli označováni otroci. Získávají je tak – popsaného způsobu dojení klisen se dodnes používá na různých místech v Africe i Arábii.

[17] Tržišti Borysthenských – město Olbia, milétská kolonie u Dněpru.

[22] Jyrkové – jméno souvisí se jménem Jirkutů na jižním Uralu.

[25] Vysoké a neschůdné hory – tj. Ural.

Spí šest mlsků, – zpráva Hérodotovi nepochopitelná, ale v jádru správná, protože jde o narážku na polární noc.

[42] Do severního moře – tj. do Středozemního.

[67] Věsti tedy z lipového lýka – lípa byla zasvěcena Afrodítě.

[81] Vénoval jako obětní dar Pausaniás – za dobytí Byzantia.

[94] Bohovi vyhrožují – Diovi jako bohu hromu a blesku, protože ho neznají.

[109] Pojídají vši – podle jiného čtení jde o smrkové šišky.

[145] Z Braurónu uloupili athénské ženy – v Braurónu v Attice byla svatyně Artemidina a Pelasgové, kteří sídlili na pohoří Hymettu, se zmocnili slavicích žen a unesli je na ostrov Lémnos, odkud vypudili potomky Argonautů.

Přicházejí ke svým otcům – část Argonautů totiž pocházela ze Sparty.

[148] K Paróreétům a Kaukónům – tj. do jižní části Élidy.

[175] Káže podzemních pštrosů – není jasné, o jaké ptáky jde.

[181] Sluneční pramen – je teplý pramen v oáze Sivá; teplotní rozdíly Hérodotem popisované spočívají v subjektivním dojmu, protože rozdíl mezi denní a noční teplotou vzduchu je veliký.

[189] Podle těchto kozích kůží pojmenovali Řekové štíty – řecky aigeé je kozí kůže, aigis pak je štít.

[192] Pygargové bubaliové, oryové, boryové – dnes těžko určitelné druhy zvěře; badatelé se domnívají, že jde o různé druhy gazel. Lasička tartéská – je název pro fretku.

[194] Medu... více vyrobí řemeslníci – jde zřejmě také o sirup.

KNIHA PÁTÁ

- [16] Papraky, tilony – dnes neurčitelné druhy ryb.
- [22] asi je původem z Argu – jako potomek argejského krále Temena.
- [27] – – – pomlčkami vyznačena mezera v zachovaných rukopisech; bývá doplňována slovy „ode všech nenáviděn“ (Gobet).
- [53] 450 parasang – asi 2330 km.
- [64] Za pelasgickými hradbami – tj. na athénské Akropoli, jejíž první hradby podle pověsti stavěli Pelasgové.
- [92] Na skalách – první verš naráží slovní hříčkou na Éetiónovo jméno (orel) a na jeho sídlo (Petra – skála).
- Truhlice – řecky kypselé.
- K Thésprótům – do Epiru.

KNIHA ŠESTÁ

- [50] Berane – jméno Krios znamená berana.
- [53] Když necháme stranou boha – tj. Dia, který byl pokládán za Perseova otce, čemuž ovšem Hérodot nebyl ochoten bezvýhradně věřit.
- [63] Démaratos – tj. lidem vymodlený.
- [71] Kyniskos – znamená štěně.
- [74] Aby tam přísahali při vodí řeky Styx – nejtěžší přísaha, při Stygu přísahali bohové.
- [77] Strašný, na třikrát stočený had – míněn stooký drak Argos, symbol Argejských.
- [87] Pětiletá výroční slavnost u Sunia – každých pět let se konaly u mysu Sunion slavnosti na počest Poseidonovu, spojené se závody lodí.
- [97] Ve které se zrodili dva bohové – tj. Apollón a Artemis.
- [116] Běželi městu na pomoc – pověst o marathónském běžci Diomedónovi je pozdější, Hérodot ji ještě nezná.
- [127] Vynikal nad Řeky silou – přemohl největšího současného atleta Milóna.

[129] Lakónské tance – mimická napodobení ze života lidu, v tónu hrubé lidové komiky.

KNIHA SEDMÁ

[8] V zemi fryžského Pelopa – tj. na Peloponnésu.

[42] Thébskou rovinou – jde o úrodnou rovinu u zálivu Atramyttejského na pobřeží Malé Asie, pojmenovanou podle městečka Thébé.

[58] Agora – česky náměstí nebo tržiště.

[76] Pisidové – v rukopisech jméno národa chybí, vydavatelé se shodují v názoru, že jde o Pisidy.

[157] Řecka nemalá část – tj. tzv. Velikého Řecka, do kterého se počítaly i Řecké kolonie mimo vlastní Řecko.

[187] 110 340 medimnů – což činí, nehledě k Hérodotově početní chybě, 57 376,8 hl.

[193] Afetai – tj. odjezd.

[198] Odliv a příliv – je ve Středozemním moři nevelký, takže lze pochopit, že uniká pozornosti; Euripská úžina však má pro svou polohu ke světovým stranám za úplňku i za novu příliv i odliv silný.

[199] 22 000 plether – tj. skoro 2000 ha.

[201] Pylai – česky brána.

[213] V dalším vyprávění – tento slib Hérodot nesplnil.

[233] Znamení královo – vypálením cejchu na čelo byli trestáni uprchlíci a dopadení otroci.

KNIHA OSMÁ

[2] Celkový počet lodí – míněny jsou lodi válečné, tzv. trojveslice (triéry), které měly tři řady vesel nad sebou; padesátiveslice byly lodi menší, jejichž velikost se udávala celkovým počtem vesel na obou stranách.

[39] Balvany... se dochovaly až po naše dny – jsou tam podnes.

[52] Vrch Areův – tj. Areios pagos, Areopág.

- [53] Na přední straní Akropole – tj. od severozápadu.
- [65] Na počest Matky i Dcery – tj. Démétrý a Persefony.
- [73] Sedm národů – Hérodotův pojem národa se většinou kryje s dnešním pojmem kmene, tak také v této kapitole jde o řecké kmeny.
- [77] Dík synu hřmícímu Krona – tj. Diovi.
- [100] Na boji dřev – tj. lodí.
- [109] Což se také stalo – když byl Themistoklés později z Athén vypovězen, odebral se ke králi perskému. [118] Strýmonský vítr – tj. severní.
- [137] Vykynul na dvojnásobek – tím je naznačeno jeho budoucí postavení; jako krále.
- Obrýsoval slunce nožem – tím se Perdikkás ujímal držení krbu a tedy celého majetku svého pána a slunce bral za svědka svého získaného práva.

KNIHA DEVÁTÁ

- [28] Jako poslední a první – tj. od druhého konce šiku.
- [46] Nikdo ze Sparianů – totiž z žijících.
- [73] Aby odvedli Helenu – ještě než se Helena vdala za Meneláa, unesl ji ze Sparty Théseus a odvedl ji do Afidnai.
- [81] Na tříhlavém bronzovém hadu – tento bronzový sloup byl za císaře Konstantina převezen do Byzance do cirku, a tam znovu objeven r. 1856.
- Talenty – tj. stříbra či zlata.
- [91] Hégésistratos – česky vůdce vojska.
- [97] Ke chrámu vznešených bohyň na Mykalé – tj. Démétrý a její dcery Persefony.
- [110] Pouze při této hostině – jinak se totiž král objevoval před svými poddanými pouze ve slavnostním hávu s tiárou na hlavě.
- [116] O Prótesiláové tažení proti území královu – hérós Prótesiláos se zúčastnil trojské války dávno před dobou Xerxovou.

VYSVĚTLIVKY

A

Abai – město ve Fókidě ve středním Řecku se svatyní a věštírnou Apollónovou.

Abantové – nejstarší obyvatelé ostrova Euboje.

Abaris – kočovný kněz Apollónův.

Agathyrsové – sarmatský národ, sídlící v dnešním Sedmihradsku.

Agbatana – jako syrské město není odjinud známo.

Afrodíté – řecká bohyně lásky, kterou Hérodot ztotožnil jednak s foinickou bohyní Astarté (Afrodíté Cizinka, chrám v Tyrském tábořišti v Memfidě, Afrodíté Urania), jednak s egyptskou bohyní Hathor.

Agrianés, řeka – nyní Ergene, přítok Marici v evropském Turecku.

Aiakos – král ostrova Aiginy, syn Diův a nymfy Aiginy; po smrti se stal pro svou spravedlivost jedním ze soudců v podsvětí.

Aiakovci – Aiakovi synové (Telamón, Péleus, Fókos) a vůbec potomci (vnuci Achilleus a Telamón), uctívání jako héroové – ochránci a pomocníci zejména ve válkách.

Aigos Potamoi – „Kozí řeky“, říčka na Thráckém Ghersonésu.

Aigyptovi synové – viz Danaos.

Ainos, město – nyní Enez u vtoku Marici do Egejského moře.

Aisópos – podle starořecké tradice vytvořil a pěstoval bajku jako zvláštní odvětví poezie. Pocházel prý z Frygie a sloužil jako otrok na Samu; po propuštění se stal důvěrníkem krále Kroisa a sloužil mu jako posel do Řecku. Při jedné takové cestě Aisópos urazil Delfany a ti ho shodili ze skály, proto museli za jeho zabití platit pokutu.

akinakés – krátký a široký perský meč (o délce čepele asi 1 stopy).

Alalia – město na východním pobřeží Korsiky, nyní Aleria.

Alejská rovina – úrodná rovina ve východní Kilikii mezi řekami Saros a Pyramos, u dnešního zálivu Alexandretského.

Alexandros, syn Priamův – je obecně známější pod jménem Paris, pod kterým vystupuje u Homéra jako únosce krásné Heleny, manželky spartského krále Meneláa.

Alpis – u Hérodota řeka, ale spíše se v tom jménu ozývají Alpy, které jinak Hérodot nezná; jako řeka bývá někdy ztotožňováno s Innem.

Amfiaráos – věstec a král v Argu, potomek Melampodův. Zúčastnil se výpravy Argonautů, tažení Sedmi proti Thébám aj. Proti Thébám šel, ač věděl, že bude tato výprava neúspěšná; přiměla ho k tomu jeho manželka. Pod jeho záštitou stála věštírna u Orópu v Boiótii (stř. Řecko).

amfiktyonové – členové kultovního a politického svazu řeckých kmenů se sídlem v Delfech. Zástupci se scházeli dvakrát ročně, na podzim v Delfech a na jaře u Thermopyl. Jméno se odvozuje od Amfiktyona syna Deukalióna a Pyrrhy.

amfora – dutá míra na tekutiny, 39 litrů.

Ammón – nejvyšší bůh libyjský a egyptský. Řekové ho ztotožňovali se svým Diem. Ammónova věštírna byla v Libyi v dnešní oáze Sivá. Ammónští jsou obyvatelé této oázy.

Anacharsis – Skyth z královského rodu, který podnikl za vzděláním cestu po řeckých městech. Ve starověku platil za současníka Solónova a býval počítán mezi sedm mudrců. Po návratu domů byl zabit, protože prý propagoval řecký způsob života.

Anakreón z Teu – řecký lyrický básník. Byl učitelem Polykratovým na Samu a po jeho pádu přesídlil do Athén, odkud se po vypuzení Peisistratovců odebral nejprve do Thessalie a poslední léta života strávil na rodném Teu. Zemřel ok. r. 495 př. n. l.

Angros – přítok Dunaje, asi dnešní srbská Morava.

apatúria – íónská slavnost, konaná v říjnu, při které byli synové občanů přijímáni do frátrií svých otců.

Apis – posvátný býk, zasvěcený bohu Ptahovi (v Egyptě).

Apollón – řecký bůh, slunce, hudby, poezie a věsteckého umění. Pod jeho autoritou existovala celá řada věštíren, z nichž nejslavnější byla delfská. Jeho různá příjmení jsou většinou odvozena od míst, kde stály

jeho chrámy. Ztotožněn s egyptským bohem Orose, synem Osirisovým.

Apollónia – město u Černého moře, nyn. Sozopol. Jiná Apollónia byla v Ilýrii u Iónského zálivu, naproti dnešnímu Brindisi.

Araros – levý přítok Dunaje, pravděpodobně dnešní Seret.

Araxés – jiným jménem Jaxartés, dnešní řeka Syrdarja. V knize IV, kap. 11 však jde spíše o Volhu.

Arés – řecký bůh války, ztotožněný s egyptským Horem, synem Isidiným.

Argó, Argonauté – Iasón a jeho společníci, kteří se vypravili na lodi Argó do Kolchidy pro zlaté rouno.

archón – člen sboru nejvyšších úředníků v Athénách, popř. předseda tohoto sboru.

Arión z Methymny na Lesbu – významný básník a hudebník, který žil okolo r. 600 př. n. l. Připisuje se mu, že vynalezl dithyramb jako básnickou formu.

artaba – perská dutá míra, asi 55,25 l.

Artemis – řecká bohyně lovu, sestra Apollónova, ztotožněna s egyptskou bohyní Baste, jejíž jméno Hérodot uvádí jako Bubastis. Diktyna, příjmení Artemidino, znamená „opatřená loveckou sítí“.

aryster – dutá míra stejného obsahu jako kotyla, 0,27 l.

Atarneus – pobřežní krajina v Malé Asii naproti ostrovu Lesbu.

Athéna – bohyně moudrosti a ochránkyně města Athén, zrodila se z Diovy hlavy; byla však také bohyní důmyslně vedeného boje. Hérodotem ztotožněna se saiskou bohyní Neit. Příjmení Polias značí „ochránkyně města“.

Athrýs – pravý přítok Dunaje, nyn. Jantra.

Augila – nyn. oáza Audžila v Libyi.

Auxésia – bohyně plodnosti, uctívána v Epidauru na Peloponnésu.

B

Bakis – pod jménem tohoto věštce kolovaly sbírky proroctví již před dobou Hérodotovou.

Belbina – bezvýznamný skalnatý ostrůvek jižně od attického mysu Sunion.

Běh Achilleův – úzký pruh země záp. od Karkinitisna Taurském Chersonésu (Krym), dnes rozdělený na několik ostrůvků.

Bílé pobřeží v Thrákii – pobřeží Propontidy (Marmarského moře).

bílé zlato – slitina zlata se stříbrem.

Bílý len – míněna je halfa (stipa tenacissima L.) které se používalo ke splétání lan.

Boreás – severní vítr a jeho bůh.

Borysthenés – nyn. Dněpr. Také označení „města Borysthenských“, milétské kolonie Olbie blízko ústí Dněpru.

Bosporos – kimmerský, nyn. úžina Kerčská; Bosporos thrácký je nynější Bospor.

Branchidai – místo poblíže Milétu v Malé Asii se svatyní Apollónovou; pojmenováno po kněžském rodu Branchovců, odvozujících svůj původ od Brancha, syna Apollónova.

Brenteský záliv – u dnešního města Brindisi v Itálii.

Brongos – přítok Dunaje, asi nyn. Sáva.

Byzantion – nyn. Istanbul (Cařihrad).

C

Cínové ostrovy – nyn. Scilly Islands u jihozáp. cípu Anglie.

D

Daidalos – mytický stavitel labyrintu na Krétě. Se svým synem Ikarem z Kréty uprchl na křídlech, která si vyrobil z peří a vosku. Ikaros však vzlétl příliš vysoko, slunce vosk roztavilo a Ikaros se pádem na zem zabil.

Damia – bohyně plodnosti, uctívaná v Epidauru na Peloponnésu.

Danaé – dcera argejského krále Akrisia, matka Perseova. Otcem byl Zeus, který ji navštívil ve vězení v podobě zlatého deště.

Danaos, Danaovny – Danaos byl podle pověsti synem egyptského krále Bela a bratrem-blížencem Aigyptovým. S bratrem se nepohodl a uprchl se svými 50 dcerami do Argu. Aigyptových 50 synů tam přijelo za ním a žádali si jeho dcery za manželky. Danaos vyhověl, ale přikázal dcerám, aby o svatební noci své ženichy zabily. Danaovny vyhověly, až na jednu, a byly za to potrestány v podsvětí tím, že musely stále čerpat vodu do dřevého sudu.

Daton – město a krajina v Thrákii, bohatá na poklady země.

Delfy – město ve Fókidě ve stř. Řecku s nejslavnější řeckou věštírnou Apollónovou.

Délos – ostrov v Kykladech, rodiště Apollóna a Artemidy, s nejstarší svatyní Apollónovou; středisko tzv. délského spolku řeckých měst pod vedením Athéňanů.

Déméter – řecká bohyně plodnosti a zemědělství, Hérododem ztotožněná s egyptskou bohyní Isidou.

démos – vl. „lid“, venkovský okres v Attice jako součást státu athénské.

Didymská svatyně – Apollónův chrám poblíže Miléta.

Dindymská Matka – fryžskolydská bohyně Kybelé, matka bohů, jejíž svatyně stála v pohoří Dindymon ve Frygii.

Dionýsos – řecký bůh vína a životní radosti, Hérododem ztotožněný s egyptským bohem Osiridem, manželem Isidiným a vládcem říše mrtvých.

Dioskúrové – Kastor a Polydeukés, bratři, z nichž Kastor jako syn Tyndareův a Léidin byl smrtelný, kdežto Polydeukés jako syn Diův a Léidin byl nesmrtelný. Když Kastor v boji padl, trávil s ním vždy jeden den Polydeukés v říši stínů a druhý trávil oba mezi bohy na Olympu.

dithyramb – sborová píseň k počtě boha Dionýsa.

dlaň – délková míra rovná čtyřem prstům, tj. celkem 7,4 cm.

dobrodějové spartští – (agathoergoi) pět nejstarších příslušníků spartského jezdecka, kteří byli vysíláni do ciziny jako vyslanci.

Dódóna – město v Epiru (sz. Řecko) s chrámem a věštírnou Diovou.

Doriskos – krajina v Thrákii u ústí Hebru (nyn. Marica) do moře.

Drsný poloostrov – východní výběžek nynějšího Krymu.

drachma – stříbrný peníz o váze 4,37 g stříbra.

E

eforové – vl. „dozorci“, pět nejvyšších úředníků spartských, kteří dozírali na správu a na dodržování zákonů.

Eileithya – řecká bohyně porodů.

enómotia – nejmenší vojenský oddíl Spartanů, o 15 mužích; dvě enómotie tvořily jednu triakas (třicítku).

Epafos – syn Dia a Íó, proměněné v krávu, ztotožněný s egyptským Apisem.

Érechtheus – attický hérós, syn Země, kterého vychovala Athéna; považován za praotce národa attického. Jeho dcera Óreithya se stala manželkou Boreovou.

Éridanos – řeka, kterou poprvé jmenoval básník Hésiodos; podle zmínek o jantaru jde asi o Vislu.

Euesperides – nyn. Benghází v Cyrenaice.

F

Faléron – starý přístav athénský.

fallos – vztyčený mužský pohlavní úd.

Ferón – označení pojmu vládce v Egyptě, z něhož udělal Hérodotos vlastní jméno, flétny mužské a ženské – rozdíl mezi nimi byl ve výšce tónů, ženské měly tóny vyšší.

Foinikie, Foiničané – pobřeží Sýrie a Palestiny a jejich obyvatelé.

fylarchos – představený fyly (v. t.).

fylé – pův. rodová jednodca v městském státě řeckém, později jednotka správní a kultovní.

G

Gadeira – foinická kolonie na poloostrově Pyrenejském, nyn. Cadiz.

gamorové – bohatí statkáři v dórských městech na Sicílii.

Géryonův skot – jednou z prací uložených Héraklovi bylo ukrást skot boha slunce Héliá, hlídaný obrem Géryonem na ostrově Erytheji v oceánu za úžinou Gibraltarskou.

Gorgóna – ženská nestvůra, kdo pohleděl na její hlavu, zkameněl. Zabil ji Perseus a pomocí její hlavy osvobodil Andromedu.

H

Haimos – pohoří, nynější Balkán.

Halys – řeka v Malé Asii, nynější Kizil-Irmak.

Harmodios a Aristogeitón – dva athénští mladíci, kteří r. 514 př. n. l. zabili Peisistratova syna Hipparcha, athénskému samovládce, a tak se stali osvoboditeli Athén od tyranie.

Hebros – řeka, nyn. Marica.

Héfaistos – řecký bůh ohně a zpracování kovů; Hérodot jej ztotožnil s egyptským bohem Ptahem.

heilóti – státní otroci ve Spartě, rekrutovali se z původního předdórského obyvatelstva.

Hekataios z Miléta – řecký cestovatel a dějepisec, který byl předchůdcem Hérodotovým; žil okolo roku 500 př. n. l.

Hélios – vl. Slunce, řecký bůh slunce, ztotožněný s egyptským Atonem, uctívaným v Héliopoli.

Hellé – dcera Athamantova, která na útěku před macechou spadla do moře a utopila se. Mořská úžina, ve které se utopila, nese její jméno – Helléspontos.

Helléspontos – nyn. Dardanely

Héra – manželka nejvyššího řeckého boha Dia.

Héraklés – řecký hērós, syn Alkménin a Diův, ztělesňující ideál hrdiny. Hérodotem pravděpodobně ztotožněn s egyptským místním bohem Herišefem, uctívaným v Hérakleopoli (Nennisovet).

Héraklovy sloupy – Gibraltarská úžina.

Hermes – jako řecký bůh je poslem bohů, jako egyptský bůh je bohem písma jménem Thowt.

hérós – původně hrdina, později hrdina pověstí minulých věků; obvykle mívali jako jednoho z rodičů nějakého boha a také se jim dostávalo posmrtné úcty skoro jako bohům.

Hésiodos – řecký básník v 8. stol. př. n. l.; pěstoval poezii didaktickou a zpracoval básničky řecké báje.

hetéra – dosl. přítelkyně, označení kurtizány v antickém Řecku.

Hestia – řecká bohyně domácího krbu a obětího ohně.

husa liščí – anas tadorna.

Hypakyris – řeka na východ od Dněpru, snad Moločna.

Hypanis – řeka, nynější Bug.

Hyrgis – přítok Donu, snad Doněc.

CH

Charitky – božské bytosti, představující zosobnění zbožnosti, veselí a příjemného chování v přírodě i mezi lidmi.

Chersonésos – pův. vlastně jen „poloostrov“; jako vlastní jméno značí (popř. s dodatkem Thrácký) dnešní Galipoli; s dodatkem Taurský nebo Skythský značí nynější Krym.

chitón – řecké spodní roucho, podobné košili.

choinix – dutá míra na sypké hmoty, 1/48 medimnu, 1,08 litru.

I

Iapygie – nyn. Apulie v jižní Itálii.

Ibérie – poloostrov Pyrenejský.

Ifigeneia – dcera spartského krále Agamemnona, obětovaná bohům za příznivé větry před výpravou proti Tróji.

Ichthyofagové – dosl. „jedlíci ryb“, tak byli nazýváni obyvatelé rudomořského pobřeží Afriky; část jich asi přesídlila do Elefantiny za

obchodem.

Ilion – Trója.

Inaros – libyjský vládce, který se v r. 459 př. n. l. vzbouřil proti Peršanům a porazil je u Paprémis. Po pěti letech však padl Peršanům do rukou a byl naražen na kůl.

Ió – dcera argejského krále Inacha, milenka Diova, matka Epafova (v. t.).

Iónie – maloasijské pobřežní krajiny, kolonizované příslušníky řeckého kmene Iónů.

Iónové – maloasijská Řekové iónského původu.

Isis – egyptská bohyně, kterou Řekové obvykle ztotožňovali s řeckou bohyní Démétér; byla manželkou Osirisovou a matkou Horovou.

Istria – řecké město jižně od dunajské delty.

Isthmos – úzká šíje mezi středním Řeckem a Peloponnésem.

Istros – nynější Dunaj.

J

Jasný – příjmi delfského Apollóna (Loxiás).

K

Kabeirové – původně přírodní božstva pastýřská, později tajuplná božstva, uctívaná na severořeckých ostrovech a v přilehlých končinách Malé Asie.

Kadytis – nynější Gáza v Sýrii.

Karpis – u Hérodota řeka, ale spíše se v tomto názvu ozývá jméno Karpat.

Kaspatyros – nynější Kabul v Indii.

Katadupské katarakty – přeje na Nilu u Syéné (nynější Assuán).

Kerkópové – šelmovští a zlodějští skřítkové; zatímco Héraklés spal, ukradli mu zbraně. Héraklés je chytil, ale rozveselen jejich šprýmy je zase pustil.

kinnamómon – druh skořice, roste v již. Arábii, v Indii a v jv. končinách Etiopie.

kithara – strunný nástroj, který se vyvinul z původně jednoduché lyry tím, že jeho těleso i ramena byly duté a tedy rezonancí zesilovaly zvuk.

Korycká jeskyně – krápníková jeskyně na Parnassu, která sloužila k účelům kultovním i jako útočiště v dobách válečných, protože byla těžko dostupná.

kotyla – dutá míra na tekutiny, 0,27 l.

Kynétové – pravděpodobně obyvatelé záp. a severozáp. pobřeží Pyrenejského poloostrova.

Kyperské klíče – nyn. mys sv. Ondřeje na Kypru.

Kyrnos – antický název ostrova Korsiky a jméno héra, syna Héraklova, podle něhož byla Korsika pojmenována.

L

Lade – ostrůvek, který kryl vstup do milétského přístavu. Nyní je naplaveninami řeky Maiandros spojen s pevninou.

Lakónie, lakónský – totéž co Lakedaimón, –ský, krajina na Peloponnésu s hl. městem Spartou, lakónské čtvrtě – 96 kotyl, tj. asi 26 l.

Lapithové – předřecké obyvatelstvo Thessalie.

lédanon – pryskyřice z keře cistus creticus a cistus ladaniferus, používala se v lékařství.

Léto – řecká bohyně, matka Apollónova a Artemidina (otec Zeus); v Egyptě ztotožňována s bohyní temnot Mút.

Libye – znamenala u Řeků kromě vlastní Libye také celou tehdy známou Afriku.

Linos – syn Apollónův, který zemřel mlád; jako básník a hudebník prý vytvořil tesknou „Linovu píseň“.

Loket – délková míra, 44,4 cm; královský loket babylónský byl delší, asi 50 cm.

Lynkeus – jediný z 50 synů Aigyptových, kterého jeho nevěsta nezabila (v. Danaos); stal se nástupcem Danaovým ve vládě v Argu.

M

Mágové – médský kmen; prosluli jako kněží a vykladači snů, odtud se jejich jméno stalo obecným pojmem – mágové.

Maiétis – jezero, nynější Azovské moře.

Makednové – dórský kmen (rozdílný od Makedonů).

Maris – řeka Maroš, v Hérodotově pojetí včetně dolního toku Tisy.

Marsyás – bájný hudebník fryžský, který se pustil do závodu ve hře na flétnu s Apollónem a prohrál. Apollón mu za trest dal stáhnout kůži.

Massalia – nyn. Marseille.

Matka bohů – fryžská bohyně Kybelé; Kyzikos bylo její staré kultovní místo.

medimnos – dutá míra na sypké hmoty,

Melampús – mytický lékař věstec v Pylu.

Melampygos – dosl. „s černou řítí“, přízvisko Héraklovo; Čedičový kámen podoby otisku lidského zadku na hoře Anopaia nedaleko Thermopyl, kde podle pověsti Héraklés usedl a usnul.

Memnón – mytický král asijský, který podle Homéra přišel Trojanům na pomoc, ale Achilleus ho zabil.

Mesambria – řecké město u Černého moře, nynější Nesebar.

Metapontion – řecké kolonizační město v již. Itálii.

Midas – legendární král fryžský, proslulý svým bohatstvím; pověsti o něm viz v Ovidiových Proměnách.

Milón – slavný atlet, který mnohokrát zvítězil v olympijských i pýthijských hrách

mina – šedesátina talentu, tedy asi 0,44 kg.

Músaios – mytický pěvec a věstec, syn Orfeův.

myriáda – deset tisíc.

Myrkinos – místo na makedonském pobřeží naproti ostrovu Thasos.

myrha – pryskyřice různých druhů balzámovníků, z níž se destilací získává myrhový olej.

N

Naparis – levý přítok Dunaje, snad nynější Jalomica.

Néreovny – mořské nymfy, dcery mořského boha Nérea.

Noés – pravý přítok Dunaje, asi nyn. Osma.

O

Oasis – obecný název osídlené oázy v poušti, kterého Hérodot použil jako názvu města; jde asi o tzv. Velkou Oázu záp. od Luxoru. Samští tam asi měli obchodní stanici.

ohňonosič – kněz nesoucí posvátný oheň z domova. Oinotria – nyn. Kalábrie v již. Itálii.

Olbia – řecká osada u ústí Dněpru, jinak město Borysthenských, Borysthenés.

Ólén – mytický básník hymnů z Lykie.

Ordéssos – levý přítok Dunaje, pravděp. Argeš v Rumunsku.

Óreithyia – viz Erechtheus.

Osiris – egyptský bůh, nejstarší syn boha země a bohyně nebes, manžel Isidin a otec Horův. O život jej připravil jeho bratr Set a Osiris se stal králem říše mrtvých, když ho jeho syn pomstil.

P

Pan – řecký bůh pastýřů a stád, býval zobrazován s kozlíma nohama.

parasanga – délková míra perská, odpovídající 30 stadiím, tedy asi 5400 m.

Pataikové – drobní bohové foiničtí trpasličího vzrůstu; jejich podobami si Foiničané zdobili lodi jako amulety.

Peiránská studna – byla na korintské akropoli.

Pelops – syn Tantalův, sídlil původně v Lýdii v městě Sipylu, fryžským je nazýván, protože Peršané Lýdii s Frygií zaměňovali.

perioikové – dosl. „okolo sídlící“, podmaněné původní obyvatelstvo v Lakónii. Byli osobně svobodní, ale platili daně a museli sloužit

ve vojsku.

Perseus – argejský hérós, syn Diův a Danain, ze strany matčina rodu tedy měl předky v Egyptě; přemožitel Gorgóny Medusy, osvoboditel Andromedin, s níž měl syna Persa, praotce Peršanů.

pestoi – hra podobná dnešní dámě.

Pindaros – řecký lyrik z konce 6. a poč. 5. stol. př. n. l.

Pisa – město v Élidě na Peloponnésu, nedaleko Olympie.

Pitané – městečko v Lakónii.

Platea – nynější ostrůvek Bomba u pobřeží Kyrenaiky v sev. Africe.

plethron – délková míra, šestina stadia, tj. zhruba 30 m (100 stop).

plošná míra – asi 0,087 ha (10 000 čtverečných stop).

Plinthinský záliv – záp. od míst, kde byla později založena Alexandrie.

podzemní bohové – tj. bohové podsvětí.

Pohostinné moře – řec. Pontos Euxeinos, nyn. Černé moře.

polemarchos –jeden z archontů, athénských nejvyšších úředníků, jemuž bylo svěřeno vedení vojska ve válce.

Polykratés – samovládce na ostrově Samu ve 2. pol. 6. stol. př. n. l., který si kořistnými nájezdy získal námořní nadvládu v Egejském moři.

pontikon –jde o třešni tzv. ptáčku, jejíchž plodů např. Baškirové dodnes používají tak, jak to popsal Hérodot.

Porata – řeka, nyn. Prut.

Poseidon – řecký bůh moře a všeho vodstva.

Prasias – nynější jezero Terkino na dolní Strumě.

Propontis – nynější moře Marmarské.

prosebné ratolesti – olivové větévky jako znamení prosících o pomoc.

Prótesiláos – hrdina trojského okruhu pověstí, bojoval na straně Řeků a byl prvním jejich padlým.

Próteus – řecký mořský bůh, lokalizovaný do egyptských vod; události a činy, které mu Hérodot připisuje jako faraónovi, se snad týkají

Ramesse II.

proxenos – jeho postavení by se dalo srovnat s moderními honorárními konzuly; byl státním pohostinným přítelem města, které zastupoval.

prst – délková míra, 1,85 cm.

prytanové – výkonný výbor athénské rady (búlé).

pygón – délková míra, druh lokte o 20 prstech, kdežto normální loket měl 24 prstů.

pylagorové – zástupci členů amfiktyonského svazu.

Pyrétos – viz Porata.

Pythagoras – řecký filosof a matematik v 6. stol. př. n. l., původem ze Samu

Pýthia – jméno, či spíše titul Apollónovy kněžky v Delfech, která vydávala věštby.

Pýthó – krajina a místo Apollónovy věštírny v Delfech, přeneseně značí delfskou věštírnu samotnou.

R

rada starších ve Spartě – (gerúsia) pozůstávala z 28 občanů starších 60 let.

Rudé moře – znamená u Hérodota dnešní Indický oceán včetně Perského zálivu a dnešního Rudého moře se všemi zálivy.

S

sáh – délková míra, setina stadia, dělí se na čtyři lokte nebo šest stop, 180 cm.

Sapfó – řecká básnířka, která žila na Lesbu ve druhé polovině 7. stol. a v první pol. 6. stol. př. n. l. Byla slavena jako desátá Músa.

Sauromaté – v moderní literatuře se používá názvu Sarmate.

Selené – řecká bohyně měsíce.

schoinos – délková míra, odpovídající 60 stadiím, tj. asi 10 800 m.

Sigynnové – národ na sever od Thrákie, za Dunajem. Podle Hérodotova popisu připomínají v mnohém Cikány.

silfion – čertobýl, léčivá rostlina.

Skios – pravý přítok Dunaje, nynější Iskar.

Sólo eis – mys na atlantském pobřeží Afriky, jde o některý z mysů na pobřeží Maroka.

stadion – délková míra, přibližně 180 m.

statér – zlatá mince maloasijská; Dareiův statér se rovnal 20 attickým drachmám, tj. asi hodnotě (antické) 87 g stříbra.

Sto ostrovů – skupina ostrovů mezi ostrovem Lesbem a pobřežím Malé Asie.

střepinový soud – (ostrakismos) lidové hlasování o tom, zda má určitý občan opustit svou vlast, protože se většina spoluobčanů obává, že by mohl obci a jejímu klidnému vývoji jakkoli škodit. Vypovězený neztrácel majetek ani občanská práva a vypovězení bylo časově omezeno, popř. odvolatelné. Jako hlasovacích lístků se používalo střepů, na něž hlasující napsal nebo vyškrábal příslušné jméno.

styrax – též storax, křovina, rostoucí v jižní Evropě a v Orientě (styrax officinalis), jejíž pryskyřice se používalo k vykuřování a k lékařským účelům.

svatá nemoc – padoucnice.

Syené – nyn. Assuán.

T

talent – (talanton) váhová jednotka, jejíž váha se podle dob a krajů pohybovala mezi 20-36 kg. Hérodot počítá s talenty attickými o váze 26,2 kg. Eubojský talent byl totožný s attickým. Děлил se na 60 min. Babylónský talent vážil 88 attických min, tj. asi 38,5 kg.

Talthybios – hlasatel Agamemnonův, jako hérós byl ochráncem nedotknutelnosti vyslanců.

Tanais – nynější řeka Don.

Tartéssos – foinická kolonie na atlantském pobřeží Pyrenejského poloostrova u ústí řeky Baitis (nyn. Guadalquivic).

- Tauriké** – nynější Krym (Taurský Chersonésos).
- Taurské hory** – nynější pohoří Jaila na Krymu.
- Taygetos** – pohoří na jihu Peloponnésu mezi Lakónií a Messénií.
- Telméssos** – město v Lykii na jižním pobřeží Malé Asie; všichni jeho obyvatelé prý měli věštecké nadání.
- Teukrové** – Trojané, nazývali se tak po svém mytickém králi Teukrovi.
- Themis** – řecká bohyně spravedlnosti.
- Theofania** – jarní slavnost v Delfech na počest návratu boha Apollóna (návrat slunce a jara).
- Therapné** – náhorní plošina jihovýchodně od města Sparty.
- Thermé** – město v Makedonii, pozdější Thessaloniké (Soluň).
- thesmoforie** – slavnost na počest Démétrínu; oslavovaly ji ženy jako ochránkyni zemědělství a manželství.
- Thespróti** – pravděpodobně neřecký kmen námořníků v jižním Epiru.
- Thetis** – mořská bohyně, jedna z dcer mořského boha Nérea, matka Achilleova.
- Thoás** – král na Lémnu, kterého zachránila jeho dcera Hypsipylé při vraždění mužů, k němuž došlo, protože si mužové přivedli jiné ženy. Lémňanky totiž byly Afrodítou potrestány nepříjemným zápachem a mužové se jim vyhýbali.
- Thriaská rovina** – rovinatá krajina severozápadně od Athén a severně od Eleusiny.
- tiára** – kuželovitý perský klobouk
- Tiarantos** – levý přítok Dunaje, bývá identifikován se Seretem, spíše však by Hérodotovu pořadí odpovídala řeka Olt nebo Jiu.
- Timnés** – byl občanem olbiopolským a jednatelem skythského krále Ariapeitha.
- Trapezús** – město v jihozáp. Arkadii na Peloponnésu.
- triakas** – (třicítka) vojenský oddíl Spartánů o 30 mužích, pozůstával ze dvou enómotií.
- Tribalská rovina** – dnešní Srbsko.

Triopion – mys na pobřeží Kárie v Malé Asii u města Knidu s chrámem Apollónovým.

Tritónis, jezero – snad nynější Šot el Džerid v Tunisku.

Tróas – krajina na pobřeží Malé Asie, která patřila k městu Tróji.

Trofónios – slavný stavitel, který po požáru znovu zbudoval chrám v Delfech v polovině 6. stol. př. n. l. Po smrti pojat mezi héróy a věštírna pod jeho jménem byla v jeskyni u města Lebadeia v Boiótii.

Tyfón – řecké jméno pro egyptského boha Seta, boha temnoty, zla a pouště a protivníka Osirisova a Horova.

Tyndarovci – Kastor a Polydeukés, spartští ochranní héróové, o nichž se věřilo, že se zúčastní spartských výprav, pokud jsou k tomu oprávněnými osobami vyzváni (viz též Dioskúrové).

Tyras – nynější řeka Dněstr.

Tyrsénie – Etrurie v Itálii.

Tyrsénové – Etruskové.

U

Urania – viz Afrodíté.

V

Vyhliídka Perseova – byla v místech poblíže nynějšího Abusiru na egyptském pobřeží, výroční větry – pasáty.

X

Xanthippos, syn Arifrónův – byl otcem Periklovým.

Z

Zanklaiové, Zanklé – řecká kolonie na Sicílii, nynější Messina.

zemi a vodu – požadoval perský král jako symbol úplného poddání se jeho moci; odevzdáním země a v ody se stala celá krajina se vším všudy i s obyvatelstvem majetkem královým.

Zeus – (2. p. Dia) nejvyšší řecký bůh, vládce hromu a blesku. Z titulu jeho nejvyššího postavení mezi bohy mu byly připisovány různé funkce další, např. Zeus Smírce, Strážce krbu a přátelství apod. Zeus Bél je babylónský nejvyšší bůh Baal, v Egyptě byl Zeus ztotožněn s Ammónem. Zeus Lakedaimonský byl pův. místní hérós, později s Diem ztotožněný. U Hérodoty je ještě rozlišován, takže Sparťané uctívali Dia Lakedaimonského vedle Dia Nebeského (Uranios).

OBSAH KAPITOL KNIH DĚJIN HÉRODOTA HALIKARNÉSSKÉHO

KNIHA PRVNÍ

1-5 Hérodotova červená nit dějin

6-94 Dějiny Lýdie, Kroisos a jeho osud

95-177 Vznik a rozvoj perské říše, Kýros

178-200 Babylón a jeho dobytí Kýrem

201-216 Kýrovo tažení proti Massagetům a jeho smrt

KNIHA DRUHÁ

1-182 Popis a dějiny Egypta

KNIHA TŘETÍ

1-66 Kambýsova tažení do Egypta a proti Aithiopům, jeho šílenství a smrt

67-87 Lžismerdis, Dareios se stává králem

88-138 Dareiova organizace říše a upevnění jeho moci

139-160 Vnější výboje (Samos, Babylón)

KNIHA ČTVRTÁ

1-144 Skythie a její obyvatelé, Dareiovo tažení proti nim

145-205 Dějiny a popis Libye, perská výprava proti městu Barké

KNIHA PÁTÁ

1-27 Dějiny a popis Thrákie, Dareiův návrat ze Skythie

28-103 Iónské povstání, dobytí Sard

104-115 Vzpoura na Kypru a její potlačení

116-126 Porážka iónského povstání

KNIHA ŠESTÁ

1-32 Dobývání iónských měst

33-47 První perská výprava proti Řecku pod vedením Mardoniovým a její ztroskotání u Athosů

48-140 Druhá perská výprava proti Řecku, řecké vítězství u Marathóna, osud Miltiadův

KNIHA SEDMÁ

1-137 Dareiova smrt

KNIHA OSMÁ

1-39 Boje u Artemisia a vstup Peršanů do středního Řecka

40-129 Bitva u Salaminy

130-144 Mardonios marně vyjednává s Athéňany, jeho nástupce Xerxés připraví třetí výpravu a přejde přes Hel-léspond do Evropy

138-195 Řecké přípravy a první srážky

196-239 Bitva u Thermopyl

KNIHA DEVÁTÁ

1-89 Mardoniov vpád do Attiky, bitva u Plataj

90-113 Bitva u Mykalé

114-122 Řekové přecházejí k útoku, dobytí Séstu

ŽIVÁ DÍLA MINULOSTI

SWAZEK 65

Řídí Miloslav ŽILINA

HÉRODOTOS

DĚJINY

Z řeckého originálu Herodoti Historiarum libri IX, vydaného nakladatelstvím Teubner, Lipsiae 1872-73 (Dietsch), přeložil, poznámkami i vysvětlivkami opatřil a ilustrace vybral Jaroslav Šonka.

Předmluvu napsal Bořivoj Borecký.

Obálku, vazbu a grafickou úpravu navrhl Zdenek Sklenář.

Vydal Odeon, nakladatelství krásné literatury a umění, n. p., jako svou 2905. publikaci v redakci krásné literatury. Praha 1972.

65. svazek edice Živá díla minulosti.

Odpovědný redaktor Jan Binder.

Vytiskla Stráž, tiskařské závody, n. p., Plzeň, závod Vimperk.

37.36 AA (text 35,88, ilustrace 1,48), 38,02 VA. 602 22 865.

Vydání druhé, v Odeonu první.

Náklad 13 000 výtisků.

13/32 01-112-72.

Váz. 33 Kčs.

Poznámka: E-kniha byla sestavena z dostupných zdrojů začátkem roku 2023. Korekce a opravy byly prováděny bez možnosti nahlédnout do tištěného vydání knihy.

Table of Contents

DĚJINY

OTEC EVROPSKÉHO DĚJEPISECTVÍ
DĚJIN HÉRODOTA HALIKARNÉSSKÉHO KNIHA PRVNÍ,
NADEPSANÁ KLEIÓ
DĚJIN HÉRODOTA HALIKARNÉSSKÉHO KNIHA
DRUHÁ, NADEPSANÁ EUTERPE
DĚJIN HÉRODOTA HALIKARNÉSSKÉHO KNIHA TŘETÍ,
NADEPSANÁ THALEIA
DĚJIN HÉRODOTA HALIKARNÉSSKÉHO KNIHA
ČTVRTÁ, NADEPSANÁ MELPOMENE
DĚJIN HÉRODOTA HALIKARNÉSSKÉHO KNIHA PÁTÁ,
NADEPSANÁ TERPSICHORÉ
DĚJIN HÉRODOTA HALIKARNÉSSKÉHO KNIHA
ŠESTÁ, NADEPSANÁ ERATÓ
DĚJIN HÉRODOTA HALIKARNÉSSKÉHO KNIHA
SEDMÁ, NADEPSANÁ POLYMNIA
DĚJIN HÉRODOTA HALIKARNÉSSKÉHO KNIHA OSMÁ,
NADEPSANÁ URANIA
DĚJIN HÉRODOTA HALIKARNÉSSKÉHO KNIHA
DEVÁTÁ, NADEPSANÁ KALLIOPE
OBRAZOVÁ A MAPOVÁ PŘÍLOHA
POZNÁMKY K TEXTU

KNIHA PRVNÍ
KNIHA DRUHÁ
KNIHA TŘETÍ
KNIHA ČTVRTÁ
KNIHA PÁTÁ
KNIHA ŠESTÁ
KNIHA SEDMÁ
KNIHA OSMÁ
KNIHA DEVÁTÁ

VYSVĚTLIVKY

A
B
C
D
E

F
G
H
CH
I
J
K
L
M
N
O
P
R
S
T
U
V
X
Z

OBSAH KAPITOL KNIH DĚJIN HÉRODOTA
HALIKARNÉSSKÉHO

KNIHA PRVNÍ
KNIHA DRUHÁ
KNIHA TŘETÍ
KNIHA ČTVRTÁ
KNIHA PÁTÁ
KNIHA ŠESTÁ
KNIHA SEDMÁ
KNIHA OSMÁ
KNIHA DEVÁTÁ